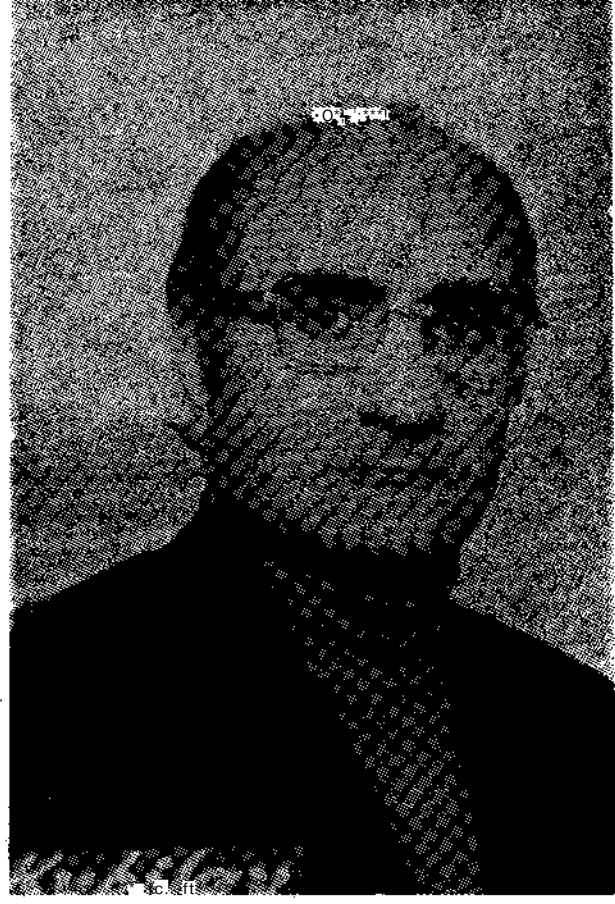


YAZARLAR - OZANLAR

ÜRÜNLER

(İnceleme - Antoloji)



DURSUN AKÇAM

YAŞAM ÖYKÜM :

Ardahan'a bağlı Ölçek köyünde 1930'da doğmuşum. Yoksul bir çiftçinin oğluyum. Babam Hasangilin Eyüp'dür. Küçüklüğüm bütün köy çocuklarındaki gibi yaşının üstünde zor işlerde çalışmak, arada bir hizmetkârlık, ırgatlık etmekle geçti. Bu dönemde çobanlık, kodaklık (bir cins hayvan sürücülüğü) yaptığımı, ilkokulu bitirir bitirmez Karaköse'ye tırpan ırgatlığına gittiğimi, sekiz yaşında Posof'a kağı ile patates almak için gittiğimi, mandanın tekini de yolda öldürdükten sonra bir haftaya tek manda ile ancak dönebildiğimi, Kura nehrini geçerken kağıyı da suya verdiğimi söylersem nasıl bir yaşantı sürüklediğim daha iyi anlaşılır sanıyorum.

İlk öğrenciliğim, öteki köy çocuklarının öğrenimi gibi, kuran kurslarında hocaların yanında olmuş, koyu bir din çevresinde dindar, sofu bir çocuk olarak yetişmişim. İlk kez köyümde geçici olarak açılan Halk Dersanesine gitmiş ve okumayı, yazmayı orada öğrenmişim. Daha sonra Ardahan'a giderek sınavla ilkokul dördüncü sınıfa yazıldım, babamın is-

tememesine karşın ilköğrenimimi orada bitirdim. Bundan sonra Öğrenhi yapabileceğimi usumdan geçirmezdim. O yıllarda yalnız köy çocuklarını alan Cılavuz Köy Enstitüsü'nün açılması büyük yankılar yaptı köyde. Köy çocuklarının «Döylet» tarafından okutulacağı dillerde dolaşmaya başladı. Bu Enstitüde okumayı çok istiyordum.

1945'te girdiğim Cılavuz Köy Enstitüsü'nü 1960'de bitirdim. İlk Kars'ın Oluklu köyüne atandım; bir yıl sonra kendi köyüme geçtim. Böylelikle 1956 yılına kadar doğu köylerinde çalıştım. Daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünü 1958'de bitirdim. Bu kez Ardahan'a ortaokul Türkçe öğretmeni olarak atandım ve bir yıl türeyle burada çalıştım.

Yedeksubaylığımı Ankara'da ve Kuleli Askeri Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak yaptım. Askerlik sonrası Kırıkkale Lisesi ve Keskin Ortaokulu'nda Edebiyat ve Türkçe öğretmeni olarak çalıştım (1960-1963).

1963'te Milliyet Gazetesinin açtığı «En Önemli Yurt Gerçekleri» konulu Ali Naci Karacan armağanı yarışmasında «Analar ve Çocuklar» adlı röportajımla birincilik aldım. Bu yazıları o yıl içinde kitap olarak da yayımlandı.

1964'te yeni kurulan «Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu» adlı Türkiye'nin ilk büyük öğretmen örgütünde, yönetim kurulunda görev aldım. 1965'te bazı arkadaşlarımla birlikte ayrılarak «Türkiye Öğretmenler Sendikası - TÖS»'ü kurduk. İlk sendikanın saymanlığına getirildim. Bir - iki yıl bu görevi yürüttükten sonra, incelemelerde bulunmak üzere Londra'ya gittim. Londra dönüşü daha önce yazdığım hikâyeleri «Ölü Ekmeği» adıyla topladım. 1967'de TÖS'ün ikinci seçiminde yeniden görevlendirildim ve Kayseri kongresi ile ikinci başkanlığa getirildim.

1971'den sonraki sıkıyönetim döneminde sendikalı başka arkadaşlarımla birlikte tutuklandım, daha sonra serbest bırakıldım. Epeyce açıkta kaldıktan sonra Ankara Atatürk Lisesi öğretmenliğine atandım. Ancak bu da uzun sürmedi, Milliyetçi Cephe döneminde İncesu Ortaokulu'na alındım. «Haley» adlı öykümle Antalya 1975 Film Şenliği'nde birincilik ödülü aldım. (1975'te yazıldı. MB)

SANAT ANLAYIŞIM:

Ben sanatı toplum hizmetinde bir araç olarak görenlerdenim. BirMm gibi ülkelerde sanatçıya bu nedenle büyük görevler düşmektedir. Bir sanat yapıtı, kitlelerce anlaşılır ve okunur olmayacaksa, okuyucuda doğruya, ileriye, güzele yönelik bir etki, bir tavır yaratmayacaksa ben o sanata sanat diyemem. O tip sanat belki soylular sarayında süslü bir salon lambası olur ama yoksulun evinde bir mum olamaz. Kim ne söylemek istiyorsa bunu yalın ve açık ortaya koymalıdır. Okuyucu onun yüreğinin, beyninin kaç gram olduğunu görmelidir. Yahnin, açıldığın adına bayağı diyenlerin bayağılıklarına gülerim. Unutmayalım ki sanatın özü yalınlıktır. Tersini savlayanlar, kişisel yetersizliklerini gizlemek lga çtrresinde-

kilerle senli benli olmaktan korkan bükrasinin zavallı şeflerine benzerler. Ne denli ampça bilirse o derili bilgiç' sayılanların modası çürümüştür. Güzeli yaratmak, sanat yapmak... Evet ama kimin beğenisine göre? Dünnün saray dalkavukluğu, bugünün kentsoylu burjuva avutueuluğu aynı kapıya çıkar.

Bizde sanatsal değer yargıları kişilerin dünya görüşleri yanında biraz da eşe, dosta, rakı sofrası arkadaşlığına göre değişmektedir. Bir çeşitlik esnaflığı. Okuduğu kitaptan bir şeyler sezinlediği gözlerinin ışığından belli olan bir işçinin anlamlı bakışları, göbek bağı Osmanlılıkta, kaleminin bir ucü -solculukta, öbür ucu sermayenin emrinde Bizans artığı ahtapotların bin övgüsüne bedeldir.

Sanatta öz'le biçimi ayrı düşünmek yanlışır kanımca. Öz, biçimi *de* birlikte getirir. Her özün bir biçimi vardır ama her biçimin bir özü yoktur. Bununla birlikte biçimi de küçümsemiyorum, ama bu denli biçim yaygarasına da bir anlam veremiyorum. Öz'ü bir insan, biçimi de onun giysileri sayarım. Özden yoksun biçim ne denli kıyak! olursa olsun vitrinlerde manken olur ancak. Burada sözkonusu olan insandır, giysileri yakışmış, yakışmamış, o denli önemli değildir benim için. Unutmayalım ki sağlam bir gövdeye ne giydirirsek yakışır. Hışırı çıkmış çelimsiz «marazı» gövdelere kasnak, yastık ekiesek, kasanı, güzünü cımbızla alıp rimel yapsak, suratını Avrupa malı losyonlarla, kremlerle ovsak, pudralasak yine de çirkin olmaktan kurtulamazlar. Bir de var ki güzellik, zaman ve kişilere göre değişmektedir. Bakıyorsunuz dünün kabası, günün modası olmuş çıkmış. Çingene entarisi sırtında, köylünün eşek torbası elinde sosyete dilberleri bulvar boylarında salına salına yürümüyorlar mı, hem de çevresindekilere çalım yaparak!...

Köy yapıtları üstüne ileri geri lâf edenler, biraz da amaçlıdırlar. Öz'e saldırmayı devrimciliklerine (!) yakıştıramadıklarından zehirlerini hep biçim üstüne kusuyorlar, röportajmış, yerel dilmiş, yerel ağzı, şuymuş, buymuş...

Dil konusuna gelince. Dil konusu köyden yazarlar için önemli bir sorun. Bir yanda kendine özgü ağzı, dili, diyaleği olan halk, öte yanda onun diline, kültürüne yabancı kentsoylular, okumuşlar takımı. Halk onların dilinden gereği gibi anlamaz, onlar halkın dilinden. Aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık.

Kuşkusuz yazar, genel kuralları içinde Türkçenin en güzelini, en doğrusunu, halkçasmı yazan, yapan kişidir. Sözcüklere işlev, içerik kazandırmak, yeni sözcüklerle dilimizi zenginleştirmek de yazarlık fonksiyonunun bir gereğidir. Gerçek bu olunca yazar, halk dilinde yaşayan canlı, renkli sözcükleri bir kıyıya atamaz. O da, kalmış ki köy insanının evrenini en iyi anlatan onun dilidir. Bir «alaşa» sözcüğünün yerine hangi sözcüğü koyarsak koyalım, geçimsizliği, kudurganlığı aynı etki ile vurgulayanlayız. Doğu Anadolu köylüsünün günlük yaşamında kullanılan sözcüklerin büyük bir bölümü bilinmez, Türkçe sözlüklerde yer almaz. Örneğe yalnız karasaban işlevine ilişkin birkaç sözcük: Arona, maçi, kılıç, ok, kota, buli,

maluk, harazan, diş, havrez, aköz, sami, sambağı... Bu sözcükleri kullanmayan bir yazar (Türkçe karşılıkları da yoktur) insanın karasabanla dramını nasıl verebilsin? Seçer, ayıklarsın, zorunlu kullandıklarının bir de sözlüğünü eklersin, bizim okumuşlar, «yerel dil» diyerek yine burun kıvrırlar! Arapça,, Prenkçe sözcükleri öğrenmeye özen gösterenler, nedense halkın dilini öğrenme zahmetine katlanmak istemezler. Frenkçesini kullanırlarsa bilgiç, halkçasını söylerlerse bayacağı olurlar!

Yerel sözcüklerin değil, ağzın (şişenin) aşırı ölçüde kullanılmasını Bakıncalı görürüm. Akıcılığı bozar, yabancı bir dile çeviriyi zorlaştırır, Ayrıca ağız «mukallitliğinin» ne yapıta, ne de Türk diline bir kazanç sağlayacağını sanıyorum.

ESERLERİ:

R ö p o r t a j : Analar ve Çocuklar (1964, 1963 Karacan Armağanı)»
Doğunun Çilesi (1965), Kan Çiçekleri (1977)

H i k â y e : Maral (1964), Ölü Ekmeği (1969), Taş Çorbası (1970),
Köyden İndim Şehire (1973), (Haley adlı hikâye*
siyle 1975 Antalya Festivali Hikâye Ödülünü aldı.)

R o m a n : Kanlıderenin Kurtlan (1975, 1976 TDK Ödülü)

YAZDIĞI YERLER:

Varlık, Yeni Ufuklar, Demet, Köy ve Eğitim, İmece, Pazar Postası*
Son Havadis (C. S. Barlas'm çıkardığı), Dünya, Milliyet, Cumhuriyet, Ak*
şam, Yön, Devrim, Türk Dili, Forum, Milliyet Sanat, Yeni Toplum dergi
ve gazeteleri.

KAYNAKÇA:

Y a z ı l a r .

Tahir Alangu : Maral; Varlık Yıllığı - 1865.

Adnan Binyazar: Analar ve Çocuklar; Varlık, 15 Mart 1965

Adnan Binyazar : Ölü Ekmeği; Türk Dili, Ocak- 1970

Adnan Binyazar: Köyden İndim Şehire; Barış Gazetesi 28.6.1973.

Mehmet Başaran: Analar ve Çocuklar; Yeni Ufuklar, Temmuz - 1974.

Mehmet Kemal: Maral; Politika ve Ötesi, s. 112.

Rauf Mutluay: Ölü Ekmeği; Varlık, Aralık - 1969

Rauf Mutluay: Köyden İndim Şehire; Yankı; 20-26 Ağustos 1973,

Erol Toy : Köyden İndim Şehire; Milliyet Sanat Dergisi, 21.9.1973

H. t Dinamo: Köyden İndim Şehire; Yeni Ortam, 20.11.1973

H. 1 Dinamo : Kanlıderenin Kurtlan; Vatan, 1.6.1977

Mehmet Ergün : Köyden İndim Şehire; Yeni Adımlar, Kasım -1973.

Mehmet Bayrak: Akçam'm Öykücülüğü ve Köyden İndim Şehire; Yeni A. Ocak-1974.

Mehmet Bayrak: Kanlıderenin Kurtlan'nda Köylülük; Türk Dili - Şubat-1977.

Atilla Ödünmlü: TDK Ödülleri: Yapıtlar Üstüne Değerlendirmeler (Kanlıderenin Kurtlan), Milliyet Sanat, 8 Ekim 1976.

Veeihi Timurofrlu : Kanlıderenin Kurtlan; Türk Dili, Eylül - 1976.

K o n u ş m a l a r

Ref et Özkan : Dursun Akçam'la Konuşma; İmece, Eylül-1963.

Mehmet Bayrak: Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Akçamlar Konuşma: Varlık, Nisan -1974.

Nihat Behram: Akçam'la Köy Enstitüleri Üstüne Konuşma; Vatan, 17.4.1976

Dursun Akçam'la Konuşma; Vatan, 13.10.1976.

Dursun Akçam'la Konuşma; Cumhuriyet, 25 Eylül 1976.

Fikret Otyam: D. Akçam'la Konuşma; Milliyet Sanat, 22 Ekim 1976.

T e a t

Nadlye Ayaroğlu : Dursun Akçam'ın Hikâyeciliği; DTCE Türkploji Bölümü, Bitirme Tezi«1972.

AKÇAMIN ÖYKÜCÜLÜĞÜ VE

«KÖYDEN İNDİM ŞEHİRE»

Dursun Akçam, enstitülüler kuşağı içinde hikâye ve röportaj dallarındaki yapıtlarıyla tanınır

Daha önce Analar ve Çocuklar {Röportaj, 1964); Maral (Hikâye, 1964); Doğunun Çilesi (Röportaj, 1965); Ölü Ekmeği (Hikâye, 1969):

Taş Çorbası (Röportaj ve küçük hikâyeler; 1970), gibi yapıtla/iyi köylülerin sorunlarını toplumcu gerçekçi bir yöntemi© sergileyen Akçam, bu kez Köyden İndim Şehire (Hikâye, 1973) ile aynı yöntemle kentteki köylünün sorunlarını vermektedir.

Akçam'ın yapıtlarına -başka gerçekçi yazarlarda olduğu gibi yaşamı, çeşitli görünüm ve kesitleriyle iyiden iyiye girmiştir; Bu özelliğinden ötürü röportaj ve öykülerinde bir içiçelik, bir özdeşlik görülür. Çoğu kez geri bırakılmış köylünün dert ve sorunları önce röportaj türüyle verilmiş; sonra aynı konular öyküye dönüştürülmüştür. Akçam'ın yaşam öyküsü incelendiğinde, bu özellik hemen göze çarpar. Bir genellemeye gidilirse, öğretmenliğinin birinci dönemindeki köy ilkokul öğretmenliği) izlenim ve gözlemleri önceki yapıtlarına; ikinci dönemdeki (ortaokul öğretmenliği) izlenim ve gözlemleri sonraki yapıtlarına (Taş Çorbası, Köyden İndim Şehire vs.) kaynaklık etmiştir.

Akçam'ın röportaj türüne ağırlık vermesi, öyle sanıyorum ki bu daldaki yeteneğinin yanrsıra, geri bırakılmış köylünün dertlerin», sorunlarını daha çarpıcı, daha vurucu biçimde vermek istemesinden ileri geliyor. Bilindiği gibi bu/tür, -günümüz röportaj anlayışına göre araştırmaya, incelemeye daha çok dayanmakta ve çeşitli görüş ve düşüncelerin yayımına daha çok olanak vermektedir. Şu «araştırmacılık, inceleyicilik, izleyicilik, gözleyicilik» özelliği Akçam'ın tüm yapıtları için sözkonusudur.

İlk röportaj kitabı Analar ve Çocuklar iki bölümden oluşuyordur. Birinci bölümde çeşitli yönleriyle köylü anaların, ikinci bölümde köylü çocukların sorunları işleniyordu.

İlk öykü kitabı Maral'da on yedi öykü yer alıyor. Bu öykülerde çokluk bir röportaj havası vardır. Konuların önemli bir kesiminin önceki röportajlardan alındığı görülür. Yani daha önce röportaj olarak verilen konular Maral'da öyküye dönüştürülür.

İkinci röportaj kitabı Doğunun Çilesi'nde doğu köylüsünün oldu bitti sürüp giden ve bir türlü çözümlenemeyen dertlerini, sorunlarını verir.

köy röportajcılığına yerli bir bakış açısı getiren Akçam, bu konudaki görüşünü şöyle belirler: «Otobüsle köyü bir kıyısından görmek, mesire yerlerinde âlem çekmek, ağanın kapısında kuzu yemek, rakı içmek, ya da köyde bir 'mütegallibenin' çocuğu olarak köy hâl-

kinin 6irtından semizienmek köyü bilmeye, gerçeklerini söylemeye, yetmez. İşinde uğraşında onunla olmak; onunla duymak gerek. O zaman gör nasılmış köy, köylü.»

Bence Akçam'ın görüşü köy öyküsü, köy romanı, köy oyunu; köy resmi için de geçerli ve doğru. Eri iyi köy romanını köyü en iyi bilen yazabilir ve köy romanını da en iyi, köyü bilen eleştirebilir

İkinci öykü kitabı Ölü Ekmeği, öykücülüğünde bir aşamadır. Bu öykülerde röportaj havasından kurtulunmuş. gerçek anlamda öykü havasına girilmiştir. Bu bakımdan bu yapıt, Akçam'ın öykücülüğünü belgeleyen ve tanıtlayan yapıtıdır.

Bu yapıtta, «Anadolu insanının tüyler ürperten gerçeği öyküleştirilir. Yaman bir yoksulluk içinde açlıktan ölen, zulüm gören, ezilen ve horlanan küçük insanların ortak yaşantısı» verilir.

Taş Çorbası, araştırma niteliğinde olan, röportaj ve öykülerden kurulu beşinci kitabıdır. Kuruluşu ve yer verilen konular bakımından önceki yapıtlarından ayrılır. Taş Çorbası'nı öbür Yapıtlarından ayıran bir konu özelliği var. Daha önceki yapıtlarında çokluk doğu köyünü ve insanını işleyen Akçam, bu yapıtında, -sonradan Köyden indim Şehire'ye kaynaklık edecek- köyde dirlikten yoksun. İkalıp kente göçen yoksul gecekondlu insanlarını da inceler v© işler.

özellikle son yıllarda köy yazarları, köydeki yapısal değişimlere ve kente akan köylü kesimine önem vermeye başladılar. Topjumsaj yapıyı etkileyen iç - göçün ve sorunlarının işlenme zorunluluğunu bir yazısında Ahmet Köklügiller şöyle belirtiyordu: «Elbette köy yazarları köyde kalmayacaklar, köyden kente göçü de işleyecekler.»

Taş Çorbası ve Köyden indim Şehire bu önemseyişin belirtisi sayılmak gerekir. Ancak son yirmi yıldanberi toplumsal yaşamı etkileyen köyden kente göç sorununu işlemekte, Akçam gecikmiş bile! sayılır. Çünkü özellikle bu iç göç 1950-60 arası yaygın bir hal almış ve kentleşme gittikçe hızlanmıştır.

Köyden kente göçün nedenlerini kısaca şöyle saptamak mümkündür: Meta üretiminin gelişmesi, kapitalist pazara açılma, kır kesimlerindeki mülksüzleşme ve toprak tekelleşmesi, kırsal nüfusun şehirlere akmasını hızlandırmıştır. Ancak, özetle, Türkiye de kentleşme; kentler OEKİM merkezleri oldukları için değil, kırlar hızid

ortan köylü nüfusu besleyecek imkânlara sahip olmadığı, yani İTİM merkezleri oldukları için gerçekleşmektedir.» (1)

Yukarıda da değindiğim gibi köy yazarları bu değişen toplumu vermekte gecikmişlerdir. Bildiğimiz kadarıyla köyden kente göçü önemli bir sorun olarak ilk kez işleyen Behzat Ay oluyor, Dor Ali ile. Dor Ali 1962'de yazılmış olduğuna göre o bile gecikmiş sayılır. Fakat bu sorunu bir roman kapsamıyla vermesi bakımından önemlidir.

Köyden İndim Şehire'de sosyo - ekonomik bir değişme olarak bu sorun incelenmeyip, kentteki köylüden kesitler, görünümeler vermekle yetinildiği için bu konu üzerinde daha fazla durmuyoruz.

Köyden İndim Şehire'de dokuz öykü yer alıyor. Bu öyküler: Akovadan Irgatların Derviş, Kaz Eti, Köyden İndim Şehire. Aşk Clup, Güllü Ana, Propaganda, Sünnet Partisi, Üç Silahşort Kanunu, Köyün Enisdosu.

Gerçekten bu Öykülerin tümünde çeşitli nedenlerle köyden kente inmiş insanlar var. Akovadan Irgatların Derviş'in baş kişisi Derviş Dede, okuttuğu ve bütün umutlarını bağladığı kentteki oğlunun yanına gider. Kaz Eti'nde, köyde dirliğini çıkaramayıp çalışmak için kente göçmüş iki aile var. Olay aynı köyden kente inmiş Hacer ile Menci arasında geçer. Köyden İndim Şehire'de köyden kentteki oğlunun evine inen ana Yeter var. Aşk Clup'ta köy kökenli küçük bir memur var. Güllü Ana'da kökenleri kesinlikle belli olmayan geri kalmış insanlar var. Propaganda'da köyden kente gelmiş öğretmen Hasan ve başkaları var. Sünnet Partisi'nde gene köy kökenli fakat okuduktan sonra kentte yozlaşmış Şahvelet ve başka iyiniyetli kentteki köylüler var. Üç Silahşort Kanunu'nda, köyden kente gelmiş karı - koca iki kişi var. Koca memur, kadın evkadını. (Zayıf yapıdaki çoğu kişiye musallat olan küçük burjuva özentisi içinde gocalayan insanlar.) Köyün Enisdosu'nda, Köy Enstitüsüne girme çabası ve tutkusuyla yollara düşen fakat kente varduktan sonra kafasında kurduğu çocukça dünyası yıkıliveren köy çocuğu küçük Ali var.

İstenen konulara gelince:

Birinci öyküdeki Derviş Dede, bütün umutlarını, malını mülkünü, kafasını, canını, emeğini, alınterini yoluna döktüğü oğluna bağlayan

(1) Değişen Toplum, Yansıma, sayı: 11, s: 418.

tipik bir «baba»dır. Fizyonomik, tinsel ve düşünsel yapısıyla emekçi kesimin babası. Sorunları detaylı olarak düşünemeyen ve tek amacı, büyük adam olan oğlunun 'mürüvvet'ini görmek olan bir baba. 'An-oak, toplumsal oluşum ve gelişim gereği oğul ondan farklı. Sınıfsal bir bilinoe erişmiş. Ve bu bilinçlenmenin doğal sonucu olarak sınıfının mücadelesini eylemsel düzeyde sürdürmeye başlıyor. Çoğu arkadaşları gibi o da olağandışı geçiş dönemi yönetiminin hışmına uğruyor. Ve nihayet binbir umut ve eziyetle oğlunun evine giden baba oğlunun tutuklu olduğunu duyunca dünyası yıkılıyor.

Kaz Eti'nde; köy kökenli olup kente göçen iki ailenin kentteki dirlik kavgası ve ruh yapısı verilir. Yapay ve zoraki kentlileşmenin gülünç yanları, iki ailenin birbirlerini eleştirmesi yoluyla verilir.

«— Kız, takma göğüslü, yastık kışlı! Kız, sen sidikli Hedi'nin kızı değil misin? Bir avuç ayrana Çeşmir'in altına yatan orospunun dölü olduğunu unuttun mu?»

— «Ya sen, ya sen... Sirkeli Budu'nun kızı! 'Kaynanam seviyor' diyerekten onun bunun sofrasına damlayan kimin anasıydı? Köylere aşın tuz taşımaktan beli yağır olan baban nerede öldü söyler misin?»

Kitaba adını veren üçüncü öykü Köyden İndim Şehire'de de köyden kente, oğlunun evine inen ana Yeter'in acıklı dramı var. Köyün özgür koşullarına -daha doğrusu köyün kendine özgü serbest tavrına- alışık Yeter teyze'nin, -oğlunun evi de olsa- kentle bağdaşmayışı, ters düşmesi anlatılır. «Şimdi ahır çağымda geldim de bir deliğe tııldım. Önün masa, sandalye, ardın sehpa, örtü, ıvr zıvr... Adım atamazsın rahatça, sandalye devrilir, örtü bozulur, sehpa sallanır, biblo düşer. Bir yana çıkamazsın, altın ev, üstün ev, karşın ev... Balkona atarsın.kendini, daracık yer, başın döner, için sıkılır. Karşında yine ev, boz yapılar... Gözlerinle okşamazsın bir yeşili. Kafeste bir kuş gibisin.» (s, 43)'Ölçüleri, değer yargılan, işlevleri birbirinden ayrı olan kent ve köy kadınının çatışması verilir, bu öyküde. «Dili dilinden, huyu huyundan ayrı» başka dünyaların insanı iki tip verilir, özellikle üstünde durulan, köyden gelen Yeter teyzenin iç ve dış mücadelesidir. Kitaptaki öykülerin en güzeli. Oldukça rahat ve içtenlikli bir anlatım var. Bu öyküyü okuyorken tüm kahramanları tanıyor gibi oluyor insan. Masal gibi anlatılmış gerçek bir olayın öyküsü bu,

Aşk Clup'ta da köyden kente inmiş bir İnsan veriliyor. Bu kez kentte küçük bir memur olan köy kökenli biri. Bu öyküde de. kendisini amaçsız burjuva yaşantısına kaptıran ve evde siyatikten, romatizmadan yatan karısı Fadime'nin ilâçlarını unutacak ya da savsaklayacak kadar ileri giden bir köy gencinin acıklı dramı var.

Güllü Ana öyküsü, nitelikçe öbür öykülerden ayrı. Burada, geri kalmış insanların dinsel ilişkileri verilir. Dinin insanlar elinde nasıl güçlü bir araç olarak kullanılabileceği vurgulanır. Ayrıca dinsel bir egemenlik kurmuş insanın, egemenliğini sürdürmek için nasıl korkunç yollara başvurabileceği verilir.

Propaganda öyküsünde, öğretmen Hasan'm kişiliğinde yazarın kendini görüyoruz. Burada da kasaba otelinde konaklayan köy kökenli bir kaç tip var. Öykü, yazarın gözlemleri ve yer yer olaya karışmasıyla sürdürülüyor. Öykünün güncel ve ilginç yanı, son dönem de aydın kesiminin nasıl sudan bahaneleri© kovuşturmaya tabi tutulmasıdır.

Sünnet Partisi'nde, iki sünnet karşılaştırılır. Baba Ve oğulun sünnetleri. Baba bir koyun çobanının oğlu iken sünnet olur, oğul yüksek bir memur çocuğu. İkisi arasındaki aykırılıklar verilir. Bundan daha önemlisi yoksul kesimden biri iken rastlantılar sonucu okuyup Amerika'da da eğitildikten sonra önemli bir göreve verilen Şahvelet'in nasıl yozlaştığı ve sınıfına ihanet ettiği verilir. Ağırlık bu noktaya verilmiştir. Bu öyküde, sorunun daha iyi verilebilmesi için bazı abartmalara gidilmişse de böylelerine toplumumuzda her zaman rastlanabilir.

Uç Silahçort Kanunu'nda yine köyden kente gelmiş iki kişi var. Bu öyküde de küçük burjuva hayranı insanların acıklı dramı verilir. Bir de kentin bilgiç geçinen zıroailhi. Kısaca üç tipin kahramanlığım yaptığı bir acıklı güldürü : 1 — Kentin bilgiç geçinen zıroahll vt yozlaşmış Ayşe hünım'i; 2 — Ayşe hanımın güdümünde yozlaşmaya yOztutmuş Yosma; 3. — İyniyetli fakat çıkmazlar içinde yolunu bulamayan Osman.

Köyün Enisdosu'nda, «devletten köylüye şefaaf olmaz» inan* çındaki köylülerin, köy enstitülerinin kuruluşu karşısındaki şaşkınlığı ve cmarnır» olma hevesindeki köy çocuğunun enstitüye girme çabası ve içdünyası verilir/

Bu öykünün ilginç yanlarından biri de köylünün memura bakışidir. (Bu memur en tabandaki memur olsa bile köylü üzerindeki ağır gölgesi verilir.)

Enstitüye girip memur olmak için didinen, çırpınan, düşfep kuran küçük Ali'nin dünyası, yalnız Karayazılı Ali'nin dünyası değil; binler, onbinlerce Ali'nin, Hasan'ın, Hüseyin'in, Ahmet'in, Mehmet'in dünyasıdır.

«Horozların ötüşü, köpeklerin havlayışı, kağnıların takırtısı bir türkü gibi geliyordu. Harmanda oynayan arkadaşlarıma bakmadan yürüdüm, Mecö, arkamdan ünledi, işitmemezlikten geldim. Ağzımı sıkı tutmalıydım, ne olur ne olmazdı! Acidim Meco'ya. O, ömrünün sonuna dek hep köylü kalacaktı. Yırtık urba, arpa ekmeği, yaz-kış, tarlada, çayırdaki, ahırdaki ömür tüketecekti. Ben Köyün Enisdosü'nda okuyacpk, mamır takımına geçecektim. Lacivert urba, ak gömlek, çirçirli kunduralar ye de saçlar taralı! Önümde kırmızı çay, piriç pilâvı..., Sallabaşın, al maaşın!»

Burada Başaran'ın dizelerini anımsamamak elden gelmez:

Bahar içinde Gülzarlar Ömçerler,
Omuzlarında kirli torbaları
Elleri pare pare,
Ayakları sızılı yarık
Sökmüşler ırgatlıktan kaderden
Osmanlar veliler çaparlar gelir
Kor gibi yanar gözleri
İçlerinde işlenmedik kırlar;
İçlerinde halkın gömüleri.

Bu öykü okununca, Köy Enstitülerinin önemini dahû iyi anlaşıyor,

KANLIDERENİN KURLARINDA

KÖYLÜLÜK

Toplumcu - gerçekçi sanat ürünü, bu arada roman pekçok yūkümlülükler, özellikler taşımak durumunda. Bu, hem öz hem biçim için şözkpnusu doğal olgraK. Esasen biçim ve öz kucaklaşmadan,

emişmeden gerçek toplumcu ürüne ulaşmak da mümkün değil. Bu iki ögenin dengelenmediği, birbirine dayanak olmadığı ürünün etkili olması da mümkün değil. Bir ürüne, sanat ürünü niteliği kazandıran da bu özellikler değil mi zaten?

Sözkonusu edilen roman türü olunca şu özellikleri arıyoruz:

- a — Romanın özü: Bildirisi ve bilimselliği.,
- b — Estetiği: Biçimsel yapısı..

Bugün toplumcu sanattan, bilimset'e yaslanarak bir bildiriye daha vurucu biçimde yansıtması bekleniyor. Şu da var bir de: Bugün artık sanatsal üründe tespitçilik (saptama) çizgisi aşılmış, yönlendirme aşamasına gelinmiştir. Yani sanatçı kurtuluş yolunu da algılatmak, sezdirmek durumundadır sanatsal ürününü kurarken..

Çünkü sosyalist sanatçının temel görevi, bilime yaslanan sanat silahım kitlelerin kurtuluşu yolunda kullanmadır. En azından daha iyiye, daha doğruya, daha yükseğe, daha güzele, daha insanî öland yöneltme görevindedir kitleleri...

Dursun Akçam'ın «Kanlıderenin Kurtlan»,⁽¹⁾ yukarıdaki özellikleri büyük çapta kavrayan bir roman. Romanın bir özgünlüğü de, köyü bağımsız bir birim olarak değil, kasaba ve kent bağlantısı içinde vermesidir. Romanda, kapitalistleşme sürecine giren kırsal kesimde, zengin köylülerin, bürokratlar/kasaba zenginleri ve gerici partilerle olan ilişki ve bağirtıları vurgulanıyor.

Yazarın bu türdeki ilk ürünü olmasına karşın, türünün sayılı kilometre taşlarından biri olarak çıkıyor karşımıza. Başarısı öncelikle şu noktalardan kaynaklanıyor: a - Gerçekliği; b - Olaylara yaklaşım, sorunsal'a parmak basma; c - Tip yaratma; ç - Anlatım (öyküleme ve dil)..

Romanda zaman zaman geriye dönülerek kırsal toplum düzeninin değişik dönemlere ilişkin eleştirisi yapılıyor. Başka bir söyleyişle, Türkiye'nin, dar anlamda kırsal kesim düzenini, geniş anlamda toplum düzenini simgeleyen bir romandır Kanlıderenin Kurtları..

Yukarıda belirlediğim özelliklerini somutlaştırmak için değişik bir yola girip, anlatıma bağlı kalarak romanın dökümünü yapacağım. Niteliği kendiliğinden belirecek o zaman romanın..

(1) Dursun Akçam: Kanlıderenin Kurtlan, May Yayınları, 1975, s. 469.

Romanın Dökümü :

Toprak yağmursuz, köylü topraksız olmaz, edemez... Köylünün «rahmet»idir yağmur. Toprak da «ana»sı.. Onlarsız edemez.. Öneminden dolayı «rahmet: kurtarıcı» ve «ana: besleyici» der onlara... «Toprağın canı kanıdır yağmur.. Onbeş yirmi gün yağmasa belı bükülür köylünün, bitkinin; çiçeğin yüzü solar. İneklerin sütü soğulur, davar kuzuyu doyurmaz, hayvan para etmez» (s. 7) «Toprak çatladı, yarıldı, yer inledi, ağaçlar yas bağladı, pınarlar yudum yudum ağladı» (s. 7) «Bulutlar kısırlığını, gök utanmazlığını sürdürüyordu. Kolları ulaşıydu Çeşmirlilerin, parmaklarıyla, tırnaklarıyla yırtacaklardı bulutların karnını, göğü deleceklerdi!.. (...) Bulutlar çekildi gitti. Gök yıkandı, kalaylandı» (s. 36)

—DP Dönemi—

Böyle bir yaz yaşanıyor Çeşmir'de.. Kuraklık, susuzluk, yokluk ve açlık...

Çeşmir köyünün bir numaralı adamı ve ağası Bekir bey, ilçe parti Başkanı Feramuz ve Milletvekili Haşim beyle Sovyetler'e ve öteki doğu ülkelerine ortaklaşa canlı hayvan ihracatı yapıyorlar. Bekir bey köyde, Feramuz (Yaylalı) kasabada, Haşim bey de kentte etkili olabilmek için herşeyden önce ekonomikman güçlü olmak durumundalar. Siyasal ve sosyal iktidar (egemenlik) herşeyden önce bu güce bağlıdır. Bunun içindir ki bu üçlü, bir sömürü mekanizması kurmuştur. Sömürü mekanizmasının köysel işlerini Bekir bey; kasaba, kent ve başkent işlerini de Feramuz beyle Milletvekili Haşim bey karşılıyorlar.

Hem hayvan sürüleri (yoz ve sürek) besliyor, hem de çeşitli yollarla köylünün hayvanını ucuza kapatıyorlar. Zaman zaman kasaba bürokratlarını da yedeğine alarak daha değişik yollar buluyor, varlıklarına varlık katıyorlar. Sözelimi bir defasında Milletvekili Haşim bey, Ticaret Bakanlığından, Sovyetler Bilriğı'ne hayvan ihracatı yapılacağını öğreniyor ve anlaşımaya varıyor. Ardından hemen haber ucuruyor Parti Başkanı Feramuz Yaylalı'ya ve Bekir beye. Ancak vurgunun daha büyük olması için piyasanın yükselmesini önlemek gerekiyor. Bunun için de en kestirme yol, köylünün hayvanını kırmak!.. Bunun da yolu bulunuyor. Bir yandan, oğluna gör-

kemli bir sünnet düğünü yapılarak ilçe veterineri Hüsamettin, bir yandan da parti adamı (DP) sözde gazeteci Bozkurt Bozdoğan'la anlaşmaya varılır.

İşte bu anlaşmadan sonradır ki, köylerde bir kırımdır başlar, «şarbon» adına!.. Köylüce hiç de önemsenmeyen «dabak» yüzünden, çakalı, tilkisi, yarasasıyla basar Kaniiderenin Kurtları -Veteriner Hüsamettin, Gazeteci Bozkurt, köy ağası Bakir bey ve işbirlikçisi Muhtar Feyzullah- Çeşmir köyünü; yoksul köylünün can yongası ineğini, danasını vurdurur, gömerler kara topraklara...

O, ölüm döşeğindeki Koca Mürsel'e doktor solmazken ineğe baytar salan «Osmanlı zalımları, seher itleri, bozkurdu, tazısı, tulası» (s. 29) nasıl da bir çırpıda yıkıp gider, allak - bullak eder köylünün dünyasını.. Yılların birikimini, emeğini bir anda yok etmek ne kadar da kolaymış meğer!..

Bütün bunların köylüdeki etkisi şudur: «Sen hükümet adamından bir fayda gördün mü?» (s. 30). Bekir beye gelince.. Bekir bey dörtnala girer köy içine,» yağız atı köpüklü. Yüzü bir ejderha, bıyıkları mızrak» (s. 36).

Bu, Çeşmir'in zamanla değişik görünümüler kazanan yazgısıdır. Kasaba bürokratlarını yedeğine alan Bekir bey egemenliğini sürdürmeyi bilmiştir yıllar yılı...Bu egemenlik için her yola başvurmuştur gerektiğinde. Vurucu güç kullanmaktadır. «Çöplükte kemik yalayıcı, bey kapısında kurçil it, yoksula karşı zalimin şamarı» Altındış bir numaralı vurucu adamıdır. Asıl görevi, beyin işareti ve icazetiyle yol kesmek, adam dövmek, kız kaçırmak; otları, samanları ateşlemektir Kör Haydar'ın (Altındış).. Köylünün başına tabancalı, bıçaklı bir zulüm kesilmiştir. Kısaca ağa güdümlü bir kabadayıdır o..

Her şey yerliyerince giderken, son zamanlarda bir kıpırdamadır gidiyor Çeşmirde. O güne kadar alışılmışın dışında birşeyler olup duruyor. «İstanbul'da işçilik yapmış, dil öğrenmiş, kanül (kanun) öğrenmiş, ağız öğrenmiş zibidi, Koca Mürsel'in sıpası Merdan», köylülerle birlikte Evliyatepesi'ne yağmur duasına çıkacağına, «yürüyün, yıkalım bey bendini, sulayalım tarlamızı, çayırımızı, alalım hakkımızı. Yürüyün birlik olalım; el mi yaman bey mi, yürüyün» (s. 39) demekteymiş. Özellikle gurbet işçileri köye döndükten sonra gemi azya alıyorlar!.. Giderek dillenenler çoğalıyor.. Üstelik «demokrasi gevezelikleri korkağı, pısırağı, sümüklüyü güneş gören bör-

tü böcek gibi» (s. 40) canlandırıyor. «Bekir beyin kafası kantarıyor» (s. 40) iyiden iyiye..

Bu arada, bir mücadeledir başlıyor Merdan'da için için... Ogüne dek görülmemiş bir mücadele içindedir Merdan, ne yapacağını tam kestiremeden. Bir tabuyu yıkmakla karşı karşıyadır. Sonuçları ağır bir mücadele.. Olsun, «harmana giren kaplumbağa dirgene dayanmalı» (s. 47).. Ama nereden başlamalıydı?..

İnsanların açlığı - tokluğu tarlalara da aynen yansımış. «Bizim çayırlar da beye mallandıktan sonra çiçek açmış, yeşile bürünmüştü, beylemişti, tanımıyordu beni» (s. 45) Öyleyse aç toprakları da doyurmak, yeşillendirmek gerekiyordu. Bunun için de, suyun yalağını değiştirmek... «Meğer suyun öfkesi benden fazlaymış. Hışım ile dövülüyordu engel. Taşlar paldır küldür yuvarlanıyordu. Suyun gücü gücümle birleşmişti. Koca dere taşı, çağıl çağıl eski yatağından aştı» (s. 45). Doğa ve toplum istemleri nasıl da bütünleşiyordu... Nasıl da uyuyordu birbirine doğa ve toplum gerçeği... Diyalektik nasıl da gösteriyordu kendini...

«Merdan iyi mi, kötü mü yapmıştı, bilmiyordu. Bayrak açmıştı, örnek olmuştu ödleklerle, döneklere» (s. 51).

Bekir beyin adamları (kır bekçileri) ile dalaşmış, kurşunlaşmış, püskürtmüştü onları. Merdan yoktu kendisi ortalarda. Kabak, hasta Koca Mürsel'le, Telli'nin başına patladı. «Telli, ayının (Bekir bey) ayakları altında tavuk gibi çırpınıyordu» (s. 53).

—CHP (İnönü) Dönemi—

Ancak ilk dövülmeleri değildi bu, Koca Mürsel'le, Telli'nin. «Bey dövmüş, candarma, tahsildar dövmüş, yoksulluk, bin bir kahr, her biri bir yandan dövmüştü» (s. 54) Ne yapıp yapıp bu baskıları, ezinçleri azaltmak gerekiyordu.. Hiç değilse Telli beşinci çocuğunu doğursa yol vergisinden kurtulacaklardı. Az şey mi? Yılda tam 14 lira!.. «Öbür köylüler gibi babam da yol vergisini para alarak ödeyemez, yılda bir kez yorganını, ekmek torbasını yüklenir, giderdi. Uzun bir süre dönmezdi. (...) Bitlenmiş, kirlenmiş dönerdi babam. Bir ay kendine gelemezdi. Avuçlarındaki nasırlara tuzsuz yağ sürer, sırtüstü dinlenirdi» (s. 62) Telli'nin beşinci çocuğu getirmesi, büyük bir yük kaldıracaktı sırtlarından!.. Ne ki «yorgundu toprak, dinlenmesi, tavlama» gerekiyordu..

Dışarda bahar ne kadar da güzel, ne kadar da candandı. «Kar suları akıyordu türkü söyleyerek, dupduru» (s. 56). Hele Nazlı, hele Seyran teyzenin kızı.. Bambaşka şeyler duymaya başlamışlardı birbirlerine karşı.. Bir başka bakıyorlardı birbirlerine...

—Osmanlı Dönemi—

Şimdikine şükürdü.. Bekir beyin babası Hıdır bey zamanında daha da içkarartıcıydı köylünün durumu.. «Köylüler Bekir beyin babasının işlerini parasız görmek zorundaydılar. O zaman 'söhra' denilen angarya vardı. (...) Hıdır bey de devlet sayılırdı» (s. 64) Tahsildar Kurat, hep Hıdır beylerde konaklardı, baskın zamanı. Ezrailin ta kendileriydi Hıdır beyle, Tahsildar Kurat..

Koca Mürsel, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında yıllarca Çar'ın ordularına karşı savaşmıştı.. Hıdır bey o tarihlerde Rus ordularıyla fingirdeşip haraç alıyordu...

—Cumhuriyet Dönemi—

«Ermeniler gitti, Gürcüler gitti. Kemal Paşa'nın askerleri geldi. Köyümüze döndük. Kurtulduk sanmıştık. Gördük ki, Hıdır bey gene başımızda. Sahipsiz topraklara da elkoymuştu...» (s. 66) Hıdır bey ölmüş, ancak yerini oğlu Bekir bey almıştı.

Uzunca bir askerlikten ve Cumhuriyetten sonra Koca Mürsel'in çoluk çocuğuna karşı tavrı değişmişti. «İt eniği!», «Beslemeler!», «Kancık!», «Boklu süpürge!» demiyordu artık çocuklarına... Merdan Kur'an kursuna gidiyordu. Kendi hallerinde yaşayıp gidiyorlardı. Şu Tahsildar da olmasaydı bir... Geline, tanrı canını alıyordu köylünün. Hele bir defasında arpa sakladı diye ne çeneleşmişti Telli'yle.. Anasının gözü adamdı Tahsildar Kurat!.. Malın melalin Sakora mağaralarına saklandığını nasıl da biliyordu...

—İnönü Dönemi—

Köy Enstitüsü diye boz ürbalılarm okuduğu bir mektep açılmıştı. Çeşmir'e ilkokul da yapılmıştı. Merdan da okula gidiyordu.

Tahsildar Kurat'ın baskın yapacağı günler yaklaşıyordu. Zaman geçiyor, Koca Mürsel'i yol vergisinden kurtaracak beşinci çocuk gelmiyordu bir türlü.. Ama yükü ağırdı Telli'nin.. Koca Mürsel'le Merdan, boyuna doğumu çabuklaştırmamanın yollarını arıyorlardı.; Bir türlü «kunnarnak» bilmiyordu Telli... Hem ne olurdu, «Benim karı yükünü devirdi» (s. 90) diye alsaydı şimdiden muhtardan ilmühaber!.. Öyle de yaptı Koca Mürsel. En iyisi kız yazdırmaktı.. «Oğlan olsa bile büyüyünce askere gitmez, yol vergisi vermezdi» (s. 91). Düşünüleni aynen yaptı Koca Mürsel. Evcek düğün, bayram ediyorlardı...

Ancak onca bekleyişten sonra Telli ölü doğurmuş ve Koca Mürsel de mapusaneyi boylamıştı sahtekârlıktan. Tahsildar Kurat do başkan yapıp üç keçiyle, boz ineği haczetti. Alabildiğine bir yoksulluk içine girdi geride kalanlar. Okula giden Merdan, başını kırıklıkla Kırktırmış;, zarzor bulmuştu bir çift çarıklık gön... Günün birinde öğretmen Resul yitmişti. İlkbaharda ölüsü bulundu Resul efendinin Çeşmir çayında...

Bu ara Merdan kış kıyamet demeyip babasının görüşüne gitti. «Hava ayaz. Terledikçe saçımda buzlar uzuyordu. Kirpiklerim ağır, kırılgılı. Yazma yüzümde soğuk teneke. Kuru yel kanatlandı ağırdan. Kuterklarım biçiliyordu. Parmaklarım iğnelendi. Alagöz dağını du-man bffücfü» Cs. 104}.

Derken İkinci Dünya Savaşı gelip çattı. «Bahar geldi, yaman biraçlık başladF. Da#larda ot yiyorduk... Kıvr bayırı askerler kuşatmıştı*, çanterliv kazmalı, kürekli askerler. Öbek öbek çadırlar kurdu-lar yamaçlara. Siper kazıyorlardı karıncalar örneği, uluslara karşı» (s. 106). Hele o krş neler çekmişti köylüler. «Belâlı bir kış- geçirmiş-tik. Karakış karadan gider, zemheri aradan gider. Gücük azdır mart da yazcte, umudu, kaimya oturmuştu. Mart kapıdan baktırmış, kaz-ma-küi?ek yakthFmtştı. 'Kork abrilin beşinden, öküzü ayırır eşinden' **sözü** doğru; çıkmıştı-. Cemre havaya çıkmış, ayaza kesmişti» (s. 107) **Bir** felâket: almuş, çökmüştü ÇeşunirileFin başına kış.

Tüm bunların yanında bir de «casus avcılığı» başlamış ki, dey-mâ gitsin!.. Kiminin evini kotarmış, kimininkini de yıkmış, 2'nci Dünya Savaşı'nfn getirdiği bu yeni iş alanı!.. Sahte çocuk yazdırdığı için hapse girip ç&arr Koca Mirsef, bu defa da Bekir beyin yordakçısı «Gökçedağın' leş Kargası, Kanlıderenin tilkisi, Çeşmir'in salahana **iti» yanordöner** Hüseyin tarafından ihbar edilir; casus besliyor diye..

Atılır yine mapusaheye. İşler iyice çığırından çıkar. Bir «ihbar me-kanizmasıdır başlar, (tıpkı 12 Mart'taki gibi)... Halbuki «kimin ati-ni kirmandan ürkütmüştü, kimin ocağını söndürmüştü» (s. 122) Koca Mürsel Olmuştu bir kez.

Ama şu behrecilere ne demeliydi. Osmanlı gitmiş ya behreci gitmemişti. «Götü boklu Osmanlı tahılımıza behre koymuş!» (s. 127). Osmanlı gitmiş de ne olmuştu sanki, koyduğu kurallar sürüyordu. «Kanül karşısında boynumuz kıldan ince!»ydi ama acımızdan mı ölecektik. Zehir yutmuş köpeklerle benziyordu Behreci Kemal... «Kocan casus zanlısı, sen tahıl hırsız! Milliyetsiz köpekler!..» (s. 133) diyordu Telli'ye- Hircun gözünde bulduğu birazcık arpa için söylüyordu bunoa lâfJ..

Köylüler, «Bağışla Kemal efendi, bir it ayağın dişledi, kusurunu bağışla!..» (s. 134) dedilerse de, ne Telli taviz verdi, ne de Bereci caydı sözünden. «Candarmalar ikinci üstü anamı götürdüler. (...) Ağlamaktan gözyaşlarını tükendi» (s. 136).

Merdan'la Nazlı arasındaki sıcak ilgi gün geçtikçe büyüyordu. Ancak örtmüyor bu sevgi yaman yoksulluğu. İnönü döneminin vergi düzeni ve savaş ortamı daha da eziyor insanları..

İhbarcıların içeriye attırdığı Koca Mürsel yıkılmış, erimiş bir adam olarak çıktı hapisaneden. (12 Mart dönemindeki gibi) kurumlaştırmıştı işkence...

Bu arada yaramazlıklarından (!) dolayı Merdan de girer çıkar. Bekir bey gözdağı vermek ister Merdan'a. Sonra da büyüklüğünü (!) gösterip bağışlar.

İstanbul'da inşaat işçiliğinde çalıştıktan sonra köye dönmüş olan Merdan, olup bitenlerin ayrımındadır.. Zaten onun itmesi ve dürtü-süyle bir kıpırdama başlamış, alışılmamış şeyler olmakta Ceşhir'de.. Ancak geri kalmıyor karşı tedbirler almada Bekir bey. Koca Mürsel'-lerin devliğini çeviren öküzlerini çaldırır. En önemli üretim aracıdır öküz, küçük çiftçinin. Bu yüzden bir yıkım olur bu, aile için.. Ogüne dek benzeri olayla karşılaşmayan çoban Abdullah da yıkılır. Saf, ter-temiz bir köylüdür o.

Bu tür olaylarda malın kurda, kuşa yem olmaması için yapılacak ilk iş «kurt ağzı bağlama»dır!.. O yapılır. Bir yandan çoban Abdullah, bir yandan tüm ev külfeti aramaya koyulur öküzleri, dağ dağ, mağara mağara.. Ancak aramalar boşunadır. Üstelik «hatasından dolayı

özünü öldürmek»ten zor kurtarırlar Abdullah'ı.. «Yıldızlar oynaşıyordu üstümüzde. Kanlıdere gecenin büyüklüğünce sağırdı, sessizdi, daha da korkunçtu!..» (s. 170). Bir süre sonra dayanamaz öldürür özünü Abdulah... Kötü haber tez ulaşır köye.. «Yer titredi. Kurtlar kuşlar sustu, güneş durdu, koro sustu. Tavuklar, kazlar taşlaştı çöplükte. Evliyatepesi, Boncuksırtı, Sakoratepesi selâm durdu» (s. 190). O Abdullah ki, çoban oğlu çoban doğmuş, çocuklarına da aynı mesleği bırakmıştı.

Yalnız Abdullah mı?.. Ya öğretmen Resul, ya Yusufun karısı Leyli gelin!.. Hep o kanlı zalim, o töre, göre girmemiş miydi kanlarına?.. Kore dağlarında vurulup kalan Yusuf'un karısı Leyli gelini tuzağına düşürmek istememiş miydi, uçkuru gevşek Bekir bey... Kocasının borcuna karşılık yararlanma yoluna gitmemiş miydi Leyli gelinden.. Birşeycik elde edememişti ama, bir dedikodudur alıp gitmişti başını: «Leyli gelin Bekir beyden boğasını almış!..» (s. 34) Acımasızdı feodal kültürün gerekleri; katı ve keskindi toplumsal yaptırımlar (müeyyide). Yazgısı belirmişti Leyli gelinin: Kendini yoketmek!.. O da onu yapmış, Saplıkaya'dan atarak öldürmüştü kendini... Öğünden sonra «Leyli gelinin zanlısı, ölümüne sebep kanlısı» (s. 30) olmuştu Bekir bey...

—DP, AP, 12 Mart Dönemi—

(12 Mart'la koşutluk kurulan bu bölümde; gelişmeler köye indirgenerek 12 Mart faşizmi yansıtılır. Çeşmir köyü Türkiye'nin küçültülmüş bir kesiti ve aynasıdır. Bu dönemde ülkenin içinde bulunduğu durum, yabancı ülkelerle ilişkiler, kapitalizmin ve faşizmin açıklarını kapatmada başvurulacak yollar teker teker vurgulanıyor. Sermaye kesimini simgeleyen Bekir bey ve ortakları; bürokratları simgeleyen Muhtar; gerici basını simgeleyen kasaba gazetecisi Bozkurt; Orduyu simgeleyen Jandarma ve Amerikalı işbirlikçi ajanları simgeleyen Barış Gönüllüleri ile devrimci cepheyi - işçi, köylü, gençlik ve aydınlar -simgeleyen Merdan ve arkadaşları, Gurbetçi ve Telli bu bölümde rol alırlar.)

Kan şiddeti, şiddet kanı besliyor. «Merdan piçinin bent yıkması, adam yaralaması» iyilik belirtisi değil!.. «Köyün töresini bozmaktadır, anarşiklik yapmaktadır, asilik etmektedir» o (s. 177). «Bir dananın şerri bir hahırın adını kötülüyor» üstelik (s. 177) Ancak kasaba

İle ilişkilerini daha da pekiştirerek düzenini sürdürmektedir, «Oöktş ay, yıldızlar, yerde itler» gözcülüğünü üstlenmişlerdir Bekir beyin. Yoksa Bekir beyin otunu yakmaya giderken neden «dört dönüyordu ayın gözleri» Merdan'ın üstünde!..

Otu cayır cayır yanıyor Bekir beyin. Mistik köylüler, «Tombul öküzün, Kamer ineğin, çoban Abdullah'ın ahi tuttu» (s. 205) diyorlar. Ama Bekir beyle, yordakçısı Muhtar öyle düşünmüyor.. «Köyümüze bir it ölüsü düştü. Nizamı bozuldu, kardeşlik bozuldu» (s. 207) diyorlar onlar.. Çok geçmeden karakolu boyluyor Merdan, Mecit, İsa ve Şahbaz. «Yollar tozlu, tepeler boz, güneş cehennem» (ş. 211), Pu kez onun peşinden koşturuyor Telli. «Tepelerden yel gibi, ovalardan sel gibi geçip» (s. 214) kasabanın yolunu tutar oluyor, «Beyle elleşenin onmayacağını» anlayamamışlardı daha (!), «Töreye göreye başkaldırmalardı» (s. 231) bunlar. Yalnız Bekir bey mi; kasabada, kentteki ortakları, adamları da pırelenmişti iyiden iyiye*. Parti Baş* kanı Feramuz, «Ot yakmak, sap yakmak, toprak yağmalamak» gidi, yürüdü!... (s. 219) diye yakınıyordu. Yüzü asıktı Feramuz'ların..

Telli iyice pişmiştir olup bitenlerin içinde. Oğlunu anlamaktadır o. «Töre de göre de onurumuza uyandır. Su akar, göz bakar. Yeni eskiyi yıkar. Cücük anasını, oğul babasını aşar. Kandil yanar çıra söner. Devran düzen değişir, kamyon sesi at soluğun keser...J» (s. 232) Sonra, «Biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar» demişler miydi büyüklerimiz?..

Düzen değişiyordu, eski çamlar kürek olmuştu. «Ne gördük bu dünyada; zulüm, kıtlık, yoksulluktan gayri? Beylerin zulmü, doğa zulmü, candarma, tahsildar zulmü!.. Hep altta katdık, altta!.. Her gelen başımıza bastı geçti. Can değil, demir dayanmazdı, biz dayandık» (s. 246) diyenler giderek çoğalıyordu. Qgüne dek başlarına basıp geçenlere duyulan hınç dışavurmuş ve eyleme dönüşmüştü çoktan. «Gece birden silahlar patlıyor, köyün havası altüst oluyor-du. İtler birbirine giriyor, köy çatlıyordu» (s. 245).

Bir kez daha bendini yıkar; çayırını, ekinini otlatırlar beyin, «Koca dilsiz göl birden dillendi. Gecenin sessizliğini yırtg yırtta taşları sürükledi, eski yatağına uydu gitti. (...) Suyun coşkusu ninniye dönüştü yavaştan. Ay gülüyordu tepemde, sapsarı» (s. 284)

Merdan ve arkadaşları yeniden tutuklanırlar. Koca Mürsel yeni ölmüştür. Tam evde erkeğin bulunmadığı bu sırada Bekir bey yeni

planinj yy|tA|a|yor. Merdan'in niş#nişi Is^gzh'yı kaçırıyor.. Tejlî. geçenle» kēiynclē «başı kesik tayuklarGg^cırpınıypr, ürölüyor; sonuç değişmiyor; Hanesini basıyor, üstüne kara kilit asıyorlar Telli'nin...

Köyde tam bir sıkıyönetim havası estiriyor Bekir bey ve adamları.. Hava sisleniyor, buğulanıyor. Yoldaşlar, kalleşler, dönekler belli ediyor keflcjinL iir gJh? kgyggşdır gidiyor köyde.. Çurbetçi, belaya girme Rohgşing, bildiğinden genî durmuyor, zorlu veristiriyor kgbgkuvyştle fegştg kalmak isteyenlere ve onlgfin ç|ln cephesindeki yordakçılarının@..; Açık hçksızHgg dayanamayanlar Çurbetçi'ye hak vermeye bgşlgrlgr, Bu sisli havada vurgunlarını daha iyi sürdüren Kanlıderenin Kurtlarını temize çıkarmaya çalışan Muhtar'a karşıdu-ranlar giderek çoğalır. «Dürzülerin yüzünü burada yıkama muhtar!» (s. 266) diye çıkışırlar.

Kanlıderenin Kurtlarıyşg, halkın dikkatin! başka yönle çekmek ve oynadıkları oyunu gizlemek için yeni yollara başvururlar. Beldenin kurtuluşunu törenlerle kutlama... Böyleee başlar bir «vatan - sakarya edebiyatı» ki deyme gitsin... Mangalda kül bırakmaz-ıgr... Pignjgnan oyumy gıgıgygn, içten içe gülen inşgnigr dg vardır. Şu sözler glttgn fl'ta yayılır: «Perler ki çşvrilen dolgplgn örttiğş et-mşk için feutP't0j». (ş. 3Q2)

Tüm ömrü @urbe\$ işçiliğinde geçmiş bir gurbet yetiştirmesi «halk gydını» ojgn Gurbetçi, bu «demokrasi», «vatan», «millet», «sakarya» lâfların en çok kızanlardan biridir. Hele, yarı aç **yan** tok gün geçirip bu laflara katılanlara bir içerliyor ki!.. Ne ki elinden bi^ şey gelmiyor. Kendini yiyip bitiriyor..

Uzuhea bir süre uğraştırırlar halkı törenle... Başka bir sorun yokmuş, her yer güllük gülüstanlıkmiş gibi, bir şarlatanlıktır gider. Tören vürguneulori çıkar bu arada...

Ancak çok büyük dersler verir bunlar anlayana... Telli şöyle düşünür: «Feramuz'u, Haşim'i, Kasım'ı, Beldebay'ı, Bozkurt'u, itleri köpekleri ile uzar gider payitahtımıza örgülü, örgütlü, dal dala, yan yana! Koca Mürsel yenik gitti; yüzlerce, yüz binlerce, milyonlarca Mürseller yandı gitti. (...) Hiç faydası olmadı diyemem! Az buçuk burnu kırıldı, korku düştü içine, ^poşularımız uyandı, bşşi oıui dayandı. Karanlık yırtıldı azbir<ız, Yqmşşqlar da tutmaz, kokmuş gpy-de dikiş tutmaz» (s. 457)

Yojjujv b|f kgyaa^an f^nr^ı JyJerpgn çjg bazı sjonMÇigj **elkgm&** tır: «**Ağa dediğin**, i?şy ide^lgto tarlpcla ekini boğan deşretabflnı di-

kenlerdi, kökleri toprağın derinlerinde.. Teker teker başlarım kesmekle tükenmezlerdi. Yeniden yeniden biterlerdi. Onları kurutmanın tek yolu vardı, toprağın derin kirizması!» (s. 458) Bir de, toprağın tavllanması, gübrelenmesi, sulanması gerekiyordu. Yoz topraklar ürün vermezdi çünkü...

Bekir bey deve tabanlarından biriydi. Onu ortadan kaldırmak, etkisiz kılmak fazlaca bir şeye yaramayacak, bir çözüm getiremeyecekti... Öyleyse şimdilik yalnızca «el mi yoman, bey mi yaman» göstermeliydi. Bir ders, bir ışıldak olurdu hiç değilse bu...

Ve, günlerdir tuzağa düşürülmüş yıldı atlar örneği dama kapatılan Nazlı'nın yanına girmeye hazırlanan Bekir bey, çırılçılpak soyulup Nazlı'nın kaçırıldığı arabayla Belde'ye adamlarının yanına yollandığında, «Tanyeri ağarıyordu usuldan usuldan. Yeni bir şafak doğuyordu Çeşmir'in ufkunda!..» (s. 469).

S o n u ç :

Yukarıki döküm, romanın anlatımını ve içeriğini yeterince aydınlatıyor sanırım. Özetle Kanlıdere'nin Kurtları, Osmanlı'dan başlayarak kırsal kesim toplum düzeninin bir eleştirisini veriyor ve kır emekçilerinin kurtuluş yolunu aydınlatıyor. Başka bir söyleyişle, toplumun küçültülmüş bir kesiti, bir aynası olan Çeşmir köyünden gidilerek feodal ve kapitalist düzenlerin eleştirisi yapılıyor ve emekçilerin giderek büyüyen, güçlenen devrimci mücadelesi vurgulanıyor. Romanın özgün yanlarından biri de, varsılın elinde kamçı, yoksulun sırtında kırbaç olan göstermelik demokrasiye ve kapitalizmin surlarını yıkılmaz, çıkılmaz yapmaya yönelik 12 Mart faşizmine getirdiği aydınlıktır.

Romanın bir özgünlüğü de anlatımından kaynaklanıyor. Kısa, net, içinden uyaklı tümcelerle yoğun bir anlatım. Akçam, çağdaş bir Dedekorkut anlatımcısı ve «seci» (kafiyeli nesir: uyaklı anlatım) ustası sayılabilir. Dedekorkut geleneğini günümüze uyarlayan bir «uyaklı anlatım» ustasıdır Akçam.

Yalnız burada takıldığım bir noktayı belirlemek istiyorum. Sanatçı bu yoğun, destansı ve şiirsel anlatım içinde kimi zaman gerek, siz bir öz Türkçecilik akımına kapılarak bütünüyle gereksiz sözler kullanıyor. Genel dil tutarlılığı ve işlerliği içinde daha da tırmalayıcı ve garip kaçıyor bu kullanım. Sonra kullanılan dilin inandırıcı olabil-

mesi için söyleyenin kültürel ve sosyal yapısına uygun düşmesi gerekiyor. Böyle olunca, bir köy imamına «koşul» ve «denli» dedirtmek; 60 - 70 yaşlarındaki bir savaş gazisine «kuraklık . hususunu saptayacaklar» dedirtmek; Bekir beye «imgelem» sözünü kullanırmak gereksiz öz Türkçecilikten başka bir şey değil. Buna benzer tek - tük yanlış kullanımlara şunları da eklemek gerek. «Yumruk denli» sözü «yumrukça» olmalıydı (s. 103). Çünkü sanatçı «kadar», «denli» karşılığı «ca, ce» eklerini oldukça güzel kullanıyor. Sonra «gömütlük» gibi oldukça güzel bir Türkçe sözcük dururken «gömü-tistan» niye?.. Yine çok az da olsa bazı yerlerde gereksiz bir eklenti olarak «dedi» sözcüğüyle karşılaşırız. Aslında en rahat ve kolay kullanımını bulmuş bu görevi yüklenecek eklentinin.. Konuşmaları, «ünledi, bağırdı, sordu, kızdı, seslendi vb.» sözlerle bütünlüyor.

• Burada, sanatçının oldukça ilginç bir 'durum ve hareket' anlatımına da ulaştığını eklemeliyim: «Tırmandım. Başım, ellerim, sonra ayaklarım gidiyordu. Ağzımdan ataş çıkıyordu, gözlerim kıvılcımlı. (...) Anlattım. Taşlaştı, Vurulmuş yaralı'kartaloa yumuldu iniş aşağı. Etekleri, başörtüsü savruluyordu. Atın peşinden koşan tay gibiydim» (s. 27). Aynı şey doğa anlatımı için de sözkonusu. İlginç nitelermeler var ayrıca. «Güneş alav kusuyor (s. 8) Maviş'in öfkeli sesi yamaçları kamçılıyordu (s. 9) İkinci vakti Sakora üstüne bulutlar yürüdü (s. 12) Ayaklarımın altında yer sallanıyordu. Evlyatepesi üstüme binmişti (s. 24) Nazlı iki kolla güreşti hamurla (s. 101) Kapıyı açtım, gökyüzü yok (s. 101) Güneş başını almış devirmiş (s. 166).

İçerikle ilgili takıldığım noktaları da şöyle sıralayabilirim. Sanatçının özgeçmişinden kaynaklandığı anlaşılan Kur'an kursu... ve ilkokul öğrenciliğine ilişkin bölümlerde gereksiz bir ayrıntıya girildiği; tören hazırlıklarıyla ilgili bölümlerde -özellikle atılacak nutuk ve yürüyüş marşıyla ilgili hazırlık çalışmalarında- gerekenden fazla ve inandırıcı olmayan bir abarmaya gidildiği kanısındayım.

Sonuçlarsak; bu ufak tefek kusurlarına karşın anlatımı ve kucakladığı toplumcu öz bakımdan Kanlıderenin Kurtları, Akçam'ın sanatında bir aşama, toplumcu romanımızda özgün bir halkadır.

«Ölü Ekmeği»nden

ÖRNEKLER

Karşı yamaçta kazları güdüyordu. Kazlarla birlikte biz de otlarla karnımızı doyurmaya çalışıyorduk. Ekinler daha sararmamıştı. Açarmanı çıkmasına çok vardı.,,

PeU'nin Meco, ağzındaki yemlik tomarını çiğneyerek yaklaştı. Bir bana, bir köye doğru bakıyordu. Bir şeyler söylemek istiyordu fakat ağzı boş olmadığı için pek anlaşılmıyordu. Aldırmadığını görünce avurtlarını boşalttı, yutkundu :

«— Sana diyorum itoğlit, işitmiyor musun?» dedi.

Çok uzak değildi köy bize. Evimiz kıyıda bir tümsek gibi görünüyordu. Bütün köy evleri, ırlı ufaklı tümsekler gibiydi. Kapımızın ö»ttaöe fo#ytk bir tezek ateşi yakılıyordu. Boz duman katmer katmer havaya yükseliyordu :

«— Essahtan ataş yakmışlar!»

«—Yakmışlarsa bunun bir sebebi var!» dedi Meco.

Ne- setefei olaMERdi? Çocukların evcilik oyunlarında yaktıkları ateşe benzemiyordu. Yoksa çöplüğü mü tutuşturmuşlardı? Ama çöplüğün gübresi ilkbafearda tarlaya taşınmıştı. Yanacak bir şey kalmamıştı.- Belki de anam çamaşır yıkayacaktır? Öyle olsaydı benim haberim olurdu. Çamape yapılacağı zaman bir hafta öncesinden hazırlık yapılırdı. Bakkaldan sabun alınırdı, kürüne su taşanır, doldurulurdu... Sabahleyin de anam soyardı üstümüzü öyle salıverirdi. Çıplak otlatırdım kazları. Zati donum, gömleğim yoktu. Bir kara buluşum vardı, onun da ne zaman yıkanacağı belli ctfmazdı. Kuruyuncaya değin çıplak beklerdim yazın güneşte, kışın aJturda... Kardeşlerim de benim gibi olurdu. Boktan resimler çizerdik karnımıza.. Anam, basım ayıp; yerlerini kaftanlarının etekleriyle örtmeye şahşılardı. Bahamın pantolonu yıkanıyorsa o gün akşama, değin yataktan çıkmazdı...

«— Evinizde hasta var mıydı?» diye sordu İso.

«— He,, kardaşım Ali hastaydı!»,

Meco çok rahat kestirip attı:

«— Olaki. kardasın Ali ölmüştür!»

Bir tuJaal oldum:

«— Nereden biliyorsun?»

MBCO kendiinden emin tavırla:

«— Bilmiyecek nesi var, Ali'yi çimdirmek için ölü suyu ısıtıyorlar!»

Belki de doğruydu. Birisi öldüğü zaman evin önünde bolca tezek ateşi yakarlar, su ısıtırlardı. İmam önüne peştemalını bağlar ölüyü çimdirirdi. Biâr kişi d& sapı uzun tava ile su dökerdi. Mezar kazıcıââ? elleriani^ fcüfcefç, kazmalarla girer çıkarlardı. İhtiyarlar oturur teşbih çeker, dudaklarını kpn?d<atai?a<k d*uaları? oteurl^Ml». Ağaçlar- or^ada iken kısa fcısa Kesilir; mer-tek yapıldı İnsanlar üzgün öfu*, sessiz öteye» beriye gMei" gelirlerdi. Ölüyü görmek isteyen biz çocukları kızar, kovarlarda.

Meco, evin önündeki kalabalığı göstererek :

«— Anam avradım olsun Ali ölmüştür » dedi.

İçimde karışık bir tuhaf duygu belirmişti. İyi olurdu Ali'nin ölmesi, ben de istiyordum! Başsağlığına gelen komşular ekmek getirirlerdi, yumuşak yumuşak buğday ekmeği..! Bir yutuştta inderdi boğazımdan aşağı. Pişi de getirirlerdi, ortası delik kırmızı pişiler..! Fatmamın kızı G1M görürdü, ona hiç bir lokma vermeyecektim, inadına gözünün önünde yiyecektim! O da bana vermemişti. Anası öldüğü zaman onlara da pişi getirmişlerdi. Güsi pişiyi eline alarak çöplüğün başına çıkmıştı, sevincinden hopur hopur oynuyordu. «Anam öldü, bize pişi getirdiler..!» diyor, bize inat olsun diye gözümüzün önünde yiyordu. Ucundan kırıp bir lokma bile vermedi, «Sizin de anaz ölsün, size de getirsinler..!» diyordu. Şimdi ben de pişiyi alacak, çöplüğün üstüne çıkacaktım. Güsi gelir isterdi, vermezdim. «Senin de kardasın ölsün, sana da pişi getirsinler!» derdim... Ali küçüktü, olaki pişi getirmezlerdi. Pişiyi belki de büyük ölülere getiriyorlardı? Çocukların ne önemi vardı, onlara arpa ekmeğini zor getirirlerdii Olsun, arpaekmeği neyime yetmezdi! Ağzımın dolusu lokmalarla karnımı doyururdum! Sahi Ali ölseydi..!

On üç mü, ©n dört mü doğunmuştu anam, sayışını kendisi de bilmiyordu. Öle®, ölmüş kalan sağlar dokuzduk. En küçüğümüz Ali, anamın hesabına göre beş yaşındaydı. Ben bir yaş büyümüşüm Âli'den.

Sıtmalı çocuklar gibi sapsarıydı Ali. Bacakları eğri kayın çubuklarına benziyordu, Kaburga kemikleri bir bir sayılırdı. İnce boynu üstünde iri bir kafası vardı. Sanırdınız ki iki kafayı birbirine eklemişler. Gövdesini tartan ayçiçekleri gibi öne, arkaya, yana düşerdi kafası Ali'nin. Neneme göre anamın son dünyası Ali'nin kafası, teknedeki hamur kazıntılarından yapıldığı için ustalar iyi tutturamamışlardı!

Anam, hepimizden çok sever görünürdü Ali'yi. Eline geçen bir yumurtayı, kuşağı arasına sakladığı ekmekleri Ali'ye yedirirdi gizlice. Yine de iflah etmiyordu, sarı sarı köpükler kusuyordu Ali!

Bir gün kazları otlatmaktan yeni dönmüştüm. Açtım. Başım dönüyor, ağzımdan su akıyordu. Sırtımı ocağın taşına dayamış, kaynamakta olan evelik (gübreli topraklarda yetişen bir çeşit geniş yapraklı otların kurutulmuşu) çorbasının pişmesini bekliyordum. Ali de karşımda oturmuş, kulağını tencerenin sesine vermişti. Pantuş kedi yavrularını toplamış Ali'nin önünde yatıyordu.

Kapı açıldı. Anam usul adımlarla evin gerisine dek geldi, beni görünce durdu. Bir süre öte beriyle oyalandı. Sonra Ali'ye seslendi:

«— Bala can, dışarı çık, kazlara bak, hayvanlar ekine girmesin!» dedi.

Ali bahane bekliyormuş gibi yerinden sıçradı, kulaklarını dikerek kendinin fareye gitmesi gibi koştu. Anam da arkasından gitti. Anlaşılan Ali'ye yine bir nevale verilecekti. Anam hep böyle yollardan çağırarak ayırırdı yanımızdan :

«— Tarlaya bak!»

«— Çeşmeden su getir!»

«—Komşudan eleği iste!» derdi.

Karanlık avluda Ali'nin eline nevalesini tutuşturduktan sonra gelir bizi söze tutardı. Ali, lokmasını yemeden elinden alacağımızdan korkardı. Ama bu sefer dalavereyi yutmayacaktım! Benim Ali'den farkım ne idi, ben de onun oğlu değil miydim?

Beri yerimden kalkmaya hazırlanırken anam geldi:

• «— Kazları iyi doyurmamışsın!» dedi.

Oysa o gün kazları çok iyi doyurmuştum. Boğazları tulum gibi sarkıyordu. Anamın beni oyalamak istediğini anladığım için üstünkörü yanıtlar verdim. Sonrasını dinlemeden sessizce çıktım. Zaman yitirmeye gelmezdi, Alınevalesini yiyip bitirebilirdi..! Evin karanlık köşelerini aradım, kapı arkasına, arpa kuyusuna bir bir baktım, göremedim Ali'yi. Dörtmala damın üstüne çıktım. Damlar toprak düzeyinde olduğu için herhangi bir engelle karşılaşmadım. Sağı solu gözlerimle taradım. Çukurda yüzükoyun dürümü yerken yakaladım Ali'yi. Kartal gibi üstüne saldırdım, bir pençede aldım dürümü elinden. İçine taze çökelek konmuş, yumruk kadar bir ekmek parçasıydı. Ali danalar gibi böğürerek evin yolunu tuttu.. Anama haber verecekti. Dürümü iki lokmada indirdim mideme. Gözlerim ışılandı, dünyam değişti sandım. Güneş batmış, Safcora'nın ardında bir kızılık bırakmıştı. Mor tepeler, yeşil tarlalar, çayırlar bir netlik içinde görünüyordu. Köyün çayı aşağılarda yayılmış rahat, rahat akıyordu. Köylüler kazını, tavuğunu içeri dolduruyordu.

Anamın sesiyle irkildim :

«— Ola domuzun dölü..!»

Yay gibi yerimden fırladım. Anam bağıırıyordu :

«—Ola yeme sabinin lokmasını geri ver..!»

Lokmaları çoktan eritmişim. Koştu yetişemedi, arkamdan taş atıyordu :

«— Zehir olsun canına, aç kurt..! Hain it..! Sen akşama eve gelirsin..!»

Evin üstündeki yamaca çıktım, kayaların arasına saklandım. Anam eve döndü, Ali de arkasından... Bu kez öbür kardeşlerim çıktı damın üstüne, beni gözetliyorlardı. İyice saklandım. Baktılar, baktılar göremediler.

Karanlık iyice bastırdı. Gölden kurbağa sesleri geliyordu. Ara sıra köpek havlamaları duyuluyordu. Kayaların altından yılanlar ısıklı çalışıyordu. Nenemin masallarındaki cinler periler aklıma geldi, korkmaya başladım. Beyaz fesli, boncuklu, küpeli küçük küçük cinler gözümün

Önünde cirit atıyordu. Ufak hışırtılardan dik dik sıçırıyordum. Isırganlar çıplak bacaklarımı alazladı. Etoami Şerifi üstüste okuyarak korkumu yenmeye çalışıyordum. Yine de fazla kalamadım. Sine sine evin yakınına gelmek zorunda kaldım. Orada bir çukura uzandım.

<<—Ola Cesu, ola..!»

Anamın sesi karanlıkları yardı geçti, bütün korkularım uçtu. Anam damın üstünde karanlığa ünlüyordu :

«— Ola gel, nerdeysen çık gel'..! Vallah da bir şey demeyeceğim, bil-lah da..! Ekmek gözümü tutsun dövmeyeceğim, Kur'an çarpsın bir fiske vurmayaacağım..!»

Yüreğim doldu, kendimi fazla tutamadım, ağladım. Anam sesime gelerek buldu beni:

«— Ali çok zayıf balam, sizin gibi otlarla idare edemiyor! Boğazı daralmış. Böyle giderse ölecek yavrum!» dedi. Sesi ağlamaklıydı. Gözlerini leçeğinin ucuna sildi. Beni kolumdan çekerek götürdü.

O günden sonra Ali'nin bakışları değişti bana karşı. Hiç yanımda durmuyor, benimle oynamıyordu! Çok geçmedi, bu olaydan birkaç gün sonra yatağa düştü. Yemiyor, içmiyordu. Sigara kâğıdına dönmüştü. Komşulardan sahan sahan ödünç aldığı unları anam Ali'ye çorba yapı-yordu. Kaşık ucu ile içirilen çorbaları kusuyordu Ali. Cansız, dilsiz yatı-yordu.

Meco gözünü ayırmıyordu bizim kapıdan :

«— Ola, anam avradım Ali ölmüştür, sahiden ölmüştür. İnanmazsan millete bak, herkes oraya toplanmış!»

Kalabalık gitikçe çoğalıyordu. Kadın, erkek, kız - kızan kaynaşıyordu. Köylüler bugünler boştu. Birkaç tarla hergetmişler (nadas yapmışlar), çifti çubuğu bırakmışlardı. Biçin ayırım gelmesini bekliyorlardı. Kimileri vurmuş, Sinekdağı'na tırpan ırgatlığına gitmişti. Geriye kalan köylüler işsizdi. Küçük olaylar onların kısa sürede bir araya toplanmasına yeti-yordu. İki kişinin tartışması, horozların dövüşmesi, köpeklerin boğuşması gibi. Yani kalabalığa bakarak yüzde yüz Ali'nin Öldüğüne hüküm verilme-yebilirdi de. Oysa Meco kanısında direniyordu :

«— Ali ölmüştür arkadaş! Önce ben haber verdiğim için müjdemo isterim!» dedi.

Ölüye nasıl bir müjde verilirdi, şaşkın şaşkın yüzüne baktım!

«---Ne andaval andaval bakıyorsun oğlum! Şimdi size ölü ekmeği gelecek, pişi gelecek, buğday ekmeği gelecek..! Yalnız yemek yoky ben de payımı isterim..!»

Meco da biliyordu, demek bol ekmek getireceklerdi, pişi getirecekler-di! Ama Meco'ya neden, verecek misim? Fatmanm kızı Güsi kimseye

verdi mi? Meco'nun da karadaşı ölsün, onlara da getirsinler! Pişinin hepsini birden yiyip bitirmezdim. Artanı başkasına verene dek saklar kendim yerdim! Ancak Ali küçüktü. Çocuklara getirilen ölü ekmeği nasıl olurdu?

«— Arkadaş Ali büyük ölü değil ki çok eklemek getirsinler, pişi getirsinler! Ali'ye olaki arpa ekmeği getirirler. O da ancak bana, kardeşlerime yeter!»

Meco :

«— Ölü ölüdür arkadaş! Hiç getirmez olurlar mı? Hem de öyle çok getirirler ki..!» (Kollarını yanlara açarak) nah şu kadar..!» dedi,

«—Nereden biliyorsun?»

«— Kışın emücemın oğlu ölmüştü ya, işte o zaman gördüm. Sahan sahan getirdiler, buğday ekmeği, pişi..!»

Sevincimden daha da duramadım. Meco'ya karşılık vermeden kazları önüme katarak yola düştüm. Meco da topladı kazlarını peşimden geliyordu. Neye geliyordu pisboğaz çocuk! Ölseydi bir lokma vermeyecektim. Ancak bize yeterdi. Onun da karadaşı öldüğü zaman bize vermesindi. Geriye dönerek bağırdım:

«— Arkadaş boşuna gelme..!»

«— Sana ne, geleceğim..!»

Şimdi onunla kavgı etmenin zamanı değildi. Avucunu yalayacaktı! Kazlar devrile devrile yürüyordu. Bir iki çubuk salladım. Cıvcıvlerden birisi tepetaklak gitti. Ödüm koptu, ter bastı gövdeyi. Tek umudumuz bu kazlardı. İki anaç, bir horoz, on bir cıvciv, hepsi on dörttü. Güzün altısını satacaktık. Anama don, bacıma kaftan alınacaktı. Kalan para ile de gazyağı, tuz, sabun... Üç anaç, bir horoz saklayacaktık dördü de kesilecekti. Kesim günü birisini anam tüm olarak pişirecek, hep birlikte yiyecektik. Ötekiler de azar azar çorbaya çerez olarak katılacaktı. Ayrıca yabancı bir konuk geldiği zaman önüne kaz eti çıkaracaktık!

Bereket versin cıvcive bir şey olmadı. Biraz sersemledi, elimi aldım, bir süre götürdüm. Bırakınca «vic, vic!» ederek karıştı kazlara. Meco, kazlarını daha hızlı sürerek beni geçmeye çalışıyordu.

«— Yavaş git ola itoğlit!» diye çıkıştım.

«— İtoğlit adındır!» karşılığını verdi.

Kazları köyün altındaki dere suyuna dökerek koştum. Meco da öyle yaptı. Bu çocuk da açığözdü. Zorla ekmeğime ortak olmak istiyordu. Anama söyler, dövürürdüm..!

Evin önünde köylüler kaynaşıyordu. Tezek korunun üstüne konulmuş isli bir kazanda su ısınyordu. Süleyman usta mertekleri yontuyordu. Yanında ölülerin taşındığı uzun tekne biçimindeki araç duruyordu. Köylüler

bana alttan alttan bakıyor, hiç ses çıkarmıyorlardı. Demek Ali gerçekten ölmüştü. Acaba hiç ekmek getiren olmuş muydu? Eve girdim, ağlamaklı sesler geliyordu. Komşu kadınların gözleri yaşlıydı. Bacım beni görür görmez üstüme koştu, kucağına bastırdı:

«— Kardaş can! Kardaş(larını) koyup giden bahtı kara kardaşım can, Ali can..!» diyor, kanlı gözlerinden yaşlar akıtıyordu.

Niye bu denli ağlıyordu bacım? Yoksa ekmek getiren olmamış mıydı..? Anamın ağıtını duydum birden. Sekide başı dizlerinin üstüne düşmüş bir halde ağlıyordu :

«—Koyunum benim..! Gün görmeyen yavru - balam..! Ahır nefesinde babasını görmeden göçen balam..!»

Babam tırpan ırgatlığına gitmişti Sinekdağı'na. Kazanacağı parayı banka borcuna verecekti. Sonra yine borç alacaktı. Açlığını, çıplaklığını giderecekti. İkinci yıl yine ırgatlık edecek, borcumuzu ödeyecekti.

Anam, durmadan saçını, başını yoluyor, dizlerini dövüyordu. Kadınlar anamı teselli etmeye çalışıyorlardı :

«— Ağlama bacım, ağlama, ölünün üstüne ağlamak günahtır..!»

«— Ağlama bacım, ağlama, Alinin kaderi, bütün çocukların kaderi..!»

«— Ağlama kız ağlama..! İyi ki öldü de kurtuldu. Vay gününe yaşıyaydı ne görecekti?»

«— Ağlama anam ağlama, Allah bizi de küçükken öldürseydi heç olmazsa bu günleri görmezdik..! Günaha girmeden cennete giderdik..! Safa Ali'nin canına, melâike iken gitti..!»

Anam, bacım herkesten çok ağlıyordu. Bu kadınlar ne duruyordu? Niye ölü ekmeği getirmiyorlardı! Anam, bacım ekmekleri görseler belki ağlamazlardı! Gözlerimle tereği aradım. Üstü örtülü yabancı bir tabak gördüm. İçi şişkindi. Üstüne torba örtülmüştü. Olaki ekmektir. Pişi de olabilir. Çabaladım, ulaşamadım tereğe. Birisi gelip veremez miydi? Anama baktım, göremiyordu beni. Ağıtını kesmiş, başı elleri arasında sallanıyordu. Ali'yi anamın önünde sırtüstü uzatmışlardı. Yüzünü bir bez parçası ile örtmüşlerdi. Anam, «Balam can!» dedi, örtüsünü açtı, alnından öptü. Suratı bomboz, hareketsizdi. Çenesini kara çitle bağlamışlardı. Gözleri yarı açık, bir noktaya bakıyordu. Göz kapakları hiç oynamıyordu!

Hasan Dadaş, telâşla girdi içeri. Etrafını çevirenlere sessizce bir şeyler söyledi. Herkes yerinde çakılmış kalmıştı. Tüm sızlamalar, ağlamalar durdu, çit çıkmıyordu. Ali Dadaş kefen parası bulamamıştı! Bekir dayının sesi birden yıldırım gibi yardı ortalığı :

«—Ola git, Bakkal Şemo'ya söyle* itoğlu itlik etmesin, çocuğun kefenliğini, tekmil versin! Babası bugün yarın ırgatlıktan döner, verir borcunu..!»

Hasan Dadaş, koşarak çıktı. Benim gözlerim üstü örtülü tabakta kalmıştı. Selvi Hala geldi, örtüyü açarak bir bazlama ekmek çıkardı verdi. Yumuşak çavdar ekmeğiydi. Bir çocuğa çavdar ekmeği ancak münasip görülürdü. Yine de belli olmazdı, bakarsın sonunda pişi de getiren olurdu! Ekmeği yuvarlak bir dürüm yaptım. Yiye yiye dışarı koştum. Lokmalar ses çıkararak karnıma iniyordu.

Meco, nerde var, nerde yok arkamdan yetişti:

«— Ola hani benim payım! Müjsemi isterim arkadaş müjsemi..!» diyordu.

Göğsüme bastırmıştım ekmeği, vermeyecektim. Meco yalvarmaya başladı :

«— Ola ne olursun bir lokma ver, ölen kardasın Ali'nin hayrına bir lokma..!»

Daha başka çocuklar da istiyordu. Ekmek beni doyurmazdı. Onların da kardaşları ölsün, onlar da bana vermesinler! Meco avlunun karanlık yerinde sıkıştırdı. Baktı olmayacak, omuzlarım arasına bir yumruk attı arkadan, yüzükoyun düştüm. Dürümü karnımın altına sakladım. Yediğim yumruğun acısını duymuyordum. Çok çabaladı, alamadı. Sırtıma bir tekme daha vurdu. Küfür ederek uzaklaştı:

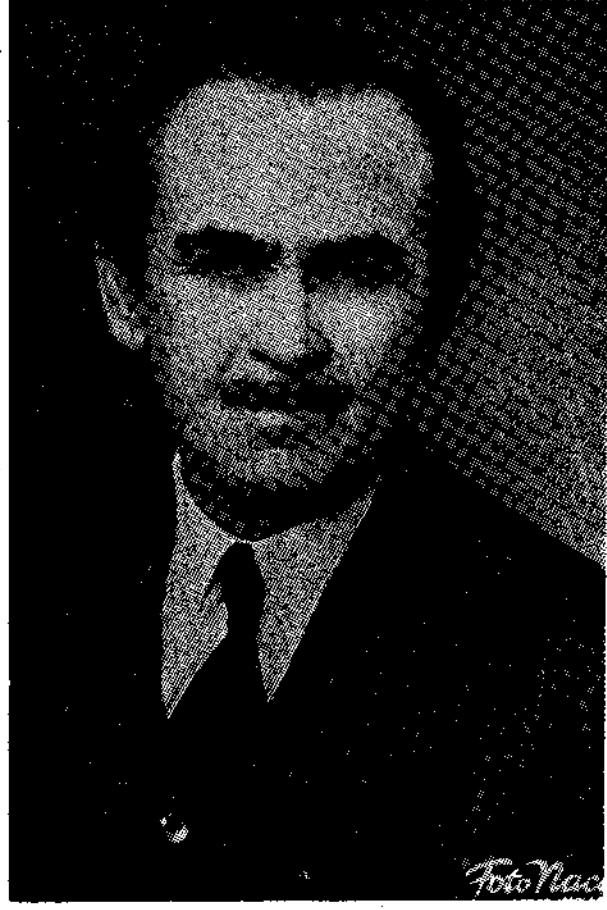
«— Senin ananı..! Benim de kardaşım ölen sana bir lokma vermiyecem, gözlerin önünde yiyeceğim..!» dedi.

Dışarıda kocaman bir aydınlık vardı. Güneş ekinleri, otarı, cümle canlıları okşuyor, başakları olgünlaştırıyordu. Yamaçlarda danalar, kuzular otliyordu. Bir bölük turna gökte kanat açmış yavaştan uçuyordu... Bir kartal damın üstündeki civcivlere saldırdı. Anaç tavuk kanat çırparak karşı koymak istedi. Çocuklar taş attı, kartal avını alamadan havalandı.

Bekçi Asker cami minaresinden «tebligatını» yapıyordu :

«— Tahsildar gelmiştir..! Her kim ki, hükümetin borcunu ödemezse mapusa atılacak..!»

Ali'nin ölümünü geç duyan Safiye Bibi aşağı mahalleden acele adımlarla geliyordu. Meco, çocukları çevresine toplamış; yumruğunu sallıyordu. Onların da kardeşleri öldüğü zaman bana ekmek vermeyeceklerdi!.



TALİP APAYDIN

YAŞAM ÖYKÜM :

Anam Omarlar köyünden Satı (Safiye). Babam Beypazarı'nın Kapılı köyünden İbrahim. (Köyde Durmuş Dayı derler.) Önce Omarlar köyünde oturmuşlar. Ben orada 1926 yılında arpalar biçilirken doğmuşum. İki de yoksul. Okuma yazma bilmezler. Hüseyin dedem (anamın babası) pehlivanmış. Üç yaşında iken beni omuzunda gezdirirdi, kıt hatırlarım. İri yarı, sakallı *bit* ihtiyardı. Yörük dede derlerdi.

Babam onaltı sene askerlik yapmış. Çanakkale, Kafkas, Yemen, Afyon... Sirtında çanta kayışının izleri, göğsünde üç tane kurşun yarası hâlâ dururdu. Geçen sene seksen iki yaşındayken öldü. Yemen'de bir gece ansızın baskına uğramışlar. Dehşetli bir süngü harbine tutuşmuşlar. Vakit sabaha doğru imiş. Ucuna süngü takılı tüfeğini kullanıp dururken iri yarı bir gâvur ansızın tüfeğini kavrayıvermiş. Almağa çalışmış ama alamamış. Ama vermemiş de. İleri geri uğraşırken, «İbrahim eğil! İbrahim eğil!» diye bir ses duymuş. Dönüp bakmış ki Müiâzimi- evvel «asteğ-

men» Talip bey, karnından yaralanmış, yerde kıvranırmış, ama elinde tabancası ile bunlara bakarmış. Babam birden eğilivermiş. Tak, tak! Babamın tüfeğine asılan gâvur yıkılmış yere. Sonra kaçmağa başlamışlar. Dönüşte babam Asteğmen Talip beyi bulmuş, kucağına almış. Ama yarası ağırılmış, babamın kucağında ölmüş Talip bey. Onun anısına benim adımla Talip koymuş. Ağlıyarak sık sık anlatırdı.

Sonra savaşlar bitmiş, köye bir dönmüş ki, saç sakal ağarmış tanıyamamışlar. Benden onsekiz yaş büyük bir ablam var, Havva ablam. Babam da onu tanıyamamış. «Kim bu kız?» diye sormuş. Tarla taban dağılmış, bitmiş. Göz yaşartıcı bir yoksulluk içindeymiş bizimkiler. Ben doğmuşum. O arada bir ablam, Meryem ablam doğmuş ve ölmüş Omarlar köyünde ben üç yaşına basana dek oturabildik. Hüseyin dedem de ölmüştü. Babam bizi toparlayıp kendi köyüne Kapılı'ya götürdü. Göçümüz hiç aklımdan çıkmaz. Çuvallar, sepetler, tavuklar... Gitmek istemiyen anamın ağlayışı.

Babam Kapılı'da ortakçılık yapmağa başladı. O yaşantının bir bölümünü «Ortakçılar» adlı romanımda anlattım. Beş yaşında ne olduğunu anlayamadığımız bir karın ağrısından anam öldü. Köylüler hep Allah'tan dediler. Sonra üvey ana eline düştüm ve çok zor günler yaşadım. Sıtmalıydım, zayıftım. Üstelik içli bir çocuktum. Anamsa sertti, gaddar bir kadındı. Hiç suçum yokken öldüresiye döverdi. Her yerlerimi gömgök bırakırdı. Hep işleri bana yaptırdı. Öbür yaşdaşım çocuklar gibi hiç oynamadım. Taa o zaman başladı insanlara kırgınlığım. Sonradan da suçsuz yere ne cezalar çektim. Hâlâ sürer gider.

On yaşında üç sınıflı köy okulunu bitirdim. Dahası yoktu. Bense gidip okumak istiyordum. Şu köyden de anamdan da bıkmıştım. Gidip kurtulmalıydım. Babam da üzülüyordu. Bir çare arıyor, bulamıyordu. Yoksul köylü olmanın yıkıntısı içindeydi. Birgün çiftliğinde ortakçılık yaptığımız, çeltik ektiğimiz ağa milletvekili tarlaya geldi. Babam bileğinden tutup beni yoluna çıkardı.

— Bey, çok fakirim, dedi. Biliyorsun. Bu oğlana hiç bir şey bırakmadım. Benim gibi sürünecek. Öğretmeni iyi okur der. Şunu bi yatılı okula sokuver de okusun. Kendini kurtarsın.

Çeltik tarlaları çamur olur. Biz perperişandık. Ağa milletvekili bana tepeden ayağa baktı baktı,

— Sen deli misin bre Durmuş, dayı, ded.. Bu okursa yarın sana baba demez. Dinini de unutur. Bak hem ihtiyarladın. Yarın sana kim bakacak? Ayağına çarık giydir çalıştır da sen de otur ye.

— Beni bırak bey, dedi babam. Ben zati ölmüşüm. Okusun da kendini kurtarsın. Bu vatana çok hizmet ettim. Benden bu iyiliği esirgeme.

Milletvekili sesini yükselterek demin dediğini tekrarladı. Babam ısrar etti. Uzunca tartıştılar. Ben pek bir şey anlamadan dinledim.

Sonunda babam beni çekip geri götürdü. Tarlaya giderken sövüp sayıyordu :

— Deyyus, diyordu. Madem okuyanlar dinini unuttur, babasına baba demez, sen kendi çocuklarını niye okutursun?

Beyin çocukları kolejlerde, hatta Avrupa'larda okuyorlardı.

Babam karacahildi. Koyu dindardı. Ama bu sözleri hafızama çakılıp kaldı.

O sırada kasabada Nail bey adlı bir kaymakamın girişimi ile yoksul çocuklar pansiyonu açıldığını duyduk. Her köyden bir çocuk isteniyordu. Kimse duymadan köyden kaçtım. Altı saatlik yolu bir gece bir gündüz tek başıma yürüyerek kaymakamın huzuruna çıktım. Okumak istediğimi söyledim. Böylece, bizim köyden beni aldılar. İki yıl okudum, beşinci sınıfı bitirdim. İlerisi gene tikanıktı. Bir çare arıyor, bulamıyorduk. Okumak için uykularımı yitiriyordum.

Sonradan Çifteler Köy Enstitüsü adını alacak olan Hamidiye Köy Öğretmen okuluna öğrenci isteniyormuş. Bir raslantı olarak duyduk ve gidip sınava girdim. Yol açıldı böylece. Atatürk'ün öldüğü gün oranın, öğrencisi oldum.

Enstitüde bize bol kitap okuturlardı. Düşünmeye, tartışmaya fırsat verirdi. Ana konumuz köylüyü uyandırmak, okutmak, kalkındırmaktı. Sınıflarımız ilerledikçe gözümüz de açılmağa başladı. İmece Dergisi'nde yayınladığım Köy Enstitüsü Yılları adlı anı yazılarımda ayrıntılı olarak anlattım. Yakında bir kitap olarak toplayacağım onları.

Enstitünün erken bilinçlenen öğrencilerinden biri oldum. Bir yandan müzik yeteneğim gelişti. Mandolin çalmağa başladım. Bir çok yeril ve yabancı yazarları okudum. Edebiyat sevgim gelişti. Müdürümüz Rauf İnan'dan çok yararlandık. Memleket sorunlarına eğilmeye başladık. Bazı tartışmalara giriştik. Anlaşamadığımız arkadaşlar bizi polise ihbar ettiler. Yıl 1943'tü. Demek modaydı bu işi o yıllar. Bir düzine polis geldi, bizi aradılar sıkıştırdılar. Ne bulacaklar, tabii hiç. Ama korktuk. Çünkü ihbar eden arkadaşlar «sizi en azdan okuldan attıracağız, köyünüze çoban göndereceğiz» diyorlardı. Hele ki bir şey çıkmadı. Enstitüyü bitirdik.

Yüksek Köy Enstitüsü'ne seçilen öğrenciler arasında ben de vardım. Güzel Sanatlar koluna girdim. Keman çalıştım. Daha yetkili öğretmenlerimiz vardı. Bir kısım derslerimizi Ankara'da görüyorduk. Şiir ve hikâyeler yazmaya başlamıştım. Köy Enstitüsü Dergisi'nde, öbür sanat ve fikir dergilerinde yayınlıyordum. Mehmet Başaran sınıf arkadaşımdı. Sanatın iklimine girmiştik artık.

1946 yılında mezun olduk. Köy Enstitülerine öğretmen olarak atandık. Ben Cılavuz Köy Enstitüsüne gittim. Uzak muzak demiyor severek çalışıyordum. Öğretmenliğe yatkın bir kişiliğim vardı. Öğretmenliği kendime en uygun meslek buluyordum. Fakat yurt çapında Köy Enstitülerine şiddetli bir savaş açılmıştı. Şemsettin Sirer bakan olmuştu. Hakkı Tonguç Genel Müdürlükten uzaklaştırılmıştı. Bizi apar topar askere aldılar. En göze görünen Yüksek Kısım mezunlarını Yedek Subay okulundan ça-

vuş çıkardılar. Ben de vardım. Topografya dersinin sınavında dokuz arkadaşın kâğıdını ben yazmıştım. Hepsi Pekiyi aldılar. Benimki zayıf geldi. O zaman anladım işi. Babamın en şiddetli dileği beni bir «Astegmen (Mülâzim-i evvel) Talip» görmektir. Hani şu canını kurtaran Mülâzim-i evvel Talip'in yerine. Fakat o dilediğini yerine getiremedim.

Askerlik dönüşü Tokat bölgesi Gezici Başöğretmenliğine atandım. 1950 yılında evlendim. Karım Yüksek Köy Enstitüsü mezunu Halise. Resim - İş öğretmeni. Üç çocuğumuz var : Sü, Güneşi, Aydın Toprak. İlki kız. Öbürleri erkek. Kızımız lise birinci sınıfında. Güneş Orta üçte. Aydın daha küçük. Dört yaşında.

Tokat köylerinde çok iyi niyetlerle ve heyecanlarla çalıştım. Köylerden köylere koştum. Köy okullarının iyi verim alması için elimden gelen gayreti gösterdim. Fakat bakıyordum, birşeyler elimizden kayıyordu. Türkiye geriye gidiyordu. Köylerde izinsiz kuran kursları alıp yürümüştü. Köy çocukları cumhuriyet okullarına değil, Kur'an kurslarına gidiyorlardı. Yazıp çiziyordum, bağırıyordum, kimse tınmıyordu. Bir de üstelik yukardan azarlıyorlardı.

Bir gün durup dururken evim arandı. Kitaplarımı mektuplarımı alıp götürdüler. Herkesin kuşkulu bakışları üstüme dikildi. Tabii birşey çıkmadı ama tedirgin oldum. Valiyle, öbür yetkililerle takıştım. Baktım olmayacak, gittim Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik bölümünün bitiriş sınavlarını verip Turhal Ortaokuluna Müzik öğretmeni oldum. (Aynı ayar okuldan mezunduk ama bizi Köy Enstitüsü mezununuz diye ortaokullara atamamışlardı. Şaşılacak işlerdi. Hep bizim başımıza geldi. Gene de gık demeden çalıştık.)

Turhal'da da aynı kuşkular, aynı dedikodular sürüp gitti. Gerek yazılarımda, gerek yaşantımda hiçbir sivri tarafım olmadığı ve bugüne kadar hiç suç işlemediğim halde yirmi yıldır taşra çevresinin kuşkulu bakışlarından kurtulamadım. Değil mi okuyordum, hele köylerden, ezen-den ezilenden söz ediyordum, bu yetiyordu. Fakat yakından tanıyanlar, komşularım, iyi niyetli arkadaşlarım, ve hele öğrencilerim beni hep sevmişlerdir, çok beğenmişlerdir. Çünkü gerçekten işime ve çevreme yararlı katkılarda bulundum. Kimse kötü bir halimi görmedi. Çalışmalarım hep başarılı oldu. Bugüne kadar hep iyi raporlar aldım. Muntazam terfi ettim. Hakkımda hiçbir soruşturma yapılmadı. Hiç savunmam alınmadı. Gene de alttan alta, uzaktan uzağa «mişmiş»larla beslenen dedikodular yapıldı durdu.

27 Mayıs'tan sonra epey rahatlamıştık. Amasya Kız İlköğretmen Okulu açılmıştı. Karımla birlikte buraya atandık. Okulun kuruluşuna emeğimizi kattık. İyi çalıştık. Beğenilen bir okul oldu. Sıkı bir teftiştten sonra bana taktirname verdiler. «Okul içinde ve dışında üstün başarılı çalışmışsın» dediler Amerika'ya göndermek istediler. Öğretmen okulu müdürlükleri teklif ettiler. Kabul etmedim, «sağ olun, ben o işleri sevmiyorum, kendi halime bırakın, öğretmenliğimi yapayım, okuyayım, yazayım» dedim. Bir

yıl kadar geçti, hiç bir olay yokken bu sefer de Bakanlık Emrine aldılar. Ben de, çevrem de, öğrencilerim de şaştık.

Nedeni elbet yeni hava içindeki yerim, yazdıklarım. Kitaplarım. Başka ne olabilir? Karınca kaderince birşeyler yapmağa çalışıyorum. Konularımı köyden alıyorum. İyi bildiğim çevre elbet köyler, köylüler. İyisi var, kötüsü var. Aptalı var, kurnazı var. Sevimlisi var, sevimsizi var. Mümkün olduğu kadar abartmadan yazıyorum. Gerçek olsun diyorum. Sonra kendi sesimle söyleyeyim istiyorum. Çok sevdiğim romancılar var. Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Fakir Baykurt, Kemal Bilbaşar... Yabancılar ayrı. Hiç birine benzememeğe çalışıyorum. Kendi dilimin ve yeteneğimin imkânlarını arıyorum,

Türk edebiyatı özellikle roman dalında çok başarılı bir dönemini yaşıyor kanısındayım. Her romancı kendi açısından Türk insanını inceliyor, anlatıyor. Türküler ayrı ayrı nasıl güzelse, romanlar da öyle güzel, öyle ilginç.

Türk edebiyatı roman çağını yaşıyor. Ben de gücümce birşeyler katmağa çalışıyorum. Köylerdeki insanları, insanların insanlara ettiklerini, insanların çeşitli sorunlar karşısındaki davranışlarını, doğayı, köy evlerini, kırları, yolları, ilkel araçları... ve bunlardan kurulu köy dünyasını» halk türkülerimiz gibi biraz yanık bir dille anlatıyorum. Bugünlerde kurnaz bir köy imamına aklım takıldı. Adı Gâvur İmam. Hinoğlu hin. Dini elinde araç gibi kullanıyor ve üfürük, tükürük, muska... Geçinip gidiyor. Bazı arkadaşlarla konuştum, aman ne de bol örnekler verdiler. İlginç bir konu. Notlar alıyorum. Yeni bir roman konusu yapacağım. Ayrıca hikâyeler yazıyorum. Yeni hikâyelerimde zaman ve yer değiştirerek başka bir teknik deniyorum. İnsanları ve olayları başka zamanlarda ve yerlerde sürdürerek yeni durumdaki görüntüyü arıyorum. İlginç oluyor.

Yirmi yıldır yazarım. Çeşitli dalları denedim. Romanda ısrar etmek niyetindeyim. Beğenen var, beğenmeyen var, olabilir. İş yapıt vermekte.

(Yeni Ufuklar, Eylül - 1970, Hayatım adlı yazıdan)

SANAT ANLAYIŞIM :

İçinden çıktığım köylümüzü, zor yaşantısı içinde ezilen, sömürülen, aldatılan halkımızı anlatmağa çalışıyorum.

Özet olarak diyebilirim ki, kendi insanımızı, günlük işi ve yaşayışı içinde, zorlamadan, abartmadan olduğu gibi vermeye çalışıyorum. Bu insan ezilmiştir, yoksuldur ama bitmiş, değildir. Umudu vardır, gücü vardır. Bizim halkımız yarını olan bir halktır.

Bunu vurgulamaya çalışıyorum.

ESERLERİ:

Ş i i r : Susuzluk (1956)

K ö y N o t l a r ı : Bozkırda Günler (1952)

R o m a n : Sarı Traktör (1958), Yarbükü (1959), Ortakçılar (1964),
(Ortakçının Oğlu adıyla - 1974) Ferhat İle Şirin (Halk Romanı -
1964), Define (1970), Yoz Davar (1972), Toz Duman İçinde (1973),
Tütün Yorgunu (1975, 1975 Madaralı Roman Ödülü)

H i k â y e : Ateş Düşünce (1967), Karşı Yakadaki Cennet (1972)

Ç o c u k K i t a p l a r ı : Toprağa Basınca (1964), Doğan Kardeş
3. Ödülü), Çalgıcı Recep (1973), Dağdaki Kaynak (1975)

A n ı : Karanlığın Kuvveti (1967)

O y u n : Bir Yol (1966), Yapılar Yapılırken, Otobüs Yarışı (Radyo
oyunları - TRT 1970 Radyo Oyunları Basın Armağanı)

YAZDIĞI YERLER:

Köy Enstitüleri Dergisi (1945-46); Yücel (1946); Doğuş (1946); Varlık (1947-974); Kaynak (1948-50); Edebiyat Dünyası (1948-49); Fikirler (1948-50); Yağmur ve Toprak (1948); Yeditepe (1950); Yaprak (1950); Ufuklar, Yeni Ufuklar (1952); Yeryüzü (1952); Beraber (1952); Yazı (1955); Demet (1955); Pazar Postası (1957-58); Dost (1958-67); Yansıma (1972-74); Varlık Yıllığı (1960).

KAYNAKÇA:

Y a z ı l a r :

Necati Cumalı : Bozkır Şairlerine Kavuşuyor, Fikirler, Şubat - 1949.
Ö. Faruk Toprak : Sarı Traktör, Pazar Postası, 1.6.1958
C. Atuf Kansu : Özeler Köyünden Arif, Varlık, 1.5.1958
Selahattin Şimşek : Yarbükü, Demet, Nisan - 1959.
Mehmet Bulur : Yarbükü, Varlık, 15.5.1959.
Fethi Naci : Sarı Traktör, Gerçek Saygısı, 1959, s. 40
İhsan Atar: Sarı Traktör, Yeni Ufuklar, Mayıs - 1958
Reşat Nuri Drago : Genç Romancılarımız, Varlık, 1.9.1959
Rauf Mutluay : Emmioğlu, Kim Dergisi, 28.12.1961.
Tahir Alangu : Emmioğlu, Varlık Yıllığı - 1962
C. Atuf Kansu : Emmioğlu, Dernek, Haziran - 1962.
Hüseyin Cöntürk : Şairler Sözlüğü, Dönem, Kasım - 1963.
İhsan Atar: Aydınlar Çıkmazında Apaydın'ın Gerçeği, Varlık,
15 Temmuz 1964

Adnan Binyazar : Bir Y>1, Varlık, 15.4.1966
Ahmet Köklügiller : T. Apaydın Suçun Nedir? Varlık, 15.7.1966\$
Mehmet Başaran : Mutluluk İşçisi, Varlık, 1.3.1968
Niyazi Akı: Çağdaş Türk Tiyatrosuna Toplu Bakış, 1968, s. 81 - 82.
Talip Apaydın : Hayatım, Yeni Ufuklar, Eylül - 1970.
Ahmet Koksall: T. Apaydın Bölümü, Papirüs, Nisan - 1969.
Tarık Dursun K. : Umut Fakirin Ekmeği, Milliyet, 19.4.1972
Hilmi Yavuz: Apaydın ve Köy Hikâyeciliği, Milliyet Sanat Eki, 9.2.1973
Hilmi Yavuz : Köy Edebiyatının İşlevi, Yeni A, Mart - 1973
Rauf Mutluay : Ve Umutlar Sonsuzdur, Cumhuriyet, 19.4.1973
Rauf Mutluay : Yoz Davar Üzerine, Barış, 11.7.1973
Celâl Özcan : Karşı Yakadaki Cennet, Yansıma, Aralık - 1973
C. Atuf Kansu : Çoban Musa (Yoz Davar Üstüne) Varlık, Ekim-1975.
Mücahit Gültekin : Yoz Davar, Yansıma, Aralık - 1973
Fakir Baykurt: Tütün Yorgunu, Yeni Ufuklar, Ağustos * 1975.
Tahir Alangu : Ortakçılar, Varlık Yıllığı - 1965.
Ş. Kurdakul : Köy ve Romanları (Define), Yeni Ortam, 11.9.1972
C. A. Kansu: Bir Romanın Çevresinde (Tütün Yorgunu Üzerine) Varlık,
Haziran - 1976
M. Aka Kurşun: Bir Roman Yorgunu; Doğrultu, Sayı: 2
Adnan Binyazar : Toz Duman İçinde/Vatan Dediler; Türk Dili, Tem.-976
Muzaffer Uyguner : Toz Duman İçinde, Vatan Dediler, Türk Dili, Kasım-976
Vecihi Timuroğlu : Tütün Yorgunu; Halkoyu, Şubat-1977
H. İzzettin Dinamo : Tütün Yorgunu; Vatan, 16.8.1977

K o n u ş m a l a r

Mustafa Baydar : Talip Apaydın Anlatıyor, Varlık, 1.9.1956
Emin Sipahioğlu : T. Apaydın'la Bir Konuşma, Yeditepe, 31.12.1962
A. Bahçekapılı: T. Apaydın'la Söyleşi, Soyut, Mayıs - 1973.
H. Aİtinkaynak: T. Apaydın'la Konuşma; Edebiyatımızda 1940 Kuşağı,
s. 99, 1977.
Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne T. Apaydın'la Konuşma,
Yeni Ortam, 16.7.1973
Aydın Karasüleymanoğlu : T. Apaydın'la Konuşma, Halkoyu, Nisan - 976
Nilgün Tarkan : 1975 Madaralı Roman Ödülü Dolayısıyla Apaydınla
Konuşma; Milliyet Sanat, 23 Nisan 1976
Perihan Tok : Apaydın'la Konuşma; 1977, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı, s. 822

T e z l e r

Hatice Akçam : Talip Apaydın; Roman ve Hikâyeciliği, D. T. C. F.
Türkoloji Bölümü Bitirme Tezi, 1971 - 72.
Kadir Cangızbay : Köy Enstitüsü Çıkışlı İki Yazarın (F. Baykurt-
T. Apaydın) Romanları Üzerinde Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi.
Hacettepe Ü. Sosyoloji Bölümü, Bitirme Tezi, 1973 (Tez metni sonradan
Hareket dergisinin 96. ve 98. sayılarında yayımlanmıştır.)

ROMANCILIĞI, ÖYKÜCÜLÜĞÜ VE «YOZ DAVAR»

A — Y a z m a y a Y ö n e l i ş :

Yazınsal türlerin hememhepsinde -roman, öykü, şiir, anı, oyun, köy - notu- eser veren Talip Apaydın, asıl bilinçli şiir ve edebiyat sevgisinin, 1945 yılında Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nün ikinci sınıfında iken başladığını söyler. (İlk yazısı ilkokulun beşinci sınıfında iken «Amaç» adlı el yazması duvar gazetesinde çıkar.)

Apaydın'ın ilk çalışmaları şiir ve köy - notu türü çalışmalardır. Şiire ilk giriş ve yönelişini şöyle anlatıyor: «Okuma salonumuzda -1945'lerin Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü- daima sanat ve kültür dergileri bulunurdu. Adını şimdi hatırlayamıyorum. Orta boy bir dergiydi. İşten dönmüştük. Daha önce de gördüğüm o dergiyi karıştıırıyordum. Hasan Şimşek'in «Basübadelmev» isimli şiirini birden bire sevdim. Bu sevgi daha önceki şiir sevgime benzemiyordu. Bambaşka sarmıştı beni. Bu hızla o güne kadar okuyup da bir türlü hoşlanamadığım serbest vezinli şiirleri tekrar okudum. İçlerinde vurulur gibi sevdiklerim oldu. Artık Orhan Veli'den, Cahit Külebi'den, Cahit Sıtkı'dan ve daha birçoklarından şiirler ezberliyordum. Diyebilirim ki edebiyata bir şiir okuyucusu olarak katıldım. O yıl Köy Enstitüsü dergilerinde şiirlerim ve yazılarım çıktı. Garp Edebiyatı öğretmenimiz Sabahattin Eyüboğlu'nun devamlı ilgi ve etkileriyle sanat zevkim gelişti.»¹⁾

«Yazmaya ne zaman, nasıl ve hangi gereksinimle başladınız?» yollu bir sorumuzu da şöyle yanıtlıyor Apaydın :

«Yazmaya Köy Enstitüsü öğrencisi iken başladım. Bize hep köyün değiştirilmesinden, köylünün uyandırılmasından söz ederlerdi. Köylü yaşamının çok ilkel, çok sıkıntılı olduğu bilincine varmıştık. Bunu başarmanın çarelerini düşünürdük. Onu yazar, onu okur, onu tartışırdık. Daha üçüncü sınıf öğrencisiyken -ortaokul üç- tahrir derslerinde verilen ödevler için köyden söz eden hikâyeler yazdığımı anıyorum. Yani bizden önee hiç köy edebiyatı yapılmısaydı bile, bizler içimizden gelen yazma dürtüsü ile köyü yazacaktık (...) Bizim eğitilme şeklimiz, görüş açımızı köye, köylüye çevirmişti.»²⁾

(1) **Talip Apaydın** Anlatıyor, Varlık, 1.9.1956

(2) **Mehmet BAYRAK** : «Köy Edebiyatı ve Sorunları» Üstüne Talip Apaydın'la Konuşma, Yeni Ortam, 16.7.1973

B – Ürünlerinin Kaynağı:

Sanattaki diyalektik birlik gereğince Apaydın'ın ürününün, yaşadığı ortamla sınıfsal kökeni arasında doğrudan bir ilgi vardır. Apaydın'ın çıktığı, yetiştiği ortam köy ortamıdır. Bu nedenle Apaydın'ı ve ürünlerini toplumsal yapı belirlemiş, biçimlendirmiş ve yönlendirmiştir. Kısacası Apaydın ve ürünü de bir birikimin, bir oluşumun ürünüdür.

Nedir bu birikim, nereden kaynaklanmaktadır?

Herşeyden önce Apaydın da öbür kuşakdaşları gibi köy kaynağından yetişmiş bir köylü aydındır. Bu nedenle kendi yaşamını, kendi yaşamına dayanarak köy gerçeğini, köy sorunlarını ve köy insanlarını işlemiştir.

Freud'un ruhbilime giren gözlemi, «insanların çocukluk yıllarında, dış dünyadan aldıkları veriler bilinçaltılarında birikir ve bu veriler yaşantıları boyunca davranışlarına yansır, onları etkiler» ilkesi gereğince yazarın her türden ürünü ile köy kaynaklı çocukluk, gençlik gözlemleri, izlenimleri arasında sıkı bir ilişki vardır.

Apaydın bu ilişkiyi şöyle belirtiyor: «Çocukluk yıllarının bilinçaltı birikimi insan kişiliğinin kuruluşunda elbet çok önemli. Sonradan öğrenilen bütün bilgiler o ilk harçla karılıyor. Dünyaya o gözlükle bakılıyor. İlk izlenimlerin etkisi insanın her adımına siniyor. Ondan tam kurtulunamıyor. Her romancının yapıtlarında çocukluk yıllarının ilk izlenimlerini bulmak olasıdır.»⁽³⁾

Konularını köyden alış nedenini de şöyle açıklıyor: «Her yazar iyi bildiği çevreyi, iyi bildiği insanları yazar. İlgisini çeken konuları işler. Bizler köyde doğup büyüdük. İlgimizi köye yönelten bir eğitimden geçtik. Sonra köylerde çalıştık. Düşünce dünyamızı köy ve köylü sorunları doldurdu. Onun için konularımızı daha çok köylerden aldık.»⁽⁴⁾

Yazar, ayakları yere basan, yetkin ürün verebilmek için, konularını en iyi bildiği ortam ve Türkiye'de büyük bir yeri olan köyden almayı bir yerde bir zorunluluk olarak görür : «Romancı en iyi bildiği çevreyi, o çevrenin insanlarını, olaylarını anlatır. Türkiye bir köylü

(3) A. BAHÇEKAPILI : Talip Apaydınla Söyleşi, Soyut, Mayıs-1973

(4) Mehmet BAYRAK : «Köy Edebiyatı ve Sorunları» Üstüne Talip Apaydın'la Konuşma, Yeni Ortam, 16.7.1973

ülkesidir. Halkın büyük çoğunluğu köylerde, ya da köy gibi şehirlerde yaşar. Son yetişen romancıların bir kesimi köylü. Doğal olarak yetiştikleri çevreleri, bölgeleri anlatıyorlar. Bunlara «köyü anlatma, şehiri anlat» denir mi? Denilirse ne kazanılır? Bizde köy hâlâ kaskatı bir gerçek üstelik. Bütün koşulları ile yaşayıp gidiyor. Değişme çabaları yok değil, ama yetersiz. Bu gidişle daha uzun süreler köy olacak, köylü olacak.»⁽⁵⁾

C – Yazma Yöntemi, Vermek İsteddiği:

Apaydın çalışma ve yazma yöntemini şöyle anlatıyor: «... Uzun yapıtlarıma daha çok tatillerde çalışırım. Arada öyküler, kısa notlar yazarım. Roman için içimde uzun bir hazırlık süresi yaşamalıyım. Ama çalışırken de çok değiştiririm. Tekrar tekrar yazdığım olur. Normal olarak bir yıl falan çalışırım bir romana. (...) Arada öyküler, kısa notlar yazarım.»⁽⁶⁾

Yapıtlarında kullandığı dil konusundaki tutumunu da şöyle belirliyor: «Ben şahsen yerel dili kullanmıyorum, kullanmak istemiyorum. Edebiyatın doğru dille yapılabileceğine inanıyorum. Köylü birçok sözcükleri yanlış söyler. Gerçi anlattığımız insanın havasını vermek için bazı arkadaşlar -özellikle O. Kemal ve F. Baykurt- yerel dili ustalıkla kullandılar. Ama her kelimenin yanlış söylenmesini gereksiz buluyorum. Amea yerine «emmi» diyorum. Bunlar fazla yanlış gelmiyor. Havayı böylece yaratmağa çalışıyorum. Bu konuda O. Kemal'le, Fakir'le tartışmalarımız da oldu. Kendileri iyi kullanıyorlar, ama yöntem olarak bana yanlış geliyor. Hele radyo skeçlerinde köylüyle alay eder gibi bir durum ortaya çıkıyor.»⁽⁷⁾

Apaydın, yapıtlarıyla ne yapmak, neyi vermek istediğini de şöyle koyuyor ortaya : «Genellikle köylü insanın yapısını, özlemlerini, uyarlaşmağa yatkınlığını, arayışlarını, fakat içinde bulunduğu güçlükleri, olanaksızlıkları... anlatmağa çalıştım.»⁽⁸⁾

Sanat anlayışı bölümünde de bu sorunu şöyle özetliyordu: «İçinden çıktığım köylümüzü! zor yaşantısı içinde ezilen, sömürülen,

(5) A. BAHÇEKAPILI : Talip Apaydınla Söyleşi, Soyut, Mayıs-1973

(6) A. BAHÇEKAPILI : Talip Apaydın'la Söyleşi, Soyut, Mayıs-1973

(7) Mehmet BAYRAK : «Köy Edebiyatı ve Sorunları» Üstüne Talip Apaydın'la Konuşma, Yeni Ortam, 16.7.1973

(8) Mehmet BAYRAK : «Köy Edebiyatı ve Sorunları» Üstüne Talip Apaydın'la Konuşma, Yeni Ortam, 16.7.1973

aldatılan halkımızı anlatmağa çalışıyorum. Özet olarak diyebilirim ki, kendi insanımızı günlük işi ve yaşayışı içinde, zorlamadan, abartmadan olduğu gibi vermeye çalışıyorum. Bu insan ezilmiştir, yoksuldur ama bitmiş değildir. Umudu vardır, gücü vardır. Bizim halkımız yarını olan bir halktır. Bunu vurgulamaya çalışıyorum.»

Yaşamı bölümünde şunları söylüyordu bu konuda : «Türk edebiyatı roman çağım yaşıyor. Ben de gücüne bir şeyler katmağa çalışıyorum. Köydeki insanları, insanların insanlara ettiklerini, insanların çeşitli sorunlar karşısındaki davranışlarını, doğayı, köy evlerini, kırları, yolları, ilkel araçları ve bunlardan kurulu köy dünyasını, halk türkülerimiz gibi biraz yanık bir dille anlatıyorum.»

Bu noktaya gelindikten sonra Apaydın'ın düzyazı çalışmalarına geçebiliriz.

ANLATI ÇALIŞMALARI:

Susuzluk (şiiirler-1956), Bir Yol (oyun -1966) ve Bozkırda Günler (köy notları -1952) öbür bölümlerde söz konusu edilmişti. Ancak burada, Bozkırda Günler için söylediklerime şunları ekleyeceğim.

1950'den sonra köy notlarının yaygın olduğu bir dönemde, esasen Köy Enstitüsü öğrenciliği yıllarında başlamış bulunduğu köy notlarını daha da yoğunlaştırmış ve 1952'de Bozkırda Günler'de toplamıştır. Konusunu çocukluk ve öğretmenlik yıllarının geçtiği 'bozkır' gözlemlerinden alan bu notlar, Apaydın'ın öyküye ve romana geçişinde bir köprü görevi görür. Daha Köy Enstitüsü öğrenciliği döneminde köy - notu ve şiir yanında öykü denemeleri de yapmış olmasına karşın bunlar daha çok köy - notu niteliğinde şeylerdir.

Ancak bu notlar, denebilir ki konunun geçtiği yer, insanlar, çevre vb. özellikler bakımından sonraki tüm yapıtların kaynağı durumundadır. (Toz Duman İçinde'nin daha değişik nitelikte olduğunu belirtmeliyim. Çünkü burada «Uşak dolaylarında Yunan işgaline uğramış bir köyün çileleri, köylülerin Kurtuluş Savaşı'na katkıları, savaş sonrası yıkıntıları» anlatılmaktadır.)

Bu notlar, tamamen yaşanmış anılara, gözlemlere dayanmaktadır. Susuzluk'taki şiirlerinde olduğu gibi burada da doğaya insanlardan daha çok yer verilmiştir. Bu yanılla Makal'dan, hatta Başaran vb.dan ayrılır,

Betimlemelere çokça yer vermesi, ozanlığından gelen şiirsel anlatım Bozkırda Günler'in tipik özellikleridir.

Sarı Traktör (roman, 1958), enstitülüler kuşağının ilk roman ürünü oluyor. Daha önceki şiir, köy - notu ve öykü çalışmalarından sonra Sarı Traktör'le roman boyutunda işliyor köy gerçeğini.

Bir ilk deneme olmasından ötürü roman tekniği bakımından fazla başarılı olduğu söylenemez. Olayların, tiplere fazlasıyla ege-men olması; traktör tutkusunun tek yanlı ele alınması ve bunun sonucu olarak tarımın makinalaşmasıyla kırsal çözülmeye önem verilmemiş olması, bu açıdan eksik olarak kabul edilebilir.

İşsizlik ve göç konusu Emmioğlu'nda işlenirse de bu, gerçek sorunu vermeye yetmez.

Aslında Apaydın da Sarı Traktör'deki bu yarım kalmışlığın ay-umurdadır. Daha 1960'larda «köy romanı» üstüne yapılan beş kişilik tartışmada, «Benim Sarı Traktör bitmemiştir henüz. İkinci cildini düşünmüşümdür» demektedir. (Bkz. Beş Romancı Tartışıyor, s. 16) 1973'te yaptığı bir konuşmada da, «... Yıllardır Sarı Traktör'ün ikinci cildini yazmayı düşünürüm. Bir türlü başlayamadım. Elimdeki roman tamamlandıktan sonra yazmak istiyorum» diyor. (9)

Bana kalırsa bu, 1950'den sonra yoğun biçimde makinalaşmaya başlayan tarımsal çalışmaları tek yanlı gözlemekten ileri geliyor. Makinalaşma olgusu karşısında gözlemci düzeyinde kalıp, sorunun temeline fazla inmemekten ileri geliyor. Yazacağı devamı romanda, sorunları sosyolojik boyutları içinde ele alıp, madalyonun öbür yüzünü yansıtmayı beklenir.

Bu eksiklerine karşın bazı köy gerçeklerinin, köyü iyi bilen birince roman boyutları içinde ilk kez veriliyor olması bakımından «Sarı Traktör» önemlidir. Her şeyden önce bir zamanlar ülkemizde büyük önem kazanmış «making tutkusu» gibi değişik bir konu işlenmiştir. Köylü insanın, ilkel üretim araçları ile modern üretim araçları karşısındaki tavrı gösterilmiştir.

Yar b ü k ü (roman, 1959) Apaydın'ın ikinci romanı. Yarbükü'nde de tarımsal alanda dirlik kavgası veren insanların önemli bir sorunu işleniyor: tarla - su sorunu.

(9) A. BAHÇEKAPILI : Talip Apaydınla Söyleşi, Soyut, Mayıs-1973
Talip Apaydın'la Konuşma, Yeni Ortam, 16.7.1973

Önce traktör tutkusu yanında üretim biçimini; bu kez üreticiyi doğrudan ilgilendiren «su» sorununu vermiş olması Apaydın'ın bu dönemde ilk etapta göze çarpan tarımsal 'sorun'lara öncelik ve önem verdiğini gösteriyor.

Mehmet Bulur, bir yazısında Yarbükü için şunları söylüyor: «Yarbükü'nde unutulmaz sağlam bir köy dünyası çizilmiş. Gerçekten yaşıyan, canlı kanlı kişiler yaratılmış. Gerçek bir doğa görünüşü ortasında köylü insanların çatışmaları, yaşama ve dayanma güçleri, aralarında geçen kaçınılmaz olaylar başarılı bir sanatçı açısından görülüp işlenmiş.»⁽¹⁰⁾

Apaydın, Yarbükü'yle romancılıkta önemli bir adım atmıştır. 'Kaba güç felsefesinin' geçerli olduğu bir ortamda çizdiği tiplerin canlılığı, olayları irdeleyişi önem katmaktadır romana.

Sarı Traktör'le Yarbükü'nü ortaklaşa değerlendirene. A. Kansu şunları söylüyor: «Halk gibi, bu yurdun tabiatı da, bu tabiatı yaşıyanların, bu tabiatı tanıyanların gelmesini bekledi, çizilmek ve anlatılmak için. (...) Birbiri ardısıra çıkan iki romanı, Sarı Traktör ve Yarbükü sağlam çizgilerle üç köylü adamın yaşantısını vermektedir. Bu romanlarla milyonlarımızdan üç kişi Arif, Remzi ve Haydar unutulmuşluk kuyularından birden bire çıkıverdiler, sanatın ışığında yüzleri ve insan yapıları aydınlanıverdi.»⁽¹¹⁾

Bir bakıma Sarı Traktör'de, traktör tutkusuyla kavrulan Arifin; Yarbükü'nde su sıkıntısı içinde bocalayan Remzi'nin dramı verilir.

E m m i o ğ l u (roman, 1961), «gurbetteki köylülerin geçim yolları arayışlarını inceleyen bir romandır. Apaydın, gelişen yaşam koşulları içinde köyün yetersiz kalışını, köylülerin yeni geçim yolları arayışlarını iki öykü biçiminde veriyor. Bunlardan birincisi, yol - yoksul köylülerin ortakçılığa gitmeleri, ikincisi köyden şehire göçtür. Roman, köyün değişmesini göstermesi, toprak ve üretim sorunlarına eğilmesi bakımından önemlidir»⁽¹²⁾

Yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi Emmioğlu, bir bakıma önceki romanlarla işlenen yapı değişiminin sonuçlarını işleyen bir romandır. Bu niteliğiyle onların bir uzantısı durumundadır.

(10) Mehmet BULUR: Yarbükü, Varlık, 15.5.1959

(11) C. Atuf KANSU: Köy Enstitülerinden Şiire ve Romana, Bekçi, 15.6.1959

(12) Hatice AKÇAM: Talip Apaydın: Roman ve Hikâyeciliği, P. T. Ç. F. Türkoloji. Bölümü Bitirme Tezi, 1971-72.

Sarı Traktör, Yarbükü, Emmioğlu üçlüsünü -1962'lerde- ortaklaşa değerlendiren Kansu şunları söylüyor: «Bu romanların 'roman ustalığı' tartışılabilir. Ancak, köyün içinden alıp getirdiği insanlar canlı ve diridir. Sarı Traktör'den Arif, Yarbükü'nden Remzi ve Haydar, Emmioğlu'ndan Battal ve Kır Ağa çıkıp aramıza, hayatımıza gelmektedirler. Edebiyat yokı ile, halkımızla, insanlarımızla tanışıklığımız, değintilerimiz zenginleşmektedir. Köy insanları ile birlikte, bu köy romancıları, edebiyatımıza köyün çeşitli sorunlarını da sokmaktadırlar. Fakir'in Irazca'sı Muhtar çevresindeki çıkarıcı ve sömürücü takımla kahramanca savaşmaktadır, bu ezilmişliğin, yoksulluğun dramıdır. Talip Apaydın'ın Sarı Traktör'ünde, Özeler köyünden Arif traktör sorununu yaşatmaktadır. Yarbükü, Remzi ile Haydar arasında, Porsuk kıyılarında geçen amansız bir su savaşının dramatik öyküsüdür. Emmioğlu'nda, sömürücü ve ağalara yamanmış Kır Ağa'nin karşısında, Yapılı köyünden Battal, boş gezen ve ozan Battal'ın hayat öyküsü şiir ve gerçek içinde verilmektedir. Köyden göç, işsizlik, çok yoğun olmamakla birlikte, Battal'ın ozan kişiliğinde anlatılmaktadır.»⁽¹⁾

O r t a k ç ı l a r (1964) Apaydın'ın dördüncü romanı. Bu romanın, romancının yaşamı ile doğrudan ilgisi vardır. Romandaki Sefer'in kişiliğinde her bakımdan romancının kendini bulmak olanaksal. Romancının yaşam durumunu bilmek bakımından bu roman önemli.

Zaten yazar, yaşam öyküsünde bunu kendisi de açıklıyor. Şöyle diyor Apaydın : «... Sonra savaşlar bitmiş, (on altı yıllık askerlikten sonra) köye bir dönmüş ki, saç sakal ağarmış tanıyamamışlar. Benden onsekiz yaş büyük bir ablam var, Havva ablam. Babam da onu tanıyamamış. «Kim bu kız?» diye sormuş. Tarla taban dağılmış, bitmiş. Göz yaşartıcı bir yoksulluk içindeymiş bizimkiler. Ben doğmuşum. (...) Omarlar köyünde ben üç yaşına basana dek oturabildik. Hüseyin dedem de ölmüştü. Babam bizi toplayıp kendi köyüne Kapılı'ya götürdü. Göçümüzü hiç aklımdan çıkmaz. Çuvallar, sepetler, tavuklar... Gitmek istemiyen ananın ağlayışı.

Babam Kapılı'da ortakçılık yapmağa başladı. O yaşantının bir bölümünü «Ortakçılar» adlı romanımda anlattım.»

(13) C. Atuf KANŞU : Köy Enstitülerinin Edebiyatımıza Getirdikleri, İmece, sayı: 13

Mehmet Ergün, Ortakçılar için şunları söylüyor: «Apaydm'da da zaman zaman Baykurt gibi, sorunsala parmak basmak eğiliminin etkin olduğunu görüyoruz. Ortakçılar adlı romanı bu niteliktedir. Yazar, bu eserinde, Köy Enstitüleri sorununu işlemiş, biraz da kenai yaşam serüvenini işin içine katarak, Köy Enstitülerinin çanına okumuş olan kişilerin niteliğini ve tedirgin oluşlarının nedenlerini sergilemiştir. Özellikle Enstitülere yapılan isnatların ve bu isnatları yapan kişilerin sınıfsal niteliklerinin açığa çıkarılması yönünden de ilginç bir roman. Romanın temel felsefesi Köy Enstitülerinin temeli olan düşünce oluyor: İş içinde iş için eğitim. Tatili geçirmek üzere babasının yanına dönen Sefer'in çiftlik sahibi Hilmi Bey'in bir türlü kimsenin, tamirini beceremediği fırını bir çırpıda tamir etmesi, bu düşüncenin doğruluğunu kanıtlamakta kullanılmış bir motif olarak alınabilir. Ayrıca çeltik üreticilerinin yaşantılarına tuttuğu ışıkla da ilginç bir roman niteliğine bürünüyor Ortakçılar.»⁽¹⁴⁾

«Ortakçının Oğlu» (1974), bunun bir uzantısı durumundadır.

Türkiye'de feodal üretim ilişkilerinin, doğrudan bu ilişkiler içinde yaşayan birine sergilenmesi, açısından «Ortakçılar» önem taşır.

Ferhat ile Şirin (1964), İmece Yayın Kooperatifi'nin «Halk Kitapları» dizisi içinde çıkmış bir halk romanıdır. Halk öykücülüğünün temel konularından biri olan Ferhat ile Şirin'in sevgilerinin günümüze uyarlanmış biçimidir.

Doğan Kardeş Çocuk Romanı Yarışmasında üçüncülük alan Toprağ'a Bası'nın (1966), bir çocuk romanı kimliğindedir, zaman zaman bu sınırın dışına çıkmış olmakla birlikte. Köy yaşantısının, köye yabancı birinin gözüyle bakılarak anlatılması açısından ilginçtir.

Define'de (roman, 1972) Apaydın, çevresinde geçen bir olayı anlatır. Köylerde sık sık karşılaşılan bir olayı. Dirlikten yoksun köylülerin, dirlik çıkarma umuduyla define aramaları ve -çanlarına mal olarak- bulduklarını bozuk mekanizma içinde yitirileri konu edilir.

Define'nin Apaydın'ın romanları içinde önemli bir yeri vardır.

Ateş Düşüne (1967) öykülerini topladığı ilk yapıtıdır. Yirmi öyküsünü toplamıştır bu kitapta. Bu öykülerde de ko-

(14) Mehmet ERGÜN : Köy Enstitüleri ve Edebiyatımız, Yeni Adımlar, Kasım - 973.

nularını genellikle köyden, köylüden alır. Kentteki köylülerden kesitler veren Yapılar Yapılırken, Odacı, Hırsız vb. öyküler ilginçtir. Öykülerde genellikle günlük yaşantıdan alınmış gözlemlere dayanılır.

Öte Y a k a d a k i C e n n e t (1972), yazarın öykülerini topladığı bir başka eseri.

Kırsal kesimlerdeki yapısal değişikliklerin, bu kesimde «problematik» topluluklar yarattığı (bu toplulukların da bir problematik dünya görüşü kazandıkları) görüşünden gidilerek, Apaydın'ın bu toplulukları yansıtmadığı ve gözlemci gerçekçilik düzeyinde kaldığı ileri sürülmüş ve bazı eleştirmenlerce eleştiri konusu edilmiştir. [15]

Burada Apaydın'ın şu sözleri üstünde biraz durmak istiyorum. Şöyle diyor: «Konularımı köyden alıyorum. İyi bildiğim çevre elbet köyler, köylüler. İyisi var, kötüsü var. Aptalı var, kurnazı var. Sevimlisi var, sevimsizi var. Mümkün olduğu kadar abartmadan yazıyorum. Gerçek olsun diyorum. (...) Son günlerde Amerikan Sargısı'nı okudum. Cemo'yu okudum. Elbet takıldığım, keşke şöyle olsaydı dediğim yerleri oldu. (...) Fakir'in roman dünyasını zaten beğenirim. Amerikan Sargısı'nda gene idealizme yaslanmış, gerçeği biraz zorlamış, olanı değil de, olması gerekeni vermeğe çalışmış. (Apaydın, Hayatım, Yeni Ufuklar, Eylül -1970)

Yukarıdaki sözler Apaydın'ın romancılık, hikâyecilik anlayış* açısından ilginç. Altı çizilen sözler Apaydın'ın gözlemci gerçekçiliğe yeğlediği sonucuna vardırıyor bizi. Yine Baykurt için söyledikleri de onun yalnız Amerikan Sargısı'ndaki tutumu için söylendiği kabul edilemez. Bu sözleri Baykurt'un özellikle Tirpan'la daha da geliştirdiği toplumcu - gerçekçi anlayışa karşı söylenmiş kabul ediyorum. Ve şunu da ekleyeyim; toplumcu düşünce Baykurt'un tutumundan yanadır. Apaydın'ın da, özellikle son dönemdeki kimi çalışmalarıyla bu tutumu bırakıp, eleştirel gerçekçiliğe yöneldiği görülüyor. Ortakçılar da bu tutuma bir örnektir bence.

(Hilmi Yavuz'un, yazısında; «köklü yapı değişikliklerinin, kırsal toplumların dünya görüşünü etkilemediği sözkonusuysa, o zaman, köy hikâyeciliği ve romancılığının gerçekten bir işlevi kalmamıştır» yollu sözlerine ve iddiasız -başka bir deyişle gözlemci, tasvirici-

(15) Hilmi YAVUZ: Apaydın ve Köy Hikâyeciliği, Milliyet Sanat Eki, 9.2.973; Köy Edebiyatının İşlevi, Yeni A, Mart - 1973

gerçekçiliği götürüp değişmeyen topluma; toplumcu gerçekçiliği yalnız «problematik» topluma dayandırmasına takıldığını belirtmeliyim.)

Apaydın'ın son öykü kitabı «Koca Taş»ı (1974) da anmak gerek burada.

K a r a n l ı ğ ı n K u v v e t i (anı, 1967) Apaydın'ın Çifteler ve Hasanoğlu Köy Enstitüleri'nde geçirdiği öğrencilik yıllarına değgin anılarını kapsar. Daha önce İmece'de yayımlanan anılar sonradan kitaplaştırılmıştır. Apaydın, bu anıları yazış nedenini şöyle açıklıyor: Bu yazıları Tonguç Baba'nın saygıdeğer hatırasına sunuyorum. Son görüşmemizde, «Enstitüye nasıl girdiniz, nasıl okudunuz, bu duruma nasıl geldiniz, biriniz bunu anlatın» demişti. Geç de olsa ben bu görevi yerine getiriyorum.»

Köy Enstitülerinin iyi anlaşılması için okunması gereken bir kitap.

Yukarıdanberi belirlemeye çalıştığımız gibi, Apaydın genellikle köy, köylü sorunlarını işlemektedir: Toprak ve su sorunu, yoksulluk, ortakçılık, eğitim olanaksızlığı, unutulmuşluk, ezilmişlik vb. gibi.

Apaydın'ın yapıtlarının böylece genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, köyden yeni bir kurum ve kesimi, çobanlık kurumunu konu edinen ve bu niteliğiyle köy romancılığında özgün ve önemli bir yeri olan «Yoz Davar»a geçebiliriz.

EDEBİYATIMIZDA ÇOBAN VE

«Y O Z D A V A R»

Yoz Davar, adından da anlaşılacağı gibi bir «çoban» romanıdır. Ancak bu çoban, bazı yönleriyle «ev davarı çobanı»ndan ayrılır. Ev davarı, genellikle sağlamal davarlardan oluşurken, yoz davar daha çok kesim hayvanlarından oluşur. Yani ev davarının daha çok sü-tünden, döllemeşinden; yoz davarınsa etinden yararlanılır. Bundan ötürü yoz davar yazın hemen her zaman dağda otlar, dağda yataklanır (yazarın deyişiyle suvatlanır). Çünkü onun et tutması önemlidir.

Bazı bölgelerde bu tip sürülere «yoz» elenir. Yine dağa çıkarılmış at sürülerine «yılık», sığır sürülerine «sürek» deniyor.

Apaydın'ın Yoz Davar'ına, Abbas Sayar'ın Yılık Atı'na bakılınca, bu adlandırmaların yörelere göre değiştiği anlaşıyor. (Hatta Sayar'daki «yılık» kavramı, özce de değişiklik gösteriyor başka bölgelere göre.)

İster yoz davar çobanı olsun, ister ev davarı çobanı olsun; çoban çobandır. Gerek çoban - ağa ilişkileri, gerekse çoban - davar ilişkileri açısından ikisi arasında temelde bir ayrım yoktur. Anoak aylarını, mevsimlerini insanlardan uzak dağlarda, doğayla, hayvanlarla başbaşa gepiren yoz davar çobanlığının elbette daha da ilginç yanları vardır.

Asıl konuya girmeden «çoban» kavramı üstünde durmakta yarar var.

a — «Ç o b a n», farsçadan gelme bir sözcük Şû : (koyun), -bân : (muhafaza eden koruyan, bakan) sözcüklerinin birleşmesinden doğan bir sözcük. Sonradan şebân > çûbân'ddn > çoban biçimini almış. Koyun, sığır gibi hayvanları güden ve otlatan kimse oluyor.

Çoban kavramından ayrılmayan başka bir kavram da, «ç o b a n k ö p e ğ i». Çoban köpeği, sürüleri korumakta çobana yardımcılık eden köpek oluyor.

Çoban ve köpeği deyimleşmiştir de :

Çoban itikadı: Gönülden gelen basit ve sağlam inanç.

Çoban köpeği gibi ne yer ne yedirir: Çok cimri kimseler için.

b — E d e b i y a t ı m ı z d a Ç o b a n :

Halk şiiri bir yana bırakılırsa Modern Edebiyatta çoban konusunun ilk kez -romantik düzeyde- Fikret'le yazınımıza küçük çoban şiiri, «egloga» türüyle girdiğini sanıyorum. «Bir İçim Su» şiiri şöyle başlıyor:

Güzel çoban, bir içim, bir yudum su testinden
Bugün sıcak yine pek, sanki ortalık yanıyor...

(1912)

Sonraları aynı konunun yine romantik düzeyde yer yer işlendiğini görüyoruz.

Edebiyatımızda çoban konusu ilk kez Talip Apaydın'ca Yoz Davar'la roman boyutunda verilmektedir. (Yoz Davar 1962'de Vatan Gazetesinde tefrika edilmiş, ancak on yıllık bir gecikmeyle 1972'de kitaba dönüştürülmüştür.)

Bildiğime göre bu konuyu öykü boyutları içinde daha önce verenler, Sabahattin Ali (K ö p e k öyküsüyle -1937), Kemal Tahir (Ç o b a n . A l i -1939) ve Samim Kocagöz (Ahmet'in Kuzuları 1958) oluyor.

Ancak her üç öykü de nitelikçe Yoz Davar'dan ayrılıyor. Özellikle Sabahattin Ali'nin «K ö p e k» öyküsü, feodal ilişkiler içerisinde çoban yaşamını vermekten çok, ayrı sınıftan iki kişinin (köy emekçisi bir çobanla, burjuva sınıftan bir mühendisin) karşılaştırılması niteliğinde. Bu ikisinin kişiliğinden gidilerek, burjuva yan aydınlarının halka ilgisizliği, halk karşısındaki yabancılığı, suçluluk kompleksi verilmek isteniyor. Bu .yaniyla okuyanı bilinçlendirici bir öykü. Bir bakıma öykünün bildirisi şu oluyor. Sınıf ayrımlarının yürürlükte olduğu toplumlarda dil, psikoloji, ahlâk, dünyaya bakış farklılıkları bulunacağından ayrı sınıf insanların uzlaşması sözkonusu değildir.

Öykücü, bu. iki tipin toplum içindeki yerlerini iyi koyabilmek için, önce çobanın, sonra mühendisin sınıfsal işlevlerini de veriyor. Özellikle köy emekçilerinin durumunu verebilmek için emekçi - ağa ilişkisine önem veriyor.

Öykü dramatik bir sonla bitiyor. Zaten yıllardır yarı aç ağa kapısında çalışan çoban, kendisinden tamamen ayrı dünyanın insanı olan mühendisin, köpeğini vurup öldürmesiyle, en yakın yardımcısını yitirir ve daha bir umarsızlık içine gömülür.

«Karabaş uzun tüyleriyle yolun kenarına yuvarlanmış ve derhal hareketsiz kalmıştı. Diğer köpek, Karabaş'ın yanında, ayaklarını, daha ileri gitmesine mâni olmak istiyormuş gibi, ileri uzatmış, bekliyordu. Çoban koşarak oraya geldi. Diz çökerek sevgili arkadaşının başını okşadı. Deminki teessürünün yerini daha hakikî, daha yerinde bir acı almıştı. Gidenlere hiç bir alâkası, hiç bir yakınlığı olmadığını, bilkâkis onların kendisini en sevdiği bir şeyden ayırdıklarını apaçık

görüyor ve yaşaran gözleriyle ölü köpeği okşuyordu.» (Kağrı - Ses, Köpek, s. 201)

Kemal Tahir'in öyküsüne gelince. Kemal Tahir'in Göl İnsanları, 1939'da yazılmış olup, 1941'de tefrika edilen ve 1955'te kitaplaştırılan öykülerini kapsıyor.

Bu öyküler, Kemal Tahir'in köylülüğe değgin ilk yazıları oluyor. Bu öyküler yazıldığında, yayımlandığında Karabibik, Küçük Paşa, Yakup Kadri'nin Yaban'ı ve Sabahattin Ali ile Sadri Ertem'in çalışmaları dışında önemli bir çalışma bulunmamaktaydı.

Buna karşın bu öykülerin köy, köylü yaşamını vermekte, sonradan tez saviyle ortaya çıkardığı romanlarından daha başarılı olduğu söylenebilir.

Konu, feodal ilişkilerin sürdüğü Çorum - İskilip yöresinde geçiyor; İskilip'in Payapınar köyünde.

Kemal Tahir'in bu öyküde, de, öbür köy romanlarında olduğu gibi duyduklarına ve uzaktan gözlemlere dayandığı anlaşılıyor. Doğrudan yaşamadığı için Çoban Ali'nin çobanlığına ilişkin bölümlerde inandırıcılıktan uzak bazı yerler var. Bir defa davara, köpeğe, kurdo çobanca sesleniş yabancı. Kar kış olmadan kurdun çobanın ve koyunun üstüne üstüne gidişi, birkaç adımdan fazla uzaklaşmayışı da inandırıcı değil. (s. 73) (K. Tahir'in, abartılı söyleşilere dayandığı anlaşılıyor.) Önemli bir yanlış da ideolojik açıdan. Öyküde ç o b a n - a ğ a bütünleşmesi var. Bir bakıma ağa - çoban yardımlaşması. Ağa çobanı için fedâkârlıkta bulunacak biri gibi gösterilmiş.

Çobanın yıllıklarını savsaklayıp duran, eften püften şeyler için kesintiler yapan ağanın, çobanı için tehlikelere atılması da inandırıcı değil ve ideolojik açıdan yanlış. Yalnız kız kaçırma konusu işlenseydi, daha tutarlı olacaktı öykü.

Çobanlık konusunu öykü boyutları içinde ele alan bir başka yazarımız da Samim Kocagöz.

Samim Kocagöz, «Ahmet'in Kuzuları»nda, 4-5 kuzusunu bir parsa kaptırmış Yörük oğlu Ahmet'le babası Mehmet'in kuzuları bulmak için Beşparmak dağlarında sürdürdükleri aramayı öyküleştiriyor.

Baba oğulu aramaktan vazgeçirmek isterken, oğul bu işi bir sonlandırmak istemektedir. Öykü, arama işinin yanısıra baba ile oğul arasındaki bu mücadeleyi de yansıtıyor.

Uzun bir aramadan sonra Ahmet parsla karşılaşır ve çetin bir mücadeleden sonra, biraz da yara alarak parsi öldürüyor.

Kocagöz'ün, her halıyla yabancı olduğu bir konuyu işlemeye çalıştığı hemen anlaşılıyor. Yapaylık, inandırıcılıktan uzaklık yüzünden, hiç ama hiç etkilenmiyor okuyucu. Bu yanı sıra yukarıda söz konusu edilen ürünlerin en niteliksizi. Çağdaş bir öyküden çok, bir «halk kahramanlık öyküsü» havası veriyor.

Konusunu çobanlıktan alan bir çeviri roman var elimizde : Boran.

Tahavi Ahtanov'un romanı Boran'da, Kazakistan çobanlarının hayatı anlatılıyor.

Cengiz Aytmatov, Boran üstüne yazdığı bir yazıda; Kazah yazarlarının genellikle çoban ve göçebe yaşamını işlemesini Kazakistan'ın sosyo - ekonomik yapısına ve Kazah halkının yüzlerce yıllık geleneğine bağlamaktadır. Başka bir deyişle «trajik bir göçebe olan» Kazah halkının tarihine, kültürüne/ahlâk anlayışına, estetik bilincine bağlıyor.

«Vaktiyle çobanların göçebe hayatları sadece romantik yazarların tekelindeydi. Bu romantik yazarlar çobanı, «tabiata âşık» saf, iyi yürekli bir insan olarak görüyorlardı. Onlara göre, çoban, medeniyetin sebeb olduğu yozlaşmanın, yabancılaşmanın dışında kalıyordu. «Tabiat - insanı», tabiatla sormaş dolaştı/onunla bütünleşiyordu. Romantiklerden sonra materyalist yazarlar, tabiat ile medeniyet arasındaki ilişkiyi sosyal yönden incelemeye başladılar. Göçebelik, çobanlık, zaman zaman tekrar ele alınmışsa da, kendi sınırları dışına bir türlü çıkamamıştır. Göçebeliğe, bozkır hayatına, medeni olmayan hayata duyulan ilgi, Kazah edebiyatı sayesinde, yeni bir ülkenin, yeni sosyal gerçeği olarak ele alınmıştır. Ve bu tutum, Kazah edebiyatının 20. yüzyıl edebiyatına katkısıdır. Kazah edebiyatının estetik orijinalitesidir bu. Bu edebiyat, Avrupalı okurların gözleri önüne, hiç bilmedikleri toprakları, yepyeni bir beşeri ilişkiler dünyasını sermiştir. Kazah edebiyatı, toplumcu gerçekçiliğe paralel olarak, beşeri ilişkilerin fikrî ve psikolojik yanını ortaya koymuştur. İnsanların ve toplumların kaderini tayin eden tabiat kuvvetlerini, sos-

yal ve tarihi objektif şartları bütün derinliği ile anlamaya çalışan ve doğrudan doğruya tahlile dayanan bir edebiyattır bu.»¹⁶⁾

Boran'dan giderek Kazah edebiyatının değerlendirmesini yapan Aytmatov şöyle diyor: «Kazah edebiyatının kahramanları boran ve kurt sürüleridir daima. (...) Tahmin edileceği gibi, burada da geleneksel durum ele alınacaktır. Ama Tahavi Ahtanov bu romanında «boran imajı» ile, halktan bir insanın inanmışlığı, dürüstlüğü ve cesareti arasında bir ilişki kuruyor ve her şeye rağmen, zalim tabiat kuvvetlerinin yenilebileceğini, yozlaşmanın, yabancılaştırmanın önlenilebileceğini ortaya koyuyor, (s. 9)

Ahtanov'un bildirisini şöyle özetleyebiliriz : Devrim öncesi Kazakistan'da her açıdan doğa/insanlara egemendi. Yaşamın bizzat kendisi, mutluluk, sağlık, yani her şey doğaya bağlıydı. Bu göçebe halk, zalim doğa karşısında umarsız kalıyordu. Bu yüzden de insanla doğa arasındaki amansız çatışma Kazah edebiyatına hep trajik yönden yansıyor.

Devrim sonrası sosyalist bilince erişmiş ve yepyeni bir ruh ve yapı kazanmış nesiller doğaya egemen olmuşlardır. Çoban Kozban'ın kişiliğinde, sözcüğün gerçek anlamıyla aydın ve emekçi olan bu yeni tip veriliyor. Kısaca Boran, çobanlık kurumundan gidilerek, oluşan yeni savaşım düzenini, yeni ilişkiler düzenini vurguluyor.

Şunu da hemen belirtelim, Apaydın gibi Ahtanov da çoban dünyasını çok iyi biliyor. Apaydın Musa Ooban'a ne denli yakınsa, Ahtanov da Kozban'a o denli yakın.

Ahtanov'un Apaydın gibi doğrudan çobanlık yapıp ygmadığını bilmiyorum. Ancak romandaki anlatım yazarın hiç de uzak bir gözlemci olmadığını gösteriyor: «Rüzgâr alçaklardan esti mi, hiç bir kuvvet onları ağıllarından çıkaramaz. Acıklı acıklı meler, aç çocuklar analarına nasıl atılırsa, çobana öyle atılırlar.» (s. 24)

Tüm bunlara karşın çoban dünyasına girişte, özellikle koyun ve köpek dünyasını verişte Apaydın'ın daha da ilginç bir düzeye ulaştığını, belirtmeliyim.

c — G e r ç e k l i ğ i :

Ülkemizde bir «çobanlık» kurumu ve çoban gerçeği var. Tarım ve hayvancılığın yürürlükte olduğu bir ülkede bu kaçınılmaz bir şey

(16) Tahavi AHTANOV : Boran, s. 7 (C. Aytmatov'un yazdığı önsöz)

asında. Ancak üretim ilişkileri ve mülkiyet biçimi bu kurumu biçimlendirecektir, o kadar. Hayvancılığın yoğun olup olmayışına göre de nicel bir değişim sözkonusudur.

Üretimin ilkel olduğu ve feodal ilişkilerin daha yoğun olduğu dönemlerde hayvancılığın daha yaygın olduğu bilinmektedir. Hatta yerleşik yaşama geçmemiş toplumların dirliklerini daha çok hayvancılıkla sağladıkları da bilinmektedir.

Ancak bu nicel kabarıklık döneminde de, sonraki dönemlerde de bu işkolundaki emekçilerin örgütlendiği ve sesini duyurdukları görülmemiştir toplumumuzda. Öyle ki sayıca büyük oldukları dönemlerde daha da sessiz ve unutulmuştur bu emekçiler.

Kırsal kesimde en ilkel yaşamı sürükleyen bu emekçiler, bugün de dünden farksız sayılır. Bugün de örgütsüz, bugün de sessiz, bugün de doğayla başbaşa.

-Sözde de kalmış olsa- bu işkolu emekçilerinin üretimdeki yerlerini ilk kez vurgulayan Mustafa Kemal oluyor bildiğime göre ülkemizde. Daha 16.3.1923 tarihinde Adana çiftçileriyle yaptığı bir konuşmada şunları söylüyor: «... Çünkü çiftçi ve çoban bu millet için unsuru aslıdır. Vakaa diğer unsurlar buunsuru aslı için lâzım ve faydalıdır. Lâkin hiç bir tevehhüme kapılmadan bilmeliyiz ki o unsuru aslı olmazsa diğer anasır da yoktur.» (")

M. Kemal'in bu sözleri, elbette nüfusunun büyük bir çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir ülke için doğru ve önemlidir. Ancak bu iyiniyet ürünü sözlerin havada kalmış olduğu bir gerçektir.

Günümüzde bu işkolunda ne kadar çobanm çalıştığı kesin olarak bilinmemekte. Çünkü 1970 Nüfus sayımının meslek dağılımını göstşren kesin sonuçları yok elimizde. Anoak 1965 Nüfus sayımının mesleklere göre dağılımında «Her nevi hayvan yetiştiricileri ve çobanlar» bölümünde şu rakamlar veriliyor: (1970'e göre önemli bir değişiklik olacağını sanmıyorum.)

T o p l a m			10.000 ve daha fazla nüfuslu yerler		
Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
107.694	82.739	24.955	10.650	10.237	413

(17) M. Kemal ATATÜRK : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri.
2. Kitap, s. 118

10.000'den az nüfuslu yerler

Toplam	Erkek	Kadın
97.044	72.502	24.542

Bu rakamlardan çıkan sonuç şu oluyor. Görülüyor ki yüzbini geçkin insan çalışıyor bu işte. Ve bu hiç de küçümsenecek bir rakam değil.

Öğrendiğimiz ikinci bir nokta da, yukarıda söylediklerimizi doğrular nitelikte. Yani ülkemizde bu iş, daha çok küçük ünitelerde yapılmakta, kentlere taşınmamış bulunmakta ve modernize edilmiş olup ilkel biçimde yürütülmekte.

Ayrıca üçüncü bir nokta da, ülkemizde erkeklere özgü bir iş olarak kabul edilen çobanlık ve hayvan yetiştiriciliğinde, kadınların da önemli oranda katkıda bulunmaları. Bu işle uğraşanların 1/4 ünün kadın olduğu çıkıyor ortaya. Günümüzde hâlâ göçebe yaşamı sürdüren topluluklarda (Yörükler gibi) bu işin daha çok kadınlarca yürütüldüğünü burada belirtmeliyim.

İşte Yoz Davar, bugüne değin gerçek yaşamlarından, yazınımıza önemli sayılabilecek bir şey yansımayan bu işkolu emekçilerinin sorunlarını sergilemektedir.

Yoz Davar'ın, bu niteliğiyle, Apâyдын'ın «sorunsala parmak basma», «üzerinde durulmaya değer köy sorunlarını sergileme» ilkesinin bir ürünü ve bu yanıla Sarı Traktör'ün, Yarbükü'nün, Ortakçılar'ın vb. hin bir uzantısı, bir devamı sayılabileceğini belirtmeliyim.

Apaydın, hemen tüm romanlarında konularını bildiği çevreden almıştır. Daha önceki romanlarında geçen Kapılı, Yapılı, Özeler, Köseler, Beypazarı, Polatlı, Yarbükü köy ve kasabaları gibi Yoz Davar'daki Genceli ve Omarlı gibi köyler de yazarın yakından bildiği, yetiştirdiği, çalıştığı yerler. Dağıyla, ovcısıyla, yaylasıyla daha önce Bozkırda Günler'le, Susuzluk'la önceki romanlarıyla işlediği yöreler, yani bozkırlar.

Dağda Musa çobanla birlikte her an bu bozkırlarla karşı karşıya, içiçeyiz. Musa çoban, işini büsbütün güçleştiren bu toprak parçasını şöyle tanımlıyor: «Şuna bak, allanın bozkırı. Git git bitmez. Bomboş topraklar.» (s. 39)

Yazür, daha önce bu bozkırlar ortasındaki tinsel yapısını şöyle belirliyordu dizelerinde :

Susadım
Bozkırlar ortasında
Kurudu dudaklarım
Çağırmanın gelemem
Bir tas su uzatın
Çabuk olun biraz
Beni kurtarın

Haşim Kanar'ın, Köy Enstitüsü öğrenciliği yıllarında yazdığı «Bozkır» şiiri, Anadolu'nun belirgin özelliği bozkır tenhâlığının güzel bir tanımını yapar:

İçinde uyuduğumuz
İş yapıp karın doyurduğumuz,
Binaların altında otlar vardı.
Toprağı rüzgâr,
Toprağı koyun kuzu yalardı.
Göğümüzden kuş uçmaz,
Bulut dolaşmazdı.
Yoldan geçenler
Başını çevirip bu sırtlara bakmazdı.

ç. — Y o z D a v a r ' i n G e t i r d i ğ i :

Roman konusunu, toprak tekelleşmesine koşut olarak hayvancılık tekelleşmesi sürecine girmiş kırsal kesimden almaktadır.

Bilindiği gibi özellikle 1950'lerden sonra meta üretiminin gelişmesi, kapitalist pazara açılma, bunun sonucu makinemin tarıma sokulması kırsal kesimlerdeki mülksüzleşmeyi ve toprak tekelleşmesini hızlandırmıştır.

Bu çarpık değişim, toplumsal yapıyı da etkilemiş ve gündelikçi, ortakçı, küçük toprak sahipleri gibi grupları topraklarından atarken feodâl kalıntıların daha bir büyümesine ve rakipsiz tekellere yol açmıştır.

Kapitalist ekonomide görülen tekelleşme, söz konusu sürece girmiş kırsal kesimde de kendini gösterir. Nitekim Yoz Davar, konusunu böyle bir çevreden alıyor.

Feodal çözülüşü yeni bir tekelleşme izliyor. Çözülüşe tam uğramayan unsurlar yeni tarımsal ilişkileri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı başarıyorlar. Bu toplum kesiminin küçük bir ünitesi olan Genceli köyünde de küçük çapta işletmeler tasfiye edilmiş, geriye birinci derecede Emin Bey; ikinci derecede Köşker'in Mehmet kalmıştır. Köydeki zenginleşme mücadelesi, daha doğrusu rekabet bu iki aile arasındadır.

Bu mücadele yalnız tarımsal alanda değil, hayvancılık alanında da kendini göstermektedir. Bu bir bakıma kaçınılmazdır da. Tarımsal tekelleşmenin hayvancılık alanında da kendini göstermesi olağandır. Egemenliğini tam kurabilmesi ve karşı yanı etkisizleştirebilmesi için bunu yapmak zorundadır. Üstelik hayvancılığın önemli bir yeri vardır bu çevrede. Romanda verilen asıl bu alandaki mücadeledir.

Kasabada oturup, işlerinin organizesi için köye gelip giden Emin Bey'in adamları zenginliğe gidiş yollarını açan yeni kuruluşları elde etmiş durumdalar. Sözelimi hak aramaya yeltenecek kimsele-
rin ilk başvuracakları yerler olan muhtarlık, karakol gibi yerler elde edilmiştir. Köyde muhtarlık, kasabada karakol ve öbür katlar her anlamda Emin Bey'in kılıcını sallar duruma gelmişlerdir. Kısaca Emin Bey, ağalık oportünizminin ve üçkâğıtçılığının bütün gereklerini yerine getirmektedir. Karşılıklı alış verişler onu güçlü kılmıştır.

Karşısında tek rakip olarak, gün geçtikçe etkinliğini yitiren bir ağa kalıntısı, Köşker'in Mehmet vardır. Köşker'in Mehmet ağalığın yukarıdaki gereklerini yerine getiremediği için Emin Bey'in karşısında servetini korumakta güçlük çekmektedir. Bürokrat katlarda etkinlik sağlayamadığı için daha az saygı görmektedir. Üstelik cimridir de. Bu yüzden silinmek, sönmekle karşı karşıyadır.

Tümüyle tasfiye edilebilmesi için Emin Bey'in sürüleri karşısında kalabilen tek sürüsünün sattırılması yetecektir.

Emin Bey'in önündeki tek engel budur. Bunun için ne yapıp yapıp Köşker'in sürüsünü sattırmak için çobansız bırakmak gerekmektedir. En kestirme, en iyi yol olarak bu seçilmiştir. Büyük çapta başarı da sağlanmıştır bu yolla. Köşker'in çobanları ya satın alın-

makta, ya da kaçırılmaktadır. Kısaca Köşker umutsuz, çaresiz bir mücadele içindedir.

İşler tam bu evrede iken Köşker'in hastalanıp hastaneye yatırılması işlere tuz biber eker. İşgüç zamanı çıkan bu hastalık Köşker'in ağalığının sonunu getirmeye yetecektir.

Aneak tam bu dönemde rastlantılar bu çöküşü bir süre daha geciktirecek etkinlikte bir insanı, Çoban Musa'yı Köşker'in safında Emin Bey'in karşısına dikmiştir.

Çoban Musa, çoluk çocuğunun dirliğini çıkarmak için altı aylığına Köşker'e çoban durmuştur, tüm başına geleceklerden habersiz.

Kendisi dağ köylüklerinin yoksul emekçilerinden biridir. Çiçeği, ağacı bol bir köyün kendi halinde insanlarından. Feodal kültür almış, sözcüğün gerçek anlamıyla «çoban itikatlı» bir insandır. Onun değer yargıları basit, ancak sağlamdır, gönüldendir. Söz, onun için namustur; kendisine emanet edilen şey, onun için namustur. Hele emdiği süt, en kutsal şeyidir, en büyük bağlayıcıdır onun için. «Sütüne havale» edilen şey, onun canı ile birliktir. Dürüstlük, çalışma, verdiği sözü yerine getirme önem verilen değerlerdir. Bu değerler, feodal kültürün ileri yanlarıdır,

Musa Çoban, kendi dünyaşındadır. Yukarıdaki dünya görüşüyle başbaşa. Verdiği sözü yerine getirip altı aylık emeğini alıp gitmekten başka bir düşüncesi yoktur onun.

Kurulu düzene esasta bir karşıkoyması yoktur Musa Çoban'ın. Ancak içinde bulunduğu ekonomik bunalım ve sezileri onu bazı görüşlere ulaştırmıştır: «Böyle kurulmuş temel. Temeline tükürdüğüm temel. Bir kuruldu mu, değişmez kolay kolay. Birlik olacaksın ki değiştiresin. Toplanacaksın hep çobanlar bir araya, «ula diyeceksin, yetmez bu arkadaş, davar başına üçer pangınor verdiler, verdiler. Vermediler, atıp sopaları yürüyeceğiz köylerimize. Ne bu be?» (s. 8) (Buradaki «birlik olma»nın sınıfsal bir temele dayandığını belirtelim.)

Kısaca ayrı sınıfların ve ayrı ortamların insanları olan kişiler, ayrı boyutlu mücadeleler içindeler.

Emin Bey'in oğlu, öbür konularda olduğu gibi hayvancılık konusunda da tek adam olmak istemekte ve köyün tüm merasının kendi sürülerine kalması için mücadele etmekte; Köşker, çaresizliklere kar-

şın servetini koruma çabasında; Çoban Musa ve öbür çobanlar dirlik mücadelesi vermekte.

Çobanlar, Köşker'in çobanı Musa ve çırağı; Emin Bey'in çobanları Şaşı Rıza, Şükrü Çoban, Uzun Ahmet ve çırakları; köy sığırtmacı Samit çoban hep aynı sınıfın insanları. Ancak çıktıkları ortamların ayrı oluşu, bazılarının yaşamın sillesini pek yememiş olması (başka deyişle gün görmemiş olması), ayrı yapıda olmalarına neden oluyor.

Çoban Musa ve Şükrü Çoban, sınıfsal bir bilinçleri yoksa bile, güngörmüşlüklerinden ötürü sezi ve gözlemleri ile kime yakın, kime uzak olduklarını biliyorlar. Bunlar, araç edilmek istendikleri mücadelelerin, gerçekte ağalararası bir mücadele olduğunu, sorunun kendi sorunları olmadığını bilmektedirler. Bundan ötürü de, «Ağalar tepişsin birbirleriyle, bize ne?» demektedirler.

Benzer yapıda olan bu iki insan birbirini anlamakta gecikmemiştir. Karşıkarşıya gelmeyen bu iki çoban, uzaktan izledikleri işlemleriyle birbirlerini tanımışlardır. Köylünün kendine göre bazı ölçüleri, bazı sezileri vardır. Çoban Musa'nun Şükrü Çoban hakkındaki şu yargısı bu açıdan ilginçtir: «... En iyisi bu içlerinde. Böyle kaval çalan adam kötü olmaz. Hep kötülükleri üfler atar dışarı.» (s. 54)

Samit Çoban ve çıraklar, söz hakkı olmayan kimseler. Ancak Şaşı Rıza ve Uzun Ahmet, sınıflarının hiç bilincinde değiller. Olayları değerlendirecek, özümleyecek düzeye de erişmemişlerdir. Söz yerindeyse Uzun Ahmet biraz hinoğlu hince, Şaşı Rıza eseklemesine iş görürler. Emin Bey'in oğlunun küçük çapta fedâkârlıklarını büyük nimet saymaktadırlar. Yemeklerinin biraz düzenli olması, sigara gereksinimlerinin zamanında yerine getirilmesi, kendilerine yenî birer kepenek alınması vaadi gibi.

Olup - bitenleri göremeyişleri, değerlendiremeyişleri, özümleyemeyişlerinden ötürü ağanın her türlü oyununa araç olmaya hazır durumdadırlar. Bunun içindir ki Emin Bey'in oğlunun düzenlediği oyunu yürütme görevini üstlenmişlerdir. Emin Bey'in oğlunun satın alma girişimleri sonuç vermeyince iş, Musa Çoban'ı dövdürüp kaçirtmaya kalır. Bu konuda Emin Bey'in çobanları Şaşı Rıza, Uzun Ahmet çeşitli dövme, sindirme girişimlerinde bulunurlar. Musa Çoban canını dişine takar, karşı kor. Ne pahasına olursa olsun direnmek kararındadır:

«Söz vermişiz gayri. Dönmek olmaz.» (s. 43)

Musa Çoban hiç de bekledikleri gibi çıkmamıştır, akıllıdır, gözüpek insandır. Çetin ceviz olmuştur Emin Beyin oğlu ve çobanları için. Musa Çoban'ın tutumu Beyin oğlunu tedirgin edecek düzeye ulaşır bir ara :

«Dünya değişti ağzına tükürdüğüm. Demokrasi memokrasi diyerekten şımarttılar bu deyyusları. Eskiden ne iyiymiş, çektin miydi kamçıyı, önüne katar istediğin yere sürer mişsin. Hey gidi... Babam yaşamış bu dünyayı.» (s. 41)

Ancak gün günden beter gelir. Düşmanlar çoğalmıştır; bilinen, görünenlere bilinmeyen, görünmeyen güçler eklenmiştir.

Musa Çoban'ın uyarıları, Şükrü Çoban'ın, «Size daha önce de söyledim, bu adamlar kendi kavgalarını bize gördürmek istiyorlar. Ula biz maşa mıyız onların elinde? Nemize gerek oğlum? Biz davamızı güder, yillığımızı alırız.» (s. 60) yollu sözleri de yarar getirmez. İş bitimi ödüllendirilme düşüncesi, onları caydırmaz saplantılarından.

Çoban Musa, çok yanlı bir belaya düşmüştür. Bir yandan düzenli beslenememe, bir yandan karşı koyacak güce sahip olamama, mal-sahiplerine ulaştırılan şikâyetlerin karşılıksız kalması, başvurma organlarının aleyhte tepkileri ve nihayet kurak bozkır... iyiden iyiye bunaltmıştır onu. «Her şeye kızıyordu. Emin Beyin çobanlarına, muhtar, onbaşıya. Şu kırların bitmezliğine, kuraklığına...» (s. 118)

Destekleyecek hiç bir güç yoktur ardında. Köşker'in karısı yardımcı olmaktan çok uzaklarda, gözü yaşlı bir zavallıdır. Tersine Emin Bey karşısında çökmeye iyiden iyiye yüz tutan Köşker ailesinin tek umudu durumundadır Çoban Musa. Bunun için dönüp dolaşıp onu zayıf yerinden yakalarlar:

«Dikkat et. Davar sana teslim. Sütüne kalmış...» (s. 116)

İşte bu «sütüne kalmış» sözü, Çoban Musa'yı bağlayan en büyük bağlayıcıdır. Bu söz dönüp dolaşır kafasında, bir an olsun çıkmaz.

Çoban Musa, hak bellediği yolu sürdürebilmek için, kendi sınıfının insanları oldukları halde kendisiyle didişen insanlara karşı koymak için silahlanmayı bile düşünür. Bu isteği de yerine getirilmez.

Sürüp gider bu çok yanlı kavga. Davar çaldırır, çalar; döver, dövülür. Musa'ya yeni şeyler de kazandırır bu mücadele, biraz daha

açar gözünü onun. Ancak kâr etmez bunlar, düşünür taşınır çıkar yol bulamaz.

«Şu dünyanın işleri (...) temelinden bozuk ağzına tükürdüğüm. Dünyanın direği yıkılmış be. Her şey ters, her şey bozuk. Ne bu yavru? Ortalık kapkara. Gündüzün geceden farkı yok. Ula bu mu insanlık, bu mu din dinâyet? Nedir bu çektiğimiz yavru?» (s. 178)

Bütün bunlar onun dünya görüşünü temelde değiştirmez tabî. Musa'nın dünya görüşü, feodal kültüre dayalı dinsel dünya görüşüdür : «Sen helâl süt emmiş bir çocuğa benziyorsun», «Haram mal kimsenin karnında durmaz» (s. 180) görüşündedir o. Bu kültür başka tutumlarında da kendini gösterir. Sözelimi ilâçları, caput yanığı, tütün, kara sakız, taze davar postu vb. dir.

Feodal kültürün verdiği değer yargıları yüzünden çok önemli sorunlarda bile feragatte bulunur. Karısı hakkında çok kötü haber geldiği halde davar çalınır diye gitmez, gidemez. Ağrılar içinde kıvrılırken yatıp dinlenmesi gerekirken kurt gelir davara diye peşini bırakmaz sürünün. «Bırakıp gidilmez ağzına tükürdüğüm. Söz verdik bir kere. Bu kapıya gelip durduk. Üç yüz seksen altı davar sütümüze havale edildi. Hele bu işlerden sonra, namus meselesi oldu gayrı» (s. 213)

Sürüp gider kavga. «Yorulur, uyumaz; yaralanır pes demez. Dayanır, Köşker evine, işinin başına dönünceye dek. Son gün bitmiş, tükenmiş, yaralar içinde kemikleri sızlayarak getirir sürüyü bir eksiksiz ağasına teslim eder.» (Yoz Davar Üzerine, Barış, 11.7.973)

Son ana dek mücadele veren Çoban Musa, zorbalığa yenilmiş ve işini bırakmak zorunda kalmıştır.

Tüm bu mücadelelere karşın, gününü doldurmadığı için hakkım vermek istemeyen Köşker'e tek sözü şu olur:

«Südüne kalmış. İstersen verme» (s. 301)

d — K a t k ı s ı :

Talip Apaydın da -doğrudan yaşamışlıktan ötürü-, öbür enstîtü yazarlar gibi köyü çok iyi bilmektedir.

Yoz Davar üstüne yazılan bir yazıda şöyle deniyor: «Köyü bilmek ne demek, köyü kılcal damarlarında yaşamış bir köylü çocuğu

Talip Apaydın. (...) Çobanlık etmiş bir aydının gerçekçiliği ve duyarlılığı yansıyor, Yoz Davar'dan.» (Barış, 11.7.1973)

Gerçekten dar anlamda çoban dünyasını, geniş anlamda çobanlık kurumunu bu düzeyde verebilmek için doğrudan çobanlık yapmış olmak zorunlu. Çoban dünyası, çırak dünyası, köpek dünyası, koyun dünyası, keçi dünyası, çoban ilişkileri, çoban - ağa ilişkileri, davar yataklama, davar yayma vb... bütün yanlarıyla bir çobanlık kurumu.

Sözelimi, «çoban köpeği gibi ne yer ne yedirir» deyiminin kahramanı gibidir romandaki «Akkuş». Bilindiği gibi iyi çoban köpeği, kurdun yaraladığı veya sürüden ayrı düşmüş davarı katiyen bırakmaz, başında bekler, korur onu. Ölmüş olsa bile yemez. Yukarıki deyim bu özelliğinden kaynaklanıyor köpeğin. Ne kendi yer, ne de başkalarının yemesini ister. Buraya gelmişken Apaydın'ın «ç o b a n d i l i »ni çok güzel kullandığını da belirteyim. Sabahattin Ali'deki, Kemal Tahir'deki, Samim Kocagöz'deki acemilikler, yabancılıklar yok. İnsan çoban konuşmalarında, bütün özellikleriyle çoban sesi duyar gibi oluyor.

Takıldığım tek nokta, bilinçli bir köylü kimliğinde verilen Şükrü Çoban'ın az konuşturulmuş olması ve somut örneklemelere gitmeyişi.

e — S o n u ç :

Sermayedarın egemenliğini kurmak için başvurduğu entrikaların köy çapındaki görünümünü hayvancılık alanında vurgulayan «Yoz Davar», çobanlık kurumunu veren ilk roman olması bakımından özgün, romanlık değeriyle köy romancılığının sayılı kilometre taşlarındandır.

Gerek özü, gerekse biçimi açısından, «köy romanını en iyi köyde yetişmiş ve sınıf bilinci taşıyan kişi yazar» savının en açık kanıtlarından biridir Y o z D a v a r .

Bu bakımdan, «en beğendiğim romanım» demek haklıdır Apaydın.

APAYDININ ŞİİRİ: S Ü S Ü Z L U K

Şairin çıktığı yer, bozkırda susuz bir yer; (anasının köyü Omarlar, babasının köyü Kapılı) gittiği yer yine Anadolu'nun susuz bozkırı. (Önce Cılavuz, sonra Tokat köyleri) Yani çocukluğu ve köy öğretmenliği yılları susuz bozkırda geçmiştir Apaydın'ın.

Gözünü açıyor kendisini bozkırın ortasında buluyor. Bozkırın ana simgesi susuzluktur. Bozkır demek susuzluk demek, susuzluk demek, bozkır demektir bir bakıma. Doğada biri birinden ayrılmayan bu iki nesne, bunun içinde, göbeğinde yaşayan Apaydın'ın kafasında, belleğinde birleşir, özdeşleşir «Bozkır gezintisinde görüp göreceğiniz sır susuzluktur.» (Bozkırda Günler, s. 5)

Susuzluk, Apaydın'ın gözünü o denli perdelemiştir ki bütün oigularla bozkırın bu niteliği arasında bir ilişki kurar. Öyleki köydek; tüm düzensizliklerin, köylüdeki tüm dertlerin yanında, köylerin bırakılmışlığını, unutulmuşluğunu, horlanmışlığını, hatta köyün tenhaliğine karşı mezarlığın giderek kalabalıklaşmasını bile bu susuzluğun sonucu olarak görür. «Bu bozkır köyleri ta uzaklardan tenhalık kokar. Sessizlik insana işler. Unutulmuş, bırakılmış halleri insanı vurur. Sanki oralara insan ayağı değmemiştir. Onun için böyle bonboz kalmıştır.» (a.g.y., s. 81)

Köy Enstitülerinde yeşerttikleri toprakları görmemiş olsa susuz bozkırdan başka dünya tanımayacaktır. Belleğine susuz bir dünya işlenecektir.

Dünyamı susuzluk deyip özetliyorum
Her güzel şeye karşı susuzluk
Ne yapsam nereye gitsem
Benimle gelecek bu özlem
Bitmeyecek içimdeki huzursuzluk

Apaydın bu susuzluğu o denli tadar ki, «sanki bozkıra dışardan bakmıyor da onun içine girmiş bir kök gibi duyarak, yaşayarak yazıyor.» H «Yere tükürdüğünüz tükürüğü geri alamazsınız. Toprak o bitmez iştahası ile onu da emmiştir. İsterseniz yere yatarak du~

(1) C, A. Kanstt, K<ly Enstitülerinden Şiire ve Romana, Bekçi 15 Haz. 1959

doklarınızı toprağa yapıştırın. İçinizdeki bütün suların çekilmekte olduğunu hissedersiniz.» (a.g.y., s. 9)

Doğadaki bu susuzluğa bir de insan susuzluğunu ekleyin. Enstitünün o civil civil havasına karşı, umarsız dertlerle boğuşan köylülerin ve bozkırın ortasına terkedilmiş köyün havası. Bu hava, bir noktadan sonra yurt, köylü, doğa sevgisine egemen olur:

Susadım
Bozkırlar ortasında
Kurudu dudaklarım
Çağırmanın gelemem
Bir tas su uzatın
Çabuk olun biraz
Beni kurtarın.,

Bu bungenlik bazan o denli kabarır ki şair, kendisiyle bozkır ortasında susuzluktan kurumak üzere olan bir ağaç arasında ayırım görmez. O, sünger kâğıdı gibi susuzdur, kireç tarlaları gibidir, yeşil mısırlar gibidir, pencerelerde bekleyen sevmiş kızlar gibidir ve yine o, bozkırda nefessizlikten bunalmış bir ağaç gibidir:

Bozkırda bir ağaç gibi
Bunalmışım
Bir nefes bekliyorum

Bir bakıma şair, bozkırdaki derin susuzluğu kendi kişiliğinde insanlarımızın susuzluğu ile birleştirmiştir. C. Atuf Kansu, bu iki yanlış çiftte susuzluktan giderek Susuzluk'taki şiirler hakkında şu yargıya varıyor: «Bu şiirlerde Anadolu'nun iç ve dış susuzluğu ve bu susuzluğa yalnız başına çare arayan o acılı artezyencinin, köy öğretmenin savaşı, duyguları, acıları dile gelmiştir.»

S u s u z l u k'u (şiir, 1956) incelerken Apaydın'ın ilk kitabı köy notları Bozkırda Günler'den (1952) yola çıkışının nedeni şu: Bu iki ürün aynı zamanın, aynı ortamın, aynı çevrenin ürünleridir. Zaten Apaydın edebiyata bir şiir okuyucusu olarak girmiş, çoğu yazar gibi şiirle yazınsal çalışmalara başlamış ve dönemin yaygın yazınsal türü köy notuyla sürdürmüştür. Yani Apaydın yazma işine şiir ve köy notuyla başlamıştır. Bu iki ürün aynı zamana, aynı or-

tama rastladığından Susuzluk'la Apaydın'ın vermek istediğini daha iyi anlamak \ç\ n Bozkırda Günler'ini de bilmek gerek.

Bir bakıma Apaydın söylemek istediğini bir köy notlarıyla, bir de köy şiirleriyle söylemiştir. Bu iki yapıt karşılaştırıldığında aralarındaki konu benzerliği hemen göze çarpacaktır.

Apaydın'ın bu dönemdeki tinsel ve düşünsel yapısı böylece saptandıktan sonra şiiri daha iyi anlaşılacaktır.

Apaydın roman ve öykülerinde olduğu gibi şiirlerinde de konu olarak köyü seçmiştir. (Çokluk ifköğretim müfettişliği yaptığı Tokat yöresi köylerindeki gözlem ve izlenimleri yer alır.) «Her şair kendi konularını, kendi düşünce ve duygularının şiirini yazabilir. Dünyası köy olan yani düşüncelerini duygularını köy hayatı doldurmuş bir şair 'şiirde köyden bahsedilmez, filânca bunu istemiyor' diye Beyoğlu'ndaki tramvaylardan bahseden şiir yazmağa kalkar mı?» (2)

Kaynağını kendi yaşamından alıp, kendi kişiliğinden, yaşamından giderek doğayı, köyü, köylüleri çeşitli boyutları ve işlevleriyle veriş Apaydın'ın şiirinin ana yöntemidir.

Şiirlerde toprağı, yağmuru, bulutu, güneşi, dağları, sıcağı, soğuğu, bozkırı ile doğa; önemli bir yer tutar.

Kaynağını köyden alan şiir için bu doğal bir olgudur. Çünkü köy insanı daima doğa ile başbaşa, dışıdışe, içice, karşıkarşıyadır. Bu özelliğiyle büyük ölçüde kentliden ayrılır. Onun geçim için toprağa, verim için yağmura ve güneşe, hayvanını otlatmak için dağa gereksinimi vardır. Doğanın soğuğu,, bozkırı vb.de onu olumsuz yönde etkiler. Bir yıllık açlırçı ya da tokluğu bir yağmırlık yağmura bağlı olan köylülerin, tepelerinde kümelenmiş bir kara buluta nasıl hayranlık ve şükran duygularıyla baktıkları bilince doğa - köylü bağıntısı daha iyi anlaşılır. Bunun bir uzantısı olarak Anadolu'da yağmura «rahmet» derler. «Yağmur Bulutu» adlı şiir buna güzel bir örnektir:

Önce hattı bâlâdan ucu göründü
Dolmuş istediğimiz gibi dolmuş
Yüklenmiş cümlemizin nasibini
Bir güzel rüzgâr önünde
Bize doğru yürüdü

(2) Talip Apaydın Anlatıyor, Varlık, 1.9.1956

Rengi kararmış gözler gibi
Öyle canımızdan uzak değil
Sıcak bir gün kuşluk vakti
Geldi durdu başımız üstüne
Anlamış kurdun kuşun yaprağın halini

Döktü iri iri damlalar
Hayat aşkına can aşkına
Kana kana dinledik sesini
Bilinen şarkılara benzemedi
Yakıştı her damlası toprağa

Gayri bolluk günleri beklenebilir
Lüzum kalmadı oturup düşünmeğe
Bereket mi umut mu adı
Dünyayı sevenler sevinebilir.

«Isıtan Güneşe Şiir»de güneşe özlem belirtilir:

Tepelerin güneye bakan yamaçlarında
Bekledim seni
Tarlalarda bekledim
En umutsuz günlerimde
Karanlıklarda
Bu kışlar kolay geçmedi güneşim

.....
Bir koyun kuzusunu yalıyordu
Bir kuş yuva yapmış
Bir yılan gömleğini değiştiriyor
Sayende güneşim

.....
Bu kış seni en çok ben bekledim
Güneşim kardeşim

«Temmuz Tarlaları» şiirinde yağmursuz temmuz sıcaklarının getirdiği felâket, yakıcılık, kavuruculuk vurgulanır:

Tarlalarım tarlalarım
Sıcakta nefes almak imkânsız
Çekilip gitti bütün bulutlar
Ne olacak böyle ne olacak
Bu yıl da harap işimiz.

Memleketçi, yurtsever, köylüseven, halkçı olmanın bir uzantısı olarak durumu, çektikleri, acısı, tasası, dileği, umudu ile köylü de Apaydın'ın şiirinin ana öğelerinden biridir.

Apaydın, ilke olarak bunun gerekliliğine hatta zorunluluğuna inanmaktadır: «Yeni şiirimizin yönü tamamıyla memlekete, halka çevrilmiştir. Bütün değerlerin kaynağı olan halk, şiirimizi de besleyecek, geliştirecektir. Asıl büyük şiirimiz, millî sanatımız bu memleket rengi içinde doğacaktır. (...) Bizim -şiirimizin memleketçi yönünü seviyorum ve bu tarafta bir yer alabilmeyi özlüyorum.»⁽³⁾

Başka bir konuşmasında da halka yönelmenin, halkı anlatmanın gerekliliğini belirtir: «Türk aydınları artık halktan uzak kalmazlar. Bugüne kadarki tutumlarını bundan böyle sürdüremezler.»⁽⁴⁾

Apaydın köylüyü değişik boyutlarla işler. Bazen köylünün geçmişine uzanır:

O devirler nasıl geçmiş
Bu köylerin üstünden
Yüzlerce yüzlerce yıl
Eşkiyalar elinde ağalar elinde
Sultanlar paşalar şeyhler elinde
Halkım neler neler çekmiş

Bazan o anki durumunu verir:

Kim bulacak çaresini
İşte bütün işleri ters gitmiş
Kaldıramamış ektiğini
Öküzün birisini satsam diyor
Saman yetişir belki
Tek öküz koşulmaz diyor
Ne yapsam ki

(Güz Düşünceleri)

«O Gece»de köyün yalnızlığı, şairin yalnızlığıyla bütünleşir:

(3) A.g.y.

(4) E. Sipahioğlu, Talip Apaydın'la Bir Konuşma, Yeditepe, 31.12.1962

İki dağın ortasında bir dere
Birbiri üstünde evler
Dünyanın en karanlık gecesinde
Çocuk ağlıyordu dere akıyordu
Yoktu bel bağlanacak tek çare

Geri olan iptidâî olan
Bir kurt gibi girmişti içime
Bu uykusuz gecemde
Kemirir durmadan.

Şair bazan görüp bir şey yapamamanın verdiği üzüncüye iç çeke-
rek hayıflanır. Bu, memleketçi, halkçı şiirlerde sık sık başvurulan
yollardan biridir:

Ah halkımın bu hüznü
Çaresiz acılar gibi
Gün geçtikçe kemire kemire
Bitirecek beni

(O Üç Gün)

Aşağılarda fakir tarlaların ortasında
Küçük fakir köylükler
Bu nasıl olmuş da böyle olmuş
Ah bir acı insana işler

(Yayla Havası)

Nasıl durulur kapalı odalarda
Köylerim mahzun beklerken oralarda
Haramdır damarlarımda akan gençlik

(Bir Sabah)

Apaydın'ın şiir yazmaya başladığı dönemde; Nâzım sonrası
1940 «toplumcu kuşağı» çeşitli yollarla büyük ölçüde susturulmuş,
O. Veli, M. C. Anday, O. Rifat üçlüsünün öncülük ettiği «garip ha-
reketi» ağırlık kazanmıştı,, Apaydın bir konuşmasında, O. Veli ve
arkadaşlarından şiirler ezberlediğini, bu şiirler içinde vurulur gibi
sevdikleri olduğunu söyler. Bu nedenle onun şiirinde, daha çok

Yaprak dönemi «garip» tarzının özellikleri görülür. Ancak konularını gerçek hayattan alması, (bu hayat köy hayatıdır.) somut olaylara önemli yer vermesi ve -durum saptaması düzeyinde de olsa- bir-şeyler söylemek için yazması onun şiirini belirgin biçimde 'garip'ten ayırmıştır.

Bütün bunlardan sonra Apaydın'ın şiirinde önemli eksik olarak şunlar söylenebilir:

- a — Halk ve köy sevgisini devrimci bir özle birleştiremeyişi,
- b — Sorunları sınıfsal temeline indirgeyemeyişi,
- c — Sorunların nedenlerine ve temeline inmeyişi,
- ç — Çıkış, kurtuluş yolu göstermeyişi,
- d — Edgen (aktif) den çok edilgen (pasif) oluşu.

Apaydın, o gösterişsiz, oyunsuz, açık seçik anlatımını devrimci öz ışığında işlediği konulara uygulayabilse ve «sorun saptama» yerine «durum yargılama», «sorun anlatma», «yol gösterme» yolunu tutsaydı daha büyük bir görev yapmış olacaktı.

ÖRNEKLER

«Toz Duman İçindenden

«Asker kaçağı Kül Hamit sekiz on gündür Tacım Dedenin çatısında saklanıyordu. Sabaha yakın ortalık ışımadan geliyor, akşamın geç vaktine kadar burada kalıyor, yatsı sonu olunca usulca inip köye dönüyordu. O gün de öyle yapacaktı, tam inmeğe hazırlandı.; sesler duydu. Hemen başını eğdi. Kimdi acaba? Kendisini almağa mı gelmişlerdi? Kalbi kötü kötü vurmağa başladı. Nefesini kesip dinledi. Sesler gittikçe yaklaştı. İki kişi yavaş sesle konuşuyorlardı. Önce anlaşılıyordu ne konuştukları. Sonra yavaş yavaş anlaşılır oldu.

— Buraya gelecekler değil mi? dedi birisi.

— He. Şimdi gelirler, bekliydim.-

Kim gelecekti acaba? Kendisini mi arıyorlardı? Silâh milâh atarlar mıydı? «Aramayın ben buradayım» diye atlasa mıydı aşağı? Kimdi bunlar? Ses çıkarmadan biraz daha uzanıp dinlemeğe başladı. Seslerini benzetiyordu ama kim olduklarını çıkaramıyordu. «Bizim köylü **bunlar** emme kim?»

Birisi daha geldi :

— Burda mısınız? diye fısıldadı.

— He burdayız arkideş, gel.

— Bey geldi mi?

— Yok. Şimdi gelir, otur sen.

Bey dediği kimdi acaba? İbrahim bey miydi? Niye geliyorlardı buraya? Ne yapacaklardı? Beni indirmek için mi geliyorlardı? «Allah Allah... dedi, neyin nesi bu?» Bir çıtırtı olur diye hiç kimildamıyordu. Başını uzatmış dinliyordu. Ortalık iyice kararmıştı. Köyden ses soluk duyulmaz olmuştu.

İki kişi daha geldi. Karaltıları hafifçe farkediliyordu. Birisi uzun boy-luydu. Öbürleri ayağa kalktılar.

— Tamam mıyız?

Bu sesi tanıdı. İbrahim beyin sesiydi. «Himm, demek o? Peki emme niye geldiler buraya? Ne işleyecekler? Benim için mi? Benim için İbrahim bey niye gelsin? Başka bir iş bu? Dur bakalım ne?»

Başını eğdi, dinlemeğe başladı.

— Aha Hamdi de geldi.

— Selâmaleyküm...

— Aleykümselam. Başka gelen yok mu? Öbürleri nerede kaldı?

— Geliyorlar bey, arkadaşlar. Ayak seslerini duydum.

— İyi. Tamamız demek. Şimdilik sekiz kişiyiz.

«Himm, sekiz kişymişler. Ne yapacaklar acaba?»

Konuşmadan bekliyorlardı.

— Haceli, bak- bakim şöyle, nerde kaldı bunlar?

«Himm, Haceli- de var. Bizim komşu Haceli.»

— Geldiler bey, tamam.

— Peki. Oturun bakalım arkadaşlar. Şöyle karşılıklı oturun ki usul konuşacağız. Bir duyan olmasın.

«Allah Allah, ne ki bu? Gizli konuşuyorlar...»

— Şimdilik sekiz kişiyiz. Sonra güvenilir adam bulursak aramıza alı-rız. Bu ilk gizli toplantımız. Ser vereceğiz, sır vermiyeceğiz. Kimse duy-mayacak. Memleketin durumu kötü arkadaşlar. Belki biliyorsunuz, belki bilmiyorsunuz. Düşman gittikçe azıtıyor. İstanbul'da, İzmir'de yapmadık-ları rezillik kalmıyor. Müslüman halk kan ağlıyor. Yakında her yeri pay-

taşacaklar. Belki buraya da gelecekler. Böyle bir durumda ne yapmak gerekir?

— Birleşip savaşa hazırlanmak, dedi Mahmut.

Kül Hamit yukardan dikkatle dinliyordu. Onu söyleyenin kim olduğunu anlayamadı.

— Memleketin her yerinde vatanseverler bir araya toplanıyorlar. Irzına namusuna, dinine bağlı müslümanlar bu gidişin kötü olduğunu görüyor, kurtuluş yolu arıyorlar. Bir kısım cahiller de hâlâ padişahın umudu kesmiyorlar. Bizi o kurtarır diyorlar. Hayır arkadaşlar padişah bir şey yapacak durumda değildir. O düşmanın içinde esir gibi eli kolu bağlı kalmıştır. Bunları ben söylemiyorum, koca koca paşalar, akli başında alim adamlar/vatansever yazarlar söylüyorlar. Şehirlerde, kasabalarda yer yer toplantılar yapıp, gerçek durumu halka anlatıyorlar. Ben de bir toplantıda bulundum. Konuşmaları dinledim. Şunu iyice anladım ki işi olurlarsa, memleket bir uçuruma doğru gidiyor. Birleşip bir araya gelerek, vatanımızı kurtarmaktan başka çare yok.

— Elbet yok, dedi Mahmut.

Kül Hamit çatı aralığında biraz rahatlamıştı. Kendisi için değil, başka bir iş için toplanmışlardı demek. Çenesini ellerinin üstüne koydu, sessizce dinlemeğe koyuldu.

— Köylerde kasabalarda, her yerde millet derlenip toplanıyor, çeteler kuruluyor, silâhlanıp hazırlanıyor, anladınız mı? Biz de yapacağız bunu. Yapmak zorundayız. Elden geri kalmayacağız. Bakın işin başında söylüyorum, yemin edip ант içip, çetemizi kurmadan önce «ben bu işe girmem» diyen varsa, kimseye söylememek şartı ile kalksın gitsin. Zorunlu tutmuyoruz. Gönüllü işi bu. Var mı?

— Yok, dediler hep birden. Gireceğiz. Girmek için geldik.

— Biz de zati Molla Mahmut'la onu düşünerek seçtik. Köyün en güvenilir, en yiğit adamlarını çağırdık.

— Sağol, öyle tabi!.

— Durun, yavaş olun. Bağırmanın ki duyulmasın.

— Kimse duymaz bey, korkma.

Hamit başını eğdi, güldü kendikendine.

— İki yüzlü, güvenilmez, gevşek adam almadık aramıza.

— Şimdi ne iş yapacağız bey, onu bilelim hele?

Kâzım sormuştu.

— Söyliyeceğim. Onları konuşmak için toplandık. Biz aramızda birleşip bir çete kuruyoruz, anladınız mı? Hepimiz silâhlanacağız, at alacağız.

Alamıyanlara biz buiup vereceğiz. Bir yolunu bulacağız işte. Savaşa hazır duruma geleceğiz.

— Peki, gelelim.

— Ama tam bir birlik olacağız. Bunun için kitap üstüne yemin edeceğiz. Emre itaat edeceğiz. Birbirimizden habersiz bir iş yapmayacağız. Yapınca hep birlikte yapacağız. Bütün yurttan namuslu insanlar kurtuluş için toplanıp birleşiyorlar. Biz de Tacım köyünün çıkardığı küçük bir birlik olacağız. Şimdi azız ama ileride belki çoğalırız, bir takım oluruz. Hepiniz askerlik yaptınız, bunları bilirsiniz.

— Biliriz tabi.

— Başınız ben olacağım. Yardımcım Molla Mahmut.

«Hımm, demek Molla Mamit da burada. Vay canına!»

— Her şeyi bize danışacaksınız. Silâhı olmayanlara silâh bulacağız. Atı olmayanlara at temin edeceğiz. Şimdi bana **erkekçe** söz verin, **var** mısınız? Yoksanız vazgeçelim.

— Varız bey, nasıl olmayız.

— Ta içindeyiz.

— Vatan elden gidiyor, daha durulur mu?

— Analarımız bizi bugünler için doğurdu.

Hep heyecanlanmışlardı.

— Peki öyleyse, gelin buraya, yaklaşın.

İbrahim bey koynundan kara bir şey çıkardı:

— Bu Kuranıkerim, Koyun ellerinizi üstüne.

Koydular.

Kül Hamit yukardan uzandı, görmeğe -çalıştı.

— Söyleyin bakim, yatanımızın, dinimizin...

Tekrar ettiler :

— Vatanımızın, dinimizin!..

— Irz ve namusumuzun...

— Irz ve namusumuzun!

— Kurtuluşu için...

— Kurtuluşu için!

Karışık seslerle tekrarlıyorlardı.

— İbrahim beyin emrinde...

— İbrahim beyin emrinde!

— Tacım çetesini kurduk.

— Tacım çetesini kurduk.

— İbrahim bey sesini indirdi:

— Biraz yavaş söyleyin, duyan olmasın. Tam birlik ruhu içinde çalışacağımıza...

— Tam birlik ruhu içinde çalışacağımıza!

— Irzım namusum ve kitabım üzerine...

— Irzım namusum ve kitabım üzerine...

— Yemin ederim!

— Yemin ederim!

— Tamam arkadaşlar, hayırlı olsun.

— Hayırlı olsun, hayırlı olsun...

— Sağol...

— İnşallah sonu iyi gelir.

— İnşallah, inşallah...

Rahatladılar. Kimisi geri çekilip oturdu. Kül Hamit yukarda heyecanlanmıştı. «Keşke ben de aralarında olsam, dedi. Ah şu iş... Nasıl kalkmalı bunun altından? Molla Mamıtlı birlikte asker olmuştuk, o nasıl terhis olup döndü acaba? Tüü... benim halim! Ben askerden kaçtım, onlar gönüllü asker oluyorlar. Gönüllü askerlik bu öyle ya?»

İbrahim bey hepsine sigara tuttu.

— Ateş görünmesin, avuçlarınızda saklayarak için, dedi. Bazan böyle toplanıp durumu görüşeceğiz. Haber saldım mı hepiniz gelirsiniz. Bazan angarya olur, kasabadaki civar köylerdeki teması sağlamak için birinizi göndermem gerekir, derhal koşacaksınız. İtiraz istemem.

— Tabi bey, gidilmez mi?

— Köy içinde ağzı sıkı olacaksınız. Kimseye birşey duyurmak yok. Sırası gelince biz açıklarız. Köyde kalış adam çok, gider zaptiyeye haber verirler. Şimdilik gizli tutacağız.

— Olur, doğru...

— Kâzım, senin silâhın yok, değil mi?

— Yok bey.

- Aşırın da yok?
- Yok.
- Hamdi senin?
- Benim eski bir mavzer var emme, çoktandır atmadım. Ateş alır mı almaz mı, bilmem.
- Sana da bulalım. Üç tane silâh lâzım. Tabanca, mavzer, ne bulursak. Hepimizin silâhı olacak. Dört tane de at lâzım. Bende iki fazla at var ama onları yedek saklıyalım. Size verirsem köylü şüphelenir şimdi. Hepinize bulacağız, merak etmeyin.
- Nasıl bulacağız bey?
- Sırası gelince söyleyeceğim. Kolay...
- Hay yaşıyasın.
- Atınız da olacak, silâhınız da olacak. Cebinizde biraz para da bulunacak. Hepsini temin edeceğiz. Vatan için kullanacağız onları. Kendi boğazımıza değil. Siz şimdi tetikte durun, emrimi bekleyin.
- Peki, bekleriz.
- Biz Molla Mahmut'la düşünür taşınır, ne yapacağımızı kararlaştırırız. Sonra size "haber veririz.
- Tamam. Biz de ne derseniz onu yaparız.

Molla Mahmut :

- Bir dakika ağa, dedi. Böyle topluyken arkadaşlara benim de bir diyeceğim var.

Öksürdü, söze nereden başlayacağım düşündü. Kül Hamit yukardan başını biraz uzattı. Sesini tanımış şimdi, «Vay Mamit kardaş vay...» diye söylendi. Çok severdi Mahmudu. Çocukluk arkadaşıydı, ilk gençlik arkadaşıydı. Şimdi aralarında olmak, boynuna sarılmak ne kadar isterdi. Lâkin şu iş... Kaçaklık... Başını kollarının üstüne bıraktı.

- Arkadaşlar, vatanımız tehlikede, dedi. Biz bu vatani sokakta bulmadık. Atalarımız kan dökerek kazandılar ve bize bıraktılar. Şimdi düşman ta içimize kadar girdi. Hergün birbirinden kötü haberler geliyor. Daha duymadığımız neler oluyor kimbilir? Padişah kurtaracak diyorlar, hayır arkadaşlar kurtaramıyacak. Kurtarabilseydi, düşman gemilerini İstanbul'da sarayının karşısına demirletmezdi. Düşmanımız gelse evimize girip baş köşemize otursa, eli kolu bağlayıp duracak mıyız? Biz şimdi bu durumdayız. Kalkar kendisi gider diye bekliyoruz. Gitmez arkadaşlar vallahi gitmez. Biz adamsak, müslümansak, vatanımıza, dinimize sahip çıkacağız. Düşündükçe insan kahroluyor be? Elimizi bile kaldırmadan vatani düşmana nasıl teslim ederiz? Biz öldük mü? Ellerin yurdu için babalarımız,

dedelerimiz o kadar dövüşmüşler, kan dökmüşler. Nice arkadaşlarımız, komşularımız Yemenlerde, Kafkaslarda öldüler, kayboldular...

Kül Hamit başını yere koydu. İçi kabardı.

— Biz kendi yurdumuz için döğüşmiyecek miyiz? «Buyurun sizin olsun, istediğiniz gibi kullanın» mı diyeceğiz? İnsanlığa sığar mı bu, müslûmanlığa sığar mı?

— Uff.. yaptı Hamit. Gözleri yandı. «Doğru söylüyor, haklı... Ne yaptım, ben, tüh!»

— Bazı komşularımız var, «padişahımız efendimiz» deyip duruyorlar. Düşmana karşı çıkalım, dövüşelim diyenlere sövüp sayıyorlar.

— Biliyoruz onları Mamıt kardaş, sen boş ver. Biz işimize bakalım.

— Şunu söyleyeceğim, bakın, camide dışarıda hergün bir sürü yalan yayıp duruyorlar.

Biliyoruz, hiç söyleme.

— İnanmayın bunlara. Durumu anlamıyor bu adamlar. Arkadaşlar vatanımız uçurumun kıyısında. Eli kolu bağlayıp bakamayız. Muhakkak bir şeyler yapmalıyız.

— Doğru, öyle.

— Padişah «savaşmıyalım» diyor. «İstediklerini yapalım, ne isterlerse verelim» diyor. Arkadaşlar verilecek şey var, verilmeyecek şey var. Herif senin vatanını istiyor, gelip üstünde tepinecek, buna nasıl evet denir?

— Denmez canım, dênir mi?

— İşte biz «evet» demiyenlerin yanında toplanacağız. Onların yanında yer alacağız. Biz haklıyız.

— Tabi haklıyız. Tamam...

Kül Hamit yukarda başını salladı. «Ben de evet demiyorum Mamıt kardaş, emme gelde çık işin içinden. Hem bize böyle demediler ki. Vatan çöktü, her şey bitti, canını kurtaran... dediler. Ne ederim ben şimdi? Tüü...»

Yüzü ağlayacak gibi oldu, gözleri doluksadı. «Tekrar dönsem? Nasıl yürünür o yollar? Hay Allah, ne yaptım ben? Çok yanlış ettim...»

İbrahim bey sözü bağladı:

— Köyde söylenenleri dinleyin emme inanmayın. Cevap da vermeyin. Kulağınızın ardına atın geçin. Milleti yanıltıyor dürzüler. Nasıl adam olduklarını zati biliyorsunuz. Günü gelince cevabını veririz. Şimdilik susun.

Gökten bir yıldız ağdı.

— Hadi şimdi dağılın. Ayrı ayrı yollardan eylerinize «idin. İçtiğiniz yemini unutmayın. Kimseye birşey söylemeyin. Karınıza, ananıza bile.

— Bir dakika ağa, dedi Mahmut. Çetemizin adını koymadık. Her çetenin bir adı olmuştur.

— Ne koyalım, ne istersiniz?

— Siz bilirsiniz?

— Tacım çetesi. Şimdilik böyle olsun, nasıl?

— Tamam, uygun.

— Hadi eyvallah. İyi geceler...

— Sağol. Size de iyi geceler.

Dağıldılar. Birer ikişer tepeyi inmeye başladılar.

Ayak sesleri duyulmaz olunca Kül Hamit doğrulup oturdu. Üstünü başını çırpı. Yüzükoyun yatmaktan karnı ağrımişti. Oralarını uğuşturdu. Bir süre kaldı öyle. Ne yapacağım düşündü. Bunların arasına katılmalıydı. «Düşmanlar vatana girmiş-, biz askerden kaçtık. Olmadı bu ayıp ettik. Çok ayıp...» Bir yerleri rahatsızlandı. içine utanç duygusu doldu.

Çatıdan indi. Köye aşağı yürümeğe başladı. Omuzları düşmüştü, başı yerdeydi.

«Susuzluk»tan

DAĞ BAŞI

Dumanlı dağların başı dumanlı
Tozanlı çayının suladığı ovidan
İnce bir sis yükseliyor sabahları
Bu hava dağ havası, çelik hava
Alıp götürüyor insanı.

Ben bu yaylalara yayla derim
İşte kucaklıyorum dağlarımı
Gayri çocuk değilim küçük şeyleri bıraktım
Verin benim bağlamamı.

Bir akşam Meğelli köyünde
Yallah dedim çıktım yola
On beşinde bir ay doğdu karşımdan
Yolum çamlıklardan geçiyordu
Baktım yapraklar arasından düşündüm
«İçimde kar gibi bir ümit yanıyordu.»

Açık havada daha çok kuvvetliydim
Bir bağırdım şaşkına döndüm
Başımda yıldızlar ısıt ısıt
Köylere gidiyordum, halka gidiyordum
İçimde hep aynı heyecanım

Üstelik dağ havası alıyordum
Anladım ben bu yolun yolcusuyum
Anladım.

SİDERİ KÖYÜNDE

Sideri köyünün üstünde bir tepe vardır,
Köyün önü ovadır, tarlalardır;
Yolum, her seferinde oradan geçer,
Sideri köyünün öğretmeni
Ben tepeye varınca zili çalar
Toplar öğrencilerini derse başlar.

İçimden uzun şiirler söylemek geçer,
Karşı dağların diplerinde,
Yirmi dokuz pare köyüm var.
Belli belirsiz evleriyle
Oralarda kaybolmuş gibidirler;
Kıyılarında beyaz beyaz okullar parlar.
Okullar, bin yıl sonra yapılmış, okullar...

Nasıl kapatmalı bu açığı?
Ama inançtır benden gelen,
Öğretmene karşı, öğrenciye karşı.
Sideri köyünün üstünden bakarken
İçimde rüzgârlar esiyor
Boş geçmiş bin yıllara rağmen
Bana uzaklar yakın geliyor.



MECİT AŞKAN

YAŞAM ÖYKÜM :

Susuz'a bağlı Yolboyu köyünde 1 Mayıs 1932 günü doğduğum yazılmış cüzdanıma. Evimizin sağlık kurallarına uygun olmayışı ve yeterli beslenme olanaklarımızın bulunmayışı o günden başlatmış doğa ile aramızdaki savaş.

İkinci dünya savaşının getirdiği açlık, korku ve kaygılar içinde adım attım ilkokula. Okulu, öğretmenimizi ve öğretilenleri sevmiştim. Babamın, amcamın askere alınmaları evimizde büyük kaygılar yaratmıştı. Evde korkuyor, okulda mutlu oluyordum. Kurtuluşu Köy Enstitüsüne gitmekte görüyordum. Önce gitmişlere olan imrenişim, bilinçli imrenişlerimin ilkidir diyebilirim.

Babam (44) ay süren askerliğini bitirmişti. «Cılavuz'a yazdıracağım* diye bir gece horoz ötümü zamanı kaldırdı; birlikte (30 km) uzakta olan Kars'a yürüyerek gittik. O gün işimiz bitmedi. Ertesi gün döndük Cılavuz'a. İlkın ısınamamış, giderek sevmiştim enstitüyü. Hele boz ceket, pantolonu, potinleri giydiğimdeki halim görülmeğe değerci.

Yılın (45) günü izin, gerisi ders, iş, tarım çalışmaları ile geçiyordu. Cumartesi günleri uzun, uzun süren eleştiriler, eğlenceler tüm yorgunlukları silip götürüyordu. Bir kış günü Yüksek Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerimizi askere alıp çavuş ettiler. Bahara doğru kütüphanenin kitaplarını çuvallarla taşıyarak çöplüğe döküp verdiler ateşi. Baskılar, aramalar şaşkına çevirdi bizi. Kimlerdi bunlar, kimlerin çıkarları için yaktırılıyordu kitaplar. Neden istemiyorlardı okumamızı. Zamanla anladık... Yüksel Köy Enstitüsüne gitme emellerim de böylece suya düştü. Enstitü bitmiş öğretmen olmuştum. Üzerimdeki giysilerle beş ay çalıştıktan sonra bir pardesü alabildim ancak.

Sekiz yıl aynı köyde çalıştım. Evlendim. Askerlik için (1959) da Polatlı Topçu Okuluna gittim. Bölüğümüzün kitaplığı vardı, oradan kitaplar alarak okuyordum. Bir gün izlendiğimi kesinlikle öğrenen bir arkadaşım kitaplığa gitmememi söyledi. Bazı olaylar anlatarak beni uyardı. Tuvalet kapılarına yazılan (kaçma, karışma, çalışma) kuralını uygulayanlarla birlikte subay olduk.

1960 Nisan - Mayıs aylarıydı. Türkiye kaynıyor. Baskılar, tutuklamalar. Üniversiteli gençlerin kurşunlanması sürüp gidiyordu. 27 Mayıs 1960 sabahı kışlaya geldiğimde sevinçten ağlayan kucaklaşan arkadaşlarım arasına katıldım.

Değişen bir dünya görüşü ile terhis oldum. O yıl Gazi Eğt. Ens. pedagoji bölümüne girdim. İkinci sınıfta şövenist turancı bir hoca okuldan çıkarılmam için az uğraşmadı. Yılların ezgisini kansız ihtilâl, ak devrim diye övündüğümüz 27 Mayıs'ın getirdiği özgürlük havası içinde gidermeğe çalışıyordum.

Yüksek Köy Enstitüsü mezunu olarak yapmak istediklerimi şimdi yapabilirim diye Cılavuz'a (Kâzım Karabekir İlköğretmen Okuluna) gittim. Üç yıl çalıştım. Beklemediğim bir gün Yozgat Kız Öğretmen Okulu'na sürüldüm. Ağaların baskısı ve peşime takılan ajanlar sayesinde her gün şişirilen gizli dosyam yeter de artardı bu sürgüne.

Yozgattan kendi isteğimle Düziçi İlköğretmen Okuluna naklettim. Orada da çevreye okula hakimdi toprak ağaları. Kısa zamanda çangal atmayı ihmal etmediler. Çalışmalarım yazdıklarım her geçen gün hırçınlaştırıyordu onları. 16 Aralık 1969 da yapılan üç günlük öğretmen boykotu başlamadan açığa alındım. Öğrencilerimin gösterdiği tepki ve içten duygularının verdiği haz o güne değin çektimlerimi silip götürmüştü. Bir ay sonra görevime döndüm. Daha birkaç yıl orada kalmayı düşünürken bu kez de diploma ticaret yapmak isteyenlerin şerrinden kurtaramadım yakayı. Bitirme sınavlarının başladığının üçüncü günüydü, Pulur'a (Yavuz Selim İlköğretmen Okuluna) sürdürdüler beni. Yalnız o haziran döneminde dışardan sınava girenlerin dörtyüzüne diploma ziyafeti çektiler. Durumu bilen namuslu kişiler üzülüyor. Havadan öğretmen olanlar da seviniyordu.

Erzurum'a kendim gelmeden dosyamı ulaştırmışlardı. Zorzar ortaokuldan bir diploma alabilmiş II nci Şube polisleri «BİZİMKİLER»i okuyup

kafalarına göre yorumlayarak tedbirler alıyor, tuzaklar hazırlıyorlardı bana. Bunu anlamakta gecikmedim. Kasıtlı sorulan siyasi yönlü soruları yerine göre gülerek, yerine göre gerektiği gibi yanıtlıyordum.

Ne umup, ne bulduğumuz 12 mart vakasından sonra dersanemden alarak polisler arasında götürdüler Diyarbakır Askeri Tutukevine. Bir ay sonra anladım suçumu. Öğrencilerin seviyeleri üstünde izm'li kavramlardan söz etmiş, bu düzen değişecek demiş, çocukların milli duygularını zayıflatmış ve solculuk propagandası yapan kitap yazmışım meğer.

Kitabım bilirkişilerce incelendikten sonra salıverildim. Onlara göre bitmemişti işler. Kızakta sayılabileceğim bir yere alınmalıydım. Onu yaptılar bu kez de. Bayburt, oradan da Susuz Ortaokulu'na sürdüler. Son sürgün çok ağıra mal oldu bana. Sonunda sağlık durumum nedeniyle İstanbul'a gelebildim.

Köy Enstitüsü mezunu bir Millî Eğitim Bakanı ve aynı okul çıkışlı bakanlığın genel müdürleri oyalanadursunlar başkentte. Benim gibi yüzlerce öğretmen kızağa alınmış, açıkta kalmış, mesleğe küstürülmüş bekliyoruz. Bekliyoruz yine de büyük umutlarla gelecek günlerin neler getireceğini... (• 1974'te yazıldı)

SANAT ANLATIŞIM

Günümüze değin toplumların içinde toplumun duygularını, sorunlarını, öğretmen kızağa alınmış, açıkta kalmış, mesleğe küstürülmüş bekliyoruz, yaratanlar olmuştur. Bu ustalar yapıtlarıyla, sanatlarıyla topluma, insanlığa yeni görüş açısı, düşünce sistemleri kazandırmışlar.

Bunu yaparken bazıları yaratım biçimini, bazıları yaratım konusunun içeriğini önemli bulmuşlar. Bu sınıflı toplumlarda daha belirgin göze çarpar. Burjuvazinin sanatçısı biçime, işçi kesiminin sanatçısı içeriğe daha çok önem vermiş. Aslında ve hele şiirde bu iki yönün pek ayrılmaması gerekir. Buna karşın sınıfların sosyal ilişkileri, sınıfı içerisindeki sorunların farklılığı, sınıfının şairine sanatında içeriğe ağırlık vermesini gerektirir.

Şair toplumunun ve sınıfının, imgelerle düşünen, sorunları ve görebildiği gerçeği ustalıkla dile getiren, gösteren kişisidir. O sanatını yaparken görebildiği gerçeği herkesin anlayabileceği, görebileceği şekle sokmak zorundadır. Yani onun şiiri gerçeğin, yaşamının şiiri olmalıdır. Göstermeğe çalıştığı fikir, sanat yapma endişesiyle somutluktan uzaklaştıkça, bana göre sanat değerini yitirir. Bunu yaparken sadece içeriğe veya biçime tek yanlı fazla ağırlık vermek de iyi değildir. Sanatçının gücü burada kendisini gösterir.

Sanatçının kullanacağı dil kuşkusuz sınıfının dili olacaktır. Her ne denli yerel etkiler altında kalsa da dilbilimi kurallarından tamamen uzaklaşmamalıdır. Önemli bir nokta da, sanatını yürütür, toplumun hizmetine sunarken, dilin geliştirilmesi gerekliliğini unutmaması; sınıfının, toplumunun dilini sürekli olarak geliştirmeğe çalışmasıdır. Bunu, günümüz yazar-

lan ve ozanları kalemini eline aldığı her zaman göz önünde bulundurmalıdır.

Bir toplumun sanatçıları, o toplumun görebildiği gerçeklerini özel çıkar ve kaygıların dışında inandığı açıklıkta dile getirebildiği kadar değerlidir. Sanatçıların bu tutum ve davranışları kuşkusuz toplumlarda bazı çıkar çevrelerinin işine gelmiyecek; sızlanmalar, rahatsızlıklar hatta toplumlarda çalkantılar doğuracaktır. Bana göre sanatçıların önemli görevlerinden biride budur.

Bunu becerebildiği oranda sanatçı tutucu değil, devrimci; statik değil, dinamik olduğunu gösterir. Toplamların sanatçılarından beklediklerini bu lamamaları halinde sanatçı ile toplum arasında çatışmalar çıkar. Sanatçıların evrimci tutumu bazı koşullar karşısında toplumu tatmin edemez

Sınıflı toplumlarda bu durum daha açık ve daha çok görölmektedir

Bunu söylerken sanat değeri olmayan politik çalışmalardan yana olduğum anlaşılmasın. Bana göre bunu yapabilen sanatçılar taklitçilikten de kurtulmuş olur. Sanatçı öz benliğini bulur, kendine özgü anlatım biçimi geliştirir. Başka bir söyleyişle sanatına damgasını basar.

Toplumsal yaşamın bazı yönlerinde olduğu gibi, sanat alanında sanatçıları arasında da esinlenme, etkilenme olacaktır. Hele sınıfsal yapısı, ekonomik çıkarları, doğal ve sosyal çevreleri benzer toplumların sanatçılarında bu doğal karşılanmalıdır.

ESERLERİ :

Ş i i r : BizimMler (1969).

KAYNAKÇA:

S. Kemal Karaalioğlu : Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü (1974), s. 53

Ö R N E K L E R :

«Bizimkilerden

SON DERS

yüce duygularla gelirdim size
her gün her zaman
sakıncalı bulmuş efendilerimiz
görevden alınmamız için
çıkarmış ferman
bu günkü ilk ders

belki de son ders
ali ayşe hasan
dikkat edin yavrum
hatice fatma
iyi dinleyin beni
size diyorum
yıllardır gerçeği anlatmak için
uğraştım çalıştım
didindim durdum
onsekiz yıllık savaşımda ben
şunu anlayabildim
ve şunu gördüm
kargalar elinde tutsaktır şahin
ezilenler bilinçsiz
ezenler hain
bıçak kemiğe dayandı değil
nerdeyse onu da kesmek üzere
kavga günü geldi öttü borazan
atılan tokatlara yüz değiştirip
sabırla beklemek
durmak boş yere
ütopyacı değil gerçekçi olmak
sıvayıp kolları çıkıp sefere
yeter artık ey hain
yeter diyerek
ölmek için öldürmek gerek
kurdunu temizleyeni süsen öküzü
bakmadan gözünün akan yaşına
ulus yararına yurt yararına

16 - Aralık - 1969

İKİ VATANDAŞ

ana karnında başlar ayrılıklarımız
senin kanına havyar karışır
benimkine mısırla karatohum
sen becerikli ellerde doğarsın
idrofil pamuklar üstüne
ben direk diplerinde küle düşerim
sizin evde şenlikler
bizimkinde telâş başlar
doğmadan hazırdır
senin kuş tüyü yatakların
paçavralar içinde yara olur
benim yanlarım

adımız yazılır kütüklere
ali
veli
farklı iki vatandaş belli
senin çiftliğin hanın
benim
onbeş kuruşluk cüzdanım var
onu da alabilirsem sağ olsunlar
senin adına okullar yapılır
her okulu beğenmezsin
ben duvar diplerinde ebcet ezberlerim
lüks sayılır okumak bizde
okuyanımız çok azdır içimizde
özel öğretmenlerin
uzmanların olur senin
usun ermez ama
yine de kapı gibi diplomalar alırsın
özel okullarından
yaşamın her döneminde
yerlerimiz ayrıdır
yarıştıyorlar bizi
unutma ki benim kollarım bağlıdır
ben
musto ağanın çobanı
ali beyin ırgatı
işlenmemiş bilincim
yepyeni
kaskatı

1969

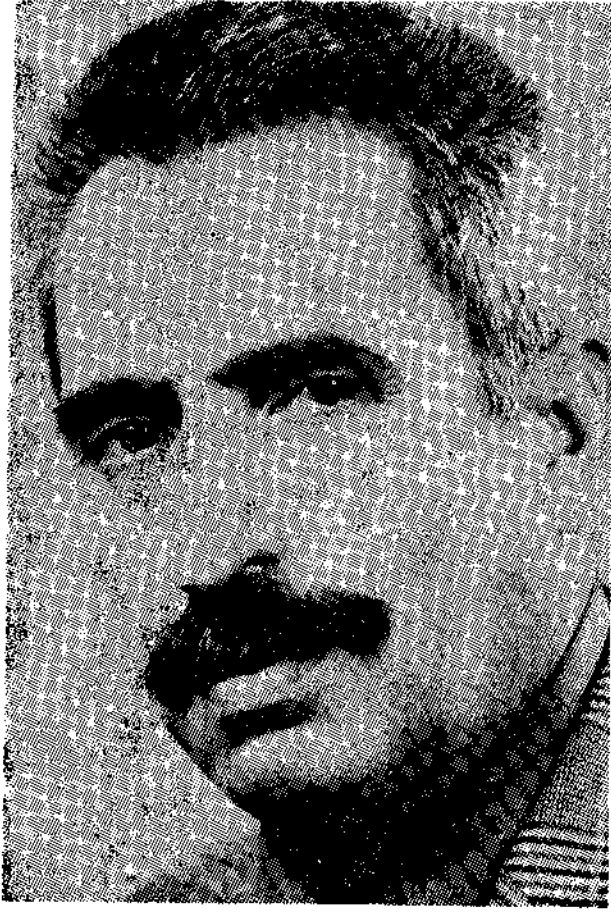
KIYILARIN DİLİNDEN

korkacak
susacak
kaçacak cinsten
serhoşa mezelik
basit bir yürek arama bizde
toplumun
ülkenin
evrenin derdi
közlenmiş zonklayan yara İçimizde
polise dövdürmek
şarka sürdürmek
dönderir mi yolundan ülkü erini
ihamet yalancının mumu

Talip Apaydın'a

ile elikleştirif
ekenler bilir
devrimciye hücreye girmek
gerdeğe girmek kadar heyecan
yzaklığı almak kadar gurur verir
omuzunda koca zincir
bilekte elik kelepçe
dilinde ayaklarında
paslandıkca prangalar
beyninde
pırıl
pırıl
şafaklar atar

Mayıs 1971



ENVER ATILGAN

YAŞAM ÖYKÜM :

1931 yılında Ergani'de doğdum. Doğduğum yer kesin de doğduğum yıl kesin değil. Anam yılını, ayını, gününü bilmez. Bildiği tek şey «Teze yapraklar zamanı oldun oğlum» dediğidir. Taze yapraklar zamanı ise yörenin zaman tanımına göre Mayısın sonu, Haziranın başı sayılır. Oysa nüfus cüzdanında Mart doğumlu gözükmekteyim. Tüm bilinen bu, Aslında doğum tarihimiz de önemli değil, önemli olan yaşantımızdır. Yaşantım ise hep yokluk içerisinde geçti. Babamı sıfır yaşında kaybetmiş, benden üç yaş büyük olan ağabeyimi bir yaşında çocuk felci sonucu iki ayağından yok sun bulunca, daha doğmadan ölmüş, feleğin hışmına uğramıştım.

Şunu önemle belirtmek isterim: «Sözünü ettiğim ağabeyim Sezai Atılgan sonradan ne bana, ne de topluma yük olamayacak kadar onurlu, kendini topluma adayacak kadar aydın, aşağılık duygusunu bir paçavra gibi söküp atmış kişilik sahibi bir insan olarak belirecekti.» Benim de en büyük sevincim ve mutluluğum bu olacaktı. Onu tanıyanlar, bu dizelerin bir övgü olmayıp, tamamen gerçeği yansıttığını çok iyi bilirler.

Çocukluğum işte bu koşullar içinde başladı. Sekiz yaşında aile sorumluluğunu yüklenmiştim. Doğal olarak çocukla bir ilgim kalmamıştı. Tek ansıdığım; kahveci, berber, terzi, demirci ve lokantacı çıraklığım ve de bu dükkânlara testi testi su taşıyışım. Ustalarım «Yere tükürüyem, tükürüğüm kurumadan sudan dönersen ben o zaman senen şegirt diyerem» derlerdi. Canımı dişime alır, yalnayak, başıkabak koşar, koşar koşardım. Döndüğümde tükrük, kurumazdı ama ben de kan; ter içerisinde kalırdım. En büyük ödülüm ise, ustalarımın «Efferim ula sehen» deyişleri olurdu.

Gene o yıllarda İkinci Cihan Savaşının etkileri sonucu yurdumuzda da ekmeği bulamaz olmuştuk.- Ekmek atlı, biz yaya örneği ardından koştuk, koştuk. Tarlalarda kenger, tekesakalı, tört, ağbaldır topladım. Dikenler ellerimi ayaklarımı kanattı.

Maden Bakır İşletmesine bağlı Ergani Kesker Servisinde 60 kuruş gündelikle aylarca çalıştım. Aslında çalışmam 60 kuruş gündelik için de değildi. Ekmeğin karneye bağlandığı o dönemde işçilere her gün verilmekte olan bir tek somun ekmek içindi.

Evet, artı 45 derece güneş altında, kurak ve çorak kırsal alanlarda ellerimle topraktan sivri çakmak taşlarını söktüm söktüm. Kaldırdığım her taşın altında bir yılanın fırlaması korkusu içinde irkile irkile çalışırken, tek düşüncem akşam evde bekleyenlere götüreceğim bir tek somun ekmeğin özlemi ve de mutluluğu idi.

Doğayla bu korkunç savaş çalkantısı içinde ilkokulu da bitirdim. O yıllarda Ergani'nin tek eğitim ve öğretim kurumu olan Merkez (İnkılâp) İlkokulu öğretim kadememizin ilk ve son basamağıydı. Benim için bir başka okulda öğrenimi sürdürmek kesinlikle olanaksızdı. Çevrede ben ve benim gibi binlerce yoksul aile çocuklarının tüm umut kapılarının kapalı olduğu bir anda, Dicle Köy Enstitüsü bir Hızır gibi imdadımıza yetişmişti. Güneydoğu'da ve Doğu'da yedi ilin köy çocuklarını bağrına basan bu eğitim kurumu bir baba ocağından daha sıcaktı bizlere. Büyük eğitimci Tonguç'un köyü içten canlandırmayı tasarladığı ve bu tasarısını gerçekleştirecek elemanları yetiştirecek Köy Enstitülerinde, uygulanan iş eğitime kolayca ayak uydurduk. Çünkü daha önceki yaşantımızın bir devamıydı bu çalışmalar.

1944 de girmiş olduğum Dicle Köy Enstitüsünü 1948 - 1949 öğretim yılında bitirdim. 1949 - 1957 yılları arasında Ergani'nin çeşitli köylerinde öğretmenlik yaptım. 1957 - 1958 yıllarında yedek subay olarak askerlik hizmetini tamamladım. Terhis sonrası Ergani İnkılâp ilkokuluna atandım. 1969'da TÖS. Genel Yönetim Kurulu Üyeliğine seçildim. Macaristan Öğretmenler Birliğinin çağrısı üzerine 1970 te Merkez Yürütme Kurulu Üyelerinden üç arkadaşım ile birlikte Macaristan'ı ziyaret ettim. Dönüşte, Macaristan'da eğitim ve öğretim alanlarında yapmış olduğumuz izlenimleri 29 Ocak 1971'de Akşam Gazetesinde dört günlük yazı dizisinde yansıttım.

Şiire tutkum Dicle Köy Enstitüsünde okuduğum sıralarda başladı. Çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan şiirlerimi 1963'de **NUHUN ADAMI** adı

ahında bir kitapta topladım. 1967 yılında ERGANİ adlı bir tanıtma kitabını arkadaşım Yaşar Hekimoğlu ile birlikte hazırlıyarak yayınladık. 1969'da EKO - CAN adlı şiir kitabımı yayınladım. Şimdi ise şiir ve öykü üzerinde çalışmalarımı sürdürmekteyim. Halen İstanbul İli Bakırköy İlçesi Yavuzevler İlkokulunda öğretmen olarak görevimi sürdürmekteyim. (1975'de yazıldı.)

SANAT ANLAYIŞIM :

Sanat, insanla çevresi arasında sürekli değişikliğe uyumlu olacağı gibi, değişen dünya görünümüne de orantılı bir biçimde gelişme gösterdiği sürece ilginçliğini korur.

Toplumun değişmesi ile sanatçının görevinin de değişmesi gereği su götürmez bir gerçektir.

Toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki ilerleme ve gelişmelerine paralel olarak bir sanatçı kendisini yenilemesini ayırlıyamıyorsa o sanatçı yerinde sayan bir sanatçı demektir. Sanatın hangi dalında olursa olsun bu tip sanatçıların yapıtları da kuru, soyut, ve ilginç olmaksızın uzak bir nitelik taşırlar.

Sanatın en büyük özelliklerinden biri de gerçekçi olmasıdır. Bu özelliği göz önünde tutarak yapıtlarını meydana getiren sanatçılarsa oldukça geniş bir okuyucu kitlesi bulmaktadırlar.

Bu konuda ülkemizden bir örnek verecek olursak : 1930 yıllarına kadar köy gerçeklerine bir tabu gibi bakılarak değinilmemiştir. Değinen bir kaç yazarımız ise köy gerçeklerine tamamen ters düşmüşlerdir. Köyü bir cennet, köy insanını en mutlu kişi olarak tanıtmaya çalışmışlardır.

1930 lardan sonradır ki Sabahattin Ali'yle başlayan köy gerçeklerine yönelik 1950 den sonra Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Cavit Orhan Tütengil v.b. gibi köycü yazarlar, köyün başlıca sorunlarından;

Sosyal Adalet, Toprak Reformu, Bölgeler Arası Dengenin Sağlanması, Ağalar, Şeyhler Meselesi, Din Sömürücülüğü, Eğitim Sorunu gibi konulan bütün çıplaklığı ile yapıtlarında işleyerek okurlara sunmuşlardır.

Yani, köye ve köy sorunlarına pembe gözlük ardından bakarak değil, içten gözleyerek anlatmaya çalışmışlardır. Bu nedenledir ki bu yazarlarımızın bir kısmının ünü haklı olarak yurt sınırlarını bile aşmış, yapıtları birçok yabancı dillere çevrilerek, daha geniş okur çevrelerine yayılmıştır.

Gerçekle beraber, ülkü de sanatın ayrılmaz bir ögesidir. Gerçek ve ülkü yan yana olduğu zaman sanat yücelik kazanır.

Jean Jaurés; «Ülkü gerçeği soldurmaz, geliştirir.» diyerek bu konuyu en güzel şekilde belirtiyor. Buna karşın hâlâ bir çok sanatçı toplumu maddi yaşam koşullarından soyutluyarak incelemeye çalışmakta ve «sanat, sanat

içindir» tezini ââvunarak bir avuç çıkarcının ve asalak zenginin Özlemini ve şaşalı yaşantısını dile getirmek için yarışmaktalar.

Bu gibiler, toplumun temelini meydana getiren ekonomik yapının önemini düşünmeden, daha doğrusu düşünmek istemeden üst yapı kurumlarının dar kalıpları içinde araştırmaya yönelirler. İdeolojik mücadelenin sanattan ayrı olduğunu savunurlar. Oysa İdeolojik mücadele ile sanat içiçedir. Böyle düşünmeyince, bir Franz Kafka'yı, bir Pablo Neruda'yı, bir Nazım Hikmet'i sanatçı saymamak gerekir. Oysa bu dünyaca ünlü ozanları v.b. sanatçıları sanatçı olarak kabul etmeyecek, tek düşünür ve sanatçının bulunacağını hiç sanmıyorum. Çünkü sanatçının en önemli yanlarından birisi de insancıl olmasıdır. Bir yanda bir avuç mutlu azınlığın gözalıcı yaşantısını en ustaca yansıtırken, öbür yanda milyonlarca insanın acılı yaşam koşullarını görmemezlikten gelmenin gerçek sanatçıyla bağdaşır yanı olmaz. İnsan sevgisini yüreğinde taşıyanlar, sanatın kutsal ışığından yararlanma olanaklarından yoksun bulunan geniş halk yığınlarının acılarını içinde duyanlar, elbetteki sanatı toplum için yaratacaklardır.

Nasılki toplumsuz bir sanat düşünülemezse, toplumdân gayrisi için de bir sanat düşünülemez.

ESERLERİ:

Ş i i r : Nuh'un Adamı (1963), Eko - Can (1969)

A r a ş t ı r m a : Ergani (Y. Hekimoğlu'yla, 1967)

YAZDIĞI YERLER :

Cumhuriyet, Tercüman, Akşam, Ergani, İmece, İlgaz, Yelken, Ocak, Mücadele, Diyarbakır, Tös, Sosyalist gazete ve dergileri.

KAYNAKÇA :

Şevket Beysanoğlu : Nuh'un Adamı,-Diyarbakır İl Yıllığı, 1967

İsmet Kemal Karadayı: EKO - CAN, İlgaz, Kasım 1969

İsmet Kemal Karadayı : EKO-CAN, Yelken, Aralık 1969

Mehmet Yaşar Bilen : EKO - CAN, İlgaz, Ekim 1970

Mehmet Yaşar Bilen : EKO - CAN, Tös Gazetesi, Kasım 1969

İsmet Kemal Karadayı: EKO - CAN, Mücadele (Diyarbakır), Ekim 1969

İrfan Derman : Ergani, EKO - CAN, Akşam Gazetesi, 1969 - 70

Eko-Çan'dan

ÖRNEKLER.

EKO -CAN

Altı Ağustos 1945'i yaşıyorum
Ben Hiroşimalı
Ben atom bombası çocuğuyum.

Ben Eko - Can
Bir ilkokul öğrencisi,
Arkadaşlarımla kaydırak oynuyorum.

Saat sekiz
Bir ışık parlıyor gökyüzünde
Bu parlıyan ne yıldız ne de aydı
Bir anda Hiroşima'ya ölüm kıvılcımları yaydı.

Aydınlık karanlıkla iç içe geliyor,
Bir alev halka, halka
Bir alev dağ gibi büyüyor.

Koşarak güç belâ evin kapısını buldum
Eko - Can Eko - Can Eko - Can.
Üç yönden üç ses
Biri babam, biri anam, biri ablam
Çılgınlar gibi koşuştum
Üç yönde zaman, zaman
Babamla ablam nasılsa kurtuldu
Anam hâlâ beni kurtarın diyordu.
O ses kulaklarımızda birden bere kaçıştık
Ölüm alevleriyle yan yana saatlerce yarıştık.

İnsanlarda ne kol ne bacak ne yüz,
Hiroşima yokmuş gibi baştan başa dümdüz.
Evler yıkılmış, sokaklar çökmüş
Yüz binlerce insan bir anda ölmüş.
Kalanları sağ sanmayın
Kiminin derisi sıyrılmış etleri dökülüyor,
Kimi kıp - kızıl et
Kiminin kemiği gözüküyor.

Bunlardan biri **EKO** - CAN
İnsanlar aç, insanlar çırılçıplak, insanlar perişan
Zaman ne gündüz ne de geceydi
Cehennemden daha korkunçtu bu manzara
Yahut cehennemin ta kendisiydi.
Can korkusuyla herkes rastgele koşuyordu
Cesetlerin üstünden, cesetleri aşıyordu
İmdat!., imdat!., diye haykıranlar,
Enkaz altında kalıp cayır, cayır yananlar

Son nefeslerini vermek üze su, su diye bağıranlar
Bir damla su nasibolmadan göçüp, göçüp gidiyorlardı.

Ya Oşiba
Balık istifi gibi tıklım, tıklım dolmuştu
Binlerce Hiroşima'lmm inim, inim inlediği,
Yeryüzü cehennemi olmuştu.
Her çiçek bir yara,
Her kahkaha bir çığlıktı bu gün
Annesini kaybetmiş yavrular,
Yavrusunu kaybetmiş anneler
Şinji, Kikiko, Toşio diyerek, son tutam saçlarını,
Kanlı elleriyle yoluyorlardı.

Oşiba hastane,
Oşiba tımarhane,
Oşiba milyonların eğlendiği bir park değil artık
Oşiba cesetlerin yığnağı
Oşiba baştan başa mezarlık.

Ben Eko - Can
Her yanıma yara
İçim, dışım kan

Ben Eko - Can
Gökyüzüne bakamıyorum artık
Pırıl, pırıl yıldızlara çoktan hasretim
Siz yeni bir günün sevinciyle kalkarken,
Ben sığınakta bulurum kendimi her sabah
Sizin dünyanız masmavi,
Benim dünyam simsiyah.

Hiroşima, Nagazaki
Şimdi bir harabe
Hiji tapmağı
Yüzbinlerin yakıldığı,
Külden bir yığnaktır.
Bu savaş değil dostlarım
Düpe - düz çılgınlıktır.
İşte atom bombası
İşte insanlık dünyasının
Ve de uygarlığın yüz karası.

Ben Eko - Can
Nefret ediyorum tüm insanlardan
Vicdan bu mu?
Merhamet bu mu diyorum?
Birden bir uçak sesi
Atom diye çınlıyor kulaklarımda

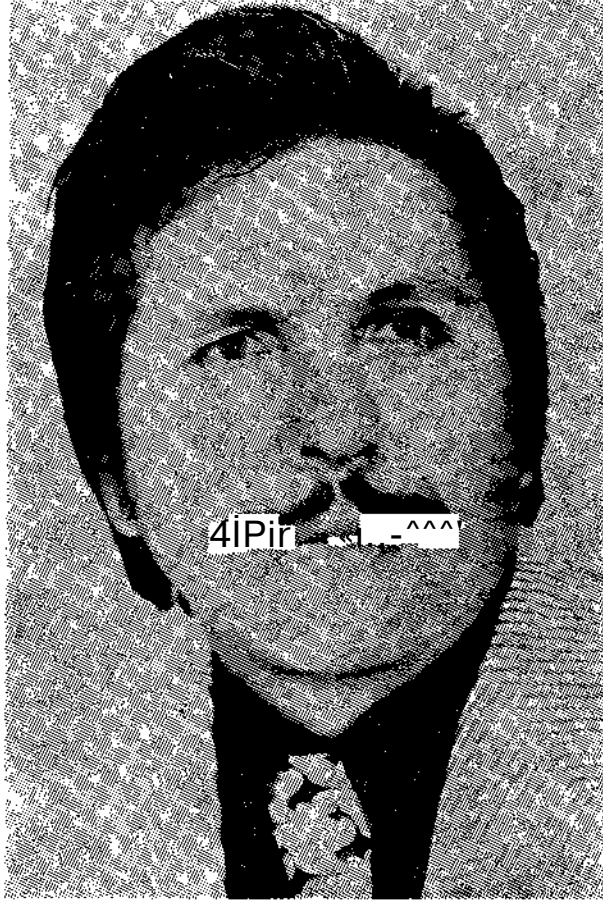
Delice fırlıyorum yerimden
Ah!., o ses ah!., o ses
Yaşadıkça, hep o sesi duyuyorum
Ben Eko - Can
Ben atom bombası korkuluğu
Altı Ağustos 1945'i yaşıyorum.

Nuh'un Adamı'ndan

NUH'UN ADAMI

Ben karanlıklar içinde,
Bahtsız bir ülkenin,
Talihsiz çocuğu...
Ben yıllarca çam ağacına hasret,
Böğürtlen gölgesinde
Cılız ve sıksa.
Benim ülkemde fabrika bacaları yükselmez.
Damlarımda taşlar yürür.
Ben kitaplarda okurum muhteşem yapıları
Gözlerimi kan bürür.
Ben tekniğin arşa çıkmış çağında,
Hâlâ gütmekteyim kara sabanı
Ben yirminci asrın içinde,
Medeniyetin dışında
Toprak bir evde yaşayan
Nuh'un adamı.
Benim ülkemin kuşları da başkadır
Kanarya, bülbül saka bulunmaz
Atmacalar gezer göklerimde,
Bir dalışta yok eder serçeleri
Niçin? Neden sorulmaz.
Gel kardeşim gel bu sevdayı bırak
Güneşin battığı yere değil, doğduğu yere bak
Bağın çorak, bahçen çorak, tarlan çorak
Bir değişmez iklim ki
Yazın kurak, kışın kurak, baharın kurak.
Söyle daha ne kadar süreceksin bu yol?
Hiç gozukmiyecek mi son durak?
İşte kardeşim
Ben çok zamandır bu yarayla inledim,
Dedemden aynı türküyü,
Ninemden aynı öyküyü
Yıllar yılı dinledim.
Hep aynı teraneyle geçti mevsimler.
Ne kışın sefasını gördüm,

Ne baharın vefasını
Hep aynı dileklerle tanrıya açıldı eller
Ne yağmurun bereketini gördüm,
Ne karın faydasını.
Ben tekniğin arşa çıkmış çağında
Hâlâ gütmekteyim kara sabanı
Ben yirminci asrın içinde,
Medeniyetin dışında
Toprak bir evde yaşayan
NUH'UN ADAMI.



BEHZAT AY

YAŞAM ÖYKÜM :

1936 yılında Mersin'in Arslanköy'ünde doğmuşum. Az topraklı çok çocuklu bir köylü ailenin altıncı çocuğuydum. İlkokulu doğduğum köyde okudum. Okumak - öğrenmek tutkusu içindeydim. Bir bu tutku yüzünden, bir de hiç uğruna sık sık babamdan yediğim dayaklardan kurtulmak için soluğu Düziçi Köy Enstitüsünde aldım. Burayı bitirdikten sonra dokuz yıl Samsun ilçelerine bağlı köylerde ve Samsun merkezinde öğretmenlik yaptım. Mesleğimin onuncu yılında da Kızılcahamam'da çalıştım. On birinci yıl İlköğretim Müfettişliği Kurşu'na katıldım. Altı aylık bu kursu bitirdikten sonra Siirt'te iki yıl (1965- 1967) İlköğretim. Müfettişliği yaptım. İlerici tutumumdan ve bu doğrultudaki yazılarımdan ötürü Milli Eğitim Bakanlığının hışmına uğradım. Kıyıldım. Müfettişlik görevi üzerimden kaldırıldı ve kış ortasında Erzincan'a ilkokul öğretmeni olarak sürüldüm. İki yıl (1967 - 1969) Erzincan'da yerel yöneticilerin ve Bakanlığın baskıları yüzünden çileli, bunalımlı bir yaşam sürdüm. Mesleğimden soğutmak, bezdirmek, verimsiz kılmak; kısacası istifa etmem için her türlü baskıyı yaptılar. Direndim. Ama, madden ve manen de az zarar görmedim... Çoluk

çocuğumun ve kendimin çektiği çileyi unutamıyorum. Erzincan'da Vali'nin, M. E. Müdürünün ve gerici takımının baskısı yüzünden barınma olanağım kalmadığı için öğretmen olan eşimle birlikte İstanbul'u istedik. Bu kez eşimi İstanbul'a, beni Van'a verdiler. Eş durumundan da beni İstanbul'a vermiyorlar, yönetmenliğin kapsamına sokmuyorlardı. Öğretmen kıymıyla ün yapmış olan zamanın Genel Müdürü istifa etmemi, işçi olarak Almanya'ya gitmemi söylüyordu. Diritince de, «Senin tayinini ben yapamam Bakan'a git» diyordu. Bakan da Genel Müdüre gönderiyordu. En sonunda Genel Müdüre, kendisiyle ilgili bir belgeyi yayımlayacağımı bildirince, hemen İstanbul'a tayinimi yaptığı gibi, belgeyi verirsem daha ileri kademe-lerde de görev vereceğini vaat etti. Ne ki kendisi de gitti...

Siirt'teyken Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Eğitim Bölümü'ne, dışardan bitirmek üzere kaydolmuştum. Oradan oraya sürülüp kıyılırken adı geçen yüksek okulu da bitirdim. Öğretim dereceme ve branşıma uygun bir okulda görevlendirilmemi veya iki kez hak ettiğim (Bir kursu bitirerek bir de Gazi Eğitim Enstitüsünü) İlköğretim Müfettişliğinde görevlendirilmemi istedim, ipe un serdiler... Ben de boşverip ilkokuldaki görevimi sürdürmeyi yeğledim. Öğrendiklerimi bile uygulatmayan bir anlayış karşısında başka ne yapılabilir? On bin üyesi yurt dışında işçi olarak çalışan, yüzlerce üyesi küskün, bezgin olan eğitim ordusunun Bakanlık örgütünün tutumu hiç de iç açıcı değil elbet. Küskünler, bezginler, kaçkınlar sayısını arttıran bu anlayış sevgili ülkemiz Türkiye'mize de zararlı olmaktadır.

Halen Kadıköy Kız Lisesi'nde rehber - öğretmen olarak çalışıyorum. (1974'te yazıldı. M. B.)

SANAT ANLAYIŞIM : ''

Toplumcu gerçekçilik. Ama psikolojik kaynaklı olay ve olguların da yabana atılmaması gerektiği görüşündeyim.

ESERLERİ :

K ö y N o t u : Köyden Geliyorum (1059), Başkanın Ankara Dönüşü (961), Gündoğusu (1970)

R o m a n : Bor Ali (1966), Sis İçinde (1973), Sürgün (1975).

YAZDIĞI YERLER :

Dergilerden: Varlık, İmece, Ataç, Yelken, Sosyal Adalet, Yön, Ant, Türk Solu, Devrim, İlgaz, Gelecek, Yansıma vb.

Gazetelerden : Dünya, Öncü, Vatan, Yenigün, Akşam, Cumhuriyet, Barış, Yeni Ortam.

KAYNAKÇA:

I — K ö y d e n G e l i y o r u m :

Mahmut Makal, Köy Üstüne İki Kitap, Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1960

II - Başkanın Ankara Dönüşü :

Sami Karaören, Bir Kitap Üstüne : Başkanın Ankara Dönücü, Dünya Gazetesi, 1961.

Hüseyin Korkmazgil, Başkanın Ankara Dönüşü, Akis Dergisi, 1962

Tahir Alangu, Başkanın Ankara Dönüşü, Vatan Gazetesi, 10 Nisan 1961.

Muzaffer Uyguner, Başkanın Ankara Dönüşü, Türk Dili, 1 Mart 1962.

Sami Nabi Özerdim, Söyleşi, Varlık, 1 Ağustos 1961.

III - Dor Ali :

Türker Acaroğlu, Türk Romanları, Cumhuriyet Gazetesi 14 Mayıs 1966

Muhtar Körükçü, Dor Ali, Varlık, 1 Ağustos 1966

Ahmet Köklügiller, Köyden Kente Göç Ya Da Dor Ali, İmece Dergisi
1 Eylül 1966

Sami Nabi Özerdim, Dor Ali, İlgaz Dergisi, 1 Mayıs 1967.

Sefa Akunal, Dor Ali Üzerine Düşündüklerimiz, Yelken Dergisi,
1 Ekim 1966

Tahir Alangu, Dor Ali/Varlık Yıllığı 1967

Mehmet Ergün, Kentiileşen Köy Romanı, Yansıma Dergisi 1 Aralık 1972

Mehmet Bayrak, Değişen Toplum ve Dor Ali, Yeni Ortam Gazetesi,
21 Mart 1973

H. İzzettin Dinamo : Dor Ali, Yeni Ortam, 6 Ekim 1975

IV - Gündoğusu :

Mahmul Makal, Kokmuş Bir Düzend, Yelken Dergisi, 1 Mart 1970,

(Aynı yazı Mahmut Makal'ın «Kokmuş Bir Düzend» adlı kitabına
«Ölmek Yaşamaktan Tatlı» adıyla girmiştir.

Ahmet Köklügiller, Gündoğusu, TÖS Gazetesi, 1 Nisan 1970

İsmet Kemal Karadayı, Gündoğusu, TÖS Gazetesi, 1 Haziran 1970.

Hilmi Yavuz, Gündoğusu, Cumhuriyet Gazetesi, 12 Mart 1970

Hilmi Yavuz, Gündoğusu, Ant Dergisi, 7 Nisan 1970

Budak Gençosman¹, İşte Böyle Bir Kitap, Yenigün Gazetesi, 31 Mart 1970

İsmail Gençtürk, Gündoğusu, Yenigün Gazetesi, 21 Mart 1970

M. Nuri Ayvalı, Gündoğusu, Yenigün Gazetesi, 5 Temmuz 1970

Muzaffer Hacıhasanoğlu, Doğu Sorunu, Yenigün Gazetesi, 6-7 Eylül 1970

Hasan İzzettin Dinamo, Gündoğusu, Yeditepe Dergisi 1 Eylül 1970

Burhan Günel, İki Kez Çarpılmak, Yansıma Dergisi, 1 Mayıs 1972

Mehmet Ergün, Köy Notları ve Gündoğusu, Yeni Ortam Gazetesi
25 Kasım 1972

S. Serpil Savcıoğlu, Gündoğusu ve Ellinci Yıl, Yeni Ortam Gazetesi
3 Kasım 1973

V - Sis içinde :

S. Serpil Savcıoğlu, Sis İçinde, Yeni Ortam, 2 Mayıs 1973

Mehmet Bayrak, Üç Mevsimlik Otobiyografi, Yeni Ortam Gazetesi,
24 Mayıs 1973

Nahit Eruz, Bitmemiş Bir Sevginin Romanı, Kitaplar Dergisi, 1 Mayıs 1973
Fikret Kuzbel, Sis İçinde, Soyut Dergisi, 1 Ağustos 1973
Yaşar Yörük, Sanatta Gerçekçilik ve Sis İçinde, Yeni Ortam, 13 Eylül 1973
Rauf Mutluay, Sis İçinde, Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ağustos 1973

VI — S ü r g ü n :

Naci Çelik, Sürgün, Politika, 16 Eylül 1975
H. t Dinamo: Sürgün; Cumhuriyet, 13.8.1976

KONUŞMALAR :

Adil Gülvahapoğlu, Behzat Ay ile Konuştuk, Yelken Dergisi, Eylül 1969
Sadun Tanju, Otuzuncu Yıl, Cumhuriyet Gazetesi, 17 - 18 Nisan 1970
Mehmet Bayrak, Köy Enstitülüler İle Konuşmalar, 4 Eylül 1973, Yeni Ortam
Mehmet Bayrak, Behzat Ay İle Bir Konuşma,, Güney Dergisi Eylül 1973

HAKKINDA SÖYLEŞİ BİÇİMİNDE YAZILANLAR :

Mahmut Makal, Behzat, Yenigün Gazetesi, 11 Temmuz 1970
Mehmet Kemal, Öğretmenin Çektiği Çile, Akşam Gazetesi 11 Eylül 1971

DÜZYAZI ÇALIŞMALARI VE

«DOR ALİ»

A — Y a z m a y a Y ö n e l i ş :

Behzat Ay da kuşakdaşlarının çoğu gibi yazma denemelerine şiirle başlıyor. Yazmaya ilk yönelişini şöyle anlatıyor Ay : «Yazma denemelerine 1950'den sonra başladım. O yıllarda İstrati'nin kitaplarından çok etkilenmiştim. Yazdıklarımı ya saklıyordum ya da yerel gazetelerde yayımlıyordum. Adana'da 1950-53 yılları arasında yayımlanan «Bugün» gazetesinde haftada bir gün sanat sayfası düzenlenirdi. Orada şiirler (şiirse eğer) de yazardım.»

Yazar, yine çoğu kuşakdaşı gibi şiiri bırakıp 'köy notları'na yöneliyor ve çalışmalarını bu konuda odaklaştırıyor. İlk kitapları da bu türden. Çalışmalarını özellikle 1960'tan sonra yoğunlaştırdığı görülmektedir.

B — Konuları:

Bir genellemeye gidilirse Behzat Ay da konularını köyden, köylüden alıyor çokluk. Buna gerekçe olarak, «köylü kökenli oluşları»nı ve «bu konulara daha çok yatkın olmaları»nı gösteriyor.

Köyden Geliyorum (1959), yazarın 'köy notları' türünden ilk çalışması. Bir ilk deneme olması bakımından birçok acemilikleri de birlikte getirmişti doğal olarak. Zaten yazar da bunu bir «ilk heves» olarak nitelendirmekte. Asıl yazın yaşamına bu türle giriş nedenini şöyle açıklıyor: «O yıllarda köy öğretmeniydim. Köy gerçeklerini günü gününe gözlüyordum. Konuşacak hiç bir ayarda da rastlayamayınca, geceleri gaz lambasının o sönük ışığında gördüklerimi ve duygularımı çalakalem yazdım.»

Başkansı Ankara Dönüşü (1961), aynı doğrultuda ikinci kitabı. Ancak bunun öncekinden ayrılan yanı, birazcık mizah havasında yazılmış olması. Bu havayı, kitabın konusu getiriyor biraz da. Çünkü yazarın 1959-27 Mayıs 1960 tarihleri arasında tuttuğu notlardan oluşan kitap, DP döneminin köye dek uzanan acılı baskısını yansıtmakta. Yazar, mizah havasında yazmasına gerekçe olarak biraz da bu 'baskılı dönemi' gösteriyor. «Özellikle baskıcı yönetimde yazarlar mizaha yönelirler.»

1970'te yayımlanan G ü n d o ğ u s u adlı «köy - gezi notları» kitabı, bence yazarın en önemli ürünlerinden biri ve edebiyatımızda 'köy notları çığırının kilometre taşlarından biri. Yayımlanınca epeyce yankı yapan bu kitabı ben, ağalık ve eşkiyalık konusunda bir 'muhtıra' olarak kabul ediyorum.

Gündoğusu'nu yazışına yolaçan etkenleri şöyle anlatıyor: «1965 - 67 yılları arasında Siirt'te ilköğretim müfettişiydim. Siirt'in Eruh, Şırnak, Sason, Şirvan ilçelerine bağlı köylerini günlerce hiç bir motorlu taşıt, hiç bir yol, hatta çoğun bir akarsu görmeden katır sırtında gezdim. Eşkiyalarla karşılaştım sık sık; cüzzamlılar, firengililer, mağazalarda yaşayanlar, hiç türkçe bilmeyenler arasında yaşadım zaman zaman. Gündoğusu, o dönemde günü gününe, kimi mum ışığında tutulmuş notlarımı kapsar.»

Yazar, bu döneme ilişkin anı, gözlem ve izlenimlerini daha sonra «Sürgün»le romanlaştırmıştır.

Sis İçinde (1973), ile yazar köyden kente geçiyor. Bu romanıyla, 12 Mart faşizminin toplum ve aydınlar üzerindeki olumsuz et-

kilerini vurguluyor. Roman kahramanı olarak yazar, olumsuzdan olumluya dönüşen bir tip durumunda.

DEĞİŞEN TOPLUM VE «DOR ALİ»

İncelediğime göre roman, yazarın 1957 -1960 yılları arasında Batra köylerinde ve Samsun'un merkezinde ilkokul öğretmenliği yaptığı sıralardaki gözlemlerine dayanılarak yazılmıştır. Gözlemlerini 1961'de romana dönüştürüyor, 1962'de bitiriyor.

Behzat Ay'ın gözlemlerini sürdürdüğü yıllar, DP politikasının doğal ve kaçınılmaz ürünlerini verdiği yıllardır. CHP'nin, özellikle son yıllarındaki tutumu, halkın -özellikle köylünün ve dar gelirlinin- tepkisine ve antipatisine yol açmış ve DP'yi iktidara getirmiştir. Bırakır: son yılların yükü altında iyice ezilmeye başlayan dar gelirli, bu dönem devrimcilerinin bile DP'yi desteklemeleri, soruna gerekli açıklığı getiriyor sanıyorum. DP'nin ilk yıllarından itibaren sürdürdüğü tutum, buna bağlı olarak kırsal kesimde tarımın makinalaşması... sanayi kesiminde Marşal ve Konsorsiyum gibi planların uygulamaya konulmasıyla ülkedeki dışsal (zahiri) kalkınma görüntüsü, palazlanmaya başlayan burjuvazinin ve sorunun içyüzünden habersiz köylülerin ağzının suyunu akıtmış ve DP'yi mitileştirmiştir. Depolanmış tarım ürünlerinin belirli bir süre yoksul kesime sunulması, konsorsiyum adına dışardan alınan kredilerin hoyratça harcanması, dış alım mallarının birdenbire artması sun'i bir refah sağlamış, kentlerde iş yerlerinin çoğalması, köylerde tarımın modernize edilişi -özellikle traktörün ve öbür tarım araç - gereçlerinin gelişi- varlıklı kesimleri olduğu gibi yoksul kesimi de umutlara düşürmüştür. Fakat çok geçmeden kapitalist yoldan kalkınma yöntemi ürünlerini vermiş, zengin daha zengin, yoksul daha yoksul olmaya başlamıştır. Bu doğal ve kaçınılmaz son, kırsal kesimde de kendini göstermiş, topraklar el. insanlar yer değiştirmeye başlamıştır. Ağanın ve daha küçük çaptaki varlıklı kimselerin işlerinde çalışan ırgatlar, gündelikçiler, ortakçılar, traktörün işe sokulmasıyla işsiz kalmış; birkaç dönüm topraklı dar gelirli köylüler de üretimin ikelliğinden ve azlığından dolayı bunların karşısında tutunamamış ve birkaç dönümlük toprakla-

rını da bunlara kaptırarak «dirlik kapısı» sandıkları kent yollarını tutmaya başlamışlardır.

İşte Behzat Ay'ın romanı, bu toplumsal değişim sürecinin bu evresini işlemektedir. Köyde ve köylüdeki bu çözülmedir konu edinilen. Dor Ali'nin konusunun geçtiği Düzlek Köyü, söz konusu değişikliğe uğrayan toplumun küçük bir parçasıdır.

Romancının, yapıtını yazmasına yol açan durumu ve çıkış noktasını ortaya koyduktan sonra yapıtın, a) gerçekliğini; b) öğrettikleri, getirdikleri, toplumsal yarar açısından katkısını; c) etkisini - tepkisini inceleyebiliriz.

a — Dor Ali'nin gerçekliği: Yukarda da belirttiğimiz gibi roman, Behzat Ay'ın 1957-1960 yılları arasında. Batı köylerinde ve Samsun'un merkezinde ilköğul öğretmenliği yaptığı sıralardaki gerçek gözlemlerine dayanmaktadır. Romanda verilen olayların yanında, kişiler de yazarın doğrudan doğruya tanıdığı, gördüğü, konuştuğu insanlar. Dor Ali'yi, Sarı Mustafa'yı, Kösenin Yusufu, Arabacı Kerim'i yakından tanıdığı anlaşılıyor. Hatta bu temel kişilerin dışında Kösenin Yusuf'un sözünü ettiği asker arkadaşı Tokatlı Memet'in bile gerçek bir kişi ve romandaki gibi askerde kendisini eğittiği, etkilediği anlaşılıyor.

Romanda verilen konulara gelince: Köyde tarımın makinalaşmasını, ya hiç üretim kaynağı olmadığı yada üzerinde yaşadığı topraklar geçimine yetmediği veya ağaya -burada Rasim Ağa- kaptırdığı için köyü boşaltmak zorunda kalan ve büyük kentlerin -burada Samsun'un gecekondularına, işçiliğine köylülerin akmasını, gittikleri yerde de yeni bir açlıkla savaşa girişişlerini bir yana bırakın, devlet malı olan Vakıf arsalarının kişilerce ona buna satılmalarını doğrudan izlemiştir. (Vakıflarda çalışmış biri olarak durumu yakından biliyorum) Bu bakımdan başka düşünce ile verilen Memet'le Dor Ali'nin kızı Ayşe arasında gecen sevi serüveninin yapmacıklığı dışında büyük kesimi gerçek gözlemlerinin ürünüdür. Ayrıca romanda kişiler yerel dilleriyle konuşturulur:

«Nerde galdı bu Dor Ali yavu?» (s. 1)

«Dürzü, Döndü'sünün goynundan çıkamadı haral» (s. 1)

b - Ö ğ r e t t i k l e r i ; g e t i r d i k l e r i ; t o p -
l u m s a l y a r a r a ç ı s ı n d a n k a t k ı s ı :

1 — Köylüyü kente göçürten toplumsal zorunluluklar: Bu zorunlulukların başında dirlikten yoksun kalmak geliyor. Bu, toprağın elden çıkması ya da işsiz kalınması suretiyle oluyor. Bu dönem köyündeki toplumsal oluşum - gelişim toprakta bir tekelleşmeye yol açmış ve Dor Ali gibi dar gelirliilerin köyde daha fazla barınmalarını! olanaksızlaştırmıştır. Makina, işçi gereksinimini önlemiş, bir iki dönüm toprakla karnını doyuramayanlar da bunu ağaya satarak yeni umut kapıları aramışlardır. Dor Ali, ekonomik zorunlulukların ve toplumsal yapının zorla topraklarından ayırdığı bu tip köylülerden. Bu yüzden sevgi ile karışık bir hınçla eleştirir köyünü, Rasim Ağa'yı, insanları...

«Hey gibi Düzlek! Koca Düzlek! Ağacı, suyu, toprağı bol Düzlek! Bizi barındıramadın goynunda... Bizi doyuramadın. Bizi sürüyorsun... Toptepe'ndeki ulu çınarların, çınarların arasındaki odunluk ağaçların dururken, her kış odun sıkıntısı çektim. Çalı çırpı yak-tım. Kocaman ormanındaki odunları da, Rasim Ağa traktöre doldurup doldurup sattı... Sonra da tapusunu çıkarttı... Daha doyamadı.. Doymadı da hayvanlarımızın yayıldığı merayı da tapusu içinde gösterdi. Goynundan bir erkek çıkmadı goca Düzlek!.. Düzlek...» (s. 8)

Romancı, köyden - kente akışın, göçün meşruluğunu, kaçınılmazlığını ekonomik temele dayandırır ve Kösenin Yusuf'u şöyle konuşturur:

«Düzlek'te ikişer dönüm tarlanın başını beklemekle yaşanmaz, iki dönüm tarla beşer altışar kişilik aileye yetmez.» (s. 6)

Bu birkaç dönüm tarlanın dışında dirliğini yitirmelerine yol açan başka bir etken de, günlükçülük, yarıcılık işlerinin de elden gitmesi.

«Hakkaten bizim sonumuz ne olacak Yusuf? Gün geçtikçe bizde iş galmıyor... Hep bunu düşünmeye başladım arkadaşım.» (s. 6)

Dor Ali, öğretmene şöyle dert yanıyor:

«Önceleri yarıcılık yapıyorduk, günlükçülük yapıyorduk, hayvan besliyorduk da aşımızı kazanıyorduk... Şimdi bu işler galmadı. Gözünü açanlar topraklarını genişletti öğretmenim... Genişleyen

topraklarını sürmeye traktör aldılar, biçmeye biçerdöver aldılar Makineleşti eloğlu. Bizim gücümüze gufatırma hacet gaimadı.» (s. 32)

«Şu zamanda üç dönüm toprakla köyde geçim olmaz. Öneeri, anlattığım durumlar yoktu da oluyordu... Traktör yoktu, biçerdöver yoktu, sulama makinesi yoktu; biz vardık! Şimdi onlar olunca biz açıkta kaldık. Bakakaldık.» (s. 32)

Dor Ali, topraksızlaşmanın ve işsiz - güçsüz kalmanın kurbar olduğunu bildiğinden bunun açısını duya duya söylenir:

«Düzlek, ikişer üçer bin dönüm toprağı olup, bu toprakları makine sesleriyle şenlendirenlerin oisun! Onların traktörleri bizi Düzlek'ten kovuyor. Onların makineleri bizi bu topraklardan atarken, sahiplerinin göbeğini şişiriyor... Sahiplerimin cüzdanlarını doldumyor.» (s. 34)

Sorun, Sivaslı Veli Dayı'nın ağzından yine sosyo - ekonomik temele dayandırılarak fakat bu kez başka bir biçimle verilir. Veli Dayı dünyada yıldığı üç nesneden, ayrılığın geçiciliğini, öiümün kaçınılmazlığını, hak oduğunu söyledikten sonra yoksulluğu şöyle tanımlar:

«Gel gelelim yoksulluğa... Kişiyi bu bitiriyor. Çocuğundan, anasından, avradından, vatanından yoksulluk ayırıyor. Ya Veli! Biz simdik Adana hanlarında bu sebepten pinekliyoruz... Çukurovada bu sebepten sürüneceğiz... Suvazı gene aynı sebepten ötürü terk ettik... Suvazla birlikte, anamızı, avradımızı, bubamızı, gardaşımızı! terkettik...» (s. 36)

Başka bir yerde yine Dor Ali şöyle söyleniyor:

«Çoğu göçmek zorunda galaeak. Çoğunun anoak benim toprağı kadar toprağı var. İşleri güçleri yok.» (s. 60)

Romaneı göçün, dirlikten yoksun kalanlar için normal bir olgu olduğunu koyar ortaya. Bu olgu, yalnız Dor Ali'ye özgü değil,, bu durumdakilerin tümüne özgüdür.

«Denizlere akan ırmaklar gibi, topraksız köyüler kentlere akıyor.» (s. 74)

Rasim Ağa ile maddi olanaklarından dolayı rekabet edemeyen, bu yüzden Dor Ali gibilerle anlaşma durumunda bulunan Hasan Ağa da, ağalığına karşın gerçeğı görmezlikten gelemmez:

«Reisim Ağa olduktan sonra, daha Çiökları göçecek.» (s. 55)

Hasan Ağa, başka bir gerçeğe daha parmak basıyor. O da, köylülerin ağadan korkmaları ve mücadelede direnmemeieridir. Gerçi Dor Ali'nin kafasında, topraklarını elinden alan Rasim Ağa'ya karşı biçimlenmemiş bilinçsiz bir öfke var...

«Evlerinin bahçe gapısına gelince köpeğinin beşi de üstüme saldırdı. Heç aldırış etmedim. Sağbınız ısırıldı, siz de ısırın diye söyledim içimden.» (s. 9)

Bu öfke, geri kalmışlığın, ezilmişliğin, horlanmışlığın verdiği biçimlenmemiş, kanalize olmamış bir öfke. Roman kahramanlarının zengin kesime karşı duydukları bu kin ve içsel başkaldırı, bazan «infial» düzeyine varır, Biz adeta onların bağırma ve yakınmalarını duyar gibi oluruz :

«Hey gidi insanlar! Sizlerin hakkını üç beş kişi yiyor, siz de seyre bakıyorsunuz.» (s. 23)

Mehmet Ergün'ün de dediği gibi, «Behzat Ay, sorunun düzenle ilgili olduğunu imlemeye çalışıyor. Çizdiği atmosferle bunu kanıtlamak istiyor... sorunların ardında yatan nedenleri vermekle onların çözümüne ışık tuttuğunu görüyoruz...» Fakat yine Ergün'ün dediği gibi roman kahramanlarının mücadele yöntemleri somut gerçeklere yönelmemiş. «Duygusal bir zeminden kaynaklanıyor. Sözgelimi köyünü terketmek zorunda kalan Dor Ali, sorunun çözümünü, ağanın soyunu sopunu yok etmekte bulur.» (1) Dor Ali'de inanmış insanların korkusuzluğu var ama mücadele yöntemi -düşünsel açıdan duygusal.

«Senin bu yüz lirayı harcamayacağım. Bunla gaz alacağım, otobüse bineceğim... Düzleğe geleceğim... Guşlar, gurtlar uyumuş olacak. Zifiri garamlık olacak. Ve ben usul usul yaklaşacağım hanene. Gazı dökeceğim, soyunu sopunu, malım mülkünü gizil alevler ortasında goyacağım, Sonra gene Şamsuna döneceğim. O zaman, tarlaların, malların, tapıların bakalım seni gurtaracak mı? Gurtulacak mısın bakalım?» (s. 54)

2 — Tek dirlik kapısı olarak kenti görme: Köyde dirlikten yoksun kalan köylü, kenti, kasabayı gerçek bir can kurtarıcı olarak gö-

(1) Mehmet Ergün, Yansıma Dergisi, sayı 12, s. 538

rür. Aslında Türkiye'de kentler «çekim» alanı oldukları için değil, köyler «itim» alanı oldukları için göç olgusu gerçekleşmektedir. Esasen kente gidip ekmek kapısı bulma düşüncesi, köyde topraksızlaşmanın ve işsiz kalmanın doğal sonucudur. Bu sürece giren köylüler için başka bir alternatif yoktur. Bu düşüncedir Kösenin Yusuf'a, «Bu Düzlek köyünden göçmeyi aklıma goydum eyice. Nere olursa olsun... Kasaba olsun da, istersen Fizan'da olsun...» (s. 6? «Dor Ali iyi ediyor vallahi... Heç olmazsa şehirde gün bulup, gün yer... Düzleğin sıkıntısından da gurtulur.» (s. 6) dedirten. Dor Ali'ye. «Şimdiki devirde köyde mi yaşıyorsun? Zengin olacaksın. Fakir mısın durmayacaksın. Gerisini bilmem» (s. 48) dedirten.

Aslında bu, denize düşenin yılanı sarılmasından başka bir şey değildir. Çünkü kenti kurtuluş yeri, dirlik yeri olarak görenler -Dor Ali, marangoz çırağı Yirik Yunus, Genelev bekçisi Densiz Musa... vb.- çok geçmeden buraların, dirliklerini tam sağlayacak kurtuluş kapıları olmadığını anlarlar. Emekçinin ürettiği makina, köyde olduğu gibi kentte de emekçiye dirliksiz bırakıyor, sermayedarın imdadına koşuyor.

Dor Ali'nin, «topraksızların, köyde boşu boşuna bekleyenlerin gurtuluşu şehirlere göçmekle olur.» (s. 73) demesi aslında çaresiz kalan birinin içindekini dışarıya vurmasından başka bir şey değildir. Yoksa Dor Ali de, Yirik Yunus da, Densiz Musa da çok geçmeden gerçeği göreceklerdir. Köy'e ağanın ağzındaki ekmeğin kentte patronun ağzında olduğunu görünce yine eski umutsulzuğa kapılacak ve yakınmadan kurtulamayacaklardır:

«Ben Samsuna geldim emme, ölüyorum. Akşama dek çalışıyorum, gene de git ganaat yaşıyoruz. Günlükle çalışmak zor arkadaş... Bizim usta iyi gazamıyor, bana bir faydası yok... Çırılçıplak düştük Samsuna. Ölmüyoruz, o kadar. Yaşamaysa bu yaşıyoruz... Güç arkadaş, güç! Burada da güç...» (s. 89)

İlk atının bir Amerikan kamyonunca öldürülmesinden sonra yeniden bir at almak için iki yüz lira biriktirmeye koyulan Dor Ali için hiç de sandığı denli kolay olmadığını çok geçmeden anlar:

«Bir yıl hamallık, küfecilik yapsam, gene iki yüz lira artıramam. Sen gazandığının azını ye, çoğunu arttır dedin... Artmıyor ki... Artsa da azı artsaydı keşke...» (s. 112)

Bu, bir bakıma köyden gelen çoğu emekçi için «kent dirliğidir.

c — E t k i s i t e p k i s i : Romanın en çok dikkatleri çeken ve etkili olan yanı, sorunları diyalektik açıdan yorumlaması ve sergilemesi. Bozuk yönetsel (Jdari) ve ekonomik mekanizmanın dışarıya vuran kaçınılmaz sonuçları oldukça iyi verilir romanda. Üstelik oldukça çok. Bunların kiminde, Türkiye köylüsünün doğal serüveni, kaçınılmaz sonu konur ortaya. Ekonomik bağımlılığın ve ilkel kalmış kafanın dışa yansıyan bozuk işlevleri: Kapalı aile düzeninde on altı yaşında bir kıza tecavüzle sonuçlanan bir olay. Kız ailesinin şikâyetçi olması, oğlan ailesinin bir çözüm yolu bulup daha ağır olaylara yol açmama ve sorunu dondurma çabaları, gidip kentde bu işlerin profesyonel erbabına düşmeleri, (s.21). Ayşe'nin, birliklerinde yattığı odada babasının ve anasının oynaşmalarını dinlemesi ve gözlemesi dar gelirli ailelerin büyük çoğunluğu için doğal bir olgu. Bu işin sonunda dinsel bir etki ile bir ibriklik bir su ile ve ahırda bile olsa yıkanmak yine öyle. (s. 49 - 95). Özellikle DP'nin son yıllarında particilik ayağıyla pek çok üçkâğıtçının geçim yolu buldukları başka bir gerçek. «Bir de particilik çıktı ortaya... Bu yolla da geçimini sağlayanlar oldu. Ve bu zağarlar, ağaların goruyuou meleği oldu çıktı.» (s. 33) Bugün köy ilkokullarında okuyanlardan yüz kişiden birinin anoak orta ve yüksek dereoeli okullara gidebildikleri ve bunun başloa nedeninin ekonomik özgürlük olduğu bilinioe Dor Ali'nin bu yollu yakınmalarına hak vermemek elden gelmez, (s. 33) Yine ekonomik özgürlüğe sahip olmayan dar gelirli aile çocuklarının doktora götürelememe yüzünden en basit hastalıklardan bile öldükleri ve bu tip ailelerin salt bu yüzden haçının, hooa'nın okumasına, üflemesine başvurdukları bugün de geçerliliğini sürdüren şeyler, (s. 34) Yazar, bütün sövme ve sövüşmeleri, yakınmaları, kargaşalıkları, vurgunları ve nihayet yığınların akışını düzenin bozukluğuna bağlar.

Behzat Ay'ın romanı bu tip gerçeklerle dolu. Yukarda belirttiğim gibi en etkili yanı da olayları diyalektik açıdan yorumlaması ve sergilemesi. Bu, Behzat Ay'ın öteki yapıtlarında da böyle. Sözgelemi Gündoğusu'nda (Köy Notları, 1970) eşkiyalığın nedenlerine değinirken şunları söyler:

«Eşkiyalık jandarmayla önlenemiyor. Önlenemez de... Nedenler derindedir. Sosyo - ekonomiktir. Bu anoak altyapının düzenlenmesiyle önlenecektir. Zaten altyapının bozukluğunun yansımasıdır olup bitenler. Bu olayları altyapının bozukluğu doğurmaktadır.» (s. 63)

Ancak romancının gerek romanında gerekse gezi -notu türü yapıtlarında dikkati çeken bir özelliği var. Canalcı olaylar ve noktalar karşısında birden infilale kapılıyor, Ahmet Mithat'te olduğu gibi doğrudan okuyucuya sesleniyor. Bu tutum, öteki yapıtlarında tutarlı, etkileyici oluyor. Fakat romanda tersine bir zayıflığa yol açıyor. Örneğin genelev kadınlarını anlatırken bunu görüyoruz, (s. 92). Sami Karören taa 1961 ierde Dünya gazetesinde onun Başkanın Ankara Dönüşü'nden söz ederken «gürül gürül dökmüş içini.» yollu söz ederek bu özelliğini ortaya koyuyordu.

Romanda Rasim Ağa tipi iyi çizilmiş. Doğal ağalık oportünizmi Rasim Ağa'da da var. Daha doğrusu Rasim Ağa'nın kişiliğinde ağa oportünizmi ve felsefesi verilir:

«Beş parmağın beşini bir yaratmamış ulu tanrı...» (s. 40)

«Biliyorsun ki şu dünyada önce can, sonra canan...» (s. 41)

«Bir insan tüylendi mi yolacaksın! Yolacaksın ki, ses çıkarmayacak! Ve öyle rahat edeceksin.» (s. 42)

«Ekmek tavşan, siz tazı olacaksınız ki, bizler rahat edeceğiz.); (s. 43)

«Sizler büyüyünce akıllı olun. Çiftliği eyi işletin. Çoluk çocuğunuzun kulağını çekin. Deyin ki: Bu çıplaklara yüz vermeyin! Politikacı olun! Bak ben ne oyunlar oynuyorum. Bunları yapmazsam, sizler ağa çocuğu olamazdınız. Ya!.. Duyuyor musun?» (s. 44)

Rasim Ağa, mimikleri, jestleri, ikiyüzlülüğü; oyunları ile tipik bir köy ağası. Ağalık oportünizmini bütün özellikleriyle kendinde taşıyor.

Romandaki muhtar tipi, elindeki olanakları mümkün mertebe kendi çıkarı doğrultusunda kötüye kullanan, bir bakıma köpeksiz köyde sopasız dolaşan bir entrikacı. O da iyi verilmiş.

Behzat Ay, bence aynı başarıyı romanın baş kişisi Dor Ali'de gösteremiyor. Dor Ali'nin kişiliğinde çizmek istediği «köy entellektüeli» tipini tam çizemiyor. Gerçi, sözgelimi onun bilinçlenme işini ekonomik mücadele dışında gerçek duruma uygun olarak dışardan müdahalelerle besliyor ya, yine de onlar -Kösenin Yusuf ve Sarı Mustafa dahil- sorunun (davanın) yaratıcıları, yapıcıları, yürütücüleri değil de görevlendirilmişleri durumunda. Yine bu yüzden üst-

lendikleri görevin önemine karşın, tip olarak çarpıcı, vurucu, etkileyici ve kalıcı olamıyorlar pek. İnsan romandaki sosyo - ekonomik sorunlara eğildiğinde ister istemez romancının kendisini anımsıyor. Öyle ki onların -üç temel kişinin birden- fizyonomik ve kısmen de tinsel yapılarını -sanki bir romanlık gereğini yerine getirmek istermiş gibi- bir paragraf içinde verip, bitiriyor, (s. 11) Halbuki böyle yapmayıp da, romandaki işlevi ile onların psikolojik yapılarını da ortaya koysaydı/insanın kafasında daha etkili kılardı onları, Belki de bunu tam yapamadığı içindir, belleğimizde tiplerden çok düşünlerin yer etmesi; güçlü bir tipin kafada canlanmaması.

Romanda gördüğüm başka bir eksikçe Mehmet Ergün de değinmiş. O da Dor Ali'nin kızı Ayşe ile komşularının oğlu Mehmet arasındaki sevi serüveni. Ergün bunu* «uyumsuz bir yama görümünde» diye niteliyor. Gerçi yazar bunu, romana bir sevi serüveni katıp romanı ilginç kılmak düşüncesiyle değil de, yoksulluğun seveleri bili? yok ettiğini ve sevgilileri birbirinden ayırdığını göstermek için koyduğu seziliyor ama buna gerek de yoktu.

Sonuç olarak şu söylenebilir: Dor Ali, bunun gibi ufak tefek kusurlara karşın, köy romanlarının en özgün olanlarından biri. Özellikle sorunları diyalektik açıdan yorumlaması, roman kişilerinin sonunda eriştikleri mutluluk düşüncesi romanı daha inandırıcı ve etkileyici kılıyor. Türk toplumunda önemli bir değişim olan köyden-kente akışı ilk olarak vermesi bakımından da roman ayrıca önem kazanıyor.

Bence, zamanında hak ettiği yeri alamamış ve etkiyi-tepkiyi görememiş. Bu yönüyle ben, biraz Karabibik'e benzetiyorum:

Roman tekniği bakımından eksikliğine karşılık yukarıda yer yer belirtmeye çalıştığım özellikleriyle, özgünlüğüyle üzerinde durulması gereken romanlardan biridir Dor Ali.

ÖRNEKLER

«Sis İçinde»den

İlkbaharın güzelliği, büyü, İstanbul'un güzelliklerine yeni güzellikler katmıştı... Hele, Boğaz'ın iki yanı, bahçeler **renk** renk **çiçeklerle** bezenmiş, Lâle Devrinden beri soyunu sürdüren lâleler bey **konakları** önlerinde bir renk gölü gibi dalgalanırken, türedi zenginler **apartmanlarını** yükseltiyorlar; arsacılar, komisyoncular ellerini daha çabuk tutuyorlardı.

Kentin varoşlarındaki gecekondu mahallelerinde susuzluk derdi artıyor, açık lağım çukurlarının kokulan inip kalkan sineklerle birlikte çevreyi sarıyordu... Gecekondu yapımı kadar yıkımı da çoğalıyordu, gürültülerle...

Gençlik eylemleri şiddetleniyor, çarpışmalar olanca hızıyla artıyordu... Gazetelerden günde iki, üç basılanlar oluyor, gene de tükeniyordu. Manşetler kocaman kocaman atılıyor, gençlik eylemlerinin haberleri birinci sayfaları dolduruyordu boylu boyunca... Gençlik eylemleri ile ilgili haberlerin yanısıra, gazeteler, mısır patlağı gibi günden güne artan köylü hareketlerini, toprak mitinglerini ve işgallerini de yansıtıyordu...

Pahalılık gün be gün artıyor; ekmeğin, etin, sebzenin, meyvenin hızla yükselen fiatı karşısında halk paniğe kapılıyordu...

Borcunu ödeyemiyen kiracılarla ev sahipleri çatışıyorlar, mahkeme koridorlarında bekliyorlardı...

Taksitlerini ödeyemiyen küçük memurların bunalımları, ev kavgaları artıyordu...

Okumak için, kanını satlık eden gençlerin haberlerini yazıyordu gazeteler...

Fabrikalardan kitle halinde işçiler çıkarılıyor, patron işçi çatışması başgösteriyor; işçiler tutuklanıyordu. Ülke bir barut fıçısına dönmüştü...

İkbaharla birlikte, her yerde ve her şeyde, böcekler, otlar ve kuşlar gibi başlayan kımıldama, giderek hızlanıyor, gürültülü hareketlere doğru geliyordu...

Besim, iyice zayıflamış, iştahı ve uykusu yok denecek kadar azalmıştı. Bol gelen pantolonlarından, aynaya bakınca yüzünden, yıkanırken bedeninden zayıfladığını somut olarak görüyordu... Ayrıca göğüs bölgesine kimi anlar bir sancı, bir sıkıntı çörekleniyor, ter içinde kalıyordu... Parmak uçlarında sürekli karıncalanmalar oluyor; başağrısından ise kurtulamıyordu... Hele o korku... Yakasını kurtaramıyordu korkudan. Nedenini bilmediği bir korku içinde kıvranıyordu. Bunun için kederleniyor, cansıkmısından patlayacak gibi oluyordu. En küçük tartışmaya, katılamıyordu, yorgun ve bitkin düştüğünden... Hiçbir şeye karar veremiyordu.

Evini düşünüyor, kederleniyordu. Sevil'i anımsıyor sık sık, acı bir yalnızlık, eksiklik, boşluk duyuyordu... Hele, o uğraşısıyla ilgili olarak aldığı cezalar -aslında düşüncesiyle ilgili-, gördüğü baskılar, aklına geldikçe çileden çıkıyor, başı dönüyor, gözü kararıyor ve uzun uzun düşünüyordu...

Türkiye'nin doğusunda gördüğü köyler, dağlar, ırmaklar, vadiler sanki bir uçaktaymış gibi gözlerinin önüne seriliyordu... Köylerde gördüğü insanlar, mağaralarda yaşayanlar, frengililer, cüzzamlılar, eşkiyalar, katır yolculukları, şeyhler, ağalar, marabalar gözlerinin önünden bir film şeridi gibi geçiyordu...

Geceleri, düşler, karabasanlar, görüntüler...
Ve yorgun sabahlar...

«Gündoğusu»ndan

VE BİR AĞIT YAKTIM YURDUM TÜRKİYE VE ÇİLEKEŞ İNSANLARI ÜZERİNE

Memleketim benim; yıl yıldan sefaletin arttığı, insanların perişan olduğu, Türkiye'm.

Türkiye'min gırtlığına borç hançeri dayanmış. İş alanı yok. İşsizler, açlar ordusu bir çığ gibi büyümekte. Yüzyıllar öncesinden Mevlâna :

«Bir ekmek kapısı aç bana,

Kula kulluk etmeden...»

demiş ama, köylüsü ağaya, işçisi patrona kulluk edip gitmekte.

Köy sahibi ağalar ve "bir karış toprağı olmayan milyonlarca köylü Köylünün hasreti toprağı, toprağın bereketi ağaya...

Türkiye'mde mülkiyetin kutsallığından sözedilir, fakat mülk sahibi vurguncular azınlığının dışında kalan milyonlarca halk mülksüz. Bunun için halkı türküler söylemiş :

«Mal sahibi, mülk sahibi,

Hani bunun ilk sahibi...»

diye. Ama türkülerle olmuyor ki...

Gecede yüzbinleri vuranlar ve simit parasını bulamıyânar... Kedisine estetik ameliyat yaptıranlar ve hasta yavrusunu muayene ettirecek parası olmıyanlar...

Topraksız köylü, evsiz aile, okulsuz çocuk, iş ariyan işsiz, bir türlü karnını doyuramayan açlar; açlıktan hastalığın pençesinde kıvranan yığın yığın Türkiye'min insanları...

Her türlü güvenlikten yoksun, beterlerin beteri yaşantısı artarak sürüp giden, çileli halkım benim.

Şaşkınlıktan, bunalmışlıktan cinayetle cinayete koşan insanlarıyla, bozuk düzenin doğurduğu eşkiyalarıyla, geçim sıkıntısından intihar eden gençleriyle, bunaltılı aydınlarıyla kaynaşan Türkiyem.

Türkiye'm, sancılı yurdum benim.

Kapitalistin, kompradorun ihaneti ile kıvranan, emperyalist Amerika'nın sömürü saldırısından ötürü ölüm kalım durumunda olan sevgili ülkem, Türkiye'm!

Türkiye'mde insan manzaraları korkunç, ürpertici ve şiddetli utanç verici.

Ve Türkiye'mde palavralar, sömürüler, demagojiler, 31 Martlar...

Ve de bitmiyen perişanlık, işsizlik, topraksızlık, açlık, hastalık, her türlü güvensizlik, huzursuzluk...

Dalga dalga büyüyen sefalet ve işkence. Anayasaya rağmen tehdit...

Yazma, konuşma, çizme özgürlüğü ve zindan, kelepçe, işinden edilme.

Gösteri, toplanma yürüyüş özgürlüğü ve cop dayak.

Ak ve kara...

Köroğlular ve Bolubeyleri...

İnliyenler ve inletenler...

Mustafa Kemal'ciler ve Abdülhamit'ciler.

Üretenler ye. tüketenler.

Yerinde sayan, hattâ gün geçtikçe geri kalan ülkem, Türkiye'm.

Âç, sefil, güvenlikten yoksun, geleceği güvenliksiz ülkem insanları.

Bu korkunç görüntüyü görmemezlikten, bilmemezlikten gelen vurdum-duymazların, umursamazların biktırıcı palavraları...

«Dor Ali»den

Dor Ali ailesi akşam, evlerine eksiksiz toplanmıştı.

Dor Ali :

«Bu gece Düzlekte son gecemiz çocuklar.» dedi. «Dükkândan yarım kilo helva aldım. Yiyin! Bayram yapıyor gibi yiyin! Bu bir gurtuluştur. Topraksızların, köyde boşu boşuna bekleyenlerin gurtuluğu şehirlere göçmekle olur. Artık köylerde yarıcılık, günlükçülük gâlmadı. Topraklıların toprağı makineyle doldu... Bizlere iş galmadı... Sonra köylere bakan yok. Çocuğun değil, gendin ölsen, dönüp bakan yok... Tokturlar köylerden irak... Sağlık memurları da kendilerine toktur süsü verip, şehirlere çekilmeye başladılar... Okuma durumuna gelince, köy çocuklarının okuması olanaksızlaştı... Bu durumda ne yapacağız? Göçeceğiz... Şehire gideceğiz... Ayşem okuyamadı, bari Remzimizi okutayım...

Köylük yerinde tütün yetiştirmek, buğday ekmek, mısır ekmek, sebze, meyva yetiştirmek için yaşanır. Yoksa toprağın, durulmaz. Hele de bu devirde...

Hem köyün içinde yoksullar eziliyor... Ağa ezer, muhtar soyar, öteki enayi yerine gor... Baş galdırsan yalnız galırsın... Doğruyu dokuz köyden govuyorlar... Yalnız galıyor doğrular...

Bütün bunlardan ötürü biz yarın Samsun'a göçüyoruz. Tasalanmayın!»

Döndü, siyim siyim yaş akıtan gözlerini gizlemeye çalışıyordu. Ayşe üzülyordu. Remzi, okulunu, arkadaşlarını, öğretmenini düşünüyordu... Onlardan ayrılacağını, bir daha göremeyeceğini düşünüp, acı duyuyordu. Dor Ali, ne söylerse söylesin, elinden çıkan toprağının acısıyla kıvranıyordu.



YUSUF ZİYA BAHADINLI

YAŞAM ÖYKÜM :

Bahadın'lıyım. Yozgat'ın bir köyü. Babam, köyün tek varlıklı adamıydı. Ama ben yoksul hayatı yaşadım. On iki yaşma kadar yalınayak gezdim. Beş yaşından sonra acımadan, kıyasıyla çalıştırdılar beni: mal göttüm, koyun göttüm, çift sürdüm... Çocukluğumu yaşamadım. İlkokulda yalnız okuma yazma öğrendim. Sonra köy enstitüsüne gittim. Beş yıl enstitünün kitaplığına baktım. Benim öğretmenlerim daha çok kitaplar oldu. Üç yıl Bahadın'da ilkokul öğretmenliği yaptım. Sonra Yüksek Köy Enstitüsü'ne gittim. Daha bir yıl dolmadan enstitüyü kapattılar. Eğitim enstitüsüne geçtim oradan, edebiyat bölümünü bitirdim. Ortaokul, köy enstitüsü, öğretmen okulu ve liselerde beş yıl öğretmenlik yaptım. 1958'de öğretmenlikten ayrıldım. Hava Yolları'nda memurluk, pazarcılık, bakkallık derken Hür Yaymevi'ni kurdum. 1963'de Türkiye İşçi Partisi'ne girdim. 1965 - 69 yılları arasında «Yüce Meclis»i de gördükten sonra. İstanbul'da Babiâli'da kitap çıkartmağa devam ettim. Evliyim, üç çocuğum var. Söylemeyi unutuyordum, iki kez de linç edile yazdım. Biri Çorum'da, biri de Meclis'te. Çorum'da kıravatımın, Meclis'te de küçük bir çakının sayesinde kurtuldum.

SANAT ANLAYIŞIM :

Halkın yaşamı, bir devrimci yazar için tükenmez bir kaynaktır. Yazar, tüm halk sınıflarını yakından tanımalıdır. Yaşantılarına girmeli; onları anlayabilmen, onlar gibi duyabilmelidir. Onların öfkelerine katılmalı, onların dostlarını dost bellemeli ve de bunu duyarak, içten yapmalıdır.

Halk sınıfları okutulmadığı için okumamış, gösterilmediği için görmemiştir. Kendilerine göre uzmanlıkları, kültürleri vardır. Yaratan insan cahil olur mu hiç? Halk sınıfları maddeye aç oldukları gibi sanat değerlerine de açtırırlar. Onları sanata doyurmak devrimci sanatın, devrimci sanatçının önemli bir görevidir. 1905'lerde «Kahrolsun partisiz edebiyatçılar» diyordu bir lider. Yani yazarın sosyal hayatı değiştirmede yardımcı olmasını istiyordu.

Bir şairimizin dediği gibi, yazar cebinde hem bir saat hem de bir pusulanın olduğunu düşünmelidir. Saat yaşayan halka zamanı pusula da geleceğin halkına yön göstermelidir. Devrimci yazar, halk sınıflarına yerlerini göstermek zorundadır. Edebiyatta tesbitçilik gerilerde kalmıştır. Ona bilinç göstermek zorundadır. Sosyal gelişmelerin yasalarını anlayan bir yazar ancak gerçekleri kavrar ve yazar. Devrimci edebiyata böylece girilir.

Bir sanatçı her zaman, her dönemde yurt ve dünya sorunlarıyla ilgilenmek zorundadır. Bu sorunlara çözüm yolu bulduğumuz, gösterdiğimiz ölçüde önem kazanırız. Yurtta ve dünyada olan her olay insan'la insanın bugünüyle, geleceğiyle ilgilidir; «Ben. sanatçıyım, bu işlerle uzmanları uğraşsın» sözü bir kaçıştır. Sanatçı, her uzmanlıktan bir parça bilmek zorundadır. Sanatta konu sınırı yoktur. Her şeyin romanı, şiiri yazılabilir, resmi yapılabilir... Yeter ki sanatın gereklerine uyulsun.

Son olarak şunu söyleyeyim. Dünyanın yüzyıllar boyu gelişiminde, devrimlerin her türüsünde sanatçıların önemli yeri olmuştur.

ESERLERİ:

H i k â y e : İtin Olayım Ağam (1964)

**R o m a n : Güllüceli Kâzım (1964), Güllüceyi Sel Aldı (1972),
Gemileri Yakmak (1977)**

G e z i : Dört Sosyalist Ülke (1970)

İ n c e l e m e - A r a ş t ı r (m a : Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm (1968), Dünya Edebiyatından Seçme Eserler Klavuzu (1955), Deyimlerimiz ve Kaynakları (1958), Türkçe Deyimler Sözlüğü (1964), Açıklamalı Atasözleri (1971...)

KAYNAKÇA:

Y a z ı l a r :

- Behzat Ay:** Bir Konu/ Bir Kitap (Güllüceli Kâzım Hk), İmece, Ağustos- 1966
Rauf Mutluay: Güllüceyi Sel Aldı, Varlık Yıllığı - 1973, s. 55
Hüseyin Özcan : Güllüceyi Sel Aldı, Yansıma, Aralık - 1972.
Hasan İzzettin Dinamo: Güllüceli Kâzım; Cumhuriyet, 7.9.1976
Atilla Özkırımh : Gemileri Yakmak, Cumhuriyet, 26.2.1977
Erdal Akyol: Gemileri Yakmak; Doğrultu, Şubat - 1977
Mesut Odman : Kürt Memo'nun İnsanlık Serüveni, Yürüyüş, 5.7.1977
H. İzzettin Dinamo: Güllüceyi Sel Aldı, Yeni Ortam, 3 Eylül 1974

K o n u ſ m a l a r :

- Günel Altıntaş :** Y .Ziya Bahadmlı İle Konuşma, Soyut, Aralık - 1972
Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Bahadmlı ile Konuşma, Yeni Ortam, 6.8.1973
Sanat-vSiyaset İlişkisi Üzerine; Doğrultu, Şubat - 1977.
Şefik Dikmen : Y. Ziya Bahadmlı İle Konuşma, Yeni Adımlar, Mayıs-1973

ANLATI ÇALIŞMALARI VE «GÜLLÜCEYİ SEL ALDI»

a — Y a z m a y a Y ö n e l i ſ :

Bahadmlı'nın yazmaya ilk yönelişi Köy Enstitüsü yıllarında oluyor. Şöyle anlatıyor bu yönelişi: «Köy Enstitüsü'nde sınıfça bir temsil verecektik. Oynayacak bir piyes bulamadık. Oturdum, bir piyes yazdım, oynadık. İlk yazdığım ve (Öğretmen Sesi) dergisinde yayımlanan ilk yazım buydu. Âdı «Dertler ve Dermanlar»dı. H

Başka bir yerde de, «Ben önce Sadri Ertem'i, sonra da Sabahattin Ali'yi tanıdım. Bende yazma isteğini uyandıran bu iki yazar olmuştur» diyor.

Yazınsal çalışmalarını daha sonra (1950'den sonra) Yeditepe, Varlık, İmece, Emek vb. dergilerle aralıklı olarak sürdürüyor.

(1) Mehmet BAYRAK : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Yusuf Ziya Bahadmlı İle Konuşma, Yeni Ortam, 6.8.1973

Edebiyat öğretmenliği yaptığı dönemlerde çalışmalarını inceleme konularında odaklaştırıyor. (Dünya Edebiyatından Seçme Eserler Klavuzu -1955; Deyimlerimiz ve Kaynakları-1958; Türkçe Deyimler Sözlüğü -1964; Sonraları Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm -1968; Açıklamalı Atasözleri -1971 -Aydın Su adıyla- gibi). Bahadınlının Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm konulu çalışmasının, eğitim sorunlarımıza sosyalist açıdan yaklaşan kitap boyutunda ilk çalışmalardan olduğunu belirtmeliyim.

Daha önce bir kesiti Emekçi Gazetesi'nde yayımlanan öykülere başkalarını da ekleyerek ilk öykü kitabını yayımlıyor: İtin Olayım Ağam (1964). İlk romanı Güllüceli Kâzım 1965'te; ikinci romanı Güllüceyi Sel Aldı 1972'de yayımlanıyor. Gemileri Yakmak (1977) şimdilik son romanı.

Bahadınlının 1968'de gezdiği Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya'ya değgin anılarını Dört Sosyalist Ülke adıyla topladı (1970).

b - Konuları ve Yapma k İsted i ğ i :

Bahadınlının da kuşakdaşları gibi çoğun konularını köyden, köylüden almakta. Bunun nedenini şöyle açıklıyor Bahadınlının: «Çocukluk anıları, anıların en unutulmazıdır. İlk on beş yılımı köyde, geri kalan otuz yılımı da kentlerde geçirdim. İlle on beş yıl. Çok seviyorum on beş yılımı. Bir yazarın unutamadığı, sevdiği, iyi bildiği; bir d sınıfını yazması olağandır. Oysa ben, işçi sınıfının romanını yazmayı çok isterdim.» (2)

Bahadınlının köylülükten gelmiş yazarın görevini de şöyle koyuyor : «Köylü bugün yoksulluğunu, sömürüldüğünü, bugüne dek hiç bir iktidarın kendisini düşünmediğini biliyor. Bilmediği bir şey var: Şikâyetçisi olduğu şeylerin nasıl ortadan kalkacağı, insanca yaşamının kestirme yolunun ne olduğu!

İşte köylünün sorunları kendine dert edinen sanatçıya düşen görev... Bugün köylünün yoksulluğunu, uğradığı haksızlığı «tespit» etme işi önemini yitirmiştir. Edebiyat sanatçısı, şiiriyle, oyunuyla, hikayesiyle, romanıyla ona insanca yaşamının kestirme yolunu göstermek zorundadır.

(2) Mehmet BAYRAK : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Yusuf Ziya Bahadınlının İle Konuşma, Yeni Ortam, 6.8.1973

(...) İnsanları seviyorsak, önce kendi insanlarımızı, bütün zenginlikleri yaratan insanlarımızı sevelim. Ona yerini gösterelim, dostunu, düşmanını belletelim, onu yüceltelim.»³

Buraya gelmişken yazarın, geniş anlamda sanattan, dar anlamda edebiyattan -özellikle devrimci edebiyattan- ne anladığını görelim. «Edebiyatın devrimci görevi ne olmalıdır?» yollu bir soruyu şöyle yanıtlıyor Bahadınlı :

«Halkın yaşamı, bir devrimci yazar için tükenmez bir kaynaktır. Yazar, tüm halk sınıflarını yakından tanımalıdır. Yaşantılarına girmeli; onları anlayabilmen, onlar gibi duyabilmelidir. Onların öfkelelerine katılmalı, onların dostlarını dost bellemeli ve de bunu duyarak, içten yapmalıdır.

Halk sınıfları okutulmadığı için okumamış, gösterilmediği için görmemiştir. Kendilerine göre uzmanlıkları, kültürleri vardır. Yaratan insan cahil olur mu hiç. Halk sınıfları maddeye aç oldukları gibi sanat değerlerine de açtırlar. Onları sanata doyurmak devrimci sanatın, devrimci sanatçının önemli bir görevidir. 1905'lerde 'Kahrolsun partisiz edebiyatçı-lar» diyordu bir lider. Yani yazarın, sosyal hayatı değiştirmede yardımcı olmasını istiyordu.

Bir şairimizin dediği gibi, yazar cebinde hem bir saatin hem de bir pusulanın olduğunu düşünmelidir. Saat yaşayan halka zamanı, pusula da geleceğin halkına yön göstermelidir. Devrimci yazar, halk sınıflarına yerlerini göstermek zorundadır. Sosyal gelişmelerin yasalarını anlayan bir yazar ancak gerçekleri kavrar ve yazar. Devrimci edebiyata böylece girilir.»⁽⁴⁾

Bahadınlı'nın hemen bütün yapıtlarında dikkatimizi çeken belirgin özellik, sorunlara parmak basma ve öğreticilik tir. Bu yanı ile Sabahattin Ali'ye benzer. Yukarıda değindiğimiz gibi S. Ali'den etkilendiğini yazar kendisi de belirtmektedir.

İ t i n O l a y ı m A ğ a m (1964) öykülerini topladığı ilk kitabıdır. Sorunsal sergileme ve öğreticilik özelliğine karşın ilk öykü ve roman çalışmalarında pek başarılı olduğu söylenemez. Acemilik döneminin ürünü olan bu çalışmalar, bazı biçimsel eksiklikleri de

(3) Mehmet BAYRAK : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Yusuf Ziya Bahadınlı İle Konuşma, Yeni Ortam, 6.8.1973

(4) Şefik DİKMEN : Yusuf Ziya Bahadınlı İle Konuşma, Yeni Adımlar, Mayıs - 1973

birlikte getirirler. Bu nedenle kapsamca Özgün ve sağlam olmalarına karşın yeterli etkinlik sağlanamaz çoğun. Buna karşın aşağıda değineceğimiz gibi bu bileşimin kurulduğu, öğreticiliğinin yanında' iyiden iyiye bir gerilim sağlanan öyküler de bulmak mümkün. (Yazarın son dönemlerde yazdığı ve kitapta yer almayan öyküler bu açıdan daha da ilginç. Örneğin Ölüm-Kalım Çizgisi gibi.)

Bahadırlı'nın. belirlemeye değer özgün bir yanı da, konularını alevi kesiminden olması, ve sorunlara toplumeu -gerçekçi açıdan yaklaşmasıdır. Alevi kesiminin tarihsel konumuna ve işlevine Güllüceli Kâzım'da değineceğimiz için burada fazla durmuyoruz üzerinde.

İtin Olayım Ağam'daki öykülerin konularına gelince.

«İtin Olayım Ağam», açık artırmayla satılan Elifin/Eliflerin öyküsü. Elifin kişiliğinde geri kalmış Anadolu'da 'yerli kölelik' vurgulanıyor. «Bir Bazlama»da; yoksulluktan kendilerine özgü bir düzen tutturan ve bazlamayı sandıklara saklamak zorunda kalan insanların dramı verilir. «Gül Yüzlü Efendim»de, sonradan Güllüoeii Kâzım'da büyük ölçüde yer tutacak olan «dedelik» kurumunun çirkinlikleri sergilenmekte; inanç sömürücülüğünün vardığı düzey gösterilmekte. «Bacım»da, kente gelmiş köy kökenlilerin yanlış uyumları ya da uyumsuzlukları verilmek isteniyor. Zayıf bir öykü. (Bu temayı çarpıcı biçimde sonradan Akşam'ın öykülerinde görürüz.)

«Şehribanin Saçları»nda, yaşayıp yaşamaması, devlet kuruluşlarını çiftliğe çeviren çıkarıcı bürokratların elinde kalmış çaresi?, köylülerin acıklı serüveni verilir. Geri kalmışlığın ve bozuk düzenin iki yanlı çelişkisini (cahil köylü - üçkâğıtçı bürokrat) bir arada veren bu öyküyle iyiden iyiye bir gerilim sağlanır.

«Alah De Azap Avni»de, yoksulluğunu Allah'tan bilen, ancak içten içe onunla bir hesaplaşma içinde bulunan tutmaların dünyası veriliyor. «Ankara Kapıcısı»nda, apartıman kapıcılığını köye yeğleyen insanlar var. Kuru ve zayıf bir öykü bu da.

«Otuz Beş Yıl»da, otuz beş yıl sonra köyüne dönen köy kökenli biri, otuz beş yıl önceyle gittiği günü karşılaştırıyor. Görüyor ki hiç bir ilerleme yok köyde. Üstelik gittikçe çoğalan nüfusu besleyemeyen topraklar, atıyor insanları kentlere. Kırsal kesimdeki çarpık değişimi vurgulaması bakımından ilginç.

«Bir Çift Sürek», bir çift öküz sahibi olabilmek için yanıp kav-
rulan köylünün dünyasını veriyor. Daha önce öbür enstitülü ya-
zarların çoğunca işlenmiş bir konu.

«Avukat, Yaşlı Kadın, Bir De Süleyman» ayrı sınıftan insanlar
arasındaki uçurumu vurgulamakta, Bu yanıyle S. Ali'nin «Köpek»
öyküsüne benzer biraz.

Kitabın sonunda yer alan «Pencere» ve «Aydınlığa Çağrı» de-
neme niteliğinde şeyler.

«Pencere», hikâyeden çok anı-deneme türü bir şey. Yazar
kendisinden giderek yüzyıllardan beri bir köylü çocuğunun ilk kez
'karanlığa açılan pencere' olarak nitelediği köy enstitüsüne gidişini
ve orada kazandığı yeni dünyayı anlatmakta. Şöyle bitiyor yazı :
«Köy enstitüleri karanlığa açılan bir pencereydi, kapadılar pence-
remi. Kapadılar, ışıktan, aydınlıktan, uyanıştan, haktan, halktan
korkanlar, kapadılar.» (s. 67)

«Aydınlığa Çağrı» karanlıktan bunalmış insanın aydınlık özle-
mini dile getiriyor. Deneme türü bir yazıdır bu da.

GÜLLÜCELİ KAZIM (1965), Bahadmlı'nın ilk romanı. Bir ilk de-
neme olmasından ötürü roman tekniği bakımından tam yetkin ol-
duğu söylenemez. Ancak, -kişisel yaşamından yola çıkarak- bir aie-
vî çocuğunun, alevî olmaktan dolayı çevresince hor görülmesini,
ezilmesini öykülediği için roman, özgün ve ilginç bir kimliğe bürü-
nüyor.

Kitabın tanıtıcı notunda şöyle deniyor: «Güllüceli Kâzım'da
milyonlarca Anadolu insanını birbirine düşüren, kanlı - kinli düş-
man eden alevî - sünnî çatışmasını; kızılbaş - yezit sövüşmesini (ya-
dırganan, hor görülen alevî çocuğu Kâzım'ın yaşamını) hikâye et-
miştir.»

Güllüceli Kâzım'ın bildirisini daha iyi anlayabilmek için aleviliğin
tarihsel konumunu ve alevilerin geçmişteki işlevlerini kısaca belirle-
memiz gerekiyor.

Yazar, romanın bir yerinde, romanın sünni kişilerinden birinin;
«Efendi nedir bu işin aslı, allahıseversen, nedir bizi size, sizi bize
düşman eden şey, bir başlangıcı yok mu bunun?» yollu sorusu üze-
rine tarihsel köklerini şöyle koyuyor ortaya aleviliğin ve Sünniliğin:

«Osman, aslında hepimiz müstümanız. Birbirimizi düşman tanımamız için hiç bir sebep yok. Kaldı ki, aynı dinden, inançtan, aynı kandan olmayan uluslar, insanlar, birbirleriyle can ciğerler bugün Hani bir takım partiler var ya şimdi. Halk istediği partiye giriyor, istediğine oy veriyor. Akli ermiyenler de, sen şu partiden değil, bu partidensin, diyerek birbirlerine kızıyorlar, kanlı - kinli oluyorlar ya; hani bazı köylerde şu partiden olanlar, sığırlarını - davarlarını bu partidan olanlarından ayırıyorlar; bazı çıkarıcı kişiler de bu bil-memezlikten yararlanıyor, halkı birbirine düşürerek pırsayı topluyor ya hani, işte aynı öyle. Bundan yüzyıllarca önce, peygamberin ölümünden sonra bir post kavgasıdır başlamış: «halife sen olacaksın, ben olacağım» diye. Halkın bir kısmı Ali'yi tutmuş, onlara 'alevi,' savaşta başlarına kızıl fes giydikleri için de «kızılbaş» denmiş. Sonraları bu kelime alevîlere bir hakaret anlamında kullanılmış. Halkın bir kısmı da Ali'yi tutmamış. Ebu Bekir'i istemişler, onlara da «haricî», «sünnî» denmiş. Alevîler, zamanla onlara «yezit» demişler. İşte alevîlerle sunniler birbirleriyle her türlü ilgilerini kesmişler. Sonra Türkler müslüman olunca, bu ayrılık Anadolu'ya geçmiş. Bu durum bir kısım çıkarıcıların işine gelmiş, daha da körüklemişler, bugünkü durum meydana gelmiş...» (s. 123)

Elbette burada köylü Osman'ın kültürü düzeyinde bir anlatım sözkonusudur. Sonra, üzerinde asıl durmaya değer konu bu iki düşünce zaman içindeki oluşumu, gelişimi ve bu iki düşünce sahiplerinin işlevleri ve karşılıklı ilişkileridir. Kökü, geçmişlerde başlayan ve günümüzde köyçoeuğu Kâzım'ların yadırganmasına ve ders kitaplarına yansıtılmasına uzanan bu çelişki üzerinde durmakta yarar var.

Bilindiği gibi Osmanlı'nın egemen toprak düzeni feodalizmdir. (Değişik ideolojiye sahip kişiler bunu değişik biçimde yorumluyorlarsa da, toplumcu düşünce açısından yaklaşıncâ temelde bu düzenin feodalizmden başka bir şey olmadığı görülür.) Burada Osmanlıya özgü feodalizmin ayrıntıları üstünde durmayacağız. Ancak burada şunu söyleyeceğiz. Feodalizmin yürürlükte bulunduğu toplumlarda belirgin biçimde sömürme - sömürülme ve sermaye - sefalet sözkonusudur.

Altyapının üst yapıyı biçimlendireceği bilimsel bir gerçektir. Bu nedenle egemen ideoloji, feodalizmin doğal ideolojist ümmetçilik. egemen kültür feodal kültürdür.

Bu topiumsa! yapı içinde, altyapı ilişkilerinde «a v a m» ve «h a v a s» tam bir çelişki içinde. Feodalle kölenin uyumu zaten sözkonusu değil. Avamın alevî kesimi her açıdan Osmanlı'nın yönetimiyle çelişkili. Şer'î esasların yürürlükte ve egemen bulunduğu bir toplumda alevî unsurların ters düşmelerini anlamak güç değildir.

Osmanlı döneminde servet - sefalet uçurumunun en çok büyüdüğü, yönetimin en çok bozulduğu ve dinsel bir tutumla ilerici emekçi gruplara baskı yapıldığı zamanlar, çelişkiler daha da artmış ve toplumsal patlamalar, başkaldırıları olmuştur. Başkaldırıların 2. Beyazıt ve Yavuz Selim dönemlerinde artması, kızışması ilginçtir. (Biri yetenksiz, biri hilafet getirici).

Bunun diyalektik izahı şöyle yapılabilir. Yukarıda kısaca değindiğim üretim ve geçim ilişkilerinden dolayı halk, oldukça şikâyetçi, kırgın, tedirgin ve kızgındır. Bir bakıma kurulu bir tüfek gibidir. Halkın başkaldırması, patlaması için tetiğe dokunmak yetecektir. İşin içine bir de tarikat - şariat çelişkisi girince bu da gerçekleşmiş ve dinin doğmalarını büyük ölçüde kırmış, baştakilerin Tanrı vekilliğini kabul etmeyen, bir bakıma içinde devrimini gerçekleştirmiş ilerici çevreler, Osmanlı'nın kökünü kurutmak için kavgaya başlamışlardır. Özellikle -Osmanlı döneminin ihtilâlcisi- alevi - kızılbaş çevrelerin bu kavgada büyük payları vardır. Osmanlıyla en ters düşen çevre bu çevredir. (Osmanlıların alevilere makam vermeyişleri bu açıdan ilginçtir). Bunda, dışarda topraklarını genişletmek isteyen Osmanlı hanedanının en önemli rakiplerinden Safevilerin bu çevre ile ilişkisinin olması da önemli rol oynamıştır. Bir bakıma Safeviler, Osmanlı'ya ters düşen bu çevrelerin koruyuculuğunu yapmıştır. Kuşkusuz bunun nedenleri de sosyo - ekonomiktir. (Şah-kulu gibi ayaklananların Şah İsmail'e sığınmaları bu açıdan ilginçtir. Bilindiği gibi Şah İsmail şîidir ve Hatay? mahlasıyie halk şîiri türünde şîirler yazmıştır).

Anlatmaya çalıştığımız nedenlerle Osmanlı'nın ilk halifesi Y. S. Selim ve de öbürleri, kendileri ve saltanatları için bir tehlike olarak gördükleri alevi - kızılbaşları etkisizleştirmek ve yok etmek için ellerinden ne gelmişse yapmışlardır. Tavandan gelen bu sindirme girişimleri tabana dek ulaşmış ve tabandaki temsilciler aracılığıyla değişik boyutlar kazanmıştır. Zalim ve gaddar memurların keyfi vergiler almaları, halkı ezmeleri (saçını sakalını, bıyığını kesmeleri)

gibi. Aslında yapılmak istenen, alevî kesimi sindirmeye çalışırken, savaştan bıkip seferlere katılmayan sünnî kesimin desteğini sağlamaktır.

Bir bakıma taraflar, sosyo - ekonomik kavgayı ve başkaldırıyı mezhep - inanç davasıyla birleştirmiştir. Bunun içindir ki düzenlediği ayaklanma sonucu Sivas'ta asılan Pir Sultan Abdal, bir nefesinde mezhebinin utkusunu diler.

Bu nedenlerle alevi - kızılbaş ozanlar hiç bir zaman Osmanlı yöneticilerini övmemişlerdir. Bu büyük çapta ötekiler için de sözcü-
nusudur.

Gölpınarlı, kızılbaşlığın Anadolu ayaklanmalarındaki rolünü şöyle belirtiyor: «Anadolu'da çeşitli âmillerin tesiri altında zuhur eden isyanlarda kızılbaşlığın önemli bir rolü olduğu muhakkaktır.»⁽⁵⁾

Oysa, Engels'in belirlediği gibi, o zamanlar dinsel parolalarla sürdürülen bu mücadeleler, temelde sınıf çatışmasından ve savaşlarından başka bir şey değildi.

İlişkileri böyle olan yönetici ve yönetilenlerden başkasını beklemek diyalektiğe aykırıdır. Unutmamalı ki şiddet kanı, kan şiddeti besler. (Hiç bir suçun meşruluğunu kabul etmeyen Kemal Tahir'in düşüncesini, romanlarını, tezlerini anımsıyor insan ister istemez. Eşkiyalık konusunda da yanlış bir yorum getiren K. Tahir'in roman konusunu bir alevi köyünden alması düşündürücü oluyor.)

Ayaklanmaların gerçek nedenleri tüm bunlar olduğu halde Osmanlı tarihçileri, ayaklanmaya katılan tüm halk devrimcilerini; «peygamberlik davasında bulunmak»la suçlamışlardır. Onlara göre, ayaklanma nedenleri; kızılbaşlık, rafizîlik, şekavet ile mehdîlik savında bulunmaktır hep...

İşte asıl sorun buradan kaynaklanmaktadır. Soruna hangi açıdan bakılırsa bakılsın (ister bir alevî çouğun yadırganması, horlanması; isterse dedenin, hocanın halkı birbirine karşı kışkırtması açısından) sorunun gerçek nedeninin, kökeninin sosyo - ekonomik olduğu görülecektir. Günümüzde de bu aracın kullanılmak istenmesi ilginçtir.

Feodal ilişkilerin -kalıntılar düzleminde de olsa- yürürlükte bulunduğu her yerde gerici kültür kendini gösterecektir. Güllüceli

(5) A. GÖLPINARLI: Kızılbaş Mad. İslâm Ansiklopedisi

Kâzım ve benzerlerinin bu çemberi kırmaları ve dedelerin - hocaların bu mekanizmayı işletememeieri, tñnceükle^bir toplumsal devrime bağlıdır.

Romanda geçen «Bilinen belli bir şey vardı: bilgisizlik ve bundan yararlanan çıkarıcılar... İşte beni suçlayan bu iki şeydir. Bir bakıma bana tuzak kuran köylüler de, onları uzaktan yöneten muhtar da suçsuzdur, belki de kendi açılarından haklıdırlar...», yollu sözlerle bu noktaya yaklaşırsa da (s. 131) yazarın roman sonunda getirdiği çözüm bu doğrultuda gözüküyor. Yaptığı bir konuşmada (Soyut, sayı : 53) sorunu böyle temellendirmiş olmasına karşın, romanın sonlarındaki şu sözler, sorunun çözümünü eğitime bağlar niteliktedir: «Herşeye önce çocuklardan başlamak gerek. (...) Ve ben herşeye, önce çocuklardan başlamak için Güllüce'ye gidiyordum...» (s. 132)

Aslında romanın bütünü içinde ele alınıncaya bu sözlerden, şartlanmış yaşlı kesimi bırakıp genç kuşaktan işe girişme ve genç kuşağa sarılma anlamı var. Ancak bu anlamda da olsa, salt eğitimle işi çözümleme güç ve olanaksız. Eğitim, bir dış etkiye aracı olabilir ancak.

Önceki çalışmalarında olduğu gibi Güllüceli Kâzım'da da öğreticiliği önde alan Bahadırlı, -doğrudan bu çevreden gelen biri olarak- iyi bir gözlem gücüne erişiyor. (Sonra değineceğimiz Güllücey! Sel Aldı'da daha da başarılı bu açıdan). Özellikle alevî ve sünnî köylerin benzerliklerini ve ayrılıklarını sergilemede, daha doğrusu bu köylerin kimliklerini vermede, dinsel etkilenimin korkunç yansılarını vermede, köylü çocuğun alinyazısını sergilemede ilginç noktalar girdiği görülüyor.

Yazarın öğreticiliğe verdiği önemi göstermek için şunca örnek yeterlidir sanırım. «Köy çocuğu özgür değildi. Ayağı yere basar basmaz ensesinde şamar biterdi : «Eşegi getir ulan!», «Danayı götür ulan!», «Döven sür gâvurun dölü!», «Malları güttün emzirdiği!» sözleri arka arkaya sıralanırdı.» (s. 98)

«İşte şu Mustafa'ydı. Omuzunda kürek, işten dönüyordu. İlk okulda birlikte okumuştuk. Ne zeki, ne çalışkan çocuktu. Şimdiyse omuzunda kürek vardı.» (s. 98-99)

Güllüceli Kâzım'la ilgili söyleyeceklerimizi noktalarken, R. Mutluay'm bu roman için, «aleviliğin içyüzündeki kararsızlıkları anlatmıştı» yollu saptamasının romanın özüne tersdüşüğünü belirtelim.

GÜLLÜCEYİ SEL ALDI (1972) Bahadınlı'nın ikinci romanı. Burada da yazar, konusunu çıktığı çevreden ve doğrudan, izlediği, gözlediği bir olaydan almış.

Bilindiği gibi yazar 1965-69 yaşama döneminde T.I.P.'den milletvekili seçilmiştir. Bu vesileyle seçimlere girmiş, çıkmış ve Türkiye'de seçim işinin oluşumunu yakından izleme olanağı bulmuştur. Bu nedenle gerçek bir olaydan yola çıkılmıştır.

Bahadınlı'nın burada da önemli bulduğu bir olayı, Türkiye'de seçim olayını sergilemeye önem verdiği görülmektedir. Gerçekten özellikle son dönemlerde seçim konusu en çok konuşulur, tartışılır bir konu olmuştur.

Sözgelimi ilerici çevreler, seçimlerin amacından saptırıldığını söylerken, gerici çevreler sandıktan çıkmışlığı önemli bir koz olarak kullanmaktaydılar.

Ancak demokrasi diye yırtınıp duran aynı çevreler, karşı kuptan güçlerin sandıktan çıkmalarını! bir türlü sindirememekteydiler. Sözgelimi ilerici güçlerin politika pazarında giderek ağırlıklarım duyurmaları karşısında bu çevreler daha da dehşete düşmekte ve ilerici güçleri etkisizleştirme yoluna gitmekteydiler.

Geri bırakılmış ülkelerdeki sözde demokrasilere güvenemeyen ve bunu somut örnekleriyle de gören toplumcu çevreler, böyle toplumlarda hiç bir zaman seçimle işbaşına gelinemeyeceği, gelirse bile egemen güçlerce bir gecede alaşağı edilebileceği görüşüne varmışlardır.

Esasen Bahadınlı da ne yapmak, neyi vermek istediğini şöyle belirliyordu : «Özellikle egemen güçlerin 'demokrasi' diye yırtınıp durdukları yönetim biçiminin ve onun önemli bir yanı olan seçimin bir köye yansımasının hikâyesini vermeğe çalıştım. Bir de işçi sınıfıyla köylü emekçinin bilinçlenerek bir araya gelmedikçe, seçim dalavereleriyle yönetimi ele alsalar bile, egemen güçlerce bir gecede alaşağı edileceklerini söylemek istedim.»⁽⁶⁾

Güllüceyi Sel Aldı'nın konusu ve veriliş biçimi kısaca şöyle : Güllüce köyünün nüfusu iki bini aşınca, belediye olur. Buranın belediye olması için Bizim Parti'nin çevresinde toplananlar -başta AH

(6) Mehmet BAYRAK : „Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Yusuf Ziya.Bahadınlı İle Konuşma, Yeni Ortam, 6.8.1973

olmak üzere- çok çalışırlar. (Bizim Parti adı TİP. yerine kullanılmıştır). Köy öğretmeni Aydın da arka çıkar bunlara, hatta organize eder işleri. Köyün kırk yıllık muhtarı ve de ağası Memiş Kâhya başlangıçta şiddetle karşıdır bu işe. Ancak işin işten geçtiğini anlayınca bu kez belediye başkanı seçilebilmek için çeşitli yollar dener. Bu iş için ilçe kaymakamından köy halkına dek uzanan bir dizi oyuna girer. (Romandaki durumuyla Ümmet Partisinin yani A.P.'nin temsilcisidir.) Bizim Parti adayı Ali ile Ümmet Partisi adayı Memiş Kâhya'dan başka bir de Ahali Partisi (romandaki durumuyla C.H.P.) adayı vardır: Köy bakkalı Sadık.

Yani bu duruma göre adaylar ve köy içindeki konumları şöyle :

Bizim Parti - Ali : Dürüstlüğü ve akıllılığı ile tanınmış yoksul bir köylü,

Ümmet Partisi - Memiş Kâhya : Köyün ağası ve kırk yıllık muhtarı,

Ahali Partisi - Bakkal Sadık : Köyün zengin bakkalı.

(Burada konuyla ilgili bir gerçeğe değinmeden geçemeyeceğim Siyasal tercihlerle din ve mezhep bağlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen Muzaffer Sencer, şu sonuçlara varmaktadır: «... Genel kütledeki dağılıma uygun olarak her kategoride İslâm dini ve sünni mezhebinden olanlar büyük bir ağırlığa sahiptirler.

Bununla birlikte, toplam görüşülenler arasında % 2 oranında olan alevilerin AP'liler arasında % 1,5'le, CHP içindeyse % 2,7'yle temsil edilmesi bu mezhepten olanların sünni bir dinci politika izleyen AP'den çok, laik bir programı olan CHP'ye eğilim gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Öte yandan Hristiyan - Rum ve Ermeni azınlıkların ve Musevilerin siyasal parti tercihinde bulunanları büyük bir çoğunlukla AP'liler kategorisinde toplanmıştır. Gerçekten hristiyan ve musevi azınlıkların AP'liler arasındaki oranı % 6,7'ye varırken, bu oran CHP'de % 2,7'ye düşmektedir.

Yine, din ve mezhep ayırımlarını aşan bir ideoloji partisi olan TİP'in belli oranlarda alevî ve azınlık temsilciler bulunduğu görülmektedir.» (7)

(7) Muzaffer SENCER : Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar, s. 115.

Bahadınlı'nın ortaya koyduğu gerçek de şu: Toplumdaki alevi unsurlar çoğunlukla ilerici örgütleri destekledikleri halde, aynı topluluklardaki sermayedar gruplar genellikle gerici örgütleri destekliyorlar. Bu da, sınıfsal yapının dinsel - mezhepsel düşünceye egemen olduğu gerçeğini çıkarıyor ortaya).

Seçim zamanı yaklaştıkça o güne dek görülmemiş bir kampanya başlar. Bu, büyük ölçüde ilk kez Memiş Kâhya'ya karşı yeni alternatiflerin çıkıyor olmasından ileri gelir. Çünkü köyden herhangi birinin Memiş Konya'nın karşısına çıkması olayı ilkkez gerçekleşiyor.

Adayların propaganda araçları şunlar oluyor kısaca : (Yazar, köy öğretmeni Aydın'ın sevgilisi Yayla'ya gönderdiği rapor - mektuptan giderek bu durumu şöyle koyuyor ortaya. -Yayla, Ahali Partisi adayı Sadık'ın öğretmen okulunda okuyan kızı-)

«Başkan adayları belli : Memiş Kâhya, Ali, Sadık baban. Üçü de ayrı tipte kişiler. Memiş Kâhya, el kesesinden ağalık etmede birbir : köy ortak malından ev yerleri; imamlıklar dağıtıyor... Sadık babanın yolu biraz değişik: eski borçları karıştırıyor. Alacak defterini bir silah olarak kullanıyor. Tutukluk yapmazsa, kendince sağlam bir yol izliyor. Ali ise pek gerçekçi olmayan bir başka yolda : niçin başkan olması gerektiğini anlatıyor. En doğrusu bu ama seçime iki ay var!» (s. 56)

Yukarıda da belirlediğimiz gibi Sadık'ın kızı Yayla kentte okumaktadır. Köyün öğretmeni Aydınla ilişkisi vardır. Aydın, seçimler bitinceye dek köyün - köylünün durumunu ona bildirmeye söz vermiştir. Bu yüzden fırsat buldukça rapor - mektuplarla durumu kendisine bildirir.

Bu mektuplar sıradan sevi mektupları olmayıp, olup bitenleri topJumcu dünya görüşüyle yargılayan birer eleştiri - değerlendirmedir. Yazar, esas olay içerisinde vermeyi uygun bulmadığı öğretici öğeleri vermede bir araç olarak kullanmıştır bu mektupları. Bunlar, olayın gelişiminde aksatıcı etki yapmaz, tersine olayı tamamlar ve pekiştirirler. Bu yanıla mektupların yerli yerince kullanıldığı görülür. Ancak bu mektuplar karşılıklı olsaydı ve sevi unsurundan da yararlanılsaydı daha da etkili olurlardı, kanımca.

Seçim günü yaklaştıkça propaganda çalışmaları da yoğunlaşır ve eylem düzeyine ulaşır. Bizim Parti adına kentten üniversiteli gençler gelirler. Güllüce'ye ve çeşitli gösterilerde bulunurlar. Me-

miş Konya'nın Almanya'dan dönen kızı, babasına oy vereceklere hediyeler dağıtır. Ahali Partisi adına bu partinin milletvekillerinden Engin Markacıoğlu -bir alevi din büyüğünü de yanına alarak- köye gelir. Onlar da köylülerin Sadık'ı desteklemelerini öğütler ve paralar dağıtırlar. Kısaca sözcüğün gerçek anlamıyla tam Türkiye'ye özgü bir seçim faaliyeti sürdürülür.

«Seçim yapılır, oylar sayılır. Başkanlığı Ali kazanır. Belediye meclisi üyeliklerine de Bizim Parti'li adaylar seçilirler.

Köyde bir bayram havası eser. Fakat bu sevinç uzun sürmez. Geceleyin bardaktan boşanırcasına yağmur yağar. Güllüce'yi sel basar. Elli kadar köylüyü sular götürür. Ertesi gün Ali'nin üç arkadaşını da sel yatağında söğütlere takılmış, ölü-olarak bulurlar. Ali köylüyü toplar. Çok üzgündür. Öyleyken uyarıcı, birleştirici bir konuşma yapar: «Bendimizi önceden nereye, nasıl kuracağımızı bilemezsek, dirsek dirseğe, kol kola yürümezsek çok seller akacak, bizleri taştan taşta çarpacak, çamurlara bulayacak ve de Deli Veli'nin söğütlerine asacaktır.» (A. Bezirci - R. Taner, Seçme Romanlar, s. 202)

Romanın ana düğümünün atılışı, gelişimi ve ara düğümleri rahatlıkla anlaşıldığı halde ana düğümün çözülüşünün anlaşılmasında güçlük çekilmektedir. Romanın baş kişilerinden Ali'nin, olayın bitimine yakın ettiği sözler, bu konuda bazı ipuçları verirse de bu ana bildirinin tam olarak anlaşılmasını sağlayamaz.

Yazar bu konuyu yönelik bir soruyu yanıtlarken şunları söylüyor : «...demokrasi! demokrasi diye yırtınıp durdukları yönetim biçiminin ülkemizde nasıl uygulandığını her gün, her saat, her an görmekte, duymakta ve yaşamakta olduğumuzu bir roman diliyle söylemeğe çalıştım. İkincisi, ekmeğini alın teriyle kazananların, sömürülenlerin, horlananların, insan yerine konmayanların bir araya gelip örgütlenerek belli bir bilince ulaşmadıkça, seçim dalavereleriyle yönetimi ele alsalar bile; çıkar gruplarının, haksızların, zorbalının, sömürenlerin, hem suçlu hem güçlülerin saldırısına uğrayacaklarını, kendi yönetimlerini koruyamayacaklarını anlatmak istedim. Üçüncüsü, her türlü toplum olayında akılcı, gerçekçi olmadıkça, kimi iyiniyetlerin kişiyi ya da toplumu nasıl bir yıkıma götüreceğini duyurmağa çalıştım.»⁽⁸⁾

(8) Günel ALTINTAŞ : Yusuf Ziya Bahadmlı İle Konuşma, Soyut, Aralık - 1972

Türkiye'nin -o dönem- tek emekçi sınıf partisi TİP'e karşı girişilen etkisizleştirme, sindirme, ve kapatma girişimlerinden gide- rek egemen güçlerin rolünü belirtmekte kullandığı «s e l» imajı- nın halk üzerinde bırakacağı olumsuz etkiye dikkat çeken «Roma- nın sonunda seçimi Bizim Parti'nin kazandığı belli olduğu anda. ortalığı sel götürüyor. Bu olay, mistik ve mütevekkil halkımızca Tanrı'nın verdiği bir ceza olarak yorumlanabilir. Bu noktada bizi aydınlatır mısınız?» yöllu bir soruyu da şöyle yanıtlıyor Bahadınlı :

«Sel, bir semboldür. Mistisizmle hiç bir iigisi yoktur.

Toplum yasalarıyla doğa yasaları arasında bir benzerlik, bir paralellik var. Ezilen, zayıf olduğu için eziliyor. Ezen, güçlü olduğu için eziyor. Güçlü olmak zorunluğu vardır. Yağmura 'rahmet' derler Anadolu'da, Kutsal bir anlamı vardır. Tapınılacak nitelikte görülen bir nesne, belli bir ölçüden sonra insanları yıkıma götürebiliyor. Toplumda da sel benzerinde birtakım güçler vardır. Bu güçleri buy- ruk altına alır, ona yön verilirse -bu bir zorunluktur- halk yararına kullanmak pekâlâ mümkündür.» (•)

Tüm çalışmalarında olduğu gibi Güllüceyi Sel Aldı'da açıklığa ve öğreticiliğe önem veren Bahadınlı'nın bunu bilmeden yaptığı dü- şünülemez. Romanın, bir bakıma yazılışına yolaçan durumun sür- düğü bir dönemde yazılmış olmasının bu konuda etkili olduğunu sanıyorum. Bilindiği gibi romanın yazıldığı dönem 12 Mart faşizmi; yazılışına yolaçan temel sorun da, geniş anlamda emekçi partilere, dar anlamda TİP'e karşı girişilen hareketlerdir.

Ancak durum ne olursa olsun baştan sona öğretici niteliğini koruyan romanda bu kapalılığın giderilmesi gerekir.

«Güllüceyi Sel Aldı» hakkındaki son yargımız şu olacak. Ro- man, Bahadınlı'nın yapıtları arasında bir aşama ve tüm dünya emekçilerinin önemli ve güncel bir sorununu -seçim ve iktidar so- runu- kucaklayan bildirisiyle özgün bir köy romanı niteliği kazanı- yor.

Yukarıda kısaca değinmeye çalıştığımız eksiği giderilince ögre- ticilik görevini daha iyi yapacaktır.

Sanatçının şimdilik son romanı Gemileri Yakmak (1977) Baha- dınlı, bu romanında bir kabadayının devrimeleşme sürecini işle- mekte.

(9) Günel ALTINTAŞ : Yusuf Ziya Bahadınlı İle Konuşma, Soyut, Aralık -1972

ÖRNEKLER

«ÖYKÜ»

LİZA'NIN ELLERİ

Sıradaydık. El sıkışacaktık. İğreniyordum sıkacağım bu elden.

«Bize sıra bir saatte gelir bu gidişle» dedi önümdeki.

«Bir saatte gelirse yine de iyi» dedi onun önündeki, «baksana adama, el değil de başka şey. veriyor gibi ağır ve nazlı.»

Salon genişti, tavan yüksekti. Duvarlarda tablolar vardı. Mona Liza, tabloların en göz alıcısıydı. Mona Liza'nın en güzel yeri elleriydi. Ama güzellik adamına göreymiş...

Anam aylardır görmemiştim. On iki, on üç yaşlarındaydım. Anam tarladan ekin yolmadan dönüyordu. Güneş yeni batmıştı. Ufukları kızılık bürümüşü. Babam atlı, anam yayaydı. Beni gördüler, şaşırdılar. Babam attan inerken anam koştu. Ben de koştum, kucaklaştık. Anamın ellerini aradım, öpmek için. Bir elinde orak vardı, bir elinde dirgen. Oraklı elini elime aldım öpmek için. Eli rende gibiydi. Taze, çocuk dudaklarımı bastırınca anamın rende eline, dudaklarımı kanamağa başladı. Anamın oraklı, kanlı, rende ellerini hep özlemişimdir. Ama, anamın oraklı, kanlı, rende ellerini Leonardo hiç görmedi...

Ağır ağır ilerliyorduk. Elini sıkacağım adam, içi boş kara bir söğüt kütüğü gibi ayakta duruyordu. Elini her sıkıldığında birşeyler söylüyordu. Önümdeki, onun önündeki konuşmalarını sürdürüyorlardı. Mona Liza gülümsüyordu. Elleri gerçekten güzel miydi Mona Liza'nın. Ama güzellik adamına göreymiş...

Okula gittiğimin ilk günüydü. Okulun tek bir öğretmeni vardı. Sınıfa girdiğinde öğretmenimiz, ayağa kalktık. Sevincim sonsuzdu. Yüreğim bir serçe yüreği gibi kıpır kıpırdı. Öğretmenimizin ağzından çıkanı dinlemiyor, yutuyordum. Tahtaya bir «A» yazdı. «Ben gelinceye kadar buna bakarak yazacaksınız, durmadan» dedi. Harfleri biliyordum. Yalnız A'yı değil, yirmi dokuzunu da. Yeni defterime, yeni açılmış kalemimle başladım yazmaya. Bir sayfa doldurdum. Dünyayı gözüm görmüyordu, durmadan yazıyordum. Bir sayfa daha doldurdum, sayfayı çevirdim. Arkadaşlar da amma bağırıyorlar! Ben durmadan yazıyorum: A A A... Sıranın üstünde duran yeni silgimi almışlardı. Belki kaybolur, kim götürdü acaba? Ayağa kalktım. Tam o anda öğretmenimiz içeri girdi. Yüreğim atmağa başladı. Yazdıklarımı görecekti, «aferin» diyecekti belki de.

«Niçin gürültü ediyorsunuz?» diye bağırdı. «Bak bir de ayakta!» diyerek bana doğru yürüdü. «Bak daha bir A bile yazmamışsın!» Küçük yüzümde «şırtaak» diye ses çıkaran kocaman bir el duydum. Ağzım yüzüm yer değiştirdi sandım. Bağıra bağıra ağlamağa başladım. «Niçin vuruyorsunuz?» dedim, «silgimi almak için kalkmıştım. İki sayfa yazdım!» Arka-

daşlarının çoğu yarım sayfa bile yazmamışlardı. Öğretmen defterime baktı, bilemediğini, haksızlık ettiğini söyledi. Öğretmen, düşlediğim güzel dünyayı yıkmıştı. Beni zamanla çok sevdi. Ben de •unutumuştum artık. Beş yıl geçmişti aradan. Okulu bitirecektim. Sınıfça bir fotoğraf çektirdik. En önde öğretmenimiz vardı. Bu fotoğraf hâlâ albümümde durur. Ne var ki, öğretmenin resimdeki elleri kesiktir. Bugünkü gibi aklımda. Fotoğrafi aldım, eve götürdüm. Önüme koydum, bir bir bakıyordum fotoğraftakilere. Gözlerim, öğretmenin ellerinde durdu. Öğretmenin elleri üstündeki damarlar belli belliydi. Damarlar, bakarken bakarken, ince ve uzun birer yılan gibi görünmeğe başladılar. Yılanlar, uzuyor, kısalıyor, kıvrılıyor, başlarını uzatıyor, dillerini çıkarıyorlardı. Fotoğrafi elimden yere attım. Koştum, bir cilet bulup getirdim ve öğretmenin ellerini kesip attım fotoğraftan. Rahatlamıştım. Leonardo bu elleri bir görmeliydi!..

Sıra kısalıyordu. Elini sıkacağım adamı daha yakından görüyordum: gözleri birer sümüklü böcek gibi; baktığı yerde yapışıp kalıyordu. Bir palyaçonun burnu ne denli insan burnuysa, onunki de öyleydi. Bir de gülümsüyordu! Mona Lize da gülüyordu. Hayır gülmüyordu, gülümsüyordu. Ama Mona Liza'nın en güze yanı elleriydi...

İlk kez sinemaya gitmiştik onunla. Işıklar sönmüştü. Karanlık cesaret vericidir insana. Bana vermiyordu. Ben çok gençtim. Yanıp tutuşuyordum. Hele elleri. Elini elime bir alsaydım. Elini elime almak! Beni öldürüyordu bu duygu... Biz neredeydik, oynayan filmin adı neydi, oyuncuan kimlerdi! Bişey oldu birden: dünyada olmayacak, düşünüy bile göremiyecğim bişey! Sol eli, sağ elimin içindeydi. Bu bir el değildi, bir topak kordu. Elimin yandığını duyuyordum. Yüreğimin sesi, bir duvar saatinin tiktaklarından daha gür, bir sel suyundan daha hızlıydı. Yirmi yıl geçti aradan. O el şimdi çocuk bezi yıkamaktan çatlak, soğan doğramaktan kesik, yemek pişirmekten yanık... Ama elime aldığımda, yirmiyıl öncesinin kuru kadar yakıcı. Yüreğimde yine bir kıpırdama. Leonardo karımın ellerini görmedi...

Sıra daha da kısalmıştı. Yüz çizgilerini yakından görüyordum. Önüm-ilekiler fisildaşıyorlardı.

Evin önünde köpekler vardı. Avluda köpek, damda köpek, yolda köpek. Mart ayıydık. Mart ayı Gümüş'ün ayıydı. «Gümüş», bizim köpeğin adıydı. Erkek dostları yılda bir onu görmeğe gelirlerdi. Gümüş'ün dostuydular, ama birbirlerinin değil. Hırlaşıp dururlardı. Gümüş, o gün en güçlü olanın olurdu. Gümüş'ü çok severdik. Gümüş evden biriydi. Bizlerden biri eve geç gelsek, pek aldırın olmazdı. Ama. Gümüş'ün bir anlık yokluğu herkesi kaygılandırırdı.

Bir sabah, kapı peçe yine Gümüş'ün dostlarıyla doluydu. Hırlaşıp duruyorlardı. Babam evden bir hışımla çıktı. Elinde bir kazma vardı. Olanca gücüyle kazmayı köpeklerin üstüne fırlattı. Kaçan kaçanaydı. Kazma evin damına düşmüş, hiç birine değmemişti. Babam içeri girdi. Bir süre sonra, elinde ucu nar gibi kızarmış demir bir çubukla yeniden dışarı çıktı :

«Gümüş! Gümüş! gel,gel!» diye bağırdı.

Gümüş koşarak geldi. Gümüş'ün o günkü bakışını hiç unutamıyorum. Babam, Gümüş'ün bir eliyle başından tuttu, bir eliyle de tuttuğu kızgu* demir çubuğu Gümüş'ün arkasına soktu. O anda bir cızırtı duydum. Ardından bir duman yükseldi yukarlara. Gümüş'ün gökleri çınlatan sesine kulaklarımı tıkadım. Ama kızgın demiri tutan babamın elini unutamıyorum. Leonardo'nun, babamın kızgın demir çubuğu tutan eini görmesini isterdim.

«Bütün insanlığımız ellerimizdir» diyordu önümdeki. Onun önündeki de :

«Sevmek mi istiyoruz, ellerimizle; kızıyor muyuz, ellerimizle» diyordu.

Gerçekten elimiz insanlığımızdı: el açıyorduk, el atıyorduk, el bağlıyorduk, el basıyorduk, el birliği ediyorduk, el etek çekiyorduk, el etek öpüyorduk, el kaldırıyorduk, el pençe divan duruyorduk, el sallıyorduk, el sürüyorduk, el uzatıyorduk, el üstünde tutuyorduk, elde ediyorduk, ele avuca sığmıyorduk, el ele veriyorduk, ele veriyorduk, elimiz kalem tutuyordu, elimizin tersiyle itiyorduk, elimiz varmıyordu, elimizi vicdanımıza koyuyorduk ve de elimizin hamuruyla erkek işine karışıyorduk...

Arkamdaki, ceketimin eteğini çekti. Demek sıramız gelmişti, önündeydik. Ağzından soluyordu. Elini uzattı, baktım bir süre (arkamdaki, ceketimin eteğini bir daha çekti). Ben de uzattım elimi. Eli kılsızdı. Eli iriydi. Eli vıcık vıcıktı, pelte gibiydi...

Bir koşuda lavaboya vardım. Öğürüyordum. Hayır hayır güzellik adamına göre değildi. Elimi bir çabuk sabunladım. Sonra musluğu sonuna dek açtım. Şimdi iğrenişimin nedenini iyi anlıyordum: ellerime zincir vuran bu ellerdi. Ağzıma kilit asan bu ellerdi. Bir daha sabunladım elimi. Ekmeğimi elimden alan bu ellerdi. Bu ellerdi beni itin kurdun ağzına atan. Musluğu bir daha açtım, su basınçlıydı. Hayır hayır güzellik adamına göre değildi. Öğürmeğe başladım, midem ağzıma geliyordu. Bu ellerdi benim idam fermanıma mührünü basan. Bu ellerdi beni insanlığımdan eden. Sonra bir iyice kustum. Biraz rahatlamıştım. Leonardo kılsız, iri vıcık vıcık, pelte eli mutlaka görmeliydi...



MEHMET BAŞARAN

YAŞAM ÖYKÜM :

Anama, göre «İlkyaz üstü» doğmuşum. Ayını, yılını çıkaramıyor. «Sekiz kızanım oldu, hangi birinizi aklımda tutayım» diyor. Nüfusumda : Ceylanköy 1926 yazılı.

Toprağımız azdı, olanı da kıraç, tospağalık yerlerdi. Her yıl zor doğrultabiliyorduk yemeliği. Çavdar, buğday salamurası yiyorduk hep. O da kış yarısında bitiyor, «aç harmanı» dövülene dek, akla karayı seçiyorduk. «Harmansonu», borçlara yetmiyordu. Bayramdan bayrama «et - dat» görüyordu soframız. Katıksız buğdayekmeğini Köy Enstitüsünde yiyebildim.

Babam, iki inekle çiftçilik yapmağa çalışıyordu; yetiremedlği için dülgerlik te ediyordu. Köyde iş bulamayınca «Bedir»e çalışmağa gidiyordu. Güç bela bir çift öküz edinebildi sonunda.

Yaşıyan beş kardeşin yukardan ikincisiyim. Dokuz yaşıma değin anızlı, çobankalkıdanlı kırlarda yalnayaktım. Hayvan güdüyor, çapaya

ûrağa gidiyordum. Yarılmış kanamış ayaklarıma bakıp, bana bir çift şaplı çarık almağa niyetleniyordu babam. Ama «Bu yıl da gücümüz yetmedi» denerek gelecek yıla erteleniyordu hep. Dokuz yaşına bastığımda nasıl etti etti, aldı. Mısır kırmağa gitmiştik o gün; Eskimesin diye çıkarıp bir mısır öbeği yanına bırakmışım çarıklarımı. Birden yağmur bastırdı, aramadık yer komadık; olan olmuş, çarıkarım gitmişti. Gene yalnayak kalmıştım.

Sık sık, içini çekerek, çocukluğunda okuyabilmek için nasıl İstanbul'a kaçtığını, nasıl geridönmek zorunda kaldığını anlatırdı Babam. Amcasına, engel olanlara kızardı. Seferberlikte Talimgahtayken Odun Sali'yi Arap Binbaşının tekmeleri altından nasıl kurtardığına, nasıl Suriye cephesine sürüldüğüne geçerdi sonra. Kışının noduldan kurtulmasını, ensesinde boza pişirilmesini istemiyorsa okumalıydı insan, okuyup gözünü açmalıydı. Lâkin okuyup bir baltaya sap olunca da, aslını unutmamalı, gaddar olmamalıydı.

Onu dinledikçe okumağa karar veriyordum. Günün birinde birsey olursam aslımı unutmayacak, Odun Salih gibileri kurtarmağa çalışacaktım. Derslerim iyiydi. Nuri Bey eski gazete yetiştiremiyordu bana. Üçüncü sınıftayken Cumhuriyet bayramı için yazdığı on bir sayfalık nutku ezberden okumuştum alanda. Komşuların ağzı ayırık kalmıştı.

Köy okulu üç sınıflıydı, diplomamı alınca okumanın yoksul işi olmadığını anladık. Bükelendi durdu babam. Sonunda yalvar yakar Uzunköprü'de Mübaşir olan dayımın yanına bıraktı beni. «Amman Fadıl Efendi kurtaralım bu çocuğu» diyor da başka bir şey demiyordu.

Böylece dokuz yaşında gurbetlik olmuşum.

Asıl zorluk ilk okuldan sonra başladı. Uzunköprü'de ortaokul yoktu Dayımın elinden gelen de bu kadardı. Başvurduğumuz yerler taş kesiliyor, çaldığımız kapılardan azarlanarak, horlanarak geri çevriliyorduk.

Kendi çocukluğunda başına geleni anlıyor, kahroluyordu babam. Anamın gözyaşlarına bakmadan «harmanyerini» Şükrü Beye yok pahasına verdi. Kalkıp Edirne Paşası Kazım Dirik'e gittik. Kırklareli Valisine bir mektup yazdırdı Kazım Dirik. Vali, okulların açılma vakti gelince çağırılacağımızı bildirdi. Sevincinden ağlıyordu babam «Harman yerimize gitmişti ama işi de başarmıştık.

Hepimiz ayrı düş kurduk o yaz. Komşular da merakla izliyordu durumu. Ha çağırıldım, de çağırılıyorum derken, Eylül geldi, okullar açıldı. Ne arayan ne soran... Sekiz saatlik yolu yürüyerek Kırklara gittik. Valinin beş kişi seçerek gönderdiğini, yapılabilecek birşey kalmadığını söylediler. Yeniden ta Edirnelere gidecek gücümüz yoktu. Derdimizi kimseye anlatamıyorduk. Bir daleveredir dönmüştü. Yıkılmıştık. Bunca zaman geçti aradan, hâlâ o günkü halini unutamam Babamın.

Çekildi bir köşeye kararıp kaldı günlerce. Ne ağzına bir lokma ekmek koydu, ne gözünü yumdu. Anam ağlıyor, kafasını bozmasından korkuyordu. Sonra kararlı kararlı çekip gitti bir sabah.

Döndüğünde yüzü gülüyordu. Gene Uzunköprü'den olmuştu işim. Bir Köy Öğretmen Okulu açılıyormuş Edirne'de o yıl. Yazılan öğrencilerden biri vazgeçmiş. Dayımla bir fiskos, onun yerine beni yazmış Milli Eğitim Memuru Hami Bey.

Seksen üç kişi Karaağaç Küçük Zabit Okulunda toplandık. Yıl 1938. Rumejinin yazgısını yaşadı Köy Öğretmen okulu. Kısa bir süre sonra Alpullu Şeker okuluna, oradan da Lüleburgaz Emrullah Efendi okuluna göç ettik. Gündüz, asıl Enstitünün kurulacağı beş kilometre ötedeki Kepirtepeye gidip temel kazıyor, akşamları marangozhanede kitap okuyorduk. Türkçe öğretmenimiz Fikret Madaralı, Küçük Paşa'yı Çıkrıklar Duruncâ'yı, Kuyucaklı Yusuf'u okuttu bize.. Kafalarımızı kımıldatan, burnumuzu sızlatan gerçekerdi. Uzun süre etkilerinde kaldım. Küçük Paşa'nın kurtlar tarafından parçalanışını, Yusuf'u, Muazzezi gördüm düşlerimde. Köyümü, başımızdan geçenleri anlatma istekleri duydum.

Kışın postallarımızın altını söken çamur, yazın yarık yarık susuz topraktı Kepir. Vurdu mu, gözlerimizde şimşek çaktırıyordu İstirancalardan kopan rüzgâr. Suyumuz Lüleburgaz'dan taşınıyordu kamyonla. Asfalttan kopunca batağa saplanan kamyonu, her seferinde halatlarla çekip çıkarıyorduk. Bir yıl sonra 175 metrede su bulunduğu gün bayram ettik. Şiirle anlatmağa çalıştım o günün sevincini. Beğenildi.

Her Cumartesi toplantısında şiir isteniyordu benden gayrı.

1941 de Almanlar Türk sınırına dayanınca, Trakya boşaltılmağa başladı. Kitapların yazmadığı bir bozgun yaşıyordu. Kepirtepe Köy Enstitüsü de. Ankara yakınlarındaki Hasanoğlan köyüne kaldırıldı. Karlı bir Nisan günü sırtımızda çantalarımızla Lalabel tepelerinden köye sarktık. Camiye, okula, okul bahçesine kurduğumuz çadırlara yerleştik.

Sekiz ay kaldık Hasanoğlan'da. İstasyona inen düzlüğe Hasanoğlan Köy Enstitüsünü kurmağa başladık. Ankara, otuz beş kilometreydi. Kırıkkale trenine binen, gidip dolaşıyordu. Meclisi, Ulusu, Atatürk heykelini görüyorlardı. Gençlik parkını görüyorlardı. Ballandıra ballandıra anlatıyorlardı sonra. Kemal Paşa günlerinin büyüsunü taşıyordu başkent o zaman. Ben de gitmek, ben de görmek istiyordum ama param yoktu. Savaş yıllarıydı, yokluk sıkıntı, açlık yıllarıydı. Ödünç isteyemezdim kimseden. Yalnız, Hasan Efendi hastaları, dişi ağrıyanları okul parasıyla götürüp getiriyordu. Kıvranıyordum, Ankarayı görmeden Trakya'ya dönmek olur muydu ta buralara gelmişken? Dişim ağrıyor diye tutturdum bir sabah, doktor belki ilaçla filan savar diye düşünüyordum. Hasan Efendinin ardına takıldım. Ağrımadığı halde dişimi çekti Darendeli Dişçi, üstelik morfin filan yapmadan. Kan tüküre tüküre Gara döndüm.

Bir azı dişine Ankara'yı bir ucundan görmüştüm, hâlâ boştur yeri alt çenemde...

Tekrar Kepirtepe'ye döndük.

Yüz elli gram ekmekle başımız döne döne çalışıyorduk. Biri köyünden ekmek getirirse, kurtaramıyorduk elimizden. Ölen Kazım. **Dirik'in**

yerine Trakya Genel Müfettişliğine vekâlet eden Salim Gündoğan, w iç sık uğruyordu Enstitüye. Birkaç kez şiirlerimi dinlemiş, çok beğenmişti. Biraz da öğretmenler ^övmüştü herhalde. Okulu bitirmemize yakın, karısıyla geldiler. «Yanlarına almak, Avrupalarda yüksek öğrenim yaptırmak, evlat edinmek» istiyorlardı beni, kimleri kimseleri yoktu. Öğretmenlerim, yöneticiler «bulunmaz fırsat» sayıyorlardı öneriyi. Devlet kuşu konuyordu başıma. Düşündüm taşındım, kökümünden koparılmışım gibi geldi bana. Babamın sözünü ansıdım : «Bir adam okusa adam olsa da, aslını unutmamalı, Odun Salih gibilerinin yanında olmalı»

Kabul etmedim.

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne geldiğim zaman adım, şiirlerim öbür enstitülere ulaşmıştı. Özellikle Bir Atlıya ile Halı- her toplantıda isteniyordu. Sabahattin Eyüboğlu'nu, okul doktoru aracılığıyla Orhan Burian'ı tanıyınca, fikir ve sanat ufku daha da genişledi. Daha doğrusu, hanyayı konyayı yeni yeni anlamağa başladım. Sabahattin Eyüboğlu üç yıl öğretmenim oldu. Birlikte Köy Enstitüleri Dergisi'ni çıkardık. Bu dergi, tüm enstitülerin yazınsal ürünlerini harmanlıyordu, yön vericiydi, kendi alanında tekti. Bakanlıkça basılıyordu. Daha sonra Hasan-Ali-Öner davasında o da yargılandı. Her soruşturmanın sorusuydu. Dergi kolu olarak, benzerlerini 1960 tan sonra görebildiğimiz kitap tanıtma toplantıları, konferanslar, şiir geceleri düzenledik. Zamanın tüm ünlülerini getirdik Hasanoğlana.

Eşsiz bir insan, değerli bir bilim adamıydı Orhan Burian. Dil Tarihte çalışıyordu. Sık sık evine gidiyordum. Yücel'i çıkarıyordu arkadaşlarıyla. Kapandığı güne değin benim de şiirlerim çıktı YÜCEL'de. İlk kitabım Ahlat Ağacı'da öğretmenim Vedat Günyol'un emeğiyle Yücel yayını olarak basıldı. Burian da, Eyüboğlu da, ölümlerine değin, dar zamanlarımda yalnız komadılar beni.

Son yıl İsmet Paşa Kız Enstitüsünden bir sınıfı dolaştırıyordum Hasanoğlu'nda. Uygulama okulunda, içlerinden sarışın, güzel biri bileğime yapıştı. Topluluğu bırakıp bağevine gittik. Günümüz şairlerinden, şiirden konuştuk orada. Aramızda yaman bir yakınlık kurulmuştu. Büyük Şairden dumanı üstünde şiirler sağlıyordu bana.

İkinci Dünya Savaşı sona ermiş, çok partili dönem başlamıştı. Köy Enstitüleri vardı topun ağzında. Öğrenci arasındaki ikilik sertleşmiş, kışkulu ziyaretçiler çoğalmıştı. 17 Nisan 1946 da tüm bakanlarla Cumhurbaşkanını katıldı bayramımıza. Açık hava tiyatrosunda Temelden Çatıya adlı uzunca bir iş destanı denemesi okudum ben de konuklara. Özel iltifatlarla bulundu İnönü. Tunç Yalman, Lütfü Ay, Halkevleri Genel Başkanı Ferit Celal, Orhan Veli bana da yer verdiler yazılarında. İyiden iyiyeye dikkatler üzerime çekilmişti. Orhan Burian hoşlanmıyordu bundan. Nitekim Ulusta ilk fiske vuruldu. Temelden Çatıya Ülkü de yayımlanmıştı. Tere Övgü'de :

«Terle sulansa eğer renk değiştirir bu yer» diye bir dize vardı. Bozkırın gövereceğini anlatmağa çalışıyordum.

Soruyordu Nurettin Artam :

«Bu genç,nasıl bir renk özlüyor acaba?»

Ünlü 1946 seçimlerinde C.H.P. kendi içindeki ikdidar değişikliğiyle iktidarda kalmıştı. Halkın okutulması seferberliği en büyük tehlike sayılıyor, Enstitülere yükleniliyordu. Kıyametler kopuyordu Mecliste. «Asmalv. kesmeli, kapatmalı) havası içinde Karabekir, Şemsettin Günaltay, Feridun Fikri, ırkçı milletvekili Kemal Cemal soruşturmaya geldiler Hasanoglan'a. Öğrenci temsilcisi olarak ben de bulundum gizli sorgulamada. Kışkırtılmış on beş yirmi kişilik bir gurup (Bizim sayın muhbirler) listeler verdiler o gün gelenlere..

Toz duman içinde mezun olduk. Antalya - Aksu Köy Enstitüsüne atanmıştım. Hasan Ali, Tonguç, yerlerinden ayrılmışlardı. Ben Enstitü Müdürü Halil Beye «Kaleyi içinden yıktırmayın» diyen bir mektubunu götürmüştüm Tonguç'un. Bu yüzden, ardından gelen Reşat Şemsettin'in Müdürü Kemal Kaya, tam yedi ay uğraştı benimle.

Nisanda Enstitülerde görevli Tüm Yüksek kısım çıkışlılar toptan askere çağırıldı Milli Eğitim Bakanlığı telgraflarıyla. Şubeler «Bize Savunma Bakanlığı karışır» deyip geri çevirdiler. Birkaç kez yinelendi bu Sonunda Savunma Bakanı Cemil Cahit'le anlaşmaya varılarak erteleme-lilerimiz dahil, Yedek Subaya toplandık. Dönem sonunda 22 yüksek kısım çıkışlı, hapisane arabasına doldurularak, memleketimizde pek az kişinin yaşadığı bir yolculuğa çıkarıldı. Aralarında ben de vardım.

İktidarlar değişti, Genel Aflar çıktı, başka kesimler nispi bir özgürlüğe kavuştu, ama Köy Enstitülüler üzerindeki baskı yoğunlaştırılarak sürdürüldü. Yüksek Köy Enstitüsü, Köy Enstitüleri kapanmıştı bizler; oraları sürdüren kişiler olarak görülüyorduk. Gezici Başöğretmenlik, köy ve kasaba ilkokulu öğretmenliği, dairede memurluk ettim. İlk kitabım Ahlat Ağacı yayımlandığı yıl, üç Tefvik İleri Müfettişince 24 soruyla (1946 ya ait) sorguya çekildim. Tonguç hakkında bilgi isteniyordu benden. Daha sonra tel emriyle sabit işe alınmamı istedi Tefvik İleri. Ardından bir derneğe üye olduğum iddiasıyla, ağır suçlamalarla başka bir soruşturma..

Hava değişir gibi olmuş, yüksek kısım çıkışlılar «Denetmen» tayin edilmeğe başlanmıştı. Ben de başvurduğum durumumun elverişli olmadığı gerekçesiyle reddedildi. «Elimizdeki listede adın var, ayrıca af için imza atmışsın» diyordu Genel Müdür Halit Berk.

27 Mayıs, otuza yakın Enstitü çıkışlıyı, bakanlık emrinde, sürgünde, kızakta buldu. Devrimi yapanlarla girişilen konuşmalarda sorulardan biri de, Köy Enstitüleri oluyordu. Altmış bir Anayasasının oluşumunda enstitülülerin mücadelesinin de payı vardır denir.

27 Mayıs'tan sonra İstanbul Halk Eğitimi örgütünün kuruluşunda çalıştım. Daha sonra Hasan Ali'nin ve Bakan Bedrettin Tuncel'in ilgileriyle ortaöğretime geçtim.

1971 de müdürler komisyonunca Almanya'ya gönderilmem' -kararlaştırıldığı, gerekli tüm hazırlıklar yapıldığı halde, İç. İşleri Bakanlığınca yurt dışına çıkmama izin verilmedi. Danıştaya dava açtım, halen sürmektedir bu dava.

Evliyim. Eşim de Hasanoglan Yüksek Köy Enstitüsü çıkışlı, İki kızımız var. (1974'te yazıldı)

SANAT ANLAYIŞIM :

Köylüyüm. Köy Enstitülerinden geliyorum. Önemle üstünde durulması gereken bir anlamı var bunun. Enstitülerde Türkiye sorununun caneline el atılmış. Oradan gelenler değişmeyi hızlandırmış, yazınımıza soluk katmış. Halkın insanca/yaşama isteğine, uyanmasına karşı olan egemen güçler, görüşler kıyameti koparmış. Enstitüleri kapatmış, oradan gelen sesi susturmağa kalkmış.

Birikmiş sevgiler, özlemler, öfkelerle doluyuz. Baskılara karşın Enstitülerin başlattığını sürdürmeğe çalışıyoruz. Düşüncede, beğenide, duyarlılıkta donmuşluğun, katılaşmanın kabuğu kırılmadıkça dünyaya yeni gözlerle bakılamaz; insanın insanla, doğayla, toplumla ilişkileri değiştiremez. Ancak yeni bir bilinç akımıyla kendimizi gerçekleştirebiliriz.

Yazınımız yeni yeni sınırlarını genişletiyor, dünyaya kendi gözleriyle bakma yolunu tutuyor. Köyümüz, Anadolumuz tüm sorunlarıyla sanatın çerçevesi içine alınamamış. Halkımızı derinlemesine tanımıyoruz. O derinliklere açıldıkça saklı olanlar ortaya çıkacak, yazınımız yeni boyutlar kazanacak. Bir kültür kirizmasıyla ulusal kültürle evrensel kültürün bileşimine varabileceğiz.

Şiir, insan gerçeğine, toplumsal gerçeğe en vurucu biçimi vermektir. Dile yaslanarak, soylu bir aramayla varılır buna; yoğun düşünceyi kişiliğin imbiğinden geçirme ustalığına ermekle varılır. «Gücünü oluşmakta olan tarihten, gerçek insanın yaşamından, bu insanın önüne çıkan sorulara verilen karşılıklardan alır.» Dünyayı kendini açıklamanın ortak duyarlıgım, görüntülerini, biçimlerini yaratma çabasıdır.

, Bu anlayışla kendimi deyimleğe «ahlat ağacı» gerçeğini vermeğe çalışıyorum ben; halkımın acılarını, sevinçlerini, özlemlerini biçimlemeğe çalışıyorum. Kökümden, ana kaynaktan gelen özsu sözcüklerimin şiirimin yüküdür. Dil kırlarının, halk türkülerinde, halk ozanlarında, masallarda bulduğum yabansı «rayha»sını katmak istiyorum şiirime. «Başka görüş noktalarını* gözden kaçırmıyorum. Doğayı, ana toprağın sıcaklığını üslenerek bile bile yalın, aydınlık bir dille ülkümün türkülerini yakıyorum.

Kesmeli, düşünülenlerden, denilenlerden çok yapılanlar önemli çünkü...

ESERLERİ:

Ş i i r : Ahlat Ağacı (1953-1976), Karşılama (1958), Nisan Haritası-Köy Enstitüleri Destanı (1960), Kocakent (1963), Pıtrak11 Memleket (1969), Gök Ekin (1975)

K ö y N o t u - A n ı - H i k â y e : Çarışımı Yitirdiğim Tarla (1955>, Aç Harmanı (1962), Zeytin Ülkesi (1964), Sürgünler (1970), Elif Diye Bir Türkü (1976) kitaba adını veren hikâye TRT başarı ödülünü, Ayrılanmak hikâyesi de Sabahattin Ali ödülünü aldı.

Ç o c u k K i t a p l a r ı : Dilek Yüzüğü (1959), Cingöz Çoban (1960), Kuş Dili (1968), Evvel Evvelken Deve Tellalken (1974), Aç Kapıyı Bezirganbaşı (1974), Yağmur Gelini (1975)

A n ı - İ n c e l e m e : Tonguç Yolu (1974)

YAZDIĞI YERLER :

Köy Enstitüleri Dergisi, (aynı zamanda derginin yöneticilerinden); Yücel (askerdeyken Mehmet imzasıyla); Varlık (1947'den itibaren); Demet (Göller Bölgesi Öğretmenler Derneği Yayını); Köy ve Eğitim (meslekî dergi); Ufuklar (Yeni Ufuklar), (sürekli olarak, bazan H. Meran, M. B. imzasıyla); Pazar Postası (sürekli F. Deniz, Mehmet B. imzalarıyla); Yeditepe; Kaynak; Küçük Dergi; Yaprak; Yelken; Papirüs, Türk Dili; Yeni Dergi, Yansıma; **Gençlik**.

KAYNAKÇA:

O. Veli Kanık : Dadal'ın Sarhoşluğu, Ülkü, 1946
Sabahattin Eyuboğlu : Şair Başaran, Yeni Ufuklar, Aralık - 1953
Mehmet Fuat : Ahlat Ağacı, Yeditepe, 15.3.1954
Mahmut Makal : Ahlat Ağacı, Dünya Sanat Eki, 2 Ocak 1954
Oktay Akbal : Ahlat Ağacı, Vatan Sanat Eki, 7 Şubat 1954
Halil Aytekin : Ahlat Ağacı'nın Düşündükleri,
Fahir Onger : Ahlat Ağacı, Yenilik, Şubat-1954
Refet A. Kocabekir : Ahlat Ağacı, Yeni Ufuklar, Mart - 1954
Aydın Oy: Karşılama, Varlık, 1.6.1959
İlker Kesebir : Karşılama, Yelken, Ekim - 1958
N. Ataç : Bir Şair ; Başaran, Ulus, 9.1.1954
Hasan Ali Yücel : 17 Nisan Yağmurundan İki Damla, Cumhuriyet, 1960
Tahir Alangu : Nisan Haritası (Köy Enstitüleri Destanı)
C. Atuf Kansu : Ömer İle Gülizar (Nisan Haritası Dolaysıyla), Devrimlere Bekçi, 27.7.1960
Behzat Ay : Nisan Haritası, İmece,
C. Atuf Kansu : (Zeytin Ülkesi Üstüne) Anadolu, Vatan, 17.9.1964
Hüseyin Cöntürk : Başaran, Dönem, Eylül - 1964

Kefet Özkan: Başaran (Bölümü), Papirüs, Ekim - 1988
Timur Kocaoğlu : Başaran Üstüne, Yordam, Nisan - 1966
Hasan İzzettin Dinamo: Pıtraklı Memleket, Yeditepe,
Hasan İzzettin Dinamo : Elif Diye Bir Türkü; Vatan, 14.9.1977
Hilmi Yavuz : Sürgünler, Cumhuriyet, 24.9.1970
Celâl Özcan : Bir Hikâyesiyle M. Başaran, Yeni Ortam, 3.12.1972
Befet Özkan: Sürgünler, Yeni Ufuklar, Temmuz - 1970
Gültsn Akın: Yağmur Gelini; Türk Dili, Ekim - 1976
Muzaffer Uyguner : Elif Diye Bir Türkü; Türk Dili, Mayıs - 1976
C. Orhan Tütengil : Dün 17 Nisandı (Aç Harmanı Üstüne), Yeni Ufuk-
lar, Mayıs - 1973
Vecihi Timuroğlu : Elif Diye Bir Türkü; Türk Dili, Ekim - 1976
Burhan Günel : Aç Harmanı Üstüne, Varlık,
Celâl Özcan : Bir «Üvendere» Düşünmek (Aç Harmanı Üstüne), Yansima,
Aralık - 1973
H. İ. Dinamo : Sürgünler, Yeni Ortam, 16.4.1974
H. İ. Dinamo : Başaran'm Şiirleri, Yeni Ortam, 24.6.1975
Mehmet Bayrak : Başaran'ın Şiiri, Soyut, Nisan - Mayıs 1974
Mehmet Bayrak: «Ahlâat Ağacı»ndan «Gök Ekin»e Giden Yolda Başaran;
Oluşum, Mayıs - 1977
Mehmet Bayrak: Başaran'm Düzyazı Çalışmaları ve Sürgünler, Yeni A,
Nisan 1974.
Muzaffer Uyguner: Gök Ekin, Varlık, Ekim-1975
Ahmet Uysal : Gök Ekin ve Başaran, Yeni Ortam, 15.1.1976

G e n e l :

C. Atuf Kansu : Köy Enstitülerinden Şiire ve Romana, Bekçi, 15.6.1959
C. Atuf Kansu : Köy Enstitülerinin Edebiyatımıza Getirdikleri, İmece,
Sayı : 13
Mehmet Bayrak: Köy Enstitülüler Kuşağı, Yeni Ortam, 17 Nisan 1973
Mehmet Ergün : Köy Enstitüleri ve Edebiyatımız, Yeni Adımlar,
Kasım- 1973

K o n u ş m a l a r

BaşaranTa Konuşma, Varlık, 1.1.1956
Başaran'ın (Soruşturma) Yanıtı : Yeni Ufuklar, Ocak - 1967
Hikmet Altınkaynak : Başaran'la Konuşma; Edebiyatımızda 1940 Kuşa-
ğı, S. 99, 1977.
Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Başaran'la Ko-
nuşma, Yeni Ortam, 30.8.1973
Başaran'la «Gök Ekin» Üstüne Bir Söyleşi.
Cumhuriyet, 2.8.1975
Perihan Tok: Başaran'la Konuşma, 1977 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı,
S. 826.
Sezi Çolakoglu : Başaran'la Çocuk Edebiyatı Üstüne Konuşma,
1977 Nesin Yıllığı, s. 116

T e z :

Yakup Yılmaz : B a ş a r a n , D.T.C.F. Türkoloji Bölümü Bitirme Tezi,
1972

BAŞARANIN ŞİİRİ

Enstitülüler kuşağının şiirdeki önemli temsilcilerinden biri kuşkusuz Başaran'dır. Yazınsal çalışmalarına şiirle başlamış olup bugün de sürdürmektedir. Bu kesintisiz çalışma sonunda altı şiir kitabı vermiştir bugüne değin: Ahlat Ağacı (aralık -1953); Karşılama (1958); Nisan Haritası (Köy Enstitüleri Destanı) (1960); Kocakent (1963); Pıtraklı Memleket (1969), Gök Ekin (1975).

Öbür yapıtları köy notu, öykü anı türünden : Çarığımı Yitirdiğim Tarla (köy notları -1955); Aç Harmanı (öyküler, 1962 — ikisi birden Aç Harmanı adıyla yeniden 1973—; Zeytin Ülkesi (öyküler, anılar— 1964); Sürgünler (öyküler, 1970).

Ayrıca yazarın «Elif Diye Bir Türkü» —TRT başarı ödülü almıştır— adlı öykü kitabı, Köy Enstitülerini anlatan «Tonguç Yolu» adh kitabı da bulunmaktadır.

Başaran, yapıtlarıyla ne yapmak, neyi vermek istediği şöyle anlatıyor : «Şiir, insan gerçeğine, toplumsal gerçeğe en vurucu biçimi vermektedir. Gücünü oluşmakta olan tarihten, gerçek insanın yaşamından, bu insanın önüne çıkan sorulara verilen karşılıklardan alır. Dünyayı, kendini açıklamamanın sınırsız gerçekliğidir. Bu anlayışla, yaşadığım günlerin «Ahlat ağacı» gerçeğini, acılarını, sevinçlerini, özlemlerini, atılımlarını vermeğe çalıştım halkımın. Köyümden, ana kaynaktan gelen özsu şiirlerimin, sözcüklerimin yüküdür:

Sesim biraz toprağa
Biraz gurbete çalar
Akşamlar gibi
Derinlerinden gelir
Âfrikalarımızın /

Boyuna acıyı özlemi söylerim
Gecenin ıssız ormanında
Boyuna köyleri

Güler durumuma
Beyaz efendiler
Gözlerimde sabahların cücüğü
Beklerim

(1958)

/.../ Çarığımı Yitirdiğim Tala (1955), köyü tüm gerçekleriyle vermeğe çalışan yazılar; Nisan Haritası, köy enstitüleri destanı; Kocakent, kente bakan köylü gözüyle bir düzen eleştirisi. Ezilen insanı, o düzeni ayakta tutanları ele alıyor, sağlıklı bir düzende «kırsal kentsel bütünleşme» özlemini dile getiriyor. Zeytin Ülkesi ile Sür-günler'de, köyü, köy insanını, onlarla omuz omuza yürüyenleri, kıyılan, sürülen, ezilen öğretmenleri anlatmağa çalıştım» (*)

Ceyhun Atuf Kansu, Başaran'ın şiirinin genel bir değerlendirmesini yaparken şöyle diyor: «...Şiirlerinin Başaran'ın yaşantısı ile bir. bir de Başaran'ın çevresiyle kopmaz bağları var. Başaran'ın iç evrenini hiç bilmeyecektik, bu iç evrene kaynaklık eden halkımızın bir bölgesinden hiç ses gelmeyecekti; eğer Başaran eğitim yolu ile yüreğinin sesini söylemeğe zorlanmasaydı. Başaran kendi durumu ile birlikte bir yaşantının ilkelerini getiriyor. Bu ilkeleri ister aldıralım, ister aldırmayalım, ama, Başaran söylemeseydi bu ilkeleri bilemeyecektik. Başaran'ı milyonların içinden çıkarıp söyleyen yazan bir ozan-yazar haline getiren eğitim aracı unutmayalım, Köy Enstitüleridir. /.../ Değişik bir eğitimden geçmiş acılı ozan Başaran. Bireysel sanatın oyunlarına kapılmış cansız ve ülküsüz bir Gökçe yazının karşısına sessizce dikilen o güzelim şiirleri okudunuz mu? Ahlat Ağacı'nı, Karşılama'yı okudunuz mu?. Bu şiirler, kalbi ağrıyanların şiirleridir. Oyun şiirleri değildir bunlar, kış ayazında yaz sıcaklığında Türkeli'nin dört bucağında yapılar yükseltmiş, bağlar dikmiş, bahçeler sulamış insanların türküleridir bunlar. Bugün için inansak da inanmasak da bizim kendi türkülerimizdir bu şiirler. Açık, yalın, kıraç türkülerimizdir bizim. Türkeli'ni öylece gördüler, öylece sezdiler, öylece sevdiler ve öylece acı yalın, kıraç söylediler. Bu acı, yalın, kıraç söyleyiş Çarığımı Yitirdiğim Tarla'da da vardır. Bu betikte, milyonların adına/milyonlardan birinin öyküsü söylenir, anlatılır. Halkla Gökçe Yazın arasındaki açık bağa geldim, o bağı buldum işte: Milyonların içinden biri

(1) Mehmet BAYRAK: Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Başaran'la Konuşma, Yeni Ortam, 30.8.1973

milyonların adına söyler, yazar, Önemlidir bu. Bu ilkeye inanılmazsa, ikinci bir ilke kalır geriye. Kişi milyonlar karşısında kendi kendisi için söyler. Hep bir kapiya çıkar diyelim bu söylemek yazmaktır olup biten ama ne de olsa, milyonları milyonların adına milyonları severek milyonlara eğilerek söylemek bana daha güzelmış gibi geliyor» ⁽²⁾

Burada Sartre'ın şu sözlerini anımsıyorum :

«Eğer yazar herkese seslenmek ve herkesçe okunmak istiyorsa çoğunluğun yansında, açlıktan ölen milyonlardan yana olmalıdır. Bunu yapmadıkça mutlu bir azınlık hizmetindedir ve onun gibi sömürücüdür.»

Evet amaç, 'milyonların' ipinden çıkan birinin milyonlar adine milyonları anlatmasıdır. Elbette bu anlatışta sevgi de bulunacak, eleştiri de bulunacak, yönlendirme de bulunacak, kavga da buluncaktır. Gerçek toplumcu ürün bunların birleşiminden doğacaktır.

Kansu'nun yukarıda yaptığı değerlendirme, toplumcu - gerçekçi çizgide karar kılan tüm enstitülü yazarlar için geçerlidir. Ve yine Başaran'ın sonraki yapılarında sürdürdüğü de aynı özdür, aynı çizgidir.

Buraya gelmişken şunu söylemeden geçemeyeceğiz : Yukarıda nitelikleri verilen yazınsal ürünlerin ortaya konması da; yazarın işlediği konunun içinde yaşamasına/gezmesine, görmesine, duymasına; bu konuda inceleme, araştırma yapmasına, bundan da öte ideolojik bir bilince ermesine ve halk için, halkça yaşamasına bağlıdır.

1954'lerde Zeytin Ülkesi'ndeki bir anısında şunları söylüyor Başaran : «Mayam köyde tutulmuş; toprak kokuları, ter kokuları içinde... 28 yıldır köyü yaşıyorum; derdim, sevincim olmuş, iliğime kemiğime işlemiş köy. Kanım ondan yana akar.» ⁽³⁾

AHLAT AĞAGI (aralık, 1953), Başaran'ın ilk şiir kitabıdır. İkinci Yeni hareketinin uçvermeye başladığı bir dönemde ortaya çıkan Ahlat Ağacı, o dönem aydınlarının dikkatini çekmiş ve olumlu etkiler yapmıştı. Bu etkinin bir uzantısı olarak Vatan'ın sanat sayfasınca düzenlenen soruşturmada Melih Cevdet, Behçet Necatigil, Adnan Benk, Sabahattin Eyuboğlu, Orhan Kemal tarafından yılın en iyi şiir kitabı sayılmıştır.

(2) C. Atuf KANSU : Köy Enstitülerinden Şiire ve Romana, **Bekçi**, 15 Haziran 1959.

(3) Başaran, Yeni Ufuklar, Kasım — 1954.

Yüksek Köy Enstitüsü yıllarından beri Başaran'la ilgilenen Eyuboğlu'nun yanında Orhan Veli, Memet Fuat, Mahmut Makal, Oktay Akbal, Halil Aytekin, Fahir Onger, Refet Kocabekir gibi yazarlar da kitap üstüne yazılar yazarlar.

Memet Fuat Başaran'm işlediği özü şöyle özetliyor: «Köy hayatı, köylüler; köyden yetişmiş bir şairin duyguları, düşünceleri, insan sevgisi, memleket sevgisi, toprak sevgisi, buğday sevgisi, emek sevgisi, Atatürk sevgisi, okul sevgisi, yenileşme, ilerleme, kalkınma sevgisi, doğruluk sevgisi, bu sevgilerin yarattığı tepkiler, kızgınlıklar. Kalın çizgileriyle çizilince, «Ahlat Ağacı»nın özü böyle görünüyor. Baştan başa sevgi ama kavgacı bir sevgi.»

Başaran'm bu konuları işlerken takındığı tavrı da şöyle belirtiyor: «Başaran yaşadığı hayatı övmüyor, yeriyor. Ama umutsuz değil. Karamsar değil. «Yeryüzünün güzelliklerine hayran». İnsanlara, geleceğe bağlı. «Bir gözüm kara görür dünyayı / Bir gözüm pembe /» diyor. «Bütün karanlıklara inat» aydınlık bir ırmak gibi akıyor.»

Ahlat Ağacı'nın başlıca iki özelliğini de; 1 — Yalın söz, 2 — samimilik olarak belirliyor. ⁽⁴⁾

Gerçekten insanları, toprağı, ekmeğı, hayvanı, masalı ile köy ve köylüdür işlenen. Bu, bir yerde öbür enstitülü yazarlarda olduğu gibi Başaran'da da kaçınılmazdır. Onun kaynağı köy, ülküsü halkçılıktır. «Halkımın acılarını, sevinçlerini, özlemlerini biçimlemeğe çalışıyorum. Kökümden, ana kaynaktan gelen özsu sözcüklerimin şiirimin yüküdür» yollu sözlerini bu açıdan değerlendirmek gerek.

Başaran'm bir şiirinde, «O bir Köy Enstitüsüdür her yerde» diye nitelediği Sabahattin Eyuboğlu, Köy Enstitülerindeki yazınsal çalışmalara en çok emeğı geçen biridir. Öbür bazı yazarlarda olduğu gibi Başaran'm yönlendirilmesinde de emeğı geçmiştir. (Burayo gelmişken, bu yönlendirmenin bazı noktalardan şiir için olumsuz sonuçlar doğurduğunu belirtmeliyim. Birinci bölümde de değindiğim gibi O Veli ve arkadaşlarının yürüttükleri şiirin Köy Enstitülerine sokulmasında ve okutulmasında Eyuboğlu'nun önemli rolü vardır.)

Başaran üstüne yazdığı ve Ahlat Ağacı'nın başına da konan bir yazısında şunları söylüyor Eyuboğlu: «Okumak Başaran'm düşüncesini şehre indirdi, ama gönlünü köyden ayırmadı. Daha nice

(4) M. FUAT : Ahlat Ağacı, Yeditepe, 15.3.1954

Enstitünün içindeki bu iki köklülük Başaran'ın hayatında kimbilir nelere maloldu. Bunda bir ikilik, şehire karşı köylülük yahut köye karşı şehircilik nasıl dert anlatır bilmem. İkilik yapmak şöyle dursun Başaran mevcut ve yürekler acısı ikiliği ortadan kaldırmak isteyen Cumhuriyet neslinin ön safındadır. Köyün şehirde, şehrin köyde eriyebileceğini! ve bu erimeden en lezzetli fikir meyvalarımızın doğacağını insan, Başaran ve Başaran gibileri gördükçe anlıyor. Ahlat Ağacı iki köklü ağacın ta kendisidir.» ⁽⁵⁾ (Eyuboğlu'nun bu sözlerinden on yıl sonra çıkan Kocakent, bu sözleri daha bir belgeler.)

Başaran'ın, konuşmalarından çok yararlandığını bildirdiği Orhan Veli de Başaran'ın şiiri üstüne birkaç yazı yazmıştır. Önce yayımlanıp sonradan kitapta yer alan «Dadal'ın Sarhoşluğu» üstüne yazdığı bir yazıda şunları söylüyor: «Hazıra konmak istemeyen şair yeni söyleyişler, yeni hassasiyetler aramak zorundadır. Bu arayış onu daha çok ustalaştıracak, hassasiyetini daha keskin bir hale getirecektir. (Ülkü dergisi çevresinde toplanan bazı kent kökenli ozanların 'halk şiiri'ne yönelmelerine karşılık köy kökenlilerin bağımsız söyleyişe yönelmeleri ilginçtir,. M.B.) / , , , , / Size Başaran'dan dinlediğim, bir şiirinden parçalar sunacağım. Bu şiirin adı «Dadal'ın Sarhoşluğu»dur. «Aydın şavkı vurmuş dağ göllerine» diye başlıyor. Vahşi, fakat ne mühteşem bir rüya!. Ayışığı altında dağ gölleri düşünebilmek için insanın ne kadar şairce bir sezişi olmalı. Şiirin alt tarafı coşkun bir halk şiiri edasıyla devam ediyor. Halk çocuğu, halkın şiirini söylüyor. Karacaoğlu, Başaran, Köroğlu, Dadaloğlu, sarmaş dolaş :

«Şafak vakti Aladağ boyandı kana
Başım döner sana baksam Binboğa
Göğsü güzel Erciyas çalım içinde
Köroğlu olsam Bolu dağında
Hey hey gine de hey hey derim.»

Başaran sevda içinde yaşıyor ama bu sevda salon şairlerinin sevdası değil, gözü sultanlıkta ama bu sultanlık «Büyükdoğu» hanedanının sultanlığı değil, hürriyeti seviyor, yaşamayı seviyor :

(5) Sabahattin EYUBOĞLU : Şair Başaran, Yeni Ufuklar, Aralık 1953

«Bir ömür sürerim sevda içinde
Sularla yıldızlarla başbaşa şimdi
Ben dağlar sultanı Dadaloğlu'yum
Şu güzel dünyaya geldim geleli
Severim hürriyeti yaşamayı severim
Gayri toprak bizimdir bizimdir ferman (6)

Başaran'ın, «sesimiz Karaeaoğlu'dan, Dadal'dan, Pir Sultan'-dan, Yunus'tandı» yargısı en çok bu tip şiirleri için geçerli. Bu özelliğinden ötürü bu ses «Dadal'ın sesi» olarak nitelendirilmiştir.

Oktay Akbal, Başaran'ın şiirini sanatsal kaygulardan uzak sosyal konulu bir bildiri olarak görüyor ve bu niteliğini onun şiiri için olumsuz bir yan olarak kabul ediyor!.. (Hâil Aytekin'in bu tür değerlendirmelere ilişkin «Ahlat Ağacı'nın Düşündürdükleri» konulu eleştirisi dikkate değerdir. Yeditepe — 1954)

Apaydın gibi Başaran da, çeşitli boyutlarıyla köyü, köylüyü anlatıyor. Toprağıyla, öküzüyle, eşiğiyle, ekmeğiyle, sırtında yorgan gurbete giden ırgatıyla, dirlik kavgası veren insanlarıyla köy ve köylüdür şiirinin konusu. Başaran bu konuları işlerken değişik yöntemler uyguluyor. Bazan köylünün ağzından köylünün derdini dillendirir. Bir eşiğe sahip olma dileğiyle içi kavrulan Azap Ali'nin istemi şöyle dile getirilir :

Sırtımla yaşadım kırk yılı
Kaldı mı çekmediğim yük
Hep aynı acı uzar içimde
Tutmaz oldu dizlerim
Han değil ağam apartman değil
Bir eşiğim olsa diyorum
Dayanağım direğim herşeyim
Bir eşiğim
Üstüne titrerim
Avuçlarımla besler
Gözlerini öperim
Bir eşiğim olsa ağam bir eşiğim

(6) Orhan VELİ KANIK : Ülkü — 1946

Doğrultur belimi şöyle bir oh derim
Ben yapacağımı bilirim
Ah be ağam
Olsa bir eşeğim

(Azap Ali'nin Dileği)

Başaran'da dikkatimizi çeken bir nokta var. Doğa anlatımı Apaydm'daki denli çok yer tutmuyor. Sonra doğa da insanlardan gidilerek veriliyor. Daha doğrusu doğa, göbeğinde yaşayan insanlarla birlikte ele alınıyor.

Apaydın'da olduğu gibi memleketçi, yurtsever, halkçı olmanın doğal sonucu olarak memleket sevgisi, köylü sevgisi, ekmek sevgisi, toprak sevgisi, özgürlük özlemi de Başaran'ın şiirinin ana öğelerindendir.

Dilerim açık olsun daima
Memleketimin bahtı
Bütün işleri yolunda gitsin
Yaşamaktan alsın herkes hakkını
Sevinsin fakir köyler sevinsin

Başaran'a göre, —Mehmed'in kişiliğinde simgeleştirilen— emekçiler her şeyin ayırımında, bilincindedir :

Bilir Mehmedim Nuh Nebiden beri
Kimin beli bükülür
Kimin anası ağlar

Başaran'ın «seven yüreği iyilik dolu içi» Mehmet'le dolup taşar.

Ne yana baksam sen
Dağ Mehmet bayır Mehmet
Mehmet kokar özgürlüğüm
Ekmeğim
Mehmedim

Her işin başı sen
Savaşta Mehmet
Barışta Mehmet
Ah Mehmet

(Mehmet)

Mehmet birşeylerin ayrımında fakat elinden birşeycikler gslmez
Onun işi durmadan gurbetlik olmaktır :

O gurbet senin bu gurbet benim
Bir garip baş gezdirdiğin
İşlerin gün günden beter
Bu ne hal be kardaşlık
Memetliğin üstünden akar
Ezilir durur için
[kilere bükülürsün
Yazamazsın söyleyemezsin

(Durum)

«İlân-ı Aşk»ta kara toprağa tapar, «İki Elle»de tüm varlığı iki öküzünü yitiren köylüyü dillendirir, «İrgat»ta bilinen yerlere yalnayak çalışmaya giden ırgatlar var.

Üretim nesnesi toprağın köylünün yaşamında özel bir anlamı, bir yeri vardır. Bu önem aynı sınıftan gelme Başaran'da da kendini gösterir.

Söyliyeceğim türkümü ben de
Canım sıkılmış toprak damlara karşı
Terlemesini bilirim yaşam aşkına
Ben toprağın insanın dostu

(Bir Güzel Mevsim Önünde)

Cümlenin yarı olarak nitelediği toprağın sevgisi, kimi zaman tüm sevgilere egemendir :

TOPRAK adın zikredelim evvela

(Cümlenin Yarı)

Başaran'ın önemli bir özelliği de masallardan yararlanma konusudur. Masal, Keloğlan, Ali Baba, Kafdağı Konuşuyor şiirleri bu türdendir. Başaran, bu tip şiirlerinde, efsanevî konulara çağdaş bir öz verir ve günümüz gerçeklerine uyarlar. Bunların en başarılılarından biri «Ali Baba»dır :

ALİ BABA

Kolağan ettim yöreyi şöyle
Tuhaf sesler geldi kulağıma
Bir kötü koku bir kara duman
Az gittim - ne göreyim
Bir alan
Meclis kurmuş ortasına
Neidiği belirsiz bir sürü adam

Kimin anası ağlarsa ağlasın
Saz söz kadın gırla
Vur patlasın çal oynasın

Sen habire odun taşı
Bir eşek ardında deh çüş deh çüş
Sakal ağart dur dünyada
Lokmalarında yetim ahi
İçkilerinde kan rengi var
Anladım çalışmadan kazandıklarını
Anladım kırk haramidir bunlar
Kaydı omuzumdan balta
Durdu yanımsıra yürüyen toprak
Tepem attı

Sesler kesildiği zaman
Dile geldi dost orman
Haydi dedi Ali Baba
Dayan dedi meydan senin
Mağralar kara ağzını açsa
Dönmezem geri

Vardım ta yanlarına
Baktım sızmışlar
Ortada hazineleri

Baktım hazinelerini dolduran
Halkın gözyaşı teri
Kan sıçradı beynime
Donakaldı toprak
Duramaz oldu balta elimde
Gün bugün dedim
Göreyim seni dedim
Hakladım kırkını da
Bir ses koptu dağlardan

Çın çın çınladı orman
Bundan böyle harami yok
Halkındır halkın olan

Attım baltayı omuza
Vurdum yola

Bu şiirden de anlaşılacağı gibi Başaran, geleneksel halk öykücülüğünün ana öğelerinden biri olan masalı ideolojik bir özle birleştirmekte ve günümüz gerçeklerine ve koşullarına uydurmaktadır. Başarısı ortada.

Arada bir kendisini anlatıyorsa da toplumsal şiirler çoğunlukta. Apaydın'daki ideolojik yüzeysellikten büyük ölçüde kurtulmuş olmakla birlikte tam bir derinlik sağladığı söylenemez. «Protesto», «Bildiri», «Dayatma» vb. gibi şiirlerde bir gerilim sağlanır ama bütün şiirlerde bunu görmek mümkün olmuyor.

.....
Terledin diye bu toprak için
Sevdin diye bu halkı
Dil uzatılırsa sana
Eserine senin
Yüzü kızarır gerçeğin
Susamaz konuştuğumuz dil
Âk sütü kadınlarımızın
Susamaz kan
.....

(Protesto)

Yaslanan vatanım mı
Gene mi dağbaşı duman var
Gülmemiş mi hâlâ halkımın yüzü
Hâlâ karınca mı ezer ayaklar

Biz ki yok ettik kara gücü
Çevirdik ırmakları aydınlık ufuklara

Hor mu görülür özgürlük
Hor mu görülür hak
Gene mi dağlara

Ne bu kurt kuzu masalı
Dinsin artık çekilenler
Daha güzel yaşamak mümkündür elbet

Bu yosma topraklar üstünde
Biz asker milletiz be kardeşim
Kanımız parlar dağda taşta
İsteriz kalmasın yeryüzünde tek düşman
Aşk gelir insanlık gelir başta
(Bildiri)

.....
Dayatma insana özgü
Erkekçe sonuna kadar
Ne yüzle bakarız toprağa sonra
Yaşama omuz vermişim madem
Vazgeçemem alınımın akından
İçime içime kayar yıldızlar

Bütün bunlara karşın Başaran'ın, sorunları sınıfsal temeline tam olarak indirmediği ve sınıfsal çelişkileri gösterdiği söylenemez. Sorunlar sergilenir ancak gerçek düşman her zaman görünmez.

Bu açıdan Cesarettin "Ateş ve Turan Aydoğan"ın şiirleri dikkate değer :

YETER

I

Yüzyıllarca çektin bitmedi derdin;
Gitmedi alnından çamurlaşan ter.

Sesin duyulmadı, göğsünü gerdin;
Yeter artık bugün, çektiğin yeter.
Her sabah yol aldın, türkü dilinde;
Tırpan omuzunda, orak belinde;
Ektin, biçtin nasır kaldı elinde
Yeter eller için ektiğin yeter

II.

Yazlar geldi orağını biledin,
Biçemedin, bahtım böyledir dedin;
Buğday ektin arpa ekmeği yedin;
Yeter artık arpa yediğin yeter.
On koyunun çoban oldun peşinde;
Baharın da dağda kaldın kışın da;
Boyun eğdin daha küçük yaşında,
Yeter beyim, paşam dediğin yeter.
(Cesarettin ATEŞ)

ANAM

Anam
Garip anam,
Bu yıl yağmur yağmamış;
Tarlada kalmış attığın tohum.
Küçük kardaşım,
Yumruk kadar çocuk,
Gurbetlik olmuş.
Çamaşır yumak,
Çorap örmek,
Geçinmek için;
El kadar ekmek için,
El eline bakmak
Ne zor.

Bir de harçlık yollamışın
Halın böyleyken bana.
Ana, çekilmez dert bu!..
Ama ne gelir elden.

(Turan AYDOĞAN)

Ahlat Ağacı için son olarak şunu söyleyeceğim. Ahlat Ağacı'nda. o dönem koşulları gereğince toplumsal şiirlerin tümü yer almamıştır. Buna karşın O. Akbal gibi, kitabı, sanatsal kaygulardan uzak bir propaganda aracı olarak görenler bile olmuştur.

Ancak toplumcu düşünce -açısından bakılınca, 1940 toplumcu şiirindeki ideolojik derinliği görmek biraz güçtür. Bunlara karşın ikinci yenicilik oyununun uçverdiği bir dönemde çıkan Ahlat Ağacı, o dönemin en ileri düzeydeki şiirini kapsamaktadır. Ahlat Ağacı'na bu özeliği kazandıran etkenlerin başında, emekçi sınıfın sorunlarının işlenmesi gelir. (Başaran bölümünün bulunduğu Papirüs'ün 28. sayısında Başaran'ın ilk şiirleri olarak «Halı» ve «Hala» gösterilmişse de, Köy Enstitüleri Dergisi'nde ilk çıkan şiiri «17 Nisan Mektubu»dur.)

KARŞILAMA : Ahlat Ağacı'ndan beş yıl sonra 1958'de çıkıyor.

Aydın Oy, kitap üstüne yazdığı bir yazıda şu yargılara varıyor : «Başaran, daha çok kopup geldiği çevrenin adamı. Bu yüzden en çok kendini saran âlemi dile getirmesinden tabîi bir şey olamaz / . . . / Toprak, kokusu, sertliği, verimliliği, üstünde yaşayan canlılarıyla Başaran'ın şiirinde madde olarak ön plânda yer almış. İnsanın toprakla haşır neşir olması, toprağa bel bağlaması ikinci bir tem olarak işlenmiş. / . . . / «Ayağında kuru çarıkla kadere esir olmuş çatlak dudaklı insanların acısı, acı duman içindeki yoksul köyler, toprak damlı evler, yollarla uzayan acılar»ın gerçekliği Başaran'ın şiirlerinde ayrı bir hava olmuş / . . . / Konularını daha çok kendi yöresinden seçmiş Başaran. Konuşma, özü verirken de halk dilini çokça kullanıyor. 'Bir' sözcüğünün 'bi' şeklinde söylenmesi, 'Eh beee' 'De gidi deee', Tuuu be' ünlemleri; 'eli ağzında bakakalmak', 'eli böğründe kalmak, gık demek, yürek tüketmek, cana kıymak' deyimleri onun deyiş özellikleri arasındadır» (7).

Özdemir Hazar, «Başaran memleketi çok iyi tanıyan bir şair. öyle iyi tanıyor ki memleketi kendini sıkmadan onun dertlerine sevinçlerine inebiliyor.» Şiirleri Aydın ovasının incirlerine benzetiyor: «Hani, Aydın ovasındaki incirler dışardan olmuş gibi görünürler de kopardın mı sütü eline bulaşır, kaşındırır... İşte sanatçının şiirleri böyle şimdilik.»

(7) Aydın OY .: Karşılama, Varlık, 1:6.1959

Bir genellemeye gidilirse bu kitaptaki şiirlerin de bütünüyle Başaran'ın yaşamıyla doğrudan ilişkisi var. Bu şiirlerde de; toprak, köyler, dağlar, bozkır, tarlalar, toprak damlı evler, öküzler, doğa güzelliği ve sevgisi, yaşamının güçlüğü, tarla sevgisi, yaşamının güzelliği, dünyaya bağlılık, insan sevgisi, halk sevgisi, köylünün, dertleri köy yaşamının güçlüğü, mutluluğa ve güzel günlere özlem- dir dile getirilen.

Bu bahar ortasında
Olur mu aşınmışlık kütlük
Tuttum kelimeleri sivrilttim ben ele
Mutlu yönere doğru
Tümünüzü dürtmek için
Yazdım bu şiiri

(Sivri)

derse de yapılan iş, temelde, Orhan Veli iğneleyiciliğinden ileri, gi- demez. Bu iğneleme, alay önemli bir gerilim sağlayamaz.

Gerçekten bu şiirlerde espri ve iğneleme daha önemli bir yer tutar. Denebilir ki O. Veli söyleyişi daha çok bu şiirlerde kendini gösteriyor. «Âmedin Öküzü» bu bakımdan ilginçtir :

Kim mi koşulur bu boyunduruğa
Kim mi sürer yamayı düzü
Ot var dünyamızda saman var
Bi de Âmedin öküzü

.....
Yemiş nodulu yemiş nodulu
Kızıl kan içinde kıçı
Ne yükselen çıkmaz çiziden
Çeker Âmedin öküzü

.....
Yaşamak bu mu desen örneğin
Sorsan: Hani özgürlüğün
Sallar kuyruğunu zihnimizde
Bakar Âmedin öküzü

.....

Söyleyiş biçimi nasıl olursa olsun her an halk ve toprak kokusuyla karşı karşıyayız :

Bir temmuz sabahı alnında
Anamın çatlak dudağı gezinmiş
Saçıma başak kokusu
Tenime buğday lezzeti sinmiş

NİSAN HARİTASI : (Köy Enstitüleri Destanı)

Başaran'ın üçüncü şiir kitabı. Temmuz — 1960'ta yayımlanan Nisan Haritası, 27 Mayıs hareketinin gerçekleşmiş olması ve gözlerin yeniden eğitim sorunlarına dönmesi nedeniyle iyi bir yankı yapmıştı. Köy Enstitülerinin yeniden önem kazanması kitabın da önem kazanmasına yolaçmıştı.

Bu kitapta Köy Enstitülerinin, kuruluşundan yıkılışına kadar olan serüveni, destansı bir anlatımla yerilir. Aynı konuyu Hasan Ali Yücel de «Seni Kimler Düşündü» başlıklı uzun şiiriyle işlemiştir.

Hasan Ali Yücel, Başaran'ın şiirsel olarak verdiklerini özet olarak düzyazıya dönüştürmüş. Şöyle ilginç bir öykü çıkıyor ortaya :

«Dumandı, dağların başı dumandı. Düzlükte sızlayan Etilerden kalma zamandı. Neydi toprakta sönen, neydi eriyen insanda? Karaca'larda gördüğüm, iki yüz dam. İnsanları yoksul öküzleri yorgun, yıllar kötü, düşler karanlık, can zorda. Sınırlara uzanan gözlerime bütün bunlar, bir harita çiziyordu toprağa. Sahici vatan haritası.

Bu vatanın üstünde kımıldayan insanların, kıtlık kıran, beline vurmuştu. Utanıyorlardı, utanıyorlardı kocaman ellerinden. İri kayalara sırtını vermiş bir adam, karanlığa bakıyordu. Yüreği, kim bilir, nelere uzanık? Umutlar arıyordu boşlukta. Tam bu sırada, bağırdı gür sesiyle bekçi :

— Haydi Kavruk, okula!..

Kavruk, yalnız o çocuğun adı değildi. Kırk bin köyün çocuklarıydı bu ad. O çağrısı duyanlar, duyabilenler, düştüler yola, havada ıslak toprak kokusu, morca dağlar böğründen diriltici bir serinlik esti. Gülzarlar, Ömerler ırak köylerden, omuzlarında kirli torbalar, ayakları sızılı, yarık, içlerinde işlenmedik kırlar, içlerinde halkın gömüleri; bulut bulut akın ettiler. Amaçları, bu ülkeyi yüceltmekti.

Yalnız o kadar. Bundan artık istekleri yoktu. Saftılar, temizdiler. Ama içleri güç doluydu; vücutları tunç; bir ışık rüzgârında soylarının öfkesi, sevinci, yiğitliği yere diz vuruyordu. Anadoluca, Rumelice, delice bir şey yapmak istiyorlardı. Kırk bin köyde bir çağ değiştirmek istiyorlardı. Özgürlük tadına yaşamaya yeni bir şey katmak istiyorlardı.

Toplandılar öbek öbek. Vurdular kazmayı yere. Toprağın üstünde Eti vardı, Yunan vardı, Roma vardı. Bu kazmaların altından Türk fışkıracaktı. Koca müdürler, yiğit öğretmenler, Gülzarlar, Ömerler bunalıyordu. Toprak sertti. Dağlar, dereler, düzler daha kurtulamamıştı. Burada da dostluğa, kitaplara, hayata yeniden başlanacaktır. Nice obadan köyden, nice oğlanlar, kızlar; sırasında sabana koşulan, sırasında mermi taşıyan dul Iraz'ın kızları; sırasında ırgat sırasında sancak taşıyan şehit Memedin oğulları.

Buluttan sıyrılıyordu günler. Güzelin, yeninin aşkına, altın yürekli bu insanlar, kendi havasında yaşayan dağları ıssızlıktan, o dağlar gibi kimsesiz gönüllerini bilgisizliğin karanlığından kurtardılar. Türkelinde bir sabah başlamıştı. Derslikle ışık yanyana. Okudular, yaptılar; kurdular, okudular. Olmazı olur ettiler. Sonra köylere, habersiz, parasız gittiler. Işıkları ellerinde, kitapları sırtlarında, umutları gönüllerinde.»⁽⁸⁾

Ceyhun Atuf Kansu, şunları söylüyor: «Çok işler olmuş Türkelinde. Çok işler oluyor. Ozanın da bu olup bitenler karşısında bir işi var: Bunları söylemek ulusal dile maletmek, 1940'larda bugün üzerinden yıllar geçtiği halde unutamadığımız bir olay geçmiş Türkelinde. Yirmi bir yerde «Ve Kızılçullu'da ve Cifteler'de ve Kepirtepe'de ve Aksu'da ve Akpınar'da ve Akçadağ'da ve Arifiye'de ve Beşikdüzü'nde ve Cılavuz'da ve Düziçi'nde ve Dicle'de ve Ernis'te ve Gönen'de ve Gököy'de ve Hasanoğlan'da ve İvriz'de ve Ortaklar'da ve Pazarören'de ve Pukır'da ve Pamukpınar'da ve Savaştepe'de» Köy Enstitüleri denilen eğitimsel savaş alanları açılmış, bu alanlarda, geriliğe karşı, karanlığa karşı savaş verecek ülkücü yiğitler yetiştirilmiş. Bu işi, ozan Başaran almış yazmış, bir destan yaratmış.»⁽⁹⁾

Başaran'ın yalın, açık, kıraç söyleyişi Nisan Haritası'nda doruğuna ulaşıyor. Bence, Köy Enstitülerinin iyi anlaşılması için Nisan Haritasını mutlaka okumak gerek.

(8) H. Ali YÜCEL : 17 Nisan Yağmurundan İki Damla, Cumhuriyet, 1960

(9) C. Atuf KANSU : Ömer ile Gülizar (Nisan Haritası Dolayısıyla) Devrimlere Bekçi 27.8.1960

Biz burada yalnız Gülzarların, Ömerlerin yani 'Kavruk'ların yollarına düşmelerine değgin bir bölümle yetineceğiz:

Havada ıslak toprak kokusu
Morca dağlar böğründen
Diriltici serinlik eser
Duymuş derinliklerinde bir kımıltı
Bahar içinde Gülzarlar Ömerler
Omuzlarında kirli torbaları
Elleri pare pare
Ayakları sızılı yarık
Sökmüşler ırgatlıktan kaderden
Osmanlar Veliler Çaparlar gelir
Kor gibi yanar gözleri
İçlerinde işlenmedik kırlar
İçlerinde halkın gömüleri
.....

(17 Nisanla Yollara Düşenler)

Bu ilk günler, Başaran'da olduğu gibi tüm köy enstitülerinde silinmez izler bırakmıştır. Onbinlerin yaşamında bir dönüm noktası olan bugünler, Recep Bulut'ta şöyle dile geliyor :

Güneşli bir ırmak yurdu dolanıyordu
Suladığı yerler ışıyıp yanıyordu
Sabah aydın olduğunca, uzak uzak köylerden
Ak torbalı çocuklar toplanıyordu.

(Doğudan Çizgiler—1968)

KOCAKENT : 1963'te yayımlanan dördüncü şiir kitabıdır. Başaran bu kitapla ne yapmak, neyi vermek istediğini şöyle özetliyor : «Kente bakan köylü gözüyle bir düzen eleştirisiydi Kocakent. Ezilen insanı, o düzeni ayakta tutanları ele alıyor, sağlıklı bir düzende 'kır-sal kentsel bütünleşme' özlemini dile getiriyordu.»

Refet Özkan şunları söylüyor Kocakent için. «Kocakent'te Başaran, köylü gözüyle kente bakıyor, köyün şehirde, şehrin köyde eriyebileceği mutlu bileşimi arıyor.»⁽¹⁰⁾

(10) Refet ÖZKAN : Başaran, Papirüs, Ekim — 1968

Başaran Kocakent'le köyden kente atlıyor. Burada, köyden kente gelmiş birinin (Başaran'ın) gözlem, izlenim, duygu ve düşüncelerini buluyoruz. Başaran'ın daha çok dikkatini çeken, kente yabancı düşen insanlar yani köyden gelmiş olup kentle uzlaşmayan, yerlerini bulamayan köylülük kökenli insanlar. Kentteki gecekondu insanının, ırgatın, işçinin düşkünlüğü, ezilmeleri, bir başına bırakılmışlıkları kısaca sürünmeleri vurgulanır :

Yüzbin gecekondu bitmiyen kavga
Vay neymiş yaşamak ölmek
Elimle yükselen yapılarda
Bana yer yok
Bir yere götürmez açtığım yollar
Hanlar büyük geceler büyük
Bana yer yok.

Aslında Başaran kendisi kente alışamaz, kentle uyuşamaz. Kentte bir köylü gibi yaşar. Kentteki boğucu havanın sonucu BOŞ-
ran köyünü düşünüyor ve özlüyor. Yanyana fakat tamamen birbirinden ayrı iki dünyanın insanlarını düşünüyor. Sonra köy insanının daha yakın daha içten olduğu, kent insanının birbirinden kopmuş olduğu sonucuna varıyor.

Ne mi özlüyorum en çok
Burada ben
Çiğle ıslak
Bir tutam çimen
Kır kokusu
Birde
Toprak kadar cana yakın
Söğüt ağacı kadar bizden
Bir dost
Kendimi bulayım sesinde
Öyle oluyorum ki bazan
Bu soğuk yüzler
Bu taş duvarlar ortasında
İmdaaat diye bağımsım geliyor.

Ve bu iki ayrı dünya insanının ters düşmelerini önleyecek mutlu bileşimi arıyor ve köy - kent ayrılığının kaldırılmasını diliyor :

Hey ne kavuşma olur bu
Yeşil ekinlerin dibinde
Sarmaş dolaş köy kent
Tadılmamış aşklarla ışıır gün
Yeniden doğar ülke

PITRAKLI MEMLEKET : Başaran'ın beşinci şiir kitabı. (1968).

Sanattaki diyalektik birlik (toplumsal ortam - sanat ürünü ilişkisi) Başaran'da da açıklıkla kendini gösteriyor. Başaran'ın, Köy Enstitüsü öğrenciliğiyle ilk öğretmenlik, müfettişlik yıllarının ürünleri Ahlat Ağacı'nda toplanır. İlk dönem şiirlerinde devrimci eğitir imecesinin destansı havası kokar. Başaran köy emekçilerinin sorunlarıyla sürdürür çalışmalarını, Karşılama doğar. D. P. döneminin baskılı havası biraz kapanıklığa yolaçar. 27 Mayıs hareketinden sonra eğitim - öğretim sorununun yeniden önem kazanması Köy Enstitüleri tartışmasını yeniden yoğunlaştırır, Nisan Haritası doğar. Başaran 1960'lardan sonra kente gelir. Kentte görev tutar. Kentte bir köylü gibidir. Bambaşka bir çevreye girmiştir. Uyuşamaz bu çevrenin çirkefiyle. Bu dönemdeki duygu, düşünce ve izlenimlerini Kocakent'te şiirleştirir.

Günler geçer, Türkiye'deki siyasal dalgalanmalara koşut olarnt< dünya olayları da belleklerde yer eder ve şiirin konusu olur.

On beş yirmi yıldır süregelen Vietnam kurtuluş savaşı daha yeni başlamışçasına Türkiye'de yansır. Başka toplumcular gibi Başaran'ı da etkiler ve şiirine girer: Vietnama Benzer Bir Ağrı

Şuramda Vietnama benzer bir ağrı
Düşenlerin yüzünü çiziyor boşluğa
Korkunç gözlerinde yanıtlanmaz sorular
Şuramda susan bozkır
64 langham road london
Ahtapotun üstünde donmuş çığlıklar
.....
Sabah mı halkların uyanışı mı bu

Almanya'ya bir işçi akını başlar. Madenlerde, çöplerde çalışmaya koşar ülkemiz emekçileri :

Ogün bugündür yollarda
O gün bugündür iki büküm
Ekmeğimi sordum uzaklara
Maden ocaklarına gözlerimi
Bu can bana ağır
Bir çift öküz çekemez yorgunluğumu
Yazıldım Alamanyaya

(Yazıldım Alamanyaya)

Madencilerle birlikte Başaran da Alamanya'ya gider... Bu kez
Kamburun Ali'lerin Çoban Memed'lerin Alamanya'daki öykülerini anlatır :

Az mı el salladım Sirkeci'den kalkan trenlere
Az mı gidenlere bakakaldım
Ayrılıklarla yoğrulmuş benim ekmeğim
İçtiğim suda yeryüzünün tadı var
Yüreğimi karıştırıp geçen
Değişik bir esintidir usumda Almanya
Daha yoğun söylemek için acılarımı
Hep yeni diller öğrenmek istedim
Köyümden 16 kişi maden ocaklarında

Dönmedi Kamburun Ali, dönemez de. Karısı üç çocukla yirmi beşinde dul. Dağ gibi çöktü ağıtlarına Münih. Çoban Memed'in bir ayağı Darmstat'ta kaldı. Gayrı buğday rengi değil çocukluk arkadaşlarımın benzi. Alman kızlarının çılgınlıkların merak ediyor gene de, gözleri dalıp dalıp giden delikanlılar...

(Değişik Esinti, Yeni Dergi - Aralık 1973)

Yurt sorunları daha bir tartışılma ortamı bulur. Kurdun kuşun yediği doğu sorunu daha bir açıklık kazanır: Doğuda Açlık.

Nerden karışır bu kurtlar bu karanlık
Ekmeğimize özgürlüğümüze
Eksik mi kalırdı dünya onlarsız
Yoksul bir halkız ağrımız eski
Nuhun gemisiyle yanyana çürüyoruz
Açlığın ve ölümün doğusunda

Giderek emeğin bilincine yaran emekçi, gördüğü ışıldağa doğru
yol almaya başlamıştır çobanı, ırgatı, balıkçısıyla.

Toplumcu şiirimizde önemli bir yeri olan ve bence Başaran'ın
en güzel şiirlerinden biri olan «Sessiz Yürüyüş»ü birlikte okuya-
lim :

Topraktı güneşti bildikleri yasa
Ekmeğe ve aşka inanıyorlardı
Doğu dağlarında çoban
Kıyılarda balıkçı işçi
Çukurovada pamuk
Bozkırda başaktılar

Bin yıldır kurumuyordu sırtlarının teri
Hacet kapılarında
Bin yıldır ırgattılar
Bir avuç bulgurdu tarih ve cumhuriyet
Kıtlıkta yardım buğdayı insan hakları
Neydi bu açlık bu karanlık
Her çağda
SSSeden gürültüye gidiyordu elleri
Anfamiyorlardı

Uyandı derinlerde bekliyen tohum
Bir sabah doğrudular
En önde dağların yalnızlığı
Hüznü yalnayak gömleksiz köyler
Gurbet acıları yanan ormanlar
Kavrulmuş tarlaları kurak yılların
Yeraltı yerüstü insanların sabrı
Yürüyüşe başladılar

Gözlerinde büyük karar
Kim durdurabilir denizi
Yaklaşan ayak seslerinden belli
Çoğala çoğala geliyorlar

Pıtraklı Memleket üstüne yazı yazan H. İ. Dinamo, bizim de katıldığımız şu yargıya varıyor :

«Basaran'ın uzun zamandır pastoral sanat güzellikleri içinde biraz karamsar umutsuz dolaşan devrimci ruhu, bu yeni şiir kitabında özgürlüğün kayalıklarına tırmanmış bir arştan gibi kükremektedir. / . . . / Kitap, bugünkü Türkiye'nin, özlemini duyduğu insancıl, yurtsever bir sanatçının gürbüz, dipdiri şiirleriyle dolu. / . . . / Basaran'ın varlığı da, şiiri gibi, ulusun mutluluğu yolundaki sert mücadelenin içindedir. Köy Enstitüleri gerçeğinin, Türkiye için ideal bir çekirdek taşıdığına bütün varlığıyla inanan sayılı mücadeleciylerindendir.» (")

Pıtraklı Memleket, Basaran'ın ideolojik derinliğe iyice ulaştığını gösteriyor. Öbür kitaplara oranla imgeye daha çok yer verirse de, bu imgeler anlamı baltalamaz, güçlendirir.

Basaran'ın sezisel, mantıksal yönelimi bilimsele dönüşür, üç yolun en kutsalını bilinçli olarak seçer ve sanatını bu kutsal yolun emrine sokar. Pıtraklı Memleket'le sorunları sınıfsal temeline indirger ;

Üç yo! değil üç memleket
Ne diyor ak sakallı kocalar
Birinde sen pişireceksin onlar yiyecek
Aşabilirsen kara dağları
Birinde kendin pişirip kendin yiyeceksin

Sözlerimizi «köylü halli», «öfkenin mutluluğun işçisi» Basaran'ın sözleriyle noktalayalım :

Ben ki yapılarda tuğlayım
Kafalarda ışık başak tarlada
Öfkenin mutluluğun işçisi yani...

(11) H. İ. DİNAMO : Pıtraklı Memleket, Yeditepe — 1969.

ANLATI ÇALIŞMALARI VE «SÜRGÜNLER»

Yazınsal çalışmalarına şiirle başlayan Başaran, kendi kuşağıyla yaygınlaşan köy notları türüne yörelir ve öyküyle sürdürür çalışmalarını.

Köy notları türünün yaygınlaştığı bir dönemde, 1955'lerde «Çarışımı Yitirdiğim Tarla» (köy notları) ile ortaya çıkar.

İşlenen konular bakımından benzerlerinden bir ayrılık göstermez. Başaran, «köyü tüm gerçekleriyle vermeye çalışan yazılar» olarak niteliyor bu çalışmasını. Gerçekten Başaran bu yapıtında Trakya yöresi köyünü çeşitli gerçekleriyle verir. (Köyden, köy insanından, köysel olaylara dek)

Ceyhun Atuf Kansu şöyle diyor: «Başaran şiirlerle birlikte düzyazılar da yazmıştır. Bu yazılar köy hayatına eğilen kroniklerdir. Çarışımı Yitirdiğim Tarla bu düzyazılarını topladığı kitabıdır, Başaran'ın. Bu yazılar, Mahmut Makal'ın kısa notlarına karşılık, anıtlarla, olaylarla, portrelerle dolu daha köylüce ve daha ozanca yazılardır. /.../ Mahmut Makal'ın çizdiği köy tablolarında gerilik, karanlık, ilksellik ağır basar. Başaran'ın anlattığı köylerde insanoa bir sıcaklık, aşk, doğa, iyiler ve kötüler vardır. Mahmut Makal'ın dili en az köylüce olan, ortak bir dildir. Başaran'ın düzyazılarına Trakya köy diyaleği girer.» (*)

Başaran'ın notlarında, anılarında ve öykülerinde hemen dikkatimizi çeken özellik, onun şiirsel anlatımıdır. Bu anlatım, onun ozanlığundan kaynaklanmaktadır. Özellikle betimlemelerde daha da kendini gösterir bu anlatım.

Başaran, 1962'de «Aç Harmanı» adıyla öykülerini yayımlar. (İkisi birden Aç Harmanı adıyla yeniden 1973'te yayımlanır)

Aç Harmanı'nda da konularını doğup büyüdüğü, çalıştığı Ege-Trakya yöresi köylerinden alıyor. Bu öykülerde önceki köy notlarıyla bir içişelilik görülür. Anlatım da öylesine.

Tütengil, gözlemciliği aşp toplumcu gerçekliğe yönelik kimi öykülere dayanarak şöyle diyor: «Yaşamından yola çıkan Mehmet Başaran, aynı koşulların içinden gelen öteki yazarlar gibi bir gözlemci

(1) Ceyhun Atuf Kansu : Köy Enstitülerinin Edebiyatımıza Getirdikleri İncece, Mayıs - 1962

olarak kalmakla yetinemez. Çözüm yolları da arayıp önerecektir içtenlikle.»⁽²⁾

«Zeytin Ülkesi» (öyküler, anılar-1964) Basaran'ın üçüncü düzyazı yapıtı. Başaran, «Zeytin Ülkesi ile Sürgünler'de, köyü, köy insanını, onlarla omuz omuza yürüyenleri, kıyılan, sürülen, ezilen öğretmenleri anlatmağa çalıştım» diyor.

SÜRGÜNLER:

Sürgünler (öyküler, 1970) Basaran'ın dördüncü anlatı ürünü. Nitelikçe öbürlerinden ayrılan yanı, bu yapıtında çalışmalarını belli bir konuda odaklaştırmış olması. «Öğretmenin savaşını, çekisini, bunalımını» öykülüyor.

Adına ve çıkış tarihine bakılınca, öğretmen "eylemlerinin ve kıyımın yoğunlaştığı 1965 sonrası döneminin olaylarını işlediği samirsa da, öyküler ayrı ayrı incelendiğinde ve Basaran'ın yaşamı ile birleştirildiğinde, konularını 1950 öncesine değin uzanan bir olaylar zincirinden aldığı görülür. (Sözgelimi ıslahat öyküsü konusunu, Basaran'ın Yüksek Köy Enstitüsü bitimi enstitülerde öğretmenlik yaptığı bir dönemden alıyor.)

Ülkemizde öğretmen kıyımı yeni değildir ki, öykünün konusu yeni olsun. Olsa olsa 1965 sonrası olaylar bir çağrışım yapmış olabilir. Her ileri -geri kavgasında olduğu gibi ilerici, toplumcu, devrimci öğretmenle, çıkar çevreleri ve bunların maşaları arasındaki sürtüşme, çatışma, çarpışma oteldenberi sürüp gelir. Ancak Türkiye'de Köy Enstitüleri döneminden sonra bu sürtüşme daha bir su yüzüne çıkmıştır.

«Köyde hizmetin gel - geç olageldiği uzun yıllardan sonra eğitim kursu ve köy enstitüsü kaynağından gelenler, eğitim işinin yanı sıra sağlık ve doğum konularında da köylerde sürekli hizmetin anıtlaşan örneklerini verdiler. Gerçi, yozlaştırılan bir sistemin, çok partili çekişmeler ortamında iftira ve kin kusan ağızların, devletin temel ilkelerini savunup saydırmaya baş koyduğu için «arka» lanması gerekenleri «kıyım»a uğratanların, öğretmenlerin ülkücü çalışmalarını topluca yürütmeleri olanağını ortadan kaldırması olağandı»⁽³⁾

(2) Cavit Orhan Tütengil : Dün 17 Nisandı, Yeni Ufuklar, Mayıs - 1973

(3) Cavit Orhan Tütengil: Uzak Köy-Yakın Köy, Yeni Ufuklar, Haziran 1970

Gerçekten kitapta yer alan öykülerin hemen tümünün konusu bu noktada düğümleniyor. Öğretmen, hak bellediği doğru yolda gidiyor, gitmek istiyor. Egemen ve çıkar çevreleri kendilerine ters düşen bu eylemi, işlevi tepkiyle karşılıyor ve öğretmeni kıyıyorlar.

Bu ters düşüşün en güzel anlatımını kitabın sonuna konan «Sürgünler» şiirinin şu dizelerinde buluyoruz:

Öğretmeniz acıya sürgün
Kutsal ateşini promete'nin
Koşturuyoruz ufaktan ufka
Sesimiz 9 Eylül mavisini
Acıyı sevince, korkuyu yiğitliğe çeviriyoruz
Yüreğimizde bir aşk var devletlerden güçlü
Tıpkı 1921 deki gibi
Sahip çıkıyoruz toprağımıza, madenlerimize, terimize
Ulaştırıyoruz geleceğe en güzel sözü
Deliye dönüyor sömürücüler

Başaran'ın yapmak istediği şey, sosyo - ekonomik, sosyo - politik bir olgu olarak «kıym» gerçeğinin doğrudan gözlem ve izlenimlere dayanılarak verilmesidir,

Kitapta 22 öykü yer alıyor. Birinci bölümdeki on sekiz öyküde değişik zamanlarda değişik ortamlarda belli çevrelerce yürütülen «kıym» olayı veriliyor. «Ek»teki dört öyküde ise, Amerikan emperyalizminin yurdumuzdaki uygulamaları anlatılır. Bu uygulamalar, Amerikan propagandası yapmaya yönelik uygulamalar. Aşağıda da belirleyeceğimiz gibi Başaran, doğrudan gözlemlerine dayanarak bu uygulamaların yüzeyselliğini ve gülünçlüğünü koyar ortaya.

Refet Özkan'ın da dediği gibi; «Sürgünler'de, Anadolu'nun bir kesiminde çalışan öğretmenlerin, devrimci savaşlarını yürütürken karşılaştıkları engeller, bu engelleri aşmaya çalışırken uğradıkları saldırılar dile getirilmiş. Öğreniyoruz ki, öğretmenleri kıyan yalnız müfettişler; kurulu düzenin maşaları değil. Devrim düşmanı din yobazları, ağalar, cinsel doyumsuzluk içinde kıvranan köy delikanlıları, doktorlar, polis, şoförler de öğretmenin düşmanları arasında yer alıyorlar. Öğretmen sürülüyor, dövülüyor, öldürülüyor/dağa çıkarılıp ırzına geçiliyor, Makal'ı okudu diye ameliyat masasında bırakılıyor tutuklanıyor, olmadık işkenceler yapılıyor öğretmene.»⁽⁴⁾

(4) Rafet Özkan : Sürgünler, Yeni Ufuklar, Temmuz - 1970)

Ancak unutmamalı ki temelde ve son çözümlemede yukarıda anılan unsurlar da kurulu düzenin maşaları oluyorlar. Üstelik bunların davranışlarının bilinçsiz olarak yapıldığına değgin bir yan da görülmüyor öykülerde. Yani tümünün davranışı bilinçli ve amaçlı.

Hilmi Yavuz şunları söylüyor Sürgünler için: «Sürgünler'deki 22 öykünün tümü öğretmenlerin yaşamıyla ilgili. Başaran'm kitabı bu anlamda bir taşra öğretmenin yaşamının geniş ayrıntılı ve tutarlı bir kesitini veriyor. Öyküden çok bir öğretmenin notları niteliği taşıyan «Sürgünler»de ağır basan tip, devrimci, halkçı ve aydın öğretmenlerdir» (5)

Öğretmenin kurulu bozuk düzen içindeki kavgasını daha iyi anlamak için işlenen konulara kısaca değinelim. Olayların tümünü yazar ya yaşamış, izlemiş, gözlemiş, ya da duymuştur.

Başaran'm doğrudan gözlemine dayanan «Arazi»de yazar, Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'undan bu yana -olayın geçtiği- Edremit'in temel yapısında hîc de önemli bir değişiklik olmadığını ve namuslu - namussuz daha doğrusu haklı - haksız çatışmasının yürürlükte olduğunu görür. Refik Bey gibi dürüst, namuslu, aydın insanları cepel (kirli, bulaşık) dünyada çepelli işler beklemektedir. «Çocuklara doğruluktan, iyilikten temizlikten, sağ töreden söz edecek olan bizler, bu değerlere karşıt bir ortamda cambazlıklar yapmak zorundaydık demek» (s. 12)

«Irgadın Muharrem» de halkçı bir eğitimci var : Eğitimci Muharrem. İyi niyet ürünü eğitimci kurumu «insanları kör bırakmak» isteyen bir zihniyetçe kaldırılmak isteniyor. Eğitimci Muharrem'in buna tepkisi sert olur: «Ulan dinine yandığım Ankarası, ulan!.. Biz okulsuz köylerin çokluğundan yakınırken siz yenilerini mi katıyorsunuz onlara? İnsanları kör bırakmak pek mi işinize geliyor?

«Vukuat»ta muhtarın adamlarınca dağa çıkarılıp ırzına geçilen öğretmen Şadiye'nin acıklı dramı işlenir. Muhtarın adamları bozuk düzenin köye uzanan maşalarıdır.

«Varmayan Yollar»da köy okulu konusunda öğretmen - müteahhit mücadelesi ve öğretmenin bu mücadele uğruna çektikleri anlatılır. «Ne demişti usta: 'Varmaz bu yollar.' Doğruydu: Varmayan düzenin

(5) Hilmi Yavuz : Sürgünler, Cumhuriyet, 24 Eylül 1970

yollarıydı bunlar... Acı düzde açlığı, yalnızlığı, çaresizliğiyle kor geçerlerdi adamı...» (s. 32)

Bu öykünün dikkate değer biryanı da, köylünün müteahhit, mühendis vb. ni tanıyış biçimidir.

«Soruşturamda bozuk yönetsel mekanizmanın en tipik işlevlerinden birini görüyoruz. Yine halkçı - devrime bir öğretmen hakkında soruşturma açılmıştır. Isnat edilen suç, mahalle (daha doğrusu oba) insanları arasına nifak sokmaktır. Gezici, sorunun esasını öğrenmek için harekete geçer ve eşeler. Köylü öğretmenden memnun, üstelik bunun da ilerisinde bir sevgi bir bağlılık bir tutku. Hayranlıkla karışık bu sevgi şöyle dile getirilir bir köylüce : «... Eskiden Jandarmadan, tahsildar İreaep'ten gayri efendi görmezdi bu köy... Şimdi nektep sebabına sizin gibi efendiler de görüyoruz.» (s. 37)

Durum böyleyken bir şikâyet. Sorun anlaşılıyor zincirleme olarak. Köy imamı ve kâtibi imamca çocuklara din dersi verilmesini isterler, üstelik camide. Öğretmen Eşref efendi kabul etmez bunu. Muhtar ve belirli çevreler köylüden habersiz köylü adına bir dilekçe düzenlerler. Gezicinin soruşturması sonunda oyun çıkar ortaya. Köylünün baskısı sonunda muhtar mühürleri bırakmak zorunda kalır. Ancak sorun bununla bitmez. Olay il'e ulaşır. Bu kez gezicinin yeri değiştirilir.

«Bungun»da bozuk düzenin köydeki maşaları (muhtar, kâtip, karakol vb.) ile boğuşmaktan sıkılan, bunalan devrimci öğretmenin tinsel yapısı verilir. Öğretmen epeyce deneyimden sonra, «küçük çıkarları içinde solucan gibi sürünenler»le mücadelenin kolay olmadığı en azından Eyüp sabrına gerek olduğu sonucuna varır.

«Kalın Mavi Ses»te genç hanım öğretmen Gülen'in köy okulundaki dünyası verilir.

«Dönmeyen» öyküsü öykülerin en vurucu, en çarpıcısı.

Kıyım, gerici düşüncenin temsilcileri her yerde kendi çaplarında katılırlar. Ukala ve zorba bürokrattan, çıkar düşkünü eyyamcıya, geri düzenin dinsel maşası din adamlarından, küçük yönetsel maşası muhtara, kâtibine dek. Dönmeyen'le bunlara, kör inançları adına insan öldürecek denli iğrençleşen doktor Baha Bey eklenir. Makal'ın Bizim Köy'ünü okuyor diye öğretmeni ameliyat masasında öldüren bir Baha Bey...

Bu öyküyle büyük bir gerilim sağlanır.

«Teftiş»te, buyurulanın ötesinde hiç bir şey yapmayan yaratıcılıktan tamamen uzak bir robot bürokrat var. Toplumunu tanımayan, tanımak istemeyen, robot, üstelik ukala bürokrat.

«Yıkıntı»da iyiniyet *ürünü* bir okul girişiminin, köyün susamışlığına karşın birkaç işbirlikçice nasıl engellendiği anlatılır. Köyün ağası Kadir Bey ve muhtar: «Okul mokul istemiyor bu köy» (s. 76)

Bu öyküde, temel özgürlüğün ekonomik özgürlük olduğu bir kez daha anlaşılır.

«Ak Suskunluk»ta yeni bir köy var karşımızda. Öztaş öğretmenin köyü. Onlar ki cumhuriyet ve padişahlık arasında ayırım görmezler. Değil mi ki eskiden de şimdi de tahsildar koca defteri koltuğuna kıştırıp geldi mi, kimseyi dinlemez... Değil mi ki karakol hep aynı karakoldur...

«Yıl Sonu Raporu»nda da ukala bürokrat tipi, müfettiş Hüseyin Bey'in kişiliğinde simgeleştirilir. *

«Tenhalar»da, tenhalara atılmış öğretmenin kaçınılmaz mücadelesi vurgulanır. O bir başına çetin mücadelesi. «...Gerçekten yol işçileriydik biz. Övgü armağan beklemeden, engebeii arazide, geniş düz bir yol düşüyorduk geleceğe... Taşı kumu sırtımızdan geçiyordu bu yolun. Ayaklarımıza karasular iniyor, tırnaklarımıza kan oturuyordu akşamlara değin... Biz yol düşüyorduk...» (s. 98)

«Kurt Kapanı»nda öğretmene baskının yeni bir örneği var: Babalığınca ırzına geçilmiş bir kızın bir komplo sonucu öğretmene zorla verilmek istenmesi. Üstelik öğretmenin önceleri kendisi için çok iyi şeyler düşündüğü bir kızcağız. Saf, temiz bir köy kızı. Doğum sonrası oyunun içyüzü anlaşılır. Ancak olan zavallı kıza olmuştur.

Yukarıda da belirlediğimiz gibi Sürgünler'deki tüm öykülerle yazarın yaşamı arasında yakın ilgi var. Kiminde yazar doğrudan olayın kahramanı, kiminde yakın bir gözlemci. 1950 lerden sonra Başaran ilkokul öğretmeni ve Gezici öğretmendir. «Çarpılar» dan önceki öyküler bu dönem izlenim ve gözlemlerinin ürünleridir. Çarpılar'la Başaranın 1960'tan sonraki kısa memurluğu arasında yakın ilgi var. Daha doğrusu bu dönemin ürünü. 27 Mayıs hareketinden sonra eğitime yeni bir yön verilmek istenir. Kitle eğitime, halk

eğitimine yönelinmek istenir. Ancak, bunun için yanlış örneksemelere gidilmektedir. Örnek alınacak ülkeler Amerika, İsrail ve Hindistan'dır. Komisyon, rapor, pilot bölge, örnek köy, dört K'sı ile... Bunun için, öğretmen, muhtar, din adamı işbirliğine önem verilecektir. Daha önceki öykülerde gördüğümüz öğretmen - muhtar, imam zıt kutupları işbirliğine!.. Başaran, bu yolun çıkmazlığını vurgulamak ister.

«Gecede Bir Kızartı»da, yazar, yararsız bir bitkiye benzettiği kof bürokratların kendilerini nasıl iyi korumasını bildiklerini örnekler bir olayla.

«Sürgün»de yine kasaba müteğallibesi ve bunların maşası köy muhtarı işbirliğiyle sürdürülen yeni bir kıyım verilmektedir. Devrimci öğretmen Mahmut'un sürdürülmesi ve sürüm işleminden sonra köyde oluşan çalkantı ve boşluk anlatılır. Öyküde «sürgünlük» kavramı yeni bir anlam kazanır: «Fakir fukarayı ezdirmemek, onlardan yana olmaktır sürgünlük.» (s. 131) Bu kavram devrimci öğretmenin öbür adı olmuştur bir bakıma: «Sürgün öğretmen gerek bize...» (s. 131)

«İslahat» öyküsünde, yazarın, köy enstitülerinin yozlaştırıldığı bir dönemde köy enstitülerinin birinde (Aksu Köy Ens.) öğretmenlik yaptığı zamana ait bir anısını izliyoruz. Başaran, Yüksek Köy Enstitüsünü bitirdikten sonra kısa bir süre Aksu Köy Enstitüsü'nde öğretmenlik yapmış, sonra askere alınmıştır. Öyküdeki öğretmen Ali tipinde yazarın kendisini görüyoruz.

Bu öykünün ilginç yanı, «İslahat» adı altında Köy Enstitülerindeki yozlaştırma hareketinin, bizzat olayın içinde bulunmuş bir kişinin tanıklığına dayanılarak verilmesidir.

Barış Gönüllüleri 1960'tan sonraki köycülük programının sakat bir uygulaması. Başaran bu sakat, gülünç olayı işliyor, «Köyde Barış Gönüllülerinde. Öyküdeki Hafızağa, sözcüğün gerçek anlamıyla bir «köy aydını». Hafızağa yalnız Barış Gönüllüleri'nin değil, Osmanlıdan bu yana tüm Türkiye'nin eleştirisini yapar. Üstelik bilimsel denecek bir düzeyde. «Halit Efendi Topal Hasan'ın kalkınmasını ne değin isterse, baştakiler de köyün kalkınmasını o değin ister. Tam bir ömürdür duyarım bu lafları...» Barış Gönüllüleri konusundaki görüşü de kısaca şudur «Demek bizimkilerin yapmadığını şimdi bu bir buçuk gavur yapacak?. Koskoca hükümet

de akıl cliye bunun ardına düşecek?.. Hani köylü da-olmasa efendiler bu dünyada eylencesiz kalacakmış galiba?» (s. 156)

«Sapı U.S.A.lı Kazma»da, Köyde Barış Gönüllüleri gibi yazarın köyünde geçen bir olayın öyküsü. Barış Gönüllüleri'nin yapılarını belirtiyor.

«Tören»de köy kalkındırma yollarından biri olarak uygulamaya konulan ve sözde dış yardımlarla yürütülen meslek kursları konu edinilir.

«Domuzdan Post», Türkiye köylüsünün Barış Gönüllüleri'ne lââyık bulunduğu nitelirmedir. Öyküde Barış Gönüllülerinin içyüzünü anlayan köylünün onlara karşı takındığı tavır anlatılır.

Kitabın sonuna yukarıda söz konusu ettiğimiz «Sürgünler» şiiri konmuş. Bu şiir tüm kitapta anlatılanların şiirsel bir özeti niteliğindedir. Öğretmenin sorunlarla, bu sorunların yaratıcısı unsurlarla hesaplaşması öz olarak verilmiştir şiirde.

Köyler, unutulmuş alıçlar, öğretmenlerin yüzü
Ak okullar dağ başlarında
Bir de kovuklar doğuda utancımız
Bir de okuma bilmeyen çocukların gözleri
Bir de İki büklüm adamlar
Sırtlarında üsler, füzeler, uzmanlar, barış gönüllüleri (s. 174)

Özetleyelim sorunu : «Ortam aynı, savaşçı ve yıkmaya çalıştığı hedef tek. Öğretmen, halkı egemenliği altında ezen ağa sınıfıyla onun maşası bürokratlarla savaşıyor. İstiyor ki halkı sömürmesinler, halk okusun, aydınlansın, getirildiği oyunu anlasın. Silkinip uyuysın, atsın sırtından egemeni. İşine gelmiyor, çıkarına uygun düşmüyor ağanın bu değişiklik. Ve başlıyor savaş : Tehditler, dövmeler sövmeler, aramalar, taramalar, sürmeler, kaçırmalar, tutuklamalar gırla gidiyor. Tüm hikâyelerde aynı oyunun değişik ve tipik sahnelerini görüyoruz.» (6)

Buraya gelinmişken üzerinde durulmaya değer bir iki noktaya değinmek istiyorum.

(6) Refet Özkan : Sürgünler, Yeni Ufuklar, Temmuz - 1970)

Öğretmenin bütün öykülerde olumlu bir tip olarak verilmesi, ilk bakışta öğretmenin idealize edilmesi olarak anlaşılabilirse de, sürgün ve kıyım konusu işlendiği ve sürülenlerin, kıyılanların kimliği bilindiği için normal karşılamak gerekiyor. Emekçi sınıfların sınıfsal bilinçe erişemedikleri ve haklarını arayamadığı dönemlerde, hak arayıcılığa yönelik çabalarıyla öğretmen, bir istenmeyen adam, bir çıban başıdır. Ancak toplumcu düşünce açısından öğretmenin çabası amaç değil araçtır. Emekçinin uyanması, bilinçlenmesi, hak kını araması için araç. Elbette toplumsal çelişkilerin yanında bir dış müdahaledir bu. Bu nedenle öğretmene karşı girişilen kıyım, bu uyarma işini kösteklemek, hiç olmazsa geciktirmek içindir.

Muhtarın her zaman olumsuz bir tip olarak verilmesi de ilk bakışta sorunu bir tekdüzeliğe götürür ve bizi yadırgatırsa da, Türkiye gerçekleri gözönünde alınınca bunu da normal karşılıyoruz.

Üstünde durulması gereken bir nokta da biçimle ilgili. Başaran bazı yerlerde yerel söyleyiş yerine öz türkçe söyleyişi yeğliyor. Ancak bunun çok küçük çapta da olsa bazan gereksiz bazan yanlış yapıldığını görüyoruz. Sözelimi «denli» sözcüğünün kullanılması gereken yerde «değin» kullanılıyor. Bu söyleyiş hem halkça olmadığı hem de yanlış olduğu için kulağı tırmalıyor.

Bütünüyle kitap Başaran'ın öykü dalındaki başarısını belgeleyecek niteliktedir. Daha da önemlisi Türkiye koşullarında önemli bir yeri olan bir «öğretmen - düzen» hesaplaşması yapılmıştır. Bu yanıla bu konuda bir 'muhtıra' niteliğindedir.

«Nisan, Haritasından

ÖRNEKLER

NİSAN HARİTASI

Yalap yalap gün deydi kaba dağlara
Işdı Cılavuz Pulur Dicle dolayları
Morca gölgeli tarlalar
Işdı ala buğda
Emisin Gölköyün Pamukpınarın
Sıvasız yapıları
Yansdı Dadaya elmalıklar
Açıldı Hasanoğlanda sabahın kapıları
Sürüler otlağa gitti
Kımıldadı Akçadağda şeftali ağaçları
Düziçinde arılar

Sırtlarında boz urba ayaklarında postal
Yürüdü bir aydınlığa doğru
Ağ alınlarda Türkiye
Egede Kızılçullu Ortaklar
Bozkırda Çifteler İvriz
Trakya düzünde Kepir
Aynı yolda aynı emek
Tıkır tıkır işlemeğe koyuldu
Enstitüler

Balığa çıktı Karadenizdekiler
Dünyayı öğrenecek mavi kitaptan
Fındıklı kıyıların fakir çocuğu
Beşikdüzü Akpınar

Pazarörende Savaştepede Arifiyede
Tütüyor sıcak sıcak kabartılmış yer
Havada harç ter kokuları
Coşkun nehirler geçiyor
Yüreklerin dibinden
Söküp götürüyor gamı kederi
Gül şimdi gül oldu Gönende
Şimdi portakal oldu
Aksuda portakallar

«Pitraklı Memleket»ten

TONGUÇ BABA

Otlar böcekler gibiydik bozkırda
Acılarda gökyüzü kadardık
Bizden geçerdi zamanın karanlığı
Yorgun öküzler kara sabanlarla
Unutulmuş unutulmuş unutulmuş köylerdik

Sonra sen geldin nisanlar geldi
Durdu o içimize akıttığımız kan
Yenilendi gücümüz bembeyaz
Köyler babası halk babası
Bize çalışmağa başladı tarlalar

Komadı karanlığın ağaları
Ülke uyansın ülke çiçeğe dursun
Komadı aydınlıktan korkanlar
Terledin dayattın bizim için
Hep Cılavuzlar Kepirler Hasanoglanlar

Adın bir destan şafağı işte
Umudu sevinci büyütüyor okullar
Halk babası köyler babası
Ha desen horona kalkar milyonlar
Sen Anadolusun halsın köylersin

BAŞKA SAKARYA

Sesini ilk duyduğumda geceydi
Yiğit ölümlerce büyük bir gece
Kıyısında Anadolunun mahzun söğütleri kavakları
Geçiyordu altın parıltılarla
Evrenin karanlığından
Bir devrim kadar güçlü
Bir devrim kadar güzel

Yakmıştı aşkın ve şiirin
Çoban ateşlerini dağda
Yaklaşan ellerimizin sabahıydı
Zindanlar oy zindanlar
Yerini alıyordu uyanan halkım
Tarihin en haklı savaşında
Yıldızlı sonsuzluğuna kavuşuyordu Türkçe

O sonsuzlukta Bedrettin Yunus
Yeni bir su veriyordu yüreğe
Hızlanıyordu sözcüklerde kan dolaşımı
Budur diyorum aydınlığın destanı
Budur başkaldırmak köleliğe
Çarıklarına yüzlerine bakıp geçenlerin
Budur diyorum Kuvayi - Milliye
Toprağın öfkesinden çilesinden anaların

Koca bir gül açıyordu kan rengi
Ey umudum ve coşkunun ırmağı
O gülü söylüyordun sen durmadan
Sakaryada Vietnamda açan o gülü
Duyuluyordu Asyadan AfriKadan
Kurtuluşun ve barışın türküsü

Düşmandı kardeşçe yaşamağa
Yalanın ve ölümün adamları
Korku düşmüştü yüreklerine
Umrunda değildi mahzun söğütler kavaklar
Memleketin hali ve Kuvayi-Milliye
Onlar çarmıha gerenlerdi İsayı Spartatüsü
Çiftlikleri konaklarıydı vatanları
Tuzakları vardı ta ortaçağdan
Taş duvarları ve ihanetleri
Kapandı üstüne demir kapılar
Zindan akşamlarmca uzun sessizlik
Geçtin yaşamının en dar yerinden
Gökyüzüne bakmak nasıl önlenir

Genişliyen mavilikti bildirin susturamadılar
Uzaklarda aktın bir süre çok muhacir

Yüreğinde deli hasret

Yansıdı sularına yaralı ceylanlar gibi
Köylerimiz insanlarımız memleket
Onları işledin geçtiğin yerlere kayalara
Yaşamının direnmenin ulu ırmağı
Onları söyledin yıldızlara denizin kulağına

Aşksın şiirsin Türkçesin şimdi
Yiğit ölümlerce büyük gecede
Bir altın başaklarda bir bulutlardasın
Nerde bir kavga varsa halk adına
Silâha sarılmışsa çeteler
Nerde devrimcilerce güzelse sabah
Oradan gelir sesin

«Gök Ekin»den

KÖROĞLU GELİYOR

Bilir misiniz nereye gider
Ak yolları dağların
Her evden duyulan adımlarıyla
Bilir misiniz nereye gider
— Çamlıbele Çamlıbele

Ayvaz nerde güller hani
Dönmedi nice yiğitler
Toprak boydan boya sancı
Kim kurmuş bu zindanları
— Bolübeyi Bolubeyi

Şavkıyan ne gökbitiminde
Uğultuya veren ormanı
Konaklara korku salan
Şavkıyan ne ırmaklar gibi
— Nal sesleri nal sesleri

Yaralı omuzlarında al cepkenleri
Kımıldanan halk mı deniz mi
Gümbürdüyor güneşin davulu
Halk niye bayram ediyor
— Köroğlu geliyor Köroğlu geliyor

(1974)

ÖYKÜ

«Elif Diye Bir Türkti»den

AYRILANMAK

—j—

Meşe kütüğünü andıran kısa, kalın gövdesiyle tahtaları gıcırdatarak hayata çıktı. Gübre kokan sabah yeli yaladı yüzünü. Güneş, Çatalgedik'ten kurtulmuştu. Gözalabildiğine yalbirdıyordu ıraklar. Gür bir yeşillik harlamıştı her yandan. Kollarını açarak gerindi. Yanıkalan'a baktı yeniden: gökboyu ipilti, gökboyu aydınlıktı... «Hay mübarek hay! dümdüz uzayıp gider... Yeni açma... Kuvvetli yer... İleriye dañ ettim mi motoru bi ucundan, kan ek, can biç... Motor keyf olur içinde valla...»

Yuvarlak, esmer yüzüne bir hoşnutluk yayıldı. Tatlı tatlı karnını kaşdı. Rahmetli babası da Ardıçlıtarla'yı köy merasından koparmıştı. Gözü kara bir adam olduğundan, kimse varamamıştı üstüne. Yamkalan, Ardıçalan, Ardıçtarla'ya bitişikti, kına gibiydi toprağı. • En çok ona münasıptı. Çok düşünmüştü sürmeden önce.. Bir yol gösteren olmazsa, zor başa çıkabilirdi köy kendisiyle. Dava etseler, nereden tutturacaklardı? Tapucu Hüsnü Efendi en birinciye ahpabıydı «Doğusu çalı ,batısı yol uyduruverirdi kitabına...

«Bak herif, bak! Eyi bak yediğin boka. Köyün atadan, dededen kalma otlağıydı.. Tanrı da, kul da biliyor bunu. Gümüşlede cemiye din orayı zaptetmekle? İZatı çok bi eyi namın varidi... İki insan yüzüne bakamaz oldum...»

Karısıydı. Kahvesini getirmişti. Yüzü bozuktu.korkular derinleşiyordu kara gözlerinde.

«Nasıl laf bunlar böyle Yazgülü? Sol yanından mı kalktın, bişey diyen mi oldu sana yoksa? Bak, kız, şu ipiltiye bak.. Fena mı oldu? N'olmuş köyün otlağıysa... Hayvan yayacak başka yer mi yok? Dee Uluğağ yanlarına sürsün dürttiler. Panga Müdürüyle de, parti başkaniyle de konuştum, motor çekecek oraya seneye pat, pat pat!.. Oğlun geçecek direksiyona, yıkacak yana şapkayı.. Eee, azıcık medeniyet görsün şu köy de... Bunca kradiyi boşuna mı dağıtıyo hükümet, Çok kızan, çeksin gitsin Almanya'ya.. Şimdi sana laf dokunduranlar, bindiler mi moturun arabasına, bi saatta haydii kasabaya.. Kurtulacaklar onca yolu yayan yürümekten. Dua bile edecekler..»

İstekli istekli karısını süzdü : etine dolgundu, güzelce sayılırdı : kızınca yanakları kızarıyor, daha bir hoş oluyordu. Gülerek :

«Emme ahtım var kız, adamboyu motor ekininin içine yıkacam seni bir kez Yanıkalan'da... Kaba yeşilliğin üstünde de bi olur ki...»

«Deli deli konuşmayı bırak ta, başımıza gelecekleri düşün herif. Arıkovanı gibi kaynıyo köy. Muhtarı, Haydar Dedesi ayakta. Çeşmeye suya

gittiydim korktum komşuların bakışlarından. Derneği topluyomuş Karaab-medoğlu bugün.»

«Bundan mıydı yüz azdırman kız? Taşşamın kılına dokunamaz onlar benim. Himetin Gökçeli derler bana. Dernek te neymiş? Kanun hükümeti var kasabada. Üç cıbılın değil. Gökçeli'nin sözü geçer orada da... Kaygılanmayı bırak da, işine dön sen. Oğlana da söyle Öküzburnundaki tarlaya gitsin.»

Keyifle kahvesini höpürdetmeğe koyuldu.

— II —

Dibektaşının dibinde oturan üç adam, yekini kalktı. Yaşlıydılar, ev dokuması boz şayak giysiler vardı sırtlarında. Ak sakallı, boyluca olanı öndeydi. Ucu püsküllü kırmızı bir dolak sarmıştı başına. Kaim deyneğine dayanarak, ağır ağır yürüyordu.

Kadını erkeği, genci kocası «gürr!» etmiş alana akmıştı.

Başı kırmızı dolaklı, ak sakallı adam, bir Gökçeli'nin iki katlı evine, bir eğri büğrü vücutları, kararık yüzleriyle karşısında dikilen kalabalığa baktı. Çit yoktu ortalıkta. Çatallı kalın sesiyle :

«Derneğimiz mübarek ola komşular! dedi. Kötülükler bizden ırak ola. Gücümüz sapmışları yola getire, şaşkınları aydıra... Ağacın çürüğü özünden olur, gözyumulursa büyür. Gözünü hırs bürümüş biri, köyümüzün otlığına saban koştu. Hayvanımızın, insanımızım rızkına el attı. Uyardık, eyilikle yo la getirelim dedik dinlemedi. Çağırdık, gelmedi, Derneğimiz kesip atmalı bir işi, bizi çiğneyene haddini bildirmeli...»

Alan uğuldadı :

«Kesip atmalın!.. Bildirmeli!..

«Soruyorum şimdi, günlerdir düşünüyorsunuz; çareniz, tedbiriniz nedir?

Gerilerden öfkeli bir ses yükseldi :

«Gidip avlusunu dağıtalım, ekinini bozalım!..»

«Bozalım!...»

Muhtar Karaahmetoğlu öne çıktı.

«Olmaz komşular, taşkınlık yok.. Boya kalkmış ekine dokunulmaz. Başka bir fikriniz yoksa bekleriz, ürününü alırsız harmanda elinden. Göğ ekini bozamayız.»

Kör Recep atıldı :

«Benim düşüncem başka, ben diyorum ki, çağırıp sorguya çekelim Gökçeli'yi. Babanı unutamadıydık daha, şimdi de sen mi çıktın karşımıza

diyelim. Susuyoz diye, ot yiyoz sanma bizi diyelim. Köy kurulu odaya çekip yüzüne tükürmemiş madem, biz tükürelim..»

«Mahkemeye verelim süründürelim..»

«He ya, süründürelim domuzu...»

Haydar Dede, değneğini kaldırarak konuşmaları kesti :

«O da, o da çare değil.. Hepten çocuk gıjbisiniz. Ekinini bozmak, har manda ürününü elinden almak çare değil, tedbir değil bunlar.. Yüzüne tükürmekten de, mahkemeye vermekten de birşey çıkmaz. Osmanlının kanununa akıl ermez, suçlu bile düşeriz. Aydına, yola getirici olmalı vereceğimiz karar. Kimse böyle birşeye kalkışmamalı bir daha...»

Eski bir yontu gibi dimdikti. Başka bir aydınlık gelmişti yüzüne. AK sakalının ucunda ışıklar titreşiyordu. Sıcaktı, yüreklendiriciydi bakışları. Öfkeleri, kaygıları dağıtıyor, ferahlık dolduruyordu içlere. Ne dese, yapmağa hazırıldılar. O, dostça, babaca devam etti :

«Eyi kulak verin sözüme. Gökçeli'yi ayrılıyacağız. Kimse görüşmiyecek, konuşmıyacak, alış veriş etmiyecek onunla.. Dışımıza atacağız onu. Hatasını anlıyana dek sürecek bu..»

Diyecekleri bitince olduğu yere çömeldi, deyneğini öne uzattı. Karaahmetoğlu'dan başlayarak, alandakilerin tümü deyneğin üzerinden atladı. Toplu yemindi bu bir çeşit. Sırayla, saygıyla gidişleri, geçmişlerin dinsel törenlerini ansıyordu...

Sessizce dağılıştılar.

— III —

Kasabadan dönüyordu. Banka Müdürü Taci Beyle görüşmüştü, kahvesini, uçlu cıgaralarını içmiş, uzun uzun ahpaplık etmişlerdi. Meşin koltuklu, halı döşeli bir odaydı; şıkır şıkır camdı her yanı. «Sen bizim öz adamımızsmi yahu» diyordu. Müdür. «Parti başkanı Çarıkçı, çok övüyor seni.. Sana vermiyeceğimiz krediyi kime vereceğiz?» Etekleri kısacık, sür, gibi ak baldırlı gözzsl bir kız kokular saçarak gelip önüne eğilmiş, yazılar imzalatmıştı Müdüre. İşler yolundaydı. İsteddiği markadan pat, pat pat! geliyordu koca motor. Asıl o zaman köy feleğini şaşıracaktı işte. Gayrı yeşil yüzlüklerin ucunu gösterdi mi, köyün yarı toprağını zaptederdi isterse. Kırık kırık iki öküzle, el kadar saban demiriyle dayanamı bilirlerdi karşısında?...

Deynek atlamışlarmış, sırt dönmüşlermiş kendisine.. Peh! Kaç paralık adamsınız hay dürzüler! Muhtaçlığım mı var benim size? Ekmeğimi, suyum mu keseceksiniz? Koltuğunuzda boş çuvallarla gelip karşımda boyun bükmiyecek misiniz yarın? Size akıl verenler, bir parça ekmek atacak mı önünüze?..

Başında ucu püsküllü kırmızı dolağı, iri gövdesiyle Haydar Dede geldi gözlerinin önüne. Kızdı. «Sen ne demiye burnunu sokarsın böyle işlere bre kart domuz!. Muhtar mısın, üye misin? Hangi selahiyetle âfuruza kalkıyorsun beni? Başkan Çarıkçı'nın kulağına «Bu adam tarikatçılık yapıyo, bu adam bize zararlı» diye bi fısıldasam, uçururlar seni be.. Kimbilir hangi mapıs damında çıkar canın..»

Duvar dipleri, kapı önleri bomboştı. Küskün bir görünüşü vardı evlerin. Sokaklar ıssızdı. Meşe kütüğünü andıran kısa, kalın gövdesiyle dimdik geçti alandan. Gizlendikleri köşelerden gözetliyenler, öyle görmeliydi onu; görmeli de, cesaretlerini yitirmeliydiler. «Lan akılsızlar, hak aramak istiyonuz madem, gitsenize mahkemeye... Gitseniz de diksem ya karşınıza avukat Hilmi Beyi ben de...»

«Küt.» etti, kocca bir taş düştü ayaklarının ucuna. Yüzünde duydu rüzgârını. Yana yuna, yukarıya baktı, nereden geldiğini anılamadı. Az hızlı yürüse, gitmişti. Cırkadak çıkardı canı. Serilir kalırdı oraya. İliklerine değin ürperdi. İş bu yola dökülürse kötüydü. Köy, babasının günündeki köy değildi demek? Bu gün önüne düşen taş, yarın nerelere düşmezdi...

Sapsarı bir yüzle eve girdi. Daha çöküp nefes almadan, karısı dikildi karşısına :

«Tutturdun bi motor motor hay motur kadar taş düşeydi kafana!, Köye zarar vermeden alınamaz mıydı bu meret? Herkesleri düşman ettik kendimize. Ne rahatça gidip çeşmeden su alabiliyom, ne de iki laf etmek için bi kapı çalabiliyom. Köy ayrıladi, dışına attı bizi... Ayrilandık heriif'. Başımıza bi hal gelecek olsa, ortada kalacak ölümüz. Oğlan da bunalıp duruyo içerde. Gözel gözel haber saldıydı Haydar Dede, gidemez miydin? Gidip te bu hallara düşmekten bizi kurtaramaz miydin? Canım burama geldi, dayanamayacam gayrı çaresine bak bu işin heriifl..»

Sesini çıkarmadı. Sandığı kadar kolay olmiyacaktı anlaşılan, epey başını ağırtacağa benziyordu köy. Am her sabah karşısında yalbirdayıp duran o koca-düzlüğü de hiç bırakası yoktu...

Kalktı Muhtara gitti :

«Beri bak Karaamedoğlu. Yidiğiniz bokun farkında mısın? Boykotçuluk, tarikatçılık, anarşistlik derler bu yaptığınıza.. Böyük suçtur. Kışkırtıcı da sensin .Ne demektir Muhtar? Köyün güvenliğini sağlayan adam demektir. Kanun yolları açık, gider şikayet edersiniz, dava açarsınız.. Hü. kümete duyursam candarmalar çöküşür başınıza, tüm köyü karakola dökerler valla. Kendine gel Karaamedoğlu, kurtaramazsın paçanı yoksa...»

Korkacağını, «Amman Gökçeli, biz ettik sen etme» diyeceğini ummuştu ya, hiç oralı değildi namussuz. Kaya gibi oturuyordu yerinde. Adamdan bile saymıyordu kendisini. Dur hele vakti gelince yapacağını biliyordu o.. «Kaza deyip seni motorla çignemiyenin...»

«Bizim de mal güvenliğimiz bozuldu Gökçeli. Hayvanlarımızı nerede yayacağımızı şaşırdık. Hem karar köy derneğindir. Yanıkalan boğazından düşmedikçe, Angaralara gitsen değişmez...»

Boşuna mı günahını almıştı Haydar Dede'nin? Yılanın başı buydu galiba.. «Eh, Karaamedoğlu, ben de seni bu köyde barındırırsam, bana da Himmetin Gökçeli demesinler... Komam bu hakareti senin yanına. Aklını çelenleri bulup ortaya çıkarmak boynumun borcu olsun. Karar köy derneğininmiş. Yanıkalan boğazımdan düşmedikçe Angaralara gitsem değişmezmiş. Breli, breh!.. Nasıl bir komünist ağızları bunlar böyle?..»

Birini söndürüp birini yakıyordu cıgaranın. Oflayıp pufluyordu. Ağrılar yapışmıştı başına. Zor durumdaydı. Kendisi dayansa da Yazgülüyoğlu bozgundaydı. Ah Karaamedoğlu ah!..

Soyunmadan yatağına uzandı.

«Yıkalım, ateşe verelim, yerle bir edelim evini!..»

«Lan Gökçeli! Lan haramzade, çık dışarı! Çık ta boykotçuluğu, tarikatçılığı gösterelim sana!.. Sen köyü karakollara dökmeden biz leşini sürüyelim sokaklarda...»

Kazmasını, küreğini kapam yürümüştü. Azgın bir kalabalıktı.. Köpekler havlıyor, tavuklar çığırarak kaçışıyordu. Soğuk soğuk ter döküyordu sıkıştığı kapının ardında. Ellerine bir geçtimi, parçası kalmazdı... Karısı, oğlu nerelerdeydi acaba? Neden yapayalnızdı? Boğazı sıkı-lıyormuş gibi oldu, bağırarak istedi, sesi çıkmıyordu.

«Hişt, hişt Gökçeli!»

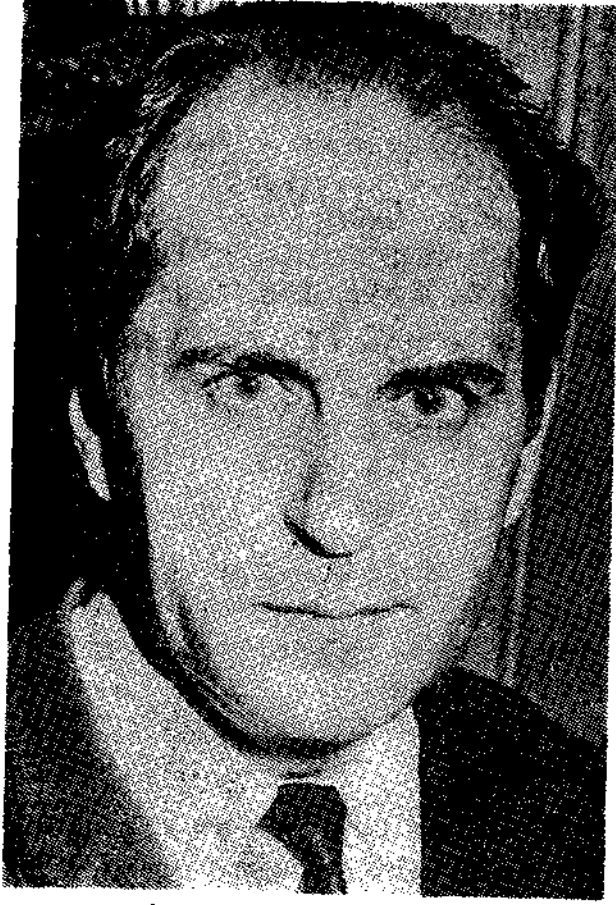
Gözlerini açtı, kan ter içinde kalmıştı. Dışarıyı dinledi, etrafına baktı, birşey yoktu. Evinde yatağındaydı çok şükür...

«Korkulu düş mü gördün, neden bağırıydın öyle?»

Hâlâ kendine gelememişti, beyni zonkluyordu; biraz açılınca :

«Haklıymışın Yazgülü dedi çaresine bakmak gerek bu işin. En iyisi Haydar Dede'ye gitmek galiba...» (*)

(*) Yeni Adımlar Dergisince düzenlenen Sabahattin Ali Hikâye Yarışmasında birincilik ödülünü paylaştı.



FAKİR BAYKURT

YAŞAM ÖYKÜM :

Burdur'a bağlı Yeşilova ilçesinin Akçaköyünde 1929 yılında doğdum. Altı çocuklu, az topraklı bir köylü ailesinin yukardan ikinci çocuğuyum. Babam Veli, Yemen'de, Seferberlikte çarpışmış, yaralanmış^ ve tutsak düşmüş.

İlkokul üçüncü sınıftaydım, babam öldü (1938). Az topraklı bir çiftçiydi babam. Çevresindeki açığözler bu «az»ları da kapmak istemişler elinden. O zaman köyümüz Acıpayam'a bağlı. İnmiş çıkmış, boyna mahkeme kovalamış. Okuması yazması da yok. Küçücük bir kâğıda ne gün geleceğini yazıp verirlermiş eline. Şu gün müydü, bugün müydü, kıvrır dururmuş. Daha edemezse iki saat ötedeki Kocayaka'ya gider, oranın yazı bilen hocalarına okuturmuş küçücük kağıdı. İne çıka elindekini avcundakini saçmış, daha da yoksullaşmış babam. Bir süre köy bakkallığı ve değirmencilik yaptığını şöyle böyle anımsıyorum. İki ucunu bir araya getiremiyordu. Sap yüklerken kağından düşüp başından ağırca bir yara almıştı. Yemen askeriydi. İngilizlere tutsak falan olmuştu. Ye -

nen, Balkan, Yunan... yıllarca askerlik, yıllarca savaş... Yanında top patlamış çölde. Kulakları ağır işitirdi. Onu bu savaflara götürenlerden kimse hatırını sormadı sonraları. Altı tane «kan ayak» bırakıp gitti anamın başına...

Üç gün oduna, dört gün çifte giderek baktı, büyüttü altı kan ayağı... Geceleri çamaşır yuyup, ekmek ederek... Biz de kimimiz çırak, kimimiz çoban olduk. Altı kardeşten sadece ben okuyabildim. En küçüğümüz de hâlâ diploma denilen aslan lokmasının peşinde...

Köylülerim, eskiden beri, Aydın, İzmir yanlarına pamuk çapasına, incir, zeytin ve kanal işçiliğine inerlerdi. Kimisi biraz para kazanır döner, kimisi kalırdı oralarda. Babam sap kağısından düşüp öldüğünde ilkokul öğrencisiydim. Nazilli'nin Burhaniye köyüne yerleşmiş olan dayım alıp götürdü beni. «Seni okuturum...» diyordu. İkinci Dünya Savaşı çıktı hemen. Bir eşek, bir balta. Buldan dağlarından kaçak kereste indirmeye başladık dayımla. Yapılmakta olan bir kanalın mühendislerine Başatlı'dan iyi içme suyu taşıdık. Savaş kızışınca dayımı askere aldılar. Aynı işi tek başıma ben sürdürdüm. Tâ Erzurum'dan inip gelmiş köylü işçilerle koyun koyuna yaşadım. Bitlendim pirelendim onlarla. Okula filan gidemiyordum. Yaşlıtlarımın kitaplarına imrenerek bakıyordum. Bir gün su tenekelerini bırakıp kaçmayı düşündüm kendi köyüme. Dayım cephede, yengem yalnız. Zor bir kaçış, oldu bu. Ama başka çarem yoktu. Bıraktığım yerden yazıldım köyün okuluna... Aradan yıllar geçtişimdi. Yoksulların çilesi aynıdır. Öksüzler okuyamaz. Köylülerim çalışmak için Aydm'ı, İzmir'i de geçip Almanya'ya, Hollanda'ya giderler. Daha geniş alanlarda sömürülürüz...

Köyümde öğrenimimi sürdürmeye başladım. Ancak çok bitkindik o yıllar. Her yıl köyün sığırını hergelesini göttük. «Bir öksüz mektebine girer mühendis olurum...» diye hevesleniyordum. Ama ne yol biliyordum, ne iş. Hiç hayalimde olmayan bir okula, İsparta'daki Gönen Köy Enstitüsü'ne girdim. Kimbilir, «öksüz mektebi» diye işittiğim okul belki de burasıydı. Ama daha ilk günlerde anladım ki bambaşka bir okuldur. Yepyeni bir anlayış, yepyeni bir dünyâ açılıyordu önümde... Ben öğrenciliği yarılamaadan enstitüleri baltaladılar. Yıkım başladıktan sonraki günlerimiz zehir zakkum oldu. İki güne bir dolabımız yatağımız aranır, haftaya bir sorguya çekiliriz. Yazıya çiziye bulaştığım için özellikle benimki eziyetli geçti. Ama zor belâ bitirdim.. 1948'de köy öğretmeni oldum. Yeşilova'nın Kavacık ve Dere köylerinde beş yıl çalıştım. Durmadan okudum, inceledim bu beş yıl. Diyebilirim ki bir üniversite oldu Kavacık ve Dereköy bana. Sonra Ankara'daki Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girdim. Türkçe öğretmeni oldum. Sivas'ta, Hafik'te çalıştım. Askerliğimi de Türkçe öğretmeni olarak Konya Assubay Hazırlama Okulu'nda yaptım. Sonra Artvin'in Şavşat ilçesine atandım. Çileden uzak dönemi olmadı öğretmenliğimin. İlk fırsatta **Yılanların Öcü** romanım ve Cumhuriyet Gazetesinde çıkan yazıları yüzünden, ders verme yetkim elimden alındı. Bir masa başında çalıştırılmak için Ankara'ya getirildim. «Etkisiz» bir iş olduğu halde, bu da çok sürmedi. 1959'da Bakanlık emrine

alındım. İşsizliğin Ve parasızlığın anlatılmaz acılarını tattım böylece. Görevime ancak 27 Mayıs 1960'tan sonra dönebildim. Uzun süre Ankara'nın Çamlıdere, Kalecik, Sulakyurt, Nallıhan, Bâlâ ve Çubuk ilçelerinde ilköğretim müfettişliği yaptım. Çeşitli köyler gördüm, köyleri tanıdım, çok yararlandım bu dolaşmalardan. Roman ve Hikâyelerimin bazılarını buralardaki izlenimlerim üzerine kurdum. Amerikan Sargısı. Kaplumbağalar ve Tırpan bunlardandır...

Bakanlıkça açılmış bir sınavı kazanarak, bir yılı aşkın bir engellemeden sonra, Göze Kulağa Hitap Eden Ders Araçları ve Yetişkinler İçin Yazma konularında Amerika'ya gittim. Bloomington'daki Indiana Üniversitesi'nde bir yıl okuduktan sonra yurda döndüm. Dönüşte Jamaika'yı, İngiltere ve Almanya'yı gördüm. 1965 yılında da Bulgaristan ve Macaristan'ı gezdim.

Yurda dönüşte yine ilköğretim müfettişi olarak çalışmayı seçtim. Ancak 1965'te doksan arkadaşımın birlikte Türkiye Öğretmenler Sendikası - TÖS'ü kurmamız ve bunun genel başkanlığına seçilmem üzerine müfettişlik görevime son verildi. Bundan önce bir yıl süreyle Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu - TÖDMF Genel Başkanlığı da yapmıştım. TÖS genel başkanlığına atandıktan sonra bir süre Milli Folklor Enstitüsü uzmanlığında çalıştırıldım. Sendikal işlevlerimiz yüzünden sık sık Bakanlık emrine ve açığa alındım. Her seferinde Danıştay kararıyla işe döndüm. Fakat son kez, Bakanlık, elindeki yetkileri kullanarak Fevzipaşa Ortaokulu öğretmenliğine gönderdi beni. Fevzipaşa'da iki yıl kaldıktan sonra ODTÜ Halkla İlişkiler ve Yayın Müdürlüğü'ne atandım.

12 Mart 1971'den sonra da tutuklanıp yargılandım biliyorsunuz...

1951'de evlendim. Işık, Sönmez, Tonguç adında üç çocuğumuz var

SANAT - SANATÇI ANLAYIŞIM (*)

Engelleri aşmak sanatın görevidir. Böyle gerilerde değil, ilerde olmalı, öne geçmeli sanatçı. En önde doğuşun devrimcinin yanında olmalı. Türkü, şarkı olmalı şiir. Romanlar hikâyeler, okuyucusunu hayata karşı devrimci tavırlı yapmalı ve devrimci davranışa itmeli. Sanatın ürünleriyle ilişki kuran insan, daha güçlü devrimci olmalı, olabilmeli. Bilenmeli körelmişse. İçerisi umut dolmalı, eğer birazcık karaarmışsa.

Sanatın devrim için bir yarar ortaya koyabilmesi için, sanatçının halkla düşüp kalkması, meyhaneden çıkması, çalışan halkın arasına karışması, dilini onun diliyle, düşüncesini onun düşüncesiyle emiştir-

(*) Yazar, çeşitli zamanlarda çeşitli yayın organlarında Yaşar Yalçın, Osman Akpürçek, C. Kurtbay, Tarık Kırat, F. Baykurt, H. Durukan imzalarını da kullanmıştır.

(*) Bu bölüm, sanatçının, **Anadolu** Garajı'nın birinci basımının başına yazdığı önsöz ile **Tırpan'm** başındaki önsözden kısaltılarak alınmıştır.

mesi beklenir. Ondan alması, önâ Vermesi beklenir. Meyhane köşelerinde, yirmi otuz yıl devlet dairelerinde kapanmakla, kentten dışarı çıkmayıp, köye kıra açılmayıp, fabrikanın kapısından girmeyip, iki tane işçi arkadaş edinmeyip oturmakla, insan verse verse anlamsız sanat ürünleri verebilir. Bunun da tavşanın pisliğinden farkı olmaz. Ölüye de, diriye de yaramaz.

(...) Devrim için çaba harcamak görevinde olan sanatın ve özellikle edebiyatın nitelikleri üzerinde durmanın gereği yoktur. Orası sanatçının kendinden başkasının giremeyeceği bir alandır. Bireysel toplumsal ilişkilerle sanatçı kendisi seçer ve saptar bu nitelikleri. Burada söylenebilecek tek söz ve dilek, sanatçının tavrıyla ilgili olabilir. Sanatçı, halinden hoşnut olmayan, yoksul bırakılan, ezilen kitlelerin durumuna eğilsin yeter bize, ötesini kendisi bulur getirir. Ezilen kitlelerin durumuna eğilebilen bir sanatçı, kitlelerin yaşamıyla gerekli ilintiyi çoktan kurmuş, ondan olan, ona veren bir denklemin içine girmiş demektir. Az yukarda emişme dediğimiz hal doğmuştur sanatçıyla toplum arasında. Hem de bundan sonra sanatçının devinimi başlamış, gençlikten, öğretmenenden, köylüden geri kalmak, özellikle okuyucudan geri kalmak diye bir sakınca söz konusu olmaktan çıkıp gitmiş demektir. Yabancı kültürlerle karşı koymanın, ezilmekten kurtulmanın da yolu budur.

Bir sanatçı bugün gençlikten geri kalamaz. Eğitimciden, öğretmenenden geri kalamaz. Köylüden geri kalamaz. Okuyucudan geri kalamaz. Eylemden geri kalamaz tek sözle. Devrimci kavgada sanatçının önde olmadığı toplumda, baskı, sanatçıları yıldırma ve sindirmeyi başarmış demektir. Ya da sanatçı bilinçlenmemiştir henüz. Yeni toplumcu özden uzak biçimlerle düşüp kalkan bir aşamada bocalıyordur. İkisi de kötüdür. İkisini de hızla geçip toplumun sancılarını açıklamak ve deyimlemek, kitleleri uyandırmak, bilinçlendirmek ve umutlandırmak, yürekletmek görevini yapmasını bekliyoruz sanatçıdan. Bilmiyorum bu istek çok mu ileri gitmek sayılır böyle bizimki gibi bin bir bunalım içinde, karanlıkta bocalayan ve devrim ihtiyacıyla çırpınan bir toplumda?

Halk ozanlarını düşünelim bugün. Çoğunun kara cümlesi yok doğru dürüst. Ama ezilen halkın dert dolu bağrından çıkıp gelmişler. Ne kadar bozucu koşullara dalıp çıkmış olurlarsa olsunlar, sağlam kalmış yanlarından dolayı, dürüst bir görev bilinci gösteriyorlar. Korkmadan ve yılmadan, eylemin önüne düşen, kitlelerde hayata karşı devrimci tavır ve davranış geliştiren örnekler verdiler. Şiirleri, sazları ve türkülerıyla etkilerini hepimiz biliyoruz. Bir halk ozanının dar kelime hazinesiyle yaptığından daha niteliklisini ergin sanatçılarımızdan niçin beklemeyelim? Bir ülkenin sanatçıları toplumun girdi - çıktısından kopup meyhanelerde gününü gün edemez. Buna razı olmak zordur. Yalın gönül koşup sömürücü sınıflara karşı çıkan gençlerin önünde halis sanatçı niteliği taşıyan toplum temsilcilerinin bulunmayışı bütün devrimciler için ciddi bir üzüntü nedenidir, Bunun hiç başka bir anlama çekilmeden, aşırı bir istek halinde yorumlanmadan anlaşılmasını dileriz.

İyiden, güzelden, doğrudan yana olduğunu çok duyduğumuz, aşağı yukarı kimsenin yadsıdığını da görmediğimiz sanatın, bugü-- iyi, güzel

ve doğru uğruna, dünyayı değiştirme eylemi için halkın önüne düşmesini bekliyoruz. Ucu dünyayı değiştirmeye varmayan hiç bir eylem devrimci değildir. Buna yönelmemiş sanatı da devrimci sayamayız. Dünyayı işçilerle, işsizler ve köylüler değiştirecekler ve kendi sınıflarının politik egemenliğini kuracaklardır. Dünyanın en kalabalık kitlesini oluşturan bu sınıflardan yana olmayan sanatı, dün olduğu gibi bugün de bir mutlu azınlıktan yana saymak gerekir ki, hiç bir çaba bugün bir mutlu azınlık için olamaz, sanat nasıl olsun?

Kitlelerde devrimci bilinç geliştiği zaman, insanoğlunun en etkili topu, tüfeği, tankı ve barutu; en etkili patlayıcısı elde edilmiş olur. En büyük paşa, en büyük mareşal, devrimci düşüncenin kitlelere yayılmış olmasıdır. İnsanda devrimci tavır geliştiren ve kitleleri devrimci davranışa yönelten her sanat çabası devrimcidir.

Bütün bunları açıklarken, ozanların ve yazarların birer politik söylev yazmalarını ve düzmelerini akıldan geçirmediğimizi, kavrayışlı sanatçılar için değil ama; sanatın «hacer - ana»ları için belirtmeyi gerekli görüyorum. Bir daha belirtelim ki, topluma verdiği ürünleri, yani ele aldığı özü en güzel biçimle belirlemek sanatçının kendisine kalmış bir görev ve sorumludur. Böyle olmayana zaten kimse sanatçı demiyor bugün ve çok zamandır.

(...) Sanatta devrimci tavır, hayatı değiştirme tavrıdır. Kitaplarımız, bize ün sağlamaktan yada kalıcı olmaktan önce, toplumu devrim yönünde etkilemek içindir. Hayatı değiştirme amacına yönelmemiş bir sanat, insanların bilinçlenmesine ve birleşmesine yardım edemez.

Bakıyorum, bazı arkadaşlar, kendini asan kızların öyküsünü yazıyorlar. Kızı, istemediği birine vermiş oluyorlar. Kurtulamayınca asıyor o da kendini. Eski öyküler de böyleydi. Ve hep böyle gidiyor. Bence bu, sanatta devrimci tavır değildir. Bir ulusun da bu kızlar gibi davrandığını düşünelim, ne olur sonuç! Böyle olsak, biz Ulusal Kurtuluş Savaşına giremezdik, Vietnam halkı, saldırgan Amerika'ya direnemezdi...

Hem ne suçu var da kızlar kendilerini asıyorlar? Suçlu kim? Suçlu, bu duruma düşen kızlar mı? Vietnam halkı mı? Ezilen Üçüncü Dünya halkları mı? Bu nokta iyi hesaplanmalı, suçlu kim ise, öldürücü gücümüz onun, onların üstüne yönelmelidir.

S o n u ç :

Bütün ilişkileri temelinden bozuk dünyamızın ve ülkemizin yeniden kurulmasında, bütün sanatçıların devrimci görevlerini yaptığını görmek, işçilerin, işsizlerin ve köylülerin en büyük bahtiyarlığı olacaktır.

ESERLERİ:

R o m a n : Yılanların Öcü (1959), Irazcanın Dirliği (1961), Amerikan Sargısı (1967), Kaplumbağalar (1967), Tırpan (1970) TRT 1970 Roman Başarı Armağanı, 1971

Türk Dil Kurumu Roman Ödülü), Köygöçüren (1973),
Keklik (1975), Kerem ile Aslı (halk romanı-964)
Kara Ahmet Destanı (1977), Yayla (1977).

H i k â y e : Çilli (1955), Efendilik Savaşı (1959), Karın Ağrısı
(1961), Cüce Muhammet (1964); Çilli - Cüce Karın
Ağrısı bir arada (1971), Anadolu Garajı (1970), On
Binlerce Kağrı (2. bas 1973), Can Parası (1973, 1974
Sait Faik Hikâye Ödülü); İçerdeki Oğul (1974), Sınır-
daki Ölü (1975, 1970 TRT Hikâye Başarı Ödülünü
alan hikâyelerle)

D e n e m e : Efkâr Tepesi (1960), Şamar Oğlanları (1976).

Ç o c u k K i t a b ı : Sakarca (1976).

BAYKURT VE ÜRÜNLERİ İÇİN YAZILANLAR

Y a z ı l a r :

Saffet Çalışır : Köy Enstitülerinde Şiir Anlamı, Türke Doğru, Mart-1946
Adil Başal: Göze Batan Bir Adam (Çilli üstüne), Acıpayam Der. sayı 1
Ferit Edgü : Alışılmış Gerçekçilik (Çilli Üstüne), Mavi, Mart-1956
Y. Ziya Bahadın : Çilli, Yeditepe, 15 Şubat 1956
Yaşar Kemal: Yılanların Öcü, Dost, 11 Ağustos 1958
Selahattin Şimşek: Irazcanın Parmağı, Demet, sayı: 77-78, 1969
İ. Hakkı Tonguç: Efendilik Savaşı, Demet, Haziran-1959
Sezer Tansuğ: Köylüye, Şehirliye ve Çarşıya Dair, Yeni Ufuklar,
Ağustos - 959
Rauf Mutluay : Efendilik Savaşı, Dünya Gaz. 11 Eylül 1959
Rauf Mutluay: Kaplumbağaları Okurken, Yeni Ufuklar, Ekim-1969
Rauf Mutluay: Köygöçüren, Cumhuriyet, 22 Kasım 1973
H. Ali Yücel: Türk Edebiyatına Kendi Giren Köylü, Demet, sayı: 63-64
Cemal Aykın : Efendilik Savaşı, Dost, Ocak - 1960
H. Meram (Başaran) : Fakir'i Okuyor musunuz? Yeni Ufuklar.
Ocak-1960
Tahir Alangu : Irazcanın Dirliği, Varlık Yıllığı - 1962
Tahir Alangu : Onuncu Köy, Varlık Yıllığı - 1962
Tahir Alangu : Kaplumbağalar, Amerikan Sargısı, May der, Aralık-1967
Tahir Alangu: Kaplumbağalar, Varlık Yıllığı - 1968
Tahir Alangu : Amerikan Sargısı, Varlık Yıllığı - 1968
Samim Kocagöz : Cüce Muhammet, Yeni Ufuklar, Mart - 1965
Samim Kocagöz : Anadolu Garajı, Yeni Ufuklar, Mayıs - 1970
Samim Kocagöz: İçerdeki Oğul, Varlık, Aralık - 1974
Hikmet Dizdaröglü: Çilli, Türk Dili, Temmuz - 1956
Merâl Çelen: Fakir Baykurt'ta Köy Sorunları, Yeni İnsan der; Nisan,
Mayıs, Haziran, Temmuz, Eylül, Kasım - 1965
İsmet Ercan : Çilli, Kaynak, Mart - 1956

O. Korkut Akol : Amerikan Sargısı, Yön, 16.12.1966
Orhan Çubukçu : Çilli, Cumartesi Sanat Der. Sayı : 1
Muzafer Uyguner : Amerikan Sargısı, Türk Dili, Ekim - 1967
Muzaffer Uyguner: İçerdeki Oğul, Türk Dili, Aralık - 1974
Yıldız Osmanoğlu : Amerikan Sargısı, Sendika der. (Türkiye Maden-İş).
15 Mayıs 1967.
Eilgin Adalı : Amerikan Sargısı, Yordam - 1968
Oktay Akbal : Amerikan Sargısı, Dost Kitaplar, 1967, s. 38
Oktay Akbal : (Kızılöz'den Güzelöz'e) adıyla, Vatan, 11.5.1967
Oktay Akbal : Baykurt Üzerine, Cumhuriyet, 13 Nisan 1975
İrfan Derman : Amerikan Sargısı, Akşam Gaz. 9.4.1967
Adnan Binyazar : Amerikan Sargısı, Varlık, 15 Haziran 1967
Adnan Binyazar : Tırpan, Cumhuriyet Sanat Eki, Ocak - 1971
Adnan Binyazar : F. Baykurt'ta İnsan Gerçeği, Varlık, Eylül - 1973
Abdullah Çelik : Amerikan Sargısı, Öğretmenler Gaz. 22.5.1967
Mehmet Şeyda: Niçin Tırpan, Yeni Ufuklar, Mayıs - 1971
Dursun Akçam : Onuncu Köy, İmece, Sayı : 6/1961
Rauf Çapan : Yılanların Öcü Senatoda, İmece, sayı : 11/1962
Hasan Ceyhan : Yılanlar Öcünü Alamadı, İmece, sayı : 12/1962
Polat Karacaoğlu : Çilli, İstiklâl Gaz. (Kayseri), 2.8.1956
Pakize Türkoğlu : Irazca'dan Mektup, İmece, sayı : 12/1962
Hamdi Konur : Yılanların Öcü ve Gerçekler, İmece, sayı : 13/1962
Sami N. Özerdim : Yılanların Öcü'nü Gördükten Sonra, İmece,
sayı: 13/1962
Oya Berk: Amerikan Sargısı, Yeni Dergi, Eylül - 1968
Hilmi Yavuz : Amerikan Sargısı, Cumhuriyet, 26 Şubat 1970
Samih Emre: Amerikan Sargısı Yeni Dergi, Eylül - 1968
Samih Emre : Baykurt'un Hikâyeleri, Yön, 15 Mart 1965
Muzaffer Hacıhasanoğlu: Onuncu Köy, Varlık, 15 Temmuz,
15 Ağustos - 1966
Emin Özdemir : Tırpan'm Dili, Türk Dili, Ocak - 1971
Fethi Naci: Kaplumbağalar, Yeni Dergi, Aralık - 1970
Eyüp Derince : Tırpan, Varlık, Ekim - 1972
İbrahim İşyar : Can Parası, Yeni Ortam, 26.8.1973
Mehmet Başaran : Bir Kitap Üstüne İki Yazı (Kaplumbağalar), Yeni
Ufuklar, Aralık - 1969
Halil Sahan : Öznel Toplumcu Bir Yazar, Soyut, Ocak - 1973
Yusuf Demir : «Öznel» Toplumcu Bir Yazar, Yeni Ortam, 12 Ocak 1973
İlhami Soysal : Köygöçüren, Yeni Ortam, 4 Mayıs 1973
İlhami Soysal: Bir Kitap : İçerdeki Oğul, 7 Gün Der. sayı : 109
Sabahat Ediboğlu : Köygöçüren, Kitaplar, Ocak - 1974
Kemal Çukurkavakh : Köygöçürenler, Yenigün, 30 Ocak 1974
H. İzettin Dinamo : Uluş Ninenin Düşündükleri, Yeni Ortam,
9 Nisan 1974
Behzat Ay : Yazarlar Üstüne Notlar (İlgi Adamı : F. Baykurt),
Barış, 31.8.1974

Hikmet Altmkaynak : Can Parası'nın Sunduğu Gerçekler, Yeni Ortam, 5 Temmuz 1974

Hikmet Altmkaynak : 1974'ün Hikâyesi : İçerdeki Oğul, Yeni Ortam,

İ. Zeki **Burdurlu** : Amerikan Sargısı'nda; Temel Yanık, Yeni Ortam, 26 Şubat 1975

S. Sorpil Savcıoğlu : İçerdeki Oğul Üzerine, Yeni Ortam, 27 Ocak 1975

Ahmet Uysal : Bir Masal : Sakarca; Halkoyu, Şubat - 1977

Mehmet **Bayrak** : İçerdeki Oğul, Köken, Şubat - Mart-1975

Mehmet Bayrak : F. Baykurt Üzerine, Bir İnceleme, Yenigün Gaz, 26 - 31 Temmuz/1 - 4 Ağustos 1974

Mehmet Bayrak : Politik Edebiyat ve «İçerdeki Oğul», Birikim, Kasım - 1976.

Mehmet Bayrak : Fakir Baykurt ve Romancılığı - Hikâyeciliği Halk Bilimi, Nisan, Mayıs, 1974 - 1975.

Cihat **Özaydın** : Anadolu Garajı ve Eceleştirinin Gerçekçiliği, Yeni Ortam, 28.11.1972

Cihat **Özaydın** : «Sınırdaki Ölü» ya da Öykü, Militan, Temmuz - 1975

Muzaffer Uyguner : Keklik. Türk Dili, Eylül - 1975

K o n u ſ m a l a r - S p r u ſ t u r m a l a r :

Sami Gürel : F. Baykurt'la Tiyatro Üstüne Söyleşi, Demet Der. Haziran, Temmuz - 1965.

Mustafa Baydar : Fakir Baykurt Anlatıyor, Varlık, 1 Eylül 1959

Muazzez Menemencioğlu : Fakir Baykurt'la Konuştuk, Varlık, 1 Şubat 1962

Y. Ziya **Bahadınlı** : F. Baykurt'la Konuşma, Yeditepe, 15.7.1958

: F. Baykurt'la Konuşma, Varlık, 1 Şubat 1962

: F. Baykurt'la Konuşma, Dost, Nisan - 1962

: F. Baykurt'la Konuşma, Yeni Ortam, 28 Şubat 1973

Dinçer Sezgin : F. Baykurt'la Konuşma, Su, Kasım - 1964

Behzat Ay : F. Baykurt'la Konuşma, Varlık, Kasım - 1970

Hayati Asilyazıcı : Fakir Baykurt'la Konuşma, Yeni Ortam, 20 Kasım 1972

Nilgün **Tarkan** : Sait Faik Hik. Ödülü Dolayısıyla F. Baykurt'la Konuşma, Milliyet Sanat, 17 Aralık 1974

Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Baykurt'la Konuşma, Yeni A Der. Nisan - 1974; Yenigün Gaz. 3-8 Aralık/1973

Ahmet Köklügiller : Romancı F. Baykurt Ödüller Konusunda İyimser, Y. Ortam, 10.7.1974

Ahmet Köklügiller : F. Baykurt'la Çocuk Ed. Üstüne Konuşma, İlgaz Der. Ocak - 1970

Hikmet Altmkaynak : F. Baykurt'la «Almanya Masalı» Üzerine Bir Konuşma, Yeni Ortam, 7 Nisan 1975

Hikmet Altmkaynak : Tiyatro Üstüne F. Baykurt'la Konuşma, Yeni Ortam, 16.3.1974

Mehmet Güler: Köy Enstitülerinin Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Fakir Baykurt'a Sorular, Yansıma, Nisan - 1975
Varlık Özmenek : Fakir Baykurt'la Bir Konuşma, Can Parası (giriş), 1973, s. 7
: Türk Hikâyesi Üstüne Soruşturma, Akşam Gaz. 27.8.1969
: Günümüz Türk Hikâyesi Üstüne Soruşturma, Yansıma, Haziran - 1972
: F. Baykurt : «Bugünkü İktidar Sanattan Korkuyor», Politika, 7.12.1977

B a y k u r t ' u n K e n d i s i n d e n V e S a n a t ı n d a n S ö z e d e n Y a z ı l a r ı :

Fakir Baykurt : Kendi Hikâyem, Popirüs, sayı: 46-47
Fakir Baykurt : Yazdıklarımın Hikâyesi, Yeni Ufuklar, Ocak - 1971
Fakir Baykurt : Sendikacılık Yıllarım .Devrim Gaz - 1971
Fakir Baykurt: Sanatın Bugünkü Devrimci Görevi, Anadolu Garajı (Önsöz), 1970
Fakir Baykurt : Efendilik Savaşı Sürecektir, Efendilik Savaşı (Sonsöz), 1974
Fakir Baykurt : Sanatın İşlevi, Yeni Toplum, Aralık - 1975
Fakir Baykurt : Kaplumbağaların İklimi, İmece, sayı : 68/1966
Fakir Baykurt: Roman Çalışmaları; Türk Dili, Mart - 1977
Fakir Baykurt : Kendi Öyküm; Türkiye Yazıları, Mart-1978

K i t a p l a r d a :

: Beşi Romancı Tartışıyor, 1959
İ. Tatarh, R. Mollof : Marksist Açıdan Türk Romanı, 1969
Çetin Yetkin: Siyasal İktidar Sanata Karşı, 1970
Fethi Naci: On Türk Romanı, 1971
İ. Zeki Burduriu: Dilbilgisi Açısından Yapıtlarımız, s. 231, 1974
Asım Bezirci - R. Taner : Secine Romanlar, 1972
Behçet Necatigil : Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, s. 61
Şükran Kurdakul : Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, 2. bas. s. 80
Ahmet Köklügiller : Nasıl Yazıyorlar, s. 78, 1975
Özel sayı :
30. Sanat Yılında FAKİR BAYKURT, Öykü Der., sayı : 3/1975

T e z l e r :

Meral Çelen : Fakir Baykurt'ta Köy Sorunları, 1 Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Bitirme Tezi.
Nazmiye Gürani : Fakir Baykurt (Romanları), D.T.C.F. Türkoloji Bölümü Bitirme Tezi - 1972

Eray Özdoğan : Fakir Baykurt (**Hikâyeleri**), D.T.C.F. Türkoloji Bölümü Bitirme Tezi - 1972

Kadir Cangızbay : Köy Enstitüsü Çıkışlı İki Yazarın Romanları Üzerine Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi, Hacettepe Ü. Sosyoloji Böl. Bitirme Tezi - 1973

(Sözkonusu tezin inceleme bölümü Hareket dergisinin Aralık - 1973. Şubat - 1974 sayılarında yayımlanmıştır.)

(Bulgaristan ve başka ülkelerde, Türkoloji bölümlerinde başka tezlerin de yapıldığı bilinmektedir.)

YAZDIĞI YERLER :

Türke Doğru (Eskişehir), Köy Enstitüleri Dergisi, Fikirler, Ufuklar (Yeni Ufuklar), Yücel, Varlık, Kaynak, Yağmur ve Toprak, Yaprak, Edebiyat Dünyası, Yeditepe, Köy ve Eğitim, Demet, İmece, Gayret, Yön, Ant, Sosyal Adalet, Forum, Dost, Seçilmiş Hikâyeler, Yeni Dergi, Olay, Öncü, Yeni Gün, Dünya, Cumhuriyet, TOS Gaz., İlgaz, Çaltı, Yeni Ortam, Devrim, Türk Dili, Akşam, Ulus, Burdur Gaz. Cumhuriyet Sanat Eki, Milliyet Sanat Dergisi, Militan, Öykü vb.

FAKİR BAYKURT

VE ROMANCILIĞI - ÖYKÜCÜLÜĞÜ

A — Baykurt'u Yetiştiren Toplumsal Ortam ve Ürünlerinin Kaynağı :

Fakir Baykurt'un ve ürünlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için «toplumsal ortam - sanatçı - sanat ürünü» arasındaki 'diyalektik birlik'ten gitmekte yarar var. Bu diyalektik birlik kurulmadığı, gösterilmediği takdirde, ürünlerin toplumsal ve sınıfsal tabanına oturulması güçleşir.

Bilindiği gibi kişi, içinde bulunduğu (çıktığı, yetiştiği, geliştiği.) ortamın ve koşulların ürünüdür. Ortamı oluşturan doğal ve özgül koşullar, kişinin yetiştirme ve oluşumunda birinei derecede etkilidir.

«Sosyal bir varlık alan sanatçı da, öbür insanlar gibi, hepimiz gibi yani sınıflı toplumlarda yaşayan her birey gibi belirli bir sınıfın ve belirli bir katmanın ürünü, aynı zamanda ve zorunlu Olarak belirli bir kesimin beğeni,duygu, düşünce ve dileklerinin yani psikoloji ve ideolojisinin yüklüsü, destekleyicisi, temsilcisi ve sistemleştiricisidir.

Toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal durumu ve buna göre gösterdiği sınıfsal biçim ve sınıfların karşılıklı ilişkileri ile sanat, felsefe, din, bilim gibi gibi ideolojiler birbirinden ayrılmaz; diyalektik bir birlik oluştururlar. Daha doğrusu ideoloji; maddi yapının maddi koşulların, insan dimağında yansıyan ve görünen maddi yankılarıdır. Geçimle bilinç birbirinden ayrı, birbirinden farklı değil, bir şeyin iki yüzü gibi bir birliktir.» (C. E. Zâde'den aktarılarak, M. Bayrak: Toplumcu Düşünce ve Edebiyatımız; Yeni Adımlar, Şubat - 1973).

Kısaca, ister gelenekçi, ister devrimci olsun, hiç bir sanatçı durup dururken ortaya çıkmaz; sanatçıyı ve sanat ürününü, toplumsal yapı belirler, biçimlendirir, yönlendirir. Özellikle devrimci sanatçı toplumdaki bir birikimin, bir oluşumun ürünüdür.

Bir sanatçıyı ve sanatını gerçek kimliğiyle tanımak, anlamak için, onu yaratan toplum yapısını, bu yapının sanatçının yaşamına yansıyan maddi koşullarını bilmek gerekir. Toplum yapısı ve bu maddi koşullar bilinince, yaşamın estetik bir görüntüsü demek olan sanat da, sanatçı da kolay anlaşılır.

Öyleyse, Baykurt'un yaşadığı ve yetiştiği toplumun, toplumsal yapı ve görünümü ile sınıfsal niteliğini belirlemek gerekmektedir.

Baykurt'un özel yaşantısından giderek konuyu açmaya çalışalım biraz.

Baykurt, -bir genellemeye gidilirse- kuşakdaşlarının tümü gibi köylülükten gelmedir. Az topraklı, çok çocuklu bir köylü ailesinin çocuğudur.

Türkiye'nin çoğu köyünde olduğu gibi onun köyünde de feodal ilişkiler yürürlüktedir. «Hayvaniyle, insaniyle çiftlik sahibi beyler»in yanında, yoksulluğun alabildiğine ezdiği, ezdirdiği; Aydın'ın, İzmir'in pamuk çapacılığına, incir, zeytin ve kanal işçiliğine attığı yığınca insan. Bu insanların bir bölümü biraz para kazandıktan sonra döner köyüne; bir bölümü kalır oralarda.

Baykurt'un yakınları da aynı süreç içindedirler. Sözelimi babası, feodal koşulların, dışlıları arasında ezdiği tipik bir emekçidir. Çoğu emekçi gibi o da, çoluk - çocuğundan, çevresinden, dostlarından koparılmış, sonu bilinmez bir yolculuğa çıkarılmıştır. Süresi, sonu bilinmeyen bir yolculuk... Yemen, Balkan sonra Seferberlik.

Yıllarca askerlik yıllarca savaş... Tutsak olmuş İngilizlere. Yanında top patlamış çölde, ağır işitir kulakları...

Zaman gelmiş, bitmiş Kurtuluş Savaşı. Köylü Veli'lerin büyük katkılarıyla bir ulus yok olmaktan kurtulmuş.

Ancak aşağıda değineceğimiz birkaç yüzeysel girişimden öte önemli bir karşılık görmemiş emekleri... Feodal yasaların içine atılıvermişler yeniden bu insanlar.

Yukarıda da değindiğimiz gibi bizzat Baykurt'un babası bunlardan biri. Babasının savaş dönüşü yaşam kavgasını Baykurt'tan dinleyelim : «Az topraklı bir çiftçiydi babam. Çevresindeki açığözler bu «az»ları da kapmak istemişler elinden. O zaman köyümüz Acıpayama bağlı. İnmiş çıkmış, boyna mahkeme kovalamış. Okuması yazması da yok. Küçücük bir kâğıda ne gün geleceğini yazıp verirlermiş eline. Şu gün müydü, bu gün müydü, kıvrır dururmuş. Daha edemezse iki saat ötedeki Kocayaka'ya gider, oranın yazı bilen hocalarına okuturmuş küçücük kâğıdı. İne çıka elindekini avcundakini saçmış, daha da yoksullaşmış babam. Bir süre köy bakkallığı ve değirmencilik yaptığını şöyle böyle anımsıyorum. İki ucunu bir araya getiremiyordu. Sap vüklerken kağından düşüp başından ağırca bir yara almıştı. Y ^en askeriydi. İngilizlere tutsak falan olmuştu. Yemen, Balkan, .jnun... Yıllarca askerlik, yıllarca savaş... Yanında top patlamış çölde. Kulakları ağır işitirdi. Onu bu savaşa götürenlerden kimse hatırını sormadı sonraları. Altı tano «kan ayak» bırakıp gitti anamın başına..!»

Baykurt'un bundan sonraki yaşamı daha da içler acısı. Anası eşliğindeki yaşam ve dirlik kavgasını da şöyle özetliyor: «Üç gün oduna, dört gün çifte giderek baktı, büyüttü altı kan ayağı... Geceleri çamaşır yuyup, ekmek ederek... Biz de kimimiz çırak, kimimiz çoban olduk»

Her gelen gün güçlüklerini de birlikte getiriyor. Aylar aydan, yıllar yıldan zor geliyor. İlkokul öğrencisi küçük Tahir daha da zorlu bir yaşam sürüklüyor. Öğrenimini bırakıp Nazilli'nin köyündeki dayısının yanına gitmek zorunda kalıyor. Tam o ara İkinci Emperyalist (Dünya) Savaşı çıkıyor. «Bir eşek, bir balta. Buldan dağlarından kaçak kereste indirmeye başladık dayımla. Yapılmakta olan bir kanalın mühendislerine Baştath'dan iyi içme suyu taşıdık. Savaş kızışınca dayımı askere aldılar. Aynı işi tek başıma ben sür-

dürdüm. Tâ Erzurum'dan inip gelmiş köylü işçilerle koyun koyuna yaşadım. Bitlendim, pirelendim onlarla.»

Küçük yaşta başlayan bu «yaban yer işçiliği» sürüyor bir süre böyle. Ancak okuma umuduyla gittiği halde okuma olanağı bulamayan, içi okuma tutkusuyla dolu bu Kavruk -Enstitülü adaylarına verilen genel ad-, çaresiz yengesini bırakıp köyüne döner. Başlar bıraktığı yerden yeniden. Bugünlerini anımsayan Baykurt şöyle diyor : «Aradan yıllar geçti şimdi. Yoksulların çilesi aynıdır. Öksüzler okuyamaz. Köylülerim çalışmak için Aydın'ı, İzmir'i de geçip Almanya'ya. Hollanda'ya giderler. Daha geniş alanlarda sömürülürüz.»

Küçük Tahir (Baykurt'un ilk adı), her yıl köyün sığırını hergelesini güde güde bitirir ilköğrenimini ve «öksüz mektebi» diye duyduğu Gönen Köy Enstitüsü'ne girer (1943).

Enstitü öğrenciliği yıllarında yazdığı şu dizelerde, Akçaköy'ün dünyadan habersiz yaramaz Tahir'ini ve buraların çilekeş insanlarını görmek olanaklı. Baykurt'un çocukluk dönemine, çevresi insanların yaşamına ve nihayet şiirine aydınlık getirir düşüncesiyle iki şiirinden bazı kesitleri alıyorum :

.....
Eklesem dünyayı tutar
Kırdığım iğde dalları,
Köklediğim bostan kökenleri,
Koca köye «Pes..» dedirdim:
Buzağılar bile benden korkardı,
Çocuklar benimle oyun oynamazlardı.
Hepsinin dizlerini kanatırdım.
Uçurtmalarını ellerinden alırdım.
Emine'yi çok döverdim hele;
Adıma bile «Teccal» dediler.

(Boşa Çıkan Beddualar, Köy Enstitüleri Dergisi.
Nisan 1945, sayı: 2)

Sarı yapraklı, boz topraklı
Bizim iller!..
Güneşin dua ile çekildiği,
Çifte minarelerin dikildiği,

Diyardır burası.
Hayat tatsız, tuzsuz burada
Yağmur ygğsa, rüzgâr esmez,
Kaderi kul eker, Tanrı biçer.
Kavlak yüzlü, küt burunlu insanların
Koca yılı,
Kavlak yüzlü tarlada
Didinmekle geçer.

Burası,
Şairin kafasında bahar olur,
Yokluk içinde yüzen umutlar,
Hayallerde var olur.
Yakmış insanların yüzünü
Buhran güneşi,
Herkeste kaygı, meşakkat
Herkesin boynunda geçim derdi
Herkesin «Ah»la, «Vah»la gün geçirmek işi.

İlerde, kerpiç duvarlı evlerde,
Biri var,
Giyeceği çarığı yok,
İp bağlamış bileğine.
Biri var,
Kurşun sıkmış hayatının gözüne,
Frengiye teslim etmiş kendini;
«Ölüm!..» diye çabalar...
Gözü, ıslı merteklerde,
Aydınlığı boz çıra,
Böyle hayat neye yarar?
Duman değil,
İnsanların ömrü tüter bacalarda.

Beri yanda,
Tasadüfün güldürdüğü insanlar,
Tarlasını ayırık tutmuş,
Tembellik yuva kurmuş içine.
İskambil kâğıtlarına tapmakta
Arar zevkini...

Baharı sarı açan, yokluk kokan
Bizim iller,
Burada emeğini yiyen az.

Umudunu geveleyen,
Talihine el **açar...**

«Geleceğe inanmak»
Tüüüü..
Gönen'de o da var.

(Gönen Mektubu, Köy Enstitüleri Dergisi,
Şubat-Temmuz/1946 sayı : 5-6)

Köy Enstitüsü Baykurt'un yaşamında ve düşünsel yapısında önemli bir dönemektir. «Daha ilk günlerde anladım ki bambaşka bir okul burası. Yepyeni bir anlayış, yepyeni bir dünya açılıyordu önümde... Ben öğrenciliği yarılama dan enstitüleri baltaladılar. Yıkım başladıktan sonraki günlerimiz zehir zakkum oldu. İki güne bir dola bımız yatağımız aranır, haftaya bir sorguya çekiliriz. Yazıya çiziye bulaştığım için özellikle benimki eziyetli geçti. Ama zor belâ bitirdim...»

Baykurt'un önemli bir avantajı da, kitaplık kolunda ve kitaplıkta görevlendirilmiş olmasıdır. (Enstitülü yazarların çoğunun bu kitaplıklarla yakın ilişkisi var).

Buraya gelinmişken «okuma ve yazma yöntemi» konusunda oldukça ileri ve tutarlı görüşler getiren ve öğrencilerin yazmaya yönelmelerinde etkin olduğunu sandığım Köy Enstitüleri Öğretim Programı'nın (1942) Türkçe öğretime ilişkin ilkelerinden kısaca söz etmek yararlı olur sanımcı.

Bu ilkeler, Fakir Baykurt'ta olduğu gibi öbür enstitülü yazarların yetişmesinde ve yazma yöntemleri konusunda ipuçları verecektir bize.

Türkçe öğretime ilişkin bazı önemli kural ve önerileri aynen alıntılıyorum :

« A m a ç : Okumada yazmada ve konuşmada güzellikten çok doğruluk aranmalıdır; esasen güzelliğin ilk şartı doğruluktur; bunu temin etmek sanatkâr yetiştirmenin de en emin yoludur. (...) Hiç bir ders Türkçe dersi kadar zevk, şahsiyet ve ahlâk eğitime elverişli değildir, (s. 11)

O k u m a : Enstitülerde talebenin ders dışındaki okumalarını düzenlemek hem zaruri hem de diğer okullara nisbetle daha kolaydır; çünkü talebe ancak kendisine verilen eserleri okuyabileceği gibi her gün öğretmeniyle temas etmek imkânını bulacaktır. (...) Tavsiye edilecek eserler derslerde bahsedilen meselelerle, talebenin iş ve düşünce hayatıyla ilgili olmalıdır, s. 19)

Y a z m a ; Yazma çalışmalarında güdülecek amaç, talebenin kendi anlayış ve anlatış özelliklerini muhafaza ederek açık, düzgün ve özentisiz bir ifade ile yazmalarını sağlamak olmalıdır. Köy Enstitüsüne gelen talebe ekseriyetle gördüğünü, düşündüğünü ve bildiğini eksiksiz ve fazlasız anlatmağa o kadar alışkındır ki bu meziyetlerini korumağa çalışmak başlıbaşına bir yazı terbiyesi olacaktır; çünkü eksiksiz ve fazlasız ifade yazı sanatının en üstün mertebesidir. (...) Seçilecek konular talebeyi gördüğünü olduğu gibi göstermeğe, kendini ve etrafını tanıtmaya, duygu ve düşüncelerini aydınlatmaya, bildiklerini muayyen bir nokta etrafında toplamağa, dileklerini tam ve açık olarak anlatmaya sevk edecek mahiyette olmalı, talebenin alâka, anlayış ve bilgi seviyesini aşmamalıdır; her yıl verilecek konular talebinin ihtiyaçlarına uygun bir nisbette değişik olmalı ve enstitüyü bitiren talebe bütün yazı çeşitlerini denemiş olmalıdır.(...) Serbest yazılarda talebenin şiirden çok hikâye, hâtıra, tasvir, iomal gibi nesir nevilerine yöneltilmesi daha yerinde olur. (Bu öneriye karşın ilk yazın denemelerinin şiirde odaklaşması bu kuşak için de kaçınılmaz olmuştur) Asıl edebiyatın insanın yaşadığını anlatması olduğu fikri verilmeli, ve talebe not, hatıra ve mektuplarla hayatını anlatmak itiyadını kazanmalıdır, (s. 19, 20, 22)»

Tüm bunlara; karşılıklı tartışma, toplantı, gezinti, tören ve tiyatro gibi sanatsal uygulamalar da eklenmelidir. Özellikle tiyatro, enstitülerde önemli bir yer tutar. Hazır yapıtlar sahnelendiği gibi. öğrencilerce yazılmış hayli yapıta da yer verilmiştir.

«Köy Enstitüsü, sanatta kişiliğimi bulmama, okuma yazmada ilerlememe çok yardım etti...» diyor Baykurt.

Fakir Baykurt ve benzerlerinin Köy Enstitüleri aracılığıyla bugünkü düzeye gelmelerini köylülük adına büyük bir «raslantı» olarak nitelemiştim bir yazımda : «Özellikle ilkel yaşam tarzının geçerli olduğu toplumlarda, sözgelisi babası çoban olan birini çobanlık, çiftçi olan birini çiftçilik, hizmetçi olan birini de hizmetçilik beklemektedir. Öte yandan bakıyorsunuz babası paşa olan birini de paşalık beklemektedir. Yine babası vali olan biri de valiliğe adaydır.

Babası koyun kuzu çobanı olan bir Mahmut Makgl'in ya da babası küçük bir çiftçi olan Fakir Baykurt vb.nin bu çizgiden, bu sonuçtan kurtulmalarının asıl nedeni raslansal olarak bir Köy Enstitüsünün kurulmuş olmasıdır.» (tyl- Bayrak, T. Fikrèt ş. 15)

Elbette bu, Türkiye toplumunun bir gerçeğidir ve bugün de büyük ölçüde geçerliliğini sürdürmektedir.

Köy Enstitüleri Cumhuriyetin, köye, köylüye, köylülüğe getirdiği en büyük hizmettir. Yine kapatılması da köylüye vurulan en büyük darbelerden olmuştur.

Enstitülerin kuruluşunu «rastlansal» olarak nitelememizin nedeni şu: Enstitülerin sonucu önceden bilinseydi, kurulmaları ve köylüye bu olanağın sağlanması olanaksızdı.

Enstitülerin kapatılmasına yolaçan esas neden, bu okullarda okuyan ve hemen hepsi yoksul köylü çocuğu olan binlerce gencin, köyle - kent arasındaki kaba ayrımın ve sermaye - sefalet uçurumunun farkına varmış olmaları ve giderek onlarda bir sınıfsal bilincin oluşmasıdır.

İkinci Emperyalist Savaşı'nı baştanberi kendi ideolojileri doğrultusunda kanalize etmek isteyen gerici, çıkarıcı çevrelerin bu konuda önemli adımlar atmış olmaları ve Halk Partisi'ni ele geçirmeleri de işlerini kolaylaştırmıştır.

Böylelikle, enstitülülerin kişiliğinde enstitüler; enstitülerin kişiliğinde' köy emekçileri cezalandırılmak istenmiştir.

Bu amaçlarına ulaşmış ancak yeni bir toplumcu köylü aydınlar kuşağının oluşmasını önleyememişlerdir.

Baykurt'un mücadelesi enstitü öğrenciliğinden sonra yeni bir niteliğe bürünür. Çocukluk döneminin dirlik mücadelesine politik mücadele de eklenir ve böylelikle yeni boyutlara ulaşır.

Baykurt'un enstitü sonrası beş yıllık köy öğretmenliği çok şeyler katıyor yaşamına ye de düşün dünyasına. «Durmadan okudum, inceledim bu beş yıl. Diyebilirim ki, bir üniversite oldu Kavacık ve Dereköy bana» diyor. Bu dönem Baykurt için bir bakıma «kenefini arama - kendini yetiştirme» dönemidir. «Köy öğretmenliği günlerimde, postayla kitap ve dergiler getirterek okumayı sürdürdüm. Dünya klâsiklerinin çoğunu bu dönemde okuma olanağı buldum. Kavak'ta çalışırken köy notları ve hikâyeler yazmaya başladım. Daha sonra

şiiiri boşlayıp hikâye ve romana geçtim. (...) Ölçülerim değişti. Daha yontta yoritd çalışmaya başladım.»

Bundan sonraki yıllar, Baykurt için «açılma» yıllarıdır. Bu açılma hem eğitsel; hem yazınsal alandadır: Gazi Eğitim Enstitüsü öğrenciliği ve yoğun olarak sanat dergilerinde görünme.

1955'lerden sonraki yıllarda artık, o dönem iktidarının ve sonraki iktidarların iki yanlı bir «tehlikeli - istenmez adam»ıdır Baykurt. Enstitü kökenli öğretmenlik ve yazarlık. «Çileden uzak dönemi olmadı öğretmenliğimin. İlk fırsatta Yılanların Öcü romanım ve Cumhuriyet Gazetesinde çıkan yazılarım yüzünden, ders verme yetkim elimden alındı. «Etkisiz» bir iş olduğu halde, bu da çok sürmedi. 1959'da Bakanlık emrine alındım. İşsizliğin ve, parasızlığın anlatılmaz açılarını tattım böylece. Görevime ancak 27 Mayıs 1960'tan sonra dönebildim.»

Aslında Baykurt'un öğretmenlik çilesi çok eskilere dayanıyor ilk öğretmenlik yıllarına. Şöyle bir anısı var yazarın «(...) Köyün zenginleri, «Sığır çobanlığından çıkıp öğretmen olacaksınız!» diye laf çarpıyor, dış gıcırdatıyorlardı. (...) Güç bela öğretmen çıktığımızda bu kafa tutmalar şiddetlendi. Bir öğretmen toplantısı için ilçeye gidiyorduk. Önümüzde eşekler vardı. Ardımızdan yaylı arabasıyla bey yetişti. Sırtımızdaki giysilerden bildi bizi. Yeni öğretmenlerdik, enstitü giysilerini atamamıştık daha. Vücudunu yaylının önüne taşıyıp elindeki kamçıyı şaklatmaya başladı bey. Dili de yavan idi : «Geçmişine godumun komunişleri!.. Haşan Ali'nin piçleri!..» diyor, şaklatıyordu. Bir övdhin ortasındaydık. Karşılık verecek olduk, tabancasını çıkardı: «İşyartı dürjüler şizii!..» İlçeye yaklaşıp kadar eğlendi bizimie, üstümüze güldü. Bu beyi kaymakama şikâyet edelim dedik ilçede. Yaşlı bir müfettiş, «Kimi kime şikâyet edeceksiniz? Ananızı belleyen kadı...» dedi. Yıllar geçti, o böye gerekli karşılığı verememiş olmanın adisini hâlâ duyarım.»

27 Mayıs hareketinden sonra kısmî özgürlükten yararlanan çoğu öğrettrieri gibi o da biraz nefes alır. Ankara'ya bağlı Çamlıdere, Kalecik, Sulakyurt, Nallıhan, Bâlâ ve Çubuk ilçelerindeki ilk öğretim müfettişliği bu döneme rastlar. Çokça yararlanıyor bu görevden : «Çeşitli köyler gördüm, köylüler tanıdım, çok yararlandım bu dolaşmalardan. Roman ve hikâyelerimin bazılarını- buralardaki izlenimlerim üzerine kürdüm. Amerikan Sargısı, Kaplumbağalar ve tırpan bunlardandır...»

Baykurt'un kamuya malolan TÖS kuruculuğu ve yöneticiliği, gerici bir iktidarın işbaşına geldiği 1965'lere raslar. Bundan böyle tüm olaylar kamunun gözleri önünde sürer gider: Görevine son verilmeler, Danıştay'a başvurular, Fevzipaşa'lara sürülmeler ... Hepsi. Ve 12 Mart 1971'den sonra tutuklanmalar, yargılanmalar ...

Baykurt, karmaşık gibi görünen ancak aslında oldukça basit ve açık olan bu mücadeleyi şöyle anlatıyor: «Bir öğrenci, öğretmen, ya da aydın olarak bu türlü baskılardan arınmış bölümü yok yaşamımın. Baskının biçimi değişik olsa da özü aynı kalıyor. Halkı uyardırmak istiyorsun. İşçiden, köylüden yana çıkıyorsun. Beylerin partisinin değil de yoksullarinkini destekliyorsun. Halka egemen olan beyler, efendiler, bunlardan ifrit oluyorlar. Kendilerine uşak olan mesele yok. Yorgan gitti, kavga bitti. Tarafsızlığı bile hoş görmüyorlar. Tarafsızlık diye bir şey olmadığını onlar bizden iyi biliyorlar. Baskıların kaynağı sömürüye karşı halkın aydını, halkın öğretmeni oluşumuzdur, beylere ve beyliğe karşı duruşumuzdur.»

Baykurt'un ürünlerinin, yukarıdanberi sözleriyle örnekleyerek çeşitli kesitlerini verdiğimiz yaşamıyla doğrudan ilişkisi, ilintisi vardır. Biçimden öze, sanat ürünleri ile yetiştiği toplumsal ortam arasında diyalektik bir birlik vardır. Köy çocukluğundan getirdikleri, enstitü öğrenciliğinden aldıkları, köy öğretmenliği yıllarından kazandıkları, ortaokul öğretmenliği ve ilköğretim müfettişliğinden edindikleri, sendika yöneticiliği izlemleri kademe kademe onun yapıtlarına sinmiştir.

Ancak gözlem alanı nereye olursa olsun o, hemen her defasında projektörlerini köyün, köylünün üzerine çevirmiştir.

Baykurt, bunu bir zorunluluk olarak görmekte, kaçınılmaz saymaktadır bir bakıma. «Genellikle neden köy - köylü sorunlarını işlediklerine» değgin bir sorumuzu şöyle yanıtlıyor Baykurt:

«Genellikle köy ve köylü sorunlarını işleyişimizin bence iki nedeni var. Birincisi, köyde doğup büyümüş ve uzun süre köyde çalışmış oluşumuzdur. Elimiz kalem tutaeak kadar eğitim gördüğümüz zaman doğal olarak köylülerin -yani kendimizin- içinde bulunduğu durumu dile getirmeğe yöneldik. O zaman edebiyatta köyden söz açan yapıtlar azdı. Nerdeyse bomboştu alan. Bunu doldurmaya, yüzyıllardır susmak zorunda bırakılmış bu büyük kitleyi konuşturmağa çabaladık. Tarihsel ve güneel olarak tonla dert vardı önümüzde.

Bunları deşmek, erebildiğimiz ve yetebildiğimiz ölçüde şiirler, romanlar, hikâyeler ortaya koymak, bir başlangıç hevesi olmaktan öte, görev olarak çıktı önümüze. Onu yaptık, yapmağa çalışıyoruz.

İkincisi daha çok düşünsel bir gerekliliktir. Köylüler, Türkiye toplumunun çoğunluk kitlesinin Tam ulusal bağımsızlık, tam kalkınma, tam çağdaşlaşma bu kitlenin uyanıp kıpırdamasına bağlıdır. O, eskiden olduğu gibi yerinde durdukça, yada gerekli tempoda kıpırdamadıkça toplu değişmemiz de o oranda gecikmektedir. Bu yüzden yazarak okumuşları, okumuşlar yoluyla da okutulmamış bu kitleyi etkilemek amacımız olmuştur. Yalnız başına edebiyattan büyük çapta bir yönlendirme beklememekle birlikte, bu yönlendirmenin olabilmesi için edebiyatın da görevi, sorumluluğu vardır. Birer kalem sahibi olarak bu sorumluluğu yerine getirmek istiyoruz. Bir ulusun edebiyatında sanatçıların bizdeki köylü gibi büyük bir çoğunluğu bir yerde bırakıp küçük azınlığın sorunlarıyla uğraşması, yanlış, eksik ve geçmişte kullanıla kullanıla eskitilmiş bir tutumdur. Yararsızlığı bir yana, zararlı olduğu da çok görülmüştür. Köyle hiç ilişkisi olmadığı sanılan bireyler ve tabakalar bile onunla sürekli ve kaçınılmaz bir ilişki içindedirler. Bazı edebiyatçıların köyün ve köylünün durumunu dile getirme çalışmaları köylüye olduğu kadar köylü olmayanlara da bir hizmettir. Bunun farkında olmayanlar bizim tutumumuzu anlamakta güçlük çekiyorlar. (...)

Bu işlevi ayrıca bir «köylü yazar sorumluluğu» olarak görmektedir Baykurt: «(Egemen, çıkarıcı çevrelerce bugüne dek) çok sayıda siyasal araç ve gereçle halk kitleleri uyutulmuş, avutulmuştur. Dünyanın her yanında olduğu gibi geç bilinçlenen, geç örgütlenen köylümüz hâlâ karayı akı doğru olarak seçebilen bir kitle olamamıştır; öldürülmemiştir. Bu durum, köylü kökenli edebiyatçılarımızın zorunlu olarak birer 'davaacı', birer 'talepçi' tavrı takınmaları sonucunu doğurmuştur. Onun için de bu alanda verilen edebiyat yapıtları daha çok birer sosyal kavga yapıtı niteliği taşımaktadır. Köylü kitlesi, öteki emekçi kitlelerle birlikte ekonominin ve politikanın yönetiminde siyasal ağırlığını duyurup başlıca etken oluncaya kadar köyden söz açan edebiyat yapıtlarının bu niteliği sürecektir.»

Başka bir yerde de genel olarak romanda «konu kaynağı» ve konuların maddi temelleri konusunda şunları söylemekte: «Bir roman sanatı var ortada. Romancılar var. Romanlar ve romancılar, bazı özelliklerle birbirinden ayrılıyorlar. Kimi köyü, kimi kenti, kimi

kadın konularını, kırsal göçü gurbeti, kimi dağda doğada gecen yaşamı, savaşı, sürgünü yazıyor. Bütün bunlar romancının «deney» ve «etkilenirin» leriinde çıkmaktadır. (...) Ben köyde doğup büyümüşüm, orada yetişmiş çalışmışım... Orayla ilişkimi kesmemiş, orada yaşayanların sorunlarından, temel isteklerinden, dostluk ve düşmanlıklarından kopmamışım. Kent ortamına da yabancı değilim. On yılı aşkın süredir kente girmeğe çalışıyorum. Ama bana vuran etkiler daha çok köyden geliyor. Örneğindeki ve bilinçaltısındaki temel izlenimler köylülerle ilgili, Onun için galiba kentten çok köyü yazıyorum.»

B — Y a z m a y a Y ö n e T i ş :

Yazmaya, pekçok yazar gibi Baykurt da şiir yazmakla başlıyor. Şiir yazıcılığı ilkokul öğrenciliği yıllarına dayanıyor. Yine pek çok enstitülü yazar gibi o da, şiirden köynotlarına, giderek öyküye geçiyor. Başlangıcı 1943'lere dayanan «yazarlık süreci»ni Baykurt'un kendisinden dinleyelim: «Yazmaya sanırım 1943'lerde köyümde ilkokul öğrencisiyken başladım. 1929'lu olduğuma göre 14'ümde falandım. Parmaklarımla sayarak hece şiirleri yazıyordum o zaman. Konularımı köyümün doğasından, insanından, muhtar, köylü, karakol ilişkilerinden ve yoksul, yetim bir çocuk olarak özlemlerimden alıyordum. 1943'te Isparta'daki Gönen Köy Enstitüsüne girdim. Derslerde öğretmenlerimizin çoğunluğu şiir yazmayı horlamıyordu. Hasan Ali Yücel'in Bakan, i. Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürü olduğu dönemde Köy Enstitüleri Türkiye'nin en yerli eğitim kurumları olarak çalıştılar. Köy çocuklarının gelişmesi için oldukça demokratik bir ortam yaratılmıştı. Temel eğitim aracı iş ve kitaptı. Kendi çabalarımıza, köyden getirdiğimiz değerlere saygı ve sevgi gösteriliyordu; Köyle şehrin karşık ekonomik ve sosyal durumlarını daha ilk oylarda kendimiz fark ediyorduk. Ben birinci sınıfın yarısındaiken derslerde gösterdiğim başarıdan ve şiire yatkınlığımdan dolayı okul kitaplığında görevlendirildim. Bütün edebiyat dergilerini görabiliyor, gazeteleri okuyabiliyordum. Orhan Vali ve arkadaşlarının yol açtığı şiir tartışmaları pek canlıydı o günlerde. Dünya klâsiklerinin çevirileri de taze taze basılıp geliyordu. Bir yandan da Sabahattin Ali'nin hikâyelerini ve bir arkadaşımın köyüne giderek dğabeysihiri kitapları arasından Nazım'ı ydptıldırını bulduk. Sonra Hasanoğlari'daki Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinin çıkofâğı «Köy Enstitüleri Dirçifcö gelmeğe başladı. Hepimize birer taria veriliyordu. İçinde kehdi

yazılarımız, şiirlerimiz, İncelemelerimiz... Dördüncü sınıfa gelinceye kddör hep şiirle uğraştım. Bir de oyun yazdığımı anımsıyorum. Şiir-İ&ririii dergilere yolluyordum. 1946'da hece ile ilk yayınlanan şiirim Eskişehir'de çıkan «Türke Doğru» dergisindedir. Sonra İzmir'de çıkan Rkirler'e, İstanbul'da çıkan Yücel'e, Varlık'a, Ankara'da çıkan Kaynak'a başvurdum ve girdim. Sonra hikâyeler denemeğe başladım. Ankara'daki «Seçilmiş Hikâyeler Dergisi»yle ilişki kurdum. Salim Şengil ve İlhan Tarus müsveddelerimle ilgilendiler. Köy öğretmeni çıktığım zaman Söke'den Samim Kocagöz'le mektuplaşmağa başladım. Tatil aylarında yararlandığım buluşmalarımız da oldu İstanbul'da Sabahattin Hüsnü; «Edebiyat Dünyası»nı çıkarıyordu. Dergisinden şiirlërimë bir sayfa ayırdı. Sonra Burian, Günyol, Enata üçlüsünün çıkarıp yürüttüğü Yücel, Ufuklar, Yeni Ufuklar dergilerinden, H. Bozok'un çıkardığı Yeditepe dergisinden ilgi gördüm. On bir hikâyeden oluşan ilk kitabım «Çilli»yi de Yeditepe yayınladı. Sonra Cumhuriyet gazetesinin açtığı Yunus Nadi Roman Yarışması geldi. Askerdim. Yedek Subay Okulunda yazmağa başladığım «Yılanların Öcü»nü gönderdim. Daha önce köy öğretmeniyken roman denemeleri yapmıştım. «Atlar Tepiştı» adındaki denemem tamamlandığı halde kaldı. Beş yıl köy öğretmenliğinden sonra Ankara'daki Gazi Eğitim Enstitüsü'ne geldim. Orada Edebiyat Bölümünde okurken öğretmenimiz Mustafa Nihat Özön'ün derslerinden çok yararlandım. «Yılanların Öcü»nün andığım yarışmada birinci gelmesi ve dUnrihüfiyet'te* ytiyirildhmaSıyıs ünümü ydptım ve yayını olanaklarına kavuştum. Romanım Remzi Kitabevince basıldı. Cumhuriyet gazetesinin sürekli yazarları arasına da bundan sonra katılmış oldum. Uzun süre, bulunduğum yurt köşelerinden toplum ve yurt gerçeklerini yansıtan, tartışan yazılar yayınladım. Yazmaya başlamam böyle oldu. Önce, bir köylü olarak kendimi ve köylülerimle birlikte içinde bulunduğumuz koşulları açıklamaya çalışıyordum. Giderek halkımızın durumunu kavradım. Okudukça, yazdıkça sorumluluğumun genişlediğini gördüm. Bu yüzden hangi resmi işte çalıştımsd, asıl işimin edebiyat olduğunu bildim. Önu hepsinin başında ve üstünde tutturri. En ciddiye aldığım öğretmenliği ve öğretmen örgütleri yöneticiliğini yaparken bile asri işimin edebiyatçılık olduğunu gözden kaçırmadım. Gecelerimi; düşlerimi, yolculuklarımı hep yazdığım, yazacağım insanların, köylülerin Söruhlari; özlemleri doldurdu. Tıpkı eğitim gibi toplumu vö ihsanı etkileyici, onu esaslı olarak değıştirmeye yönelik bir edebiyat işlevinin içine böylesine uzun ve Ciddi

deneyler sonunda geidim. Bugün de zamanımı, gücümü, umudumu buna yatırmış durumdayım. Yaşarken, başka bir işte çalışırken, cezaevinde yatarken, aynalarımı yaparken, voltamı vururken başlıca sorunum edebiyattır.»

Baykurt, yazarlık gelişim ve oluşum sürecini de kısaca şöyle belirtiyor: «Önceleri şirler yazardım. Sekiz on yıl kadar süren bu dönemin yararı, sözcüklerin değerini, dilin tadını yakalamam oldu. Değiş becerileri edindim. Halk dilinin besleyici büyük gücünü kavradım. Sonra «köy notları» yazdım. Bunlar birer alıştırmaydı. Yazarak gözlem eğitimi ediniyordum. Hikâye ve romana geçtiğim zaman, yazma sanatı ve kompozisyonda hâlâ eksiklerim vardı. Yerli ve yabancı edebiyatların baş yapıtlarını dönüp dönüp inceleyerek eksiklerimi azaltmaya çabaladım. Bugün de bu çabanın içindeyim.»

Tüm bunlara, Baykurt'un Türke Doğru'da yayımlanan ilk şiirinin «Fesleğen Kokuluma» adını taşıdığını; Baykurt'un, okuduğu enstitünün en ünlü ozanı olduğunu; Köy Enstitüleri Dergisi'ndeki şiirlerinin kiminin imzasız, kiminin yanlışlıkla başkasının imzasıyla, kiminin de ilk adı olan Tahir Baykurt imzasıyla çıktığını ekleyelim.

C — S a n a t t a n - S a n a t ç ı d a n A n l a d ı ğ ı :

Bir sanatçının sanat ve sanatçı anlayışı büyük ölçüde yapıtlarından anlaşılır olmakla birlikte, bu konuda başvurulabilecek en kestirme yöntem, doğrudan o sanatçının söylediklerine dayanma yöntemidir.

Bu bakımdan sanatçının bu konulardaki görüşlerini, düşüncelerini ortaya koyarken başvuracağımız temel dayanak, onun çeşitli zamanlarda yaptığı konuşmalar ve anketlere verdiği yanıtlardır.

Baykurt, başka konularda olduğu gibi sanat ve sanatçı konularındaki düşüncelerini de açık, kesin, kararlı bir biçimde ortaya koymuştur.

Her sanatçıda olduğu gibi Baykurt'un sanat anlayışı ve dünyaya bakışında da zamanla gelişimler olmuştur kuşkusuz. Bu kaçınılmazdır bir yerde.

Baykurt'ta değişmeyen şey «çıkış noktası»Öir. «Yürüyüş» ve «varış» noktalarında gelişmeler olmuştur zamanla. Enstitüde salık verilen, önerilen yöntem; «yaşanılanları olduğu gibi aktarma» yöntemi idi.

Dünya görüşleri, sanat anlayışları değiştikçe bu anlayışta da gelişmeler oldu : «Hareket noktam çoğunlukla «yaşam»dır. «Yaşam»dan aldığım «deney» ve «etkilenim»leri, düşüncelerim ve inançlarımla emiştirerek yazmaya yönelirim. (...) Gözlemci, çözüm-cü, toplumsal eleştirici bir tutumu, devrimci tavır ve davranışla her zaman elde ve gözönünde bulundurmak isterim.»

/ -

Baykurt'un, Anadolu Garajı'nın birinci basımına yazdığı «Sanatın Bugünkü Devrimci Görevi» konulu önsöz ile Tırpan'a yazdığı önsöz, sanata ve sanatçıya ilişkin görüşlerini açık - seçik koyuyor ortaya.

Baykurt'a göre, «engelleri aşmak sanatın görevidir». Üstelik gerilerde değN, ilerde, «en önde döğüşen devrimcinin yanında olmalı». Türkü, şarkı olmalı onların dilinde «şiir». «Romanlar, hikâyeler, okuyucusunu hayata karşı devrimci tavırlı yapmalı ve devrimci davranışa itmell Sanatın ürünleriyle ilişki kuran insan, daha güçlü devrimci olmalı, olabilmeli. Bilenmeli körelmişse. İçi umut dolmalı, eğer birazcık kararmışsa.»

Yukarıki sözlerden de anlaşılacağı gibi sanatın, sanatçının görevi, devrim ortamı hazırlamaktır. Sanatın işlevi bir «dış müdahale» düzleminde de olsa, toplumsal oluşum - gelişimde önemli bir «itme gücü» vardır. Bu itmeyi en iyi yapan sanattır devrimci sanat. Bu görevi yüklenmeyen ve yapamayan sanat 'devrimci, toplumcu sanat' olamaz. Bu tür bir sanat ölüye de, diriye de yarar sağlamaz.

Bunu yapabilmenin koşulu nedir acaba? Bunu da şöyle saptıyor yazar: «Sanatın devrim için bir yarar ortaya koyabilmesi için, sanatçının halkla düşüp kalkması, meyhaneden çıkması, çalışan halkın arasına karışması, dilini onun diliyle, düşüncesini onun düşüncesiyle emiştirmesi beklenir. Ondan alması, ona vermesi beklenir. Meyhane köşelerinde, yirmi otuz yıl devlet dairelerinde kapanmakla, kentten dışarı çıkmayıp, köye kıra açılmayıp, fabrikanın kapısından girmeyip, iki tane işçi arkadaş edinmeyip oturmakla, insan verse verse anlamsız sanat ürünleri verir. Bunun da tavşanın pisliğinden farkı olmaz. Ölüye de, diriye de yaramaz.»

Yazara göre, önemli olan sanatçının tavrıdır. Sanat ürününün, özellikle edebiyatın niteliklerini sanatçının kendisi belirler. «Burada söylenebilecek tek söz ve dilek, sanatçının tavrıyla ilgili olabilir. Sanatçı, halinden hoşnut olmayan, yoksul bırakılan, ezilen kitlelerin durumuna eğilsin yeter bize, ötesini kendisi bulur getirir. Ezilen kit-

leSenn durumuna eğilebilën bir sanatçı, kitlelerin yaşdmiyle gerekli ilintiyi çoktan kurmuş, ondan alan, ona veren bir denklemin içine girmiş demektir. Az yukarda emişme dediğimiz hal doğmuştur sarıdtçıyla toplum arasında.»

Baykurt, sanatçının gençlikten, eğitimciden, öğretmenden, köylüden ve nihayet okuyucudan geri kalamayacağı, kalmaması gerektiği görüşündedir. Kısaca sanatçı, «eylemden geri kalmaz» diyor. Ne olur geri kalırsa?.. «Devrimci kavgada sanatçının önde olmadığı toplumda, baskı sanatçıları yıldırmayı ve sindirmeyi başarmış demektir». Başka bir olasılık da şu olabilir: «Ya da sanatçı bilinçlenmemiştir henüz. Yeni toplumcu Özden uzak biçimlerle düşüp kalkarı bir aşamada bocalıyordun ikisi de kötüdür.» Baykurt, çıkış yolunu şöyle koyuyor: «İkisini de hızla geçip toplumun sancılarını açıklamak ve deyimlemek, kitleleri uyandırmak, yüreklendirmek görevini yapmasını bekliyoruz sanatçıdan».

Yazar, bozucu koşullara dalıp çıkmış olmalarına karşın, sağlam kalmış yanlarından dolayı, dürüst bir görev bilinci taşıyan halk ozanlarının bu işi -kitlelerde hayata karşı devrimci tavır ve davranış yaratma işi- daha iyi yaptıkları görüşündedir.

Baykurt'a göre, sanatın, iyiden, güzelden, doğrudan yana olabilmesi için; «iyi, güzel ve doğru uğruna* dünyayı değiştirme eylemi için halkın önüne düşmesi» gerekir. Ona göre, «ucu dünyayı değiştirmeye varmayan hiç bir eylem devrimci değildir» ve «buna yönelmemiş sanat da devrimci sayılamaz».

Bu konuya ilişkin son sözü şudur onun : «Dünyayı işçilerle, işsizler ve köylüler değiştirecekler ve kendi sınıflarının politik egemenliğini kuracaklardır. Dünyanın en kalabalık kitlesini oluşturan bu sınıflardan yana olmayan sanatı, dün olduğu gibi bugün de bir mutlu azınlıktan yana saymak gerekir ki, hiç bir çaba bugün bir mutlu azınlık için olamaz, sanat nasıl olsun?

Kitlelerde devrirtici bilinç geliştiği zaman, insanoğlunun en etkin topu.tüfeği, tankı ve bārutu; en etkili patlayıcısı elde edilmiş olur. En büyük paşa, en büyük mareşal, devrimci düşüncenin kitlelere yayılmış olmasıdır.»

Bu işlev, hem sanatçı için hem de emekçiler için gerçek bir mutluluk kaynağıdır: «Bütün ilişkileri temelinden bozuk dünyamızın ve ülkemizin yeniden kurulmasında, bütün sanatçıların devrimci gö-

revlerin yaptığını görmek, işçilerin, işsizlerin ve köylülerin en büyük bahtiyarlığı olacaktır.»

Sanatçının konuya ilişkin görüşlerini, son zamanlarda çokça tartışma konusu edilen «güdümlü edebiyat» konusunda söyledikleriyle noktalayalım : «Bir edebiyatın güdümlü olması, yani bir sorumluluk yüklenmesi ayıp değildir. Ayıp olan sorumsuzluktur. Sanatın gereklerini gözden kaçırmadan bunu yapabilen edebiyatçıya kimse kusur bulamaz. Üstelik, «herkes buna uysun» demiyor kimse. Bu öyle «gönüllü görünen bir zorunluluk»tur ki, paşa gönlü isteyen soku-
lur bir zorunluğa. Riski çoktur, alkışı azdır, başarı oranı da azdır böylebir edebiyatın. Ama bir de basardın mı, tadına da doyum yoktur. Atıldığı yerden çok ilerilere düşer o başarının oku. Çakıldığı yerden çok derinlere iner o başarının kazığı. Dediğim gibi, giren girer girmeyen girmez buna.»

0 — Yazma Yöntemi, Vermek İsteddiği :

«Oldukça gec ve güc yazıyorum» diyor Baykurt.

Gerçekten Baykurt'un «yazma süreci», daktiloya kâğıt geçirip yazmaya başlayanlardan çok çok ayrı. Sözcüğün gerçek anlamıyla «titiz» bir «yazıcı»dır o. «Yazma bende konu seçiminin yapıldığı günden tâ yazının baskıya verildiği güne kadar uzayan çok aşamalı bir süreçtir». Onun, «yazdıklarımı yayınlamadan önce dönüp dönüp elden geçirerek, yazdıklarımı da her yeni baskıda eleyip kalburlayarak bu çabam sürmektedir» sözlerinden bu sürecin basım sonrasına da uzadığı anlaşılıyor.

Baykurt, «yazım süreci»ni tüm ayrıntılarıyla dahü önce Yeni Ufuklar'ın Ocak -1971 sayısında yayımlanan ve sonradan Anadolu Garajı'nın ikinci basımının başına koyduğu «Yazdıklarımın Hikâyesi-Nasıl Yazıyorsunuz?» başlıklı yazısında anlatmıştır.

Burada, «yazım sürecinin özellikle şu aşamalardan geçtiği anlaşılıyor :

a — Gözlenenler arasında konu arama ve bulma : (Yazar, sadece göz tadı almak için değil, «yazılacak bir konu çıkabilir, aman gözümünden bir ayrıntı kaçmasın!» diye bakar. Ünlü Kürt Memed'inki gibi sürekli bir nöbet diyesim geliyor buna).

b _ Konu üstünde derin gözlüm: (Dikkatli yazar, sıradan bir bakıcı değil, baktığı durumların ardında saklı olanları da gören kimse demektir).

c _ Konuya ilişkin kişileri dinleme: (Yazarlar, gördükleri kadar dinlediklerinden de yararlanırlar. (...). Yazar kişi, sorar, dinler, dinlediğini seçer ve yorumlar, ve belki yaşar aynı zamanda. Başka bir «iş»tir onunki...)

ç _ Konuya ilişkin yayınlar okuma: (Okumanın, okurken meydana gelen çağrışımların da yararı çoktur yazara. (...). Yazma, eski ve yeni yazarlarla el ele bir imece, bir «takım çalışmasıdır»).

d _ Gözlem ve dinlemlerin anılarla yoğrulması: (Elbet anılarımızın, bilincimizin, bilinçaltımızın ve bilgimizin de payı büyüktür yazma işinde).

e _ Toplananlar arasında konu benimseme: (Benim yazıcılığında «benimseme» dönemi de uzun sürer).

f _ Yazış yolunu ve sırasını ışıklandırma : (Konusunu bulmuş ve benimsemiş yazarın bundan sonraki işi, yazış yolunu ve sırasını ışıklandırmaktır).

g _ Yazıya geçme ve yazma: Bu da çeşitli evrelerde gerçekleştiriliyor.

1 — İlk karalamayı hazırlama : (Baykurt'un deyiimiyle bu bir «kuluçka dönemi»nde oluyor).

2 — Metni dinlendirme : (İlk karalamayı dinlendiririm).

3 — Yeniden gözden geçirip işleme : (Sayfalar çiçekli bir basmaya döner önümde. O ne kadar çiziktir! O ne kadar çok bezektir! Görenler gülerler ve şaşarlar acemiliğime. Ben de sevinirim).

4 — Makineye çekme: (Makineye çekme sırasında da katma ya da çıkarmalar yaparım).

5 — Makineye çekilmiş metni elden geçirme : (Bunu yaparken çıkardıklarım kattıklarımın daha çoktur).

6 — Yeni metni yazın beğenisi olanlara okutma ve onlarla tartışma \

7— Yapılan uyarılara göre son çalışmayı yapma.

h — Baskıya verme :

1. —Tefrika ediliyorsa, okuyucuların uyarılarına göre düzeltmeler yapma,

2 — Kitap basımı için yeniden gözden geçirme,

3 — Yeni basımlar için yeniden gözden geçirme ve düzeltmeler yapma.

Baykurt, bunca titizlenmenin gerekçesini şöyle koyuyor: «Hani 'Köylü dediğin un çuvalına benzer, çırtıkça tozar!» demişler ya, onun gibi, bir yazı da un çuvalından farksızdır, çırtıkça tozar».

Baykurt, çalışmalarıyla ne yapmak istediğini, başka bir deyişle «ç a b a»sım şöyle belirtiyor: «Eğitim alanındaki çalışmalarım yanı sıra sanatta çabam, bugüne dek gerektiği ölçüde ve nitelikte yazılmadığına inandığım köylü yaşayışını, halkçı ve devrimci açıdan yazmayı sürdürmektir. Türkiye toplumunun en ağır hizmetlerini ve üretim işini yapan bu insanların bilincindeki ve bilinçaltındaki istekleri, tepkileri ve ülkemizdeki belli başlı çelişkileri, sanatın gereklerini de gözönünde tutarak yazmanın bir görev olduğunu her geçen gün daha iyi anlıyorum. Edebiyat, tıpkı Eğitim gibi, insanlarımızı hayata karşı devrimci tavır ve davranışlı yapmada çok önemli bir bilinçlendirme aracıdır. Eğitim ve edebiyat çalışmalarımın amacı bu noktada birleşmekte ve bir uyum kazanmaktadır».

D - K o n u l a r ı

ROMANLARI:

1958'de Yunus Nadi Roman Armağanını alan **Yılanların Öcü** (1959) Baykurt'un ilk romanı. Yılanların Öcü ve devamı **İrazcanın Dirliği** (1961), konularını, Demokrat Parti'nin gerici köy politikasından almaktadırlar.

«Yılanların Öcü»nü, çoğunun anladığı gibi salt bir «evyeri kavgasının öyküsü olarak görmek yanlıştır. Konu, bu noktada odaklaştırılmışsa da; ana sorun, kırsal kesimdeki egemen unsurların, giderek yıkıma doğru gidebilecek egemenliklerini ve etkinliklerini sürdürebilmek için rakip olabilecek ya da karşı durabilecek unsurları

etkisizleştirme sorunudur. Baykurt, bu uğurda girişilen, gerici iktidarların yardımıyla verilen, verilmekte olan mücadeleyi vurgulamaktadır.

Bu mücadele iki yanlı bir mücadeledir. Temsilcilerini iktidara geçiren burjuva sınıfı, «köyün uç zümrelerinde, köylüler arasında politikasını yürütmek ve onları ideolojik nüfuzu altında bulundurmak amacıyla» bir 'gütme politikası' sürdürür. Bu, çelişkisini de birlikte getirerek ekonomik ve politik alanda zayıf unsurları karşı mücadeleye geçirmiştir. Bu mücadelede, ezilen kesimde 'itme' görevi yapan, sezisel ve gözlemsel bir bilince sahip olan - bir anlamda iç-devrimini gerçekleştirmiş- Irazca Ana'dır. Olayın ikinci kişisi durumunda olan Kara Bayram, iyi niyetli, kendi halinde bir köylü. Ancak, bir yandan gözledikleri, öte yandan Irazca Ana'nın itmesiyle haksızlığa karşı koymaktan geri durmaz.

Muhtar, ekonomik ve politik egemenliğiyle, doğa! ağılık ve küçük bürokratik oportünizmi ile yüklü tipik bir. Aynı zamanda gerici DP'nin. köy temsilcisi kışkırtıcı kışkırtıcı uygulamaya koymakla görevli temsilcisi, beşinci kol'u.

Roman kişilerinin; Irazca Ana'sı, Kara Bayram'ı, Muhtar'ı, Haççe'si, Hacı'si, Fatma'sı vb. nin köy yaşamının göbeğinden çekilip getirilmeleri, tüm doğallıklarıyla verilmeleri daha bir etkileyici kılıyor romanı.

Bu olaylar zincirinde bir 'lokomotif' görevi gören Irazca Ana. romancılığımızda yeni bir tip başlangıcıdır. Unutulmayacak bir tip.

Kısaca, Yılanların Öcü, çok yanlı bir savaş sürdüren emekçilerin, hayvan ve insan görünümündeki «yılanlar»la mücadelesinin; Irazcanın Dirliği de, örgütsüz, bireysel ve plânsız mücadele veren emekçi yığınların oyunda yenik düşmelerinin romanıdır.

Anoak lokomotif görevi gören Irazca Ana, oyuna gelmişliğine ve dirNksiz kalmışlığına karşı yine de ayakta, yine de direnici...

O n u n e u K ö y (1961), Baykurt'un üçüncü romanı.

Yazar bu romanında, köy öğretmeni öncülüğüne. Anadolu'nun uyanışını vurgulamaktadır. Burada öğretmen «Promete»nin görevini üstlenmiş gibidir.

Şurada da bir mücadeledir sürüp giden. Ancak bu mücadele öbüründen daha değişik niteliktedir. Burada mücadelenin baş ki-

şışı öğretmendir. Öğretmenin yapmak istediği; köylüleri haklılıklarına ve haklılıklarından gelen güçlerine inandırmak ve onları hak-sızlık edenlere karşı mücadeleye itmektir.

Mücadele, kimi zaman öğretmen, kimi zaman demirci görünümündeki -enstitü çıkışlı- kişinin çevresinde gelişmektedir. Bu kişi, esas mesleği öğretmenlik olan, ancak temel görevini sürdürmek için -köylüleri haklarına sahip çıkarma yolunda bilinçlendirme görevi- demirci olarak çalışmakta da sakınca görmeyen biri. Bir anlamda başını bu yola koymuş bir öğretmen. Bu yüzden de «dokuz köyden kovulup» Onuncu Köy'e varan biri,

Öğretmen'in kişiliğinde birleşen olaylar üç ayrı çevrede gelişir: Birinci bölümde,yani öğretmenin ilk görev yerindeki mücadele öğretmenle köyün ağası Durana arasında gelişir. Öğretmen'in Duranâya karşı verdiği mücadele aslında köylülerin istemleri doğrultusunda gelişir. Köylülerin Duranâ'ya karşı öğretmeni tutmaları, Duranâ'nın da bu çekişmeden gocunup partili adamları aracılığıyla öğretmeni sürdürmesi bu gerçeğin bir sonucudur.

Öğretmenin demirci ustası olarak gittiği Ortaköy'deki olaylar, küçük bir müdahale ile kendiliğinden gelişir. Toprak ağalarının halktan uzak olmaları bunu çabuklaştırır. Bu olaylar sonunda da gerici partinin ilçedeki yöneticileri işe el atarlar ve öğretmen -bu köydeki durumuyla demirci- köyden uzaklaşıp dağası Yaşarköy'e gitmek zorunda kalır.

Öğretmenin Yaşarköy'deki mücadelesi, öbürlerinden epeyce ayrı niteliktedir. Burada daha çok dinsel, töresel bir mücadele vardır. Halkın inancına, değer yargılarına karşı çıkması, onun Delâ olarak adlandırılmasına yol açar. Gerçekten tarih boyunca halk, değer yargılarına, ölçülerine karşı çıkanlara bu tip adlar verip durmuştur.

Kısaca Onuncu Köy'de köylüyü uyandırma uğruna kendini harcamaktan çekinmeyen bir 'aydınlıkçı' ile karşı karşıyayız.

Köylünün kendi içindeki cevheri vurgulamasına karşın, aydınlanma ve haklarına sahip çıkma işini öğretmenin kişiliğine indirgeme konusu eleştirilebilir kuşkusuz. Köylünün gerçek anlamda bilinçlenmesi ve haklarına sahip çıkması kitlesel bir mücadeleyi ve toplumsal devrimi gerektirir çünkü.

K a p l u m b a ğ a l a r (1967), yazarın, konusunu, Ankara ilçelerinde ilköğretim müfettişliği yaptığı zamanki gözlem ve izlenimlerinden alan romanlarından biri.

Baykurt burada da insanoğlundaki cevherin, yeteneğin, yaratma gücünün başka bir görünümünü vermektedir. Köylüdeki yaratıcı gücün, doğayı yenisini vurgulamaktadır. Bu bakımdan, «Kaplumbağalar, Türk köylüsünün yaratıcı gücüne inancın romanıdır» demektedir Fethi Naci.

Konusunu, Ankara'ya yüz kilometre uzaktaki bir alevi köyünden, Tozak'tan almaktadır roman. Yazları gelen kuru sıcak çevreyi kavurmaktadır.

Çoğunlukla okur yazar olmadıkları halde alevilikten gelme bazı özelliklere sahiptir bura halkı : sağduyuları güçlü ve hoşgörülü.

Topraklar susuz ve kıraçtır. Bundan ötürü dirlikleri kıttır. Özellikle düşkün oldukları şeyleri bile sağlayamazlar; söz geimi şarabı Şarabı günah sayan sünni kesimde üzüm yetiştiği halde burada yetişmez. Sünni kesimden üzüm almakta bir yığın zorlukla karşılaşır.

İşte bu güçlük de, onların arayış içine girmelerine yolaçar ve köy eğitmeni Rıza'nın öncülüğünde üzüm yetiştirmeye koyulurlar. Karar vermişlerdir bu işi gerçekleştirmeye. Bunun, için küçüğünden büyüğüne tüm köylü hevesle çalışmaya koyulurlar. Hatta köyün en yaşlısı Kır Abbas bekleme işini karşılıksız yüklenir.

Altı yıl sonra bu konuda büyük adımlar atılır. Bozkır yeşerir, asmalar üzüm vemeğe başlar. İlk ürün o kadar bol olur ki, şarap yapıldıktan, pekmez kaynatıldıktan başka kalanı satılığa çıkarılır.

Artık Tozak köylüleri için yeni bir dönem başlamıştır. Onlar içsel kalkınmanın inancına varmışlardır. Eski uyuşukluktan kurtulmuş, canlı çalışkan ve yaşam dolu insanlar olmuşlardır.

Yazık ki bu mutlulukları uzun sürmez. Burjuva ve bürokrasi burada da kendini gösterir. Kentten kadastro komisyonları çıkagelir. Bağyeri köyün ortak malı olduğu halde ispatlayamazlar. Bu yüzden topraklara ei konur ve köylülere satılmak istenir. Ancak istenen parayı ödeyemez köylüler. Bağlara haciz konur, günü gelince köylünün borcuna karşılık çıkacak ürünlere elkonaçaktır.

Tüm köylüler, günlerce duruma bir çözüm yolu ararlar, ancak bulamazlar.

Emekleri boşa çıkarılan köylüler için tek seçenek kalmıştır: Kendi yaptıklarını kendilerinin ortadan kaldırması. Nitekim öyle olur. Üzümlere çocuğu gibi bakan Kır Abbas, emeklerinin ürününü başkasına kaptırmaktansa, kendi hayvanlarına yedirmeyi yeğler ve köyün bütün hayvanlarını bağa sokar. Kısa zamanda bağlar yokolur ve arazi eski kıraçlığına bürünür. E3öylelikle emeğin değerini hiçe sayanlara bir ders vermek isterler.

Ancak zararlı çıkan yine onlar olur. Durumu acıyla izleyen köy Sülerin bütün umutları suya düşmüştür. Yapacakları bir şey kalmamıştır, köşelerine çekilip, içlerine kapanmaktan başka...

Şunları söylüyor Fethi Naci : «Kaplumbağalar, Türk köylüsünün yaratıcı gücüne inancın romanıdır. (...) Baykurt, romanında, köylülerin bozkırı yeşerten gücünü göstermek ister: ağasız, imamsız, muhtarsız köylünün nelere kadir olduğunu göstermek ister. (...) Fakir Baykurt, Tozak köylülerinin yaşayışlarını bir bütün olarak veriyor. Üretim çalışmalarıyla, eğitim işleriyle, ev işleriyle, töreleriyle, cinse¹ ilişkileriyle... Cinsel ilişkileri soyutlayıp bir başına ele almadığı için bir abartmaya rasıamıyorsunuz; tabii hayatın tabii bir ilişkisi, o kadar. (...) Fakir Baykurt, kişilerinin yalnız yaşamlarını değil, 'konuşmalarını' da dikkatle gözlemlemiştir. Romandaki konuşma dili gerçekten çok canlı, çok başarılı.»

(F. Naci, Yeni Dergi, Aralık-1970)

Amerikan Sargısı (1967), Baykurt'un konusunu Ankara yöresi ilköğretim müfettişliği gözlem ve izlenimlerinden alan başka bir romanı.

Amerikan Sargısı, konusunu, Amerika gibi emperyalist bir ülke ile işbirliği içinde bulunan geri bıraktırmış ülkelerin güncelliğini ve geçerliğini yitirmeyen önemli bir sorunundan, AİD'nin işlevinden almakta.

Yazıldığı dönemin en yaygın sorunlarından birini sergileyerek eleştiren - yeren Amerikan Sargısı, Baykurt'un «toplumsal yarar» düşüncesiyle ortaya saldığı ürünlerine eklenmiş yeni ve özgün bir hal-kadır. Özgünlüğünü daha çok, emperyalizmin kırsal kesimde uygulamaya koyduğu işlevlerine getirdiği açıklıktan alıyor. Baykurt bu-

rada, ülkenin doğal ve özgül koşulları gözetilmeksizin çıkarıcı, işbirlikçi çevrelerce tezgâhlanan oyunlara karşı köylünün karşıt - tavrını tepkisini vermektedir.

Romanın konusu kısaca şöyle : Amerikalılar Ankara'da bulunan AİD (Amerikan Yardım Teşkilâtı) temsilcilikleri aracılığıyla faaliyetlerini köylülere de anlatabilmek, gösterebilmek için bir pilot - proje uygulamaya karar verirler. Bir köy örnek olmak üzere modern bir duruma getirilecektir. Ankara çevresinden KIZILÖZ köyü seçilir bu iş için. Köyde yapılan incelemeler sonunda karar kesinlesin Köyün ilk önce adı değiştirilir; Kızılöz, Güzelöz olur. Gerçekleştirilecek yenilikler, köyün koşulları incelenmeden saptanır. Sait gösteriş oisun diye köyün kıyısındaki bir tepe buldozerle-düzeltir. Tepe kazıldıktan sonra büyük bir dostluk bahçesi kurulur burada. Bahçeye, bizim iklimimize uymayan «pine apple» (ananas) ağaçları dikilir. Amerika'dan sığırlar ve tavuklar getirilir. Ananas ağaçları gelişmez, sığırlar ve tavuklar ölür. Projeye karşı olan köy çevresinde bu durum hoşnutsuzluğu iyice arttırır. Köylülere katılıp onlara destek olan öğretmen Cemai başka bir köye atanır. Amerikalılara fazlasıyla yakınlık gösteren öğretmen ise madenciliğe başlayıp hemen zengin olur. Amerikalıların kurduğu fakat bir türlü meyve vermeyen bahçeye j?ir gee gizlice giren yaşlı köy bekçisi Temeloş, orada Amerika'lıların parayla tuttuğu bir Türk'ten kıyasıya dayak yer. Başından yaralanır, kronik bir baş ağrısına tutulur. Yatırıldığı Amerikan hastanesinden kaçıp, başındaki Amerikan malı sargı bezini söküp atınea bütün ağrılarından kurtulur. Amerikalı bir bakanın köye geleceği günün arifesinde köylüler Temeloş ve muhtarın önderliğinde Amerikalıların kurduğu bütün tesisleri yıkıp, yerinden kaldırdıkları tepeyi yeniden doldurmaya başlarlar.

Adnan Binyazar, Amerikan Sargısı için şunları söylüyor : «İlhan Selçuk bir yazısında, 'Amerikan yardımıyla bir millet kalkınamaz! Yeryüzünde hiç bir yoksul millet Amerikan yardımıyla sanayileşememiştir; tersine köleleşmiş ve uydulaşmıştır. Amerikan yardımı bir milletin kalkınması ve bağımsızlaşması için değil, Amerika'ya açık pazar olması için işletilir. Amerikan yardımı bir milletin refaha ulaşması için değil, o millet içinde Amerika'ya bağlı bir komprador - mütegalibe takımının zenginleşmesi ve güçlenmesi için verilir' diyor. Fakir Baykurt'un Amerikan Sargısı, hemen hemen bu görüşlerin yarigerçek bir «dramatizasyon»u gibidir. Roman, bir aksiyon etkisinden çok, Amerikancılıkla alay eden bilinçli bir «karikatür» etkisi uyandırıyor.

(...) Bir roman zevki yaratmaktan çok, toplumsal bir bilinç yaratmak isteyen Baykurt'un bu yapıtı aynı zamanda toplumbilimcilerimize de gerçek ipuçları verecek niteliktedir.» (Varlık, 15.6.1967)

Bana kalırsa Amerikan Sargısı'nın eleştiriye açık yanı Bobby çevresinde oiuşan olaylar; özellikle romanda bir yama gibi duran Bobby - Tüiây öğretmen ilişkisidir.

Konusunu yine aynı çevreden alan ve 1970 TRT, 1971 Türk Dil Kurumu roman ödülleri alan T ı r p a n (1970) bence Baykurt'un en başarılı romanı.

Baykurt'ta Irazca Ana ile başlayan direngen, başkaldırcı insan tipi Tırpan'da önemii bir aşamaya varır. Ayrıca Baykurt'un roman-cılığında da önemli bir dönemeçtir Tırpan. Bir aşamadır aynı zaman-da. O, kesin bir tavır takınmıştır konuyu işierken. Romanın başındaki şu sözler bu açıdan ilginçtir: «Sanatta devrimci tavır, hayatı değış-tirme tavrıdır. Kitaplarımız, bize ün sağlamaktan ya da kalıcı olmak-tan önce, toplumu devrim yönünde etkilemek içindir. Hayatı değış-tirme amacına yönelmemiş bir sanat, insanların bilinçlenmesine ve birleşmesine yardım edemez.

Bakıyorum, bazı arkadaşlar, kendini asan kızların öyküsünü ya-zıyorlar. Kızı, istemediğı birine vermiş oluyorlar. Kurtulamayınca asi-yor o da kendini. Eski öyküler de böyleydi. Ve hep öyle gidiyor. Ben-ce bu, sanatta devrimci tavır değildir. Bir ulusun da bu kızlar gibi davrandığını düşünelim, ne olur sonuç? Böyle olsak, biz Ulusal Kur-tuluş Savaşı'na giremezdik, Vietnam halkı, saldırgan Amerika'ya di-renemezdi...

Hem ne suçu var da kızlar kendilerini asıyorlar? Suçlu kim? Suçlu, bu duruma düşen kızlar mı? Vietnam halkı mı? Ezilen Üçüncü Dünya halkları mı? Bu nokta iyi hesaplanmalı, suçlu kim ise, öldürücü gücümüz onun, onların üstüne yönelmelidir. Tırpan'ı bu düşünceyle yazdım...»

Yazarın Tırpan'ı yazarkenki çıkış noktası böylece saptandıktan sonra romanın konusuna geçebiliriz :

Zengin köy ağası Musdu, hastalıklı karısının üzerine genç bir kız almak istemektedir. Komşu köy Evciler'den on üç yaşındaki Dü-rü'ye göz koyar. Parası ve çevredeki etkinliğinden ötürü kızın ba-basını bu işe razı eder. Ama kız onu istememektedir. Evciler'de

açık sözlülüğü ile ün salmış olan Alaguş, Dürü'ye yardım eder. Alaguş ile çevresinde örgütlenmiş olan köyün kızları ve başka bazı köylüler, düğünden bir gün önce Dürü'yü kaçırp saklarlar. Musdu, kasabadaki partili tanışları aracılığıyla bir grup jandarmaya köyün bütün evlerini arattırır. Bu aramalar sırasında köyden pekçok kimse Alaguş ve Dürü'ye yardım ederler. Jandarmalar, sonunda Dürü'yü ortaya çıkarırlar. Çaresiz Musdu ile evlenecektir. Fakat düğün gecesi Dürü, Alaguş'un kendisine verdiği tırpanla Musdu'yu öldürür ve yine Alaguş'un yardımıyla komşu köylerden birine kaçarak saklanır.

Baykurt'un romanı böyle sonuçlaması, onun tavrının kaçınılmaz sonucudur. O, bunu yaparken «insanları devrimci tavırlı kılma»yı temel amaç edinmiştir. Bunun tersinin, insanları mistikliğe, tevekküle götüreceği kuşkusuzdur. Bunu, Baykurt çok iyi biliyor ve değerlendiriyor.

Binyazar, Tırpan'daki bu özü iyi kavramış : «Baykurt insanın doğal dünyasına ve bu dünyadaki direngenliğine önem verir, sanatsal kişiliğinin aynasını da bu gerçeğe tutar. (...) Baykurt köyden gelmedir. Orada yetişip oluşmuştur. Kan damarları oranın insanların gerçeklerinden beslendiği için onları anlatmaktadır. Onların doğal dünyaları, direngenlikleri ve yaşamı değiştirme güçleri Baykurt'un roman dünyasının boyutlarını belirler. Romanındaki düşünsel-duygusal biçimlenme onların gerçeğiyle oluşur. 'Hayatı değiştirme'yi düşünürken, gene onların yaşam birikimlerini değerlendirir.

Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta yazarın, 'devrimci tavrının gerekçesi'dir. O biliyor ki, kişinin direngenliği, haksızlığa başkaldıracı özelliği yerine yenikliği, kaderciliği işlenirse, okuyucu 'devrimci tavırlı' yapılamaz.» (A. Binyazar - Baykurt'ta İnsan Gerçeği, Varlık, Eylül -973..

İlk bakışta Köy Göçür en (1973), bu adla anılan bir ot yüzünden kitlelerin dirliksiz kalıp kente akmalarını anımsatıyorsa da, biraz içine girildiğinde çok geniş boyutlu bir konuyu kucakladığı görülür.

Kitabın arka kapağında, «Halkımızın macerasına cezaevinden bakıyorum» diyor, yazar.

Gerçekten geniş kapsamlı, çok yanlı ve genişçe bir zamanı kucaklayan bir bakış bu. Bir bakıma Cumhuriyet dönemiyle bir hesaplaşma.

Şöyle diyor bir konuşma yanıtında Köygöçüren için : «Konusu köyde, kentte, bütün Türkiye'de geçmektedir. Bekçiden bakana kadar çok insan vardır içinde. Kurtuluş Savaşı sonrasını örnekleyen olayları işlemektedir. Bir bakıma Cumhuriyetin hesabıdır. Kime ne verdi, ne kadar verdi? Neyi, ne kadar değiştirdi? Biraz geniş bir roman. Bununla halkımızın bilincini ve bilinçaltını söylemeyi, onun büyük özlemlerini, bir kısır döngü'de takılıp kalmış olan büyük gücünü açıklamayı istiyorum.» (Yeni Ortam, 28 Şubat 1973)

Baykurt'un son romanları Keklik (1975), Irazca dizisinin üçüncü romanı Kara Ahmet Destanı (1977) ve Yayla (1977).

ÖYKÜLERİ :

Ç i l l i (1955), Baykurt'un kitap boyutunda ilk yapıtı. 1955'te ve daha önce yazılmış, köy - köylü yaşayışından çeşitli kesitler veren öyküleri kapsıyor.

Daha sonra, bu kitap 1961'de yayımlanan K a r ı n A ğ r ı s ı ve 1964'te yayımlanan C ü c e M u h a m m e t'te birleştirilerek 39 öykü ve bir önsöz olarak yeniden yayımlanmıştır. (1971) Önsöz, Baykurt'un öykücülüğüne çeşitli açılardan aydınlık getiriyor.

E f e n d i l i k S a v a ş ı (1959), Baykurt'un ikinci öykü kitabı.

Kitabın birinci basımı üzerine yazdığı yazıda Tonguç şunları söylüyor: «...Köydeki yaşayışla olayları anlatan hikâyelerden meydana getirilmiş, küçük, fakat pek özlü, pek düşündürücü, eşi bulunmaz bir eser. (...) Köy kaynağından fışkıran, Azrail kadar korkunç ve amansız kişilerle çarpışa çarpışa sahneye çıkabilen bu genç köylü yazar, Efendilik Savaşı'nda bize Türk köylüsünün iç dünyasını şimdiye kadar hiç kimsenin gösteremediği bir ustalıkla anlatıyor.» (Kitabın başındaki yazı)

Baykurt'un bütün öykülerinde dikkati çeken özellik, onun zengin kaynaklara dayanmasıdır. Köyü yakından bilmesi -tüm değerleriyle-, onun için bir güç kaynağı oluyor. Bu özelliği Tonguç'un da dikkatini çekmiş : «Yazar, köylülerin yaşayabilmek için nelere katlandıklarını, hayat boyunca çektikleri çileleri, hangi kuvvetlerin peşinden sürüklediklerini, geçinebilme uğruna neleri göze aldıklarını, ekonomik ve sosyal düzenin bozuk çarkları arasında onların nasıl ezildiklerini, ça-

resiz kainca boş inançla nâsi avunduklarını çok iyi bildiği için yazılarına konu seçerken, belirteceği tipleri konuştururken, olayları ortaya sererken sıkıntı çekmiyor/Çetrefil meseleleri köyde konuşulduğu gibi yazıveriyor.»

Sonradan bunlara yeni öyküler eklenerek yeni basımları yapılmıştır.

Anadolu Garajı (1970), Baykurt'un dördüncü öykü kitabı. Bunda da konusunu çokluk köy - köylü yaşamından alan on altı öykü ve bir önsöz var. «Sanatın Bugünkü Devrimci Görevi» konulu J önsöz özellikle önemli.

On Binlerce Kağnı (1970), yazarın 55 öyküsünü kapsıyor. Çoğunu halktan aldığı bu öyküleri yeniden işleyerek ortaya çıkarmıştır. Çoğunu halktan derlediği bu öyküler için şunian söylüyor yazar: «Bu hikâyeler, asıl özleri yönünden değerlidir benim için. Bu hikâyelere bakarak halkımızın nereye çeksen oraya gidecek bir sürü olmadığını anlayabiliriz bugün. Bu hikâyeler, halkın ne kadar sabırlı, içmdekini hemen dışa vurmayan, ağır başlı ve sert bir bilge olduğunu belirtiyor bize. Hikâyeler, üreten insanın dünya görüşünü, temel ve politik özlemlerini de deyimliyor en açık biçimde».

Baykurt'un, 1974 Sait Faik hikâye ödülü alan Can Parası (1973), altıncı öykü kitabı. Kitapta yirmi bir öykü var. Bunların hemen hepsi de konularını son yılların olaylarından alıyor. Konularını değişik 'yer'lerden alan ve insanları o 'yer'ler içinde anlatan gerçekçi öyküler bunlar. Baykurt bu öyküler için, «Üstlerinden zaman geçince okunursa, 'o zaman toplum buymuş, insanlar bu takıntıların, bu sıkıntıların içindeymiş, bu nedenlerle birbirlerini eziyortarmış...' denebilir» diyor.

Can Parası'nda da yazarın insanları çokluk edilgen değil, edgen canlıdır.

Baykurt, «İçerdeki Oğul»da (1974) daha değişik bir çevreyi işliyor.

Burada sanatçı, hapishane yaşamından derlenmiş, çıkarılmış, yaşanmış öyküler veriyor.

Bilindiği gibi Fakir Baykurt da 12 Mart faşizminden sonraki kıyıma uğrayan bir sanatçı. Bu nedenle o da başka kimi sanatçılar gibi yattığı tutukevlerinden bildiriler getiriyor. «Cezaevlerinde tanık

olduklarım, yaşadıklarım dürttü beni, yaz, yansıt, eleştir diye...» diyor Baykurt.

Cezaevlerini toplumun küçültülmüş bir kesiti, bir aynası gibi gören sanatçı, buradan giderek bir toplumsal yargılamaya giriyor. Bu aym zamanda yeni bir yöntem oluyor Baykurt'un öykücülüğünde ; Toplumun öbür yanlarına tutukevlerinden bakma...

Baykurt'un, makalelerini bir arada toplayan E f k â r T e p e s i (1960), Şavşat'ta öğretmen bulunduğu sıralarda yazdığı yazıları kapsar. Eğitim, öğretim - öğretmen sorunlarına ilişkin yazılarını da Şamar'Oğlanları'nda (1976) topladı.

Sınırdaki Ölü (1975), Baykurt'un şimdilik son öykü kitabı.

E — B a y k u r t ' u n " L l r ü n l e r i n d i D i l :

Baykurt, dil konusundaki tutumuyla, köyden söz açan öbür yazarların çoğundan ayrılır. Yerel dil'e karşı olanlar, ya da fazla kullanmayanlar bile onun bu konudaki yetkinliğini ve ustalığını kabul ederler.

Gerçekten dil, Baykurt'un ürünlerinde başlıbaşına bir önem kazanır. Onun bu konudaki ustalığı ürünlerini daha bir değerlendirir.

Baykurt, konuşma diliyle yazı dili arasındaki ayrımı kapamanın, halka inmenin, geniş yığınlarla iletişim kurmanın yolunu şöyle koyuyor : «Sanatçının halkla düşüp kalkması,... çalışan halkın arasına karışması, dilini onun diliyle, düşüncesini onun düşüncesiyle emiştirmesi,... ondan aldığını ona vermesi.»

«Etkili olmak bakımından roman ya da öyküde yerel dilin kullanılması ne kazandırır, tersi ne yitirtir» yollu bir sorumuzu şöyle yanıtlıyor yazar: «...Edebiyat yapıtının ana işlevi okuru ve toplumu etkilemektir. Edebiyatçı bunu şive yada yerel dile gelinceye kadar sayısız pek çok ögeyi kullanarak sağlar. Şive ya da yerel dil bunlardan biridir. Üstelik en ilkin söz konusu edilecek bir öge değildir. Daha önce köylünün yaşamı, içinde bulunduğu üretim serüveni gelir. Köylünün düşünsel yaşamı gelir. Köylünün düşünsel yaşamını kavramış bir edebiyatçının sadece köylü ağzını kullanması bir hiçtir. Bırakalım şiveyi, dilin kendisi bile, düşünceyi taşımanın bir aracı değil midir? Asıl olan, şiveden önceki düşünce, düşünceden önceki yaşamdır. Konu böyle ele alınırsa edebiyatta yerel dilin yerinde ve uy-

gun oranda kullanılması yararlıdır. (...) Dii konusu edebiyatımızın önemli konularından biridir. Şivede takılıp kalmamız doğru değildir. Şiveyi aşıp her bölgenin sözcük, sözdizimi ve di! zenginliği gibi değerlerini bulup çıkararak ortak kulianışa katmamız, böylece Türkçemin kitaplarda, basında, eğitim ve bilim kurumlarında, kitle haberleşme araçlarında görülen sınırlı olanaklarını artırmamız gerekmektedir. Dil olmazsa düşünceler nasıl yayılır?»

Emin Özdemir, «Tırpan'ın dili» konulu bir yazısında Tırpan'dan giderek Baykurt'un ürünlerinin dii özelliklerini şöyle, belirtiyor: «Fakir Baykurt, dilini, halkın diliye ustaca birleştiriyor. Söz dağarcığını, tümce düzenini halk dilinin bereketli kaynağı ile besliyor. Deyimleri, deyişleri, söylenceleriyle konuşma dilinin doğallığını, yalın şiirini yansıtan bir anlatı kuruyor. (...) Anlattığı kişilerin dil evreninde yaşıyor, söz dokusunu onların diliyle terneiiendiriyor. (...) Dil evrenine girdiği kişilerin söyleyişlerini de en ince ayrıntılarına değin gözlemlemiş. Bu söyleyişi sanat süzgecinden geçirerek onların umutlarını, umutsuzluklarını, acılarını, sevinçlerini, kısaca yaşam serüvenlerini Türkçe'nin tadiyle yoğurarak sergiliyor. (...) Halkın öz diliyle sanatçının dili arasında sağlam bir bağlantı kurmak gereksinimi ötedenberi duyulagelmıştır. Ama niee yıllar bir özlem olmaktan öteye geçmemiştir bu. Sorunun bilinçle ele alınışı (...) halk içinden gelen halkçı sanatçıların yetişmesiye olmuştur. Bunlardan biridir Fakir Baykurt.» (Türk Dili, Ocak - 1971, s. 320)

Bütün bunlara; halk dilinin öz değerlerinin yazıya geçirilip işlenmesi, öz türkçe akımının getirdiği yeni sözcüklerin halkın diline indirilmesi, kendisinin yarattığı yeni sözcükler, yeni deyimler, yeni ikiyelemeler, halk deyimleri, halk atasözleri ve bunlara benzer floklorik öğeler de katılmalıdır.)

POLİTİK EDEBİYAT VE «İÇERDEKİ OĞUL»

«İnsanoğulları kucağına doğdukları tabiatı yalnız sevmekle yetinmediler, geçimleri için çağlar boyu onunla boğuştular, tıpkı bir bebeğin ana memesini çekiştirmesi ve mıncıklaması gibi. Sınıflar meydana gelince ama, bu sefer ken-

di aralarında da döğüşmeğe durdu insanlar. Toprak nasıl ekilecek? Mahsul nasıl toplanacak ve nimetler hangi ölçülere göre bölüştürülecekti? Çekişme buradaydı ve aradan asırlar geçmesine rağmen de hâlâ buradadır. Şu var ki msanoğulları yalnız geçimleri için savaşmakla kalmadılar. Umutlarını, acılarını, yenik düşmelerini ve zaferlerini; kısaca insanın insanla, iğpsamn tabiatla savaşını belli estetik ölçüler içinde dile getirdiler, söylediler, yazdılar. Biz buna sanat, biz buna edebiyat diyoruz.» (Yeni Ortam, 3 Şubat 1975)

Kerim Korccm, edebiyatı ve toplumdaki rolünü böyle açıklıyor. Ayrıntılara girmeden diyalektik açıdan sanat ve edebiyatın en kes-tirme tanımı böyle yapılabilir anoak. Bu tanım, toplumla sanatçı, sanatçıyla sanatsal ürün arasındaki diyalektik birliği ve etkileşim* de çok iyi koyuyor.

Bu etkilenimi, sanat tanımında Haşmet Zeybek de şöyle açıklıyor : «Sanatı, yaşamın üç olgusundan; ekonomi, siyaset ve kültürden ayıramayız.»

Yani rahatlıkla her döneme, her ürüne uygulanabilir tanımla; bunlar. Ancak ben burada, konuyu biraz daha daraltarak «politik edebiyat» sorununa gelmek İstiyorum. Buradan da, hikâye düzleminde konuya yaklaşmak dileğindeyim.

Sanıyorum «politik edebiyat» denince, politik gelişmelerden doğrudan etkilenen, başka bir söyleyişle, politik gelişmelerle kan bağı bulunan edebiyat ürünlerini hatırlamak gerekiyor. Bu, politik gelişmelerin omurgasını oluşturduğu edebiyat ürünleri olarak da anlaşılabilir. Aslında her ürünün bir politik yanı ve politikası vardır. Ancak sözünü ettiğimiz ürünleri ötekilerden ayıran özellik, bunların somut bir takım verilere yaslanması ve bu verilerden, olgulardan kaynaklanmasıdır.

Bu özellik ölçü olarak alınınca, politik edebiyat ürünlerinin çok eskilere dayandığı görülür. Osmanlı döneminde bu işi daha çok şiirin, özellikle Tanzimat öncesinde Halk Şiirinin üstlendiği görülür. Özellikle yönetici kesimle halk arasındaki çelişkiyi - çatışkıyı dile

getiren anonim ürünler bu açıdan ilginç. Yöneten, yönetilen zıtlığını; en iyi bu ürünlerde görebiliyoruz. Sonra, çoğu kez Osmanlı tarihçilerince çarpıtılan kimi büyük olayları da ancak bunlarla izleyebiliyoruz. Osmanlı «Şer'iye Sicillerinin de çoğu kez Osmanlı tarihlerini değil, bunları doğrulaması dikkat çekici. Çünkü bu siciller, olup bitenlerin gerçek belgeleri oluyor.

Tanzimat ve Meşrutiyet sonrasında politik gelişmeler ilerici sanatçıların başlıca konusudur. Bu işi şiirle en iyi Tefik Fikret yapar. Fikret'in şiirleri Abdülhamit ve İttihat ve Terakki Fırkası'nın politik işlevlerinin yergileriyle doludur.

Cumhuriyet sonrasında romana yansımış olarak da gördüğümüz bu olgu, 12 Mart karabaskı hareketinden sonra daha yoğun ve nitelik değiştirmiş olarak edebiyat gündemine gelir.

Bir bakıma 12 Mart hareketiyle, bu konuda yeni bir dönem açılmış olur. Bu dönem alt ve daha çok da üstyapı kurumlarını etkileyerek, kendi kurumlarını da birlikte getirir. Sözgelimi bu kurumlar arasında; öncekini büyük ölçüde değiştiren, belirli bir kesimi kollayarak, başka kesim ve düşünceleri destekleme amacına yönelik hukuksal değişimler var. Bu karabaskı döneminin bir başka özelliği de, önceki dönemlerin hiçbirinde görülmemiş oranda ilerici aydın ve yazar kıymına gidilmeseydi.

Öteki aydın ve emekçilerin yamsıra, sanatçılar da çokluk tutuk- evlerine sokulmakla etkisizleştirmek istenmiştir.

İşte toplum ve sanatçı yaşamındaki bu değişim, sanat ürünlerinin de bu yaşamdan kaynaklanmasını zorlamıştır. Gözlemi, izlenimi, anısıyla maddi ve manevi yaşamına sinmiştir bu ortam, bu çevre sanatçının... Kaynaklık etmiştir bu ortam sanatçıya. Murat Belge'nin de dediği gibi, 12 Mart sonrası yazılan edebî ürünler en azından «12 Mart olayının politik titreşimlerinin etkisini» taşımak ve yansıtmak durumundaydı. H Hele toplumcu - gerçekçi sanatçı için bu kaçınılmazdı da..

İşte bu kaçınılmazlığın sonucudur ki, içinde bulunulan koşullar sanatçıları etkilemiş ve bir yığın şiirsel ürünün yanımda bir dizi anlatı türü yapıt ortaya çıkmıştır. Çetin Aitan'ın «Büyük Gözaltı», Erdal Öz'ün «Yaralısın» ve «Kanayan», Sevgi Soysal'ın «Yenişehirde Bir Öğle Vakti», «Şafak», Barış AdlıÇocuk, Yıldırım Bölge Kadınlar Ko-

ğuşu, Füzûzan'ın «47'liiler», Mehmet Emin Bozarıslan'ın «İçerdekiiler ve Dışardakiiler» Tanju Cılızoğlu'nun Balyoz», Tarık Dursun K.'nın «Gün Döndü», Nevzat Üstün'ün «Boğanın Ölüümü» bu gerçeğin ürünleri.. Kuşkusuz daha da sürecek bu ürünler..

Bu ürünlerin bir bölümü doğrudan yaşanılana, bir bölümüyse izlenen ve gözlenen'e dayanıyor.

Fakir Baykurt da aynı sürece giren bir sanatçı. Olayları doğrudan yaşayanlardan biri.. Bu yüzden doğrudan «hapishane yaşamından derlenmiş, çıkarılmış, yaşanmış» öyküler getiriyor edebiyatımıza, «İçerdeki Oğul»la.

Daha önce Kerim Korcan'la geniş çapta edebiyatımıza giren «hapishane yaşantısı», Fakir Bayburt'ta görünüm ve nitelik değiştirmiş olarak ortaya çıkıyor. Bu değişikliğin esası, Baykurt'un konusunu aldığı ortamın, politize edilmiş olmasından ileri geliyor. Bundan dolayı yepyeni bir çevre, yepyeni insanlarla karşılaşıyoruz Baykurt'ta.

Ben burada «İçerdeki Oğul'dan giderek, 12 Martla günaelleşen «politik hikâye» ile «politik ortam» arasındaki bağıntıyı göstermek istiyorum. Böylece, topîumsa! ortamlarla sanatçı, sanatçıyla sanat ürünü arasındaki diyalektik birliğin yanısıra, 12 Mart'ın edebiyatımıza kazandırdığı yeni konularda belirlenmiş olacak. «İçerdeki Oğul» geniş oylumlu bir ürün olduğu için, en azından bu konuların önemli bir kesitini görmemiz mümkün olacak. Yani şu anlaşılacak; 12 Mart, çeşitli kurumların yanısıra «edebiyat konularını» da birlikte getirdi...

İçerdeki Oğul'daki bütün öyküler, hapishane yaşamından kaynaklanıyor. Kiminde sanatçı oiaı kişilerinden, kiminde gözlemci, kimi yerde anı aktarıma.. Sanatçı bazan yalnız gözlemlerine, izlenimlerine; kimi zaman da tutuklularla yaptığı söyleşilerden edindiklerine dayanıyor. Bu tutuklu dinlemieri, özellikle Kızılcahamam hapishanesinde yazdığı öykülerinde açıkça görülüyor.

Baykurt, İçerdeki Oğul'da konularını, 12 Mart faşizminde tıklıldığı Mamak Askeri Cezaevi'riden, Ankara Merkez Cezaevi'nden ve Kızılcahamam Cezaevi'nden alıyor.

Baykurt, bu üç cezaevinden her biriyle değişik çevre insanların bildiriler getiriyor. «Cezaevlerinde tanık olduklarım, yaşadıklarım dürttü beni, yaz, yansıt, eleştir diye...» diyor Baykurt. Cezaevlerini toplumun küçültülmüş bir kesiti, bir aynası gibi gören sanatçı

buradan giderek bir toplumsal yargılamaya giriyor. Şu sonuca varıyor sanatçı : Açık hapishaneler gibi kapalıları doldurmak da doyumsuz, yoksul, arkasız insanlara düşüyor. «Yattığım cezaevlerinde posta posta köylüler, köy çocukları, yeni yeni filiz veren halk aydınlan gördüm... Ana babaları köylü, işçi, yoksul...» diyor yazar.

Konuya daha iyi girebilmek, 12 Mart gerçeklerinin hikâyedeki yansımasını görebilmek ve 12 Martın hikâyeye getirdiği yeni boyutları izleyebilmek için işlenen konular üzerinde ayrı ayrı duralım. Böylelikle hapishane insanını daha iyi tanıyacak, 12 Martın hapishanedeki görünümünü daha iyi izleyeceğiz... Bu arada sorunsal olanın, toplumcu sanatçının konu dağılımına nasıl yerleştiğini de gözlemiş olacağız...

B a b a l a r v e O ğ u l l a r...

Kitabın ilk öyküsü, kitaba adını veren «İçerdeki Oğul». Babalar ve oğullar başka bir söyleyişle kuşaklararası ayrılıklara tanıklık ve örneklik ediyor. Bir yandan toplumsal koşulların dürtüsüyle düzene ters düşen ve cezalandırılan bir baba : Kör Tahir; öte yandan doğa ve insan yasaları arasındaki çatışmayı giderecek düzenin mücadelesini veren, daha açık deyişle emekçi babaları kurtarma mücadelesinde dama tıklan «içerdeki oğul»lar var: Refik, vb...

Ancak burada baba ile oğul arasındaki ayrılık düşünselden çok eylemsel. Baba Tahir, sezileri ve oğlunun etkisiyle olup bitenleri algılamakta.. Oğul Refik dışlıların ezdiği babaları kurtarma mücadelesinde. Sonra, az mı azık, giyecek taşıdı babalar, analar, kardeşler uzak uzak yollardan oğullara...

S ı n ı f s a l B i l i n c i O l m a y a n ı n Ç ı k m a z ı , , ,

«Jandarma Necip» sınıfsal bilinci olmayanların bürokrasi içinde nasıl yozlaştırıldıklarını vurguluyor. Öbür yandan yine olup bitenlerin temeline inemeyip 'bit için yorgan yakanlarla' karşı karşıyayız. Kısaca, bilimsel düşünemeyen aynı sınıf insanların kısır döngü içindeki dramları veriliyor Jandarma Necip'te..

S u ç u n C e z a y a U y d u r u l m a s ı . . .

«Cemil Baba», yazarın ilk gözetim altına alınma dönemindeki gözlem ve izlenimlerine dayandırılmış. Bu yanılla Sıkıyönetimin; daha

doğrusu 12 Martın kimliğini daha iyi koyuyor ortaya. Bu hareketin kimlere karşı yapıldığını daha açık koyuyor. Suçun cezaya uydurulmak istenmesi ve özellikle aydınların cezalandırılmak istenmeleri ilginç : İyi hatırlıyorum Hüseyin İnan da, daha ilk savunmasında, «cezanın suça değil, suçun cezaya uydurulmak istendiğini» söylemişti.

Hikâye kahramanlarından biri şöyle diyor bir yerde : «Beni kolay kolay bırakmazlar. Ceza da yerim kesin. Arkadaş talebeye benziyor, bu da yer biraz... Sen de yersin...» (s. 43) Sorunun daha da ilginç yanı, siyasa! yanı olmayan birinin de işin ayırımında olması. 12 Martın sisli, dumanlı havasında kimvurduya giden insanlara da iyi bir örnek Cemil Baba.

P r o v o k a t ö r A j a n Y a D a A y r ı k O t l a r ı . . .

Toplumdaki çeşitli kesimlerin ve düşünsel zıtlasma içindeki insanların birbirlerine karşı duydukları hincin bir oyundaki yansıması «Kibrit Oyunu». Temeli toplum düzenine, dünya görüşlerine dayanan bir hınç. Bu olgunun, bir kibrit oyununa indirgenmesi sorunu somutluyor iyice. Hikâyenin daha da ilginç yanı, 12 Martın -genel olarak faşizmin- bir uygulaması : Tutukevlerinde gençlerin arasına pol'S sokma. İşin gençler açısından önemli yanı, oyun bahanesiyle 'idman yapma'... «Bakarsın yarın gene düşeriz karakollara, bodrumlara. Vurdukları zaman, ciğerlerimiz sökülüyor gibi -acımaz her yanımız, idmanın yararı olur...» (s. 59)

«*Futbolcun* da yakın konulu bir başka hikâye. Tutukevlerindeki devrimcilerin, içlerine sokulan ayrık unsurlara karşı duydukları haklı kuşkuyu vurguluyor. Yukarıda da değindiğimiz gibi, bu dönemde devkuşkuyu vurguluyor. Yukarıda da değindiğimiz gibi, bu dönemde devrimcileri en çok tedirgin eden bir olguydu bu. Sanıyorum bu dönem tutukluluklarını yansıtacak tüm ürünlere girecektir bu olgu. Çünkü 'provokatör ajan' gerçeğinden sonra daha da önem kazandı bu durum.

- C a s i m l e r . . .

«**Casim**», İçerdeki Oğul, Jandarma Necip, Mühür gibi kitabın en vurucu en güzel hikâyelerinden biri.

Sanatçı, yıllar öncesi Siverek'te gördüğü köylü Casim'le, tutukevinde rasladığı er Casim arasındaki benzerlik üstüne kuruyor öykü-

sünü. Kısaca açmak gerekirse... Baykurt, yıllar önce Siverek kaymakamının odasında, sekiz çocuğuna yedirmek üzere tohumluk buğday almaya gelen yıkılmış, ezik köylü Casim'i görür. İyiden iyiye ezer sanatçının içini bu acılı olay. Siverek'ten ayrıldıktan sonraki ilk durağında büyük bir dinleyici kitlesine haykırır durumu, epeyce hırpalanma pahasına. Aradan yıllar geçer. 12 Mart denen dönem gelir. Bu konuşmadan ötürü de soruşturma açılır Baykurt hakkında. Başka olaylardan tutuklu bulunan yazar, bu olaydan dolayı yargılanmak üzere duruşmaya götürülür. Götüren, bir başka Casim...

Az mı rastlandı bu olaylara?...

A n a d o l u B o z k ı r ı n d a n , T u t u k e v l e r i n e . . .

«Ramazan», Anadolu bozkırından kopup Sıkıyönetim tutukevlerine dek gelen Ramazanların öyküsü.. Bilinçlenme sürecine giren gençlere tanıklık ediyor bu öykü.

Üç evrede biçimleniyor Ramazan : 1 — Dağ köyünün dünyadan habersiz çocuğu, 2 — Raslantı sonucu girdiği üniversitede bilinçlenmeye başlayan genç, 3 — Cezaevi koşullarında iyice pişen ve bilinci pekişen bir devrimci..

Bozkırdan az mı insan aktı tutukevlerine?.. Az kişiye mi okul oldu hapishaneler?.

K a r a b a s k ı d a B o b a - O ğ u l D i y a l o g u . . .

«Küçük Afi»de, baskı rejimlerinin önemli bir gerçeği daha vurgulanıyor. Kişinin en çok güvendikleri bile -bu kişi baba da olsa- insanı ele vermeye zorlanıyor ve inandırılıyorlar. Bu öykü, eski kuşak aydını ile yeni kuşak aydınının dünya görüş ve değiş-tiriş yöntemlerinde^ ayırımı getirmesi bakımından da ilgi çekici : «Gençliğin bugünkü görevi, eylemli mücadeledir baba», (s. 103).

12 Mart faşizmi, babaları ve çocukları çoğun acı, buruk bir kırılganlığa itmedi mi?..

E m p e r y a l i z m d e n «E'it» e...

«Bit»le, sıkıyönetim ceza ve tutukevlerinde kalanların içinde bulundukları zor koşullar veriliyor. İnsanın bitlenmesine dek varan zor bir yaşantı. Öykünün ilginç yanı, 'bit'le 'emperyalizm' arasında kurulan bağıntı...

Öyle ya, 'bit' emperyalizmin bir uzantısı değil mi?...

Cezaevlerinin bu sağlıksal olmama özelliği, tüm bilimsel ve sanatsal ürünlere geçecek mutlaka.

«E f k â r» D a ğ ı t a n l a r...

«Posta Eri AbduHah»ı kişiliğinde, cezaevlerinden başka görüntüler veriliyor. Tutuklu adamın baş düşmanı sıkıntıyı geçici zaman için de olsa kovan kişilere tanıklık ediyor bu öykü. Bu kişinin çoğu kez bir er olması kaçınılmaz oluyor.

i h t i y a r G e n ç l e r...

12 Mart tutukluluklarının özgün ve yararlı bir yanı da, yaşlı ve genç devrimcileri tanıştırması oldu. Cezaevlerinde ya da tutukevlerinde bu diyalogu kurabilenler, çok iyi anladılar birbirlerini. Sevgi ve saygıyla yaklaştılar birbirlerine sonra da.. Böylelikle karakuşu eleştiri ve yergi silindi büyük çapta. Destek ve dayanak olmanın en güzel örneğini verdiler bu ayrı kuşak devrimcileri...

«Pedecik» yani Osman Korkut Ako! da bunlardan biri oldu. Neşe ve umut kaynağı oldu kendinden gençlere.

İçerdekilere sevgi, dışardakilere özlemle yaklaşan tutuklu insanın iç dünyasını da çok iyi veriyor bu öykü.

Hapishane arkadaşlığının önemine, gerekliliğine dikkat çekiliyor «Bir Bunaltı Zamanı»nda. Öykünün ilginç yanlarından biri de, yöneticilerin tutuklulara karşı takındıkları düşmanca tavrı sergilemesi.

«Öğcsmekcmde Bir Gün», sıkıntının kahkahası ile geçen bir günlük, tutukluluk yaşantısından kesitler veriyor.

T a t l ı D ü ş , A c ı G e r ç e k...

İnsanın soluğunu kesen bir öykü «BİR Kaçışın Hikâyesi». Ancak öykünün bir düş olarak sonuçlanması gerilimi birden düşürüyor. Gülmekten kendini alamıyor okuyucu. Düşsel bir kaçışın öyküsü olmasına karşın, her tutuklunun kafasını uğraştıran bir düşünceyi vurgulaması bakımından yine de ilginç.

Bit öyküsünden sonrakiler, sorunsala parmak pasmaktan öte tutukluluk yaşantısını yansıtmaları bakımından önemli.

Baykurt, yukarıdaki hikâyelerin büyük bir bölümünde, konularını Mamak Askeri Cezaevi izlenimlerinden almıştı. «Bir Cezaevinden Ötekine» ana başlıklı ikinci bölümde, Ankara Merkez Cezaevi'ndeki izlenimlerinden yola çıkıyor.

Bu bölümde birbirine bağlı beş hikâye yer alıyor. Bu bölüm için «Cezaevinden insan manzaları» demek uygun olacak. Yazar, DU bölümde daha çok 'cezaevi dinlemleri'ne dayanıyor. Yani içerden dışarıyı yargılama özelliği taşıyor bu bölüm. Toplumun öbür yanlarına cezaevinden bakma gibi yeni bir yönetime giriliyor böylece.

«Amerikan Arabaları», «Tiftik Spor», «Havacı», «Abbas», «Atatürk'ün Hemşerisi», «Damdaki Sorgunlular», «Angel Krumov», «Tayfun», «Güldalı», «Karışık Hikâye», «Cennet», «Yazırılı Deli Yusuf», «Meydancı Haşim»... hikâyeleri hemen bütünüyle içerdeki ve dışardaki emekçilerin dramını veriyor.

Bunlardan, Tiftik Spor'da hırsızlık konusu, Havacı'da lüzumsuz adam tipi, Abbas'ta sınıflara ve ideolojilere göre değişen suçluluk, Damdaki Sorgunlular'da bürokrat - emekçi çelişkisi, Tayfun'da yönlendirilmemiş cevherler, Güldalı'da cezaevlerinin sürekli konuğu «çingeneler»in dramı, Karışık Hikâyede cezaevi kalleşliği (!) Cennet'te köyde zaman öldürme makinesi «dedikodu», Yazırılı Deli Yusuf'da dinsel saplantı içindeki insanın dramı, Meydancı Haşim'de kötü alışkanlıklarla kendine kastedenler gündeme getiriliyor.

Faşizm: Dostluklara Vurulan Kelepçe...

Kitabın son hikâyesi olan «Mühür», 12 Mart faşizminin çok rastlanır uygulamalarından bir başkasını getiriyor önümüze.

Aynı köylü ve birbirinin yakını «mahkûm öğretmenle, görevli çavuşun başından geçenlerin bize anlattıkları çok ve önemlidir. Kitabın en çarpıcı hikâyelerinden biri.

Sadık Çavuşlar, yakınları, köylüleri Mehmet öğretmenlere az mı gardiyanlık, bekçilik etti geçtiğimiz dönemde. Faşizmin asık yüzü, az mı kararttı içini insanların. «Kelepçe» diye az mı vuruldu dostluklara?..

«Bire evlâdım sen ne biçim müslümansın? Ne biçim çavuşsun? İslama. eziyet haram a evlâdım! Hiç olmazsa yemeciklerini yerken çöz şu nâlet demiri! Her neyse ne ya, ortada bir de insanlık var a

aslan evlâdım! Biz böyle burada yiyoruz, onların bilekleri kelepçeli, vailaha boğazımıza diziliyor, iki lokma nimet zehir oluyor!..»

«Yutkundu etti, sesini çıkaramadı Sadık Çavuş.-

Mehmet öğretmen de konuşmak istedi, konuşmadı» (s. 448).

Olup bitenleri gözleyenler, az mı gördü dostun dosta ettiğin!..

Hepsi oldu bunların... Ve böylece Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Aziz Nesin ve Kerim Korcan'larla edebiyat gündemine gelen «hapishane konusu», nitelik değiştirerek «politik edebiyat» boyutları kazandı.

Az şey mi bu, edebiyatımız için!..

«Tırpan»dan

ÖRNEK

ŞAFAK DAĞDA SÖKER

Üç gün üç gecedir yağmur yağmış, ortalık sel sele gitmişti sanki' Evcî'de çöp üstünde çöp kalmamıştı. Birden duruverdi her şey. Göğün yırtılan karnını diktiler. Baki Hoca minareye çıkıp ezan okudu. Sesi yanıktı. Musdu'yu camiye çağırdılar. Nikâhtan önce gerekliydi. Kalkıp kıpırdamadı. Gitmedi, üstelemediler! Sövdü başının ucunda dikilenlere: «Hepinizin mına goyum! Açılın başımdan! Gidin gelmeyin üstüme! Gelmeyin, valla yakarım! , Nerde Tuncer? Simit Velson'umu getirin, sı-kacam! Dutlmayın elimi, kolumu! Dutmayın, hepinizin mına gorum, dutmayın!..» dedi, tespih çeker gibi sövdü gene.

Kara koçun derisini yüzüp sırığa geçirdiler.

Cinli Kâmile: «Dokunmayın, birez!» dedi. «Çok içmiş! Heç do-kanmayın! Elin adamında ar haya, hesap kitap kalmamış ki! Herkes, "Al Musdu, dik Musdu; dik Musdu, buyur Musdu; bu da benim hatırıma Musdu, şerefine Musdu, sıhhatma Musdu!.." Üç gündür kalkıp kıpırda-yacak yanı kalmadı adamın, dokanmayın!..» dedi.

Sonra nikâh kıymaya geldiler. Musdu uyuyordu.

Dürü, girip çıkıp: «Gıcı gıcı gıcı!..» diyordu köpeklerle. «Akış Akış!.. Moruş Moruş!..» diyor, katmer veriyordu. "Çocukluk" ediyordu. Ce-mal'in Evcî'deki gelin kızı "yenge" olmuştu. «Dur artık Dürü, otur artık Dürü!» diyor. «Gel otur, bak sana ne deyecem, gel otur!..» diyor, ko-lundan, belinden çekip zorla oturtuyordu biraz. Karyolanın üstünde derslemeye çalışıyordu Dürü'yü. Ama dinlemiyordu Dürü. Dinler görün-se de dinlemiyordu. Arada bir başını sallıyor: «Heya Esme aba hey,

valla heya!..» diyor, avutuyordu Eşme'yi. Sonra gene çıkıyor, köpeklere katmer veriyordu. Karyolanın üstüne varmak, oturmak istemiyordu. Sandığın üstüne bir bucak minderi atmış, hep onun üstünde oturuyordu

Esmе, dönüp dönüp karyolaya düzen veriyor, çarşafı, yorganı düzeltiyordu. Yastığın yüzüne, yorganın ağzına kolonya, gülsuyu serpiyordu.

Hüsnü'yü, Kabak Musdu'ya vekil ettiler. Eşme'nin kaynatası Ali Onbaşı da Dürü'nün vekili oldu. Orta evde kıydılar nikâhı .Nikâh duasını okudular. Nikâh kıyılırken Tuncer'i damın başına çıkardılar. Birinin bir çakı açıp kapamasına, büyü, bağ yapmasına engel oldular.

Sonra Musdu'yu getirip soydular. İpekli yeni pijamalarını giydirip uzattılar karyolaya. Dalıyor, devriliyordu. Yalnız Esmе kaldı yanlarında. Esmе bekledi biraz, «Bu böyle, zabahaca zerhoş gidecek ellehem, iyice zızmış!» dedi. Sonra: «Elleme zızsın! Ben Kâmile abama anlatırım!» dedi, Duru'yu soydu. Pembe geceliğini giydirdi. Gecelik naylondandı. Teni görünüyordu. Su testisi doluydu. Kızarmış tavuk vardı sininin üstünde. Katmer vardı. Peynirli, ballı börekler vardı. Küçük küçük bir sürü havlu vardı. Esmе, «Yat abam, yat zabah olsun hadi!..» dedi, kahırlanarak çekip gitti. Vakit uzadı.

El ayak çekildi yukarki odalardan. «Bu gece benim gecem! Yokarda kimse olmayacak! Gece kalkar da birinizi görürsem fururum! Simit Velson'u çeker, fururum!.. Bu gece benim gecem!..» deyip duruyordu sabah-tan. Cinli Kâmile toplayıp aşağı odalara indirdi herkesi. «Benim odanın altında da kimsecikler olmayacak! Bu gece benim gecem!..» diyordu. Zaten odasının altında atlar bağlıydı. Kimsecikler bulunmazdı. Issızlık bütün üst odaları sarıyordu. «Bu radyo da zabahaca çalacak! Heç susmayacak! Bu gece benim gecem! Bundan kelli bütün geceler benim, bütünü!..» diyordu. Radyo usul usul çalıyordu. Bayram hazırlıkları, provalar, bandolar, mızıklar, parti liderlerinin bayram mesajları, bildiriler, görülmemiş kalkınmalar, «Büyük Türkiye»nin ekonomik sosyal hamleleri...

Evcî köyü gittikçe sessizliğe gömülüyordu. Derenin ince, fıs fısa benzeyen sesi, söğütlerin, kavakların altından akıp gidiyordu. Gündüzün kuşları tüneklerine kovuklarına çekilip susmuşlardı. Gecenin kuşları çıkmıştı. Mekik gibi bir oraya, bir buraya akıp duruyorlardı. Musdu uyuyordu. Sızıktı...

Dürü bir süre daha oturdu sandığın üstünde. Duvardaki yedi numara lâmba kısılıydı. Ağzı açık uyuyordu Evcîli Musdu. Horluyordu hafif. Ağzının kaplamaları parlıyordu hâlâ. Ellerini yana uzatmıştı. Başını sağa yıkmıştı. Ağzının suları akıyordu azar azar. Uyku ne kadar yoğundu! Motorlu bir makine gibi horlayıp duruyordu.

Korktu, dikelip kalktı Dürü.

Acaba vakit ne vakitti? Acaba gece daha ne kadar sürerdi? Acaba tanyerinin atmasına, şafağın sökmesine, horozların, tavukların uyanmasına ne vardı daha? Acaba çok mu erkendi? Yoksa geç miydi?

Uykusu gelip gelip gözlerine asılıyordu. Bir ara daldığını, başının göğsüne düştüğünü, bir süre öylece katılıp kaldığını farketti. Toparladı kendini. Gözlerini oğuşturdu. Baktı camdan dışarı. Çilli bir gökyüzüydü dışarı. Ay dolanıp gitmişti. Yıldızlar yukarlardan kayıp kayıp düşüyorlardı. Issızlık sürüp gidiyordu doğada, ovada, havada...

«(Ay dolanıp gittiğine göre...)» dedi içinden.

Titriyordu eli ayağı, her yanı. Kalktı usulca. Sandığını açtı. Bohçadan kendi giysilerini çıkardı. Donunu, sıkmasını, çoraplarını, pabuçlarını, kuşağını, kepini çıkardı. Başka bir bohça çıkardı. Uluguş'un yolladığı alt üst parasını aldı. Çöktü dizlerinin üstüne. Titremesi geçmiyordu hiç. Çıkartıp attı üstündeki pembe şeyi! İvedi ivedi giyindi kendininkileri. Musdu boyuna horluyordu. Takırtı, hışırtı etmeden giyinip kuşandı. Kolundaki saati, bilezikleri, boynundaki altınları çıkarıp attı. Azığını, ekmeğini bir çıkıya sardı. Sıkıca kuşandı beline, «Tırpışım gel!» dedi birden. Aldı eline «Eüzü»yü okudu. Kalktı ayağa. «Yoksul allahım, yalnız allahım, temiz allahım! Bu gece her işini bırak, benimlen ol! Bırakma beni gök gözlü, güzel allahım, kuvatlı, büyük allahım!..» dedi. Korktu birden! Ayaklarının üstüne çöktü. Ellerini yere koyup bekledi bir süre. Bir ağlamak, bir hıçkır • mak geldi boğazına. Ne yapacağını bilemedi. Kalktı birden!..

Linlin kalktı yataktan, bir sigara yaktı. Çenedinin üstüne oturdu. Azime karı da uyandı. Ama hiç konuşmadı. Uyanmamış gibi yaptı. Linlin içti bastı, içti bastı. Beş altı sigara tüketti üst Üste! İçtiğinin kökünü duvarın dibindeki toprağa bastı. Hasırı çulu yakarım demedi. Kafasında uzak zorluklar, yokuşlar birbiri üstüne yığılıyordu durmadan. İki çaresiz ayak. İki küçücük, çaresiz ayak. Çalılar ayaklarını kanatıyordu. Yokuşlar gücünü kırıyordu. Köpekler izinden ayrılmıyordu. Linlin kahroluyordu.

Kalktı birden ayağa! Çağrışım giydi. Çorabını, çarışını çekti. Belinin kuşağını, başının dolağını dolandı. Lüverini aldı yatakların altından. Kapıdan çıkarken Azime kıpırdadı :

, «Linlin?» diye seslendi.

«Ne diyorsun Azime?»

«Nere böyle Linlin?»^

Karanlıkta durup baktı karısına :

«Sormasan olmaz mı Azime? Uyku dutmadı, dolaşacam!»

«Ne dolaşması böyle? Yap<tuğın iş miydi şinciyece?»

«Yapmadığım içti, emme yapacam! Bundan kelli hovardalık bilem edecem. Gökçimen'in sokaklarında! Yapmadık yapmadık da ne geçti elimize, Azime? Senin ne geçti, benim ne geçti? Eyisi mi yapalım!..»

«Aman diggat et... Başını bir merteğe furma!»

«Diggat ederim korkma!..» dedi, çıktı.

Çıktı sokağa. Duvarın dibine işedi. Sonra Uluguş'un eve doğru yürüdü. Girdi avluya. Kapiya yanaştı. Birkaç sefer vurdu eliyle. «Uluguuş, hiiişt Uluguş!..» diye seslendi fis fis. «Aç kapiyı gı Uluguş!..»

İçerde tıkırtı oldu. Çıt olsa duyardı. Uluguş kalkıp kapının dibine geldi çabuk. Açmadan bir daha dinledi. Yılların gecelerini, kapiya gelecek, belki gelecek bir tıkırtıyı beklemekle geçirmişti. Bir daha dinledi.

«Hiiiişt Uluguş!..»

«Linliin, sen misin?»

«Benim gı Uluguş, çabuk aç!..»

Hemen açtı: «Ne var bu vakit Linlin?»

«Lâmban yok mu gı? Lâmbanı yak!..»

«Ne olacak lâmba? Ne deyeceksen söyle!»

«Yattım yattım uyku dutmadı, sana geldim!»

«Ne yapacam ben Linlin? Benim elimde ne var?»

«Ne varsa sende var Uluguş, getir benim uykumu!»

«Davın ol işallah! Her dert bitti de! Töbe yarabfoim töbe!..»

Güldü gecenin içinde. Kalktı, duvardaki delikten kibrit aldı. Eliyle koymuş gibi buldu lâmbayı. Yaktı. Aydınlandı içerisi. Saçını başını düzeltti. Linlin'in önünde. Linlin, Uluguş'un yıllardır yalnız yattığı şilteye uzandı öylece! Baktı Uluguş, Linlin'in ayaklarında çarıklar...

«Ne o?» dedi. «Sefere mi çıkıyorsun?»

«Sefere çıkıyorum ya! Şinci biz bu kızı yolladık. Diyoruz ki o deşlesinin işini görüp çıkacak konaktan! Köpeklerden başını nasıl kurtaracak peki?»

«Kurtaracak işallah!» dedi Uluguş.

«İşallah!.. Ondan sonra furacak Asar'm altından, çalıların, kayaların içinden, yokuşları çıka çıka Karatepe'yi, Biloş'u bulacak. Emme ne bilecek oraları bu çocuk? Beş on sefer gitmişliği yok ki! El kadar bebe daha! Düşünüyor musun Uluguş, çok yanlış bir iş yaptık!..»

«Koca akşamdır hep bunu düşünüyorum Linlin!»

«Ne yapalım pekey Uluguş?»

«Çekmişin çarıkları, gideceksin dosdoğru Asar daşmın altına! Boğazın başında yolunu bekleyeceksin yavrunun!..»

«Eyi emme, ulu gecenin ortası olacak? Her yer inlik cinlik olacak? Ne bilecek benim ben olduğumu karanlıkta? Korkar, bayılır, ne yapalım?..»

«İslık çalarsın korkmasın!»

«Kimin ıslığı olduğunu ne bilsin de korkmasın?»

«Öyle ya, tüüh! Bir iş yaptık, onu da ağzımıza yüzümüze bulaştırdık/gördün mü Linlin? Gördün mü Linlin, tüüüh!..»

«Bunları önceden düşünecektin Uluguş! İlâzım şinci o benin elinden dutmak! İlâzım şinci onu götürüp Biloş'un en berk adamına, eşkiya Mevlüt'ün bubası Eşrefce'ye teslim etmek!..»

«Sonra?»

«Soğan doğra!»

«Deli Linlin! Yarın candarmalar gelirler, seni gayfada bulamazlar, derler bu işi bu yaptı! Tire sicimiyle asarlar ondan sonra seni!»

«Assınlar! Benim canımın bir kıymatı yok ki!»

«Yok olur mu? Bak! Zabah olunca burda olacaksın! Karga bokunu yimeden seni köyde görecekler! Hastayım deyip, yatacağın peykenin üstüne! Gayfayı da Ali döndürecek!..»

Düşündü Linlin: «Olmaya olurum burda! Sırtıma alır uçururum Dürü'yü! Teslim eder yetişirim zabaha! Emme ona kendimi nasıl bildirecem ki benden korkmasın?»

Uluguş, camdan dışarlara baktı. Şafağın geleceği yerden bir aklık yayılıyordu. «Amanın zabah oluyor, koş! Koş, durma! Nasıl bildirirsen bildir kendini! Çabık, Asar daşınm altına yetiş, bekle Dürü'yü..»

Linlin kalktı. Şaşırmış gibi fırladı dışarı!

Bir solukta Bağları geçip Evcî'nin karşısındaki Cinkaşı'na vardı. Oradan Asar'ın altına vurdu. Beklemeye başladı.

Ortalık iyi seçilmiyordu. Sessizlik uzayıp gidiyordu hâlâ. Gecenin ayağı üşütüyordu iyice. Sırtı terliydi. Aldırmadan bir kayanın başına çıktı. Oturdu. Konağı gözünün içine aldı. Kocaman bir lekeydi öteki evlerin arasında. Sivrilip çıkıyordu. «Bekle Linlin!» dedi kendine. «Bekle, şinci kurtulur gelir işallah!..» dedi.

Lâmbayı, iyice kıstı Dürü. Sonra karyolanın baş ucuna dolandı. Uzu? uzun ölçüp oranladı. Boş böğründen sokacaktı tırpışı. İki eliyle tutacak, var gücüyle basacaktı! Sonra bir eliyle ağzına çaput basacak, bir eliyle de tırpışı burkacak, sonra öylece bırakacaktı. Burkup bırakacaktı.

«Tamam öyleyse gı!..» dedi kendine. «Basacaksarı bas, burkacaksan burk! Dört seet bekleme herifin başında!..»

«Eüzü'yü bir daha okudu., Sokuldu yakınına. Sokuldu iyice. Tırpışı doğrulttu. Ala aydınlıkta basıverdi iki eliyle! Var gücünü ellerinde topladı. Birden iki parmak kadar girdi tırpış içeri. Girip durdu tırpış. Var gücüyle

yeniden yüklendi. Yüklendi, soktu içeri. Topuzuna kadar gömdü! Bastı gömdü sıkıca. Kanı büngüldedi, süzüldü yatağa. «Bööö!» diyecek oldu! Diyemedi! Bir eliyle hemen çaput bastı ağzına. Bastı yerleştirdi adama-kıllı. Sonra burktu. Kanı büngüldüyordu habire! Ayakları da atıyordu durmadan. Koca gövdesinin içinde durmadan kıvranıyordu. Ağzına tık? lıp kalan «Bööö!» sesi burnundan, başka yerlerindən çıkıyordu. Burktuktan, iyice burktuktan sonra bir daha bastı! Sonra bir daha burktu! Öylece bıraktı tırpışı. Baktı yüzüne hışımla: «Ağzına sıçtığımın!..» dedi. «Ben senin önüne geçtim! Musdu emmi dedim! Etme dedim! Ben senin mehe-lin değilim dedim! Etme, bu iş sana da, bana da hayır getirmez dedim, ağzına sıçtığımın!..» Durup ortalığı dinledi. Başını kıcını, gövdesini tit-retip duruyordu daha! «Titret!» dedi Dürü. «Haşşöyle! Gözel titret!.. Ku-rularak geçerdin atın üstünde! Yiyecek gibi bakardın gözlerime! Eyi tit-ret kendini şinci!..»

Bohçasını beline sardı hemen! Eline katmer aldı. Açtı kapıyı, çıktı usulca. Dışından kitledi kapıyı. Anahtarı çıkarıp soktu beline. Hayattan saçağa doğru süzüldü. Kuzu damına atladı önce. Ama kuzu damından aşağısı epey vardı. Gübreliği araştırdı. Arayıp seçemedi uzun uzun. Gözünün kestirdiği yere attı kendini. Hemen toparlandı gübrelerin üstünden. Toparlanıp koştu. Bir solukta dereye vardı. Söğütlerin altından' koştu. . Su-lardan geçti. Islandı ayakları, dizleri. Bir harımın içindeydi. Yürüdü. Asar": kestirdi gözüne. Çabuk çabuk yürüyordu. Ardına bakmadan gidiyordu. Bir-den elinde katmerlerin olmadığını farkettiler. Ne olmuştu katmerler? Nere koymuştu? Köpekler ürmemişler miydi? Ürüp saldırmamışlar mıydı? Uya-nıp da dışarı çıkanlar, ardından koşanlar olmamış mıydı? Hiç farkında değildi!..»

Aldırmadan yürüdü. Ayaklarım yarılacak mı, yırtılacak mı demeden yürüdü.

Linlin tam o sıra duydu tıptırtısını. Geliyordu, çabuk çabuk kendine doğru geliyordu tıptırtısı. Oydu işallah! Ta kendisiydi işallah! Bir aksilik olmadan başarıp bitirip geliyordu işallah! Hadi gözel allahım, Ulugus da, ben de, Zakey de, Sevim de,, Acara felan hepimiz bunu bekliyoruz, böyle istiyoruz temiz allahım, yoksul allahım! Biz de yoksuluz, hemi de temiz insanlarız allahım! Aynen senin gibiyiz! Aha şu gördüğün gibiyiz allahım" Sen kendin de bir yoksul olduğundan, temiz olduğundan, yoksulları, temiz leri seversin allahım! Sevdiğin için bizi Kabak Muşdu gibi varsıllara de-ğişmezsin allahım! O kim, biz kimiz, değil mi allahım? Onun içi itlerle kurtlarla dolu, vitneler fesatlarla dolu, insanlıkla heç bir elâgası yok onun, biz öyle değiliz allahım! Sen onu, onun gibileri tüm boşla da, yönünü bize dön, bak heç seni mahcup ediyor muyuz, bak heç seni üzüyor muyuz, alla-hım! Kes onlardan elâganı allahım, temiz allahım!..» Sinddiği yerden kalktı. Kayanın gölgesine durdu. Tıptırtı yaklaşıp geliyordu harımın içinden.

«Dürüü!» dedi birden. Su gibi bir ses... gecenin içinde aktı gitti. «Dü-rüü!» dedi bir daha!..

Dürü'nün içi alt üst oldu. Korktu. Dizleri çöztüverdi yeniden. Düşüp bayılacaktı.

«Heç korkma Dürü! Ben Linlin dedeyim, el değilim! Senin yanına geldim! Sana «karşı» geldim! Uluguş'la konuştuk! Böyle uygun gördük! Bak, sesimden tanı, korkma benden! Sesime dıggat et, Dürü, yavrum!..» Harımın çitine doğru geldi. «Bitirdin? Basardın? Değil mi kızım? Sapladın tırpışı? Burktun? Öylece bıraktın? Bıraktın değil mi güzelim? Dürü, ses ver' Basardın değil mi?»

Dili ağzında kenetlenip kalmıştı Dürü'nün. Zorladı kendini iyice:

«Heya... heya Linlin emmi!» dedi.

Korkudan, sevinçten, coşkudan konuşmadı başka!

Linlin koştu! «Dut elimden gı!» dedi. «Yükün varsa ver bana! Seni kanadıma alıp Biloş'a uçuracam! Biloş'ta eşkiya Mevlüt'ün bubası Eş-refce'ye teslim edecem! Uluguş'la böyle konuştuk! Yörü bakalım!..» dedi.

Tuttu Dürü'nün elinden. Elleri titriyordu. Belindeki kuşağı çözüp aldı. Kendi beline bağladı Linlin.

Çalıların arasından bir keçi yolu buldular.

Vurdular taşları tırnaklı yokuşa!

Kırmızı şafak gürelip geliyordu arkalarından! Kırmızı güllesini vura vura geliyordu. Güm güm güm ediyordu vurdukça, sarsılıyordu doğa. Elmalı'nın üzerindeki dağın başından söküp geliyordu! Göğün oraları bir gelincik tarlası gibi allanıyordu. Şafağın alları sarıya, yeşile, su rengine, süt rengine dönüyordu. Alların içinde tel tel maviler geliyordu! Maviler toz gibi çoğalıyordu! Uzakta Evc'i'nin, Gökçimen'in, Kayadibi'nin tavukları, horozları uyanıyordu. Horozlar doğruluyor, başlarını arkalarına devirip ötmeye davranıyorlardı. Elmalı'nın başından koşarak geliyordu kırmızı, tazecik:..

Çalıların arasında uyuyup kalmış tavşanlar, ayak seslerinden uyanıp fırlıyorlardı. Uyku sersemi biraz gidip duruyorlar, sonra Dürü'yle Linlin'in geçişine bakıyorlardı. Linlin'le Dürü'nün gidişleri anlaşılacak gibi değildi. Kaplumbağalar, kirpiler, süleymancıklar, yılanlar, çıyanlar başlarını uzatıp çıtırtıyı dinliyorlar, sonra geçip gittiğini görünce, gene gecelerine, uykularına dönüyorlardı.

Köyler uyanıyordu kırmızılarının içinden! Ama damların üstü duma-na kesmemişti daha. Gelinler tenekelerini bakraçlarını alıp su doldurmaya gelmemişlerdi çeşmelere. İmamlar, abdes alıp ezanlarını okumaya kalkmamışlardı. Bacaların dumanı direk olup dikilmemişti. Analar un çuval-larını açıp un almamışlar, elememişler, yoğurmamışlar, ateşlerin karşısına geçmemişlerdi daha! Bebeler ömürlerinin en tatlı uykularını uyuyorlardı belki! Linlin'le Dürü, keçiyolundan, yokuşa yukarı gidiyorlardı.

Yukarı Kırılı'nın üstüne vardılar neden sonra. Şafak yayıdı. Ortalığı horoz şeşleri doldurdu. «Ötüüün ötün!.. Ötün güzel horozlar **ötün!.. Ötün** nama goyum! En beğinizle ötün!..» dedi Linlin. «Ötün **de bütün köylerden** duyulsun! Ötün de bütün dünyada zabah olsun!.. Ötün güzel **horozlar!..**» dedi.

Karatepe, dağların en başındaydı. Bulutlarla bir hizadaydı. Biloş oundan da ötedeydi. Yolu yokuştı.

«Uzak mı daha Linlin emmi?» diye sordu Dürü.

«Varınız korkma, yaklaştık!..»

Karetepe'nin altından geçiyorlardı. İncecik bir dere çağlayarak akıyordu.

«İstersen seni sırtıma alayım? Çanım çıksın, istersen hemen öleyim burda seni daşırken! Heç çekinme, söyle bana!..»

«Kendim giderim ben Linlin emmi, daha yorulmadım!» dedi. «Yalnız şu derede bir eli yüzümüzü yusak gecikir miyiz?»

«Ne gecikelim? Var, avuçla da çarp yüzüne! Ellerini de yu bir!.. Yu, eyi olur!..» Çekti Dürü'yü. İki birliktelerinin üstüne vardılar. Eğilip el yüzlerini yudular.

Dürü, kuşağının arasındaki anahtarı ansıdı birden. Linlin'e göstermeden çıkarıp fırlattı suya! Sonra eğildi, eli yüzünü **bir daha yudu. Linlin** de yudu bir daha. Çarpa çarpa **yudular yüzlerini. Sonra kurulamadan** yürüdüler...

Bir çayırılığa çıktılar. Çayırılığın **ucu** çalılıktı. **Çahların dibinde bir** kuş dönüyordu. Çayırı sofra gibi çeviriyordu, cik cıc **cik dönüyordu.**

«Çirpmiiii!..» diye bağırdı Dürü. Koştı!

Linlin de koştı ardından. Kuşun başına **vardılar. Dürü eğilip avuçla-**dı kuşu. Linlin de çabuk çabuk ökseyi **boşandırdı. Bir solukta kurtardılar** kuşu...

«Çil göğüslü bir tarlakuşu, Linlin emmi!»

Linlin baktı kuşa. Öksenin ipi ayağını kırçmıştı! **Dürü'nün yaralı aya-**ğı gördüğü yoktu. «Amanın, şunun gözettigine!..» **diyor, göğsüne bastırı-**yordu kuşu durmadan. Tarlakuşu da ağzını açıyor, ısırarak istiyor, kaçıp kurtulmayı deniyordu.

Biraz gittiler kuş ellerinde. Biloş'un eteğine **ağdılar. Günün doğacağı** yerler sırnalandı. Şimdi her yer şafaktı! **Şimdi dünya şafağa batmıştı!..**

Dürü, tarlakuşunu tutup öptü :

«Salacam bunu Linlin emmi?» dedi.

Linlin baktı, gülümsedi. «Sal tabii! Salıver gitsin ŞışgÖbeğin yerine!>» dedi.

«Yoo, heç de onun yerine değil! Öyle salacağam! Kendimden! Bu onun gibi yüz denesine değer. Öyle salaçam!..»

«Ne soruyorsun, salıver madem!..» dedi Linlin.

Dürü saldı kuşu. Kırçık bacağını aksatarak uçup gitti kuş.

«Uçtu Linlin emmi!..» diye bağırdı Dürü.

«Uçar tabii!.. Uçacak tabii!..» dedi Linlin, güldü.

Sonra gene yürüdüler dağa yukarı...

DÜRÜ KIZIN ARDINDAN

Gökçimen'de sığır hergele çıktı.

Çoban Keremce, alıp gitti köyün mallarını.

Zakey koşup Uluguş'a geldi.

Sevim de geldi.

Bekleliyorlardı.

Birden beliriverdi Linlin! Yüzü yanıp bitmişti terden. Kapıdan girdi usulca! Kızlar çığrınıp kalktılar. Sırtı, boynu, koltuk altları su içindeydi. «Tamam Uluguş! Amanatı verdim yerine!» dedi, yıkıldı yere. Bir süre yıkık kaldı. Sonra güçlükle topladı kendini. «Birçoök selâmı var sana! «Kendi kızım gibi saklarım, heeç marağ etmesin!» dedi. Ben gayfaya gidiyorum! Gidiyorum, meciburum!.. Hadi, ısmarladık!» dedi. Gitti.

Gitti, ardından kızlar da fırladılar.

Birden, Sarı'nın radyo açıldı.

Çoğaldı radyo sesleri. Davullar, zurnalar, marşlar, serhat türküleri birbirine karıştı. Yer yerinden oynuyordu Ankara'da. Devlet Tiyatrosu oyuncularını mikrofonda şiir okuyorlardı, ozanlar, Edirne'den Ardahan'a, bazı kanatlı üveyikleri salıp salıp uçuruyorlardı. Cumhuriyet Bayramı kutlanıyordu. Demeçler ve söylevler veriliyor, Gazi'nin sözleri okunuyordu. Ulusal tarihten yapraklar çevriliyordu.

Bütün, bütün radyolar açıldı.

Gün kuşluk yerine çıkınca Evcî'de bir çığlık koptu.

Kapıyı dövdüler dövdüler, ses gelmeyince kıldılar!..

Karı, kız, kızan koştu. Köyün içi çığırış bağırsı oldu. Baki Hoca geldi, tırpanı göğsünden çıkarmak istedi. Tuncer elini tuttu: «Karakola bildir-

Mek gereğir! Gelip keşif yapacaklardır. Çıkarma, kalsın!..» dedi. Ağlıyordu.

Cinli Kâmile ağlıyordu.

Tuncer, Reo'ya binip Kızılca'ya gitti.

Baki Hoca, Haymanalı ustaların yaptığı minareden «selâ» vermeye başladı. Yanık sesi köyün içini doldurup taşıyor, kırlara, bayırlara, ekeneklere yayılıyordu.

Az sonra Gökçimen'de duyuldu haber: «Göğsünde bir hançar sapıymış! Hançar göğsünde öyle saplanıp duruyormuş! Gelin kaçıp gitmiş! Sır olmuş! Nere gittiği belirsizmiş! Kapı da kitliymiş! Zaten belli değil miymiş? Uçup gitmişmiş!..»

Öğleye doğru, telsizisiyle, dinleme cihazıyla Şerif Çavuş geldi. Dört jandarma gene yanındaydı. Cipi kahvenin önünde durdurdu. Linlin, kahvenin peykesinde oturuyordu. O da haberi ellerden duymuştu. Kayadipli Hüsnü gelip söylemiş. Hüsnü de gece orda yatmış da, ondan biliyormuş «Olacağı belli değil miydi zaten?.. Gönülsüz bişen aş...»

Şerif Çavuş gidip Uluguş'u aradı. Uluguş evinde yoktu.

Habibin nasibe: «Havanagile gitti!» dedi.

Velikul, ateşin başında oturuyor, düşünüyor, kül eşiyordu gene: «Ne karaymış yavru bizim alnımızın yazısı!..» diyordu kendine. Diyor, eşiyordu külü.

Havana: «Benim kadersiz yavrum, benim gülmedik yavruum!» diyor, ağlıyordu. Gözlerinden kan döküyordu yaş yerine. Sile sile tükenmişti yanaklarını! Gözleri çukurlara kaçmıştı, kanıyordu. «Uçup gitmiş! Nere uçup gidecek! Sinmiştir bir yere! Hemen bulurlar! Bulup asarlar! Heç Dilki Şerif bırakır mı?» diyor, boyuna döküyordu.

Tilki Şerif giriverdi:

«Demek burdasın?!» dedi Uluguş'a.

«Burdayım Dilki Şerif!» dedi Uluguş.

Çavuş, Velikul'u, Havana'yı sorguya çekti:

«Nerde Dürü? Söyleyin!» dedi.

Uluguş ayağa kalktı:

«Heç onlara sorma! Sıkıştırma onları! Dürü bende! Dürü benim içimde!» dedi. «Tanyeri atmadan, şafak sökmeden kapım çalındı. Açtım ben de! Baktım Dürü! Çıkıp gelmiş! Açmayım da ne edeyim? El değil ki! Havana'nın kızı! Onu önce Havana, sonra da ben doğurdum. Başka kıza benzemez o! İki kere dünyaya gelmiştir Dürü! Açarım helbet! Açtım kapımı! «Nine, al beni!» dedi. «Ben o Şişgöbeğin karnını deştim!» dedi. «Öldürdüm

nâleti!» dedi. Kalkıp öptüm göküş gözlerinden! Boynunu kulağını hep öptüm! Saçını başını hep... Yaladım yuttum kızımı... Şinci karnımın içinde!.. Beni öldürsen de çıkaramazsın içimden! Feriştahın gelse çıkaramaz heey Dilki Şerif!..»

Hasibe, Zakey, Sevim, Sultan girip geldiler.

Bir sürü kız doldu evin içi.

Kadınlar, gelinler geldiler.

Evinde radyo olanların hepsinin radyosu çalışıyordu.

Evsen kız, elinde bir kâğıtla oynuyordu. Kâğıdı ağzına yüzüne götürüyordu. Havana uzanıp aldı: «Kâmil'imın mektubu gı, ne yırtıyorsun?..*» dedi. Alıp lâmbanın yanındaki çiviye taktı. Kız kâğıda uzanıp ağladı. Evşen'i azarladı Havana. Evsen susmadı. Ağlamayı artırdı. Havana zaten göz yaşlarını göl etmişti. Ciğerinin kanayan yeri kapanmamıştı zaten. Kapanacak gibi de değildi! Hem de dağlanmış gibi yanıyordu ciğeri zaten!..

Uluğuş'un içi burkulup gitti. O da ağlamaya başladı.

«Hepinizin ellerini birbirine bağlayıp Kızılca'ya götüreceğim! Sokacam karakolun aynasına! O zaman söyleyeceksiniz bülbül kuşu gibi! DürÜ nerde?» dedi Çavuş.

«Hepimizi götürüp ile yapacan akılsız Şerif!» dedi Uluğuş. «Yalnız beni götür yeter! Çünkü Dürü bende! Yaladım yuttum onu! Bir elleri ayakları, bir başı, bir saçları kaldı. Onları da köyün içine atıverdim!..»

Zakey: «Gözleri bende!..» dedi.

Sevim: «Elinin biri bende!» dedi.

Naciye: «Saçlarının birezi bende!» dedi.

Habibin Hasibe: «Birezi de bende!» dedi.

Keziban: «Elinin biri de bende!» dedi.

Sarının Sultan, elini karnına vurdu: «Dürü bende, Dürü bende, Dürü asıl burda!» dedi. «Ayakları da Şerfe abamda! Alıp Kayadibi'ne kaçtı!..»

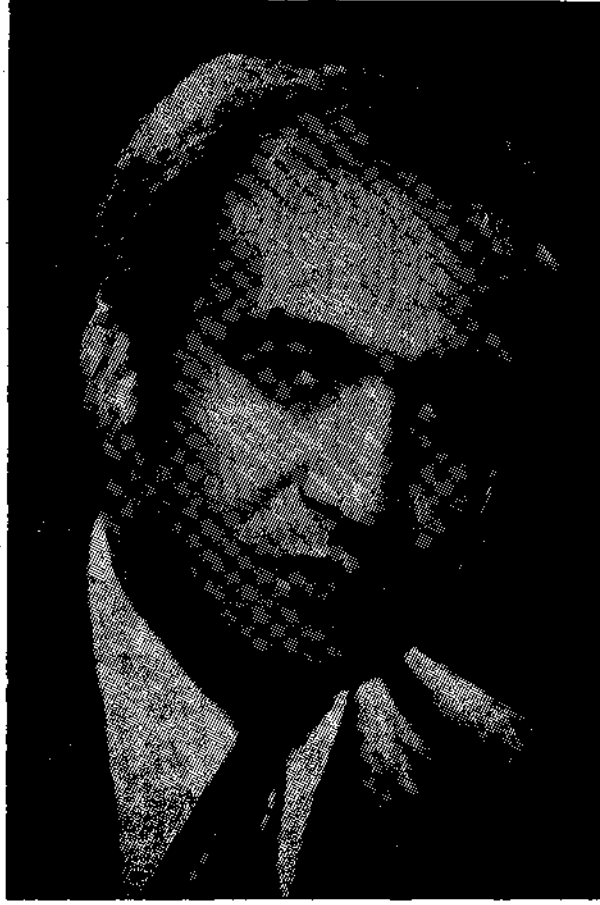
Köy içinden, «Dürü bizde!.. Dürü bizde!>» diye sesler geliyordu çoğalarak:

Havana da öyle, gözlerinden kan döke döke ağlıyordu: «Nerelere sindi saklandıysa bulurlar! Asarlar yavrumu, asarlar, asarlar!..» diye çığırıyordu.

Uluğuş :

«Ağlama Havana!» dedi sertçe. «Ağlayıp da gözlerini kör etme boş yere! Nerden bulup asacaklar? Nasıl bulup asacaklar? Ötey sefer buldular

deye mi korkuyorsun? O öyle bir oldu! Emme bir daha olmaz, olamaz! İnsan bir kere yanılır! Bir kere basar faka! Bak, faka basmayalım diye yaladık yuttuk bu sefer! Karnımıza, kalbimize kattık bu sefer! Kattık ki, dünyayı ince eleklerden eleseler, Amerikan dedektiflerini cem etseler, bulamazlar! Canımızı tenimizden çekip alsalar, gine bulamazlar! Boş yere ağlıyorsun! Ağlama, kalk! Kalk da, işine gücüne şahap ol! Karakolsa, ben giderim! Mapussa, ben yatarım! İpse, ben asılırım! Kalk işine! Kalk Havana, kalk kadının! Kalk, bu dünya kalmaz böyle!..» dedi.



ADNAN BİNYAZAR

Köy enstitülü sanatçılar içinde deneme, inceleme, eleştiri türündeki çalışmalarıyla tanınan Adnan Binyazar, yazınımızda bu alanın en verimlilerinden biri aynı zamanda. Köy enstitülerinin bu alanda sanatçı yetiştirmedeği ya da yetistiremediği düşünülünce, Binyazar'ın bu alana yönelmesini sonraki çalışmalarına bağlamak gerekiyor.

Binyazar, yazmaya, Selahattin Şimşek'in ölümü üstüne yazdığı bir yazıyla başladığını söyler. Öğünden bugüne aralıksız sürdürüyor çalışmalarını.

Ele aldığı ürünlere iyi niyetle ve nesnel ölçülerle yaklaşan Binyazar, deneme-eleştiri türündeki yazılarının bir bölümünü «Toplum ve Edebiyat» konulu kitabında topladı. Son çalışması, Dedem Korkut üstüne geniş oylumlu bir inceleme..

YAŞAM ÖYKÜM :

1934 Mart'ının 7'sinde Diyarbakır'da doğdum. Mutlu güneşlerin aydınlattığı bir ikenar mahallede çinko kapılı bir evdi doğduğum yer. Bu evi yıllar sonra tanıdım. Saraykapısı denen yerde bulunuyordu, kapısı surlara bakıyordu. Elllerinde teneke kaplarla gazyağı satanların seslerinden başka hiç bir şey kalmadı düş dünyamda.

Babam önceleri mahkeme başkâtipliği yapıyormuş. Sonradan davn vekilliği yapmaya başlamış, «-mış'lı» anlatıyorum, çünkü kendimi bildim bilmedim, babamla anam ayrıldılar. Sonra çileli bir yaşamdır bindi dalağımıza. İki kardeşlik. Cengiz benden iki yaş küçüktür. Önce Diyarbakır'dan anamın memleketine göçtük. Şimdilerde her yanı denizleşen, Keban barajının sularını kuckalayan Ağm'dır burası. İkinci Dünya Savaşının en karanlık günleriydi. Anam bize bakamadı, babamızın yanına gönderdi. Babam bizi bırakıp İstanbul'a gitmişti. İstanbul'da öküz sesli vapurlar ve babam karşıladı bizleri, İstanbul ne ise biz o değildik. Üzerimizde alaca entariler, ayağımızda takunyalar vardı. Saçlarımız belki bir yıldır kesilmemişti. Açıkçası, babam güçlkle tanıdı oğullarını. Evde yeni bir anne karşıladı bizleri. Uzun boylu, o zamanın «Leylâ Murat»ma benzeyen, güzel mi güzel bir hanımdı. İlk günlerimiz iyi geçti. Sonradan hamallık yapmak zorunda bile kaldık. Daha sonra dört yıl aşçı çıraklığı yaptım. Kocamustafapaşa'daki Sümbül Efendi camisinin kapısının karşısında bir aşçı dükânı vardı ,orada. Kardeşim de bir elektrik ustasının yanında çalışıyordu. O daha mutluydu, onların evlâtlıkları gibiydi. Sonradan Darülaceze'ye verildi. Ben daha sıkıntıdaydım. Çok yaramazdım. Ustamdan dayak yemediğim gün yoktu. Kafasını hep usturayla tıraş ettiren ustam, dövmekten özel bir zevk duyardı.

O sıralarda şişko bir polis vardı Kocamustafapaşa'da. Sevimli, iyiliksever bir amcaydı. Ben ona yemeğin iyisini getirirdim, hem de çoğunu. O da bana defter kalem alırdı. Aslında yazıyı dayım öğretmişti bana. Gazete, halk hikâyeleri derken okumayı iyice öğrenmiştim. Polis Recep beni okula vermek istedi. Ustam bırakmadı. Sanırım 28. İlkokuldu, çocukların girip çıkışlarına, şarkılar söyleyişlerine, boğuşmalarına, küfürlerine... bayıldım.

Dayak, okul özlemi, şu bu derken, bir gün, elimde 45 kuruşla İstanbul'dan ayrıldım. Daha önce de dayım Hasan Ögünç, beni mektupla aramıştı. Nerede olduğumuz saptanmıştı. O zamana değin kimse nerede olduğumuzu bilmiyordu, babam da aramıyordu. Bir süre sonra da İstanbul'u bırakmış Diyarbakır'a dönmüştü babam. Kardeşim nasıl olsa yatılı bir okulda okuyordu. Belediyelerin yardımıyla sanırım 15 günde Elazığ'a vardım. Dayım, çocuklarından çok ilgi gösterdi bana. Yaştaşılarım ilkokulu bitirirken ben yeni başlıyordum. Okuma yazma bildiğim için beni üçüncü sınıfa aldılar. Sokak çocukluğundan okul çocukluğuna uyum yapmam çok güç oldu. Sınıfın en yaramazıydım. O zamanki başöğretmenimiz Nuri Onat, beni çok destekledi. Kalemdir defterdir, hiç eksik etmedi. Okumam için ne gerekliyse yapmıştır.

O sıra babamı arayıp buldum. Diyarbakır'daydı. Gene dava vekilliği yapıyordu. Diyarbakır'da da yeni bir hanımla karşılaştım. Anam da evlenmişti. İkişinin arasında meikik dokuyordum. Köy Enstitülerine öğrenci alıyorlardı. İlçeden birçok arkadaşlar vardı. Hele, Servet Sakagil çok iyi arkadaşım. O orda diye, Köy Enstitüsüne daha da ısındım. İşlemler bitmesine karşın, babama güvenip ortaokula gitmedim. Köy Enstitüsü bana göre bir yerdi. Ne ki kent doğumluyum diye beni almak istemediler. Kaydımı köye naklettirdim. Böylece Köy Enstitüsüne girdim. İlk yıllar çok yaramazlık yaptım. Dayak atan da, dayak yiyen de hep bendim. Üçüncü sınıftan sonra bir durgunluk çöktü. Sınıfların hem en başarılısı olan ben en uslu da olmuştum. Kitaptan da, top sahasından da çıkmıyordum.

1956'da Dicle Köy Enstitüsünü (sonradan İlköğretmen Okulu oldu) bitirdim. Sonraki yıllar herkesinki gibi geçti. 1958'de Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirip Çorum İlk Öğretmen Okuluna edebiyat öğretmeni olarak atandım. Orada, aynı zamanda öğrencim olan Filiz'le evlendim. Belki yaşamımın en mutlu dönemleri başladı böylece. Maraş Kız İlköğretmen Okulunda da bir yıl çalıştım. Oradan, Hacettepe Üniversitesinde açılan «Türkçe Bölümü»ne öğretim görevlisi olarak geldim. Programını Emin Özdemir'in hazırladığı bu bölümde dört yıl çalıştım. Program, öğrencilerin okuduklarını anlaması ve anladıklarını yazıyla, sözle iyi anlatma amacına yönelikti. Bunun yanında Türkçe bilinci aşılamaı da güdüyordu. En yararlı yanlarından biri ürünlerini vermeye başlamıştı. Öğrencilerin yaşadıkları dünyanın ayırımında oluyorlardı. Okudukça daha çok okuma gereksinimi duyuyorlardı. Öğrencilerde özeleştirisinin yanında bir toplumsal eleştiri anlayışı da geliyordu.

Bu olumlu etkilerinden ötürü, yurt içinde ve yurt dışında Türkçe bölümü ilgi çekti. Kimi üniversiteler Türkçe programını uygulamak istediler. Ne var ki 12 Mart sonrasının kasıp, kavurucu baskısı, çağdaş anlamda aydınlanma ve Türkçe bilinci aşılamaıdan öte hiç bir amacı olmayan bu bölümün kapatılmasında etkili oldu. 26 Eylül 1972'de, yani Atatürk'ün önemli devrimlerinden biri olan «Dil Bayramı» günü kapatıldı. Gerçek anlamda aydın, mesleklerini seven -başta bölümün kurucusu Emin Özdemir olmak üzere- arkadaşlarımla birlikte ben de açıkta kaldım. İki yıl Türk Tarih Kurumunda çalıştıktan sonra, şimdi asıl işim olan öğretmenliğe döndüm. Kesinlikle anladım ki ben, öğretmenliğin dışında herhangi bir mesleğe güç alıyım. Hatta alışamam. Meslekten ayrılmak zorunda kaldığım sıralarda, öğrencilerimin ışıklı gözleri hiç bir an gözlerimin önünden gitmedi. (1974'te yazıldı. MB)

SANAT ANLAYIŞIM :

Her zaman belirtiyorum: Sanat, toplumu bilinçlendirici olmalıdır. Aslında işlevi de budur sanatın. Belirli bir kesimin keyfine yöneltilmiş bir sanat da, sanatçı da yozlaşmıştır. Ülke sanatına yarardan çok zararları vardır. Bu tür sanatçılar bir ihanet çemberinin içindedirler. Toplumumuz

bir bilinçlenme dönemine girmiştir. Tarihsel ve toplumsal gerçekler, sanatın biçimlenmesini de zorunlu kılar. İnsanımızın birikimlerini yok sayan bir sanat anlayışı geçerliğini yitirmiştir. Öykünmecî duygu anlatımı, insanımızı değer yargılarında yanıltarak kendi kendine yabancılaştırmaktadır. Roman yazılır, Türk romanı değildir; müzik öyle, resim öyle, şiir öyle... Türk'ün olan ne ise sanatçı bulup çıkaracaktır ortaya bunu. Bilimsel çalışmaları aldatmacasından da kurtarmalıdır toplumu. Yurdumuzdan beslenerek onun bunun sanatına, bilimine çalışanların büyük ihanet işlediklerine inanıyorum. Bir iki makaleyle bilim adamı sıfatını kazanmış kişiler var. Avuç dolusu para alıyorlar, yurdun en iyi yerlerinde yaşıyorlar, olanakların tümü sel gibi akıyor onlara, ne ki olumlu bir yaratımları yok. Bu geleneği yıkmalıdır Türk insanı. Bilim adamı bilimini, sanat adamı sanatını koymalıdır ortaya. Toplumu yok sayıcı bir tutumla savaş dönemi başlamıştır. İşte görüyoruz hayran olduklarımızın bize karşı tutumlarını. Hayran olmak için, en azından hayran olunacak işler yapmak gerekir. Yoksa hayranlık, aşağılık duygusu adını alır. Bizim sonsuz birikimlerimiz, gerçek anlamda çalışmayla, büyük yapıtların doğmasına kaynaklık edebilir.

Sanat, bir kesimin elinde ticaret aracı olmuştur. Bundan kurtarmalıdır toplumu. Sanatın insanlaştırıcı, gerçeklik aşılایıcı, beğeni kazandırıcı olanakları araştırılmalıdır. Toplum, Türk sanatçısının yaratımlarının yüceliğine inandırılmalıdır. Daha açıkçası topluma, yaratma gücünde olduğu bilinci verilmelidir. Türk sanatı şunun bunun rayında kişilik kazanma çabasında olmaktan kurtarılmalıdır.

İşte tüm yazılarımda bunu gerçekleştirmeye çalışıyorum. Başarılı yapıtlarla toplum arasında bilinçli bir iletişimin sağlanmasına inandığım içindir ki, çabalarımı buna yöneltiyorum. Türkiye'nin kendi olanaklarını tanıması ve bu olanakları insanına yaşatmasıyla kalkınacağı da değişmez inancımdır.

ESERLERİ :

İ n c e l e m e : Yazmak Sanatı (E. Özdemir'le birlikte; 1969, 1971, 1975), Dedem Korkut (1973), Aşık Veysel (inceleme-antoloji, 1973)

D e n e m e - E l e ş t i r i : Toplum *re* Edebiyat (1972), Kültür ve Eğitim Sorunları (1976)

S a d e l e ş t i r m e : Dedem Korkut'tan Öyküler (1972)

A n t o l o j i : Atatürk Yolunda 40 Yıl (1973)

YAZDIĞI YERLER :

Varlık, Türk Dili, Cumhuriyet, Milliyet Sanat, SED (Sanat-Edebiyat Dergisi), vb..

KAYNAKÇA :

Mehmet Şeyda : Edebiyat Dostları, 1970.

Mehmet Kemal : Barış, 29 Aralık 1973.

Emin Özdemir : Toplum ve Edebiyat Üstüne, Türk Dili, Haziran-1973.

Burhan Günel : Toplum ve Edebiyat, Yeni Ortam,

S. Serpil Savcıoğlu : Aşık Veysel, Yeni Ortam, 27 Ekim 1973.

Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Binyazar'la Konuşma, Varlık, Şubat - 1974.

ÖRNEKLER

ÖĞRETMEN VE YULAR

Bir toplumda, «öğretmen» ve «yular» sözcüklerinin yanyana gelmesi, o toplumun ana çelişkilerinin bir sonucudur. Bu iki sözcüğü bir arada görmek mutsuzluğunu yaşamak, o toplum insanı için ne denli büyük bir acıdır! Bu iki sözcüğün temelinde yatan olay, ne denli utandırıcıdır! Bir öğretmen, evinden alınacak, başına hayvan yuları ve torbası takılarak, yarı çıplak bir biçimde sokak sokak dolaştırılacak. Yüzüne gözüne katran sürülecek. Hem alay edilmek istenecek onunla, hem de canına kıyılmak istenecek. Başta muhtar ve köy bekçisi olmak üzere, birkaç kişi tarafından öldüresiye dövülecek, sonra tutulup bir kenara atılacak... Bir kenara atılmasının nedeni, öldü sanılması. Öylesine kıyasıya yok edilmek istenecek öğretmen. Kimsenin de sesi soluğu çıkmayacak bu olay karşısında. Yalnızca kaymakam, «Olay doğrudur.» diyecek. Olayın doğrulanması, bir erdemlilik sayılacak. Öğretmenlerle ilgili hangi olay doğru olmadı? Nice, akla gelmez, insanlığa yakışmaz olaylarla karşılaştı öğretmen! Gene de sessiz soluksuz kaldı yöneticiler, sorumlular.

Işıktan Korkuyorlar

Uygar Batı ülkelerinde, hükümetlerin devrilmesinin nedeni olabilir böyle bir olay. Yer yerinden oynar. Ama bizim ülkemizde, belki de bu işi yapanlara «takdir armağanları» sunulacak. Bir «komünistti bu duruma getirdikleri için yobazların duygu dünyasında < bayramlar oluşacak. Bu, öğretmene değer verilmemesinin bir sonucudur, Bakanlığın bile öğretmeni korumadığı, kış yaz demeden onu, oradan oraya sürdüğü bir ortamda bunu doğal karşılamak gerekir. Hele «bilgibnin bir değer ölçüsü olmadığı bir Ülkede bu doğallık daha da artar. Birtakım gerici, tutucu güçler, öğretmenin etkisini yok etmeye çalışırlar. Çünkü öğretmen, onların boşluklarını, toplumu uyutma çabalarını, tutarsız düşünce ve davranışlarını, yurdun yararına ol-

mayan «oyunlar»ını ortaya koyacaktır. Yarasanın ışıktan rahatsız olduğu gibi, onlar da, öğretmenin aydınlatıcı, bilinçlendirici varlığından rahatsız olurlar. Öğretmenin çağdaş ışığı, onlara, çağdaş insanlar olduklarını hatırlatır.

Bu nedenle, kurulu düzeni kendi çıkarlarının amacı yapmak isteyenler, öğretmenin sorunlarının açığa çıkmasını istemezler. Öğretmene iyi bir yaşam düzeyi sağlanması onların işine gelmez. Öğretmeni, «bakkalın tutsağı» olacak denli bir ekonomik bunalımın içine sokarlar. Ondan sonra da öğretmenlerin, öğrencileri iyi yetiştirmediklerini ileri sürerler, onu, toplumun gözünde küçük düşürmeye çalışırlar. Kendini yetiştiren, çağdaş uygarlığın verilerine göre biçimleyen, hakkını arayan, insan gibi yaşama ilkelerini topluma götüren öğretmen, her yerde bunların karşı duruşuyla savaşıyor.

Onlar için iyi öğretmen, düşünce kalıplarını zorlamayan, efendilerine kulluk eden, çocuklarını sınıflarında başıboş bırakarak, cuma namazlarını kaçırmayan öğretmendir. Öğretmenin, iktidar - din adamı - çıkarıcı bütünüyle işbirliği yapması isteniyor. Oysa öğretmen, her zaman halktan yana, halkı aydınlatmadan, bilinçlendirmeden yana olmuştur. Öğretmeni güçlü kılan da, onun bu niteliğidir. Bunu da, ancak bilginin gücüyle başarabilir.

Öğretmene Saygı Yoksa...

Şu bir gerçek ki, bilginin gücünü kişiliğinde toplayamamış hiçbir öğretmen, bu yurdun gerçek aydını olamaz. Ama bugün tutucu güçlerin tümü, öğretmenin bu aydınlatıcı, bilinçlendirici gücünü engellemeye çalışmaktadır. Öğretmenin ekonomik durumu çok kötüdür. Öğretmen, ete, ekmeğe muhtaç edilmiş, ona en alt düzeyin yaşam koşulları bile sağlanmamıştır. Bu nedenle, her şeyi kapital açısından görmeye alıştırılan bir toplum katında öğretmen, gittikçe, «itibar»ını yitirmektedir. O, boynuna yular takılacak ölçüde aşağı görülmektedir. Bu, toplumun, kendi kendisini yemesi, tüketmesidir. Öğretmene saygı duyulmayan hiçbir topluma güvenle bakılamaz. O toplumun geleceğinde kötü günler olacağına kolayca inanılabilir. Gerçekte öğretmene kıyılmayı, onu aşağı görmeyi, onun boynuna yular takmayı bir yana bırakalım; ona ayrıcalıklı bir yaşam düzeyi sağlamayı, toplum, baş görevlerinden saymalıdır. Ancak böyle bir toplumda yaşama güveni, özgürlüğün sürekliliği, bağımsızlığın gerçekliği söz konusu olabilir. Yoksa, öğretmenin gözetmeyen, ona saygı duymayan bir toplum, tüm özgürlük haklarını, bağımsızlık gerçeğini, yaşama güvenliğini kötüye kullanıyor demektir.

, Elli - altmış yıl önce Anton Çehov'un çizdiği tablo, bizim bugünkü ortamımızı göstermesi yönünden çok ilginçtir. Çehov, arkadaşı Gorki'ye, öğretmenleri şöyle anlatıyor : «Halkımıza eksiksiz bir eğitim vermezsek, devletin çürük tuğlayla yapılmış bir ev gibi çökeceğini madem ki anladık, öğretmenlere ayrıcalıklı bir durum yaratmak zorundayız. ...Karınları doymuyor, eziliyorlar, her an geçim yollarını yitirme korkusu içindeler. Öğret-

Men köyde birinci adam olmalı oysa. Köylülerin bütün sorunlarına çözüm yolu getirebilen köylülerde gücü üstüne bir saygıyı adım adım uyan-
dırabilen; dikkate, saygıya değer olan... Öyle bizde olduğu gibi, her önü-
ne gelenin -köy polisinin, zengin bakkalın, papazın, okula yardım sağla-
yanın, yaşını başını almışların, bir de kendisine eğitim koşullarının gelişt-
tirilmesini uğraş, edineceğine, yalnızca ve yalnızca yönetmeliklere harfi
harfine uymakla söztimona görev yapan, adına o müfetiş denen görevlinin-
yaptığı gibi, kimsenin bağırıp çağırmadığı, onuruyla oynayamadığı bir
kimse olmalı. Halkın eğitmeni adını taktığımız kişiye kıtın kırı bir aylık
vermek de saçmanın saçması. Halkı eğitmek, ne demek, düşün bir» (Varlık,
sayı: 756).

Görülüyor ki, bir devletin sonsuza dek yaşaması, öğretmenin genç
kuşakları yetiştirmesine bağlıdır. Bir ülkenin beyin gücünün geliştirilmesi,
değerlendirilmesi, öğretmenin ustalığı ve toplumda kazandığı kişilikle ger-
çekleşir. Bu böyle olduğu halde, öğretmen köyde, kendi almyazısıyla baş-
başa bırakılmıştır. Yardımdan, denetimden yoksundur. Politikacıların, an-
cak seçim sırasında köye uğradıkları gibi, o da, ancak kıyılacağı zaman,
bir yerlere sürüleceği zaman akla gelmektedir. Bu yetmiyormuş gibi, ayrıca
muhtarın yarattığı bürokrasiyle, din adamının yarattığı çağdışı dinsel an-
layışla, sömürücü - çıkarıcı ağa ve mütegalibe baskısıyla da savaşmak zo-
rundadır. Bu savaşı verirken, yukarıda değindiğimiz türden olaylar da ge-
liyor başına, yular takılarak sokak sokak dolaştırılıyor. Onu dolaştıranlar,
haksızlıklarını, yolsuzluklarını gizlemek istiyorlar.

Bütün bu olayların ana kaynağı, öğretmene gereken önemin verilme-
mesi gerçeğine dayanıyor. Aydınlanmamış, bilinçlenmemiş bir toplum,
öğretmenin değerini anlayamıyor. Gerçek anlamda yaşamasının, özgür-
lüğünün, ekonomik bağımsızlığının, öğretmenin gücüyle gerçekleşeceğini
kavrayamıyor. Onun, yüzyıllardan beri bir toplumun boynuna takılmış tut-
saklık, ekonomik bağımlılık, insan gibi yaşayamama, sömürülme, belirli
bir azınlığın etkisinde ezilme gibi yularları, o toplumun boynundan çıkar-
maya çalıştığını bilmiyor. Oysa, öğretmenin devrimci savaşı, çağdaş bilimi
beyinlere yerleştirme savaşıdır. Onlara insan gibi yaşamayı sağlayacak bir
düzeyi kurma savaşıdır. Bir topluma sömürüldüğünü, ezildiğini duyurma
savaşıdır. Bu yolda yara almak bir yana, canını verenler bile olmuştur.
Kubilay, bugün, bir devrim bayrağı olmuştur. Gerçek öğretmen de, Ku-
bilayların gösterdiği direnci gösterebilen öğretmendir.

S o n u ç :

Ancak bilinmesi gereken önemli bir sorun var : Bir öğretmene yular
takılması, o toplumun kendine yular takması ölçüsünde acı bir olaydır.
Öğretmene yular takılması, toplumumuzun boynuna bağlanmış bağımlılık,
ekonomik özgürsüzlük, insan gibi yaşayamama yularlarına bir yenisini ek-
lemek demektir. Öğretmene saygısı olmayan bir toplumun kendisine de
saygısı yoktur. Bu nedenle Kula'nın Börtlüce köyündeki olay, halkımızı
acı acı düşündürmelidir. (Cumhuriyet; 2 Şubat 1971)



OSMAN BOLULU

YAŞAM ÖYKÜM

Yaşam öykümde büyük ve ilginç yanlar yok. Bu kitaba girecek olanların çizgisinden geliyorum. Onlarınkinin bir değişik görüntüsü, o kadar. Bizim kuşak, özellikle köy enstitüsü çıkışlılar, bir öncekilere göre çok zor bir yerden geliyor. Ama şimdilerde, bizim geldiğimiz yerden gelmeyenler bizi aşılar. Onlara imrenerek bakıyoruz. Fakat özellikle, 1960 lardan önce çıktıklarımızın Türkiye'de sosyal bir anlayışa temel oluşunun ve 1960 Anayasası'na damga vuruşunun onuru, daima bizim kuşağa, özellikle köy enstitüsü çıkışlılara ait olacaktır.

İşte bunlardan biri olarak benim yaşam öyküm şu :

Amasya İlinin Taşova İlçesine bağlı Tekke köyü bir dağ etegindedir. Genellikle tütün yetiştirir. Ana-baıba, çoluk-çocuk yıl on iki ay, tütün içindeyizdir. Anamızın memesiyle birlikte tütünün zehirini emeriz. Ben de onlardan biriyim. 1929 yılının 1 Ağustos günü, tütün tarlasında doğurmuş anam beni. Sonra da bir fırın ekmek pişirmiş,, o ufak - tefek kadın.

Varın anlayın, bu yoğun iş içinde benimlen nasıl ilgileceğini. Yani toprağın içine düşüp, toprakla ürünle birlik sürüp gelmişiz buraya.

Öküz güttüğüm, keçi otlattığım tarlalardan ayağımın izi silinmiş değil. Hele bir keresinde ayağımdaki yaraya kurt düştüğünü biliyorum, onun acısı yakamı bırakmıyor. Sol ayağımın başparmağı bu yaradan ötürü çatal tırnaklıdır. Tırnaik kesimini biraz ihmal edince çarşafa dokunur, bana acı verir. Bunu anlattım, yazdım diye mahkemelere sürüklendim: Makal da yazdı bunu. Biz parmağımızın acısının bedelini istemedik, bize niye vakitinde çarık olsun vermediniz diye hesap sormadık ya, onlar, bizden yaralı parmağın öyküsünü sordular hep. Hele sol ayakta oluşu ürküttü kimi çevreleri. Açığa aldılar, işsiz bıraktılar bir süre. Sol parmağın çatallığı ve çarşafa dokunup can yakışı... Öte yandan çobanlık yaptığımız tarlalardan ayağımızın izinin silinmeyişi... bunun üstüne bir şey koyamamanın acısı... Herşey olduğu gibi, başladığımız yerde. İşte yaşam öykümüzün temel acısı, burukluğu burdan geliyor. Ve de büyük utancımız...

Tarlalarda, harmanlarda, bağ bekçiliğinde derken ilkokul bitti.

Yeniçeri ocağına çocuk devşirir gibi, köy enstitülerine öğrenci götürrenler gelmişler köye. Babam hemen beni yazdırmış. Çarığımı, çamaşırlarımı düzdü, cebime on lira koydu. «Hadi işte burası senin okulun» dedi. Ondan sonra başladı köy enstitüsü hayatım.

1942 de girdim Akpınar köy enstitüsüne. Orasının yaşantısını uzun uzun anlatmaya gerek yok. Ağzları sağolsun Talipler, Mahmutlar bir güzel anlattılar onu. Ben de bu ırmağın içinden geçtim. Yalnız diyeceğim bir iki şey var. İş öğretisine inanmakla birlikte, ben öyle pek işe yatkın öğrenci değildim. Daha çok kitaplara vermiştim kendimi. Öğretmenlerim de pek üstüme varmazlardı. Bunun asıl nedeni şu : ben pek zayıf, çalı gibi, kara kuru bir çocuktum. Hergün sıtma tutardı, kulağımda akıntı vardı. Bu halimden ötürü, arkadaşlarım bana «canlı cenaze» derlerdi. Ama canlı cenaze toplantılarda aslan kesilirdi. Özgür eleştiri ve düşüncenin egemen olduğu 15 günlük toplantılarda eleştirmede kimse kalmazdı. Bunun için de canlı cenazenin arkadaşları arasında bir yeri, öğretmenleri yanında bir sevgi bulunurdu.

1947 de büyük umutlarla öğretmen oldum. Fakat kör duvarlar, acı gerçekler önümüze vurdu. Toprak reformu dedik diye mahkemelere verildik. Bizi yetiştirenlerin kılıcını sallamakla görev yaptığımızı sandık. Çaba çaba. bir arpa boyu yol.

Sonra Gazi Eğitim Enstitüsü, Amme İdaresi Enstitüsü... Fakat tümü enstitü, içinde okul olarak yalnız bir ilkokulla, yedek subay okulu var. Onlar da bize, bunun kadar değer verdiler. Bundan gocunmadım da yalnız istenileni, gerekeni yapamamış olmanın acısını hiçbir zaman içimden söküp atamadım. Galiba bu soylu acıyı, çocuklarıma miras olarak bırakacağım. Yaşamımdaki tek namuslu iş bu olsa gerek. (1974'te yazıldı.)

&ANÂT ANLAYIŞIM

Sanatçı savaşınsandır, değiştirir, yeniler. Sanatçının güzelin yapıcısı olduğu söylenir. Doğrudur. Ama her ülkede değil. Ülkeden ülkeye, içinde bulunulan koşula göre durum değişir. Bana göre, Türkiye sanatçısı, savaşçı olmak zorundadır. Çünkü ülkesinin, kendisinin sorunları vardır. Bunlardan irak olarak, o, güzeli ve rahat yaşantıyı yaratamıyacaktır. Önce bir grayder geçecek, alanlar düzelecek, sonra rahata erişilecektir. Kişi bulunduğu ortamın psikolojisine göre bir türkü söyler diyorum ben. Ben mutlu azınlığın çocuğu olsaydım, belki başka şeyler söylerdim. Ama şimdi bitli çoğunluğun çocuğu olarak demek istemem gerekenler pek başka olmalıdır.

Günümüz sanatçısının ayakları, doğanın göğsündedir. Ama doğada gördüklerini taklit ederek onun tutsağı olmaz. Yapıtını toprağın gelişkin, kavgasız gebeliğine benzer bir oluşla verir. İçtenlik, olağanlık vardır bunda.

Özgür sanatçı, sözcüklere de özgürlük getirir. Onların herkesçe belli, kalıplaşmış anlamlarına genişlik ve kıvraklık katar. Söyledikleri gibi, söz sanatçısı değildir. Sanatını ve düşüncelerini sözlerle biçime koyan kişidir. Her sözcüğüne oğul özeni gösterir. Yapıtları, onun düşün namusunun görüntüsüdür. Toplum önünde, bu olumlu sevgiyle vçırır özünü.

Özünü verirken kesin yargılarla kabullenilmiş, kitaplara geçmiş gerçeklerden çok; kendi duyduklarını, yaşadıklarını, halkta ve yaşantıda gördüklerini konu edinir. Konularını, fildişi kulesinin hoparlöründen haykırmaz. Toplumun içindedir : Maden ocaklarında yüzüne is vurur, tarlalarda çıplak ayaklarına diken batar, sömürülenlerin yanında sömürene karşı baş kaldırır. Bu savaşta, çok kişiler, ona düşman olur. Ama sanatçı, düşmanlarına bile, özgürlüğün kapısını açma çabası içindedir.

Sanatçı, insan onurunu çiğneyen herkesle kavgalıdır. Bu savaşıyla, umutsuzluk rüzgârlarını kıran Çin Şeddi görevini almıştır üstüne. Tatlı uykulardan ıraktır. Tümün malı olan sanatçı, her işe burnunu sokuyorsa da bir öğütçü değildir.

İki büyük güçle savaşıns kahrmandır o. Toplumun uğruna sanatı harcamak ya da sanatın uğruna insanın dertlerinden kaçmak; yapışmıştır sanatçının iki yakasına. Hangisinden yana gitsin? Asıl erkeklik, hiçbirinden korkmamak, ikisini bağdaştırmak... Sanatçı, böylesine bir kişidir.

Sanatçı, bir bakıma da kum havuzunda oynayan çocuk gibi, sevmeklerini bozar, yeni biçimler yaratır. Değişim rüzgârları eser bahçesinde. Kendi saçları bu rüzgârda uçarken, o, başkalarının başını düzenlemek için tarak vurur.

ESERLERİ

Ş i i r ; Dalların Ucundaki (1955), Bileşim Çizgisi (1969),
Gündem Dişi (1970)

M a s a l : Devlet Kuşu (1971)

YAZDIĞI YERLER

Varlık, Türk Sanatı, Kaynak, Kök, Ataç, Pınar, Petek, Demet, Türk Düşüncesi, Devrim, Birlik, Çağrı (Tokat, Konya), İlke, Yeni Türk Kültürü Eğitim, Çaltı, Yelken, İlgaz, Yeni Tanın, Medeniyet, Türk Folklor Araştırmaları vb. dergi ve gazeteler.

Ö R N E K L E R

«Gündem Dışı»ndan

Gündem dışı sözler getirdim, alır mısınız?
Dağ kokuları sinmiş üstüne, erkekçe,
Beyler uyanır mısınız?
Kör kuyulara attım eski ruletlerinizi,
Kibritledim tüm ormanlarınızı,
Şunun şurasında bir avuç düşünce, sonuç olarak^K
Kendi ayaklarınızla tırıs kalkar mısınız?
Biliyorum;
"İtin biri" diyeceksiniz,
Sabah kahvaltısında
Havyar yerine beni yiyeceksiniz.
Engelli, köstebekli yörenize bir grayder geçiyorum
Zarınızı düzlükte atar mısınız?
Direklerin var ya; oklu, saklambaçlı,
Hepsine birer balta, tutulmuş köşeler açık,
Yiğit yiğide elleşecek alanlara çıkar mısınız?
Haydi beyler, yüz yüze savaşa var mısınız?
İlk çağ göklerinde,
Bileğe bilek, yüreğe yürek?..
Aynalarınız vardı ya; camdan
Tekmeledim topunu.
Aynalara getirdim, kara topraktan,
Aynalar getirdim, en duru ırmaktan,
Oldu mu?
Haydi beyler, kişice,
Haydi, gözlerinizi kırpmadan bakar mısınız?
Hudutlarında «Mehmetlerim» nöbet dolanır,
Kalelerinde bayraklarım dalgalanır,
İçinde mutsuz insanlar kıvranır,
Bu memleket benim mi gardaş?
Ovaları var uçtan uca,
Banyodan çıkmış kadınlar gibi yatar,

Gerçek sahibini bulmamış topraklar:
Etiler gibi
sapanla tırmaladığımız,
Traktör gürültüsü duymamışlar tarlalar.

Bu memleket benim mi gardaş?
Yanardağlar saklı göğsünde
mavi petrolünden
Kesilmiş şahdamanmda kan,
Ellerin kanalından akıp gider,
Bana döner bin pahasıyla;
Onunla mesafeleri yutan tekerlekleri,
Benim ellerim becermemiş, ,
Bu memleket benim mi gardaş?

Başaklarında anamın - bacımın rüzgârı yok
İncirinin balına banmamışım,
Üzümünün bağında terlememişim,
Kuru ekmeğine katık yepmadan
Ellere yollamışım
Bu memleket benim mi gardaş?

İnsanlarım var,
yerin altında,
İnsanlarım var,
apartmanlara binmiş
Göğün yedi katında,
İnsanlarım var,
yalınayak,
evi sırtında
Bu memleket benim mi gardaş?

Varlıklar salkım salkım,
Hakçasına değil dağılım
Birinin servetinin sonu yok,
Ötekinin bacağına donu yok,
Bu memleket benim mi gardaş?

Kulla Tanrının arasında binlerce kişi,
Üfürüp üfürüp tütsülemektir işi,
Kimi paris havasında tiviste kalkar,
Kiminin bereler içinde burulmuş başı,
Bu memleket benim mi gardaş?

Kadınlar gördüm,
ondördünde ninelenmiş,
Delikanlılar gördüm,
yeri yurdu pirenlenmiş,
Adamlar gördüm,
bıçak kemiğe dayanmış,

Diplomalılar gördüm,
•ateşleri tükenmiş,
Bu memleket benim mi gardaş?

Bayramlarımız var,
en kutsal inançlardan gelme;
Bayraklarla donanır çarşı - pazar
Çocukların ellerinde minicik bayraklar,
Al'ında bir ulusun savaşından inme kırmızılık,
Ak'ında umutlar, burma - burma
Değil çocukların kucağını dolduruşa değil mutluluklar
Cennetler - cehennemler diyarı burası,
Bu memleket benim mi gardaş?

Bir Mustafa Kemal gelmiş geçmiş
Şimşekleriyle karanlığı yırtan,
Ondan sonrası toz - duman,
Ülkü atlarını alıp gitmiş, üç-beş kurnaz çoban.
Çanakkale'nin, Sakarya'nın yiğitleri,
Oy pazarlarında alınır - satılır olmuş
Üç aşağıdan - beş yukarıdan
Bu memleket benim mi gardaş?

Mustafa Kemal'i pazarlara çıkarmışız;
resmini satmışız,
büstünü satmışız.
Kalemimizi kana bulandırıp şiirler yazmışız,
•O Kasımdan On Kasıma
Mustafa Kemal adına nutuklar atmışız,
Sonra
üçyüz atmışbeş günün karanlığına gömülüp yatmışız,
Bu memleket benim mi gardaş?

Batı'ya koşmuşuz, duvar,
Kuzey'e dönmüşüz, keskin fırtınalar,
Doğu'da kırılmış ak tolgalar,
Güney'de kara çarşafklar
Boşunadır, boşuna emmioğlu
bu bocalamalar,
Gelin,
Gelin be gardaşlar!
Sinop'tan Anamur'a,
Hakkâri'den Uzunköprü'ye kadar,
Bir halay turalım;
Bizden olsun,
içten olsun
30 Ağustoslar kadar,
Bu memleket bizindir gardaş!



RECEP BULUT

YAŞAM ÖYKÜM :

1923 yılında Yugoslavya'da, İştîp kasabasının bir köyünde doğmuşum. Babam, eski yasalara göre birden fazla evlilik yapmış. Beş yaşına gelinceğe dek üç üvey anne tanıdım. Bu yüzden çocukluğum acılar altında kaldı. Nüfus kâğıdında bile, adı Nazlı olan öz annemin yerinde, üvey annemin adı yazılıdır. (Türkiye'de babamın ölümünden sonra alınmış.)

1928 yılında gönüllü göçmen olarak Türkiye'ye geldik. Kırklareli İlinin (Polos) Yoğuntaş bucağına yerleştik. Bir yıl geçmeden babamı kaybettim. Şarbondan öldü. Üvey annem, benden başka, ikisi babamdan olan dört çocukla yalnız başına kaldı. Ben de o yaşında el kapısında çalışmaya başladım. Çok geçmeden beni, çocukları yaşamamış, yaşlı, yoksul bir aileye manevî evlât olarak verdiler. Bunlar yürekleri insan, sevgi - sıcak dolu kimselerdi. Ben bu ailenin eseri sayılırım. İlkokulu 1936 yılında onların yanında bitirdim.

Acılarla bilenmiş iyi bir öğrenciydim. Üst okullara gitmek çok okumak istiyordum. Fakat bu olanağı hemen bulamadım. Bilhassa manevî

annem gitmeme kesinlikle karşı oldu. Onlara bağıydım, saygılıydım. Maddî - manevî yönlerde ödenmeyecek derecede borçlu sayıyordum kendimi. Bunun için kıramadım, edemedim, kaldım. Hayatta en çok sevdiğim, saygıyla bağlandığım, değerli öğretmenim Muzaffer Ural'ın okumam konusundaki candan öğütlerini, telkinlerini bugün bile gözlerim dolarak hatırlamaktayım. Yaşamımda ayrı ayrı yerleri olan bu iyi, bu temiz insanları çoktan kaybetmiş bulunuyorum. Hiç birine borcumu gerektiği şekilde ödeyemedim. Tanrı rahmetini esirgemesin. Aziz anıları önünde saygıyla eğilirim.

Manevi annemin ölümünden sonra yeniden okuma yollarına düştüm. Bir okula girinceğe dek ilkokuldan sonra dört yıl kadar bir zaman yitirmiş, oldum. Bu süre içinde mısır, ekin tarlalarında ırgatlık, mevsim mevsim hizmetkârlık, kahveci çıraklığı gibi işlerde çalıştım. Nihayet 1939 yılında girdiğim D.P.Y. orta okul ile Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün giriş sınavlarını birden kazandım. Kendi isteğimle Kepirtepe Köy Enstitüsünü seçerek oraya gittim. 1945 yılında bu okulu bitirdim. Yoğuntaş bucağına bağlı-Erikler Köyünde iki ay öğretmenlik yaptım. Yüksek Köy Enstitüsüne giriş sınavını kazandığım için ayrılarak Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne geldim. Bu çağdaş ve değerli eğitim kurumu, belli çevrelerin baskısıyla kapatılınca (1946 - 1947) yılında, Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girdim. 1949 yılında bu okulun pedagoji bölümünden mezun oldum. Bu arada bu okulları bitirinceye kadar, yazın tatil aylarında çiftliklerde tarım, yol ve yapı inşaatlarında çalıştığımı ayrıca belirtmek isterim...

Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdikten sonra Ordu, Giresun, Çorum İllerinde İlköğretim Müfettişliği, Millî Eğitim Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundum. Bu arada askerliğimi yaparak evlendim. Daha sonra Muş, Diyarbakır İllerinde üçer yıl Millî Eğitim Müdürlüğü yaptım. Bu yıllarda, acısı kapanmayan iki yavrumu da kaybettim...

Kısaca yaşam çizgim budur. Halen Ankara'da İlköğretim Müfettişiyim. İki çocuğum vardır. (1974'te yazıldı)

SANAT ANLAYIŞIM :

Sanat, yaşamın elleri gibi, sanat, tükenmeyen bir kaynaktır. Aydınlık bir sevgi, bir güç, bir inançtır bence. İnsanla birlikte başlamış, onunla sürececek olan kutsal bir uğraştır. Heyecanlarımızla birliklerimizi insanca ve ileri bir şekilde işlemektedir. Böylece sanatın başlıca konusu da, başta insan, doğa ve sevgi olduğu kanısındayım. Bu görüşün yoğun etkisi altında birşeyler yapmağa çalışıyorum.

Sanatta toplumcu görüşten yanayım, İnsanlık tarihi önünde başka türlü düşünme olanağı bulamıyorum. İnsan ve onun yaşamına saygım büyüktür. İnsanı eksen yapmayan, onu daha ileri yaşamlara götürmeyen, onu yükseltmeyen görüşlere karşıyım. Böyle bir tutumu, insanlık gereği olarak benimsiyorum.

Sanatla ilgim okul sıralarında başladı. İlk şiirim Yüksek Köy Enstitüsünde okuduğum yıllarda, gene bu okulca çıkarılan Köy Enstitüleri Dergisinde yayımlandı. Kim bunlar bu karlı rüzgârlı günde/Ak torbalarıyla yola çıkanlar?/Geçti bunlar gibi buradan dün de/ Böyle düşünenler ye konuşanlar /Gidiyorlar sarı mendilleri kulaklarında/Ve arkalarında yırtık çulları /Yalnız birkaç söz var dudaklarında, /Görüp bilen var mı acep kim bunlar? İki dörtlük küçük bir şiirdi bu. Bir fikir vermek için yazdım. Bundan sonra Ülkü, Varlık, Yedi Tepe, Köy ve Eğitim, İmece dergilerinde şiir ve yazılar yayınladım. Bunlar az ve seyrek oldu. Halen zaman zaman Varlık Dergisinde yazmaktayım.

ESERLERİ:

Ş i i r : Beyaz Mavi (1959), Doğudan Çizgiler (968) Halk Trenleri (1972)

«Doğudan Çizgiler»den.

ÖRNEKLER

DOĞUDAN ÇİZGİLER

—J—

Palu'ya varınca sanki
Bir çizgiyle Doğu başlar
Gökler yalnızlık gibi
Bir daralır, bir genişler.

Derinleri, yokuşları
İncecik yollar tutar
Köyler gittikçe azalır
Yalnızlık artar mı artar.

Yükseklerin düzünde Genç,
Sanki bir penceredir
Baksan şuradan Bingöl,
Şuradan Muş görünür...

Duygulu bir halk, memleket havasında
Yoksul manzaralar eklenir gider,
Anılar, üzüntüler, pişmanlıklar, sevgiler
Çeşmelerimden akar da akar...

İKİNCİ KONAK YERİNDE

Gene yorgunluklarım, ağrılarım gitmeden
Bir sabahın erkence vakitlerinde
Geceli, ıslak bir uyanmışım
Ağrı Dağının eteklerinde
Değişmeyen kimbilir kaçınıcı sabahıma.

Aşağılarda bir dolap kendince döner
Aşındırmış demiri, taşı, toprağı
Ne tarafa baksam umut yok, avuntu yok
Yolların üstünde kırık tekerler gibi
Gün içinde kimbilir kaç kere öleceğim.

Çaban olacağım davarların peşinde
Hasta yatacağım kağnıların üstünde
Gece yatı yerlerinde, karanlık sofalardan
Yıldızlara bakacağım uzak mı uzak
Uyuyacağım, uyanacağım gene sabah olmamış.

Kaç zamandır, kaç ömürdür bu böyle?
Yürürüz dağlardan ırmakların boyunca
Aradığımız ne düzlerde, ne rüzgârlarda
Uzaklarda kaldık, hep uzaklarda
Ölümler içinde büyüye büyüye.

Bu mezarlar kıyamık, boğmaca mezarları
Bu mezarlar çocuktan, gelin mezarları
Bu mezarlar felâketten, ecelden
Bu mezarlar öfkenin kan mezarları
Bir gün beni de duymayacaksınız...

«Halk Trenlerinden

YARGILAMA

Ben öğretmenim
Önce kendi Ülkemde
Güneşin her sabah niçin
Doğuşunu anlarım...
Ben öğretmenim tut ki
Ülkelerin birinde
Yüreğimi dilim dilim ederim.

Ben öğretmenim
Karanlığa karşı ışık
Geleceklere doğru
Ve hiç yorulmadan
Ekmeğin, özgürlüğün, ağacın kutsallığını
Öğretirim karşılıksız
Öğretirim durmadan...

Ben öğretmenim
Görevimi bilirim
Tüm şerefler ve inançlar üstüne
Yargıcım, en doğru terazinle,
Halkım, vicdanınla
Düşün, düşün de,
Yargıla beni...

— YAZGI —

Hangi evlerde yoksul
Hangi yataklardasın
Kaç bin yıllık geçmiş
Kaç bin yıllık acı bunlar?
Bu evler ki bizim,
Bu çileler bizimdir.

Hangi uzak tarlalarda
Ölüm ağzı ocaklarda
Hangi yollarda yolcu
Hangi duraklardasın?
Bu yerler ki bizim,
Bu yaşamlar bizimdir.

Nerelerde sürgün
Hangi hapislerdesin?
Köle misin, tutsak mısın,
Kara mısın, ak mısın?
Bu renkler ki bizim,
Bu acılar bizimdir.

Olanca tapınaklar
Kutsanan şafakları
Silemedi bu yazgıyı
Silemedi O kitaplar.
Yazgı mı dersiniz,
Yazgı mı bunlar?

Eyrende bir yerler var
Yüreğimde bir yerler var
Gitmek bir yolu öyle yiğitçe tam gitmek
İnsanca sesim, soluğum budur işte
Yeni yaşamlar için, yeni,
Yeni sevgiler gerek...

«Beyaz Mavi»den

— ZORLU GERÇEK —

Başımda ne otlar bitti düşün, düşün,
Kalkamadım bu gerçeğin altından.
Birinin gemisi deryalarda yüzer,
Birinin teknesi kıyılarda su alır...

— KÖFTECİ DÜKKÂNI —

Karlı bir kış gününde yemek yediğim
Balıkesir'deki Köfteci Dükkânı,
Duvarlarındaki kırmızı biberler
Bana Polos'daki Evimizi hatırlattı.
Şimdi bir yol kenarında hüznle susmuş,
Yapayalnız kalan O küçük evimizi...

Karlı bir kış gününde yemek yediğim
Balıkesir'deki Köfteci Dükkânı,
Duvarlarındaki kırmızı biberler
Bana hayatımı hatırlattı...

— GÜNEŞ ÇARPMASI —

Kavrulmuş otların, ekinlerin kokusu
Bir toprak ateşiyle vurdu düşürdü beni.
Şimdi üstümde güneş ve kulaklarımda
Çekirgelerin bitmeyen uğultusu.

Beyaz ateşlerle ağır ağır bir tren
Almış da uzaklara gidiyor beni.
Bayılmış içinde üst üste yolcuları,
Bakamıyorum, bakamıyorum ki...

Bir adam gördüm uzaklarda,
Ta karşılarda, kireç ocaklarında.
Işıklı bir beyazlık kör etmiş gözlerini,
Duymuş derinlerde, yalnızlığı acıyı.

Gene bir adam gördüm
Buharlı sıcakların içinde.
Bilmiyordu pirincin rengi nasıl,
Ve gökyüzü mavi mi...

Bir adam da yaşıyordu düşünde
Uzak limanlarda birinin yalnızlığını.
Sonra baştan başa beyaz ovalar gördü,
Pamuklar almış insanların beyazlığını.

Kavrulmuş otların, ekinlerin kokusu,
Bir toprak ateşiyle vurdu, düşürdü beni.
Şimdi üstümde güneş ve kulaklarımda,
Çekirgelerin bitmeyen uğultusu...



KEMAL BURKAY

YAŞAM ÖYKÜM:

1937 yılında Tunceli'nin Mazgirt İlçesi Kızılkale (Dırban) Köyünde doğmuşum. Doğum tarihim ünlü «Dersim Harekâtı» yıllarına rastlıyor. Annem, «Ekinleri derdiğimizde sen beşikteydin ve top sesleri geliyordu,* diye anlatır. Benden önce doğan ve üç - beş aylıkken ölen kardeşimin adını vermişler bana.

Annem dokuz çocuk doğurmuş. Dördü daha bebekken, en büyüğümüz ise askerde zatürreden öldüler. İki kız, iki erkek kardeş büyüyebildik.

Bizim köyde eskiden de, Arap harfleriyle öğrenim yapan bir okul varmış. Babam orayı bitirmiş. Az topraklı bir aile idik ve zaten babam, toprakta çalışmayı hiç sevmeyen biriydi. Askerden de hep kaçmış. 1940'larda Akçadağ Köy Enstitüsü'nün öğretmen kursuna katıldı ve köy öğretmeni oldu. Çocukluğumun büyük bölümü onun öğretmenlik yaptığı komşu Canık Köyünde geçti.

2. Dünya Savaşı yıllarındaki büyük kıtlığı hatırlarım. Çok açlık çekmiştik. Arpa ekmeği ve bulgur çorbası bulunmaz nesnelerdi. Bir de babam,

1945'lerde, kurşuna dizilen faşist Alman subaylarının gazetedeki yakışıklı resimlerine bakıp uzun uzun ağlamıştı..

Türkçeyi dört - beş yaşlarımda öğrendim. İlk üç yılı babamın yanında, 4. sınıfı da iki saat kadar ötedeki bucak ilkokulunda okudum. Özellikle kışın çok güç olmuştı. Yollar kar ve çamurdu ve çoğu kez yırtık çarıklarımız vardı. 5. sınıfı kendi köyümde okudum. O yıl çarığım bile yoktu. dizboyu karda, çoğumuz okula çıplak ayakla gider gelirdik. Okul kitaplarımız da yoktu..

1949 yılında Akçadağ Köy Enstitüsüne girdim. Okulu çok sevdim. Kain asker kumaşından siyah renkli bir kat elbise ve potin veriyorlardı. Benim için bulunmaz şeylerdi. Zeytini, portakalı, kuru fasulyeyi ve daha birçok şeyi de ilk kez orda yedim.

Okumaya çok küçük yaşta merak sarmıştım. Eğitimli okula Ulus Gazetesi ve halkevlerinin yayınları gelirdi. Kızkardeşimle, gazetenin masal köşesini, Ülkü Dergisi'ni merakla izlerdim. Bir de Hazreti Ali cenklerine vurgunduk. İlkokulun son yıllarında elime romanlar da geçti. Enstitüde iken çok sayıda klasik, özellikle de Dostoyevski ve Zola'yı okudum.

Çocukluğumda doğaya çok düşkündüm; şimdi de öyle.

İlk isyan duygularım babama karşıdır; annemi sık sık döverdi. Daha onbir yaşlarımda, köylülerin inandıkları tüm mistik şeylere; cinlere, şeytanlara, ziyaretlere ve onların başkomutanına hiçbir inancım kalmadı.

Enstitüler, bizim girdiğimiz yıllarda kuruluş amaçlarından uzaklaştırılmıştı. Edebiyata, resim sanatına ve fiziğe ilgi duyuyordum. Mezuniyet yılı dönemimin en başarılı öğrencisiyken bir disiplin suçu işledim. Bayan öğretmenimi kıskanmış ve okul doktorunun cebine tehdit mektubu koymuştum! Pek ciddiye aldılar bunu ve okuldan uzaklaştırıldım. Sonra Dicle'ye sürdüler beni. O yıl -1955 Haziranı- okulu bitirdim. Bu olay çok etkiledi beni; eğitim düzeninin acımasızlığını düşündüm.

İki yıl Van'ın bir yıl da Ankara'nın- köylerinde öğretmenlik yaptım. Biryandan da, 1956 yılında liseyi dışardan bitirip Ankara Hukuk Fakültesine kaydoldum. Bu yıllarda edebiyat dergilerini izledim, bol bol okudum ve yığınla şiir, hikâye karaladım,

1958'de öğretmenlikten ayrıldım. İki yıl da Ankara'da muhasebe memurluğu, yaptım. 1960'ta fakülteyi bitirdim, kaymakamlık stajına başladım. 1961, 62'de askerliğimi yaptım, 1,5 yıl Erzurum'da kaldım. Askerlik dönüşü staja devam ettim ve kısa bir süre Osmaniye'de kaymakamlık ta yaptım. Bu mesleği pek benimsememiştim; zaten onlar da beni benimsemediler, ayrıldım.

Daha 1956'larda kendimi sosyalist sayıyordum. Oysa o zamana kadar ne sosyalizmle ilgili kitaplar okumuş ne de böyle biriyle tanışmıştım. Daha çok edebiyat kitaplarında rastladığım bölük pörçük bilgiler ve kulaktan duyduklarım ile kendimce niteliyordum onu. Sosyalizm, benim her adımda

tepki duyduğum, eleştirdiğim köhne, haksız, eşitsiz düzene bir başkaldırı idi. Onu daha bilinçli tanıyışım 1964'lerden sonradır. 1965 yılında Türkiye İşçi Partisi'ne girdim ve sosyalizmin klasiklerini yeni yeni okumaya başladım. TİP'te İl Başkanlığı, Genel Yönetim Kurulu ve Merkez Yürütme Kurulu üyeliği yaptım.

1964 yılında Elâzığ'da serbest avukatlığa başladım ve aynı yıl evlendim. Bir yıl sonra Tunceli'ye taşındım. 1966 yılında Yeni Akış dergisinde çıkan bir makalemden dolayı tutuklandım, 4,5 ay yattım. 1965'te Bingöl'de, 1969'da Tunceli'de TİP'ten milletvekili adayı idim. 1969'da «Pir Sultan Olaylarında» tutuklandım. 12 Mart sonrasında Ankara ve Diyarbakır sıkıyönetim mahkemelerince tutuklandım; toplam dokuz ay yattım. Ankara Mahkemesi bir kez daha tutuklama kararı verince yurt dışına geçtim. İki yıl kaldım yurt dışında.

Bu 7 - 8 yıl baskılar, kovuşturmalar, tutuklamalar ve işkencelerle geçmişti. Yurt dışında ise insanın hasreti büyüktür. Dönüş sevincim bu kez de başka türlü bıçkılandı; eşimden ayrıldım.

Helin, Evin, Berivan adlarında üç kız çocuğum var.

Şimdi Ankara'da avukatlık yapıyorum.

Şiirin yanısıra hikâye, roman ve piyes te denedim. Yaşamının Ötesinde adlı ilk romanım Vatan Gazetesi'nde tefrika edildi. Diğerleri yayınlanmadılar. Prangalar adlı şiir kitabım 1967 yılında, Dersim 1975'te yayınlandı.

İnsanca bir düzen uğrunda politik savaşım da, sanat uğraşım da kişiliğimin ayrılmaz iki yanıdır; onlarsız yaşama bir anlam veremem.

ŞİİR ANLAYIŞIM :

Ozan da, öteki sanatçılar gibi, kendi kuşağının dünya görüşünü verir. Bir sonraki kuşağın tohumlarını da taşır o. Toplumcu ozan, salt sorumluluk duyduğu için toplumcu şiir yazmaz; bu şiir onun yaşantısının, benliğinin doğal ürünüdür. Bu nedenle sanatın amaç ya da araç olması tarzındaki sözcükler bence anlamsızdır. Toplumun dışında sanat olmamıştır hiç ve güçlü sanat araç olmaz; o, insan yaşantısından bir kesittir.

Burjuva ozanı burjuvazinin bireyciliğini, aşkını, serüvenini vermiştir. Toplumcu ozan da toplumdaki yeni devrimci aşamanın serüvenini verecektir.

Burjuva toplumu hep parayı, apartman katlarını, kalın barsağa ilişkin şeyleri sunar kişiye. Sanatçı ise bütün bunlardan önce eserini düşünür : onun varoluşu buna bağlıdır. Burjuva toplumun boyunduruğu ile bir yerde çatışır. Toplumun bunalımı sanatçıda yansır.

Toplumcu şiir, devrimin içindeki ozanın şiiridir, yürüyen devrimin şiiridir.

Kendi ölçülerime göre, «bu şiir güzeldir», derim; âmâ güzel şiiri tanımlamak, kesin ölçülere vurmak elimden gelmez. Kimi müzikle şiir arasındaki güçlü bağıntıyı söyler. Kimi şiirde bulduğu düşünceye önem verir. Öz de, biçim de önemlidir bence. Güzel şiirde iyi bir denge vardır.

Güzel ne denli görece ve sanatçı ne denli çağıyla bağlı da olsa sanatta çağların değiştiremediği ortak şeyler vardır. Homeros'ta bunun için buluruz kendimizi. Kişioğlu her çağda ölümü düşünür, her çağda sever. Ve yalnızlık, öyle sanıyorum ki çok ilerde de insan yaşantısında varolacaktır. Kapısının önündeki çöp tenekesini sevene pek rastlanmaz, ama hemen herkes çiçekleri güzel bulur.

ESERLERİ:

Ş i i r : Prangalar (1967), Dersim (1975)

R o m a n : Yaşamının Ötesinde (tefrika - 1964),

İ n c e l e m e : Sosyal Emperyalizm Sorunu ve Türkiye'de Maocu Akım (1976).

YAZDIĞI YAYIN ORGANLARI :

Yeditepe, Yarlık, Sesimiz (Elâzığ), Çıra (Elâzığ, kendisi çıkarmıştır). Forum, Dost, Papirüs, Emek, Yeni Akış, Vatan, Özgürlük Yolu, Yeni Toplum dergi ve gazeteleri.

KAYNAKÇA:

Ceyhun Atuf Kansu : «Gülümse» Şiiri Üstüne, Varlık, 15.2.1964

Mehmet Bayrak: Kemal Burkay'm Şiiri, Halk Bilimi, Haz-Tem./975

Cemal Süreya: Kemal Burkay'ın Şiirleri, Politika, 27.9.1975

Mehmet Bayrak : Sesini Güzelleştirenlerin Türküleri : DERSİM, Yeni Toplum, Aralık - 1975.

Ahmet Ada: Dersim; Yarma Doğru, Kasım - 1975.

Ahmet Telli : Dersim; Cumartesi Gaz., 29.11.1975, sayı : 5

Mesut Odman: Dersim; Yürüyüş Der. sayı: 38, 30.12.1975

Mehmet Bayrak : Kemal Burkay'la Şiiri Üstüne Bir Konuşma, Militan, Şubat-1976.

Adil Gülvahaboğlu: Dersim, Yeni Ortam, 24.1.1976

KEMAL BURKAYIN ŞİİRİ

«Ben alınlarında yaşamayı güzelleştirenlerin
Gözleriyle toprak konuşup
Dudaklarıyla toprak öpüşenlerin türküsünü söylerim»

(Ben Geliyorum, 1967)

Kemal Burkay, «sosyalist şiir»in en güçlü yapıcılarında biridir. Enstitü çıkışlı ozanların, sosyalist çizgiye en iyi girenidir. Emekçi sınıf isterlerini ve ideolojisini şiirlerinde en sağlam ve eri güçlü biçimde yansıtan ozanlarımızdandır ayrıca.

Bence Burkay'ın önemini arttıran başka bir etken de, özünün sözüne uygun olması; başka bir söyleyişle söz*nü eylemiyle bütünlemesi yani tutarlı olmasıdır.

Böyle olmaya böyledir ama, uzaklarda kalmışlıktan, Bâb-ı âli'nin «ödünç kaşyıcı»larıyla ilişki kuramayıştan ötürü adını yeterince duyuramamıştır.

Adını duyuramayışı bir yana, kimsecikler bir tek satırcık yazmamışlardır şiiri için onun. Ceyhun Atuf Kansu, dergilerde gördüğü bir şiirinden ötürü 1964'lerde değinip geçmiştir şöyle bir. O kadar.. Sonraları Beziroi'nin büyük bir kadirbilirlik yapıp «Dünden Bugüne Türk Şiiri Antolojisine aldığını, bundan sonra Kurdakul'un «Şairler ve Yazarlar Sözlüğü»nde yer verdiğini görüyoruz. Ahmet Uysal'ın «Mapusane Şiirleri Antolojisinde de (1974) ozana yer verildiğini belirtelim. Ancak bu alınma boyutlarını aşip inceleme, tanıma boyutlarına ulaşmamıştır bugüne dek.

Kim ne derse desin ben bu umursamazlığı, Burkay'ın mücadeleden başını alıp Bâb-ı âli «ödünç kaşyıcı»larıyla ilişki kuramayışına bağlıyorum.

1 — Şiirinin Kaynağı

Burkay da, kuşakdaşlarının büyük bir kesimi gibi köylülükten gelmedir. Çocukluk döneminden başka gençlik döneminde de köylülerle içice, karşıkarşıyadır. Sürekli diyalog içindedir o. Köy Öğretmenliği yıllarında sürekli okuduğu, kendisini yetiştirmeye çalıştığını biliyoruz. Bu sırada lise farklarını verip hukuk öğrenimi yaptığı da biliniyor.

Bir süre yaptığı kaymakamlık stajında fazla tutmazlar onu. Kendi deyişiyle, ne o bu mesleği benimser; ne de ilgililer kendisini benimserler.

Çıkar yolu avukatlığa geçmekte bulur. 1965 yılından sonra TİP saflarında fiilen politikaya atılmıştır artık o. Bundan sonra çilesi, çekisi başlar onun ve ardı arkası kesilmez bir daha. Yazdığı yazılar ve

siyasal çalışmalarından ötürü kovuşturmalar, tutuklanmalar, işkenceler, saklanmalar birbirini izler. Ve sürer yaşam öyküsü sürprizlerle...

Sözü, kızına yazdığı «Belin» şiiriyle ozanın kendisine bırakalım. Yaşantısını en iyi kendisi anlatıyor dizeleriyle çünkü:

O doğduğu zaman ben dağ köylerindeydim
Altı aylıkken hapisteydim
Döndüğümde, unutmuştu beni
O üç yaşındayken süngüler arasında buluştuk
Bana ve jandarma amcalara bisküvit vermek istedi
O altı yaşındayken sıkıyönetim çaldı kapımızı

Bir yıl Ankara, İstanbul, Diyarbakır arasında dolaştım
Hapishaneye görmeye gelişinde
Eve dönmüyorum diye küstü benden
Ve o yedi yaşındayken
Kaçtım ondan ve ülkemden

O şimdi sekiz yaşındadır
Nedenini bilemez ayrılıkların
Acısını bilir
Ve onun için bütün bu olup bitenler
Bir oyuncağın kırılışına benzer

Tüm yaşantısı boyunca emekçi sınıfıyla karşıkarşıya, içice bulunan ve politika döneminde bu sınıfın mücadelesine eylemsel olarak katılan Burkey'in, şiiriyle de bu sınıfın dâvasına katılması kaçınılmazdır. Aşağıda göreceğimiz gibi özellikle 1965'lerden sonra tüm dizeleriyle bu sınıfın sözcülüğünü üstlenmiş, yine bu sınıflara «devrim bildirileri» yollayıp durmuştur o.

2 — Yazmaya Yöneliş, Şiirden Anladığı

Yazınsal çalışmaları, köy enstitüsü öğrenciliği yıllarına dek uzanıyor, Burkey'in. Şöyle anlatıyor bu çalışmaları : «Edebiyatla ilgili çalışmalarım köy enstitüsündeki duvar gazetelerine kadar gider. Köy öğretmenliğim sırasında bol bol okudum ve yığınla şiir, hikâye kuraladım. Bunlar hemen hiç bir yerde yayımlanmadılar. Okul hayatımda başarılı bir öğrenci olmuştum hep; ama hiç bir sınıf geçişim Yeditepe'de çıkan ilk şiirim kadar sevindirmemiştir beni.»

ozanın da belirttiği gibi İlk denemeleri şiir ve öykü dallarında oluyor. Ancak öykülerini henüz kitap bütünlüğünde yayımlamış değil. İlk toplu yayını bir roman denemesi oluyor. Vatan gazetesinde tefrika edilen «Yaşamın Ötesinde» (1964).

Burkay'ın da, ilk şiir denemelerinde İkinci Yeni şiirinin havasına girdiği bu doğrultuda çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Tamamen anlamsız ürünler olmamakla birlikte bu tip şiirin havasını taşıdığı ortadadır bu ürünlerin.

Ancak öbür devrimci ozanların büyük bir kesimi gibi Burkay da, bu şiirin toplumcu şiirle ilgisi olmadığını anlamış ve bırakmıştır. Özellikle 1965'lerden sonraki ürünler, ozanın önemli bir tavır değişikliği içine girdiğini gösteriyor.

Esasen Burkay da kitabını iki bölüme ayırmış: Gülümse Prangalar.

«Gülümse» bölümünde, 1964 ve daha önceki yıllara ait şiirlerden seçmeler yer alıyor: 1959, 1960, 1963, 1964.

Gerçi bu dönemde yazılmış şiirlerin bir seçmesi olması bakımından birinci bölümde yer alanların da çoğu toplumsal içerikli. Özellikle «Spartaküs», «Çok Boyutlu Köle», «Uykuları Seven Kardeş» şiirleri bu açıdan dikkate değer. Öbür şiirler çokluk 'yaşam, sevi, insan..' gibi kavramların felsefesini yapmakta ve irdelemekte.

Birinci bölüme adını veren «Gülümse» şiiri bunların tipik bir örneği. Şunları söylüyor, C. Atuf Kansu bu şiir için :

«Bir şiir de, soy bir şiir tohumundan gelişerek oluşmuş eleğimin ortasında sapasağlam duruyor. Kemal Burkay'ın Gülümse adlı şiiri. Onu tümüyle, diliyle, havasıyla, yapısıyla seviyorum. (...) Vakitlerden, bırakmak istemediğimiz bir ikindi, eleğimde bu ikindi duruyor. Onu, bir gün kokusu geçip gitse de, şimdilik bir ikindi havası gibi koklaya koklaya okuyorum. Türkçeden yeni bir selâm gibi :

Hadi gülümse bulutlar gitsin,
İşçiler iyi çalışsın, gülümse
Yoksa ben nasıl yenilenirim
Belki şehre bir film gelir
Bir güzel orman olur yazılarda
İklim değişir, Akdeniz olur ,gülümse.

Sazlarım vardı, Irmaklarım vardı çok
Çakıl taşlarım vardı benim.
Ama sen başkasın anlıyor musun,
Tut ki, karnım acıktı anneme küstüm
Tüm şehir bana küstü
Bir kedim bile yok anlıyor musun,
İklim değişir, Akdeniz olur, gülümse.

Ozan, birdenbire «Bir kedim bile yok anlıyor musun» diye, hayatın özünü, şiirin orta yerine oturtuveren insandır. Bazan bir mısra, bütün bir hayatın özü olur.» (Varlık, 15.2.1964)

Gerçekten bu soy şiirlerin artık kokusu geçip gitmiştir. Bence Kansu'nun söylediği zaman çoktan gelmiş ve geçmiştir bile. Esasen ozanın tavrı değiştirmesinin başka nedeni de olmasa gerek.

Bu nedenle biz, ozanın gerçek kişiliğini bulduğu ve karar kıldığı ikinci dönem şiirini inceleyeceğiz daha çok.

Ozanın «şiir anlayışı»na gelince.. Kısaca şöyle özetlemek mümkün. Ozanın da, öteki sanatçılar gibi kendi kuşağının dünya görüşünü verdiğini söylüyor sanatçı. (Bence bu bir genel doğru değildir. Çünkü aynı kuşaktan olmasına karşın bireyci dünya görüşünde olan vardır; dinci dünya görüşünde olan vardır; toplumcu dünya görüşünde olan vardır. Bu nedenle kuşak tam bir ölçüt değildir. Ancak bağlı bulunduğu sınıf, daha doğrusu sınıfsal ideoloji bir ölçüt olabilir). Yani başka bir yerde sanatçının dediği gibi, «Burjuva ozanı burjuvazinin bireyciliğini, aşkını, serüvenini vermiştir. Toplumcu ozan da toplumdaki yeni devrimci aşamanın serüvenini verecektir.»

Sanatın amaç ya da araç olması konusundaki görüşü ilginç sanatçının. Şöyle diyor bu konuda: «Toplumcu ozan, salt sorumluluk duyduğu için toplumcu şiir yazmaz; bu şiir onun yaşantısının, benliğinin doğal ürünüdür. Bu nedence sanatın amaç ya da araç olması tarzındaki sözcükler bence anlamsızdır. Toplumun dışında sanat olmamıştır hiç ve güçlü sanat araç olmaz; o, insan yaşantısından bir kesittir.»

Ve şiir anlayışının en özlü anlatımı: «Toplumcu şiir, devrimin içindeki ozanın şiiridir, yürüyen devrimin şiiridir.»

3 — Burkay'ın «Devrim Türküleri»

Başımızda gün ışıır
Saçlarımızdan geçer su
Doğurur zaman
Doğurur toprak
Sesimiz güzelleşir güzelleşir heyy!

.....
Gel elma dallarının
O herkes için açtığı yere
Yeşil saçlı ekin tarlalarısın
Yolların, yapıların kardeşliğine
Gel sesime küçük adam
Sesimiz güzelleşir güzelleşir heyy!

«Türkü»; alinteri ırmak, bakır, petrol, nisan-mayıs toprağı kadar güzel olanların, tüm insanlığa bu arada 'küçük adam'lara, 'heybetli sıfırlar'a çağırışıdır. Toplumcu düzene çağrı, herkesin kendi üretip kendi tükettiğı düzene çağrı...

Kitaba adını veren «Prangalar», Burkay, (Yeni Akış) dergisinde çıkan bir makalesinden ötürü Ankara Cezaevi'nde tutuklu iken yazılmış ve ilk kez Yön dergisinde yayımlanmıştır (sayı : 203, 1967).

Pranga, haislere düşmüş devrimcilerin yabancısı olmadıkları bir nesnedir. En çok terörist ve faşist yönetimlerde girer şiire, sanatsal ürünlere. Giderek ad olur kitaplara: Hasretinden Prangalar Eskitim, Prangalar gibi.

Son zamanlarda antolojisi düzenlendi mapusane şiirlerinin; «Mapusane Şiirleri Antolojisi - 1974»

Çünkü giderek çoğaldı mapusane ve tutukluluk yaşantısını konu edinen ürünler. Ancak dikkat edilirse daha çok şiirsel ürünler bunlar. Ve daha çok ozanlar tutuklanmış tarih boyunca. Bundan da anlıyor ki insan, şiirdir «insan gerçeğine, toplumsal gerçeğe en vurucu biçimi veren» sanatsal ürün.

Ben ki yalnızca sevmek isterdim
Sizi, kırları, yaz akşamlarını
Bir kadın eli gibi geçsin
İsterdim saçlarımdan rüzgâr

Bir Hasan var orda dağ köylerinde
Daha hiç okşanmamış
Bir Elif ver saçları taranmamış
Trahomsuz büyüsünler isterdim
Öyleyse nedir bu prangalar
Ben kimin ağlamasını istedim ki
Yok ki benim kurşunlarım
Dikenli tellerim, taş duvarlarım yok ki

«Uykuları Seven Kardeş», «Çok Boyutlu Köle 1-2», «Allo», «Korkunun Elleri Çok», «Ölümler Uyanınız» şiirleri yaklaşık temaları işliyorlar;

«Uykuları Seven Kardeş»te uyumakta direnenleri sarsan, uyanıran bir özgürlük habercisi ile karşı karşıyayız. Ekmekler için; zincirleri koparmak, kamçıları kırmak; karanlıkları ısıtmak için...

Nerde zincirler kopmuşsa, ışımışsa karanlıklar
Ben orda ölmüşüm bil
Bir bakıma güzel paraların sultanlığı
Ama parasız sevmişim bil
Bütün uykular için savaşıyorum
Uykuları seven kardeş.

Burada, Nazım'ın bu tür içlenmelerini, dertlenmelerini anımsıyor hemencecik insan :

.....
Ve bu dünyada bu zulüm
Senin sayende.
Ve açsak, yorgunsak, al kan içindeyse
Ve hâlâ şarabımızı vermek için
Üzüm gibi eziliyorsak,
Kabahat senin
Demeye de dilim varmıyor ama,
Kabahatin çoğu senin, canım kardeşim!

«Çok Boyutlu Köle»de, «belki dağ başlarında, belki köylerde dostluğu, sevgiyi, yiğitliği yitirmiş; çok kalabalık kentlerde ayak al-

tında süründüğü için, tükürüldüğü, itildiği için» kendisine, sınıfına yabancılaşmış insanlarla dertleşiyor ozan ve mutsuzluğunun, hırçınlığının kaynağını şöyle koyuyor:

Dudaklarım kurumasa iyiyim
Köylüler üzmesene beni
İki büklüm dolaşmasa işçiler
Ve hergün yenibaştan bilemese
Gümüş hançerlerini
Köleliği çok boyutlu bir adam

«Allo»da ozan bir emekçiyle dayanışma, hesaplaşma içindedir. Sınıfının bilincine varmamış; ellerinin, alınterinin önemini algılamamış bir emekçi. Ozan, Allo'yu alınterine sahip çıkarma, uyarma, irkiltme çabası içinde görünürüz. Bir dayanışma, birleşme, bütünleşme çağrısı içinde ozan. Allo'ya bir 'okuntu' çıkarıyor :

Hadi tut alınterimden
Çağımızın o en güzel incisinden
Sevinç ve acımızı karalım Allo
Yalvarma neden yalvarıyorsun
Elini uzatsan orda güller açardı
Elini uzatsan çekip giderdi onlar
Onlar, o büyücüler, o şövalye artıkları.

«Korkunun Elleri Çok»la bir ilke koyuyor ozan. Bu ilke daha önce Fikret'te derinlemesine konan bir ilke : Kuvvet = Hak

Burkay bu ilkeyi daha da geliştiriyor : Ezen = Korku = Kâğıttan kaplan / Ezilen = Haklı = Çok

Ozan bu gerçeği bile bile birden çıkışır bu 'çok', fakat 'yok'lara :

Korkunun elleri çok, korkmayın
Korkunun gözleri çok, korkmayın
Gelin size güneşi vereyim
Size çayırları vereyim
Çayırlarda çiçekleri vereyim
Korkunun ayakları çok, korkmayın
Çünkü siz korkudan doçoksunuz
Çoksunuz ama yoksunuz.

Bu 'çok' fakat 'yok'ları, bu koskaca ölüleri sarsıyor «Ölüler Uyanınız»la ;

—Hadi bir ağızdan: ekmek!
Ekmek, yüz kere, bin kere ekmek!
Siz bundan mı böyle kambursunuz
Bundan mı yüzünüzdeki sis
Birer örümcek gibi geçişi saniyelerin
Ve yüreğin boğazlanışı durmadan
Kör kalabalığı sokakların bundan mı

.....
İnsan gözlerini nasıl öldürür
Nasıl bir bakışın sıcaklığını
Ve nasıl susar bütün bir hayat
Sizin bir yumruğunuz yok mudur
Varmak için korkusuz bir akşama
Tasasız bir sabahta uyanmak için
Bir yumruk!
Geceden gündüze çıkmak için

Ozan «Özgürlüğe ve Yaşamaya Dair»de, 'ben'den giderek 'biz'e ulaşılıyor ve gerçekleştirdiği «iç devrim»ini haykırıyor :

Ben ki yalnızlığımı
Öfkeli bir bıçak gibi taşıdım yüzümde
Ve hızlı yağmurlar gibi sevdim yaşamayı
Ben ki korkuyu
Paslı bir kâğıt gibi yırtıp attım yüreğimden
Ve güneşin altında ıslak tüten toprağı
Bir avuç çiçek gibi içime bastım

Ozanın birinci dönemde yazdığı en güzel şiirlerinden biridir «Spartaküs». Görkemli «Spartaküs İhtilali»nin şiiridir «Spartaküs». Başka bir söyleyişle bu ihtilâlin şiirsel öyküsü, halkça söylenmiş türküsüdür, yiğitlemesidir. Sosyalist gözle yapılan bir değerlendirişidir bu görkemli ve ilginç olayın.

Tarihte eşine pek rastlanmayan bu «köle başkaldırısını daha iyi anlayabilmek için, ilginç olayı ozanın söyledikleriyle bütünlemek gerek.

Bilindiği gibi Spartaküs bir gladyatörken (= dövüşçü, savaşçı), bir savaşta Romalılara tutsak düşmüş ve köle olarak satılmıştır. Satıldığı kişi, «Roma'nın uygar efendilerinden biridir. Yani asıl Roma vatandaşlarından..

Gladyatör-Efendi ilişkisini ozandan dinleyelim :

Onlar, Roma'nın uygar efendileri
Dövüşken horoz yetiştirir gibi
Avrupa'nın Asya'nın Afrika'nın
O, kölelikten başka hakkı olmayan
En güçlü insanlarını meydanlarda
Birbirine öldürtüp kahkahalarla gülen
Eğlenceye ve elmaslara çılgınca düşkün
Onlar, Roma'nın uygar efendileri

Spartaküs; asıl Roma vatandaşlarından kat kat fazla olan bu kölelerden çevresine topladığı 73 arkadaşını bunlara karşı başkaldırmaya ikna eder ve kaçıp dağa çıkarlar.

Amaç, köleleri bilinçlendirip Roma'lı efendilerin egemenliğine son vermek ve kölelik kurumunu ortadan kaldırmaktır. İnsanın insana, kulluğuna son vermektir. Yani «hayat» ve «özgürlük» sağlamaktır amaç.

Ancak bu iki kavram çelişkisini birlikte getirmektedir. «Kıldan ince, kılıçtan keskin» gibi bir şey :

Hayat bir türküdür Spartaküs
Avutucudur geçicidir
.....
Özgürlük uçan kuşlara benzer
Ağaç yaprağına yağmur damlasına benzer
Varinia'nın gözyaşlarına Spartaküs
O Britanyalı köle kadının, o kır çiçeğinin
Bir gladyatörün acı gülüşüne benzer
Kanları toprağa belenirken

Efendi - Köle yasaları neyi gerektiriyor. Bir de ona bakalım.

Frigya ovasında yetişen buğday, Acem ipeği, Mısır pamuğu, Afrika'nın besili sığırları, Finike'nin sedir ağaçları, Normandiya'nın genç

kızları, herşey, hattâ aalgalar, gökyüzü, dağlar, esen yel ve güneş ışığı güya efendiler için...

Köleliğe gelince :

Köle doğmak boynunda bir zincirle
Sırtında bir kamçıyla
Yüreğinde bir damgayla Spartaküs
Uşaklık edeceğin saraylar yapmak
Geçemiyeceğin köprüler, sürüneceğin yollar
Çürüyeceğin zindanlar yapmak
Ve taşımak olmayan günahlarını sırtında
Doğduğun günden öldüğün güne kadar

İşte, Spartaküs bu yasaya karşı çıkıyor. Ve başkaldırıyor. Bunun için Spartaküs ekibi az zamanda yeni katılmalarla 200'e yükseliyor. «Zincirleri kırmanın en güzel sevgi olduğuna» inandıkları için, üzerlerine gönderilen 3000 kişilik Roma ordusunu yenerler.

Bu devrim birikiminin, savaşma gücünün kaynağını ozandan dinleyelim :

Zincirleri kırmak güzeldir Spartaküs
Gökyüzü gibidir, yaşamak gibidir
Aşk gibidir
Çıkmak geceden güne
Zincirlerden öte uzundur dünya
Duvarlardan öte yaşamak geniştir
Besbelli sevginin en güzeli
Zincirleri kırmaktır yeryüzünde

Spartaküs ve arkadaşlarının yaptığı bir çeşit gerilla savaşıdır. Bu inanç ve bu yöntemle, üzerlerine gönderilen onbin kişilik orduyu da yener ve hemen bütün güney İtalya'ya egemen olurlar. Üzerlerine gönderilen iki orduyu daha yenerler. Ancak bunun üzerine, Romalılar kendi ellerindeki başka mazlum uluslardan yeni kuvvetler getirerek Spartaküs'ü ve yedibin arkadaşını çarmıha gererler. «Mızrağının ucunda alinteri ve sevgi taşıyan kölelerin bayrağı» Spartaküs ölür, fakat savaşmayı, mücadele etmeyi öğrenir ondan insanlar:

Yoksulluk kötüdür Spartaküs
Bilgisizlik kötüdür
Ama hiç bir şey boyun eğmekten
Daha kötü değildir
Sen de yenildin sonunda
Bir çarmıhta can verdin
Ama bir türkü gibi çağdan çağa
Erkekçe savaşmayı öğrettin insanlara
Adını öğrettin Spartaküs.

Bu soylu olayın havasına iyice giren ozan, açık söyleyişi, yerinde buluşlarıyla önemli bir gerilim sağlıyor.

«Ö c ü», emekçilerin, çocukların, bebeklerin, sevgilerin, güllerin, petrolün, bakırın, pirincin ve nihayet lokmalarımızın öcüsü, gulyabanisi Amerikan emperyalizmine düzülmüş bir kahir, yergi, uyarı, başkaldırı bildiridir. İki öbekli bir bildiri bu. Üç bölümden oluşan birinci öbekte, içdevrimini gerçekleştirmiş -ozanın söyleyişle «yüreğini güneşlerde pişirmiş, özgürlüğünü göklere kazımış»- bir ulusun emperyalist Amerika devine uyarısı var:

Yüreğimi güneşlerde pişirdim
Göklere kazıdım özgürlüğümü
Amerika Amerika
Geçme benim göğümünden

İkinci öbekte, bağımsızlık uyarısına kulak asmayan bu dev'e başkaldırı ve saldırı var: «Al sana ölüm/Amerika Amerika» dizeleleriyle başlayan bu öbekte varlıklarını, bağımsızlıklarını, özgürlüklerini koruyan Vietnamları, Koreleri, Üçüncü Dünya uluslarını görüyoruz her bakımdan. Sömürü nesneleri ayrı ya da aynı olabilir (gökler, ot su, toprak, petrol, bakır, pirinç); ancak etki alanları hep aynı: sevgi kırımı (katli), umut kırımı ve lokmaları çalınmış yığınlar...

Dünyanın dört bir ucundan
Nevyork'a yollar varır
Petrol bakır ve pirinç
Ve çalınmış lokmalarımız
Öldürülen çocuklarımızın gülümsemesi

Onlara varma
Hey gök gözlü sarışın ölüm
Amerika Amerika
İki gözü iki kurşun
Sevgilerin bebeklerin güllerin öcüsü
Amerika Amerika

Emperyalizmin tabandaki işlevini ve dışa yansımaları «etki - tepki» bağlamı içerisinde vermesi bakımından başarılı bir şiir «Öcü» Ayrıca imgeler yakın çağrışımlı.

«Noel Ağacı», bu etki - tepki ilkesinin gerçekleştiği Vietnam'dan alıyor konusunu. Bu anlamda Öcü'nün bir devamı ve Vietnam'a indirgenmiş bir örneğini görüyoruz. Ezen - ezilen mücadelesinin bir örneği.

Mutluluklarını, mazlumların kanları üstüne kurmuş, yeni yıllarını kutlayanlara sesleniyor ozan :

.....
Yeni ölmüşüler sınısıcak getirdim
Âlin bu yürekleri bu gözleri alın
Bunlar Vietnamlı çocuklar alın süsleyin
Size Mutluluklar dilerim baylar

Şu dizeyle bitiriyor söyleyeceklerini:

Demek kurşuna dizilmez aşk ülkende

Yukarılarda sözünü ettiğimiz türkülerden biri de «Gençlik Türküsü»ydü. Ozanın simgesel söyleyişe ağırlık verdiği bir şiir bu.

Ozan burada «devrimci genç»in görevini vurgulamakta. Şiirde «zaman yeli el»li bir toplumcu genci, devrim «balyoz»unu «çağların (kokmuş) barikatı»na, «arapsaçlarına», «ve kedere» vurmaktayken görüyoruz.

^ Gözlerinde tüten sevgilisinin adını, «suların sürüklediği yaprak» olarak koyması, şiirin anlamını bir anda zayıflatıyor. Bu nedenle gençliğin görevini belirleyen,

Ey öcü çağların kocakarı
Balyozumu vurdum ve yaktım gök şimşegini
Ve telörgüleri çitleri aştım duvarlardan
Ayaklarım çırpıplak
Öpüşlerim çırpıplak güneşler doğuyor kahkahamdan

dizeleri büyük bir gerilim sağlarken, varılmak istenen nokta gerilimi düşürüyor.

«Meye yarar bşçağa değmiyen bilek
Sevgiye ve kurşuna açılmayan yürek»

Düşüncesinde odaklanan «Devrimcinin Türküsü», ozanın iki temel kavram, «devrim» ve «devrimci» den ne anladığını betimliyor.

Bu iki temel kavram, ozanın kimi zaman soyut, kimi zaman somut düzlemde işlediği kavramlardır.

Ancak ozan, soyut gibi görünen tanımlamalarda bile «devrim»in bazı temel kurallarını getirmektedir. Devrim denen mutlu «türkü», devrim denen mutlu «evren» kendiliğinden gerçekleşemez. Devrim zorluklarını da birlikte taşır. Fikret'in;

«Hayatı dñv-j hakikatle çarpışan kazanır
Zafer biraz da hasar ister»

demesi boşuna değildir.

Devrim «mutlu yaşantı»yı getirecekse, devrim «zafer»se, elbette hasarsız gerçekleştirilemez. «Bağımsızlık kanla, canla kazanılır» diye boşuna söylememiş Anadolu İhtilali'nin öncüsü.

Bu bakımdan devrim kavgasına girmiş yürek, «sevgiye» olduğu gibi «kurşuna» da acık olmalıdır. Potini, sakalı, kurşun gibi sevmek vardır bu işte, dağlara şiir salmak vardır; çiçeklere gider gibi sürgünlere, düğünlere gider gibi savaşa gitmek vardır. Ve potine ve sakala kavgayı sevdirmek vardır...

Bu «devrim bildirisinin baş ve son bölümlerini Buray'dan dinleyelim :

Ölüme karşı yaşamadır devrim
Devrim bir sabah
Devrim bir sürgün
Devrimci ki kan kırmızı bir güldür
Devrimcide bir kavgadır ölüm
.....
Devrim bir türkü
Devrim bir evren
İster kederli ister şen
Bir özsudur yürür geçer yaşamının içinde.

Yakın çağrışimli imgelerle örülü «Devrimcinin Türküsü» ozanır.
en başarılı şiirlerinden biri.

Yine «Prangalar»a dönüyoruz. Kalabalıklar önünde taşması bir türküdür «Ben Geliyorum». Şiirimizde eşine az rastlanır bir birikim kırbacıdır; ben'in biz'ie en güzel bütünleştiği, özdeşleştiği bir «sosyalist türkü»dür. Kendi kişiliğinde sosyalist düşünceyi, sosyalist düşüncede kendini görmenin en güzel örneğidir. Dediğimiz gibi bir birikim, bir gerilim kırbacıdır sözcüklerden örülü.

Ben geliyorum
Açlıktan ve tutsaklıktan
İçimde biriken çağlarla geliyorum
Kulaklarımda cehennem gecelerinin uğultusu
Gözlerimde güneş
Gözlerimde herşeyi yenibaştan kurmanın tutkusu
Ben ki tüyü bitmemiş çocuklarım
Âçhğı bıçak gibi bilenmiş bir işçiyim
Binlerce yıllık zincirlerimle geliyorum

Ben ki küskün topraklarım
O kurşunlara karşı göğsümle geliyorum
Alın terimi bayrak
gözlerimi kurşun
yumruklarımı gürz yaptım geliyorum

SESİNİ GÜZELLEŞTİRENLERİN TÜRKÜLERİ : D E R S İ M

— Sesimiz güzelleşir güzelleşir hey!—

Şiirin birçok tanımı yapıldı bugüne dek. Ancak bunların hiçbiri, toplumcu şiiri ve «devrim türkülerini Can Yücel'in şu tanımındaki gibi anlatamıyordu: «Şiir, insanlığın kurtuluşu doğrultusunda ölümcül bir denemedir.»

«Türkü»nün en güzel tanımını ve tanıklığınıysa bir türkücü, Kemal Burkay yapıyor.¹⁾ Ayrıca bir türkü tanımı getirmiyor ama biz türküyü onun şiirinden anlıyor, onun şiiriyle tanıyoruz.

Türkü dediysem, yanlış anlaşılmasın.. Bunu, Burkay'ın şiirinin «türküsellliğini» vurgulamak için söylüyorum. Çünkü onunkiler, şiirden öte, türkü gibi şeyler, türkü tadı veriyor, türkü gibi kokuyor. «Bir türkünün ucundan tutar gibi şiir söylüyor» o.

Ook seviyor Burkay «türkü» sözünü. (Aslında her ozanın sevdiği sözler, imgeler var. Sözgelimi Başaran «şavk» sözünü çok severdi, hatırlıyorum). «Türkü»yle sarmaş dolaş Burkay'ın şiiri... Sık sık kullanıyor ve yerliyerince oturuyor şiirinde. Şiirini «türkü» üstüne kuruyor, daha doğrusu. Bir bölüğüne de ad olarak koymuş : Gençliğe türkü yakıyor (Gençlik Türküsü), devrimciye türkü yakıyor (Devrimcinin Türküsü), askere türkü yakıyor (Asker Türküsü), Amerikan askerine türkü yakıyor, sömürgene yakıyor, tutsakları bekleyen Memed'e yakıyor; «türkü»ye türkü yakıyor... Dediğim gibi zaten türkü söylüyor o, hep. Kendisi de söylüyor:

«Ben alınlarında yaşamayı güzelleştirenlerin
Gözleriyle toprak konuşup
Dudaklarıyla toprak öpüşenlerin türküsünü söylerim»
(Ben Geliyorum; Prangalar)

Gerçekten, hep «alınlarında yaşamayı güzelleştirenlerin, dudaklarıyla toprak öpüşenlerin» yani emekçilerin türküsünü söylüyor o. Emekçiler için, emekçiye söylenmiş türküler bunlar. Sömürgene de emekçiler adına türkü yakıyor, Amerikan askerine de... Hep iyiye güzele türkü yakılmaz ki !...

(1) Kemal Burkay : DERSİM, Toplum Yayınları, 1975.

((Amerikan Askerinin Türküsü», Amerikan askerinin özeleştirel türküsüdür. «Gün ışığını, çocuk gülüşlerini, kuş seslerini, sonbahar türkülerini, genç kadınların sıcaklığını ve tarla süren ihtiyarların umudunu» kurşuna dizen ellerin türküsü... Vietnam çiçeğini örseleye örseleye kırılan ellerin...

Ben savaştım evlerle, kuşlarla, çiçeklerle
Ben öldürdüm sevdayı ve onuru
İki yanımda iki jandarma gibi salınan
Bu ellerle.

Besbelli daha uzun süre «çocuklara, şiirlere, türkülere» konu olacak «sevdayı ve onuru öldüren» bu eller..

And dağlarında düşen devrim çiçeğinin yiğitlemesidir «Ernesto Che Guevera».

Açan tomurcuğa, akarsuya, zamana karışan Ernesto'nun. Gök-yüzünü ve sevgiyi paylaşmak isteyen Ernesto'nun..

Bir gün son zincir kırılınca
Barışa varınca yeryüzüm
Çimen yapraklarında hatırlayın
Gözleri olacak Ernesto'nun
Kanı olacak açan gülde.

«Yado» da, kavgası yarıda kalmış bir halk kahramanına güzellemedir, yiğitlemedir. «Duvarlar, kapılar, zincirler üzre» yürüyüp, dağ köylerini, arpa ekmeklerini güldürmek isteyenlerin türküsü de denebilir, buna.

Yado bir türküdür söylenir ülkemde
Dağlardan kopup gelen
Sanki bir dal uzanır maviliğe
Toprak doyumsuz güler
Büyür elleri bir tutam ışık
Düşer elleri ölüm
Yado bir sevgidir belirip giden

«Peşmerge»ye, Yado'nun genellemesi gözüyle bakılabilir. Burada da «kurdu, kuşu, toprağı, sevgiyi ve de çağları azadetmek için» kavgaya duran bir devrim neferiyle, bir fedaiyle karşıkarşıyayız :

Yüzünde yağmurların kırbacı
Karla ayazla dövülmüş
Çocuk güüslü
Gözleri keskin
Bir peşmergeydi o

«Ejderha ve Kozalak», Amerika ve Vietnam yani. Bunlardan giderek, zalimlerle mazlumlara, haksızlarla haklılar... Kitabın geniş oyumlu şiirlerinden biri bu. Dokuz öbekten oluşuyor.

Ozan burada da dönüp dolayıp zamanımızın en zoru savaşıma varıyor. Daha doğrusu kurtaramıyor kendini büyüünden bu kutsal kavganın. Vietnamı, Vietnamlarla karşılaştırıyor.. Sonuç Vietnam'ın lehine çıkıyor: «Bıçaklar kemiğe deyince, ağaçlar bir öfkeye varınea. Vietnam güzeldir hepimizden».. Çünkü sırası gelince başkaldırmasını öğrenmiş; ayaklarını rüzgârdan kanat, kıvrık saçlarını isyan ettirmesini bilmişlerdir onlar.

Ne ki, ulaşamaz yardımına onların.. Elleri, ayakları, tırnakları uzaktır ozanın; bu deli rüzgârdan, bu fırtına insanlardan.. Onlar ki, her defasında dalarlar karanlığa delifışekler gibi, vururlar hançerlerini «tutsaklığın, canavarlığın, zulmün, açlığın» bağrına... Onlar ki, «yalın yapıldak, göğüsleri ceviz ağaçları gibi kavruk, gözleri ateşten kor» sokaklardan delifışek gibi geçerler; onlar ki «saçlarında dağların uykusuzluğu»nu taşırlar, «boyunları ipinceek, ekmeği öpüp başlarına koyarlar ve namluları çocukları gibi severler», gayrı onlara ölüm yoktur... Bir kez ekmeği ve namluyu bunea sevmeyegörsün insanoğlu... Ekmeğini elinden alanların yağlı kalın ensesine hançerlerini üşürüp, jetlerini kırık oyuncaklara çevirirler.

İşte o dem, «tan başkalaşır, sular gündüze vurur», zincirler (ağlıya - seslene) kırılır, karanlık dağılır, zulüm kaçar.. O zaman ozanu da türkölü bir salkı yollamak kalmıştır:

Bu senin savaşındır Zencim
Portorikolum, Dominiklim, Hintlim
Bu senin savaşındır Kızılderilim
yadrîlim, Zonguldaklım, Diyarbekirli

Gayrı sömürgene, ağlamak; gözyaşının güzelliğini öğrenmek kalmıştır. Başka ne yapılır «denizler tutuşup, türküler sonsuza akınca»...

«Zulüm» ve «çiçek», nice yakın, nice uzak, nice içice, bir kez daha anlıyoruz Burkey'i okuyunca.. «Pranga» imgesi geniş boyutlar kazanıyor. «Sevgiye vurulmuş kelepçe» oluyor pranga burada. Bir anlamda «Zulme, Çiçeklere vs. Dair», diyalektiğin şiiridir:

Yirminci yüzyılda verildi işbu kavga
Karanlıkla güneş arasında
Kelepçelerle bilek
Tırpanla çiçek arasında
Yaralarım tohumdur geleceğe
Bıçaklar çoğaltır beni
Ve ısıtır geceyi çığlık

Yirmineci yüzyılda verilen bu zorlu kavganın sonucunu da duyuruyor bize, ozan :

Zulmü bir demet çimenle vuracağım alnından
Tomurcuğun ucuyla
Gülün kızılıyla
Ve kardeşlik türküleriyle geçeceğiz
Yirmibirinci yüzyıl kapısından

Doğrudan, iyiden, güzelden yana olmayan herşeye başkaldırının türküsüdür «İsyân». Aklınızdan geçecek, dilinizin ucuna gelecek her kötü'ye isyan.. «Betonlaşan gözyaşına, satılan mutluluğa, demir parmaklıklar ören elin sıcaklığına, kelepçeye harcanan alinterine, korkunun savunmasına, çiçekteki zincire, zincirdeki ekmeğe, şehrin surlarına ve öfkesizliğe, yeşili olmayan göğe ve aç bir köpeğin sessizliğine» isyan ediyor ozan..

Daha nelere isyan etmiyor ki... «Tarihin çamurundan, kurşunla kopan sevdaya; apoletleri büyük beyni küçük generalin güneşsiz gözlerinden, çiçeklerin ölümüne» dek...

Son öbeği şöyle türkünün:

Ekmeğimizi ve sevincimizi
Götüren gemilere
Küskün toprağa, yaslı göğe
Boşalan hayata damarımızdan

Soframızın ve sevdamızın
Ortasına basan
Çizmelere isyan

Burkay, geldiği yörelerin türküsünü de getiriyor gündeme. Dersim'de Munzur'a karışan bir ırmaktan kaynaklanıyor bu türkü : Harçık Boyları..

Bu Harçık boylarının büyüsünü
Bir ben bilirim yavru geyik
Güneşleri kovalarım bilsen
Kayaların türküsü bitirir beni
Orman mı, gök mü içimden geçen

Ozan; 1969 Pir Sultan Olayını, 1938 Dersim Olayını ve Pir Sultan Abdal'ı türkölüyor « D e r s i m »le. Daha önce Dost dergisinde «Yüzler» adıyla çıkan bu şiirde; 16'ncı yüzyılın Pir Sultan olayından. 400 yıl sonraki «Pir Sultan Olayı»na bir çizgi çiziliyor. Onbir öbekten oluşan bu geçişmeli anlatı türküsünde 1938'lerin Dersim'inden kalkıp 16'ncı yüzyılların Sivas illerine, oradan yola çıkıp 1969'ların Tunceli'sine varıyoruz.

Toprağı, karısı ve çocukları «arpa ekmeği kadar» sıcak insanların süngülenişi; güneşleri berdar eden, elin ele-dostun dosta varışını yasaklayan, özgürlüğü ve türkülerini zincirlemek isteyen Hızır Paşalar var «Dersim»de.

Ve Pir Sultanlar var.. Kelepçenin, zindanların ve bebeleri aç bırakan eşkiyaların düşmanı :

Bileğin nerde kelepçeli
Orda vardır Pir Sultan
Başlarsa yeni bir zindan
Orda vardır Pir Sultan
Eşkiyalar tutmuşsa su başlarını
Bebeler açsa
Orda vardır Pir Sultan
İnsan duyarsa
«Topraksız insanın
Ve insansız toprağın feryadını»
Orda vardır Pir Sultan

Zamanı geliyor, bir kez daha çıkıyor ortaya 1Ö6Ö'larda. Vandaö-
ları alıyorlar onu ellerine bayrak diye, yürüyorlar:

Yürüdüler tan yeri al olsun diye
Soğuk putların yerini güneşler alsın diye
Yürüdüler
Ak kağıt üstünden hayata geçirmek için
Özgürlüğü bir selvi gibi dikmek için
Yürüdüler binleroesine biroesine
Bir barış imecesine

Ne ki durmuyor Hızır Paşalar, «bıyıkları gibi yüreği kocaman»
Mehmet Kılan'a kıyıyorlar, söndürüyorlar bir güneşi daha.

Ama sürdü o yürüyüş, sürüyor.. Yürüyorlar Pir Sultan'ın torun-
ları :

Bu yolumuzdur yürüyeceğiz
Tan yeri al olana dek
Bu işimizdir öreceğiz
Toprak elimizde güzelleşecek.

Hepimiz izliyor, gözlüyoruz. İcdevrimini gerçekleştiren Burkey,
sesi gittikçe güzelleşenlerin, yürüyen devrimin türküsünü söylüyor...

«Prangalar»dan

ÖRNEKLER

PRANGALAR

Ben ki yalnızca sevmek isterdim
Sizi, kırları, yaz akşamlarını
Bir kadın eli gibi geçsin
İsterdim saçlarımdan rüzgâr
Bir Hasan var orda dağ köylerinde
Daha hiç okşanmamış
Bir Elif var saçları taranmamış
Trahomsuz büyüsünler isterdim
Öyleyse nedir bu prangalar

Ben kimin ağlamasını istedim ki
Yok ki benim kurşunlarım
Dikenli tellerim, taş duvarlarım **yok** ki

Bir türkü söylerim güneş vardır içinde
Almteri, toprak ve hayat
Beni elleriniz ilgilendirirdi
Gözleriniz, o hilesiz ve dost
Öyleyse nedir bu prangalar

Çocukları kılıçlara büyötmeyelim
Çocukları ağlamaya büyötmeyelim
Ağaçları küstürmeyelim kendimizden
Bombaları çoğaltmasak sevinçler çoğalırdı
Kinleri bilemesek ne güzel gülümserdik

İstesek bölüşürdük doğan günü
Birleşirdi ellerimiz ve türkülerimiz
İstesek bölüşürdük bir dilim ekmeği
Ama ne çoğalırdı yaprakların sevinci
Ne mutlu büyödü çocuklar

Ben sizden bir maviyi gizledim mi
Hangi denizleri kaçırdım sizden
Hangi yağmuru, çiğ tanelerini
Size şiirler getirirdim, nisan aylarını
Yalnızlığımı getirirdim ısınmanız için
Öyleyse nedir bu prangalar

Ben kimin ağlamasını istedim ki
Yok ki benim kurşunlarım
Dikenli tellerim, taş duvarlarım yok ki.

(Ocak -1967)

BEN GELİYORUM

Ben geliyorum
Açlıktan ve tutsaklıktan
İçimden biriken çağlarla geliyorum
Kulaklarımda cehennem gecelerinin uğultusu
Gözlerimde güneş
Gözlerimde herşeyi yenibaştan kurmanın tutkusu

Ben ki tüyü bitmemiş çocuklarım
Açlığı bıçak gibi bilenmiş bir işçiyim
Ben ki küskün topraklarım
Binlerce yıllık zincirlerimle geliyorum
O kurşunlara karşı göğsümle geliyorum
Alınterimi bayrak

gözlerimi kurşun

yumruklarımı görz yaptım geliyorum

Ne ikindi rüzgârlarının okşadığı denize bakan evler
Ne mobilyacı vitrinleri
Ne sevda, para ve ün
O sizi bir kuş gibi götüren otomobil
umurumda değil

Benim için yaşamak
Kalabalıklar önünde taşıdığım bir türküdür
Boyun eğmem hiç bir zorbanın önünde
Hiç bir kirala metelik vermem
Ben alınlarında yaşamayı güzelleştirenlerin
Gözleriyle toprak konuşup
Dudaklarıyla toprak öpüşenlerin türküsünü söylerim
Ellerim uzanır bütün insanların ellerine
O bir dost eli tutar gibi
Tuğla tutan insanların
O kızgın kazanlardan demir döken insanların
Ben geliyorum
Açlıktan ve tutsaklıktan
Sakallarını sabırla büyüten
Üç öğünde üç kez arpa üğüten insanlardan
Alınterimi bayrak
gözlerimi kurşun
yumruklarımı gürz yaptım geliyorum.

(Ocak - 1967)

DEVİMCİNİN TÜRKÜSÜ

Kürt Resifin anısına

Ölüme karşı yaşamadır devrim
Devrim bir sabah
Devrim bir sürgün
Devrimci ki kan kırmızı bir güldür
Devrimcide bir kavgadır ölüm
Neye yarar bıçağa değmiyen bilek
Sevgiye ve kurşuna açılmıyan yürek
Devrim bir türkü
Devrim bir evren
İster kederli ister şen
Bir özsudur yürür geçer yaşamının içinden
Ben ki bir kurşun gibi sevmişim
Potinimi sakalımı
Ben ki dağlara şiir vermişim

Potnim ve sakalım sevmiş kavgayı
Durma, durduğun yerde ölüm
Yürü çiçeklere, sürgünlere
Git savaşa gider gibi düğünlere

Neye yarar bıçağa değmiyen bilek
Sevgiye ve kurşuna açılmayan yürek

Devrim bir türkü
Devrim bir evren
İster kederli ister şen
Bir özsudur yürür geçer yaşamanın içinden

İSYAN

İsyan betonlaşan gözyaşına
Pazarda satılan mutluluğa
İsyan mobilyaya dönüşen
Sevince ve acıya
İsyan demir pamaklıklar ören
Elin sıcaklığına
İsyan almterine bir kelepçenin
Parayla alıp satılan
Güzelliğe ve şiiire isyan

İsyan korkunun savunmasına
Çiçekteki zincire, zincirdeki ekmeğe
Şehrin surlarına ve öfkesizliğe
Yeşil olmayan göğe
Ve aç köpeğin
Sessizliğine isyan

İsyan tarihin çamuruna
Büyücünün soluğuna
Pırlantanın şahına ve şahın burnuna
O şah ki
Şiirler ve insan düşüncesi geçer barsağmdan
Prensler, düşesler, kont mont vs.
Bir de canım Arabistan şeyhleri
Ve boş konserve tenekeleri
Çöplüğe isyan

İsyan Hiroşima'ya
Kurşunla kopan sevdaya
Apoletleri büyük
Beyni küçük generalin
Güneşsiz gözlerine isyan
Çiçeklerin ölümüne

Çocuk gözlerindeki hüzne
Jetler, napalm ve kan
Ve ölü kömür iskeletleri ağaçların
Yaralı hayata isyan ;

İsyan boyun eğiše
Ağır aksak düşünceye
Duvarların suskunluğuna
Zindancının yüzüne ve karanlığa
Demir ökçeye
Ve kelepçeye isyan
İsyan atın sessizliğine
Bekleyen suya
Geç kalan sürgüne
Gürlemeyen dağa
Suskun namluya
Ölü hayata isyan

Ekmeğimizi ve sevincimizi
Götüren gemilere
Küskün taprağa, yası göğ
Boşalan hayata damarımızdan
Soframızın ve sevdamızın
Ortasına basan
Çizmelere isyan

BİR GÜLÜ BÜYÜTMEK YOK MU

Örsün üstünde ses
Ve kıvılcım
Hep gençlik çığlıkları hatırlarım
Ayakları çıplak, göğüsleri yırtık
Yaralarına umut basmışlar
Bir gülümseme gibi taşıyorlar
Kamçı izlerini ve kederi
Hatırlarım
Daha dün gibi
Yüzyıllar boyunca
Ezilenlerin serüveni
Dallar suskun ve buruk
Kar türküleri acılı
Koğuşumdan ve tel örgülerden öte
Diyarbakır şehri suskun
Ova kıpırtısız, dağlar çok uzakta
Ve ben akkor bir öfkedeyim
Böyle her bahar yeşeriyorsam
Kederi ve zehri yeniyorsam
Bir gülü büyütmek yok mu

İzbede
Kavgada
Sevdada varsam
Bir gülü büyötmek yok mu
Geçti ezilenlerin resmigeçidi
Yirminci yüzyıl kapısından
Çıgıllarla, ağıtlarla, marşlarla
Seslerinde kavga ve kin
Özlem ve sevdâ
Bir öfke gibi hatırlarım
Keskin dişlerini efendilerin
Gölüşleri, kamçılar, darağaçlarını
Ben hıncımı bin yıllarca taşıdığım
Bir umut çiçeğı gibi taşıdım
Kavgamdan bir gül çıkar
Bilirim

HARÇİK BOYLARI

Bu Harçik boylarının büyüünü
Bir ben bilirim yavru geyik
Güneşleri kovalarım bilsen
Kayaların türküsü bitirir beni
Orman mı, gök mü içimden geçen

Işık denizine banıp çıkmış
Taze kumaşlar gibi tüten
Kırklar Dağı ardımdadır
Yel gibi geçtim Deliktaş'tan
Bir ben bilirim yavru geyik
Mavi gümüş sularla oynayan
Alabalıklar mı, düşlerim midir

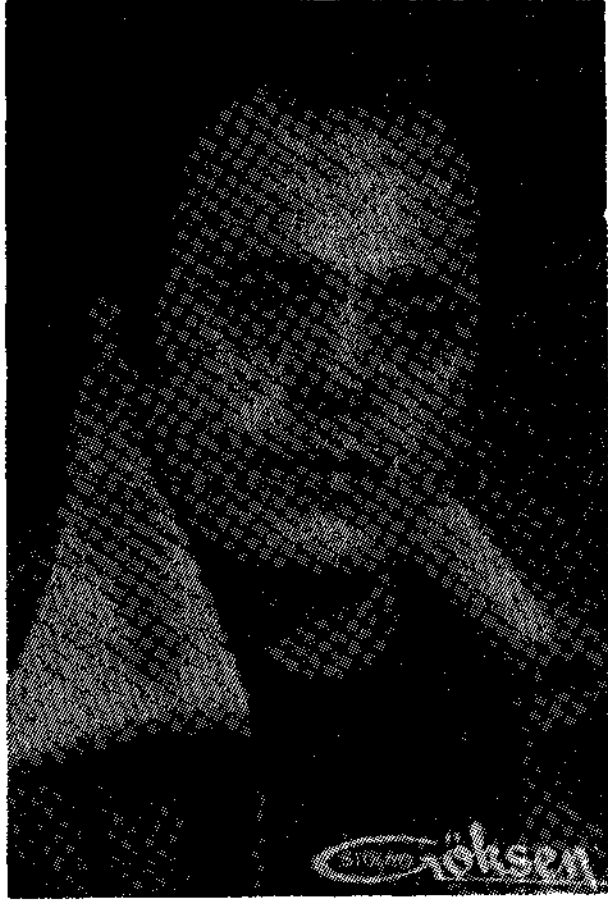
Kutudere ve demli çayların yangını
Yüzleri bir selâmdır dostların
Kirik'te soluklanır mavi
Toprak kokusu, şövalye türküleri
Zagge buruk bir güneştir
İnsanın bulup bulup yitirdiğı

Bu belki güzelliğın ölümü, ölümün güzelliğı
Belki eski ve ölümsüz
Yoğun bir dans içinde yaşam
Su, rüzgar, orman
Geyik ve güneş

Ardımda tutsak bir kent
Korkuya, kuşkuya belenmiş

Rüzgârlarımı alır giderim
İşte bir bıçak ısıltısında dağların özgürlüğü
Eski
Yalnız!
Onurlu bir hüznün gibi
Dağlar dağlasın benimle
Sevdalar sevdalaşsın
Gelecekler döllenir içimde

Yatakta, kavgada, mapusanede
Ve kederli olduğum günler
Ve dalgınken
Harçık boylarında olurum hep
Harçık boyları içimden bir yağmur gibi geçer.



ALİ ÇİÇEKLİ

YAŞAM ÖYKÜM :

Hani okul kitaplarında, türkçe - edebiyat derslerinde çocuklara öğretirler : «Büyük ozan Abdülhak Hamit Tarhan'ın Hayatı, Sanatı, Eserleri» falan diye... Hattâ çocuğu bunu bilmedi diye sınıfta bile bırakırlar. Bizim öyle bir«biyografi»miz, «tercüme-i hal»imiz, «hayatı»mız.. yoktur. Bir gün -olur aa.- okul kitaplarına bizler de geçerse çocukları uğraştırıp üzmeyeceğiz, «hayatımızı» bilmediler diye kırık not alıp sınıfta kalmalarına sebep olmayacağız diye seviniyorum. «Bir Anadolu köyünde doğup büyüdü. Köy Enstitüsü'nde okudu. Öğretmenlikler yaptı. Yazılar, kitaplar yazdı. Halkının yoksulluktan kurtulması uğrunda çalıştı. Sürüldü, öğretmenlikten atıldı, mapusaneye tıkıldı, kıyım kıyım kıyıldı. Hâlen de sürüm sürüm sürünmektedir.» İşte bu «hayatı»ımız..

Ama bizlerin «hayatı» değil de romanı yazılırsa yazılacak, söylenecek çok şey var. O zaman hiçbir «hayat» bizimki kadar ilginç, çarpıcı değildir. Yazılırsa üç bin yıldır Anadolu halkının yapıp yoğurageldiği destanlardan biri çıkar ortaya. Biz bir sürü şey yazdık da bunu yazmadık. Asıl bunu

yazacağız oysa. Öyle parça parça değil, o destansı bütünlükte... Ben şimdilerde bunun üstündeyim.

Yoksa nesini anlatayım «hayatı»mın?

Nüfus kâğıdında doğum tarihim «23.1932» diye yazılı. Yalan, uydurma hepsi. Biz köylüler, hangi ayın hangi gününde değil, hangi yılda doğduğumuzu bile bilmeyiz. Anamız babamız da olsa olsa yaklaşık olarak hangi iş mevsiminde doğduğumuzu, kimlerin çocukları ile yaşıt olduğumuzu bilir.

Ben köyümün okulunu bitirdiğim zaman daha nüfusa yazılı değildim. Öğretmenlerim, -sağolsunlar- nüfusta yazılı olmadığımı, nüfus cüzdanım bulunmadığını bile bile beni okula yazdılar, diploma verdiler. Ben de onları utandırmadım, beş yıllık ilkokulu dört yılda bitirdim, sonra da hangi okula girdimse hep «üstün başarılı» oldum. 1945'te ilkokulu bitirdiğimde ne anamın, ne babamın, ne de kardeşlerimin nüfus cüzdanı vardı. Anamla babamın «hökümet nikâhı» da yoktu. Üstelik babam ben doğmadan iki ay önce ölmüş bulduğundan onları yeniden evlendirmek ve bizi de onların üstüne yazdırmak olanağı da yoktu. Üstüne üstlük babam ayrı bir ilçenin, anam ayrı bir ilçenin ayrı ayrı köylerinin nüfus kütüklerinde yazılıymışlar. Kısaca benim nüfusa yazılmam, nüfus cüzdanı almam, çözümsüz bir sorundu. Hem de önüme düşüp bu işle uğraşacak hiç kimsem yoktu. Ama nüfus cüzdanı olmayınca da Köy Enstitüsü'ne almıyorlardı.

1945'lerde, Elbistan ilçesinin Celâ köyünde, belki on, belki on bir yaşlarında bir köylü çocuğunun, tek başına yollara düşüp, görmediği «seher»de, bilmediği «ökümet kapıları»nda, aylarca «git-gel»lerle kendi kendini nüfusa yazdırması, nüfus cüzdanını cebine koyup tek başına Köy Enstitüsüne yazılması... ne demektir? İşte sadece bu, bir büyük destandır. Yazılmalı. Neyse nüfusa böylece kendim yazıldım. Doğum tarihimin «2 Mart» olduğunu nüfus kâtibi uydurdu, «1932» sini de ben uydurdum.

Anam, o yıl, -1945 yazı- on yaşını yeni bitirdiğimi, on birine girdiğimi söylüyordu. Fakat ben «yaşım küçük olursa Köy Enstitüsüne almazlar» korkusu ile on üç yaşında yazılmam gerektiğini hesabıyordum. Öyle ya ilkokula başlama yaşı yedi, beş yıl da ilkokul, eder on iki. Demek ki insan ilkokulu bitirince on iki yaşını tamamlayıp on üçüne girmiş olmalı. 1945'ten on ikiyi çık, 1932... Demek ki ben 1932 doğumlu olmalıyım. Anamın dediğine göre yazılırsam 1934 eder. Gerçi ben ilkokula çok küçük başladım ve dört yılda bitirdim. Ama kanuna göre yedi yaşında başlayıp on ikisinde bitirmem gerek. 1934 - 1933 yazdırırsam yaşım kanuna uymaz ve beni Köy Enstitüsüne almazlar... İşte böylece kafamdaki kanun kaygısı ile 1932 doğumlu oldum.

Anamın dediği de şu : «Sen çavdar çiçek açınca, töbe, yok azaman değil harmana gem (dögen) atılınca oldun.»

Babam öldüğünde ben anamın karnında yedi aylık imişim. Beni doğurunca «Hani bunun babası? Götürün babasının kucağına verin!» diye lohusa yatağına yatmak ve beni kucağına almak istememiş. Hısım akraba,

konu komşu kadınları zorla yatırmışlar yatağına. Bu kez de -yaz olduğundan- herkes damlarda yattığı halde onun yatağını dama çıkaramamışlar. O sıcaklarda, bitin pirenin içinde günlerce evin içinde yatmış benimle. Tek başımıza. Böylece kendisi rahatça ağıt edip ağlarmış, hem de kocasının iki ay önce ölüp çocuğunu ana rahminde yetim koması ve sonuç olarak çocuğunu babasız doğurması bir ayıpmış gibi bebeğini elâlemin gözünden kaçırmış. Bir yandan da «Bu bebek sesi nereden geliyor yahu?», «Hunulu Ali'nin öksüzü. Avrادی bir oğlan doğurdu.», «Nesine gerekti fıkaranm yahu, başındaki iki öksüz yetmiyor muydu? Madem babaları öldü, vara bu da olmayaydı.»... gibi konuşmalar yüreğine çok dokunurmuş da «Babasız olunca bir bebeği bile çok görüyorlar adama» diye ağlarmış.

Yabasız harman sahur dum
Cecin bir yana devirdim
Kınaman komşular beni
Babasız çacuk doğurdum
Firak deli gönül firak
İçinden oynuyor yürek
Babasız çocuk mu olur
Ocak başlarından ırak

Ben beni bildim bileli anamı hep böyle ağıtlar yakıp ağlar gördüm. Usta bir ağıt ozanıdır anam. Çektiği nice çilelerden süzölmüş, her biri bir zehir damlası ağıtlar... Onun romanı da ayrıca yazılmalı.

1933 - 34'lerde işte bu anadan doğdum : Elbistan'ın Celâ köyünden İrahma. Beni anamın karnında koyup giden babam, Afşin'in Hunu Köyünden Çiçekli Durmuş. Önce asker kaçağı iken, can yoldaşı ve kardaştan ileri emmisi oğlunu bir candarma vurunca o da o candarmayı pusuya düşürüp tabanlarını at nalı ile nallamış, bu yüzden de dağa çıkıp eşkıya olmuş. Sonra da kimlik değiştirip Maraş'ın dağ köylüklerinde gezgin satıcılığa girişmiş. Bu sırada anamı görüp istemiş. Evlenip anamın köyüne, Celâ'ya yerleşmişler. Celâ'da adının Ali olduğunu söylemiş. Onun için babamı Hunu'da Çiçekli Durmuş, -çünkü oraya da Elbistan'ın Çiçek köyünden göçmüşler- Celâ'de de Hunulu Ali diye tanırlar. Babamın öyküsü de ayrı bir roman konusu .Bunlar hep dönem dönem ölkemizin kesitleri. Hep yazılacak. Bana babamın adını komuşlar.

Benim yetiştiğim dönemde yeryüzünde dikili ağacımız yoktu. Dayanılmaz bir yoksulluk içinde büyüdüm. Anam beni köy Enstitüsüne yolcu edeceği gece sabaha dek sırtımdan bit kırdı. Beni uyandırdığı zaman gözleri kan çanağı, bit öldüren tırnakları kan revan içinde idi. Bu sahneyi unutamam. Diyebilirim ki düşünce, tutum ve davranışlarım üzerinde bu sahne başlıca belirleyici etkindir.

Düziçi Köy Enstitüsü'nde okudum. İki yıl köy öğretmenliğinden sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'ne gittim, Edebiyat Bölümünü bitirdim. Kent-

lere ve bürokratik ilişkilere alışamadım. Önceleri ben de burjuvalaşma özleryle çırpındım. Kökenimi unutmaya çalıştım. Bu yönde hayli yol da kat ettim. Köy ağaçlarını, bürokrat takımını, burjuvayı, küçük burjuvayı yakından, içinden tanıdım. Giderek hepsinden tiksindim. Özellikle küçük burjuvanın ikiyüzlülüğünden, dönecliğinden, kaypaklığından, çıkarıcılığından, ahlâksızlığından iğrenir oldum. Bütün bu sınıf ve zümrelerin adam-larıyla hiçbir zaman geçinemedim. Bu yüzden geçimsiz bir adam oldum. Hakkâri'den İstanbul'a, Çal'dan Ankara'ya, Ardıl köyünden Konya'ya asker sivil, kız erkek, ilk orta lise... yurdumun her bucağında, her çeşit, okulda öğretmenlik yaptım. Yazılar yazdım, konuşmalar yaptım, dergiler çıkardım, kitap yazdım. TÖS ve TÖB-DER çalışmalarına katıldım. Gün-lük yaşamımda dur durak olmadı.

1960 - 65 arası 27 Mayıs havası dışında öğretmenliğimin hemen her yılı olaylı geçti : İki yıllık köy öğretmenliğim sırasında İlköğretim Müfet-tişi ile döğüşüm. Ben o yıllar ateşli bir ırkçı - Turancı idim. Evimin du-varlarında Bozkurt resimleri asılıydı. Müfettiş Bey bunları görüp konuyu deşince «ülküdaş» oldumuzu anladı da canıma okumaktan vazgeçti.

Gazi eğitim'i bitirip Hakkâri Ortaokuluna atandığımda daha öğrenim yılını tamamlamadan Vali Paşa görevime son verdi. Polise buyurdu ki «buna komünisttir diye dosya düzenleyin, askerde çavuş çıkması için de gerekli tahkikat evrakını hazırlayın.» Oysa ben o yıllar hâlâ Turancılıktan vazgeç-miş değildim, vatan-millet- Sakarya havalarında idim, komünizmin «k» sin-den de haberim yoktu. O zaman başladım bu konuda düşünmeye.

Yedek Subay okulu çavuş çıkma korkularıyla geçti. Sonunda okul ku-mandanı, «Ben valinin yazısına değil, oradaki Askerlik Şubesi Başkanının yazısına ve burdaki öğretmenlerinin düşüncelerine bakarım. Onlar da seni öğüyorlar.» dedi ve ben Yedek Subay olarak Konya Assubay Okuluna öğretmen atandım. Askerlikten sonra Konya Ereğlisi'ne verildim. Orada da okul müdürü ile geçinemedik. Bir yıl dolmadan beni sürdüler, okul müdürünü önce lise müdürü, daha sonra şube müdürü, bakanlık müfettişi filan yaptılar. Bense sürgüne gitmektense öğretmenlikten ayrılıp İş Bankası memurluğunu yeğledim.

Bir yıl banka memurluğundan sonra Niğde-Aksaray Lisesinde yeniden öğretmenliğe döndüm. Orada da çıkardığım «ÇIRA» dergisinin «Ç»sini orak çekice benzettiler. O vartayı da 27 Mayıs sayesinde atlattık.

27 Mayıs'tan sonra Konya Erkek Lisesinde dört beş yıl şöyle gönlümce bir edebiyat öğretmenliği yaptım. Fakat 1955'te «KIRAT» daha koalisyon yolu ile iktidara gelir gelmez bana da iki müfettiş damladı. «Teftiş, tahki-kat» derken bir ayda iki kararname çıkararak iki kez sürdüler. Üstelik de Müfettişlerin düzenlediği dosya üzerinden 141-142. maddelerden ağır ceza-ya verildim. Böylece TÖS zamanında «öğretmen kıyımı» diye adlandırılan olaylar benimle başladı.

Denizli-Çal Ortaokulunda sürgünken TODAİE (Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü) sınavını kazandım. Fakat Bakanlık bu okula gir»

meme izin vermedi. Danıştay kararı ile girdim. Enstitüyü «Üstün Başarı» ile bitirdiğimden öğretim üyelerinin isteği ile Genel Müdürlükçe TODAİE'de görevlendirildim. Fakat gene Millî Eğitim Bakanlığının önerisi ile benim orada görevlendirilmeme esas olan Bakanlar Kurulu Kararı değiştirildi ve benim atanmam engellendi. TODAİE içinde bu kararname, «Ali Çiçekli kararnamesi» diye ün yaptı.

Gene -bu kez Ankara'da- ortaokul öğretmenliğine döndüm. Gene ikinci yılımı tamamlamamıştım ki «Öğretmen Boykotu» nedeniyle önce açığa, sonra da bakanlık emrine alındım, gene mahkemeye verildim. Aynı günlerde karımdan da ayrıldım. Dışardan bütün güçleriyle hükümet, içerden hanım bastırdı...

Elimde bir kırık bavulla İstanbul'a göçtüm. Bu ürkünç kentte sil baştan yerleşme ve ekmek savaşıma giriştim. Önceleri kalemime yaslandım, sonra, da gene Danıştay kararı ile öğretmenliğe döndüm. İkinci yıl evlendim, yeni ev kurma çabalarına giriştik. Artık buradan emekli olmayı kafama koymuştum ki 12 Mart bastırdı. «Balyoz Harekâtı»nda binlerle, onbinlerle birlikte karımla ben de tutuklandık. Gözaltı ve tutukevlerinde yirmi bir ay sorgumu bekledim. Yirmi bir ay sonra sorgumu yapıp salıverdiler. Karım içerde, ben sözümona dışarda...

Şimdi İstanbul'da öğretmenim. «İyi saatte olsunlar» izin verirlerse emeklilik hakkımı kazanmak ve kitaplarımı yazmak istiyorum. Özgürlük ve demokrasi denen o nazlı gelinin vatan toprakları üstünde salma salma gezdiğini görmek, bir daha gitmemek üzere sokaklarımıza, evlerimize girdiğini görmek umut ve düşleriyle avunuyorum. (1974'te yazıldı)

SANAT ANLAYIŞIM

Sanatçı bir insandır..Böbreği, ciğeri, kalbi, midesi, beyni, salgı bezleri ... olan somut bir insan. Dış dünyadan duyularının yeteneğince bir şeyler algılar, iç dünyasında organlarının fiziksel -kimyasal işlevleriyle, yeteneklerinin olanakları ölçüsünde bu algıladığı şeyleri yoğurarak gene dış dünyaya her hangi bir yolla ve her hangi bir biçimde yansıtır. Bir insan olan sanatçıda her şey insanın bu doğası, türlü yeteneklerinin insana sağladığı olanaklar, organlarının işlemesi ya da iyi işlememesi sonucu oluşan etki ve tepkilerin sınırları içinde ortaya bir şeyler koyar. Sanatçı da doğasının bu olanaklarını, sınırlarını, ölçülerini aşamaz. Örneğin bir insan olan sanatçının da bir bilinci vardır ve bu bilinç sağlıklı her insanda olduğu gibi sanatçıda da bilinçaltını sürekli denetler. Dışardan bir etki ile ya da hastalık sonucu bu bilinç altı denetimi bozulmadıkça yani bilinç denilen insan yeteneği yok olmadıkça sanatçı bilinç altında olup bitenleri isteği ile bilinç üstüne çıkaramaz. Ben bunu yapıyorum diyen, kendini ve kendine kulak asanları aldatıyor demektir. Onun için kaçınılmaz olandan kaçındığını sanmak, insan doğasının olanakları ile sınırlı algılama ve yansıtımları şu bu zorlamalarla başka bir şeymiş gibi göstermek aldatmacasından kendini kurtaramayanlar sanatçı olamazlar. İkinci Yeni-, Sürrealizm, Soyutçuluk vb., modaları bu yüzden hurafelere dayanan saçmalıklardır.

Herkes yaptığını bilinçli olarak yapmalı, neleri algıladığının ve neleri anlattığının farkında olmalıdır. Neyi anlattığını, neyi anlatmak istediğini ben de bilmiyorum olmaz. Bu nedenle her sanat eserinin sanatçısının da açık - seçik tanımlayabildiği bir «BİLDİRİ»si olur. Bildiriksiz sanat eseri olmaz. Ben yaptım oldu diyenleri sanatçı saymam.

Bir de sanatı kendi başına, bağımsız düşünemeyiz :

1. Her insan gibi sanatçının da hiçbir duygusu, hiçbir düşüncesi, hiçbir düşü ya da umudu yoktur ki belirli bir sınıfın damgasını taşıyasın. Belirleyici olan budur. Belirleyici olmamakla birlikte bir toplumun bireyi olan sanatçının, ulusal olan, bölgesel olan, soya çekimden gelen birtakım nitelikleri, özellikleri ve yetenekleri vardır. Her sanat eserinde o eseri yapan sanatçının bu sınıfsal, ulusal, bölgesel, toplumsal eğilimlerini ve niteliklerini buluruz. Hiçbir sanatçı kendi istemi ile bundan kaçamaz.

2. Sanat bir dünya görüşünün, bir felsefenin yani bu bütünün bir parçasıdır. Son çözümlemede iki dünya görüşünden, iki felsefeden birinin bir parçası: Ya idealizm, ya materyalizm. Öyle ise sanatçı, bu görüşlerden hangisini seçtiğini bilmeli, sanatının yerini bu bütün içinde bilinçle saptamalıdır. Hoş bilmesede sonunda olacak budur. Bu da kaçınılmaz olandır. Ben materyalist felsefeyi benimsemiş bir kişi kaldığım sürece idealist felsefe ürünleri olan yapıtlara sanat eseri diyemem.

3. Ne türlü ve hangi savda olursa olsun her sanat eseri bir araçtır. Sanatçının, kendinden başkalarına bir şey söylemek istediği, evrene bir bildiriye ulaştıran bir araç. Bir bakıma da bir propaganda, bir ajitasyon aracı. İnsanı mutlu kılacak, mutluluğun önündeki engelleri temizlemek için başkalarını yardıma çağırmak yolu ile kitleleri birleştirecek inandırıcı ve devindirici bir araç. Öyle ise bunu neden şu bu kalıplarla, şu bu lâfazanlıklarla gizlemeye çalışmalı? Hodri meydan!.. Kavgamın, dünya görüşümün, kendinden yana olduğum sınıfın buyruğunda yazar çizerim. Dürüstçe kabullenilmesi gereken, nasıl olsa kaçınılmayacak olan işte budur.

4. İnsan, elbet insan olan sanatçı bir bütün varlıktır. Ne kafası, ne yüreği bölme bölme değildir. Şurada alışveriş yapan, şurada arkadaşlık eden, şurada oy kullanan, şurada döğüşen... adam, bu eserin sanatçısı olan adamdır. Ben orada yurttaşım burada dostum, şurada babayım... ama burada sanatçıyım. O başka, bu başka... Olmaz böyle şey. Kendini çokluktan kurtarıp bir'e indiremeyen, hele de bu çaba içinde olmayan adama sanatçı sanatçı diyemem ben. Sanatçı, her şeyiyle tutarlı, kendi kendisiyle çelişkisiz, sanatı düşüncesine uyan, yaşamı ile bütünleşmiş, kısaca kendini bir'e indirmiş, hiç değil bunun gereğine inanan ve bu çaba içinde olan bir kişi olmalıdır.

Bu dediklerimiz sanatın özü, bildirisiyle ilgilidir. Elbet bunun bir de sunuluş biçimi olacak. O da kime hangi bildiriye sunmak, iletmek istiyorsan onun en iyi anlayabileceği dili yakalamak sorunudur. Bu ise işin teknik yanısıdır. Sanatta teknik de çok önemlidir. Belki sanatçı da herkesin söylediğini söyler. Fakat o bildirisini anlatmanın en etkili, en güzel yolunu bulmuştur. Bu nedenle sanatçının eğitimi, teknikten anlar hale gelebilmesi çok önemli-

dir. Sanatçı, Önce işinin çırağı olmalıdır. Ha bire yeni anlatım yolları, yeni teknikler araştırmalıdır. Yoksa bilinen şeyleri bilinen biçimlerde anlatmaktan öte bir şey yapılmış olmaz.

ESERLERİ :

İnceleme - Araştırma : Divan ü Lügat-it Türk (1970), İslamlık Öncesi Türk Edebiyatı ve En Eski Metinler (1970), Yunus Emre (1971) Kompozisyon Kılavuzu (1972).

KAYNAKÇA :

Ali Hikmet : İslamlık Öncesi Türk Edebiyatı, Cumhuriyet, 31 Aralık 1970

«Yunus Emre'den

ÖRNEK

YUNUS EMRE'NİN EVRENE BAKIŞI VE FELSEFESİ

Yunus, elbet, her şeyden önce bir din - tasavvuf - tekke ozanıdır. Görüşlerini ve inançlarını tasavvuf felsefesi ve özellikle «Vahdet-i Vücut» kuramı dediğimiz, eski Grek - Lâtin filozoflarından da esinlenen «islâmî felsefe» sınırlar. Bu felsefenin özü, kabaca ve kısaca şudur*:

Daha hiç bir şey, zaman ve mekân yaratılmamışken tek başına Tanrı vardı. Tek varlık (vücut-u mutlak) ve kesin yokluk (adem-i mutlak)... Tanrı gerçi eksiksizdi, varlıkları (mevcudatı) yaratmaya ihtiyacı yoktu (kemal-i mutlak'tı). Fakat o «kemal-i mutlak», aynı zamanda «cemal-i mutlak»tı (mutlak güzelliği). İşte o «cemal-i mutlak» kendi güzelliğini görmek ihtiyacı ile çevresindeki yokluğa (adem-i mutlaka) bir «nazar kıldı» (baktı) («Adem-i mutlak», bir «ayna hükmündeydi; sanki duvarları, tavanı, taibani ayna olan bir oda gibi...») İşte o zaman o sonsuz yokluk kendi görüntüleri ile doldu. Ve «kadir-i mutlak» (her şeye gücü yeten) Tanrı, kendi güzelliğini yansıtan bu görüntüleri, (kendi görüntülerini) görüp sevdiği için gördüklerine «kün = ol» dedi, «feyekün = oldu»... İşte evren ve «mevcudat = varlıklar, yaratıklar» böylece yaratıldı.

Demek ki, evrende ne ki var, hepsi kendi başına var olan gerçek varlıklar değildirler. Onların varlıkları görece (izafî) dir. «Var», «varlık» diye bir şey yoktur. Var olan tek şey Tanrının kendisidir. Var gibi görünen öteln şeyler, hep Tanrının birer görüntüsüdür. Bütün varlıklar gerçekte tek bir varlıktır: Tanrının kendisi. Kalb gözü açılmamış, gözündeki «gaflet perdesi» kalkmamış «ham» kişilerin ayrı ayrı gördükleri, çok sandıkları her şey Tanrının bir parçasıdır. Bu sırta eren «mevcudat», kendi yokluğunu bilir ve «ENEL HAK» (BEN ALLAHIM) diye çağırır. Nesîmî'nin dediği gibi :

«Söyler tef ü çeng ü ney enel Hak»

ya da Yunus gibi :

«Enelhak çağıruban dara varayın mevlâ»

diye yalvarır. Amma bu sırrı bilmeyen, dinin dışını biçimini alan «zahit»ler (softalar, mollalar), böyle diyenleri kâfir sayıp Nesîmî gibi derisini yüzerler, Hallac-ı Mansûr gibi «dara» (darağacma) asarlar.

Bunun için bütün varlıkların son dileği Tanrıya kavuşmaktır. Yani bütününü ile birleşmektir. Nasıl, buhar olsun, damla olsun, pınar olsun, ırmağ olsun bütün sular aynı yerden çıkıp gene aynı yere dönerlerse, nasıl ırmaklar okyanuslara ulaşmak için dağları yarıp vadileri düzleyerek, taştan taş çarpılarak,, çağıl çağıl, inil inil denizlere, okyanuslara akarlar, ancak oraya kavuşunca susarlarsa, varlıklar da Tanrıya kavuşunca tamamlanıp «sükûn» bulurlar. Ondan ayrı kaldıkça onun özlemi ile yanar tutuşur, ağlayıp inlerler:

«Derviş gözü yaş gerek
Bağrı başı taş gerek.»

Bir görüntüden ibaret olan bu dünyada ve ahirette Tanrı'dan başka hiç bir şey istemezler. Cenneti, cennet köşkerini, hurileri bile...

Cennet Cennet dedikleri
Birkaç köşkle birkaç huri
İstiyene ver anları
Bana seni gerek seni

Yaratılışın asıl nedeni «hüsn'ü mutlak» (Tanrının güzelliği) olduğuna göre her şeyin temeli de güzelliştir. Ancak tersi olmayınca hiçbir şey belirmeyeceği için «her şey zıddıyla vardır». Yokluk olmayınca varlık, kötülük olmayınca iyilik, çirkinlik olmayınca güzellik nasıl belirir. Onun için Tanrının görüntüleri olan olumlu şeylerdir istenecek. Bütün eğilimler, yönsemeler hep «güzel» edir.

Güzel'e varmanın, Tanrıya kavuşmanın tek yolu «Aşk» tır. «Aşıktır her işin başı», «aşk olmayınca meşk olmaz»... Onun için bütün evren bu aşk «içredir» «Derviş kişi âşık gerek»...

Varlıkların en sevgilisi insandır. Çünkü insanda gönül vardır ve gönül tanrının evidir. İnsanda tanrının en güzel sıfatları toplanmıştır. Gönül yıkmak Kâbeyi yıkmaktan daha günahtır.

Gönül çalabın tahtı
Çalap gömüle baktı
İki cihan bedbahttı
Kim gönül yıkar ise

İşte tekkelere bunu, Tanrıya kavuşmanın, onunla bir olmanın, ikilikten kurtulmanın yolunu öğrenmek için koşarlardı. Çünkü bu yol, öğrenilirdi. Varılır bir mürşitten el tutulur (ona mürit olunur), o da müritlerine bu yolu öğretir. «El ele, el Allaha»... «Tarikat» Arapça «tarik» kelimesinden tti-

fer, o da yol demektir. Tarikatler işte bunun için kurulmuştur aslında. Fakat sonraları tarikatler, tekkeler bozulmuş, kokuşmuştur.

Özü bu olan tasavvuf felsefesi, derinlere indikçe sofileri sınırsız bir hümanizme götürüyor. Bu nedenle Yunus da Mevlâna gibi büyük bir hümanisttir. Eriştiği yüce düşünceleri, o çağın koşulları içinde, o çağın kalıpları ile, dine ve Tanrıya bağliyerek söylemiştir. Fakat çağının iskolastik düşüncesinin sınırlarını aşmış, biçimsel dinciliğin kalıplarını da kırmıştır. O bir öz ve gönül adamıdır:

Gelin tanışık edelim
İşin kolayın tutalım
Sevelim sevillelim
Dünya kimseye kalmaz



Duruş kazan, ye yedir
Bir gönül ele getir
Yüz kâbeden yeğrekdir
Bir gönül ziyareti

«Dinime karışan bari müslüman olsa» örneği, çevreye gösteriş yapan softalara Yunus'un öğüdü şudur :

Kerametim var cüyen halka sâlusluk satan
Nefsin müslüman etsin var ise kerameti

Müslümanlık da öyle sadece, beş vakit abdest alıp namaz kılmak da değil:

Bir kez gönül yıktınsa bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahî elin yüzün yumaz değil

Gerçek aşk adamı, gönül adamı öyle biçimsel ibadetlerle ölçülmez;

Dost yüzün görünce şirk yağmalandı
Onun'çün kapıda kaldı şeriat

Bu mertebeye gelen âşık, artık «din - diyanet, millet» sınırlarını aşmış, evrenselleşmiştir:

Din diyânet sorarsan âşıklara din ne hacet
Âşık kişi harab olur, harab bilmez din diyanet

Onun için artık her şey «bir»e inmiştir :

Dört kitabın mânâsın okudum hasıl ettim
Aşka gelince gördüm bir uzun heceyimiş.

Ö noktada artık, dîn, ırk, «kâfir - müslimân» ayrılığı kalkmıştır. İnsan. artık salt taşandır ve bütün insanlara bir gözle bakılır :

Yetmiş iki millete bir göz. ile bakmayan
Şer'in evllyasıysa hakikatte âsidir



Yetmiş iki millete suçum budur hak dedim
Korku hıyanetidir ya ben niçin korkarım



Din ve milletten geçer aşk eserinden duyan
Mezhep ve din' nü seçer kendimi yoğa sayan

ölümden, azrailden, mezara sorgu. İçin gelecek zebanilerden de korkusu kalmamıştır artık :

Azrail «ehnez yanıma sorucu gelmez sinime
Bunlar benden ne soralar onu sorduran ben oldum.

ölümden sonra da ©imn bir tek kaygısı vardır: O aşk ve özlem :

Ten çürüye toprak ola
Tozam hey dost deyi deyi

Yunus, bu özün dışındaki bilgiçliklere de kafa tutar. Bilimin, bilginin de bir tek amacı vardır. Bunu anlamadan, ne kadar okursan oku, boşunadır:

İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir
Çtin kendini bilme/sin' bu nice okumaktır



KEMAL BAYRAM ÇUKURKAVAKÜ

YAŞAM ÖYKÜM :

Beni çok sıkan, zor gelen, için-için ürperten, üç sözcüklü bir soru var. Kim nerede, hangi koşullar içinde buna yönelse, özümde dünün içinden kalma, kabuk bağlamış bir yığın yaranın yeniden kanadığını duyarım. Bu üç sözcüklü soru «Yaşam öykünüzü anlatır mısınız?» diye başlar. Aslında bunu alışılmış ölçüler içinde yanıtlamak kolay. Ne var ki böylesi yaşam öyküleri, keçi boynuzu tadı bile vermez. Ya anlatanın böbürlenmelerini okursunuz, ya da bilmem hangi tarihte başlayıp henüz kesin düğümlere ulaşmamış soğuk bir çizginin ufak tefek zikzaklarını izlemek zorunda kalırsınız. Önemli mi bu? Ayrıca kime ne yarar sağlar? «Yazarım, Sanatçıyım» diyebilen kişinin, nerede doğduğu, hangi Okulları bitirdiği, ne gibi işler yaptığı okuyana ne verir? Örneğin bu soruyu yönelttiğimiz birisi «Ben Konyanın Çumra ilçesine bağlı Arpasaraycık Köyünde, 1934 yılında doğmuşum. Yoksul bir Köylünün çocuğuyum» dese kimi yerinden kımıldatır? Oysa aynı kişi :

«Ben bozkırda doğmuşum,
Bozkır emmiş ilk göz yaşımı.
Saatler geçirmişim kimsesiz
Keven'ler duymamış telaşımı..»

dese daha duyarlı olmaz mı? Bunda minicik dünyaların uçsuz bucaksız gibi gördüğü Anadolu bozkırlarında, Anadolu kadınından doğaya sıcak ve doyumsuz bir uzantıyı bulmaz mıyız? Hayvanıyla, insanıyla doymamış bir toplumun Ozanı, acılarını, yoksunluklarını, bunu büyüten ortamı dizelerinde ortaya koymak durumundadır :

«Aç gezdim, aç büyüdüm,
Boyun bükmedim beye-ağaya,
Güneşimi çaldı bodrumlar
İçimde güneşler büyüttüm doğaya...»

dizeleri az şey mi söyler insana?

SANAT ANLAYIŞIM :

Sanat, bir kavga işidir. Sanatçı bir kavga eridir. Bu kavga toplumların yapısında vardır. Bu bilince ulaşmamış kişi, kiminle beraber ve kime karşı kavga vereceğini bilemez. Bunu bilmeyenler sanatçı olamazlar.

NOT :

Kemal Bayram Çukurkavakh, Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Apasaraycık Köyünde doğmuştur. On bir yaşında öksüz kalmış ve İvriz Köy Enstitüsüne girmiştir. Ancak mahalli gazete ve dergilerde yazdığı yazılar ve şiirler dikkati çektiğinden Adana Düziçi Köy Enstitüsüne sürgün edilmiştir. Bu Ensittüde bir ay kadar kalan Çukurkavaklı'nın başından siyasal düşünceleri nedeniyle bir LİNÇ olayı geçmiştir.

Yaralı olarak ve 17 yaşında Cezaevine konan Çukurkavakh Bahçe ve Adana Hapishanelerinde bir yıldan fazla yatmıştır.

Cezaevinden çıktıktan sonra garsonluk, bulaşıkçılık, otel kâtipliği, Gazete Muhabirliği yapmıştır. Adanadaki Bugün Gazetesinde İstanbul'da yayınlanan Dolmuş Dergisinde, Pazar Postasında çalışmış 1960 dan 1968 e kadar Akşam Gazetesinin Adana ve Ankara İdare Müdürlüklerinde bulunmuştur.

1968 den bu yana Ankara'da YENİGÜN Gazetesini yayınlamaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

ESERLERİ :

Ş i i r : Erken Öten Horoz (1976), Bir Kök Bin Damar (1978)
D e n e m e - G e z i : Biri Yer Biri Bakar (1976), Düşe Kalka (1976),
Lenin'in Ülkesi (1976), Mezopotamya (1976)

YAZDIĞI YERLER :

Çizgi (Adana), Güney (Adana), Salkım (Adana), Kaynak, Bizim Yayla (Konya), Pazar Postası, İmece .Proleter, Dolmuş, Karikatür, Halk (Bakırköy Halkevi Dergisi), Çiftçi, Vatan Sanat, Yaprak; Bugün (Adana), Akşam, Yenigün dergi ve gazeteleri.

KAYNAKÇA :

- : Erken Öten Horoz; Politika, 18.12.1976
İlhami Soysal : Erken Öten Horoz; Vatan, 7.1.1977
Süleyman Yağız : Öz-Yaşamdan Kaynaklanan Bir Duyarlık : Kemal Bayram; Politika, 1977
Süleyman Yağız : Dört Ozan/Biri Kemal Bayram; Çağ, Şubat - 1977
Fakir Baykurt : Erken Öten Horoz'un Düşündürdükleri; Varlık, Mart - 1977.
Mehmet Bayrak : «Uzun Acılar»dan Geliyor Kemal Bayram; Yenigün 19.3.1977.
Behzat Ay : Linç Edilen Genç Ve Geçmişten Dersler; Politika 25.2.1977
H. İ. Dinamo : Erken Öten Horoz; Vatan, 14.6.1977.
(Kemal Bayram'la ilgili tüm yazılar Erken Öten Horoz'un basımlarına eklenmiştir.)

«UZUN ACILAR»DAN GELİYOR KEMAL BAYRAM

«Uzun acılardan geliyorum yana yana
tıka basa doluyum»

Kemal Bayram'ın bir şiirinden alınan bu iki dize, hem sanatçının hem de şiirinin özaniyatıdır bence. Ve bence «Erken Öten Horoz» un adı, «Uzun Acılardan Geliyorum» olmalıydı. Çünkü uzun uzun acıların, sıkıntıların, çilelerin, çekilerin, öfkelerin, umutların birikimidir Kemal Bayram'ın şiiri.

Toplumcu yazınımızda birçok örnekleri var böylesi şiirin. Acılar, umutlar üstüne kurulmuş, filizlenmiş ve çok sonraları boy atmış, dal vermiştir. Bir Ahmed Arif, bir Enver Gökçe şiiri böyledir, sözgelimi. Acılı bir ortam ve umut beslemiştir bu şiiri .Ve hep acıyı, umudu söyler bu şiir...

Ozanlar, yazarlar vardır, acılara bata çıka geçenler devrimeî savaşımın içerisinde.. Çağıltıdan uzak besleyici bir su gibidir ürünleri. Ortamını bulunca iliğine dek işler geçtiği yerin, yörenin. Yeşertir, canlandırır tüm bir yöreyi. Ovanın, bozkırın ortasında daha bir göze batır bu yeşillik, aydınlık.. Bunun için de karanlıkçı güçler kökünden

kurutmaya, bunu yapamaları bile sağa sola saçarak güneşin kavurucu sıcaklığı altında kurutmaya, etkisizleştirmeye çalışırlar...

Köy Enstitüleri hareketi içinde de bunun örneklerini görüyoruz. Bilinen genel kıyımın ötesinde örnekler bunlar. Bir Cesarettin Ateş, bir Turan Aydoğan, bir Hasan Turan ve bir Kemal Bayram... Köy Enstitüsü yıllarında şiirleri elden ele, dilden dile dolaşan, toplumcu-gerçekçi sanatın özünü daha o yıllarda elyordamıyla kavrayan, yakalayan bu ozanlar şimdi nerelerde?.. Yücel-Öner Davası'nda şiirleri birer suç kanıtı olarak kullanılan bu ıssız, ünsüz sular nerelerde kaldı?.. C. Ateş, «Yeter», H. Turan, «Me'm Alacak Felek Benim» diyordu. Turan Aydoğan'sa anasına bir şiir-mektup yolluyordu.

Kemal Bayram Cukurkavaklı'ya gelince... Topraksız bir köy emekçisinin oğludur o. «Babasını ağaların, anasını inoe hastalığının yediği» biri.. Daha onbir yaşında kimsesiz kalmış, kurtuluşu, «öksüz mektebi» olarak bilinen İvriz Köy Enstitüsü'ne girmekte bulmuştur. Girmeye girmiştir ya, Köy Enstitülerinin yozlaştırıldığı, baskı altına alındığı bu dönemde, bir «erken öten horoz» yani «erkenlik horozu» olup çıkmıştır, despotluk ve burjuvazi törelerince... Herkes uykusundayken uykuları bölen, bunun için de başı kesilmesi gereken bir horoz...

Eyy.. kocaman
Öfkesinde ünlü
İşinde üretken olan
Ben bir erkenlik horozuyum
Gerisi yalan...

Burjuvazi, «muhterem vatandaşların da yardımıyla bu erkenlik horozunu örselemekte gecikmemiştir. Despotluktan miras kalan sözün gereğini yerine getirmek için çeşitli oyunlar düzenler. Linç etme girişimleri, oradan oraya sürmeler, okuldan atmalar ve yaralı olarak 17 yaşında dama tıkmalar... Tümünü yaşamış, tümünü yaşatmışlar Kemal Bayram'a... Ve Kemal Bayram, bunların tümünü bilinciyle, umduyla kararak şiirleştirmiş. Yani özyaşamını düşüncesiyle emiştirerek bir «özyaşamsal toplumcu şiir» getirmiş gündeme. Çocukluktan gençliğe özyaşamdan kaynaklandığı için de alabildiğine duyarlık egemendir bu şiirlerde. Yaşanmışlıktan ve inanmışlıktan gelen bir duyarlık bu..

Kuşlar tüneğindeydi
Karanlık vardı
Türkü oldum ne güzel diliniz var
Acımı duymadınız mı?
Sesim ısıtmadı mı yoksunluğunuzu?
Dövdüğünüz bendim çokluğunuzla...

Şu inançtır tüm uzun acılara karşın Kemal Bayram'ı direnicî kılan :

Adım sanım gibi söylüyorum
Duysun duymayan varsa
Bu yazıda
Çok güneşli bir kuşluk vakti
Nice öküzleri büvelek tutacak...

Bu bakımdan, «Kemal Bayram'ın öz-yaşamından kaynaklanan duyarlığı, kendi 'ben'inden devinimle, tarladaki ırgata, tarladaki ırgattan fabrikadaki işçiye ve ezilen, sömürülen tüm emekçi yığınlara ve aşka ve kavgaya dek uzanıyor» demektedir Süleyman Yagiz.

Kemal Bayram'ın şiiri özgeçmişine bağlı olarak geliştiği için, özgeçmişinin de bilinmesi gerekiyor, şiirinin daha iyi anlaşılması, algılanması için. Sanatçının geçmişini iyi bilen Nurer Uğurlu ile Ooban Yurtçu'nun bu doğrultudaki yazılarıje kitabın sonundaki belgeler bu bakımdan oldukça yararlı. Bu belgeler, Köy Enstitülü ozanların şiirinin kaynağı, gelişimi, oluşumu konusunda da ipuçları verecektir bizlere.

Sanatçının ürünlerinin şiir tekniği bakımından bütünüyle kusursuz olduğu kuşkusuz söylenemez. Ancak daha 1948'deki ilk ürünlerinden itibaren önemli bir çizgiye ulaştığı da yadsınamaz. Bu başarıda; duyarlığın, inanmışlığın, adanmışlığın önemli yeri vardır. Bunun için de Kemal Bayram'ın şiirinden giderek şöylece noktalamak istiyorum söyleyeceklerimi :

Eyy.. küçük yaşta
Kocaman oğlan!
Öfkesinde ünlü
İşinde üretken

Sen «uzun acslar»dan gelen
BİR «erkenük horozu»sun
Gerisi yalan...

«Erken Öten Horoz»dan

ÖRNEKLER

Ö Z G Ü R L Ü K

Ulaşılması şimdi zor,
açık yarası çokluğumuzun.
Adına «özgürlük» diyoruz,
utancımızın el aynası,
«gecedir» diyoruz gün ışığında
sözcüklere kılıflar bulup,
bal öfkeleri katlediyoruz
korkulu yokluğunda..

VAKTİN YOK

En uzun zamanlardan süzülüp gelen
kımıl da biraz.
Kibriti yakar gibi,
Çivi yi çakar gibi.
Baldan tatlı, ak emeğin yüze gelsin
tohumu eker gibi,
tetigi çeker gibi.
Yüreğini geniş tutmak için vaktin yok
kımıl da biraz...

ERKENLİK HOROZU

Suç bende biliyorum
suç «yitiklerimizi» istememde
belki'lerini yırtıp ulu orta
daha kuşlar tüneğinden çıkmadan
uzanıp ezik çokluğumuza
suç ilkin direnmemde..

Bağlardan sıyrılıp sere serpe
ağartıyı ışık sanıp
suç, doğruya doğru dememde

Kuşlar tüneğindeydi
ağartı yoktu
türkü oldum, ne güzel diliniz var
acı mı duymadınız mı
yanıklığım ısıtmadı mı yoksunluğunuzu
bu ıslaklık benim
dövdüğünüz benim çokluğunuzla

güzelim, üretken ellerinizdeki renk
o hiç tükenmeyen canlıda
çarşıda pazarda satılmayan
kandır diyorum
doğa'da kandır suların en güzeli
yiğit ellerinize benden bulaşan..

Suç bende biliyorum
suç yitiklerimizi istememde
bu onbirinci koğuş kopuk tırnaklar
Bahçe, Osmaniye, Misis
neden kar yağıyor şimdi kapalı odalarda
ve ölüm sessizliği
hırçın düdük seslerinin karanlığa başkaldırısı
ama uyan diyorum bir de uyanın
uyanmak ne güzel bu karanlıkta
mavi gömleli gardiyan..

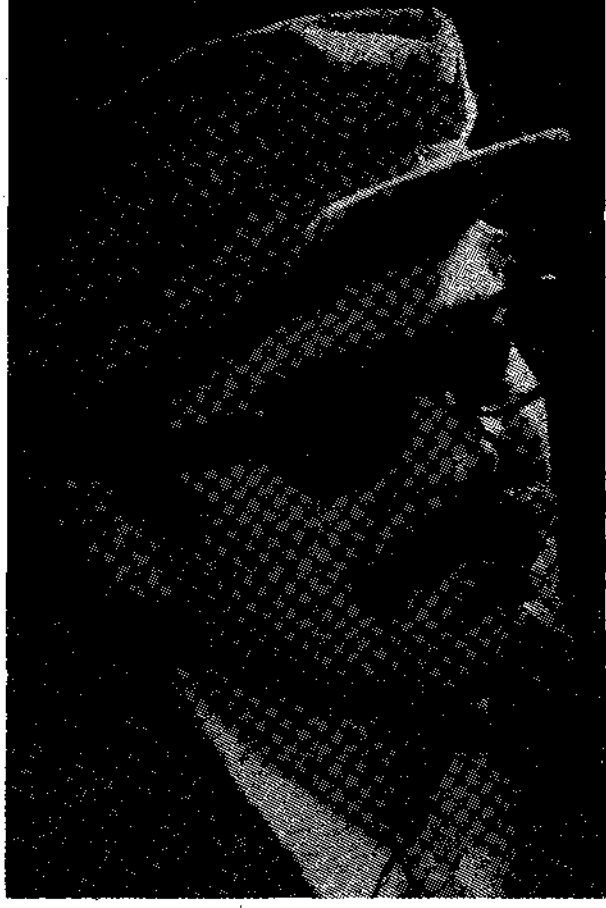
Suç bende biliyorum
suç AGİS'in yumuşak bir soylu oluşunda
Ceylan gövdeli ak bir yalnızlık atına binip
tuzlu göz yaşımızda, kanayan yaramızda değil
suç büyüyen bencilliğin dört nalasında..

Öfkesinde ünlü
nakısında üretken
ezik çokluğum, en kocaman
suç bende biliyorsun ,erkenlik horozuyum!..

Ö F K E

Tütün olmamış yoksunluk dudağınızda
siz değilsiniz büyük hırsız belki de babamadır
altında koltuğunun hiç ekmek götürmeyen...
İklim ne ki, uzak yakın ne?
bu üşüyen adam, görmeyen çocuk,
uzanan el bizim, peki bu boşluk
Bunca sivri meme, dolgun ve sıcak
ucu ağzınızda...

Uzanan bu eller, yumulur bir gün
kasılır yürek.
Kınalı gagalı bir kuş
kanat çırpar maviliklere.
Alınmamış ne varsa Ademden beri
son soluğu bir ölünün,
bir kızın ilk çığlığı
bu öksüz, bu yeteme
Süt kararır adamın gırtlığında
Öfke ilkelik değil!



NEBİ DADALOĞLU

YAŞAM ÖYKÜM :

Bilinmez doğduğum yıllar
Sığır güttüm bir zamanlar...

Babam gıtlık yılı, anam da Beyin gızınm gelin olduğu yıl doğduğumu söylerler. İki yıl aşağı, üç yıl yukarı. Doğduğum yer, Pazarören'e bağlı Dadalı Uşağı, (Dabalan Uşağı, Alagazili, Gazi) köyü olarak anılır.

Babam Fakir Cuma
Öz malı:
Guyruksuz öküz, gulaksız eşsek
Gavlanımış geçi, yoluk koyun
Şal yorgan, ot döşsek
İki parça bakır gap
Doktor görmeden öldü...

Üç yıl guzu, üç yıl davar, iki yıl da köyün sığırını göttükten sonra; Çukurova'nın Gızılomarlı köyünde babam dutma, analığım evdeci ben ise ağaların bövelek tutan öküzlerini göttüm.

Kurtuluşu Pazarören Köy Enstitüsü'ne girmekte buldum. Asarcık, Ağırnas, Reşadiye köylerinde Başöğretmenlik yaptım. Türkiye ve yurt, dışında çıkan olumlu dergilerde ve gazetelerde göründüm.

Gardaşlarım, Ellerimiz adlı iki şiir kitabım var. Öykü olarak «Anam Ağlar» yayımlanacak.

Gardaşlarım, Ellerimiz şiir kitapları ve «Ellerimiz» adlı plak ev aramalarda toplattırıldı.

Aynca ilkokullar için 'Dilbilgisi' kitabım var bir de. Ve okumayı söktüren, yediden yetmişe kadar herkesin severek okuduğu on çocuk öykü kitabım var. Adları : Ali ile Veli, Suna ile Kaya, Hasan ile Hüseyin, Allı ile Güllü, İbiş ile Memiş, Meyro ile Memo, Elif ile Şerif, Dudu ile Durdu, Aysel ile Veysel, Kemal ile Cemal'dir.

SANAT ANLAYIŞIM :

Emekçi gardaşlarımın dünya görüşü benim politik sanat çizgimdir. Çağın anlayan bir ozanın bu çizginin dışında kalması olanaksızdır. Günümüzde halk şiiri geniş halk yığınlarının bilinçlenmesini sağlayıcı ve onlara ses verici bir nitelikte olmalıdır. Halk ozanı halkın devrimci kavgasında halkla birlikte saf tutan ozandır. İşte benim sanat anlayışım.

ESERLERİ:

Şi i r : Gardaşlarım (2. bas. 1968), Ellerimiz (1971)

«Ellerimiz»den

ÖRNEKLER

HANI BENİM GANAT ÇIRPAN GUŞLARIM

Yaman çavdı yıldızlar, garanlığa yaman
Sakinma otlardan, böceklerden, gurtlardan aman
Ve ganat çırttı ak güvercinler, bölük bölük
Kızılçulludan, Akçadağdan, Akpınardan, Aksudan!..

Yollara döküldü, Ayşeler, Fatmalar, Meyrolar, Memolar
Omuzlarında gıl heybe, ayaklarında gıllı çarık
Horona kalktılar Gocamüdürle, halka halka
Pazarörende, Yıldızeline, Beşikdüzünde, Düziçinde!..

Bentler çekildi, gayalar söküldü yerli yerinden
Yarasalar uçamaz oldu, guzgunlar döndü havada
Bir yıldız çavdı, bir yıldız çaydı, yüceden yüce
Hasanoğlanda, Ortaklarda, Pulurda, Cılavuzda!..

Memedler «tuu!» deyince gazmalara
Korkunç soludu, engerek yılanı korkunç
Kırmızı güle geçince ovalar, güneş başkalaştı pırıl pırıl
Savaştepede, Kepirtepede, Arifiyede, Çiftelerde!..

Gımıldadı Anadolu gımıl gımıl, hani benim ganat çırpın guşlarım.
Çiftliklerim, işliklerim, dersliklerim
Hey Sisdağı, Sisdağı, gurulacaık horonlarım
Gönende, Gölköyde, İvrizde, Diclede, Ernisde!..

ELLERİMİZ

Sizin eller tükenecek
Bizim eller öpülecek!!!

Sizin elleriniz beyaz
Gödek gödek, yuvak yuvak
Gara bizim ellerimiz
Boğum boğum, çatlak çatlak!

Sizin eller fink atıyor
Bizim eller çark tutuyor
Yer altında yer üstünde
Gene hepsi bizim eller!...

Bizim ellere vurulur
Gara gatan, sarı gma
Sizin ellere sürülür
Elvan elvan, türlü boya!...

Bizim eller üretiyor
Sizin eller tüketiyor
Bizim düzen de geliyor
Tükenecek sizin eller.

MEMMEDİM HAYELLİYOR

Dedim, asgere gittin mi?
Dedi geri cephelerde!!!

Bir göz odamızda onbeş horanta
Gıç gıça, baş başa, ayak ayağa
Oddöşsek, şalyorğan, garamı gara
İnce tarlam, mor goyunum nerede?

Avradın elide nasırlı yara
Ağlardan getirir beşon pangunut
Birgün gözlerine çekmiş bir sürme
Çifte davul, vurdurduğum nerede?

Gaçtım bizim köyün, kel ağasından
Gizimi dağa, galdırdı diye
Burada ağalar, daha başkaymış
Ansalı, Meryemce acep nerede?

Siperlerden fırlamıştım bir zaman
Yemende, Kafkas'da, Çanakkale'de
Çarığımın sırimını yiyerek
Adalarım, Modalarım nerede?

«Gardaşlanm»dan

GERİLİĞE SAVAŞ BÖYLE BAŞLADI

Biz büyüttük, biz bitirdik
Biz biliriz acısını...

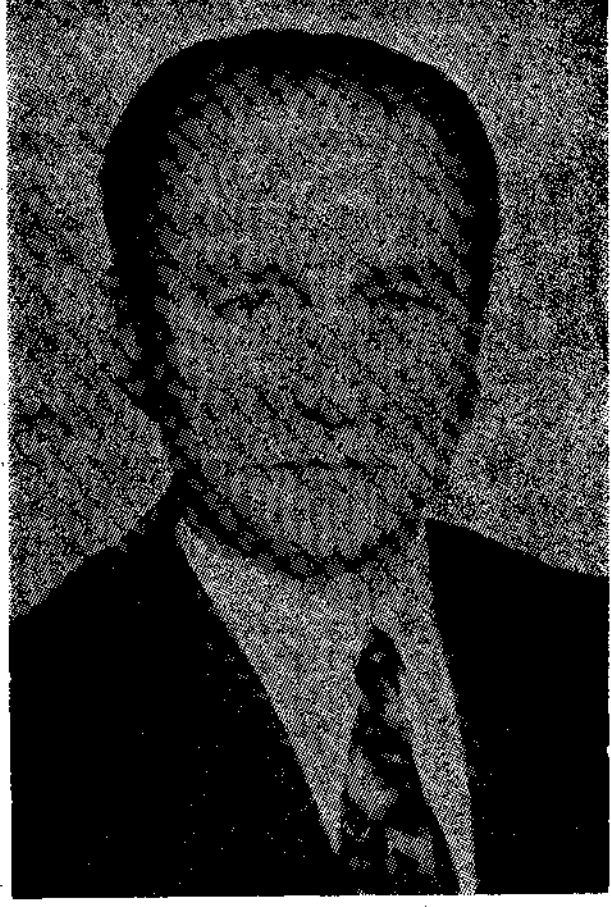
Ak fistanlı, alaca mintanlı; mor kadifeli
Dudakları yalama, elleri kavrulmuş yarık
Ayşeli, Fatmalı, Alili, Velili,
Bozkırın ortasına otağ kurduk.

Biz kız - oğlan devrim marşları söyledik
Elele, kolkola toprağa diz vurduk.
Çingi taşla dinamit, kızgın demire balyoz
Ak sıvalı binalar yükselttik.

Uğul, uğul, karınca gibi çalıştık
İşlikte, çiftlikte, derslikte
Yan aç, yarı tok, yarı susuz
Dağbaşlarmda yüzbinlerce fidan diktik.

Gün oldu, karabulutlar uçuştı üstümüze -
Obamızı, kendimizi, ocağımızı meh'rican çaldı.
Yüreğiniz varsa, isterseniz ağlamayın
Emmim kızıyla karşılıklı ağıt yaktık.

Ocaklarımızı söndürenin
Ocakları sönsün!



MAKSUT DOĞAN

YAŞAM ÖYKÜM :

1932 yılında Milas'ın Ağaçalıyık köyünde dünyaya geldim. Tek oda bir toprak damdan meydana gelen evimizde beş, kişi barındık. Yoksullukla geçen çocukluktan sonra ilkokulu aynı yerde tamamladım. Köy Enstitüsüne gitmek için beiklerken bir yıl boş geçti. Çift sürdüm, buğday ekim. Tütün yetiştirdim. Başkalarının tarlalarında ırgatlık ettim. Köy üç beş «Bey»e aitti. Onların tarlalarında onların biçtiği ücretle çalışıyorduk. Kütahya Kız Öğretmen Okulu Öğretmeni iken genç yaşta ölen yetenekli köylüm ve dostum Nabi Çalık'la yan yana olurduk çapada. Benim belim çok ağrıdığı için zaman zaman doğrulurdum. Tam güneşimize durmuş bulunan **BEY** -Doğunun ağaları gibi- «Ulan sarı, vursana lan çapayı. Ben parayı yolda bul.muyon» diye sıtma görmemiş bir sesle bağırdı. Nabi Çalık'la birlikte BEY'in önümüze düşen gölgesini olmadık küfürlerle kazmalardık. Sonunda bize Köy Enstitüsü yolu göründü. Ortaklar Köy Enstitüsüne Hasan Ali Yücel ve Tonguç'un görevden alındıkları bir sırada gittim. Ceberut ve tutucu öğretmen ve idarecilerin Köy Enstitülerine doluşturulduğu sıralardı bu sıralar.

İlk şiirimi 6 km. uzaktan getirdiğimiz içme suyu işinin tamamlandığı gün yazdım.

«Sonunda getirdik seni aldık avuçlarımıza,, yüzlerimize» diye başlıyordu. Hatırlıyamıyorum şimdi. Bazı arkadaşların etkisiyle arapça, farsça sözcükleri ezberledim ve ıvır zıvır kitapları okudum bir süre. Sonra daldım kitaplıktaki klasiklere. Ne varki bazıları paketlenip ayrı konmuş, bize verilmesi sakıncalı bulunmuştu. 1950 de bir gurup üniversiteli geldi okula gezmeye. Gece yaptılar, şiirler okudular. Şair dedikleri biri vardı. Turan, mason, vb. sözcüklerini ondan öğrendim. Beni etkiledi. Bundan sonra yazdığım şiirlerde Ortaasyadan yola çıkıyor, ortalığı dümdüz ettikten sonra soluğu Atlantikte alıyordum.

1951 de öğretmen olup Muğla - Yatağan - Haciveliler Köyü Başöğretmenliğine vardığımda bir merkep yükü bağınaz yayın vardı kitaplığında. İçine vardığım gerçekle bu kitapların yazdıklarını bağdaştıramamaktan ileri gelen bunalıma düştüm bir süre. Bu arada şiirler yazıyordum gene. İçinde yaşadığım gerçekleri dile getiren şiirler. O güne kadar şiir konusunda ve diğer konularda bana yardım eden, uyaran kimse olmadı.

1951 Aralığında birlikte getirdiğim tüm kitapları sobaya doldurup ateş ledim. Emanet tek tüfeğimle de bir kaç el doldurup doldurup göğe ateş ettim. Bu olayı yukarda andığım Naibi Çalık ve dostum Feyzullah Ertuğrul sonraları hep anlatmışlardır. El ile çoğalttığım ve ortaklardaki öğrenci arkadaşlara gönderdiğim «Haciveliler» sanat ve kültür dergisinde 7-8 isimle şiir, öykü, eleştiri yazdım. Ortaklar Köy Enstitüsündeki bir arkadaşımın gönderdiği bir sanat dergisi bende yeni özelemler uyandırdı. Ona abone oldum. Ardından 5 dergiye daha. Sonra hergün Vatan Gazetesi aldım. (Haftada bir, birikmiş olarak tabii.) 1953 te ilk ciddi şiirim O. Akbal'ın yönettiği Vatan Sanat Yaprığında çıktı. İlk şiirimi görünce oturup 7 tane şiir yazdım. Sonra sırası ile Türk Dili, Varlık, Yücel, Yenilik, Hisar. Gayret, Köy ve Eğitim, (Aydında F. Ertuğrul'la kendimizin çıkardığımız) Özlem, Ferayi, Beşkaza, Maraşta çıkan Hamle dergilerinde, özellikle Yenilik ve Vatan Sanat Yaprığında sürekli yazdım. 1957 de Yunus Nadi Şiir yarışmasına katıldım. Son sekiz şair arasına girdiğimi Yeditepe'de 1957 yazında çıkan yazıdan öğrendim. Bu yarışmadaki şiirim için Ahmet Kutsi Tecer 2 Temmuz 1957 tarihli Vatan'da 2. sayfada ŞİİR YAŞLARI diye bir yazı yazdı ve benim şiirimi inceledi. O büyük jüride üye imiş.

Tüm bu sıralar belirli bir görüşüm, yeterli bir sanat anlayışım olmamıştı. Bu konuda beni oluşturacak hiç bir kişiden yardım görmedim. Göremezdim. Muğlanın bir dağ basındaydım. Nazım'ı ilk kez 1958 de Aydın kitaplığında elime geçen O. Burian'ın «Kurtuluştan Sonrakiler» antolojisiinde görüp okudum. İstanbul ve Ankara gibi yerlerde dünyaya gelmememiz, bir ot gibi büyümemiz bir dezavantaj oldu bir bakıma. Şiirde ne yaparsam içinde yaşadığım gerçekler ve sezgimle yaptım. 1950'lerde şiir konusunda herşeyi bilmeyi ne kadar isterdim.

1960 ta yayınlanmış şiirlerimin bir kısmını «YAĞMURA DURMUŞ ÜÇ KİŞİ» adlı bir kitapta topladım. Şiir İkinci Yeni adıyla alıp yürüyünce

onâ ayak uyduramadım. İDoğrusu uydurmak için çaba harcamadım. İçinde yaşadığım halka hiç bir şey demiyordu. Bir gün gelen dergilerden birinden kahvede bir şiir okuyayım dedim köylü arkadaşlarıma. «Hoca anamıza sögmeyo demi bu okudukların» demişlerdi. Ben de gülmüştüm. Şiirimiz adına kaygılanmıştım. Bıraktım o zaman şiir yazmayı.

1962 yılında Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Genel Yönetim Kurulu üyesi oldum. Meslek politikasına girmiş olduk böylece. 1965 e kadar bu sürdü. 1965 Temmuzunda 98 arkadaş Türkiye Öğretmenler Sendikasını (TÖS) kurduk. İlk Genel Yönetim Kurulunda görev aldık. Bı is de 1967 ye kadar sürdü. Bu kuruluşların bu yıllar içinde Ege Bölgesi temsilciliğini de yaptım. Mağdur öğretmenlerin durumlarını kovuşturdum. Bu, arada eylem içinde başka Ulusların yüzyıllardır okuduklarını birden bire okumaya başladık. Şiir gene bizim bilmediğimiz alemlerdeydi. Tek tük yazdığımız şiirlerden 1962, 1965, 1971, 1974 Varlık yıllıklarında birer şiir yayınladım. Şimdi yeniden 1973 Temmuzundan beri şiir yazıyorum. Bir kitap olmak üzere düzenlediğim halde hâlâ bastıramadım. İçinde güncel olup daha sonra ağırlığını yitirebilecek olanlar da var.

1963 te İlköğretim Müfettişliği kursuna girerek Kütahyaya müfettiş olarak gittim. Sonra Muğlaya atandım. Bu arada Gazi Eğitim Enstitüsü Eğitim Bölümünü 1966 yılında bitirdim. Şimdi Aydın'da İlköğretim Müfettişiyim. Evliyim. Bir kız, bir erkek iki çocuğum var.

Şiirden ayrı Demokrat İzmir, Sabah Postası ve mahalli gazetelerde öğretmen sorunları ile ilgili yazılar yazdım. (1974'te yazıldı)

SANAT ANLAYIŞIM :

Sanatta toplumcu görüşü benimsiyorum. Öteden beri insanlara ve onların ilişkilerine tutkunum. Köyden gelmem onlara bağlılığımı daha da pekiştiriyor. Bu yüzden İnsanlar bulutlar, yağmur, yağmur sonları, tarlalar, buğday, bolluk, umut, gelecek günler, dağlarımız iç içe sevgiyle yer aldı şiirlerimde. Kendi ürettiği ile yaşamını sürdürmek zorunda olan insanın, üretimini etkileyen koşulları değişik yönelim ve özlemlerle simgelemeye çalıştım.

Şiir gerçek uğraş içinde yeni ve ileri nitelikli coşkulu uğraşları yüreğe düşürmeli, bunu yaparken de kendi öz niteliklerini ayırıcı yanları ile korumalıdır.

Şairin yaşadığı topluma, tüm insanlığa karşı sorumlu olduğu söz götürmez. Bildirisi açık, anlaşılır, ulaşkan olmalı, şairin ayağı yere basmalıdır. Hakim sınıflara özenip tepeden gazel okuması bir şair için bağışlanacak kusur değildir. Bu da bir çeşit sömürü bence. Arkanızı döndüğünüz toplum sizi hâlâ yaşıyorsa, onları sömürdüğünüzün en büyük delilidir bu. Sömürünün her çeşidi gibi, sanatın da sömürüsüne karşıyım.

ESERLERİ:

Ş i i r : Yağmura Durmuş Üç Kişi (1960), Bırak Büyüsün (1975).

YAZDIĞI YERLER •:

Vatan Sanat Yaprağı, Türk Dili, Varlık, Yenilik, Hisar, Yücel, Gayret, Hamle, Özlem, Beşkaza, Ferayi, Güç, Köy ve Eğitim, Varlık Yıllığı (1060, 62, 65, 71, 74), TÖS gazetesi.

KAYNAKÇA:

Tahir Alangu : Yağmura Durmuş Üç Kişi, Vatan, 1961
Erdal Öz: Yağmura Durmuş Üç Kişi, Türk Dili, Mayıs - 1961.
A. Kutsi Tecer : Şiir Yaşları, Vatan, 2 Temmuz 1957

ÖRNEKLER

DAĞ KÖYLERİNDE

Dağ köylerinde bir zamanlar
Çocuklar avuturdum şiş şiş gözlü
Çocuklar perişan serseri aç
Çocuklar masum

Dağ köylerinde bir zamanlar
İnsanlar görürdüm kir pas içinde
İnsanlar vardı avurdu çökük
İnsanlar vardı gülüşünde

Bir gelin tanı mıştım on beşinde
Dağ köylerinde bir zamanlar
Bir türkü söylerdi ki gelin
Göz yaşı vardı sesinde

Dağ köylerinde bir zamanlar
Keyfince dönen bir dünya vardı
İhtiyarlar sakatlar bir yanda
Epey yekûn tutardı

Dağ köylerinde bir zamanlar
İşli düşünürdü herkes
Varla yok arasında böyle
Neler olurdu kimse bilmez

Dağ köylerinde işte böyle
Ayrı dünya ayrı keder
Ayrı düşünen insanlar vardı

T Ü R K t î E M

Neyin kıvılcımı yanıp sönen ülkemin üstünde benim
İrmakları yoksul, dağları çırılçıplak yurdum
Çocukları çocukluğunu bilmeden büyüyen
Anaları en acılı, anaları alınıp satılan

İnsanın insan yerine konmadığı
Güzel yurdum
Türkiyem...
Geceleri dertlerin büyüdüğü
Bir uçtan bir uca karanlık
Nerede genç gelinlerin kına yaktığı
Buğday tarlalarında boy verip gelişen bolluk
Nerede sızılı bir yürekte taşınan
Umut...
Anadolum benim, çakır dikenim
Kanımı uğruna döktüğüm güzel yurt
Derdini tasasını bölüşüp
Varlığını bölüşemediğim

1969

G Ü N L E R B O T U

Omuzlarında dürülü yorganları
Sızılı yürekleriyle
Kent yollarında bin bir umut
Düşlerinde aydınlık
Ak, kara bulutlar
Buğday
Bolluk...
Sonra ölçülü caddeler, sokaklar
Uzun, besili bacalar
Apartmanlar
Ayaklarının şaşkınlığında
Oradan oraya yalpalayan
Hemşeri hamallar
Alışık gözlerinde yılgınlık
Ve havada taze simit kokusu
«Lo burası nirası
Ha bu kader ev molir
Horman yeri kimim
Akıp giden insan selinde
Akıp giden insan selinde
Güneşi çekip alırlar üstlerinden
Dost sıcak güneşi
Bir örtü gibi maviliği gökyüzünün
Umutun büyüttüğü
Yürüdü, yürüyecek gözlerinde
Kiralık gelinlikler gibi istekli
Bulsun diye aç mideleri
Bir lokma ekmek
Titreşirler ırgat pazarlarında
Türlü
Ezik şakalarla

Sabah ayazında çekingen
Ürkek...

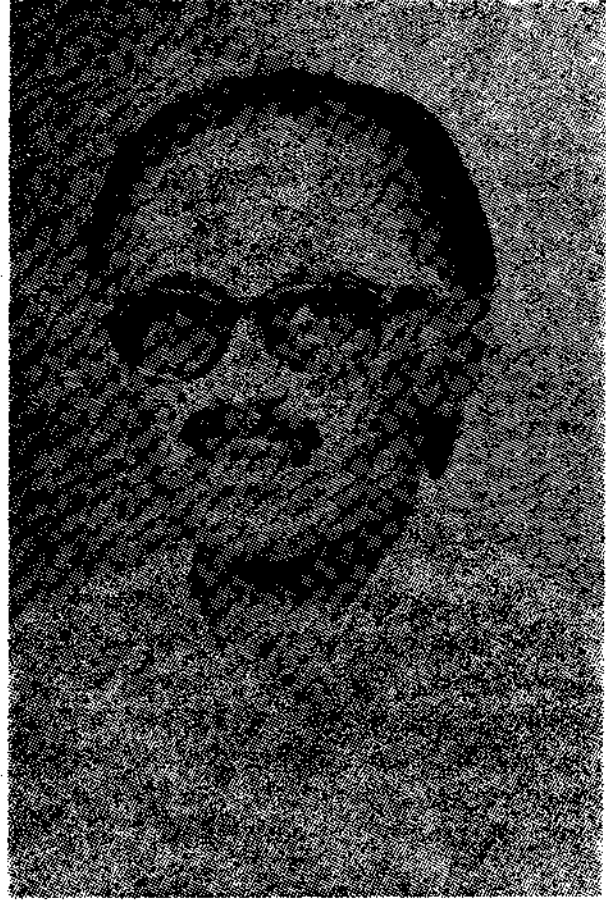
İnce uzun gölgeleri dal dal
Ezincin ağarttığı şakaklarında yıllar
Gün günden daha iyi
Daha insanca değil doyunmak
Daha aranılır değil yarınlar

Sırt çulları, külüstür el arabaları
Yırtık şapkaları
Ve partal pabuçlarıyla
Doğan güne'
Şakıyan kuşlara aldırmadan
Kendi dünyalarında suskun
Ve arada bir
Avuçlarını hohluyarak
Isınmaya çalışan
Kentin hamalları, ırgatları
Yeni bir güne böyle başladılar

Nice yeni günlere başladılar
Nice aydınlık yarınlara el uzattılar
Ataları da yarınlar için döğüştüler
Döğüşürken büyüktüler
Yığittiler...

Bir kürek darbesiyle yıkılıp kaldılar
Kimi zaman
Su başlarında
Daha iyi olsun diye ekinler
Yeşersin diye yurtları baştan başa
İşe verdiler
Kahra
Zulme verdiler kendilerini
Öldüler
Öldürdüler

Ak günler görsün diye bebeler
Kararmış ipler
Altı çıkık küfelerle
Doğan güne
Işıyan gökyüzüne hazır
İştahlı
Ve sabırlı
Kentin hamalları
Vartolu Musto
Dinarlı Süleyman
Daha niceleri
Günler boyu
Alıcı beklediler



ALİ KEMAL GÖZÜKARA

YAŞAM ÖYKÜM :

Kahramanmaraş'ın Elbistan kazasının Eldelek köyünde toprak oğlu toprak bir evde doğmuşum. Göbeğimi anam kesmiş. Ama gerçek doğumu mu bilen yoktur. Komşu Güllü Kadın : «Sen tezekler yapılırken, Üsün'üm de küşneler (burçaklar) yolunurken doğdunuz,» derdi..

Sekiz çocuklu bir ailenin baştan ikinci çocuğuyum. Nice güçlüklerden sonra, 1949 - 1950 yılında, her yıl yirmi lira harcayarak, Düziçi Köy Enstitüsünü bitirdim. Diplomamı büyütmeyi düşünmedim!..

12 Mart öncesi ve sonrası süren günlerde çok tökezlettirilmeye çalışıldım...

15.8.1970 sabahı erken uyanmıştım. Yatağın içinde, çocuklarla şakalaşıyor, aybaşı geldiğinde her birine bir şeyler alacağımı söylüyordum. Çocukların gülüşlerine yatak odamın deliklerinden sızan ışıklar karışıyor, karanfil, yaprağıgüzel adlı saksılar sanki bana gülüyorlardı. Her birinin yapraklarındaki tozları alıp, dibi kuruyanına sü vermiştim. Gene de durum-

lan hoşuma gitmiyor, solacaklarından korkuyordum. Yerlerinde olsam çiçek açmam, tohum bırakmam diyesim geliyordu.

O gün dışarda her şeyler başkaydı. Yaprakların çoğu sararmıya başlamış, kuşların bazıları göçmüştü. Kendimi yalnız hissediyordum. Doâf kendi kendisiyle savaşıyor^ doğurduğunu doğurduğuna yediriyor, bunun karşısında sırtıyordu. Deli bir yel olup kanadı kırık bir kuşun yuvasını bozuyor, bora olup boynu eğri çiçekleri solduruyordu.

Dışardaki eli sopalılara bir mana veremiyordum. Bazıları, başıboş gocuklar tarafından taş yiyen itler gibi siniliyor, bazıları sürü hayal ede?; kurtlar gibi uluyorlardı. Bir dilim ekmek, ya da bir tas yavan çorba uğruna kula kulluk yapıyorlardı. Usu alınıp ussuz bırakılmış zavallı yaratıklardı. Kimileri bağnaz güruhu, bazıları ucuza satılmış satılmışlar sürüsü, Çok denenlere, saldırıyor; kendi emeğini elinden alanlara güç - kuvvet Oluyorlardı. Paslanmış demir, işlenmemiş toprak, netice devedikeniydiler.

Başıma geleceklerden habersiz rıhtım boyu yürüyordum. Köprübaşı bir hayli kalabalıktı... Bir kısım aldatılmışlar gene çarşı - pazarda kol geziyor, kendilerine özgü bazı işaretlerle bir şeyler noktıyorlardı. Alevi, sünni çatışmalarında da bunlar öne sürülmüş, köy asıllı suçsuz öğretmen, bunla:* tarafından usturayla dilik dilik edilmişti. Efendilerinin taş attığı yönlere saldırmak adetleriydi. Bunlara hiç kimsə çıkıp da kaşıyın altında gözünüz var diyemiyor, devlet güçleri bile karşılarında susuyordu...

Şimdi de yeni neslin yapıcısı öğretmenlerin lokali basılıyor, öğretmenler de yeğin yağmurun altında kalmış danaşar gibi süzülüyorlardı. Çok geçmeden ortalık ana baba günü olmuş, bense alacağım yaraları alarak komaya sokulmuştum... Hastanede azraille pençeleşirken kapımın önünden geçen güruhun : «Ya ya ya, şa şa şa, komünist Ali Kemal öldü, Elbistan çok yasal • çığlıkları Şardağın doruklarına çarpıp yankı yapıp beldenin üzerinde dolaştıktan sonra Ceyhan nehrinin durgun suları arasında eriyordu, evim muhasara edilmiş, çocuklarım ecel teri döküyordu. Bana yapılanla Kerbela'de Hz. Hüseyin'e yapılanlar arasında hemen hemen fark yoktu sanırım. Suçum : Düşünmem, düştinebilmemdi tabî.

Hatırlıyamıyorum kaç gün sonra komadan çıkıp gözlerimi açtığımda elbiselerim kanlara belenmiş, başım sargı içinde, alnımdaki bantlar iks çiziyordu. Dudaklarını şişmiş, çene kemiklerim oynamıyordu. Bunlar beni ben yapacak izlerdi. Ana şefkatiyle emziriyordum. Başımdakileri göremiyordum ama alnımdakiler Mustafa Kemal'i idam sehpasına götürmek isteyen kara fetvanın yankısı, Tefvik Fikret'e, zangoç, diyen düşüncenin devamı; Mithat Paşa, Namık Kemal'leri bağrına basan zindanların rengiydi. Ve Menemen'deki kara yumruktu. Bu izlerde insanlık için asılanlar, hak için haksızlığın tokadını yiyenler, kendi mutluluklarını gayrin mutluluğuna değişenler birleştiler.

Başımı kaldırdığımda mavi renkli bir zarf görmüştüm. Dış ülkelerdeki arkadaşların birinden geliyordu bu. Geçmiş olsun'lardan sonra şöyle yazıyordu :

«Postum, yaşayabilmek için. senin bela çıkarmaman yetmez .Her an bela yanındaymışm gibi hazır olmak, uyumamak, birlik halinde güçlü olmak gerektir. Senin adında bu gerçeği ihtisaslaşmış budalalar duyabildilerse •• dayak yemeni değer. Bunu sürekli dayak yiyelim şeklinde düşünmeyip, sizler de zaman zaman gereğini yapmalısınız. Hiç bir şey geleceklere engel olamaz. Hele taşlı sopalı olaylar sonucu hızla yaklaştırır. Tarihdeki gericiler tipinin değişmediğine dikkatlerinizi çekmek isterim. Tarihdeki sosyal olaylar -özellikle sosyo - ekonomik olaylar- incelendiği zaman bu olaylarla ilgili üç tip insan çıkar ortaya.

Birinci tip : Militanlar.

İkinci tip : Antisler.

Üçüncü tip : Fikirsizler.

Toplumdaki sosyal olaylar, toplumun geçirdiği evrimler, yaptığı aşamaların ölçüsüne göre daima yeni şeylerdir. Toplumun daima yeni bir adımıdır. Burada karşı devrimleri, bu olayların dışında tutmak gerektir. Gerçekte karşı devrim de bir olaydır, ama yeni bir şey değildir. Toplumun önceden geçirdiği bir sürece, bir döneme yeniden dönmek hevesidir. Zaten 'karşı devrimleri tanımlarken bunu eskiye tamamı tamamına dönüş olarak almamak gerekir. Fakat büyük ölçüde dönüş olduğu da bir gerçektir.

İleri adımlara ayak uyduramıyan, bu adımlarla çıkarları zedelenen modern hırsızlar yanlarına bilgisiz halktan bir kısım insanları da katarak bu akıma karşı çıkarlar, bir güç olduklarını sanırlar. Gerçekte büyük güç değildirler. Örneğin senin olayda sana vuranlar, onları güçlü gördükleri için onların yanındaydılar. Eğer sizin güçlü olduğunuza inansalardı, eminim ki sizin yanınızda olacaktı. Bunlar her devrin gericisi, veya tutucu tipleridir. Dün^Konfüçyüs'e, Tao'ya, Brahman'a, İsa'ya, Musa'ya, Muhammed'e, Feodalizme, Kapitalizme, kısacası bütün yeniliklere karşıydılar. Bu gün de sosyalizme karşıdır. Yarın başka yeniliklere karşı sosyalizmi gene bunlar savunacaktır. Bunların temel yapısı bu. Her yeniliğin aksini savunmak için yaratılmışlar.

Üçüncü gruptan söz etmeye değmez. İkinci grup zaten belli. Birinci grup dün- olduğu gibi bu gün de öndedir. Yarın yeni yenilikler için gene önde olacaktır., Yeni aşamaları bunlar yapacak, yaptıracaktır. İşte sen bu yenici gruptansın kardeşim. Bu gün sol fikirlerin için dayak yedin, yarın yeni yenilikler için gene yiyeceksin. Ama hep yenici kalacak, insanlığa damgayı sen ve de senin gibiler vuracaktır.» (1974'te yazıldı.)

SANAT ANLAYIŞIM :

Yerli ve yabancı ortakların kurup yönettikleri bozuk bir düzenin ezilen, horlanan, doğaya sürülen, ekmek tavşan kendileri tazı olan ailelerden birinin çocuğu da benim...

Sanat; tüm toplumun acılarını, sevinçlerini içeren, ileriye dönük yolda bütün olarak ele alınmalıdır derim. Benim anladığım sanat yüreğimde toplumun merakını, coşkularını duyar, onun bilinçlenmesini sağlamaya çalışır. Kişiye benliğini öğretir, kulu kula kul olmaktan kurtarır, toplum da yerini gösterir. Salt kişiye, ya da bir zümreye eğilen, toplumun üreten kesimini inkâra kalkışan laf dizmelerine sanat değil, kambur sırtların tıpıklanması için çizıştırilen «lafnâme» denir. Sanat; bireyci olamaz. Bireyci olan söz dizelerine sanat denemez. Sanat işçiye, köylüye, tüm emekçilere ışık, güç-kuvvet olmalı; onları yurt yönetiminde etkin olmaya zorlamalıdır.

Topluma dönük, toplumun meselelerini konu edinen eserlere toplumcu eserler denir, topluma damgayı bu türlü eserler vurur. Gerçek sanar,, «Tarafsızlık» sözünü bir tarafa atıp toplumun dertlerini, sorunlarını, çözüm yollarını ilke edinerek sınıfsal bilinçler kendini topluma kabul ettirir. Toplumdan uzak bir sanat düşünülemez. Eğer düşünülürse erken ölür, yaşamaz.

Sanatsız dava, davasız sanat düşünemiyorum. Sanat; sevgilinin inci dişini, kalem kaşını, sümbül saçını değil; sevgiliye kendikendini, toplumda yerini, ezilişini, horlanışını, bunların giderilme yollarını öğretmeli, insanca yaşayabilme olanaklarını sağlayacak güç katmalıdır.

Gerçek sanat; mabetlerin toplumun değil, işbirlikçilerin çıkarına çalıştırıldığını, nice atasözü kabul ettirilen sözcük dizilerinin deveyi hamutuyla yutanlara hizmet ettirildiğini bilir. Alinyazısmı yazanın Tanrı değil, üçkâğıtçılar olduğuna inanır. «İlmi isteyene, malı istediğime veririm» hikmeti üzerine derin düşünür!...

ESERLERİ:

H i k â y e : Yırtık Pabuçlar (1965), İbiliye Mektuplar (1970).

«Öykü»

K U L C U K L A R

Senem; oyuncak yaşamının elinden tedirgindi. Tazı korkusu çeken tavşan gibiydi. Ahi ekmek, oflan katık oluyordu. O kadar derdi vardı ki, saymakla bitmezdi. En başta başına dermansız bir kocaya düşmüştü. İtse gitmiyor, çekse gelmiyordu. Yollarına boz dumanlar çökesice Yılan Ali delikli dörtlük kazanmıyor, ama biçare dişinin ömrünü torpülüyordu. Karnı kurul kurul, dışı pırıl pırıl bir soyhaydi Yılan Ali. Şapkayı yana yatırıp sarı kehribar teşbihi çat çat çevirişi Senem'i bitiriyordu. Allah canını alaaa! Sedefi dökülmüş çekmece suratlı meret! Nefis yoktu. Nefisli olsa dışarı çıkmaz, haydi çıksın, el içine yansa mazdı. O'nunla Kılıklar'm azatlacağı Kırçıl'm ne farkı vardı yani! Kırçıl küllük başlarında kemik arıyor, Yılan Ali de deli tütünde a bir sigara için delinmedik kaplara giriyordu. İnsan olsa pis alır, pis satar, ama pis oğlu pislere muhtaç olmazdı. Allaaah tilki sancılarına tütula, inliye inliye öleydi. Sefil eksige ne al, ne şal gös-

termiştii. Ama kötek kötü sözlere gelince... Uhuuu!... Her gün bir kaç fas?l sopa atıyor, ama Senem bunu hiç bir kula duyurmuyordu. Biliyordu, el el için ağlar, ama gözleri yaşarmazdı. Ağlayacak kimsesi de yoktu. Yılan Ali, Senem'in kimsesizliğinden güç alıyordu ya! Bir kaç kardeşi olsa böyle mi olurdu Senem. İnsana arka gerek arka, kimi utana kimi korka!

Yılan Ali'nin yaptıklarını bir gün bile çekmek istemiyor, ama kucağındaki cerge boyunlu oğlan, belini büküyordu. Atıp gitse, öldürdü. Ayrıca babasız büyümenin ne menem şey olduğunu biliyordu. Kendisi de babasız büyümüş, ellerin kapısında, gençliğe, ermişti. Analı babalı büyüse, Yılan Ali gibi başına dermansızlara eş olur muydu. Aaah ahh! Kör zimin olsun yetimlik. İnsanı bitli bakla yapar, kör alıcıya sunar. Senem kör alıcıya sunulmuştu. O kara kaderinde çıkın çıkın yaralar çıksın, yazan kalemin mürekebi bozulsundu. Çaresizlik yüzünden Yılan Ali'yi almış, erim demişti. Oysa Yılan Ali gibi soyhalara er denmezdi. İşini, eşini, çocuklarını düşünmeyen erkeklerin tümüne yundu. Tohum veren babaya, dokuz ay on gün koynunda götüren anaya tuh'du. Tohumu sağlam olsa kınacık olmaz, toprağı sağlam olsa çavdar ekilmezdi. Yılan Ali çavdardı. Kuşkonmazdan ötede çakırdikeniydi. Her gün her gün batıyordu Senem'e. Allaah sam'lara yakalana, sarara sarara öleydi. Cuhudun oğlu, Senem için mi yaratılmıştı. Amma ki, keçinin sevmediğı ot başucunda bitermiş. Senem bunu hiç sevmeydi. Aaah ahh o kaderin gözlerine domdomu kurşunu değsindi.

Ellerin ayağı altında solucan olan Yılan Ali, Senem'in karşısında akrebtii. Sağa dönse sokuyor, sola dönse vuruyordu. Allaah el kınamaz ayrılığı vere de şu eksikcağız kurtulaydı. Amma ki böyleler! uzun yaşardı. Her gün eve bir tatsızlık ekiyor, Senem de şöyle deyince, it öldüreceğini alıp, üzerine üzerine yürüyordu... Açlık açıklık... Bunlar da yetmiyormuş gibi eşe yapılanlardan daha öte işkenceler. Hele şu : «Git kahpe, evimden git! Senin gibi it yemezler bana eş olmaz! » sözleri olmasaydı. Senem olanları unutmaya çalışıyor, olacakları düşünmek istemiyor, ama olmuyor olmuyordu. Zabin yavrusunun yüzüne baktıkça dertleri yenileniyor, ahi vahlara karışıyor. Yaz boyu ötürük çeken çocuğı iğne ipliğe dönmüş, bakım yapamadığı için kurtaramamıştı. Sabinin sözyuvarlakları çukuruna gömülmüş, boyun başı taşıyamaz olmuştu. Üflense uçardı. Bir deri bir kemik kalmıştı. Şakak kemikleri dışa fırlamış. Kirpikleri uzadıkça uzamıştı. Tamamlanamıyan dişleri bir başka görünümdeydi. Damaklara sonradan tutturulmuş görünümündeydi. Havadaydı. Dipleri etsizdi. Rab iki iyilikten birini vermeli,ya ölmeli,ya önmalıydı. Ama olmuyor, Kendi kendinin de, Senem'in de canını cendereye vererek yaşıyordu. Bir körüktü. Soluk çıkıyordu.

Bahar, yaz, güz göçmüş; kış uzun tüylü postunu her yana sermişti. Yeller esiyor, dışarıda kimseler görünmüyordu. Bulutlar birbirlerini kovuyor, kar'a gebe olduğu nasıl da bilinmiyordu.

Çocuğı eteğine sarılı- hızlı hızlı gelip Yusuf Ağa'nın bahçe kapısının sağındaki koeamış armut ağacının arasına geçip gizlendi. Çok geçmeden toprak olmaya yüz tutmuş yaprakları toplamaya başladı. Hem topluyor,

hem de sağı sola bakıyordu. Ürkekti, bir ceylan kadar ürkekti. Topladığı ıslak yaprakları yaydı, yavrusunu üzerine koydu. Gözlerini kapadı. Yaşamı boyunca çektikleri acıları şöyle bir düşündü, «Tuh! Tuhh vallaa,» dedi. Böylesi yaşamaktansa ölüm bin kez iyi.» Sırtındaki hırkayı, çocuğun üstüne örttü, dal pürle belirsiz etmeye çalıştı. Berekâtallah ki çocuk kıpırdamıyor, ölü gibi yatıyordu. Dişlik gelmişti oğlana. Şöyle baktı baktı, sonra: «Diri diri gömülen yavrum yat burada. Ağlama. Beni bir ele melaket etme,» diye mırıldandı. Bahçenin derinliklerine daldı. Ama avcı elinden kaçan ceylan şaşkınlığı vardı. Bazan duruyor, bazan konuşuyordu. Ya görürlerseydi Senem'i?... Yılan Ali'nin başına dermansız olduğunu söylemezler, Senem'in alacağı bir tutam dal parçalarını dillerine dolarlardı. Geri dönüp gitmek istedi... Edemedi. Gizli bir güç salmıyordu. Deliği bacası açık külhan gibi bir evde ne odun.ne tezek vardı. Evde ateşin yanmadığı günler vardı Senem'in haline... Tencere, su hazır olsun, yağ bulgur yok diye aş pişirmeyen karıyı bağışlamazdı Yılan Ali. Sertti. Suyu sert verilmişti yapan ustası tarafından.

Senem gene çevresine bakındı, 'Çık kız! Bahçeden çık! Sonra olacağı sen bilirsin haa!?' diye bir sesin karşısındaymış gibi irkildi, olduğu yere çömeldi, sıktı kendikendini; bir topacık oldu. Ama üşümeleri geçer gibi oldu. Hasan'ını düşündü. Yılan Ali'yi çiğ çiğ yiyesi geldi. Yavaaşça başını kaldırdı, gene baktı. Gelen giden yoktu. Sevindi. Eteğinin ucuyla gözlerini sildi. Ayağa kalktı. Geri geri çekildi bilinçsiz. Ellerini sıktı. Alt dudaklarını çiğnemeye başladı, «Ben bu haltanm köpeği değilim ammaaa!...» dedi, sustu. Kendiliğinden bir ağlama geldi. Ağlıyor, aman ağlıyor, kendi kendisine haber anlatamıyor. Ardardına düğümleniyor hıçkırıklar. Şeytana lanet çekti. Gökyüzüne baktı, «Bahtım gibi kapkara» dedi, arkasından: «Ey güzel Allahım! Yusuf Ağa kulun da biz itinmiyik.» Dal pür arasında yatan yavrusunu hatırladı, bir yerleri kopar gibi oldu. «Anan öle yavrum, öle de bir daha böyle şeyler görmeye.» Gözlerini ovmaya başladı. Çevresinde ışıklar uçtu. «Evimde ateş yoktur amma, yazının yüzünde...» dedi, «İlahi gözlerine boz dumanlar ine, duvarlardan tuta tuta yürüyesin Yılan Ali! Bana ettiklerini birem birem çekesin e mi! «Yavaaşça yandaki dut ağacına tırmandı. Ama çıkamadı. «Dermanım yok ki,» dedi. «Yemeye yemeye hal olduk.» Midesinin kazındığını anladı. Baş da yavaştan yavaştan ağrıyordu. «Ölüm isteyenleri almaz. Sönmüş ocak, cılız soluk üfle ha Üfle. Yanmaz, vallaa billaa yanmaz bu ocak. Seni can evinden vurulasıca Yılan Ali! Halime bakıp kikir kikir gülüyorsun ee!» Çıkamadığı ağacın kabuğunu soymaya başladı, ama soyulmuyor, parmaklarını kanatıyordu. Gene şo sese benzeyen bir ses duymaya başladı. Kalp atışları arttı, hafif tercikti. Elindeki kabukları attı, kapıdan yana koşmaya başladı. Sanki uçuyordu. Bastığı yerleri görmüyor, tökezlediklerini bilmiyordu. «Bir kucak odun için... Aman yok yok tövbe bir daha. Acımdan ölür, soğuktan buz tutar da gene gelmem buralara. Tama şey!... Yok yok o odunun bana gereği yok. Yorganımı başıma çeker, akşamı bulurum. Tövbe, estağfirtövbe vallaa.» Çocuğa yaklaştı. Hasan'ın sesi yer altından gelir gibiydi, Ağırlaştı, kulak kesilip dinlendi, «Ağla ağla bir tutam dal için karadal olan avradın oğlu ağla. Ağlaki acılarımız dinsin, büyük allan bizlere de yönünü dönsün.»

Sustu. Çocuğa iyice sokuldu, tekrar arkasına baktı, «Yılan Ali çiçek olsa takınmazdım ammaaa, kör 2'imın olsun kaderim! O hâtınım Allah koy-masın. Yoksa böylesi itlerin önüne atılacak kokmuş etmiydim ben.» Dal pürü aralayıp yavruyu aldı, bağına bastı, öptü sevdi, açık yerlerine ört-meye başladı. Hauf'layarak ısıtmış oldu. Hasan ağlamaya başladı. Hişt pistlerle susmuyordu. Elbet aç - açık çocuk suzmazdı. Edemeyip meme-sini verdi, «Al al da somur deriden dağarcığı!» sözleriyle çıkıştı. «Olmaz olasıca vara sen de olmaya, Yılan Ali'nin ocağı kör kalaydı! Bizim gibilere evladın ne gereği var yani. Dölü de mal verdiklerine versin sürmeli Allah. Bizlere kozalak, sevdiklerine!... Öoof mevlam, gene off! Al onlara, şal onlara, şu hallerine büyüteceğim döl onlara... Günahkâr olmayacağımı bir bilseeem...» Çocuğun içi içine sığmıyor, homurtularını sürdürüyordu. Salladı bulladı olmadı. «Sus be kan ötüresice. Doğalı beri dünyayı burnum-dan getirdi. İflahsız meret. Padişah sevmediğine fil bağışlarmış. Sen de benim filim oldun. Ölmüyon ki, elinden kurtulam. Amma ki kötüler ölmez. Bitek tarla olsan içinden geçirmez, çağmel boynuzlu camuz olsa kuyruğuna el sürdürmezdin. Doyuramadığım evladın gereği yok bana. Seni de alıp sevdiklerine versin kurbanı olduğum kınalı Allah. Sabahtan beri dır dır dırr! Sütüm var da vermiyorsam, canımın derdine düşüyüm. Yok oğlum yok işteee! Aç avradın sütü olur mu? Ben de senden daha beter acım. Var da yemiyorsam o başka. Ağlayıp bana darılacağına, o kıcılamaz kağı yapılı babana darıl. Ben istemem mi senin gülmeni. İstemem mi tosun gibi olup böğürmeni. Bazı kulların döllerı katı pekmezle kaymağı yemez, bizim gibi kulcuklar da darı bazlamasını bulamaz. İşte bunların adı hik-metmiş. Sen ne dersin Hasan'ım ?! Ağlama, sorduklarıma cevap ver... Kulluk defterinden silinmeyeceğimi bir bilseeem!...» Konuşmaları ara-sında kapısı önüne geldi., elini beline çaldı. Eyvah anahtar yoktu. Yelip seğırttiği yerlerde düşürmüştü. Geriye dönüp arasa, bulamazdı. Karanlık iyiden inmiş, yağın kar topuk boyu yükselmişti.



ŞERİF İKEN

YAŞAM ÖYKÜM :

«Uzun ince bir yoldayım» demiş ya Veysel baba; benim yaşam öyküm de o hesap işte.

1937 Kasım başlarında açmışım gözlerimi zaman ye mekanda dalgalı bu dünya yollarında. Tuna boyunda. Dobruca'nın darala darala darala Bulgar sınırına vardığı yerde. Silistre'nin Tutrakan kazasının Karamehmetler köyünde.

II. Dünya Savaşından önce bu yöre Romanya'da bulunduğu halde, savaş sonrası Bulgaristan'a verilmiştir.

2. Abdülhamit zamanında, yüzyılımızın başlarında İstanbul'da öğrenimini sürdürmekte olan dedem Jon Hüseyin - O çevrede Jön Türklere verilen isim böyledir - Meşrutiyet öncesinde milliyetçi çalışmalarından dolayı izlenir ve ailesinin yanına kaçarak canını zor kurtarır. 1930 larda Bükreş'te elçi olarak bulunan Hamdullah Suphi TANRIOVER'le sık sık temas-

larda bulunarak, Dobruca - Deliorman yöresindeki Türklerin Anayurt'a göç konusunu görüşür.

Romanya ile Türkiye arasında yapılan anlaşmalar gereğince bir parti göç kafilesi yurda gelir, ikinci parti ise savaş arifesinde yollara düşer.

1939 Kasım başlarıdır. Kış kıyamettir. Bütün o çevredeki Türk köyleri yollara dökülür. Çünkü Türklere yaşama hakkı kalmamıştır o topraklarda daha. Bulgar çeteleri sık sık - baskın yaparlar köylerimize. Dükkânlar yağmalanır; sığır, davar sürülüp götürülür sınırdan öte. Dünyada bir kızılca kıyamet kopmak üzeredir. Büyüklerimiz düşünüp taşınırlar :

«Bir zamanlar yurt edinilmiş olan bu topraklara Anadolu'dan gelip yerleşmiş, olan atalarımızın hatıraları ve mirası, mezarları, ve ruhu buradadır. Bu toprakları bırakma bize çok zor gelecek ama dünya kaynıyor. Burada savaşıp ölmektense Anayurtta gerekirse onlarla birlikte savaşalım, onları güçlendirelim. Anadolu, Anayurt kucak açmış bizi bekliyor...» demişler; bu düşünce ve duygularla büyük göçe karar vermişlerdir.

İki yaşımı doldururken yani 1939 Kasımında birkaç köyün insanı düşmüş yollara. Tutrakandan Köstenceye kadar on iki günlük bir serüvenden sonra bir şilebe dolmuş, birkaç köyün hayvanı, insanı. Ne getirebilirlerse kâr saymışlar. Kap kaçak, çanak çömlek... Bir hengâme, bir kıyamet ki sormayın...

Tuzla'ya (İstanbul) gelip yanaşmış gemi. Hepimizi silkelemiş oraya. Bölük bölük bölünmüşüz.

Karamehmetlerden gelenlerden bir bölüğü İzmir - Menemen'de Çavuş Köyü'nü kurmuş; bir bölüğü İzmit - Uzuntarla köyü'nde Mandıra mahallesini, diğer bir bölüğü de Ketence'ye yerleşmiş, Bizim, oymak, Uzuntarla'ya iskân edilmekle birlikte, başımızı sokacak bir evimiz, hayvanları barındıracak ahır ve ağıl olanağı olmadığından Maşukiye'ye yerleşmiş.

Yedi yaşma gelinceye kadar Maşukiye'de kaldık. Bu arada Uzuntarla'da ev yeri olarak gösterilen arsalara iyi kötü evciğimiz kurulmuş, Sapanca gölünün kuzey kıyısındaki çalılıklar açılarak tarla yapılmıştı. Ama niçin tarla yapılsın diye göçmenlere orman verildi? Bu sorunun cevabını hâlâ veremiyorum.

Yedi yaşında Uzuntarla'dayız. Yaşama savaşma başlıyorum. Büyük bir roman olur. Bu satırlara sığmaz.

İki yıl sonra, Denizli'nin Bozkurt nahiyesine göç... İki yıl sonra tekrar Uzuntarla. 1948 - 1950 yılları arasında geçen bu iki yıl, benim yaşantımda dönüm noktasıdır. Nehire KARAPINAR öğretmenim, bir hamur gibi yoğuruyor bizi.

1950 Mart'ında İzmir - Menemen - Çavuş Köyü'ne yerleşme. İlkokulu bitirmeme iki buçuk ay kalmış. Mutlu bir raslantı orada da çalışkan, becerikli bir başka öğretmen: Fazıl Öğretmen.

Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne dilekçeler yollanıyor; sınava girip kazanıyoruz. Kızılçullu'da bir hafta kalabiliyoruz ancak. Enstitülerden kızlar ayrılıyor, bir iki okulda toplanıyor. Bunlardan biri: Kızılçullu. Biz sınıf sınıf dağılıyoruz yurdun dört bucağına.

Hazırlık sınıflarının şansına Samsun - Lâdik - Akpınar Köy Enstitüsü çıkıyor. Dört yıl Biriz çeşmesinin suyunu içiyor, bir yaz çalışmasında Lâdik'ten okulumuza elektirik getiriyoruz hem de türkü söyler gibi oyun oynar gibi çalışarak.

Dağbaşlarında, biz köy çocukları, yurt koşullarına uygun atılımların gücünü oluşturuyor, uygarlık ışığını yakmanın tekniğini öğreniyor,, yurt-sever, ulussever, insancıl bir anlayışla güçlüklerin üzerine gülerek ve elbirliğiyle yürümesini öğreniyoruz.

Özel yeteneği olanlar kendilerini o alanlarda geliştirme olanağı da buluyorlar.

Ders dışı zamanlarımı ve tatil günlerimi daha çok müziğe ayırıyorum ve 1954 - 55 ders yılından itibaren İstanbul - Çapa Öğretmen Okulu Müzik özel şubesindeyim. Üç yıl sonra yine ayrı çatı altındaki Eğitim Enstitüsü Edebiyat bölümüne giriyorum. 1959 Haziran sonunda mezun oluyor ve öğretmen okullarına ayrılıyorum.

1959 - 60 ders yılından itibaren üç yıl. İvriz İlköğretmen Okulu'nda edebiyat dersleri okutuyorum,

1962 Ekiminden 1964 Kasımına kadar süren askerlik dönemi... Altı ay yedek subaylık... Kıbrıs olaylarının en hararetli günleri fırtına gibi esiyor Tuzla'da, yedek subay okulunda kalıyoruz; sonra İskendurun'da 19 aylık Yedek Subaylık. Kıbrıs olaylarının en hararetli günleri fırtına gibi esiyor başımızda.

Askerlik dönüşü kura ile Samsun Kız İlköğretmen Okulu'na atanıyorum. O gün bungundur bu okuldayım.

Evliyim. Eşim Ayla, İlkokul öğretmenidir. Bir kızım, bir oğlum, var.

Şimdilik bundan ibaret. Bakalım bu yolculuk daha ne kadar sürer, nasıl geçer...? (1974'te yazıldı)

SANAT ANLAYIŞIM :

Bence sanatçı sözlerin, seslerin, renk ve şekillerin, maddenin... etki gücünü ve Özelliklerini çok iyi anlayan ve zorlayan; onlarla özgün ve güzel yeni şekiller yaratan kişidir.

Sanatçı, yaşadığı, zaman içinde yaşanmış ve yaşanacak olan zamanları da görebilen; kuvvetli bir iç ve dış gözlemle anlık değişimleri yakalayabilen; okumak, dinlemek, gözlemek duyarlı ve dolu dolu yaşamak suretiyle sağladığı birikimleri kendi süzgecinden geçirebilen; kendince bir deyim-

İleme gücüne ulaşabilen; daha çok kendisiyle savaşıyor ve kendini sürekli olarak aşabilen insandır.

Bir bakıma yaradılışından getirdiklerinin ve çevreden aldıklarının yardımıyla kendi kişiliğini kendi yaratmak zorundadır sanatçı.

Sanatçı, bir «fildişi kule» ye çekilip topluma, zamana ve evrenin doğal nitelik ve yasalarına göz kapayamaz, kulak tıkayamaz. Bir yandan aydın olmanın sorumluluğunu duymak, diğer yandan sanata saygılı kalmak gerekir.

Öteden beri «sanat, sanat içindir», hayır «sanat, toplum içindir.* tartışması sürüp gider.

Bana sorarsanız toplumu hiçe sayan bir sanat düşünülemez. Sanatçıyı yaratan yaradılışından gelen etmenler yanında, onun beğenisi ve yaratıcı gücünü oluşturan içinde yaşadığı toplumdur, yetiştiği zaman ve çevredir, feyz aldığı okullar ve insanlar... ve daha birçok etmenlerdir. Eğer sanatçı yetiştiği o toplum ya da insanlık için daha güzel, daha doğru ve daha iyi bir gelecek düşünüyor ve özlüyorsa sanat ve sanatçı için zorunlu olan özgürlüğünü yitirmeden antenlerini ve objektifini insanların ve insanlığın ortak değerlerine çevirmek zorundadır. Örneğin acı çeken insanları çektiklerini tepeden tırnağa bütün varlığımla ve o yoğunlukla duyabilmeliyim ; bir orman yangını yüreğimi tutuşturabilmeli; yurdumun güzelliği halkımın mutluluğu, sevinci, kıvancı karşısında coşkun göz yaşları dökülebilmeliyim. Bu coşkuyla ozansam kâleme sarılabilmeli, müzisyensem ölümsüz besteler yapabilmeliyim...

«Bugün geçen akça budur. Bu konuları, bu dil ve üslûpla işlemezsem okunmam, dinlenmem, seyredilmem... Bugünün modası böyle...» diyen sanatçı gelip geçici heveslerin ardından gidiyorsa, sanatta şartlandırılmışsa, o yolu açan kalıcı bir sanatçının gölgesi olmuşsa, dost ahbap kayırmalarıyla geçici, şişirilmiş bir üne kavuşsa bile ölmeden önce ölümünü gören bedbahtlardan olmaya mahkûdur.

Sanatçı, öyle bir deyimleme gücüne ulaşmış olmalı ki dünden getirdiklerini bugün için etkili, yarm için kalıcı kılabilsin. Yoksa «Ben sanatçıyım; sanata, güzelliğe hizmet ediyorum. Bugün beni anlamıyorlarmış. vız gelir. Anlasınlar efendim, anlamağa çalışsınlar. Ben onların düzeyine inmek zorunda mıyım?... Ben yarınların ölümsüz sanatçısıyım...» diye halka tepeden bakan, onu güzlüklerden anlamaz sanan, kendini dev aynasında gören sanatçı, hem çağının insanına karşı görevini yapmamakta, hem de kendisine karşı çelişkiye düşmektedir : Bir de var ki her çağda insanların ortak özellikleri bulunduğundan, geleceğin insanlığı onun kafasındaki modele uygun düşer mi orası da belli değil.

Her çağda eline fırçayı, tuvali, boyayı alan ressam; çamuru, alçıyı, mermeri... şekillendiren heykeltıraş; bir iki şiir karalaması yapan-bencileyin - ozan; bikaç öykü, roman denemesi yapan, büyük yazar saymış kendini. Oysa zaman denilen taş yürekli eleştirmen silindir gibi çiğneyip

geçmiş çoğunluğu. Her yüzyıldan birer ikişer isim kaimiş Ölümü yeneni. Diğerlerinin de karınca kararınca bir katkısı olmuş toplumsal değer birikiminde. Bir noktada onları da saygıyla anmak gerekir, isimleri silinip gitmiş olsa bile. Büyük sanatçıların yetişmesi için ortamın hazırlanmasında rolleri önemlidir de ondan.

Yukardan beri sıraladığım yargılarımı gerçekleştirebildim mi? Sözü-mün eri miyim? Kendimi sürekli yenilemeğe, aşmağa, etkilere açık bulunmağa çalışıyorum. Birikimler bir yerde kâğıdı, kalemi almağa zorluyor beni. İçten ve doğal olmağa çalışıyorum. Yazdıklarım bardaktan taşan damlalardır. Kalıcı olur mu bilmem?...

ESERLERİ

Ş i i r

: Akvaryum (1972)

ÖRNEKLER

OZANIN TÜRKÜSÜ

Ben bir ozan olsaydım, duyardım sevginizi
Yeni teller takardım sazıma gün batmadan.
Yarın umudunuzu paylaşır coştururdum.
Yürek yaralarım bir neşter olsun diye
Sazımın tellerine çifter çifter vururdum.

Ben bir ozan olsaydım coşkulu yüreklerce
Kuşlar, bulutlar bile haberler ulaştırır
Halkımın binbir türlü türküsünü yaşardım;
Yayla çiçeklerini okşayan yeller gibi
Yurdumu köşe bucak dağdan dağa aşardım.

Ben bir ozan olsaydım yakardım yalnızlığı
Yüce dağ başlarında üşüyen yıldız gibi.
Maviler yakalardım delikanlı göklerden.
Bayraklı koşularda düşler görürdüm
Düğün - dernek kurardım bir kız gibi.

Ben bir ozan olsaydım yaralı umutlarda
Yel esse, dal kırılma ağacım dile gelmez
Göz yaşım düğümlenir, içten içe ağlardım.
Seller götürürse beni, vursa taşlardan taş
Giden toprağım gibi boz bulanık çağlardım.

Ben bir ozan olsaydım yayla pınarlarında
Duru sular sunardım sebil çeşmelerimden.
Size kır çiçekleri toplardım ellerimle.
Uzun yaşantınızı dinlerdim birer birer
Ve ortak türkümüzü şakırdım tellerimle.

EKİM DÖNEMECİ

Ekim dönemecinde yepyeni yolculuğum
Dağların dar boğazında camlar buğulandı
Tek gözlü canavarlar geçti yanımızdan
Yola düşmüş yıldızlar dizilip selâmlaştı
Ekim dönemecinde yeniden doğdum

Ekim dönemecinde doğruldum daha
Dalların arasından bin bereketli deniz
Yağmurlu türküler düştü camlara
Yolumu görmeliydim camları sildim
Ekim dönemecinde kendimi buldum daha

Ekim dönemecinde sıra sıra serviler
Şehitler doğrulmuş toprağımızdan
Sessiz geçiyorum yollarından yurdumun
Gerekirse ölürüm bu yolda onlar gibi
Ekim dönemecinde onlar ki can verdiler

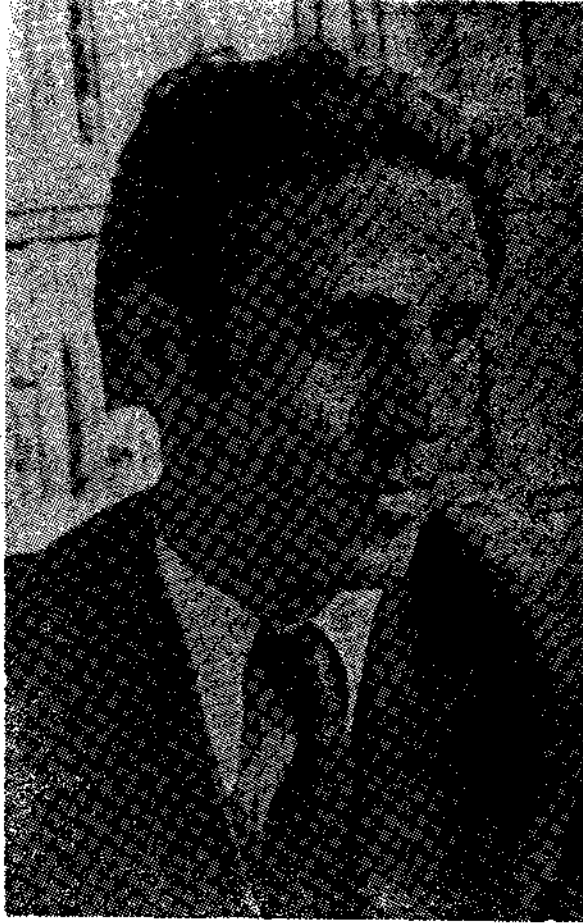
Ekim dönemecinde çıktı tünelden tren
Bir yanda dağlar vardı gökleri tırmalardı
Bir yanda baş döndüren en derin uçurumlar
Dağdan dağa süzülen bulutlarla yarıştı
Ekim dönemecinde bizi götüren tren

Ekim dönemecinde çağıladı sevincinden
Depreşti yalımlı su kayabuz koyağında
Umutlar deresinde sürüdü mutsuzluğu
Aktı çiçeklerimiz şehit kanlarında renk
Ekim dönemecinde ağladı sevincinden

Ekim dönemecinde milyonlarca bir canız
Uçuyor trenimiz dağlardan yaylalardan
Sisli bir ovadayız tünelden çıkar çıkmaz
Yüreğimizden taşan mutlu göz yaşlarından
Ekim dönemecinde buğulu camlarımız.

Ekim dönemecinde en doğru bir izdeyim
Gün vurmuş denize «Tam yol» dedi süvari
Martılar oynaşır sular oynaşır
Zeybek, dadaş, seyman... yurdumun coşkusu var
Ekim dönemecinde açık bir denizdeyim

Ekim dönemecinde kanatlandım göklere
«Bir günden bir güne uçmak var» derim
Yücelmek bu yerden maviliklere
«Gelecek göklerdedir» buyurmuştu önderim
Ekim dönemecinde.. Ekim dönemecinde.



ÜMİT KAFTANCIOĞLU

YAŞAM ÖYKÜM:

1934 yılı yazında, ya da güzünde doğduğumu söyler anam. Doğumda yanında kimse bulunmadığı, ailede çok çocuk olduğu için doğumumuzun bilinmesi, önemsenmesi söz konusu olamaz. Bugün arkaya baktığımızda, içinden çıktığım güçlükleri, yokluğu, yoksulluğu akıl alacak gibi değil. Yaşamımdan bazı bölümleri öykülerimde, (Sarı, Dönemeç, Süpürge) romanında (Yelatan'da) yakından izlemek olanağı var.

İlkokula 1942'de başladım. İlkokula gidecek giyimim yoktu. Diz boyu, adam boyu karı yalınayak çiğnedim. Üstelik karnım da açtı. Yolda yorulup kaldığımı başkalarının yardımıyla adım attığımı çok iyi bilirim. Üç ay sonra da okula gidecek gücüm kalmadığından bıraktım. Bir o ki, okula gitmeden önce okuma yazma öğrenmişim. Köyün mektupçusu, okuyucu olmuştum. Köyodalarında, ağaların dizinin dibinde cönkleri, âşık kitaplarını, dini cenkleri çok okudum. Ertesi yıl okula aralıksız gidebildim.

İlkokulu bitirir bitirmez tek kapımız, kâbemiz olan Köy Enstitüsüne Cı-lavuz'a baş vurduk. İlçedeki başvurular sonuç vermedi. Git gel git gel.

Sonuç yok. Bir kış başlangıcı, sert güz aylarının sonunda, kuşların bile uçmadığı karlı bir havada ölüm yolculuğuna başladık dört arkadaş. Cı-lavuz'a yaya gittik, iki günlük yol. (Bu gidiş Dönemeç'te anlatılmıştır.)

Köy Enstitüsü gerçekten bir çenetti, bir sıcak yuvaydı, yaşamdı. İnsan olduğumuzu orada anladık. Sonra Köy Enstitüsünü öğretmen okulu yaptılar. Ben bu değişikliği yaşadım. Daha sonra da izledim. (Bu altı yüü daha sonrasını yazıyorum bakalım altından kalkabilir miyiz?)

Mardin'in Derik İlçesinin Haramiler köyünde, Derik'in içinde İlkokul öğretmenliği yaptım. Derik'in iki ünlü Aşiretinin, Çöl'ün yaşamını, ağılığı, particilik ve hükümetçilik oyunlarının iç yüzünü incelemek fırsatı buldum. Bunu yakında okuyucularıma ulaştıracağım.

Daha sonra Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü Edebiyat bölümünü bitirdim. (1961) Rize İlinin Pazar ortaokulunda çalıştım. Öğretmenliği bırakarak Askere gittim. Yedek subaylık da benim için oldukça ilginçtir. Askeriyeyi yakından tanıma olanağı buldum. Bunları da kaleme alıyorum.

TRT nin açtığı bir sınavla adı geçen kuruma girdim. Köy yayınları bölümünü fiilen yürüttüm yedi yıl kadar. Köyün anlamını, eksikliğini, sıkıntısını mikrofona getirenlerin arasında unutulmaz yerim olduğunu söylemek isterim. Gerek 12 Mart muhtırasının etkisiyle, gerek Nihat Erim adındaki başbakanın (!) açık baskısıyla, bir takım soysuzların da gizli, açık - kapalı ihbarıyla bu servisten alınarak İstanbul Radyosu kültür yayınlarında görevlendirildim. Şimdi orada çalışıyorum.

Evliyim, bir oğlum, bir kızım var. Eşim de öğretmendir. (1974'de yazıldı)

SANAT ANLAYIŞIM:

İnsanız, insanlardan söz ederiz. Mutluluğu, mutsuzluğu, eksikliği, yokluğu varlığı... Bir oluşum, değişim içinde insan. Kimi insanca, kimi kölece. İnsanın ibizi ilgilendiren her yanı, her yönü. Neden san'at? Niçin san'at anlayışı? San'at bir görüştür, görüşü yansıtmadır. Belki de yaptığımız işin, dediklerimizin, diyecek olduklarımızın, demek istediklerimizin adına sanat denmiş. Niçin şu insana, bu insana ad konmuş? San'at da böyle bir kuru ad. Beni ilgilendirmiyor. Kişinin yaşamına etkisi olan, tepki yaratan, kişide şu yada bu yönde bir davranış yaratan her şey san'attır. Sokakları süpüren, gözümüze belki bir güzel görünüm getiren çöpçünün yaptığıyla, iyi yemek yapan aşçının yaptığıyla, iyi sofrayı hazırlayan birinin yaptığıyla ayrı bir anlama getirilmesi doğru mu san'atın? Diyeceksiniz ki, bugünün san'atı bir güzellik mi sunmalı? San'atın işlevi, görevi bu mudur? Bu değildir elbette. Bugün san'at; karmaşıklığı, ezikliği, düşünce ortamını, kişiyi ezen baskı güçlerini, bizim bize karşı çevirdiğimiz kurşunu, namluyu ele almak zorundadır. Bana kalırsa san'atın böyle bir göreve adanması, böyle bir görevi yüklenmesi bugünün san'atçıları için kazançtır/şanstır. Çünkü insan, insana yardımcı olmak gibi büyük bir fırsatı yakalamış oluyor. Bazıları san'atı şuna buna, şunun bunun gönlüne göre eğip bükemeyiz, diyorlar. Yanılgı bu. Yarın çağ,

gelecek; bizi ağır suçların aitma sokar. Oyalama, eğlendirme, uyutma değil san'atın görevi. San'atın görevi eylemdir, etkidir, yol vermedir. Çağm trafik polisidir san'at. Ana yolların, ana kavşakların ortasına dikilmeli san'at. San'atı en güzel biçimde yontulmuş, işlenmiş bir gömüt (mezar) taşı mı diye niteliyorlar bilmem ki?

Benim için san'at yalın kılıç, açık söyleyiş, kesin söyleyiş, en yakın olaya, çağa, karanlığa ışık tutuştur. İsteyenler süslerle, bezeklerle güzelliklerle uğraşsın. Köy Enstitülülerin görevi, san'atı böyledir sanıyorum.

ESERLERİ:

R o m a n : Yelatan (1972), Tüfekliler (1974).

H i k â y e : Dönemeç (1972, kitaba adını veren hikâye 1970 TRT hikâye büyük ödülünü aldı), Çarpana (1975)

R ö p o r t a j : Hakullah (1972, 1972 Karacan Armağanı)

M a s a l : Tek Atlı Tekin Olmaz (1973)

H a l k D e s t a n l a r ı : Köroğlu Kolları (1974)

, Ç o c u k K i t a b ı : Kekeme Tavşan (1976), Kan Kardeşim Dorutay (1978)

YAZDIĞI YAYIN ORGANLARI :

Cumhuriyet, Cumhuriyet Sanat Eki, Milliyet, Yeni Ortam, Yeni Halkçı, Varlık, Türk Dili, Güney, İlgaz, Yeni Ufuklar..

KAYNAKÇA:

Y a z ı l a r :

E. Naci Gökşen : Dönemeç, Türk Dili, Ağustos - 1972.

E. Naci Gökşen : Köy Romanında Bir Aşama, Kitaplar, Mayıs - 1973.

İbrahim İşyar: Dönemeç ve Gerçekçilik, Varlık, Eylül-1972.

Muzaffer Uyguner: Dönemeç ve Sonrası, Varlık, Eylül-1972.

Muzafer Uyguner: Yelatan Üzerine, Türk Dili, Nisan - 1973

Muzaffer Uyguner : Tek Atlı Tekin Olmaz, Türk Dili, Eylül - 1973.

H. Dizdaröglü: Yöresel Öyküler, Varlık, Ekim -1972.

Vedat Yazıcı: Köy Edebiyatının Dönemeci, Yeditepe, Mart - 1973.

Mustafa Balel : Yelatan ve İnsan, Yeni Ortam, 19.1.1973

Mustafa Balel : Kaftancıoğlu ve Folklor, Yeni Ortam, 17 Şubat 1973

Rauf Mutluay : Dönemeç Hikâyeleri, Özgür İnsan, 5.10.1972

Rauf Mutluay : Yelatan, Dönemeç, Varlık Yıllığı - 1973, s. 45

Günay Taylan : Dönemeç, Yeni Ortam, 17.10.1972

Pakize Kutlu : Kaftancıoğlu Halk Masallarını Yeniden Yazdı, Yeni Ortam, 4,5.973.

Doğan Hızlan : Dönemeç'i Dönerken, Yeni A, 1.6.972, sayı : 3
Arslan Kaynardağ : Dönemeci Dönebilen, Cumhuriyet, 29.6.1972
Nuri Erkal : Garibin Dönemeci, Varlık, Şubat - 1973.
Şükran Kurdakul : Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, s. 214
Naci Girginsoy : Çocuklarımız (Yelatan üstüne), Varlık, Mayıs - 973.
Atilla Özkırımlı : Dönemeç, 1973 Sinan Yıllığı, s. 258
Adnan Binyazar : Dönemeçte Bir Yazar, 1973 Sinan Yıllığı, s. 258,
H. İ. Dinamo : Dönemeç, Yeni Ortam, 19.11.1974.
Şadım Tanju: Bir Umut Gibi (Tüfekliler), Cumhuriyet, 30.12.974
H. İ. Dinamo : Tüfekliler, Yeni Ortam, 16 Eylül 1975.
Mehmet Bayrak' : Feodalizmin Yarattığı Gerilim ve Tüfekliler, Militan,
Temmuz-1975.
Hikmet Dizdaroğlu: Çarpana; Varlık, Nisan-976.
Muzaffer Uyguner : Çarpana; Türk Dili; Nisan - 1976
H. î. Dinamo : Yelatan; Cumhuriyet, 14.6.1976
M. Bayrak : Tüfekliler; Özgürlük Yolu, Temmuz - 1977.

K o n u ş m a l a r :

Adnan Özyalçınar : Hikâyemizde İki Yeni İmza, Cumhuriyet Sanat Eki,
Nisan-971.
Celâl Özcan : Ü. Kaftancıoğlu İle Konuşma, Varlık, Aralık - 1972.
Mustafa Balel: Ü. Kaftancıoğlu «Sanat ve Dil» Konuşmasını Anlatıyor.
Y. Ortam, 2.5.1973.
Sezi Çolakoglu: Ü. Kaftancıoğlu ile Çocuk Ed. Üstüne Konuşma; 1977
Nesin Yıllığı, s. 122.
Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Ü. Kaftancıoğlu İle
Konuşma, Yenigün, 19.9.1973.
Halit Çapın: Ü. Kaftancıoğlu İle Konuşma, Milliyet, 4.8.972
Doğan Hızlan: Ü. Kaftancıoğlu İle Konuşma, Yeni Gazete, 27.2.971
Nusret Ertürk : Ü. Kaftancıoğlu İle Konuşma, Varlık Ocak - 975
Hikmet Altınkaynak : Ü. Kaftancıoğlu ve Çarpana Üstüne Söyledikleri;
Öykü, Mart - 1976.

KAFTANCIOĞLU'NUN ÇALIŞMALARI

A — Yazmaya Yöneliş :

Enstitü çıkışlı yazarlar genellikle enstitülerde okudukları dö-
nemlerde enstitü dergileriye başlamışlar yazmaya. Daha sonra baş-
ka dergilerle sürdürmüşler çalışmalarını. Enstitülerin nitelik deği-
şirmesinden sonra epeyce aksamış enstitü yıllarında yazma işi.
Ayrıca bu nitelik değiştirme, enstitü dergilerine de yansımış. Ancak
daha sonra bu olanak da gitmiş ellerinden.

Kaftancıoğlu, bu kuşağın yazı yaşamına en geç atılmış yazarla-
rından biri, (Kaftancıoğlu'nun özellikle 1970'lerden sonra yoğun bi-
çimde gözükmeye başladığını belirtelim.)

Uzun bir bekleyişten sonra arka alkayadöit kitabı, epeyce röportajı, öyküsü yayımlandı dergilerde, gazetelerde : Dönemeç, Yelatan.. Hakuliah, Tek Atlı Tekin Olmaz... Yazarın bir o kadar roman, öykü, röportaj, masal derleme çalışmalarının yayıma hazır olduğu da bilinmektedir.

Bir yazarın bunca yoğun çalışmaya karşın bu denli geç çıkması ortaya, dikkatini çekiyor insanın ister istemez. Üstelik ilk çalışmasından itibaren hiç de yazma işinin yabancıısı olmadığı göze çarpıyor. Hemen tüm eleştirilenler onun, «çoktan deneme aşamasını geçmiş» olduğu ve TRT ödülleriyle «tanınma olanağı bulunduğu» konusunda birleşiyorlar.

Konuya ilişkin bir sorumuzu şöyle karşılıyor yazar: «Bilindiğı gibi benim ilk yazıp, tanınmama yolaçan şey, TRT yarışmalarında aldığım büyük ödüldür. İlk yayımlanan yapıtım da Dönemeç. Ancak ilk yazdığım «Dönemeç» değil. 1954 yılında Varlık'ta ilk öyküm çıktı. «Bir Bahs» adını taşır. Ondan sonra da çok yazdım. Kapalı devre çalışan dergilerde yer bulmak, yazmak olanağı var mı bize? Bu yüzden yazdım yırttım, yazdım sakladım... Yılmadan: Seve seve. Cumhuriyet Gazetesi Yunus Nadi yarışmasında ilk öyküm yayınlandı. Yetmedi tanınmama, bazı kapıların açılmasına.

Köy Enstitüsü'nün zengin bir kitaplığı vardı. Bol okuma olanağı vardı. Ben de okuyanlar, kitap karıştıranlar arasındaydım. Köydeyken de çok okumuştum köylülere. Köy odalarında geçti çocukluğum. Soyumun etkisi, anamın etkisi, içinde yetiştiğim alevî kesimin etkisi yanında Köy Enstitüsü'nün ve öğretmenim Mehmet Dünder'in etkisi önemli. Bu etkenler altında önce yazmak istedim. Ne yazacağımı, ne diyeceğimi de bilmiyordum. Çehov, Tolstoy, Dostoyevski beni etkileyenler arasındadır. Onların yazdığı doğa, benim yaşadığım doğayı andırıyordu. Onlar gibi olmayı çok ister oldum. Sonra Pasternak'ın etkisi önemli oldu. Don Durgun Akar adlı yapıt, bana inanılmaz bir yazma isteğı, güveni getirdi. Gregor tıpkı ağabeyimdi. Ata binişı, sevgisi, tutkusu, sivruluşu. Topal Pantolomoviç, karısı, kızı, oğulları, gelini bizim öz yaşamımız gibi geldi bana. Yazmalıydım, ben de yazmalıydım... Bu etkenler bir yandan, İnce Memed'lerin, Yılanların Öcü'nün, Akçam'ların, Talip'lerin, Başaran'ların etkisi bir yandan... Yazmak tutkusu çoktan vardı, yirmibeş yıldır belki; anoak ne diyeceğimi belirlemede, ne getireceğimi kestirmede yerli yazarların, Köy Enstitülü yazarların önderliğı olmuştur.» H

(1) Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Ümit Kaftancıoğlu ile Bir Konuşma, Yenigün, 19.9.1973.

Yukarıdaki sözlerden de anlaşılıyor ki, yazarın, yazma girişimleri eski; yoğun biçimde yazması yenidir. «Dönemeç» öyküsü, yazarın yaşamındaki değişim ve ulusumu belirleyen ve «nereden nereye» sorusunu yanıtlayan önemli bir belgedir.

B - V e r m e k İ s t e d i ğ i v e K o n u l a r ı :

Sanattaki diyalektik birlik gereğince, sanat ürünü ile toplumsal yaşam arasındaki bağ, Kaftancıoğlu'nun ürünleri için de geçerli. Yaşadığı, çalıştığı yöreden ses getiren öbür enstitülü köycü yazarlar gibi Kaftancıoğlu da, çıktığı, okuduğu, çalıştığı yöreden -üstelik yazınımızda daha önce işlenmediğini bildiğim- kuzey - doğu Anadolu'dan Kars - Hanak yöresinden ses getiriyor.

Kaftancıoğlu da öbür yazarlar gibi bunu bir zorunluluk olarak kabul ediyor. Daha çok işin düşünsel yanı üzerinde duran yazar, «neden daha çok köy ve köylü konusunu işlediği» yolundaki bir sorumuzu şöyle yanıtlıyor: «Bazılarının ileri sürdüğü gibi, köyü bilmemiz, köy anılarıyla dolu olmamızdan, kalemimizin oraya daha yatkın olmasından değil. Gören göz, anlağı olan herkes bilir ki Türk köylüsü uşaklık ölçüsünden aşağı yaşatılmıştır, yaşatılmaktadır. Bu köyün, bu köylünün gözünü açmak benim için özel bir görev. Bundan önce yazacağım hiç bir şey yok. Ta ki köylüm, bir çift ayakkabı, bir yeni gömlek, bir sıcak odaya kavuşanacak. Milyonları çalıp büyük adam, büyük iş adamı sayılanlara dur diyenecek... İstesek aşkı, tutkuyu, denizi biz de yazarız.» (2)

«Sanatın Görevbni de şöylece belirliyor başka bir yerde : «Sanatın görevi eylemdir, etkidir, yol vermedir. Çağın trafik polisidir sanat. Ana yolların, ana kavşakların ortasına dikilmeli sanat. Benim için sanat yalın kılış, açık söyleyiş, kesin söyleyiş, en yakın olaya, çağa, karanlığa ışık tutuştur.»

Yazarın işlediği konulara ve verdiklerine geçmeden önce «yöntem ve tavır»la ilgili düşüncelerine ve kendisini en çok ilgilendiren «yerel dil» konusuna ilişkin görüşlerine yer vermekte yarar var.

Yazar konularını işlerken izlediği yöntemi ve takındığı tavrı şöyle koyuyor: «Benim anladığım kadarıyla; a — gerçekçilik sınırları

(2) Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Ümit Kaftancıoğlu ile Bir Konuşma, Yenigün, 19.9.1973.

aşırmamalı, b — olağanın dışında tipler yaratılmamalı. Benim Uluguş tipini çoğu olağandışı bir tip olarak kabul etti. Halbuki tüm özellikleriyle bizim öz anamız, c — devrimci özü saklı tutmalıyız, ç — Türkçeyi ayaklandırmalıyız. Osmanlıya karşı çıkmışız biz. Osmanlı; arabı, farsı benimsemiş; Şeyh Bedrettin itmiştir. Şeyh Bedrettin'le itilen gerçekler bir yana, Türk dili, Türk halkı gibi dağlara sürülmüş. Onu indirip, canlandırmalıyız.»⁽³⁾

Kaftancıoğlu, konularını köyden alan yazarlar arasında yerel dile en çok yer veren yazarlardan biri, belki de birincisidir. Özellikle «Yelatan» romanı göz önüne alınca, bu özellik daha iyi görülür. Öyle ki okuyucunun anlayabilmesi için kitabın arkasına bir sözlük koyma gereği duyulmuştur. Ancak bu sözlük de gereksinimleri karşılayamamaktadır tam olarak. Çünkü yerel söyleyişe uydurulmuş sözcüklerin yanında, tamamen o yörenin ürünü olan sözcükler ve arkaik sözcüklerle doludur roman.

Yazar, yerel dile ağırlık veriş nedenlerini şöyle anlatıyor: «Bir roman yansıttığı çevrenin, o çevre insanların, diğer insanlardan küçük ayrıntılarını yerel dille, yerel söyleyişle verir, belirler. Seslenmek, ulaşmak istediğimiz insanın diliyle o insana söz anlatabiliriz, Sömürücü bir devlet, girdiği bölgenin en güçlü tabakasına o ülkenin kendi öz diliyle seslenir. Ruslar doğuda bize kırk yıl Türkçe seslenmişler. Üst kesim bizi ilgilendirmiyor. Üst kesim aslında apayrı bir söz - söyleyiş içinde. Yüzyıllardır köyü, köylüyü sömüren İstanbul ağzıyla mı sesleneceğim ben Saskara'ycı? Her şeyden önce yerel dil okuyucuyu bağlar, çeker. Kendini bulur yapıt arasında. Bugün alt kesim, asıl kesim, köy dediğimiz büyük güce dayanmak istiyoruz. Bu ülkenin kurtuluşunu köylünün uyanmasında arıyoruz. Peki bu taban, bu alt kesim nasıl uyanacak. Düşman bildiği Osmanlıca ile mi? Adı değişip köye hiç bir şey götürmeyen düzenin İstanbul ağzıyla mı? Bana kalırsa yerel dil kullanmayıp, köylüye değişik bir dille seslenmek düz kayaya buğday serpmektir.»⁽⁴⁾

Kaftancıoğlu'nun bu söyledikleri, belki,, dile yeni değerlerin kazandırılması, dilin zenginleştirilmesi, konu edinilen insanların, çevrenin havasının verilmesi açısından doğrudur. Ancak şunu unutmamak

(3) Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Ümit Kaftancıoğlu İle Bir Konuşma, Yenigün, 19.9.1973.

(4) Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Ümit Kaftancıoğlu İle Bir Konuşma, Yenigün, 19.9.1973.

gerekir. Bildiri, ancak anlaşılır bir dille, anlatımla kitlelere ulaştırılabilir. Eğer kitleler bir dili anlamıyarlarsa, o kadar halk malı olursa olsun önemsizdir, geçersizdir. Önemli olan işlerliktir, anlaşılabilirliktir. Çünkü dil, herşeyden önce bir iletişim aracıdır. Bu nedenle toplumcu düşünce açısından bakılınca Yelatan'ın dilinin, anlamı baltacı, bu yüzden de yarar sağlamadığı görülür.

Bence Dönemeç'in ve röportaj çalışmalarının dili dafoa işlek, daha tutarlıdır.

K o n u l a r ma gelince. «Doğu, özellikle Kars'ın kuzey kesimi bitinmeyen bir kopalı yerd. Burası Dedem Korkut, Bayat boylarının, kalıntıların yaşadığı bir bölge. Burayı, bu kesimi açmak istedim» diyor yazar. Gerçekten hemen tüm çalışmalarında bu yöreyi açmaya, sorunlarını sergilemeye çalıştığı görülüyor yazarın. Feodal ilişkilerin ve bunun uzantısı feodal kültürün egemen olduğu bir yörede geçer olaylar. Bu bakımdan olayların feodal kültür ölçülerine göre geliştiği görülür.

Ayrıca yazar konularını daima yakın çevresinden alıyor. Kendisi baş kahramanlarından biridir olayların. Dönemeç'in kimi öykülerinde, Yelatan'da yazarın çocukluk ve gençlik dönemlerini olduğu gibi görmek *mümkün*,

Kaftancıoğlu'nun çalışmaları bir sıra içerisinde yürüyor. Bir zincirin halkaları gibi bir bakıma. Bunu bilinçli olarak yapıyor yazar. «Yaptığım, yapmakta olduğum çalışmaları sıralarsam, ya da özetlersem şöyle: Yelatan, Dönemeç'in kırk yıl ötesinden başlıyor, Dönemeç araya giren küçük bir kesit. Bunun arkası Cobangeçmez olacak. Cobangeçmez'in arkası Sidiği Sarılar. Bu dizinin en eskiye, öteye yönelik olanı 1040 yıllarındaki Ortaasya'dan gelişimizi içerecek. Bizim soyumuza Dendenliler, Dandan oğulları da derler. Dendenakan savaşından sonra geldiğimiz söylenir. Bu konuda elimizde belgelerimiz var, bunları romanlaştıracam.»

Yazarın ilk yapıtı, Nisan - 1972'de yayımlanan **D ö n e m e ç**. İçinde TRT büyük ödülünü alan «Dönemeç»ten başka «Kara Kotan», «Süpürge», «Yat - Kalk», «Azık», «Boz İtler», «Gece Sekiz Gündüz Dokuz», «Sarı», «Fatih Yangını», «Tuntul», «Karasanlı Kancık», «Alacaklar» ve «cillgar» gibi öyküler var.

Öykülerin tümünde 'insan - insan', 'insan - doğa' çatışması, mücadelesi işlenmektedir. Bunlar içerisinde kitabın başında ve sonunda

yer alan Dönemeç ve Ulgar öyküleri en başarılı öyküler. Öbür öyküler de işledikleri konular açısından önemli.

Dönemeç'te yazar, kendinden giderek, köy çocuklarının önemli bir sorununu, eğitim sorununu dışlaştırmaktadır. Yazarın kendisi var, Saskara'lı dört köy çocuğu var, milyonlarca köy çocuğunun olanaksızlıklar içinde başarmaya çalıştığı okuma - eğitime savaşı var. Dönemeç'te hem yalnız 'aşirtmaz'ı aşmış köy çocuğu Garip; hem de milyonlarca köylü çocuğu var. Köy Enstitülerinin köylüler için nasıl bir kurtuluş ve uyanış kapısı olduğunun vurgulanması bakımından da önemli öykü. Bu bakımdan Dönemeç için «kırk bin köye ve onun milyonlarca çocuğuna tutulmuş bir aynadır» demektedir yazar.

Öteki öyküler, doğu - kuzeydoğu insanının içinde bulunduğu yaşam savaşını vurgulamakta.

Ulgar, güç yaşam koşulları içinde dirlik mücadelesi veren insanların öyküsü. Kış bastırmadan, kışın aç kalmamak için ekmeklik arpa almak üzere kağnılarla Ardahan'a giden kırk kişinin gidiş - dönüş serüveni var bu öyküde.

Konusu bakımından üzerinde dikkatle durulmaya değer öykülerden biri de «Yat - Kalk.» Feodal kültürün ve sulandırılmış laisizmin egemen olduğu Türkiye'de alevî kitlelerinin yaşadığı bir kesimde sahnelenen bir 'acıklı güldürü'. Toplumsal, kültürel kalkınmaya susamış bir alevî köyüne cami yapma girişimi ve köylülerin tepkisi...

Öbür öykülerde de çeşitli boyutlarıyla köy-köylü sorunları işlenmektedir: Yoksulluğun yarattığı bunalımlar, geçimsizlikler; cinsel yaşantı; yanlış gelenekler, yanlış inançlar, geri kalmışlık., gibi.

Kaftancıoğlu ile Bahadınli alevî kesimi edebiyata en çok aktaran yazarlardır.

Yazarın ikinci yapıtı Kasım - 1972'de yayımlanan Y e l a t a n.

Yelatan, varlıktan yokluğa düşen ve zorlu bir «dirlik savaşı» veren köy emekçisi Aşir ve ailesinin yaşam dramını vermektedir.

Yazar, Yelatan'la vermek istediğini şöyle anlatıyor: «a) Bir çevrenin, bir yaşamın, analarımızın, Türk kadınlarının çektiği çileyi dile getirdim. Türk kadını dünyanın en kötü yaşamını sürükler. İnsan yerine konmaz. Anamızı taa karnındayken sövmeye başlarız, evlenince karımız alır onun yerini. Elden ayaktan düşünce sıra kızımıza,

gelinimize gelir. Türk kadını dövülür, sövülür, hizmetçidir, anadır, doğurur, iş yapar, doğru dürüst yemek yemez, evin artıklarıyla yaşar. Bir kahrolası çiledir kadınlarımızın yaşamı. (Kaftancıoğlu'nun bu yar-gısı elbette burjuva sınıfı için geçerli değildir..)

b) Yelatan, yeni yeni açılan, değişen bir çevreyi, orada yıkılıp giden bir aileyi anlatır. Okumak, uzak kapılarda ekmek sağlamak .çocukların bir kurtuluşu. Gerçi Gülü de kurtulmak için okutuyordu çocuklarını. İlle sonuç öyle olmadı. Yokuşu, yoksulluğu, sürüklenişi sürüp gitti. Kurtuluş dediğimiz olayın aile düzenini, bağını kopardığını, yıktığını söylemek istedim.

o) Türk devletinden haberi olmayan, daha Rusya'nın mı, Türk'-ün mü yönetimi altında olduklarını bilmeyen insanların bu devletten alacaklı olduklarını belirtmek istedim. Aşır, kardaşları, Molla İbrahim vb. Ruslara karşı çıktılar, tutsak oldular, olmadık ezgi gördüler, ellerine hiç bir şey geçmedi. Oysa Ermenilere yataklık edenler, Ruslara yardımcı olanlar gene düdüğü ötenler oldu... Yurdumuzun dört bir yanı için geçerli bir gerçektir bu.

ç) Yeni sözcükler, kaçıp dağlara saklanmış. Türkçe deyimler kendi.yurduna, yuvasına dönmekte Yelatan'la.»⁽⁵⁾

Gerçekten Yelatan'ın bildirisi bu noktalarda odaklaşmakta.

Yalnız burada üzerinde durulmaya değer bir iki nokta var. Kaftancıoğlu yazma işinin kesinlikle yabancı değil. Daha ilk ürünlerinde önemli bir aşamaya ulaştığı da bir gerçek. Her şeyden önce büyük bir yazma yeteneği var. Çok rahat yazıyor. Soluklu bir yazar.

Ancak özellikle Yelatan'da, yazarın savrukluktan kurtulamadığı görülüyor. Başka bir söyleyişle plânsız, ölçüsüz bir anlatım var. Bu da gösteriyor ki yazar, bir bildiriye güçlü olarak vermekten çok renkli bir anlatım kurma yoluna girmiş. Bundan ötürü de ana olayı izlemekte güçlük çekiyor insan. Yan olayların kabarıklığından, ana olayın gelişimini izlemek güçleşiyor. (Sözgelimi Gülü kuma geldikten sonra Güldene'nin kızı Cennet'ten uzun süre söz edilmeyişi unutturuyor romanın bu kahramanını. Olay ve ayrıntı çokluğundan izlenemeyen, unutilan bu öğeleri çoğaltmak mümkün).

(5) Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Ümit Kaftancıoğlu İle Bir Konuşma, Yenigün, 19.9.1973.

Bütün bu nedenlerle folklorik öğelerin yerliyerince kullanılması ve ana bildiriye bağlı olarak olayın geliştirilmesi, en çok dikkat edilmesi gereken noktalar olmalıdır. Plânlı, ölçülü bir anlatım çok şeyler katacaktır Kaftaneoğlu'nun ürünlerine.

H a k u l l a h, Kaftaneoğlu'nun üçüncü yapıtı (1972). Alevilik düşüncesinin, inancının iç yüzü; aleviliğin kendini dede diye tanıtan soyguncularca nasıl kötüye kullanıldığı ve nihayet alev! kesimin ihmal edilmişliği, horlanmışlığı anlatılmaktadır bu yapıtta.

T e k A t l a T e k i n O l m a z (1973), Bayat - Dedem Korkut boylarının yaşadığı bölgelerde kalmış ve daha önce yayımlanmayan masalları kapsar bir derleme kitabıdır.

T ü f e k l i l e r (1974), sanatçının şimdilik son romanı. Konusunu şimdiye dek pek işlenmemiş bir yöreden, Mardin yöresinden alıyor. Romanda, özellikle feodalizmin yarattığı gerilim, feodal kalmıntılar arasındaki ekonomik ve siyasal iktidar kavgası veriliyor.

FEODALİZMİN YARATTIĞI GERİLİM VE «TÜFEKLİLER»

—Sosyolojik Bir Yaklaşım—

Bu konu, 1977 seçimlerine girilen bir dönemde feodal ilişkilerin yürürlükte bulunduğu Mardin yöresindeki egemenlik kavgasının kızışması ve kana bulanması üzerine yeniden güncellik kazandı.

27 ve 28 Mayıs 1977 günlü gazeteler, Mardin yöresinde 40 yıl gibi uzun bir süredir devam eden ve Abdürrahim Türk'ün 1969 seçimlerinde bağımsız milletvekili olarak Parlamente'ye girmesinden sonra doruğuna ulaşan Türk (Kanco) — Necimoğlu (Rutan) aileleri arasındaki mücadelenin yeni bir silahlı çatışmaya dönüştüğü ve 5 kişinin öldürüldüğünü, 13 kişinin de yaralandığını bildiriyorlardı. İki ailenin oluşturduğu, iki partiye mensup konvoylarda CHP milletvekili **Ahmet Türk** ile AP milletvekili adayı **Nurullah Necimoğlu** da bulunuyordu ve AP adayı ölenler arasındaydı.

CHP li Türk ve AP'li Necimoğlu aileleri arasında son 5 yıl içinde çıkan çatışmalarda 19 kişinin öldürüldüğü de gazete haberlerinde kaydediliyordu. Ve gazeteler olayı yine yöresel egemenlik kavgasından soyutlayarak '**kan** davası' olarak nitelendiriyorlardı.

Oysa, özellikle seçimlere girilen dönemlerde en kanlı biçimiyle ortaya çıkan 'feodal güçler arası egemenlik kaygası'nın, maddi temellerinden soyutlanarak salt 'töre'lere bağlanması oldukça yanlıştır.

Bu nedenle Mardin yöresindeki dramı işleyen bu inceleme yeniden alabildiğine" güncelleştirilmiştir.

Ekim-1973 seçimlerinden önce Cumhuriyet Halk Partisi'nce Ankara'da yayımlanan haftalık «Halk» gazetesinin bir sayısında!¹⁾ Dr. Hamit Beşiroğulları'nın, «Mardin'i Saran Gerilimin Temel Nedenleri» konulu bir yazısını okumuştum.

Adalet Partisi Mardin Milletvekili Abdürrahim Türk'ün öldürülüşüyle yeniden kızışan çarpışmalar sonucu 12 kişi ölmüş, 5 kişi ağır yaralanmıştı. Bu sayının sonradan artıp artmadığını şimdi anımsamıyorum.

Olay, gazetelere bir dizi haber ve resimle yansımış; ancak resmi kolluk kuvvetlerinin bastırmaya yanaşamadıkları bu mücadelenin sosyo - ekonomik, sosyo-politik temeline inilmemişti.

İşte Hamitoğulları'nın sözkonusu incelemesi, tam bu zamanda yayımlanmıştı. Hamitoğulları'nın -olup bitenleri iyi bilen biri olarak- soruna yaklaşımdaki bilimselliği, nesnelliği olayları büyük çapta aydınlığa çıkarmıştı.

Aradan bir yıl gibi bir zaman geçti (1974). Bu kez bu yöredeki mücadeleyi, -bu bölgede uzunca bir süre öğretmenlik yapan- Ümit Kaftancıoğlu roman boyutları içinde önümüze serdi. ⁽²⁾

Böylelikle, Mardin yöresindeki toplumsal kavgadan gidilerek «feodal kalıntıların çağımızdaki düzenleri, feodalizmin yarattığı gerilim» hem inceleme, hem roman diliyle ortaya serildi.

Bizim burada yapacağımız iş, feodal bir gerçeğe, bir olguya sosyolojik bir yaklaşımda bulunmak ve bunun bir sanatsal ürüne yansımalarını göstermek olacak.

Bunu yapmakla hem Türkiye'nin katı bir gerçeğini, feodal ilişkilerin toplumsal yapıda yarattığı gerilimi; hem de bir sanatsal üründen ele alınıp yöntemini gözlemiş olacağız. Bu, bilim adamı ile çağdaş

(1) Dr. Beşir Hamitoğulları: Mardin'i Saran Gerilimin Temel Nedenleri; Halk Gaz. sayı : 3, 25 Haziran 1973.

(2) Ümit Kaftancıoğlu : Tüfekliler, Remzi Yay. 1974

romancının olaylara yaklaşımını da bize göstermeye yarayacak. Sanat ürünlerinin toplumsal yarar açısından katkısı da belirlenmiş olacak böylece.

Burada özetle şu amacı yineleyelim : Amaç, yalın olarak Tüfekhler'in incelenmesinden çok, bilim adamının ve çağdaş romancının olgulara yaklaşımını göstermek.

Bu arada şu gerçeği de hatırlatmakta yarar var. Olayları geçtiği yöre, yani Mardin yöresi, doğal ve özgül yanlarıyla feodalizme tanıklık ediyor. Doğu'da yürürlükte bulunan feodal ilişkilerin bir simgesidir adeta Mardin yöresi. Doğma, gelişme, etkisizleşme süreçleri ve çeşitli kurumlarıyla...

Bu nedenle feodalizmin özelliklerini gözönüne alarak bu olguyu çeşitli boyutlarıyla ele almak gerekiyor.

1 — Mardin Yöresindeki Mücadelenin Niteliği:

Mardin yöresindeki olaylar, (Derik, Kızıltepe, Cizre, Nusaybin, Viranşehir, Derbesiye) çoğu benzerleri gibi basit bir kan gütme davası olarak gösterilmiş, yayılmıştır.

Feodal ilişkilere geçişle başlayan bu mücadeleyi, kişisel kin ve intikama bağlamak, basit bir kan gütme davası olarak görmek kuşkusuz gülünç olur.

Başka kesimlerde benzerlerine rastlanmayan bu olayların, feodal ilişkilerle bir içişlik gösterdiği ortadadır.

Aşağıdaki bölümlerde sosyo - ekonomik kökenleriyle somutlaştıracığımız bu mücadelenin niteliği, «feodal güçler arası; egemenlik kavgası»dır. Beşir Hamitoğullarının deyişiyle bu dram, «yöresel ekonomik ve siyasal iktidarı paylaşma savaşının» bir sonucudur.

2 — Mardin'in Doğal - Özgül Koşulları ve Türkiye'nin Sosyo - Ekonomik Konumu İçindeki Yeri:

Bu yöresel kavgayı iyice kavrayabilmek için, ekonomik ve sosyal verileriyle yörenin doğal ve özgül koşullarına inmek gerekiyor.

«Ülkemizin, bütürileşememiş ekonomik sosyal yapısı, özellikle Güneydoğu Anadolu'da çarpık bir nitelik yansıtmaktadır. Mardin yö-

resinde, üretim ilişkilerinin en egemen unsurunu toprak oluşturmaktadır. Feodal niteliği içinde toprak mülkiyeti, aşırı yığılma ve aşırı parçalanmanın zaafını taşımaktadır. Birden fazla köyü içeren büyük mülkler, üzerinde yaşayan insanlarla birlikte, ağanın olmaktadır.» (a.g.y.)

Burada; gelişme, okur-yazar oranı, şehirleşme, sanayi ve hizmetler kesiminde çalışan insan oranı bakımından Mardin'in, Türkiye'nin en az gelişmiş 10 lli arasında yer aldığını belirtelim.

Hamitoğulları, bir zamanların verimliliğiyle tanınmış bu Mezopotamya topraklarının çağımızda feodal koşullar altında nasıl verimsizleştiğini, tarımsal işletmeciliğin niteliğini de şöyle anlatıyor :

«Çalışan nüfusun yüzde 86'sı tarım kesiminde çalışmaktadır. Yılda iki kez mahsul almayı mümkün kılacak koşullara sahip olan Mardin yöresi, sulama projeleri, insan ve toprak ilişkileri iyileştirilmemiş olduğundan, bir atılım yapmaktan yoksun kalmaktadır. Nitekim yörede gübre kullanan köy sayısı yüzde 27, traktörle sürülen arazi ise toplam arazi içinde sadece yüzde 12'lik bir alan oluşturmaktadır.» (a.g.y.)

Tüfekliler'in 24, 25, 26, 27, 28, 46, 47, 49, 103, 239, 255'nai sayfalarında değişik boyutlarla Mardin'in doğal ve özgül yanlarını görüyoruz.

«Cumhuriyetin bir sığıntı Osmanlı düzeninin başat olduğu» bu yörede tam anlamıyla feodal ilişkiler yürürlükte.

Mezopotamya'nın bu uçsuz bucaksız, sınırsız, verimli, bire kırk, bire elli vermeye aday topraklarına şimdi altı ay tek damla yağmur düşmüyor, tek bulut gölge etmiyor. Bor, çöl olup çıkmış bu topraklar ağaların, düzenlerin elinde.

Osmanlı gitmiş, Cumhuriyet hükümetleri gelmiş. Ancak bu yörede pek birşey değişmemiş: «Demokratik Türk hükümeti ağalık surlarını iyice kalınlaştırmış, dayanıklı duruma, yıkılmaz, çıkılmaz, el uzatılmaz duruma kavuşturmuştu. Sur üstüne sur çekmişti.» (s. 100)

Romanı bu yöreye ulaşabilen devrimi «Topçu Devrimi» olarak niteliyor. Aynı adlı bölümde öyküsünü anlatıyor «Topçu Devriminin. Bir başka yerde Selo'nun ağzından şöyle özetliyor bu devrimi:

«Bir top patlatmışlar Karaeadağ'dan, Kasro'nun bir kara taşı kırılmış, bir de soyadı! Budur Cumhuriyet? Budur Atatürko?» (s. 102)

Hor bakaniar çöileştirmiş buraları. En iyi buralara karışan, bu-
laşan insanlar bilir bunu. Ağaların bilmediği de söylenemez. Ne ki,
tüm bağımsızlığına karşın (köyü, çölü, dağı, zeytini, yünü, yağı, buğ-
dayıyla) besler bu topraklar kendilerini. Beslediği gibi «artık gelir»
sağlar onlara. Böylesi daha işlerine gelir ağaların, düzenlerin.

Selo bu gerçeği şöyle vurgular:

«Çöl verimli, çölü sulayacak dereler, sular vardır. Fırat, Dicle,
Şahvelet, Cevap çölü besler, Ümüslü, verimli topraklar. Çölde, çoğu
sanar ki su eksik. Değil, valleh değil lo, eksik olan devlettir. Çöle
devlet el atabilse, çöl, bir beni bir Selo'yu değil, ülkeyi, dünyayı
besler.» (s. 103)

Bu yörede de, feodal ilişkilerin egemen olduğu tüm ünitelerde-
ki gibi, topraklarla birlikte üstünde yaşayan tüm canlıların el değiş-
tirmesi, satılması ilkesi geçerlidir.

«Neoimoğlu, belki yarın köyü, köylüyü satacaktı bir başka ağa-
ya, bir yıl sonra başka ağanın kapısına köle edeoekti. Belki o ağa
bu köylüleri kolundan tutup atacaktı.» (s. 28)

Bu yörede «vatandaş-devlet ilişkisi» de feodal düzenoe biçim-
lenmiştir.

«Devletin adı bile gelmez Mardin'e... Kimsenin en küçük bir gü-
veni yok devlete. Türk Devleti deyince-hepsi': (Yürü geç... Hani dev-
let, devlet nerede?) diyorlardı» (s. 28)

Çünkü onların devleti başkadır.. «Derik'te devlet yok, hükümet
yok, Neoimoğlu vardır. Çölde de silahlı olan, güçlü olan... Çölün
kartalı Abdürrahim'dir.» (s. 24)

Ağası, köylüsüyle bura insanının günlük yaşam ve işlevini de
feodal düzen belirlemiştir. Burada insanlar kaygulu, insanlar ürkek,
insanlar güvensiz. Hangi misillemede bir kör kurşuna hedef olacak-
larını bilmeden umutsuzca yaşarlar bu insanlar.

Dirlik aracı olmak yanında bir görevi daha vardır bu insanların.
Tıpkı Osmanlıdaki sipahi beylerinde olduğu gibi. Askerlik etmek ağa-
lara.. Onların vurucu, öldürücü gücü almak...

«Necimoğlu'nun eli silahlı bir takımı da Mazıdağ tepelerindey-
di. Karanlık gecede, kadın giyimi içinde, gizli, saklı inerler. Derik'e,
ya da oturdukları köye. Derik de köy de Neoimoğlu'nundur. Giyecek-

lerini alırlar, yiyeceklerini alırlar. Yeni bir tohum atarlar karılarının karnına, on beş yıl sonra Neoimoğlu ordusuna katılacak birinin başlangıcı yapılır, evinin durumunu yakından inceler dağkolu, sonra çekilip giderler, (s. 25). Necimoğlunun isteğini alır almaz basarlar Derik'i. Basarlar bir karanlık gecede... Karanlığı alafişek mermiler yırtar. Cıv... Cıv... Uyanır Derik. Uyanır da tilki uykusuna yatar. Çıkamazlar dışarı. Kimse çıkamaz. Hem kör kurşun korkusu, hem de yarınki tanıklık. Kimse ağrımaz başını ağrıya sokmaz...» (s. 26)

Romancı Derik gerçeğini bir yerde şöylece özetliyor:

«Bir el basımı yeri kapatan Derik'te nasıl da büyük olaylar doğar, kanlar akardı? Emek yenir, alın teri içilirdi. Binler çalışır, birler, ikiler yerdi.» (s. 143)

Bu konuda son olarak şunları söyleyeceğim:

Devlet katları ve yönetim de, feodal kalıntılar gibi köyleri, köylüleri cezalandırmak istemişçesine bir çaba içerisinde bu yörede...

3 — Yöredeki İktidar Kavgası ve Temel Nedenleri:

Yöredeki mücadelenin özünü «iktidar kavgası» oluşturuyor. Bir anlamda, bu yöre problematiğinin kaynağıdır iktidar kavgası.

Yöredeki mücadeleyi somutlaştırmak gerekirse, şöyle özetlenebilir.

Mardin'in hızla büyüyen Kızıltepe ilçesinde, Abdürrahim Türk ve Kahraman aileleri; Derik'te ise Neeimoğlu ailesi birden çok köyü içeren en büyük toprakları paylaşmaktadırlar. «Büyük arazi mülkiyetinden kaynaklanan bu ekonomik iktidarı sürdürmek, siyasal iktidardan pay almayı gerekli kılmaktadır.»

Başka bir söyleyişle, ekonomik ve siyasal iktidar birbirini tamamlamakta ve bütünülemektedir. İşin içine rekabet ögesi ve kasaba bürokratlarını yedeğe alma işi girdiğinden, siyasal iktidarsız ekonomik güçlülük olanaksız gibidir. Formüle etmek gerekirse, (ekonomik güç = siyasal güç)tür.

İşte Mardin yöresinde de bu müadele veriliyor. Nitekim Kızıltepe'nin güçlü ailesi Kahraman'lar, başlangıçta Kızıltepe AP İlçe Başkanlığını ve Belediye Başkanlığını ellerinde bulunduruyorlar. Derik'te ise Neoimoğlu aynı partiye sırtını dayamış, siyasal gücü büyük öl-

çüde elinde tutmaktadır. Ayrıca aynı partinin Mardin Milletvekiliği de bu ailelerin elinde bulunmaktadır.

İşte böyle bir dönemde, bunlara göre daha çok kırsal kesimde kalmış Kasro Kanco'lu Türk ailesi Abdürrahim Türk'ü 1969 seçimlerinde bağımsız olarak milletvekili seçtirebilmiştir.

Böylelikle sözkonusu yörede siyasa! iktidar dengesi Türk ailesi lehine bozulmuştur. Üstelik Abdürrahim Türk, ailesinin yöredeki etkinliğini artırmak ve egemenliğini "sağlamak için AP'ne geçmiştir. «Böylelikle Kızıltepe ve Derik çevresinde daha güçlenen A. Türk, karşıt aşiretlerin iktidarını ve gelecek seçimlerdeki (1973) şansını kırmıştır.» (A. Türk'ün, 1973 seçimlerine yaklaşan bir dönemde öldürülmesi ilginçtir.)

AP'ne geçerek siyasal iktidarını da çoğaltan Türk, iyice tehlikeli rakip olmuştur. «Kancolar kurşun olup Rutanlılara sıkılmışlardı» (s. 270) diye özetliyor romancı bu darbeyi.

Kızıltepe ve Derik çevresinin AP'ne iki milletvekili verme olanağının zayıflığı ise daha da tedirgin ediyor karşıt çevreleri.

Karşıt gruplar arasında, toprak aracılığında, ekonomik ve siyasal alanda görülen mücadelenin maddi temellerini Hamitoğulları şöyle koyuyor:

«Ekonomik gücünü siyasal güçle bütünleyebilen A. Türk, karşıt grupların benzer güçlerini daraltmış olmaktadır.

Görüldüğü gibi, anılan belli başlı aileleri karşı karşıya getiren nedenlerin kaynağı ve siyasal iktidarın tabanı, büyük toprak mülkiyetidir. Uğrunda çanlar verilen, kanlar dökülen Mezopotamya'nın bu verimli toprakları olmadan, bugünkü prestiji sağlayan ekonomik ve politik gücün elde edilemeyeceği bilinmektedir. Bunun içindir ki bu gücü tehdit eden her oluşum en büyük düşman olmaktadır» (a.g.y.!

Yukarıda da değinildiği gibi Necimoğlu, Derik'in mutlak hâkimi olma düşüncesindedir. Kasaba bürokratlarını da, yedeğine alan Necimoğlu, Kancolara (A. Türk'e) baskın çıkıyor. Feodal ilişkilerin yürürlükte olduğu her yerde bu böyledir, denebilir. Bürokratlarla iyi işbirliği kurabilen, öbür güçleri etkisizleştirme olanaklarına erişir. Çünkü kasaba bürokrasisi bu tür ilişkilerde birincil etkiye gücü oluyor.

Kaftancıoğlu, Necimoğlu açısından mücadelenin amacını şöyle koyuyor:

«Necimoğlu için önemli olan, gelirini daha bir artırmak yanında, Kancoların akan suyunu kesmek, arklarını kurutmaktı. Böylece çevrenin tek, en önemli ağası olmaktı. Devletin bir numaralı adamıydı. DP., hükümet, devlet Necimoğlu'riü tanırdı, Necimoğlu'nu bilirdi. İlle bu yetmezdi. Oevre de Necimoğlu'nu tek güç olarak bilmeliydi, bütün köyler, çöl önünde eğilmeliydi. Kazançları yalnız kendi almalıydı, bölüşmemeliydi. Necimoğlu'nun asıl amacı, gittikçe daralan topraklarını genişletmek, Kancoları çökertmekti.» (s. 213)

Başarılı da olmuştur Necimoğlu uzun süre. Derik ve Kızıltepe, yasak bölge ilân edilmiştir Kasro Kancolu'lar için. Derik'ten umudu kesen Kasro KaneoluMar Kızıltepe'ye bağlanmak isterler. Necimoğlu devlet ve halk katlarında gerekli girişimlerde bulunur. Bu da gerçekleşmez. Necimoğlu, daha söylentiye duyar duymaz, salık salmıştır Kızıltepe'liere: «Kancolan, Kızıltepe'ye sokaclar başındaki egali (erkek başlığı) atsin, köfik (kadın başlığı) bağlasın» diye (s. 236).

Devletin, «yüksek mühendisiyle, atıyla, koyunuyla, işçisiyle, toprağıyla Necimoğlu için çalıştığı» (s. 237) bir dönemdir, bu dönem.

İyiden iyiye tedirgindir Abdürrahim. Bir defasında şöyle dertlenir öğretmen Fevzi'ye: «Bitsin bu tatsızlıklar diye çok uğraştım, valili, Ankara... Hepsi karşı çıktı. İlle sürsün dediler. Biz suçlu değiliz artık. Kanco'lar nereye bağlansın? Derik'e gelemeyiz, Kızıltepe'ye gidemeyiz. Bizim yurdumuz Suriye'yse valleh gidelim, Türkiye Cumhuriyeti yoksa, oraya bağlanalım.» (s. 238)

A. Türk, bilerek ya da bilmeyerek, feodal düzenle-gerici iktidar özdeşliğini de koymuş oluyor.

Ancak, yukarılarda da değinildiği gibi, seçimlerde Abdürrahim Türk'ün bağımsız olarak seçilmesi, parlamentoya girmesi, AP'ne geçmesi herşeyi altüst ediyor. Kolunu kanadını kırıyor Necimoğlu'nun... «Abdürrahim'in daha ilk denemede Ankara'ya ayak atması Necimoğlu için gerçek bir yıkımdı. Yirmi yıllık politikacı, daha dünkü çocuğa yenik düşüyordu. (...) Bu yenilgi, yutulur, unutulur gibi değildi. Günlerce içerde kaldı. Sonra bir gece yarısı taksiyle Diyarbakır'a gittiği öğrenildi, söylendi. Uçağa atlamış ver elini Ankara demişti.» (s. 255) «Abdürrahim, Necimoğlu'nu yıkmış, Derik'ten sürmüş sayılıyordu. Söylenti, gerçek böyleydi, (s. 259)

Necimoğlu'nun gidişiyle, Derikliler için yeni bir dönem başlıyor. «Elden ağza düzeni de olsa, herkes kendi sümüğünü yalıyor» (s. 258)

bu dönemde. Ancak uzun sürmüyor, bu geçici, yalancı dönem. Feodalizmin yarattığı gerilim, tüm katılığıyla kendini dışa vuruyor.

Feodal kalıntılar birbirlerinin kurşunlarıyla gidiyorlar. Abdürrahim Türk öldürülüyor, A. Necimoğlu öldürülüyor, Ö. Kahraman öldürülüyor. Bunların yanında daha bir yığın insan, yaşamı zamansız bırakıp gidiyor...

4 — Mücadelenin Gerçek Sorumfuları:

Mücadelenin gerçek sorumlularının, mücadeleyi yaygınlaştıran yan öğelerin ve araçların saptanmasında Hamitoğulları ile Kaftancıoğlu aynı düşünceleri paylaşıyorlar.

Hamitoğulları şöyle diyor:

«Mardin yöresinde, hayatı zamansız terkeden insanlar, geri kalmışlık, feodal ilişkiler ve demokrasi eksikliğini bir kez daha gözler önüne sergilemiş bulunmaktadır.

Çevreyi saran işsizlik, yokluk, yoksulluk, Ağalık, Beylik, ekonomik kalkınmanın ve demokrasiyi gerçekleştirmenin önüne dikilen en büyük engelleri oluşturmaktadırlar. Devlet ile vatandaş, vatandaş ile vatandaş arasına giren bu yalıtkan engeller, masum insanların canını kaybetmesinin ve sefaletle sürüklenmesinin, yıkıcı nedenleri olmaktadır. Kuraklığın yaktığı Mezopotamya'yı kana bulayan Kızıltepe katliamı'nın, en büyük sorumlusu, bugüne dek/topraktan alınan verimi daha da düzelterek, insan-toprak, insan-insan ilişkilerine rasyonellik, insancıl ve demokratik temeller kazandıracak bir toprak reformunu gerçekleştirmeyenler ve engelleyenlerdir.» (a.g.y.)

Kaftancıoğlu, «Tüfekliler»in önemli bir bölümünde, kavganın gerçek sorumlularını vurgulamaya çalışıyor. Böylece bildirisinin omurgasını oluşturmak istiyor. 25, 26, 31, 49, 89, 100, 101, 174, 238, 249, 265-266, 281'nci sayfalarda bu türden bir yığın örnekle karşılaşıyoruz.

Kaftancıoğlu bu sorumluları; a — sakat işleyen devlet mekanizması, b — göstermelik demokrasi, c — gerici-statükocu iktidarlar, ç — gerici partiler, d — bozuk feodal düzen, e — ağa güdümlü kasaba bürokrasisi olarak koyuyor.

«Bugün kişinin başına yumruk, herkesin sırtına yük» olan DEVLET; «varsılın elinde kamçı, yoksulun sırtında kırbaç» olan DEMOK-

&ÂSi; «ağalık surlarını iyice kalınlaştıran, dayanıklı-yıkılmaz-çıkılmaz-el uzatılmaz duruma kavuşturan ve sur üstüne sur çeken» gerici-satükocu İKTİDARLAR; ağalarla özdeşleşen gerici PARTİLER, tüm üretim kaynaklarını tek ele veren FEODAL DÜZEN; ağanın göz kırpmasıyla iş yapan, ağa güdümlü KASABA BÜROKRATLARI..., olup bitenlerin gerçek sorumluları, gerçek katilleri...

5 — Çözüm Yolları, Öneriler:

Hamitoğulları çıkış yolunu, «Demokrasiye daha sağlam temeller kazandıran, sonayileştiren ve halkı yabancılaştırmadan kurtaracak bir toprak reformu»nda görüyor.

Şöyle diyor bu konuda :

«Bütün Türkiye gibi, bu yörenin de kalkınması ve demokrasiye kavuşması, hatta günümüzde bir diğerinin kökünü kazımağa yönelen Ağaların kurtulması bile, iç bağımlılık oluşturan, bu geriletici unsurun, toprak reformu ile kökten çözülmesine bağlıdır.» (a.g.y.)

Kırsal kesimde de olsa, yalnız bir toprak reformunun tüm bu sorunları çözümlemesi, diyalektiğe aykırıdır kuşkusuz.

Kaftancıoğlu bu konuda daha tutarlı bir görüş getiriyor. Daha gerçekçi, daha bilimsel :

«Yurt düzeyinde, dünya üstünde değişiklik hepten, temelden, bütün düzeni, hep birden değiştirmekle'olurdu. Yarım yamalak parçalarla yeni takım yapılır mı? En belirgin ve değişmez amacımız düzeni böyle kökten, böyle sapasağlam, acımadan, sapmadan, her bir yanıyla değiştirmek olmalıdır.» (s. 245)

Kaftancıoğlu romanın sonunda «Dönen Kapı» bölümünde çıkış, kurtuluş yolunu şöyle vurguluyor:

«Bırakılan, duvar deliklerine sokulan namlular, tüfekler, tabancalar ne zaman çıkarılırsa; ne zaman hep birden, aralıksız, acımasız, bilinçle birleşir, bir amaçta, bir düşüncede birleşir patlarsa o zaman geniş günler, güzel günler, kurtuluş gelecekti, doğacaktı. Kanatlı kapıların hepten koparılıp atıldığı, yıkıldığı, yakıldığı gün gerçek kurtuluş olaeaktı.» (s. 290)

6 — â o n u c i •

Bir bilim adamı ve bir romancı diliyle, verilen bu Örneklerin, bu yaklaşımın; feodalizmin yarattığı gerilim ve sonuçları: konusuna aydınlık, getirdiğini sanıyorum.

Burada Kaftancıoğlu'nun romancılığı; özellikle Tüfekçiler'i üzerinde bazı noktalara değinmek istiyorum.

Kaftancıoğlu, ilk romanı Yeldtan'da (1972) konusunu, çıktığı yöreden, Kuzeydoğu Anadolu'dan alıyordu.

Burada konu planlamasına dayanmayan; aşırı estetik kaygusuyla. folklor öğeleri altında ezilen bir dizi olayla karşı karşıyaydık.

Bol folklor ürünü, yoğun bir anlatım; ancak kalıcı etki yapmayan bir romandı Yelatan. Bence en önemli yanı, Kaftancıoğlu'nun yazma yeteneğini kanıtlamasıydı.

İkinci romanı Tüfekçiler'de (1974) bunun tersi bir yol izlediği görülüyor.

Bu kez estetik kaygusu ikinci plâna itilerek, bir şeyler verme çabası içinde görülüyor romancı. Bu, bir bakıma (estetiği savsaklama) olarak alınabilir.

Romanın olumsuz olarak nitelenebilecek yanları şöyle sıralanabilir:

a — Konu, Mardin yöresindeki feodai kalıntıların iktidar kavgasında odaklaşmakla birlikte, öğretmenlerin yaşantılarına ve serüvenlerine gerektiğinden çok yer veriliyor. (Bunu, öğretmenlerin -ekonomik, sosyal, siyasal mücadelelerini içeren- sorunları için değil; günlük yaşantıları için söylüyorum).

b — Fevzi Meüna aşkı maddi düzlemde kaldığından, fazla çekici, etkileyici olamıyor.

c — Fevzi'nin (Kaftancıoğlu'nun romandaki adı) yaz tatillerindeki serüvenleri fazladan birer yama görünümünde. (Özellikle eşkıya soygunu konusu).

Bunlar daha çok romanın düşünsel çatısıyla ilgili konular. Bir de anlatımla ilgili konular var.

Romancı kimi yerde gerçekten rahat ve gerilim yaratıcı, tüyler ürpertici bir anlatıma ulaştığı halde; özellikle öğreticilik kaygusu güdülen yerlerde bir röportaj üslûbuna girildiği görülüyor.

Birinciye örnek olarak altmışlık Şeyh Bedrhani'yle, on üç, on dört yaşlarındaki dünyadan habersiz köylü kızının Şafî mezhebince evrilmelerini içeren şu anlatım gösterilebilir:

«On üç, on dört yaşındaki çiçek gibi, ceylan gibi, taze, bir içim su; altmışlık, altmış beşlik çirkefin yatağına atıldı. Cici kızı, çamurun, batağın içine attıktan sonra çekildiler köylüler. Kız ne yaptı, şeyh ne yaptı? O gece nasıl geçti? O kız, o yavru, o tarla kuşu, o başıboş köpeğin ağzına nasıl düştü, nasıl girdi koynuna?» (s. 204)

İkinciye örnek olarak da, tek cümle vermekle yetineceğim :

Halk - jandarma çatışması! anlattıktan sonra sözü şöyle bağlıyor : «Kaldı ki, taban, halk çıkışları, kıpırdanışları, hiç bir güçle, tüfekte durdurulamaz, gün gibi, ışık gibi...» (s. 213) (Burada öz güçlü olduğu halde, romancının araya girmesi yadırganıyor).

Bir de şunu söyleyeceğim: Romancı olayların akışı içinde başka kahramanlar aracılığıyla verilmesi gerekeni, -üstteki gibi- kendi ağzıyla verme yolunu tutuyor. Bu işi, kısmen de Selo aracılığıyla yapıyor.

Tüfekliler'in yukarılarda değinilmeyen özgün, dikkate değer yanları da şöyle özetlenebilir:

a — Feodal kurumların, çeşitli boyutlarıyla sergilenmesi, yorumlanması...

b — Sınır kapılarında boyuna adam öldürülen bir dönemde canını ortaya koyarak sınır kapılarına yüklenen insanların (kaçakçıların) köy yerindeki dirlikleri..

c — Tüfekliler'in en özgün yanlarından biri de, en beklenmedik yerde yaşamın, insanlığın, gerçeğin özünü vermesi...

Bu son özelliğini örneklemek istiyorum.

«Emek, alın teri insanı dik tutuyor, alını ak yapıyor» (s. 23)

«Dışlaşmaz sevgi Derik'te» (s. 89)

«Daha kendini tanımadı, acıyı, ölümü, kanı kokladı. Vuran kimdi? Töre!» (s. 227)

«Anadolu insanının bir sezi gücü vardı, bir ermişliği vardı» (s. 102)

«Köyün kızlarını tanıyanlar bilirler; Anadolu kızı öpmez, öpülür. Dışlaşan bir sevgisi olmaz, içinden sever, bağlılık boy atar içinde» (s. 130)

«Şimdi yetiştirdiğimiz müftüler var ki... Tanrı onlardan kaçıyor...» (s. 159)

«Şeyh, gökten inse ayağını öptüreoek Tanrı'ycr» (s. 203)

«Melina hızlı bir gelişim gösteriyordu. Belki bir solukta, belki bir ay içinde Ermenliği, Hristiyanlığı unutmuştu. Ne Türk, ne İslâm... Tepeden tırnağa insan olmuştu. Evrensel biri..» (s. 167)

«Elinizi sıkmamı istemezdi sizin demokrasi!» (s. 266)

«Doğayı sömüren ülke, ulus, kişi, sömürmeyene borçludur.» (s. 263)

«Yüzyıllardır, tapu, belge, memur, görevli, ölç, biç, al, sat, aktar, devlet paylaştır, sınır koy, kavga et; yargıç, dava, sava, ölüm, tüfek, kan... Niçin, ne gereği var bütün bunların? Bunların tümü insanlık için utançtır, bilimin yüzkarasıdır.» (s. 262)

Söyleyeceklerimi şöyle noktalayacağım :

Toplumsal yarar açısından bakıldığında, Tüfekliler'in Yelatan'-dan çok daha ilerde olduğu görülür. Ancak, herhalde Kaftaneoğlu'nun geleceek romanı, 'öz'ün ve estetik'in dengelendiği bir roman olmalıdır.

«Tüfekliler»den

ÖRNEKLER

AĞA OLMAK

Necimoğlu, DP kurulduğundan beri Mardin adayı olurdu. Hiç birinde de kazanamadı. Bu yenilgiyi onuruna yedirememişti. Seçim işinde en büyük engel Kancolardı. Necimoğlu'nun yenilgisi, CHP'nin Mardin'den aday çıkarması, kazanması Abdürrahim'in ayağına yer açıyordu. Sık sık Derik'te boy gösteriyordu. Necimoğlu için ölüm sayılmalıydı bu gösteri.

Kanco köyleri birkaç kez basıldı, bastırıldı. Karşılık da gördü. Onlar da Necimoğlu konağını bastılar. Basmak, tüfek sıkmak, kan akıtmak korkunç değildi ağalar için. Ölen kimdi, bir Kürt, bir köylü, halktan biri. Onun işlediği toprağa konacak o kadar aç, yoksul insan, kürt, köylü vardı ki... Ne önemi olacaktı?

Ölümden, kandan, baskından beklenen sonucu elde edemeyen Necimoğlu, Abdürrahim'in Derik ilçesiyle olan ilişkisini çıkmaza soktu, başardı.

Bir Abdürrahim'i alt edemeyen Necimoğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün yönetim bölümlerini alt etmişti. Devleti avcunun içine almıştı. Savcısı, yargıcı, jandarması, nüfusu, şubesi, polisi... Hepsi birer Rutanlı sayılırdı.

Nüfus kaydı, tapu, toprak, vergi işi, askerlik işi bile çıkmaza giren Abdürrahim Derik'ten ayak çekti. Daha sonra duyuldu ki, Kanco köyleri Kızıltepe ilçesine bağlanmak için Mardin Valiliğine baş vurmuş. Mardin Valisi yeni gelmişti. Eski bürokrat vali gitmiş, yerine daha canlısı gelmişti. Şih Seydo'nun tokatladığı vali. Yeni vali, Cizre ilçesine gitmişti birkaç ay önce. Oranın ünlü, adı sanı Ankara'ca, Menderes'ce, Reisicumhur Celâl Bey'ce bilinen Şih Seydo'su vardı. Hem ağa, hem şeyhti. Şih Seydo diye bilinirdi. Her gelen vali, onun toprağına girince konuk olurdu. Çiğneyip geçmek kimsenin ağzının aşı değildi. Yeni valinin Cizre'den geçip sınır boylarını gezeceğini duyan Şih Seydo, koyunlar kestirmiş, sofralar dizdirmişti. Vali, nasıl olsa çiğneyip geçemezdi. Ankara valinin tüyünü teleğini yolardı. İlle yeni vali, bunları bilecek durumda değildi. Hoş bilse çiğneyemezdi. Menderes'e el öptüren Şeyh - Ağa, valiyi bir lokma gibi yese, kimse ağzını açamazdı. Durumu valiye açtılar. Şih Seydo'dan söz ettiler. Vali seçkin valilerden (!) olduğu için yorumlayamadı. Yoksa şeyhi çiğneyip geçmek gibi bir saygısızlık yapar mıydı?

Şih Seydo, hazırlanan odaya kurulmuştu. Adamlarını yol üstüne çıkar-mıştı. Valiyi alıp konağa, Seydo'nun ayağına getireceklerdi. Vali, çağrıya büyük bir saygıyla karşılık vermişti. Ayak üstü konuşmuştu çağrıcılarla. Şih Seydo'ya gidememişti, uğrayacağını söylemişti.

Şih Seydo, yerlere girmişti. Demek kendini çiğneyecek bir adam vardı ha? Ertesi günü Mardin'e gitmiş, daireye girmiş, valiyi tokatlamıştı. Yüzbaşının erleri tokatlaması gibi. Sonra elini kolunu sallaya sallaya çıkıp gel-mişti. Ankara, valiyi uyarmıştı. Gidip elini öpmesini istemişti Menderes. Vali de Cizre'ye gidip el öpmüştü.

İşte Türkiye Cumhuriyeti'nin valisi, Mardin Valisi böyle biriydi. Abdürrahim de bu valiye baş vurmuştu. Vali artık yetişkindi, ağalığı, şeyhi, Necimoğlu'nu, Ankara'yı tanımıştı. Küçük bir soruşturma yapınca işin iç-yüzünü karışık gördü. «Kanca köyleri coğrafî, ulaşım, nüfus zaviyesinden, idare açısından Derik'te kalmalı» demişti.

Vali, Abdürrahim'in isteğini yerine getirseydi gene olmazdı Kızıltepe'ye bağlanma işi. Necimoğlu, söylentiye duyar duymaz, Kızıltepelilere salık sal-mıştı; «Kancoları, Kızıltepe'ye sokañlar başındaki egali atsın, köfik bağ-lasın» demişti C) Bu söz, söylenti, suçlama, Kızıltepe'ye ulaşmıştı. Ne-cimoğlu'nun sözünün etkisi olmuştu elbette. En büyük etken bu söz, is-mariş (2) değildi. Kızıltepe'de, Cizre'de, İdil'de, Mazıdağ'da, bütün çölde, belki bütün Türkiye'de bilinen bir gerçek vardı. Oy veren köye, köylüye, yancıya sahip olmak demek, Menderes'ten pay almak demektir. Necimoğlu örneği ortadaydı. Ceylanpınar buğdayları elinde. Devlet yüksek mühendi-

(1) Egal : Erkek başlığı. Köfik : Kadın başlığı.

(2) İsmariş : İsmarlamak.

siyle, atıyla, koyunuyla »işçisiyle, toprağıyla Necimoğlu için çalışıyordu. Kızıltepe'de Şeyhanlar diye bilinen, Kahramanlar soyadı taşıyanlar vardı. Bunlar da pay almak, biz de varız, bizim de eli tüfeklimiz, yancımız, oy verenimiz var demek istiyorlardı. Kahramanlar fırsat aramaktaydılar ortaya çıkmak için. Ortam hazırды. Menderes'e tanınmak, gözüne girmek için el tetkikte bekliyorlardı. Menderes'e tanınmak ne demektir? Köylünün önüne düşmekti, oy makinesinin kulpundan tutmaktı. Menderes elindeki muslukların, oy çobanlarına akması demektir. Devletin, kamu topraklarının bir kişiye tapulanması demektir, bankadan etek dolusu paraların verilmesi demektir. Devlet adına iş yaptığı sanılan yönetim kapılarının ardına kadar, açılması, oy sahibinin işinin hemen yürütülmesi, karşısında olanların da çıkmaza girmesi demektir... Kısaca, elinde oy bulunduran kimse devlet, hükümet, demokrasi demektir. Şimdi böyle bir fırsat doğmuştu. Bu günecek Şeyhanlar, yeni adıyla Kahmmanlar niçin bu fırsatı değerlendirmesinler? Hükümetin gözü kulağı Mardin ağalarında. Abdürrahim, Menderes'in karşısındaydı. Öyleyse Abdürrahim'e çatmak, Menderes'in gözüne girmekti. Böylece, Kahramanlar şahin kesilmişti, devlet, hükümet de serçe, sığırcık Yiyip, vurup geçinme fırsatıydı Abdürrahim.

Yağmurlu, fırtınalı bir gündü. Abdürrahim, Mardin'den dönerken Kızıltepe'ye uğradı. Kızıltepe'ye ayak basmaya çalışan Abdürrahim, hem geldi geçti yapmamak, hem ortamı yoklamak için sıradan bir kahveye girdi. Arabası kahvenin önündeydi. Adamları yanında çöktüler kahveye. Kahve bir Ermenindi. Çaycılar, çayları dağıtanlar Şeyhanlardandı. Abdürrahim «penç kahve mirreve» demişti. Abdürrahim, kalın gözlüklerinin altından çevreyi süzerek konuşuyordu. Bekçileri de dinliyordu. Söz dön dolaş, başladığı yere geliyordu, beş acı kahve gelmiyordu. Abdürrahim, çevresindekilere, kendi adamlarına bile sezdirmiyordu durumu. Belli ki kahvenin gelmeyeşinde bit yeniği vardı. Kahvelerin geç gelmesi adamların da canını sıkıyordu. İlle onlar da Abdürrahim'e sezdirmiyorlardı. Abdürrahim'in gözü kanlılarından Fezo yavaşça kalktı. Ocağı yöneldi.. Çaycıyı sıkıştırdı, sövdü :

— Kuze kere, ki jani kahve mirreve?

«Eşğin bilmem nesi, hani bizim acı kahveler» sövgüsünü, kahvede oturan* Abdürrahim'in dönmesini bekleyen Kahramanlardan birisi duydu, sıçradı:

— Kuze kere du yi! Du yi merdo..?

Sövgüyü geri çevirdi Kahraman Seydoların öncü gücü. Üstelik «merten gel dışarı, çek tabancanı, seni de, ağanı...» gibi sözleri sıraladı. Kahve karıştı. Kaçan kaçana oldu. Abdürrahim durumu hemen anladı. Arabaya doluştular, kaçtılar. Tabanca sesleri Kızıltepe'yi gürletti.

Olayların böyle gelişmesi Abdürrahim için düşünülmez değildi. Bekliyordu. Daha da gelişebilirdi olayların arkası. Kanco eli tetikte beklemekteydi. Mardin Valisi, Kızıltepe'deki tüfek seslerini de ileri sürerek Abdürrahim'in, Kızıltepe'ye bağlanma isteğini hepten, açık açık tersine çevirdi

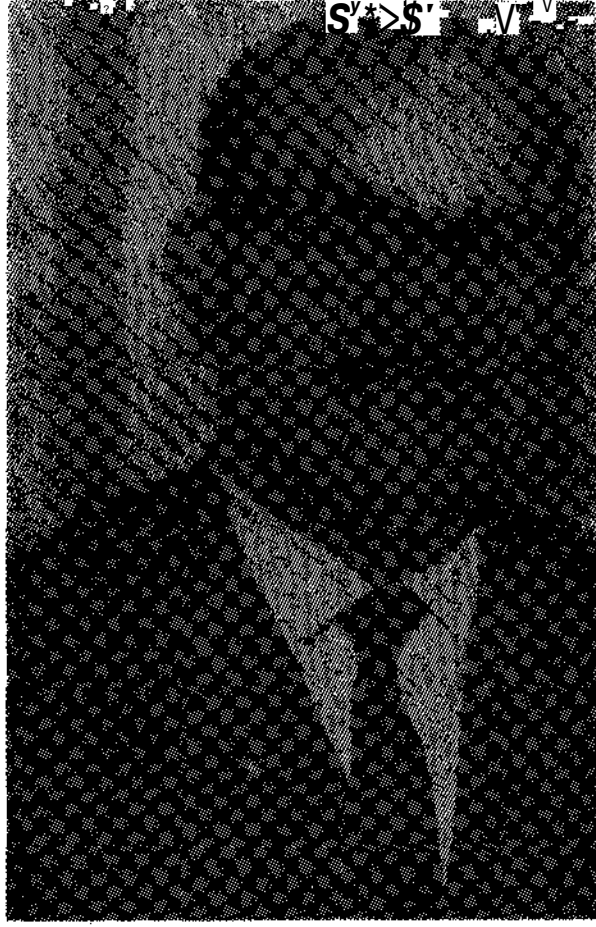
Ankara'dan baskı gelmişti valiye. Abdürrahim de validen bir yardım, bir çözüm beklemezdi. Abdürrahim'in tek güvencesi kendisiydi, adamlarıydı. Kanco'nun basılacağını çok iyi bilmekteydi. İlle beklediği olmadı. Kahramanlar, Kasro Kanco yerine Dırfis köyünü bastılar, birkaç atı öldürdüler.

Bu olaydan sonra Ahmet Türk, Fevzi'nin sınıfına, jip içinde, birkaç eli tüfekliyle gelip gitmeye -başladı, Fevzi, jipin içinden alıyor, sonra kendisi jipe bindiriyordu: Ahmet'i, Düşmanlar çoğalınca kim vurduya gitmek daha kolaydı. Tek, bilinen düşmanı bile bunca adam vurmuştu, vurdurmuş^, ne olmuştu? Hiç.

Bir gün de Abdün-alim^ geldi kardeşiyle. Jipten inmedi. Fevziyle görüştü.

— Bu tatsızlıklar bitecek mı, dedi Fevzi.

— Bitsin diye uğraştım, vali, Ankara... Hepsi karşı çıktı. İlle sürsün dediler, biz suçlu değiliz artık, Kancolar nereye bağlansın? Derik'e gelemez yiz. Kızıltepe'ye gidemeyiz. Bizini yurdumuz Suriye'ye valleh- gidelim, Türkiye Cumhuriyeti yoksa, oraya bağlanalım, dedi. Soyadımızı Atatürk vermiş. Türk'sünüz demiş. Türkiye'yi Şeyhanlar mı yönetiyor? TBMM var mı, kanun var mı? Hükümet yok, onu biliyorum, ille şu soyadından utanır Oldum...



HAŞİM KANAR

YAŞAM ÖYKÜM:

1927 yılında, Demirci Dağlarının batıya uzantısı Dibek dağı içinde, baş uğraşı çömlekçilik olan Kökeyip köyünde, Kızılkeçili yörüklerinden yerleşmiş bir ailenin altısı yaşıyan on üç çacuğunun birincisi olarak doğdum. Babam köyün demircisi ve nalbandıydı. Köyümüzün üç sınıflı ilkokulunu bitirdikten sonra öğretmenimiz babamı inandırdı, beni Salihli'de Namık Kemal İlkokuluna yazdırdı. Böylece köyümde ilköğrenimini, sırasıyla orta ve Yüksek öğrenimini tamamlayan ilk kimse oldum.

İlkokulu bitirdiğim yıl babam Manisa damındaydı. Küçük yaşta tuz torbası boynuma geçti. Babam damdan çıktığı gün, İzmir yollarında çömlek satmaktan dönüyordum. Köprüsüz Bozdağ derelerinin soğuk sularından yüklü atın kuyruğuna yapışarak belime değin çıplak kaç kez geçtim.

Babam damdayken Kızılçullu Köy Enstitüsü sınavına girdim. Babam çıktıktan bir hafta sonra Enstitüden istediler, i. Ağustos. 1940 günü elli kuruş harçlıkla beni Kızılçullu Köy Enstitüsüne bıraktı gitti. İkinci Dünya sömürgeci savaşı yıllarıydı. Enstitü bize ayakkabı yerine çarık, günde en

çok üç yüz, en az yüz elli gram ekmek verebiliyordu. Bu koşullar altında defter kalem alabilmek için bir hafta ekmeğimi satmak zorunda kaldığımı hiç unutamam. Köy Enstitüsünde beni en çok etkileyen gelip gidenlerden Tonguç Babanın ve Benice Sadık Boran'ın söyleşileri, öğretmenlerimden Hayri Çakaloz ve bize Sabahattin Ali'den öyküler okuyan Burhan Eliçin oldu. 1942 yılında Hasanoğlan'a ekip olarak gittik geldik. Hemen hemen bütün Enstitülerden gelen ekiplerle tanıştık, kaynaştık.

İlk yazın çalışmalarım 1942 yılında başladı. Köy Enstitüsünü bitirdiğimde yayınlanan klâsiklerin bir çoğunu okuma saatlarında okumuştum. Köy Enstitülerinin ilk ürünleri arasında yer almak benim için bir kıvançtı. Son sınıfta iken Ortaklar Köy Enstitüsünü biz kurduk. Bu kuruculuğun bende bıraktığı iz, süreğen soluk boruları üşütmesi ve bunun zamanla dönüştüğü soluk darlığı oldu. Enstitüyü birlikte bitirdiğim üç yüz elli arkadaş içinde seçilen on, sınavı kazanan beş kişiden biri olarak Yüksek Köy Enstitüsüne geldim. Düzenin okutmadığı, ezdiği milyonlara karşı kendimi görevli sayanlardan biri olarak daha çok bilinçlenme olanağı buldum. Sanat ve dünya görüşümün oluşumunda Köy Enstitüsü ortamı, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, Saffet Korkut etkili oldu. Daha öğrenci iken bir küme arkadaşla birlikte gammazlandığımdan Gezici Başöğretmen, Köy öğretmeni, İlköğretim Müdürü, Müfettişi, son beş yıldır İngilizce öğretmeni olarak geçen meslek yaşamımda hep izlendim. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünü, dışardan Gazi Eğitim Enstitüsü İngilizce Bölümünü bitirdim. Bir kaç kez dış ülkelere gitmek üzere sınav kazandım. Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler kurulu yurt dışına çıkmamı sakıncalı buldu.

1968 yılında iken şiir yapıtım «Yadırgadılar Bizi»yi yayınlamak olanağı buldum. İkinci yapıtımın hazırlıklarını yaparken 12 Mart geldi çattı. Çeşitli kovuşturma ve aramalardan göz açıp ikinci kitabımı yayınlayamadım. (1974'te yazıldı. M. B.)

SANAT ANLAYIŞIN!

Bir insanın sanat anlayışı dünya görüşünden soyutlanamaz. Dünya görüşüm bilimsel toplumculuk. Sanat anlayışım ise toplumcu gerçekçilik. Özün biçimi yarattığı görüşündeyim. Biçim yetenek, bilgi, beceri ve ustalık gerektirir. Bir yapıtın sanat değerini, öze uygun biçimde gösterilen ustalık ve yaratılan güzellik oluşturur. Yabancılaşma ve yozlaşmanın yoğun olduğu bir toplumda belirtilen dünya görüşüne, sanat anlayışına ulaşmak kolay değil. Bunlara uygun sanat yapıtları vermek kadar, çeşitli yasak ve baskılar yüzünden gerekli bağlantıları sağlamak zor. Bunun için daha fazla ışık, daha fazla özgürlük gerek. Ülkemizin bugünkü koşullarına göre devrim için eğitim, devrim için yazın aşamasında bulunduğumuz kanısındayım. Bütün yabancılaşma ve yozlaşmalardan kurtulma çabalarına koşut olarak dilde yabancı etkilerden arınmadan yanayım.

ESERLERİ:

Ş i i r : Yadırgadılar Bizi (1968)

YAZDIĞI YERLER:

Köy Enstitüleri Dergisi, Kaynak, Varlık, Demet, Köy ve Eğitim, İmece.

KAYNAKÇA:

Htirrem Arman : Yadırgadılar Bizi, İmece, Şubat 1969

Cevdet Kudret Solok : «Mezarlık Köy», Söz, 1945

YADIRGADILAR BİZİ

Urbalarımız bozdu
Toprak renginde
Yamasız, temiz
Öyle uydu sırtımıza
Nedense yadırgadılar bizi.

Potinlerimiz beykozdu
Beykozun içinde ilk kez
Çorap gördü ayaklarımız
Okşar gibi giydik, ikisini de
Nedense yadırgadılar bizi.

Yüzlerimiz güneş yanığı bronzdu
Ellerimiz katı katı
İş görmekten
Başlarımız dik
Kendine güvenmekten
Nedense yadırgadılar bizi.

Bilgi kentin tekelinde yozdu
Kız kaçır gibi geldi bize
Ne çok severmiş doğayı
Ekmek, su yerine geçti yanımızda
Boy verdi ağaç ağaç, yapı yapı
Nedense yadırgadılar bizi.

Köy yolları göklere dek tozdu
Okundukça kitap
Sallandıkça kazma kürek
Kitabın kabında
Kazmanın sapında
Köy köy diye gümbürdedi yürek
Nedense yadırgadılar bizi.

Köy çok, sayımız azdı
Düşümüze girdi köyler
Yeni baştan kurduk kafamızda
Umut ocakları tüttü yirmibir yerde
Nedense yadırgadılar bizi.

Yazımızı yazanlar kara yazdı
Başımıza yıkıldı tasarladığımız köyler
Doğmadan bozuldu umutlarımız
Suç sayıldı çalışmak
Suç köy köylü demek
Hâlâ nöbet tutuyor
Dizleri göğsümüzde
Elleri boğazımızda
Kara yazı yazanlar
Nedense yadırgadılar bizi.

Kuyumuzu kazanlar derin kazdı
Sizin olsun sizden gelen bana
Sizin bu boyun bağı
Özledim boz urbayı
Bırakın elimi kolumu
Özledim doyasıya çalışmayı
Nedense yadırgadılar bizi.

Dilimizde türkü elimizde sazdı
Köylerden geldik tek tek
Biriktik öbek öbek
Çalıştık küme küme
Kapanmadan görürse gözlerim
Yeniden açıldığını Enstitülerin
Yanmam öldüğüme
Nedense yadırgadılar bizi.

BİZİ

Dilik dilik dildiler
Bölük bölük böldüler
Kalın duvarlar ördüler
Gelenek görenek diye aramıza
Ayırdılar bizi bizden
Bir lokma bir hırkayla avuttular BİZİ
Altta kalanın canı çıksın
Gemisini kurtaran kaptan dediler
Üst katta onlar alt katta biz
Üstümüzde hora teptiler
Değişmesin diye onların kurduğu yapı
Türlü çeşitli ninnilerle uyuttular BİZİ

Aramızda kim ki uyandı
Kim ki baş kaldırdı başın vurdular
Sarı buğday, sarı altın biçiminde emek
Tapınaklara sarayla gömütlere aktı
Tanrılarla ortak oldu krallar
Çağlar boyu Tanrı adına soydular BİZİ
Etilerden kalma Alacahöyük'te Boğazkale'de
Yoksul köylülerin barındığı evler
Çift sürdükleri saban
Sap taşıdıkları kağı
İki çocuğunu eşek sırtında heybede
Birini sırtında diğerini karnında taşıyan kadın
Görmüyelim diye halimizi
Uyananların gözün oyduklar
Gözsüz koydular BİZİ

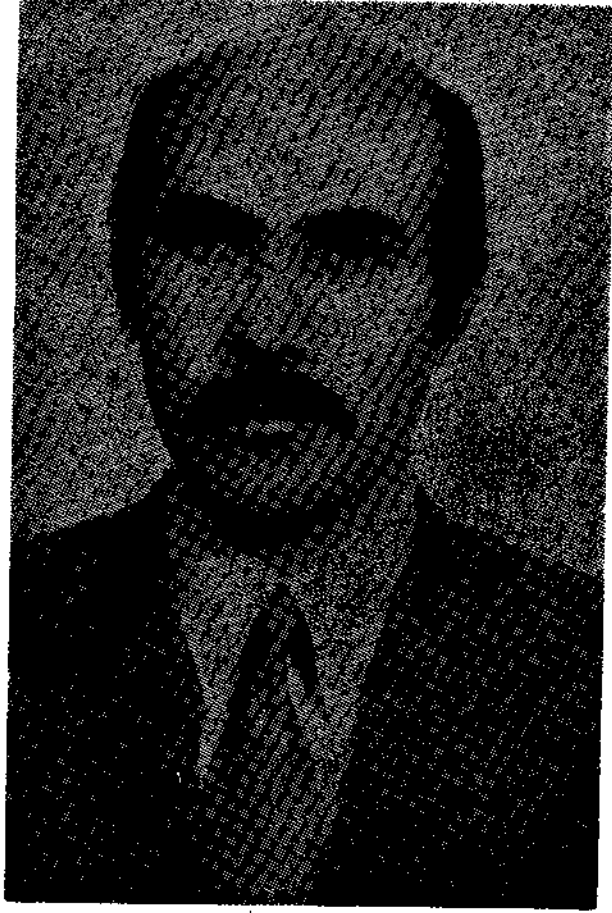
İçimizden gözünü budaktan sakınmayanlar çıktı

Yeni bir yapı kuralım
Temelden çatıya kendimiz kendimize
Koy Enstitülerinde başladık yarıda kaldı
Şimdilik evcik, gecekondı huğ kom olsun
Olsun da bize göre olsun
Gerçekte giderek emeğe dönüşüm bu
Çoğaldıkça uyananlar büyür büyür de yapımız
Yarın koca bir toplumu içine alır dedik
Taşa tuttular BİZİ

Hepsi sağlam çıkmadı
Üst kattan aramıza katılanların
Çürük çıktı kimi babalar tahtalar
Çatıdaki çatlak yüzünden
Su koyverdi tavan
Yoksa sözü mü olurdu dışardan atılan taşın
Bu kez bizden görünenler sattılar BİZİ

Harman sonu bağ bozumu yine kıtlık
Suç toprakta tohumda değil
Gübrelersek derinden sürersek sularsak iyice bir
Yozlaşma önlenir bolca ürün verir toprak
Hele bu emekcil tohumu diyecek yok
Her toprakta filizlenir boy verir
Çünkü toprağın özünden gelir
Suç tohumu ekmesini toprağı sürmesini bilmiyende
Güzelim tohumu açıkta koyup kurda kuşa yedirende
Biyol daha kıyıya attılar BİZİ

Bre erenler seymenler efeler uşaklar dadaşlar
Bu oyun oyun değil
Bir olalım birlik olalım
Yeniden zeybeğe halaya horono bara duralım
Biz çekelim başı
Biz olursak başta
Avutamazlar uyutamazlar soyamazlar
Koyamazlar tutamazlar.
Satamazlar atamazlar BİZİ



hasun NİYAZCI

YAŞAM ÖYKÜM

Doğum yılımı kesin bilmiyorum. Anama göre bir başka, babama göre bir başka. İlk çocukları olduğuma az çok yazını güzünü hatırlıyorlar. «Yazın kulağı görünürken, kalenin ardındaki araplar yeterken» doğmuşum. Diğer kardeşlerimin hesabı tüm silik. Yirmi çocuğun hesabını tutmak kolay olmasa gerek...

Altı lira yol parasından düşme uğruna T.C. vatandaşı olduk. Nüfus memuru kâtip Hanifi bizi boy sırasına dizip, istediği yılda doğurttu attı. Böylece bana doğum yılı olarak 1937 yılı düşmüştü.

Kırşehir'in Çağırkan köyünde dünyaya geldim. Babam duvarcı Mustafa, Bayburtlu bir doğu göçmenidir. Anam da öyle. Yer yuvarlağında bir karış toprağı bulunmayan, kendi öz yurdunda, yurtsuzlardandık. Kısacası yoksulluğun kitabını yazmışlardandık.

Çıraklık çobanlığa, ekmek dağarcığını taşıyacak güce gelince başladım. Yedi yıl sürdü bu el kapılarındaki çilem. 1950'de ilkokulu bitirdim.

Yılanlı'nın etekte Ebem mallan göttü, ben sınava gittim. Öğretmen «Müfettiş geldi, bir görünsün gitsin» demiş..

1952'de Pazarören Köy Enstitüsüne girdim. O yıl Enstitüler öğretmen okuluna dönüştü. Okulun tadı tuzu kalmadı.

Sınıflarımı tüm bütünlemesiz geçmek zorundaydım. Çünkü yazları babamın değişmez amelesiydim. Ayrıca, Hirfanlı Barajında İngilizlere bulaşıklık, Hamilton Şirketinde amelelik ve marangoz yardımcılığı yaptım.

1957 yılında öğretmen okulunu bitererek, Bingöl'ün Haraba köyüne atandım. 1960 yılına dek orada çalıştım. 1960 yılında Gazi Eğitimin İngilizce bölümüne girdim. Yozgat'lı Kâzım'ın çok yardımım gördüm. Lavabodan kullanılmış ciletlerin iyisini seçer bana da verirdi.

1963 yılında Samsun 19 Mayıs Lisesi'ne kura çektim. 1966 yılında Amerikan Barış Gönüllüleriyle aram açıldı. Okulda Amerikan düşmanlığı ve solculuk yapıyorum diye, liseden Namık Kemal Ortaokuluna alındım. Aynı ay içinde Eskişehir-Beylikahır bucağına sürüldüm.

1967'de asker oldum. Görevim gereği yine Amerikalılarla karşılaştım. Onların hizmetini gören bir Türk timinde tercüman subayıydım. Amerikalıların çöpünü türk erlerine döktürmek istemedim. Ve sonunda oradan da sürüldüm. Bu konu başıma çok işler açtı.

1969 yılında asker dönüşü Tekirdağ-Namık Kemal Lisesine atandım. Aynı yıl içinde Çorlu Kız Enstitüsüne verildim. Bu arada «Kominist İmam» adlı romanı bastırdım.

Ankara TÖS Gazetesinde çıkan bir yazımdan dolayı hakkımda kovuşturma açıldı. Yazının konusu : Köylü ve işçi çocuklarına, orta öğretimde her devrimci, her Atatürkçü öğretmenin iki not fazla vermesi gerekliliği üstüneydi.

ÇORLU TÖB başkanırken kısa bir süre Davutpaşa Kışlasında göz altına alındım. 1972 şubatında, solculuğum ve o yazım bahane edilerek Niğde Lisesine sürüldüm.

Eşim ilköğretimdedir. Bu sürgünler, kovgunlardan ötürü yıllarca ayrı çalıştık. Son kez, ya eşimi yanıma, ya beni onun yanına verin dedim. Bakanlık ikisini de yapmadı. El altından açığa alınacağımı da öğrenince istifa etmek zorunda kaldım.

1972 Ekiminde Özel Kültür Kolejinde iş buldum. 1973 nisanında sıkıyönetimce tutuklandım. Şimdi dışarıdayım, mahkemem sürüyor. Daha ne desem bilmem ki. Çok şükür yaşıyoruz, canlıyız işte... (1974'te yazıldı M.B.)

SANAT ANLAYIŞIM

Sanat, yaşamımızın kopmaz bir parçasıdır. Çiftçi için saban, işçi için kazmakürek neyse, toplum için sanat da o'dur. Yaşamla bu denli iç içe girmiş bir kurum olan sanat, yararıyla zararını birlikte götürür. Demek yerindeyse o, su ateş gibidir. Olumlu yönde kullanılırsa değirmenler döndürür, trenler işletir. Olumsuz yönde kullanılınca evler yıkar, ocaklar söndürür.

Her sınıfın bir sanat anlayışı vardır. Burjuva sınıfının sanat anlayışı, kendini eğlendirme, çalışanı uyutmaya yöneliktir. Toplumsal değil bireyseldir. Bunun karşısında bir de devrimci sanat vardır. İyiye güzele dönük, her türlü sömürüye karşı, emeği en yüce değer bilen bir sanattır bu. «Sanatı sanat için değil, sanatı toplum için» gerekli gören anlayış, benim de anlayışımdır.

Bir büyük düşünürün deyişiyle «Sanatçı canının istediğini yazar, okur da hoşuna gideni okur çağı kapanmıştır artık» sözü bence çok doğrudur. Yazar, toplumun olumlu anlamda gereksinimlerini dile getirmelidir. Okursa, insanlara yarar sağlayacak yapıtları okumalıdır.

ESERLERİ :

R o m a n : Gomonis İmam (1969), Başlayan Kavga (1976)

H i k â y e : Baraç (1974), Radar (1977)

Ç o c u k R o m a n ı : Çingene Çocuğu (1975)

YAZDIĞI YERLER :

İmece, «a» dergisi, Çaltı, Yeni Adımlar,. Yön, Günaydın, Vatan.

KAYNAKÇA :

Hasan İzzettin Dinamo : Baraç; Yeni Ortam, 18.2.1976

Hasan İzzettin Dinamo : Gomonis İmam; Cumhuriyet, 5.7.1976

Mehmet Bayrak : Köy Enstitülü Sanatçılar ve Eserleri; Yeni Toplum, Nisan-1976.

Ahmet Uysal : Başlayan Kavga; Vatan, 20.6.1976

: Hasan Kıyafet'le Bir Söyleşi; Vatan, 27.7.1977

H. İzzettin Dinamo : Başlayan Kavga; Vatan, 30.8.1977

Seyyit Nezir : Başlayan Kavga'nın Başlattığı; Yeni Toplum, Haziran-1977.

Hasan Kıyafet'le Roman Üstüne Bir Konuşma; Vatan, 4.11.1977.

HASAN KIYAFET VE «BAŞLAYAN KAVGA»

«Doğum yılımı kesin bilmiyorum (...) Çıraklık çobanlığa, ekmek dağarcığını taşıyacak güce gelince başladım. (...) 1952'de Pazarören

Köy Enstitüsü'ne girdim. (...) 1960 yılında Gazi Eğitimin İngilizce bölümüne gircim. Yozgat'lı Kâzım'm çok yardımını gördüm. Lavabodan kullanılmış ciletlerin iyisini seçer bana da verirdi. (...) Daha önce Hırfanlı Bârajında İngilizlere bulaşıkçılık, Hamilton Şirketinde amelelik ve marangoz yardımcılığı yaptım (...) 1967'de asker oldum. Görevim gereği yine Amerikalılarla karşılaştım. Onların hizmetini gören bir Türk timinde tercüman subaydım. Amerikalıların çöpünü Türk erlerine döktürmek istemedim. Ve sonunda oradan da sürüldüm. (...) 1973 nisanında sıkıyönetimce tutuklandım. Şimdi dışarıdayım (...) Çok şükür yaşıyoruz, canlıyız işte...»

Hasan Kıyafet'in yaşam öyküsünün özetidir bu.. Ve sanıyorum yalnız Hasan Kıyafet'in değil, yığınla köy kökenli aydının yaşamını simgeliyor bu özetleme... Daha da önemlisi, Türkiye toplumundaki dönüşümün, oluşumun ipuçlarını veriyor bize...

Bir başka köy enstitülü sanatçı, emekçilerin yaşamını özetlerken şöyle diyordu :

Rastgele doğmuşum
Ezbere ezbere büyüyorum
Yanlışlıkla öleceğim...

Hasan Kıyafet'in yaşam öyküsünden yaptığım alıntı, bunun daha dar bir kesime, aydınlar kesimine indirgenmiş bir örneğidir. Bu yanılla da, Anadolu bozkırından kopup devrimci çizgiye giren insanı, başka bir söyleyişle «devrimcileşme süreci»ni vermektedir.

İşte Hasan Kıyafet de bu sürece giren köy enstitülü sanatçılardan biri. Zorlu bir yaşam kavgasıyla işe başlayan Kıyafet, bugün bu savaşımın başlarında olduğunu düşünüyor ve «Başlayan Kavga»yı gündeme getiriyor.

BAŞLAYAN KAVGA

1969'da yayımladığı «Gomonis İmam» romanıyla adını duyuran Kıyafet, özellikle daha sonra «Baraç»ta yer alan öyküleriyle yeteneğini belirledi. Konularını genellikle kendi yaşamından seçen ve olaylara toplumcu-gerçekçi bir tavırla yaklaşan Kıyafet'in «Baraç» ve «Boz Tosun» öyküleri Yeni Adımlar dergisinin Sabahattin Ali Hikaye Yarışması'nda başarılı öyküler arasında yer aldı. Sanatçı, son öykülerini «Radar»da topladı (1977)

Kıyafet, ilk romanı «Gomonis İmam»la, bizde en çok tartışılan olgulardan birini, eşkıyalık olgusunu gündeme getiriyor. Bilindiği gibi değişik sınıf ve ideolojilere göre değişik anımlar kazanan bir olgu bu..

Dinamo bu roman için şunları söylüyor : «Yaşar Kemal'in çok hızlı İnce Memed dünyasından geçip gelmiş bir sanatçı kafanın, biraz daha ilerdeki mevzilere ulaşmış romanı. İnce Memed'deki eşkiya Memed, vurur, kırar, öldürür, ancak yeni bir düzen getirmeyi düşünmez. Ağaları ortadan kaldırırsa da onların egemenliğinden kurtulan köylünün yıkık dünyasını ne biçim kalkındıracağını, onaracağını, daha Türkçesi yeniden kuracağını bilemez. Oysa, Kıyafet'in romanında bir İmam-Hatip Okulu öğrencisi olan Umur, yeni devrimci düşüncelerin serpintisiyle aydınlanarak okulunun kendisini götürdüğü amaçların büsbütün tersine bir gidiş tutturur. Okuldan atılır, köyünün korkunç Hasan ağasıyla çelişkiye düşer. Ölüm dirim savaşına tutuşur. Dağa çıkmak zorunda kalır. İşte, size bir eşkiya daha. Ancak, bu tip eşkılar ağalık egemenliğinin yerine neyin konacağını bilmektedirler.»¹⁾

Kıyafet, son romanı «Başlayan Kavgı»da ise, emekçilerin Almanya serüvenini, Almanya işçiliği olayının toplumumuzda yolaştığı değişimleri ve yapı işçilerinin dirlik ve yaşam kavgasını veriyor. Daha genel bir söyleyişle, insanı «öylesine mutlu ve mutsuz» edecek bir insanlık dramıdır anlatılan...

Toplumsal gelişim oluşum sürecini öyküleme, yazınsal ürünlerden, özellikle roman ve öyküden istenen temel özelliklerin başında geliyor. Toplumumuzdaki gelişimin genellikle gerilerden izlendiği, edebiyata çoğu kez geç yansıdığı sık sık söylenir. Bu doğrultuda eleştiriye açık konulardan biri de, Almanya daha genel bir söyleyişle yabancı yer işçiliği olgusudur, kanıma. Hele bir 12 Mart olayının edebiyata bunca yansıdığı gözönüne alınırsa, yaklaşık 15 yıllık bir geçmişi olan yabancı ülke işçiliğinin ve bu olgunun toplumumuzda yolaştığı değişimlerin edebiyata buna az yansması gerçekten şaşırtıcıdır.

Saniyorum Hasan Kıyafet'le Fethi Savaşçı -ki kendisi de-'Almanya'da işçidir- bu gerçeği roman düzleminde edebiyata getiren ilk sanatçılar oluyorlar.

(1) H. İ. Dinamo : Gomonis İmam; Cumhuriyet, 5.7.1976

Ancak hemen belirtelim, «Almanya çok ocak söndürdü, çok bağlan boz, tarlaları anız bıraktı» ve «Alamam batsın, ocak söndüren Alaman» diye romanını başlatıp noktlayan Kıyafet'te yalnız bu olgu yok, Hatta bundan da çok, İstanbul yapı işçiliği var, bunun yanında işçi eylemleri, gençlik eylemleri ve 'hemşirelik kurumu' var,. Yani romanını Almanya işçiliği üstüne kuruyorsa da, romanın omurgasını yapı işçiliği oluşturuyor. Aslında bu da öyle yoğun edebiyata girmiş bir konu değil. Üstelik girdiği yanıyla çok yetersiz..



Romanın Dökümü : Kızılyar'lı Kâzım, köyünde dirlik kavgası veren milyonlardan biri.. Tam sekiz yıl olmuş Almanca yazılalı.. Gün geçtikçe umutları kırılıyor, «yıllardır içinde yeşerttiği Alaman ağacı kendiliğinden kuruyordu.» (s. 6) Alamanya uğruna burma bıyığını dipten kazıtmış, yıllar yılı dişlerine zarar gelmesin diye lokmaları tümcek yutmuştu. Neler çekmiş yine de çektirmemişti dişlerini. «O gece Kâzım Ustayı uyku tutmadı. Diş ağrısı Alaman öyküsüyle sarmaş dolaş göz kapaklarının altına direklendi.» (s. 7) Nasıl korumasındı kendini.. «Eskiden millet, 'Tanrım bana Hicazını micazını nasip et' diye dua ederdi. Şimdi de 'Alamam nasip et' diye» (s. 8) yalvırıyordu.

Sekiz yıllık bir bekleyişten sonra iyice dirliksizlenmişti Kâzım Usta.. Nasıl olduysa bunca yıl sonra ilçeden Almanca yazılı bir kâğıt, çıkageldi.. Kâzım Ustayı çocuklar gibi sevindirdi bu Alman kâğıdı. Kuş olup uçacaktı nerdeyse. Nasıl sevinmesin, «Gökte uçan kuşa, yerde gezen karıncaya» borç etmişti. Eli işe varıp doğru dürüst bir işe baslayamamıştı. «Ha bugün ha yarın Alamanya kâğıdım çıkacak diye başlı bir iş» (. 18) tutamamıştı, bir türlü.

Ne sıkıntılar, ne zorluklar çekmişti ogüne dek. Köy kadınları durumlarını şöylece türkülemişlerdi :

Ağlıyok boyuna heç gülmüyok ki
Veriyok boyuna heç almiyok ki
Hani ne verdin de ne istiyon ki
Yeter zalim yeter ettiğin yeter..

Almanya bir kurtuluştı, bir özgürlüğe ulaşıştı köylüler için.. Alamanya, ekmek demekti, aş demekti... «El kapısında paşa olmak-

tan, kendi kapında köle olmak daha iyidir» (s. 39) derlerdi ya kimsecikler dinlemezdi bu sözü..

Kâzım Usta, Almanya kâğıdının özünü Kırşehir'de iş ve işçi Bulma Kurumu'ndan öğrendi.. Yani istenmediğini, yani kendisine olumsuz karşılık verildiğini... Dünyası yıkıldı Kâzım Usta'nın... Beli büküldü.. Ama dönemezdi artık, gidemezdi kendisini binbir umutla yolcu edenlerin içine.. Yola koyulmuştu artık.. Geri dönüp hincından, hırsından ölsün müydü?... On iki baş horantayla hergün bir daha ölsün, diri diri mezara mı girsindî...

Yolculuğu sürdürmekten başka çıkar yolu yoktu Kâzım Usta'nın.. Gidebildiğince gidecekti.. Öyle yaptı, atladi trene, ver elini dirlik kapısı İstanbul!.. «Tren Kızdırmağın bulanık suyunda resmini arayarak akıyordu. Elmadağ'ın yokuşa varınca keyfi kaçtı. Soluğu tükendikçe derin derin of çekiyordu. Pencereden sarkıp bakanlar trenin ateşli başını hiç gitmiyor sanıyorlardı.» (s. 49) Kâzım Usta gitmeye gidiyordu ya «içinde bin bir düşünce cenk ediyordu» (s. 55)

«Tren «Haydarpaşa'da başını denize dayayıp durunca, Kâzım Ustanın kemikleri yeri yerinden sızladı» (s. 58). Çünkü Haydarpaşa'da yolculuk biter, çile başlardı...

Derken, trende tanıştığı Anadolu başa genç emekçilerle Cennet Mekan Yapı Şirketi'ne kapıldılar. İlginç bir yapısı vardı bu yapı şirketinin. «Çimento, kum, çakıl, taş, kalas, metre küp, para sözcüklerinin toplamı Habip Beyi meydana getirirdi. Bay Jak'ın parası, Habip Beyin zekâsı, alavere dalaveresiyle kaynaşıp, portland çimentosundan bir kale olmuştu. Habip Beyin Türklük adı, Bay Jak'ın Fatih'ten bu yana, Türk halkının kanını emerek doldurduğu varlık havuzunun suyu, bu betonun yüzüne serpilerek sertleştiriliyordu. Şimdilik ne güney, ne de kuzey yelleri, onları ırgalamıyordu.» (s. 61) Sonra «bu adamlar kese birliğinin, külâh birliğinden daha önemli olduğunu çoktan anlamışlardı» (s. 61)

Kâzım Usta işçi arkadaşlarıyla iyi anlaşıyordu. Nevarkî kendisini «şehir tutmuştu». «Kulaklarına sanki bir çift su değirmeni kurulmuştu. Ustanın eski düşüncelerinin üstüne olanca ağırlığıyla abanan İstanbul, onu yamyassı etmişti» (s. 66) İlk gecesinde, «İstanbul taştan demirden bir direk olup Kâzım Ustanın göz kapaklarının altına vuruldu» (s. 69) Gerisinde hasta bir avrat, yaşlı bir ana, bir sürü çoluk çocuk bırakıp gelmişti buralara..

Kazım Usta, işyerinde candan dost ve arkadaşlar bulmuştu. En yakın arkadaşları da tren yolculuğundan sonra kendisini buraya getirenlerdi.. Hele Hukuk Fakültesi üçüncü sınıf öğrencisi Yağmur'la baba-oğul gibiydiler. Öylesine yakın, öylesine içtendiler birbirlerine karşı..Yağmur, yüksek öğrenim gördüğü halde yapı işçiliğinde çalışıyordu. «İstanbul'da dayısı olmayan bir öğrencinin kalem işi bulması, kör ve topal bir köpeğin ekmek bulması kadar güçtü (s. 72) Böylesine candan insanlarla karşılaşması Kazım Ustayı mutlu, geride kalanları Alamanya umutlarıyla kaderlerine bırakması mutsuz ediyordu...

Kızılyar'lılara gelince.. Gündemdeki başlıca konuları Alamanya'ydı.. Maddi, manevi alanda bir dizi değişime yolaçmıştı Alamanya.. «Bakımlı bağların çoğu boz, sürülen tarlaların yarısı anız yatıyordu» (s. 84) «Alamanaların yaşamına kazancına bakan köylülerde, bir gevşeme bir soğukluk başlamıştı. Eskisi gibi işe sıkı sarılmıyorlar, elleri kolları sapır şapır dökülüyordu.. Neredeydi o üstüne güneş çavdırmayan köylü. Neredeydi o gecesi gündüzü belirsiz köylü» (s. 85) Herkeste bir Alamanya sevdasıydı gidiyordu. Köylü arasında toplumsal bir ayrışma bile başlatmıştı Alamanya. «Köydeki ikilik artık çuvala sığmaz çuvaldız olmuştu. Alamanalar ve Köylüler diye iki mahalle türemişti. Alamanaların her bir şeyi, köylülerinkinden seçilmişti.(...) Bu durum köyde çözümü güç sosyal bir problem yaratmıştı. Alamanoların yaşamına ayak uyduramayan köylü içten içe onlara özlü bir kin duymaya başladı. (...) Karşı tarafın ekonomik üstünlüğü, zaten var olan kölelik duygularını kamçılardı.» (s. 87) Bu değişim kişiliklerine de yansımış, huylarını sularını değiştirmişti. «Alaman gavurunun yalı sizi kudurttu» diyorlardı berikiler ötekilere.. Bu çelişme, küfürleşmeye dek vardı, taraflar arasında..

Yağmur ve öteki arkadaşlar Kazım Ustanın yaşamında bir dönemeç olmuşlardı. «İçindeki insan sevgisi yeniden irileşmeğe başlamıştı» ya iç hesaplaşması da sürüyordu. Yapı işçilerinin gelirken getirdikleri sağlıklarını, onulmaz bir dertle trampa ederek döndüklerini de iyi biliyordu.. Ama gene de bir dayanaktı Yağmur. Ancak Yağmur'un, öğrenci eylemlerine katıldığı için tutuklanması Kazım Usta'yi, «yavrusu suya düşmüş yüzme bilmeyen ana gibi» perişanlattı. Üstelik bu olay, Kazım Usta ve arkadaşlarını yatma, geceleme yerlerinden etti. Tad uzak yapılara gidip geceleme zorunda kaldılar..

Tüm bunlar olup bitirken Yağmur, Kazım Usta'nın Almanya arkadaşımışıoasına köye kadar uzanıp Kazım Ustanın evine birkaç kuruş harçlık bıraktı. Kızı Zebik'i Hemşire Okuluna yazdırdı.. Kazım Ustanın köye giden ilk haberdire bu. Ve istenmeden düzenlenen bir plan gereğı mektuplar taa Almanya'dan dönüp, dolaşıp gelip, gidiyordu.. Bu arada Kazım Ustanın anasından gelen canparalayıcı bir mektup, günleroe uyutmadı, içini burktu Kazım Ustanın., Anası, kh minin, «o parasını sarı Alaman kızlarıynan yirmiş», kimininse «o Alamana malamana getmemiş» dediğini yazıyordu ve «yokluk kapiya konacak mal değilmiş oğull..» (s. 148) diyordu.

İçeriden çıkan Yağmur, bu arada Ankara'da Hemşire Okulunda okuyan Zebik'i yeniden yokladı. Zebik de bilinçlenme sürecine girmişti artık. Babasını, «ekmeğini yaban ellerde arayan bir emekçi işçi..» olarak niteliyordu. Zebik'in bilinçlenmesinde arkadaş Elifin önemli katkısı vardı. Hele hemşirelik konusunda ilginç görüşleri vardı. Elifin. «Varlıklıların, öğrenim görmüş hizmetçileriyiz» diyordu Elif.. Tüm bu gelişmeler karşısında «Yağmur yüzme bilmeyen bir dağ çocuğı gibi düşünce denizine batıp çıkıyordu.» (s. 161)

Kış gelip çatmış ve Kazım Usta'yla arkadaşları kapı dışarı edilmişlerdi. Onun bunun inşaatında zor, amansız bir kış geçirdiler. Zor, sıkıntılı, soğuk günler yaşadılar. İnşaat kovuklarında donmalarını köylülükleri engelledi dense yeriidi. Çünkü o kış, kuru dallarda kargaların huzursuz cakırtıları» bile üşümüştü. Denizden gelen seher yeli bile buzlanmıştı.. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi, Kazım Usta ve arkadaşları geceledikleri inşaatın patronu tarafından dövdürölerek kapının önüne bırakılmışlardı. Kazım Usta, yediğı dayağın sonucu çok kan yitirdi. Ancak hastaneye kaldırılması kurtardı onu...

«Gurbetin kahrı, karakışın kahriyla birleşince, çekemeyip çökenler vardı.» Tüm bu çeki çileye karşın Kazım Usta ve tayfası ilk bahara tam çıktı. Üstlerinden geçen çileli bir kış bedenlerini inceltmist, fakat canlarını alamamıştı.» (s. 175)

«Günler tekerlenip gidiyordu. Köyde azalan tarlalar, Cennet Mekekan'da yapı olarak artıyordu.» (s. 178) Yapıları yükseltiyorlardı yapı işçileri. «Azrayille çelik çomak oynaya oynaya» yükseltiyorlardı...

Ozanın dediğı gibi, «kan ter içinde» yükseliyordu yapı.

Kış geride bırakan işçilerin tüm hasreti güneşeydi. «Güneş kara bulutlarla cebelleşip duruyordu. Kül rengi bir gök yüzü, İstan-

bul'un tepesine çadırlandırmıştı. Bulduğu tek yırtıktan altın saçlarını yeryüzüne serpmek isterken sıkboğaz ediliyordu. Ötede mavi deniz, yeşil toprak, asık suratlı bulutlara içerliyordu» (s. 179)

Yapılar yükseledursun, Yağmur'un öncülük ettiği örgütlenme ve sendikalaşma çalışmaları da sürüyordu alttan alta.. Ne ki ajanlar orada da kendini gösterdi. Kalfalığın yozlaştırdığı, çarpıttığı Hacı Kalfa ve patronun öteki yandaşları durumu ağababalarına iletmekte gecikmediler. Bununla da yetinmeyip, patronun yönergesiye işçilerin arasına fitne - fesat sokmaya yeltendiler.. İşte tam böylesi bir ortamda, «Dadaşın kocaman elleri nasılsa bir küreğin sapına yapıştı. Az sonra yerde çamur, kan ve Hacı Kalfa vardı» (s. 182) Gitmişti Hacı Kalfa, patronun malı uğruna.. Ve artık «kimseye dür-zü, pezebenk diyemeyecekti».

Ogüne dek «iş kazası» adına yığınla emekçinin yaşamını yitirdiği Cennet Mekan'da, Hacı Kalfa'nın ölümü büyük olay yapıldı patronlarca.. Gürültülü, şamatalı, gösterişli bir cenaze töreni düzenlendi. «Bazı gazeteciler, cenaze törenini filme aldılar. Bir haftalık kazancı bir günde vurdular. Hacı'nın kanlı gömleğini bir koca baş sayfaya ancak sığdırdılar. Çocuklarını, karısını Bay Jakla boyun boyuna sarılmış ağırlarken gösterdiler. Habip Beyin bağırını yumruklayışını çerçevesiz renkli olarak bastılar. 'İşçisi için ağlayan patron tablosu' birçok işyerlerinin girişine asıldı.» (s. 183) Kısaca Hacı Kalfa'nın dirisini ne denli kullandıysa, ölüsünü de onca kullandılar..

Olan Dadaşa olmuştu. Anında deliğe tıktılar. Sendikacı işçiler Dadaşa yazıklandırken, «Dadaş benim senin onun, tüm işçinin birikmiş kinini kustu (...) Bu kötü çarkın bir dişini kırdı...» (s. 187) düşüncesiyle teselli buldular..

Bu olay, işçileri daha da kamçıladi. Sınıfsal çelişkiler giderek işçilerin gözüne batar olmuştu. Sendikacı işçilerin son olayda koyduğu doğru tavır, sendikasız işçilere de çok şey belletti. Hele hareketin öncülüğünü sürdüren Yağmur, «kozasını örüp işçi arasında bir sevgi gölü yarattı».

Herşey çelişkisini birlikte getiriyordu. İşçiler arasındaki dayanışma, birleşme, bütünleşme patronları alabildiğine ürkütmüştü. Gün kararıyor, patronlar oyuna duruyorlardı.. Tüm sendikacı işçilerin kapıdışı edilmesi üstüne kuruluyordu oyun.. Yerin kulağı, bu kez işçilere götürmüştü olup bitenleri.. Gece uzun sürmemiş, gündüzünü

getirmişti. «Şehir umutsuz bir hastanın huysuzluğuyla kapırdadı. Güneşin doğacağı yönde kalem minareler göğe yukarı kavaklandılar. Yatağında hasta, beşiğinde bebeklerden bile korkmadan bir vapur uludu.» (s. 192)

Dert bir değildi ki. Biri bitmeden biri başlıyordu. Zebik'in okulundan Yağmur'a gelen bir telgrafta, Zebik'in disiplin kurulu kararıyla okuldan uzaklaştırıldığı bildiriliyordu. «Kanbur kanbur üstüne gelmişti (...) Düşünceler (Yağmur'un) beyinde keklik olmuş sekliyordu. Yada bir değirmen çarkı beyinde fırıl fırıl dönüyordu» (s. 197) Hem de yalnız Zebik değil, Elif de uzaklaştırılmıştı okuldan. Düşüncelerinden dolayı atılmışlardı.. Soruna, Yağmur aracılığıyla TÖS avukatları elattılar.

Ancak bu arada Yağmur'un durumu, düşünceye boğdu Zebik'le Elifi.. İyi bir dost, iyi bir ağabeydi Yağmur.. Hatta için için bir sevgi de besliyorlardı ona.. Nevarki Almanya'da çalışmaya hiç de benzemiyordu.. Durumu sezinlemekte, algılamakta gecikmedi Zebik. Anlamıştı babasının Almanya'da olmadığını. Bir tuhaf etti bu acı gerçek Zebik'L Ve «pencereden vuran ışık göz pınarlarından kayan yaşta yansıdı» (s. 205)

«İstanbul'da dallar ak çiçeğe durmuş, deniz mavinin en koyusuna boyanmıştı. (...) Sıcaklar görülmedik bir ağırlıkla abanmıştı kumsallara, sokaklara.» (s. 210) Yani doğa, tüm güzelliğiyle tüm sıcaklığıyla ayaktaydı. Doğa güzelleştikçe toplumdaki çelişkiler tüm çirkinliğiyle ortaya çıkıyordu. «Son model arabaların besili sürücüleri, Boğaz'da atlarını şaha kaldırıyorlardı. Benzin yakmıyordu bunlar. Pembe eşarplarını yelde uçuşturan güzellerin, Paris parfümlerini koklayarak uçuyorlardı sanki...

Anadolu'dan iş aramağa gelmiş köylüler yine bezgin dolaşıyorlardı. Sırtlarında yorganları, ellerinde takım torbalarıyla yorgundular. Bozgun görmüş turna katarı gibi yönşüzdüler.» (s. 210)

Patronlar, örgütlenmeleri önemli boyutlar kazanan işçilere karşı ilk aşamada şiddete başvurmayı düşünmediler.. Aba altından deynek göstermekti ilk başvurulacak yöntem. Öyle yaptılar.. Yasa açıklarını ve yasaların burjuvaca yorumunu çok iyi bilen şirket avukatını araya soktular.. İşçilerin arasına girip çokça dil döktü avukat Adil AllahverdL Sendikasız işçiler üstünde kısmen etkili olduysa da sendikalı işçilere birşey dinletemedi. Ne yapacaklarını çok önceden

ortaklaşa kararlaştırmışlardı. Yaptıklarında ilk kez kendileri de oturmayı deneyeceklerdi.. «Eylem biçimimiz bellidir. Yapılı yerleri işgal edeceğiz. Geçen gün boldizerle evleri başlarına yıkılan gecekondu hemşehrilerimizi, bitmiş odalara yerleştireceğiz. Bu konuda görevi işçi arkadaşlar meseleyi görüşmüşler. Dahası evi yıkılan gecekondu-lardan çoğu zaten aramızda çalışan arkadaşlardan. Bizler fazla bir şey yapmış olmayacağız. Bugüne dek ele yaptığımız evlerde, biraz da biz oturacağız» (s. 222) diyordu Yağmur.. Hem de, bunu, Anayasanın kendilerine tanıdığı bir hak olarak görüyorlardı. Buradan giderek şu görüşe varıyorlardı : «Yasaları göz göre göre çiğneyen patrondur. Sendikalı işçiyi işten atan o. En düşük ücretle kaçak işçi çalıştıran o. Çocuk çalıştıran o. Dahası işçiye milyonlarca lira borçlu olan, işçiyi dolandıran yine o. Bu durumda polisle bizim bir alıp vereceğimiz yoktur. Varsa patronun vardır.» (s. 225)

Ve gece, konduluların yarıya yakını bitmiş konutlara yerleştirilmişti.. Ve tabii, polis, patronların yardımına koşmakta gecikmedi.. «Birden soğuk bir haber ortalığı yalayıp geçti: Polis dört bir yanı kuşatmış. Kondular yöresi tıkalıymış» (s. 227) İşçilere, bu aşamada da kendilerine düşeni yapmak kalıyordu..

«Gece yavaş yavaş ağırlığını sıyırdı. İşçilerin kovuklarında dünya daha tez ışıdı. Üst kattan bakınca aşağıdakilerin karartıları seçiliyordu. Güneş yine doğudan doğuyordu. Yeryüzünde olup biten kepezelikleri umarsamadan tepeden bakıyordu. Binbir kötülüğü, haksızlığı göre göre kaşarlanmış arsız yüzünü, ince iki bulut yağma-ğıyla örtüp yeniden açtı.» (s. 230) Ve şafakla birlikte hesaplaşma başladı. Polis kordonu altında sürdürülüyordu hesaplaşma. Avukat Adil Allahverdi'nin, «Sevgili, şerefli, milli namuslu, müslüman ve Türk kanıyla damarları kaynıyan kardeşlerim» yollu «nutuk»lan etkinliğini iyiden iyiye yitirmişti artık.. Böyle olunca yeni ayakoyun-larına gitmek gerekiyordu. İşçilerin direnişini kırmak için başvuru-lan tüm girişimler sonuçsuz kalınca görüşmeye ve anlaşmaya razı oldular.. Bay Jak, olanaklar ölçüsünde olayları dışarıdan yönetmeyi yeğlerken, Türk ortağı Habip Bey, kudurmuş bir canavara dönmüş-tü, sap yiyip saman sıcıyordu... Silahlı tehditleri, Yağmur'dan şu karşılığı buluyordu artık : «Bizim çanımız emeğimiz kadar ucuz de-ğildir, anlıyor musun?»... Ve «arkasından inen tabanca kabzası dünyasına karar bir perde çekti,» Yağmur'un... İşte, dananın kuy-ruğu da bundan sonra koptu... «Bir uçtan bir uğultu koptu. Bu ulu gök gürültüsü, insan harmanını ürpertti. Tepelerinde esmeğe duran

boranın şaşırttığı canlar, ilkin kulak kesilip dinlendiler. Sonra ikircikli birbirine baktılar. Göğe baktılar yere baktılar. Gök duru, yer kuruydu. Derken donuk yüzler koca bir aydınlıkla büyüdü. Kinle, acıyla korkuyla gerilen kaslar gevşedi. Gülmesini unutmuş ağızlar yayıldı. Sönmüş ciğerler soluğunu körükledi. Görünmez bir yaba, bu sonsuz baş harmanını bir bu yana bir o yana deviriyordu. Başta Konfor Yapı İşçileri, daha başka sendikaların öncüleri geliyordu... Bu uğultu onların uğultusuydu. Bu umut aydınlığı onların aydınlığıydı. Dağı taşı tutmuş geliyorlardı. Darda kalan arkadaşlarının imdadına yetişiyorlardı. Boz buianık bir sel olmuş engelleri yıka yıka geçiyorlardı. Çanakkale'de emperyalistlerin başına yağın Mehmet çavuşun güllesine denk gürlüyorlardı... (...) Karşı belleri saran uğultu yapıların içine de vurmuştu. Ses gümbür gümbür davullandı. Umutsuz işçiler canlandı.» (s. 261, 263)

Bu zorlu kavgada Yağmur yitirilmiş, Kazım Usta kazanılmıştı... Bu can paralayıcı tablo karşısında, «öylesine mutlu ve mutsuzum ki» diyordu Zebik...

Gerçekten, insanı «öylesine mutlu ve mutsuz» edecek bir insanlık dramıdır «Başlayan Kavga»da verilen...

S o n u ç :

Hasan Kıyafet, sanat anlayışını anlatırken, burjuva sanatıyla devrimci sanat arasındaki ayrımı şöyle koyuyordu : «Her sınıfın bir sanat anlayışı vardır. Burjuva sınıfının sanat anlayışı, kendini eğlendirme, çalışanı uyutmaya yöneliktir. Toplumsal değil, bireyseldir. Bunun karşısında bir de devrimci sanat vardır. İyeye güzele dönük, her türlü sömürüye karşı, emeği en yüce değer bilen bir sanattır bu.»

Bir genellemeye gidilirse, Kıyafet'in, son romanı Başlayan Kavga'da da yukardaki düşünceye bağlı kaldığı görülür. Başarı oranının büyük ölçüde yukardaki «döküm»e yansıdığı varsayımıyla, romanda rastladığım bazı olumsuzlukları şöylece özetleyeceğim. Bunların hemen bütünün romanın biçimsel yapısıyla ilgili olduğunu belirtmekte yarar var.

a — Yazım kurallarına kimi zaman uyulmadığı görülüyor.

b — Yöresel dil dikkatli kullanılmıyor. Sözelimi şimdiki zaman kullanımında görüyoruz bunu. «Gidiyom» fiili, başka yerde

«gidiyorum» biçiminde kullanılıyor. Yine «mark» sözü, bölgesel söyleyişle bazan «mark», bazan da «vark» biçiminde geçiyor.

c — Bazı sözcükleri sanatçı yanlış kullanıyor. «Dağınık» sözü «dağanak», «hışırdatmak» mastarı «hışardatmak» biçiminde veriliyor. Bitişik yazılması gereken «bugün» sözünün kimi zaman yanlışlıkla ayrı yazıldığı görülüyor. Bazı sözlerin de yanlış yerde kullanıldığı görülüyor. «İlkin» yerine «ilk kez» kullanılması gibi. (s. 69) «Ayırmak» mastarı dururken «ırmak» biçiminin kullanılması da gereksiz. «Dövmek» mastarının aynı cümlede ayrıca «döğmek» biçiminde geçmesi de başka bir örnek.. Kimi zaman şahıs zamirlerinin fazladan ve gereksiz kullanıldığı da görülüyor: «O sıkıntıyla öğretmene», ve «O elini başına koyup» (s. 15, 59) örneklerindeki gibi.

ç — Çok az da olsa sanatçının roman anlatımına uymayan bir anlatım kullandığı da görülüyor. Ahmat Mithatvari sayılabilecek bu anlatım örneklerinden biri şöyle: «Bu konuda onların titizliğini şu deyim açıkça ortaya kor. (Biz karışına erkek keçi eti yedirmeyenlerdeniz.) Yani namusuna düşkün kişileriz...» (s. 22) İki yerde de romancı farkına varmadan roman kahramanları arasına giriyor, anlatımı birinci kişiye çeviriyor (s. 158, 172)

Kimi zaman da sanatçının slogan - anlatıma kaçtığı görülür: «Böyleee göz göre göre vatanın bağına bir ihanet hançeri saplanmış oluyordu...» (s. 73)

d — Bir başka belirgin Kata da, kimi zaman konu değiştirmelerde ara bölüm ya da bölüm başı yapılmayıdır.

e-r- Olay örgüsüyle ilgili bir hataya da romanın giriş bölümünde rastlıyoruz. Kazım Ustanın Almanya iş bekleyişi hemen romanın ikinci sayfasında veriliyor. Oysa düğümün güçlü atılması için işe ilişkin yazı geldiği zaman geriye dönüşle anlatılmalıydı.

Bu biçimsel aksaklıklarına karşın, gerek edebiyat gündemine getirilen konuların yeniliği (Almanya işçiliği serüveni ve bu olgunun kırsal kesimde yolaştığı değişiklikler, yapı işçiliği ve hemşirelik kurumu...), gerek sorunlara yaklaşımdaki tutarlılık ve romanın bil-dirisi, gerekse anlatımdaki özgünlük ve özgüllük açısından köy romanına yeni boyutlar kazandırıyor «Başlayan Kavga».

«Öykü»

B A R A Ç

Şafak söktü sökecekti. Kızılırmağı yalayıp gelen yel, kuru otların ucuna gümüş çiğ damlaları takmıştı. Ağır kanatlı bir çift toy kuşu, amele-
nin üstünden çaprazlama geçti. Boyunları güneşin doğduğu yöne sü-
nüktü...

Derviş kara taşın dibinden başını yorgun kaldırıp, çevresini anlam-
sız süzdü. Yüzüne yapışmış kumlan, çöpleri cırıptı. Devrik bakışları yerini
kestiremediğini ortaya koyuyordu. Tutulmuş boynunu güççe geriye çevirince
ayıktı. Yücelerde nazlı nazlı salınan bir çift bayrağı tanıdı. İrkilerek
yekindi. İngiliz ve Türk Bayrakları... Gözleri iri iri camlandı. Törpümsü
elleri orasını burasını kazıdı.

Otun çöpün, taşın toprağın içine serpilmiş başka canlar vardı. Der-
viş, eliyle ayağıyla tepeleyip tez onları da canlandırdı :

— Kalkın, haydi durmayın uşak. Ortalık ışımsı bilem. Haydın...

Derviş, bayraklardan yana ürkek baktı. Hirfanlı Barajının, inşaat ala-
nı artık iyiden iyiye seçiliyordu. Hazırola geçmiş iki bayrak direğinin or-
tasına gerilmiş «WIMPEY» arması yüreğini alazladı.

Işığın kokusunu alan çekirgeler susmuştu. Hirfanlı köyünün horozlan
şafağı tezleştirmek için cırpınıyorlardı. Kurbağalar onlara şirk koşuyordu.
Şeytana uymuş işçilerden suçlu suçlu ırmak yanına kayanlar vardı.

Bildiği duvarları seslice mırıldananların yönü Baraja dönüktü. Bu
güne dek alnı yere değmeyenler, rastgele attıkları kötü ceketlerinin üs-
tünde sabah namazını uzattıkça uzatıyorlardı. Duvaların tümü işe
girme üstüneydi:

— «Tanrım sen bilirsin tanrım. Doğan günler esen yeller, sabiler
sübyanlar, yüzü suyu hürmetine tanrım. Sana sığınıyor sana güveniyoruz.
Sana her şeyimiz ayan beyandır. Senden başka kimsemiz yok. Gavurların
ağzını dilini bağla, gönüllerine bir ferahlık ver ki, bizi işe alsınlar... Ge-
ride çoluk çocuğumuz var. Şu kapıdan içeri girmeyi sen nasibi müesser
eyle yarabbi.Amiin amin amin...»

Oflu Temel bu Baraj namazlarını bir düzene soktu. Tek tek sejdeye
varanları derleyip topladı. Bundan böyle sabah namazlarını topluca kıla-
caklardı. Tanrıya karşı ortak yakarmanın, daha etkili olacağına karar
verdiler. Giriş kapısını görecektir bir düzlüğün, taşını ayıkladılar. Burası
hem tanrının, hem de Baraja girip çıkan yüksek düzeyden memur takı-
mının görebileceği bir yerdi. Daha önceden İngilizlerin namaz kılanları
sevdiklerini duymuşlardı. Topluca göğe açılan eller, Oflu Temel hocanın
peşinden «Amin, amin» diyecekti. Temel hem kalaycı, hem marangoz, hem
saatçi ve de imamdı.

Hirfanlı bir dağ başıydı. Daha bir yıl Öncesine dek, kuş uçmaz kervân geçmezdi. Kızılıрмаğın iyice sıkıştığı bir derin dereydi. Yirmi otuz yü eskisini bilen köylüler :

— «Evelen buralar eşkiya yatağı idi.» Diyorlardı. Şimdi durum bambaşkaydı. Baraj bölgesi denen geniş alan, dikenli tellerle tavuk geçmemesine çevrilmişti. Telin dibinden yürümek bile yasaktı. Adım başı, WIMPEY armalı, burma bıyıklı yarı general bekçiler dolaşıyordu.

Baraj alanı kendi arasında ikiye ayrılmıştı. Türk ve İngiliz Kamları... Bu iki kesim arasındaki ayırım, Türkiye ile İngiltere arasındaki ayırım kadardı. Boz toprağın, böylesine acı bir ayırımı, bu kadar kısa zamanda, nasıl yeşerttiğine insan şaşıyordu. Onlar sütte yüzüyor, Türk işçileri, yarı açık barakalarda üstüste yatıyordu.

Güneş İçanadoluya özgü aydınlığıyla doğdu. Yeni silinmiş cam gibiydi. Az sonra sabah serinliği bitecekti. Delice bir temmuz sıcaklığı ortalığa yaman bir yangın koyacaktı. Bu ataşa koca Kızılırmak bile dayanamazdı. Yatağına dili dışarıda daha bir yoğunlaşarak serilirdi. Uçup yok olmamak için kıyılarındaki otun çöpün altına başını rastgele sokardı.

Taşların dibinden, kuru büklerin yatağından kalkan, soluğu kapının önünde alıyordu. Giriş yeri gene ana baba günüydü. Gözler kapıda gönüller tanrıdaydı. Yarım açılmış eller, düşük omuzlar, sarı benizler bitmemiz bir duayı, birbirinden gizliyerek mırıldanıyordu.

Hıdır köylüsü Dervişin böğrüne dürttü :

— Emmi, şo Çomonun oğlu bu gatlak müslüman mıydı yafı?

Derviş Hıdır terslendi:

— Çeneni tut şindiçik.

Kızgınlığı kendi duasının kırılışı üstüneydi.

Baraj kapısı önüne uygun bir yapıydı. Demirin oya gibi işlendiği çatal kapının, iki başında Skoç örneği dik çatılı, süslü kulübeler vardı. Az arkadaki kapı amirliği, bir saraydı. Ak parmaklıklara dolanmış güllere, bahçıvan boyuna su püskürtüyordu. Göklere baş vermiş bir çift bayrak gönderi «WIMPEY» armasının iki yanında hazırola geçmişti. Şirketin özel boyası olan sarı her şeye hakimdi. Sanki, SARI'nın kötülüğünü örtmeğe uğraşıyordu...

Bekçilerden bir ordu kurulmuştu. İngiliz arabaları göründümü, tümü birden kapıya uğmeşiyordu. Ölesi bir telaşla yarısı kale kapısını açarken, yarısı selama geçiyordu. Kapıda bekleyen işsizler ordusu da talimlenmişti. Yırtık şapkalarını sıyrıp, Ulustaki Mehmetçik heykeli gibi, ellerini kaşlarının üstüne höreliyorlardı...

Kapının önüne çok yanaşmak yasaktı. Bekleyenlerin başını altına sokacak tek dal yoktu. Güneşte gevreyenler, belki bir alım haberi çıkar umu-

duyla biraz daha dayanıyorlardı. Her giren çıkan taksiye usanmadan şapka çıkarıyorlardı. O gün de bir alım haberi çıkmayınca, elleri böğürlerine düştü. Ortalığı toza boğup geçen arabaların arkasından bezgin bakışlarını uzattılar.

Derviş Hıdır'a yanaştı :

— Dizlerim kırıldı. Gel şöyle az bir çömelelim.

Hıdırın sigarası daha tükenmemişti. Tanıdıklar bu nedenle ona yakın çevrildiler. Hıdır sıcaktan uçları yarı yarıya boşalmış köylü sigarasını döküntüyle doldururken :

— Emmi, yafı şo Lazlar olmasa, bizim is dinime olur. İşe yel gibi gireriz. Onlardan insana sıra gelmiyor ki bilader. Herifin uşağı ta cehennem dibinden kalkıp gelmiş, şu burnumuzun ucundaki ekmeğe göz dikmişler. Pezebenklerdeki can değil it derisi. Aha bu taşların dibinde üç aydır sürüneni var. Bitlenmiş, geberecekler. Gine de bi mümkünü yok gettirmiyollar yafı. Beklesin. pezebenkler,, beklesin bakalım. Sanki bok var, beklesin...

Dervişin gözü yere dikili suskundu. Sakalı uzamış, avurtları çökmüştü. Başını kaldırmadan konuştu :

— Bize de yedi gün oldu yeğen. Yedi gündür bu taşların dibinde kıvraniyoruz. Adamlıktan çıktık. Bizimkisi bişi değil Geridekiler ne oldu? Çolçocuğun iki günlük yeygisi ya var, ya yoktu. Avrada aha bu son demiştim. Bunda gireceğim gönlünü serin tut demiştim. Ölmek var işe girmeden dönmek yok demiştim.

Kapıya doğru bir jeep yönelmişti. Kalabalık kırırdadı. Şapkalarını çoktan çıkarmışlardı. Jeep'in Tünel yoluna saptığını görünce solukları boşandı. Umutları jeepin peşindeki toz örneği dağılıp gitti.

Derviş göğüs geçirdi:

— He işte böyle yeğen. Kul yüzüne bakacak halim kalmadı. Uçan kuşa borç ettim. Tümüne verdiğim taksit Baraç umuduydu. Kısası şindicik köylü beni işe girdi biliyo. Kendi evim de öyle. Akşamda sabahta para bekliyorlar. Oğul uşağımı bile aldattım.

Yöresine yalvaran gözlerle bakındı:

— Ben boku yidim yeğen. İflah etmem gayrı...

Hıdır kendini koyup Dervişe yandı. Diğerlerine çaktırmadan ona bir sigara daha uzatırken:

— Serin ol hiyerif Emmi. Ucunda ölüm yok ya. Öyle çok derine daldırma. Allah helbet bir koleyni verecek. Deldiği boğazı aç koyacak değil ya? Canım Lazları görmüyor mu? Bu gün kapıya nasıl üğmeştiler. Onların burnu tez koku alır. Bir alım malım haberi duymasalar, böyle bok bücüğü gibi toplanmazlar. Hemi de bu gün bir gozel düşler görmüşüm ki, deme

gitsin. Emmi diinlesen, bu seninki düş değil, Allahhın bir mucizata dersin vallaha.

Derviş Hıdıra yürekten baktı :

— Goca Allahım hayırlara teptil etsin tosun yeğenim. Nasıl gördün de hele.

Hıdır kuşkulu çevresine göz gezdirdi. Sonra kıvançla gülümsedi. Yutkunup öksürerek, Dervişin sabrını kamçıladi :

— Emmi, şindicik var ya Emmi... Altımda al bir at var Emmi. At ki ne at. Ben deyim Dengiboz, sen de Mübarek Düldül. Yeşil çayırların ortasına aşağı, vurmuşum gidiyom. Çayır ki atın karnını doğuyor. Bu sıra yamacıma, kara bezen gibi bir yılan dikilmez mi?

Derviş korkuyla büzüldü. Hıdır üstüne vardı :

— Ağzından ataşlar saçıyo. Dili Hazireti Ali Efendimizin kılıcı. At kişneyip şaha kalktı. Ön ayaklarıyla yılanın başını ezmeğe durdu. Ortalık al kana kesti. Nerde var nerde yok sicim gibi bir yaz yağmuru boşandı. Kanı kiri silip süpürdü. Arkasından yedi irenkli ebem kuşağı üstümden aştı. Atımın alnına yunmuş, aydınlık al bir güneş çavdı.

Dervişin gözleri kısık ve soluksuzdu. İlk ağlamağa hazır yüzünü, tatlı bir gülüş kaplamıştı. Düşün ılıkılığıyla titreyen dudağı :

—Sus. yeğen, herkese deme yeğen... Kimse duymasın Tosun yeğenim. Maşallah maşallah, pek gozel bir düşmüş. Daha gozeli olmaz. Düşmanın başı. ezilmiş. Kan akmış kan. Kan akması gerek kan yeğen. Yapı yaparsın kan, köprü kurarsın kan, Kâbeye gidersin kan... Atıym alnına güneş, kan aktıktan sonra çavmış dedi.

Tepelerin gölgesi uzadı. Güneş tekerini Boz tepenin yamaca değırdi. Baraj"dan gelen kazma kürek, sesi komprösör uğultusu, sustu. Kamana, Yeniceye, Kızılözüne giden işçi arabaları yola düzüldüler. İşçiler kabarık göğüslerinde kıvançla taşıdıkları WIMPEY madalyalarıyla, kapıda bekleyenlere tepeden, fakat acıyarak bakıyorlardı. Yerdeki onları imrene rek süzüyordu. Toz bulutu yatışınca Bekçiler uyarılarını yinelediler :

— Haydin dağıın hemşerim. Dağıın bakalım... Simden kelli alım haberi çıkmaz dedik yafı. Ne sözden anlamaz insanlarsınız, her yer kapandı dedik be...

Bekleyenlerin kolları umutsuz yana düştü. Başlan yerde, Hirfanı köyüne doğru kara lastiklerini sürüdüler. Köyde de, pek bir alıp verecekleri yoktu. Elli kurşluk helva ,yarım somunlarını alıp, kara taşların arkasına tünemeğe çekildiler.

Ortalığa akşamın serinliği düşmüştü. Derviş, Hıdır ve üç beş arkadaşları ırmağa aşağı yürüdüler. Önlerinde ışıksız, yataksız, umutlu bir gece daha vardı. Kendilerince yönsüz gezen takımlara rastlandıkça selam verip selam aldılar. Tepede İngiliz kampının ışıkları oynayıyordu. Kanlı

Tünelde çalışan su motorunun düzenli tıkırtısı karşı kayalarda yankılanıp, gecenin suskunluğunda büyüyordu.

İşçiler Irmakta yüzlerini yudular. Sonra kıyıya yorgun çöktüler. Hıdır bir sigarayı ikiye bölüp uzun parçasını Dervişe uzattı. Biri birlerinin yüzünü seçmeden konuşuyorlardı. Hıdır :

— Emmi, yafı bak şo Çomonun oğluna nasıl zirpadan girdi. O bir çift keklige girdi. Dinime öyle oldu. İngilizler kekligi, tavşanı, bi tamam hayvanat takımını pek severlermiş. Günahı boynuna herkesin dilinde...

Derviş içlendi. Şapkasını çıkarıp boğruüne attı :

iki yıldır uğraşıyom yeğen, tam iki. Gece gündüz demeden. Tavşan tut dediler, Körbağda günlerce tavşan götü kovaladım. Keklik götür dediler; Baranı dağını yol ettim. Dabanlarım delindi. Yapmadığım maskaralık kalmadı. Emme günahı boynuna bizim Türk mühendisin. Kekliği Gavıra vermedi kanısındaım. Şünküm, «bu keklige gözüm oynadı. Ömrümde böyle kınalı keklik görmedim.» demişti. Yoğusam o keklik Gavurun eline değeydi, benim girmeyişimin mümkünü yoktu.

Neyse, bir kısım akli yeter büyükler, çolçucuğun elinden tut Gavırm kapısına dök dediler. Öyle yaptım. Onlar da avrat kısmı hatırlı olurmuş diye işittim. Gökçenin Etem bu yolla girmiş. Haydi bir de o yalvarım diye kalkıp avradı gönderdim. Kapıdan içeri bilem sokmamışlar.

Bizim Hacı bey dediki, «Kaman'da Turfan Bey kısa donlu İngilizin birinciye adamıdır» dedi. Evcek eline ayağına düştük. Ömer Efendi gibi soluğu keskin, büyük hocalardan muska aldım. Arap Uşağına kadar ocaklara gittim. Olmadı olmadı vesselam..

Dinleyenler derince göğüs geçirdiler. Birisi ırmağa taş attı. Peşinden bir cumburtu daha oldu. Hıdır, kurbağa dedi. Derviş bir yarım sigara daha istedi :

— Düştüm yeğen düştüm. Ben böyle olacak adam değildim. Benim ne adam olduğumu sen asker arkadaşlarıma sor. Gazi Emmin gile sor. Tozuma ulaşamayanlar «BARAÇ» sayesinde söz şahabı oldular. Baksana öz kardaşımın bile burnu büyüdü. İki yıldır aha şo tünel de çalışır. Heç bi mefanetini - yararını- görmedim. Tümü tümü bir otuz gayma elden verdi. On para artığını gördümse gövdeme yapışsın.

Elini yönsüz salladı :

— Şu gözünü yumsan ötekine faydası yok.

Derviş uzun bir of çektikten sonra :

— Yarında beklileyim, eğer bir ses çıkmazsa, bu alım işinin aslı yok demektir.

— O zaman ne yapacağız Emmi?

Derviş kararlı sesini geceye yükseltti :

— O zaman, o zaman işte o zaman tamam demektir yeğen. Ben ne yapacağımı bilirim o zaman Tosun yeğenim. Başkaca yolum yok zaten. Gide gele ele aleme İrezil olduk. Kendi döllerimin bile gözünden düştüm. Beni görünce ağlamağa duruyorlar. Analarından bellediler. «Gine mi giremeden geldin?» diyor da bir daha demiyor. Ölüm kapıyı çalmışcasına oturup ağlıyor.

Yine güneş, WIMPEY arması ve Demir kapı vardı. Derviş bir İngiliz arabası görmeğe can atıyordu. Gözleri dört kalabalığı dirsekleyip öne geçti. İçindeki kurşunu hatırladıkça gövdesini tatlı bir ürperti kaplıyordu.

Dere yolun başına İngilizlerin yaptırdığı camiden ikindi ezanı okunuyordu. Güneş yere yedi mızrak boyu yaklaşmıştı. Derelere beyin kaynatan bir ataş düşmüştü. Görünürlerde işsizlerden başka canlı yoktu. Bekçilerin bile yarı gövdeleri deliklerinin serinliğindeydi. Birden kapının önü canlandı. Bekçiler kapıya üğmeştiler. Sıcaklığın ağırlaştırdığı sesleri cansız patladı. Derviş en önde tetikteydi.

İşsizlerin değişmez dileklerini bilen İngiliz kapıya yaklaşınca gaza bastı. Derviş, kurulu bir yay gibi öne fırladı. Bir çul çaput yumağı uzun taksinin (beş adım ötesine yuvarlandı. Sanki taksi ona dokunmağa iğrenmişti. Uzak duruyordu bir hoş... Kalabalık yerdeki toz, ter kan, çaput yumağına bakarken ilgisizdiler.

Bekçiler ivmeaz, İngilizce «adam önemli değil» der gibi :

— Bu numara sökmüyo galan. O bir olur. Bir kişi taksinin önüne kendini atarak işe girdi diye boşuna uğraşmayın. Ne bu lan, herkes kendini kaldırıp kaldırıp taksilerin önüne atıyor. Yazzık değil mi elin adamlarına be? Boku bokuna başlarını belaya sokacaksınız. Hökumat sizi adam yerine sayacak pezebenkler...

Derviş gözlerini yine kendi evinde açtığına üzüldü. Yalnız kolu kırılmıştı. Ev horantası başucuna çevrilmiş sızlaşıyorlardı. O bir günde on yaş yaşlanmıştı. Sakalında aklar vardı. Gözlerinin çevresi kırış kırıştı. Sağlam elini uzatıp en küçüğü Vahidin başını okşadı:

— Ağlama oğlum ağlama, bak ben ölmedim.

Vahit kendinden umulmadık bir olgunlukla :

Ben ona ağlamoyom yav, işe giremediğine ağlıyom, dedi.

Aradan geçen üç ay Dervişin yaralarını epey onarmıştı. Duvarın dibine çökmüş Vahidin kara lastiğini sinyordu. Göçük haberini alınca elindeki iğneyi rastgele parmağına sapladı.

Güç Tünelinde yine göçük vardı. Haber Kamana akşam Üstü ulaştı. Bu tüneller çok can yemişti. Çalışmalar başlayalı belki yirmi kişi ölmüştü. Şirket İşin ucuzuna kaçıyordu. Çelik çatı çatmadan, gevşek top-

rağı delip gidiyordu. Akıllı yetenler : «Ne olacak- İngilizler, Türkün kani İngilizin çeliğinden daha ucuza geliyor», diyorlardı.

Eve ocağa kurulan ölüm ağı, İngilizlerden, gelen el: kadar kağıt cirpeden kesti: «Ölen kardeşiniz en çalışkan ve de fedakâr işçilerimizdendi. Merhuma rahmet sizlere baş sağlığı dileriz. Ayrıca ağabeyisi olan Derviş Okumuşu, aynı işe aldığımızı bildiririz.»

Dervişin içinde, kin acı ve sevinç kördüğüm olmuştu/ Ev halkının yüzü ışıdı. Gözlerinin yaşı kendiliğinden, kurudu. Köy görsüne yakılan bir iki ağıt, giderek içlerinden İngilizler için, hayır duayay dönüştü,

Dervişin yüreği yanarken, eli beyninden uğrun WIMPEY arması takacağı göksünü okşuyordu...



AHMET KÖKLÜGİLLER

YAŞAM ÖYKÜM :

1936'da Adana'ya bağlı Bahçe İlçesinin Çumafakılı köyünde doğmuşum. İlkokulu köyümde bitirdim. 1950/51 öğretim yılında Düziçi Köy Enstitüsü'ne girdim. Adı, sonradan «İlköğretmen okulu» olan bu okulu 1957 de bitirdim. Öğrenimime Balıkesir Eğitim Enstitüsünde devam ettim. Enstitünün edebiyat bölümünü bitirdim.

Sırasıyle Amasra (Zonguldak), İvrindi (Balıkesir), Cengiz Topel Ortaokulu- sonradan lise oldu- (Tarsus) Türkçe Edebiyat öğretmenliklerinde bulundum. Ayrıca müdür yardımcılığı yaptım. Şimdi, İstanbul, Küçükçekmece Lisesi'nde Türkçe öğretmeni ve müdür yardımcısıyım.

SANAT ANLAYIŞIM :

Toplumcu bir dünya görüşüne sahibim. Sanatın, toplumdan yana bir uğraş olöüğühâ ihaniyorum. Sanatçının görevi, içinde yaşadığı topluma ışık tutmaktır. Çağdaşlaşmayı hızlandırmaktır. İnsanın, ileri doğrultuda değişimini sağlamaktır.

ESERLERİ :

Ş i i r : Ağrılı Üçgen (M. Uz ve İ. Atübanla birikte-1960)

İ n c e l e m e : 150 Soruda Türkçe Temel Bilgiler; Noktalama ve İmlâ Sözlüğü (1973), Nutuk (Atatürk'ün Söylev'inin çocuklar için kısaltılmış ve sadeleştirilmiş baskısı-1973) Edebiyatçılarımız Nasıl Yazıyorlar (1975). Atatürk (1976)

YAZDIĞI YERLER :

Varlık, Damla (Edirne), Kök (Bozöyük), İmece, İlgaz, Çağrı, Çaltı, Savaş, Özgür, Türk Dili, Yelken, Şölen, Sel, Birlik, Günümüzde Kitaplar; Cumhuriyet, Akşam, Yeni Gün, Tös Gazetesi, Öğretmenler Gazetesi, Ulus, Yeni Ortam..

ÖRNEKLER

UYANIŞ

Bahar kokuları geliyor
Burcu burcu halk bahçelerinden
İş başında usta bahçıvanlar
Tarıyorlar toplum toprağını
Sürüyorlar yeni baştan.

Yeni bir sabahın eşğinde
Kendini yeniliyor halkım
Ağaçlar çiçeğe durur gibi
Dalını şehvetle sarar gibi
Asmada salkım.

Yeni bir mevsimin muştusunda
Bozkırda çatlaman çekirdek
Kocaman devrim gülleri yakalarda
Gülüyor Anadolum renk renk!

ŞİİRİMİZDE KÖYE BAKIŞ

Köy, ozanlarımız için tükenmeyen bir konu olmuştur. Osmanlı saraylarında çöplenen azınlık ozanları sayılmazsa, köyle ügilenmeyen ozan gösterilemez.

Ozanlarımız, köyü bir «tema» olarak, nasıl ele alınırlar, nasıl işlemişler, nasıl bir sonuca varmışlardır? Birleştikleri ortak yargı nedir? Bu sorulara karşılık vermek, uzun bir inceleme işidir. Biz bu kısa yazımızda, köye bakışın belirgin bir kaç örneğini vermeye çalışacağız.

Cumhuriyete değin köy, köylü ozanlarca ele alınmıştır daha çok. Divan şiirinde köye rastlamak zordur. Divan edebiyatı, bir saray edebiyatı, bir özenti edebiyatıdır. Ulusal olmadığı için, halktan, köyden uzaktır.

Köy, köylü ozanların dışındakiler tarafından, ancak cumhuriyetten sonra ilgilenilir bir konu olmuştur. Bu başlamayı, cumhuriyetten itibaren ele almamızın nedeni, bakıştaki bilinçtendir. Yoksa, bu bakış, yani köye yönelme, ikinci Meşrutiyetten sonra başlar. Ne var ki, bu ilk çıkışlar oldukça romantiktir, duygusaldır.

Bugün köye bakan ozanları, üç bölükte toplayabiliriz : Kötümserler, romantikler, gerçekçiler. Buna bir de sömürücüler diye başka bir bölümü ekliyebiliriz.

KÖTÜMSERLER:

Bunlara göre, köy cansız bir topluluktur.- Cahildir, pistir, tembeldir, akşama kadar kahvéde ve köy odasında otururlar. Bir gazete okumazlar, radyo dinlemezler »seçtikleri milletvekillerini denetlemezler. Ellerindeki tarlaları işletmezler. Üstlerine başlarına bakmazlar, okuma - yazma bilmezler, öğrenmek de istemezler. Bunların seçme hakkını elinden almalı, toplayıp zorla çalıştırmalı bunları yol ve okul işlerinde. Çünkü bunların kendi kendilerine iş yapacak halleri- yoktur. Derin bir uyuşukluk, kahredici bir yoksulluk içindedirler.

Aşağıya aldığımız örnekte de görüleceği üzere, kötümserlere göre köy ve köylü, bir sefalet ve felâket tablosudur :

ANADOLU'DA BİR TABLO!

Bir köy...
Köy adamı...
Vakit : Bir yaz akşamı...
Köhne bir dam;
Dam önünde bir adam...
Baş yerde,
Çökük siyah gözlerde
Kalmamış ferden eser...
O, O, O;..
Izdıraptan bir tablo,
Sefaletten bir eser (I)

ROMANTİKLER:

Eğitimci Tonguç'un «Canlandırılacak Köy» adlı büyük yapıtından aldığımız aşağıdaki satırlar, bu romantik ozanları çok güzel anlatır. Bu görüşe

(1) Selâl Sıtkı, Yeni Şark 1932 Sayı, 25

göre köy, «evleri yeşillikler içinde, şarılılar hiç eksik olmayan akar sular arasına serpilmiş her taraftan kuş sesleri gelen, içinde her zaman, türküler veya davul sesleri duyulan, mutlu insanlarla dolu bir yerdir. Bu cennette yaşayan kimseler, sıkıntı nedir bilmezler. Hayatları, bülbül ötüşlerini dinlemek, yeşil çayrlardaki bol kokulu güzel çiçekleri koklamakla geçer. Köy kızlarıyla delikanlıları, çeşme başlarında aşk serüvenleri geçirirler. Köy insanları, hayatın en güzel taraflarını doya doya yaşarlar.»

Romantikler, köye akıl değil, duygu açısından bakanlardır. Gerçek köyü bilmezler, köylüyü tanımazlar. Salt hayal ettikleri biçimde bilirler. Köyü ve köylüyü yansıtamazlar bu yüzden. Romantikler, sömürücüler tarafından desteklenir, bunların yazdıkları vatanseverlik örnekleri olarak tanıtılmaya çalışılır. Çünkü, sömürücülerin de tek amacı, köyü ve köylüyü gerçek yüzüyle görmemek, alışıldığı biçimde sömürmeye devam etmektir. Törenlerde bol bol romantiklerin yazdığı şiirler okunur. Bu da en çok, sömürücüleri sevindirir, alkışlanır bu tip şiirler. Hattâ bunların bir kısmı bestelenmiştir. Moda türküler halinde durmadan radyolarda, gazinolarda okunur.

Aynı dergiden, yani Yeni Şark'ın 1932 yılında yayımlanan 18. sayısından aldığımız aşağıdaki şiir, bu görüşün güzel bir örneğidir:

KÖYDE

Taşlı yoldan takunyelerle geçer
Pempe şalvarlı köylü bir dilber...
Köyünün saf, açık seması kadar
Mavi bir göz, ve bir sevimli nazar.

Güneş altında kavrulan pembe
Bir uzun yüz ki, gün kadar parlak...
O geçer durmadan... Ve ben ancak
Başlarım gözlerimle takibe...

O, yürür muttarid adımlarla
Bakarım ben de arkadan hâlâ,
Müteredit ve âdetâ ürkek.

Yürüyor, zannedersiniz, yerde...
Yol döner, şen takunye sesleri de
Kesilir, her adımda eksilerek (2)

Köyü bir pembe tül arkasından seyreden bu «sonnet» ozanlarına, iki de bir Ortaasya'dan, Ergenekon, Altaylar ve Urallardan bahseden destancıları da katmak gerekir. Onlar da ulusallığın romantikleridir. Ulusçuluğu «at, avrat» açısından gören ütöpicilerdir. Sömürücüler, en çok bu konuda kalem talimi yaparlar, romantikler biricik ilham perileridir.

(2) Munis Faik, Yeni Şark 1932 Sayı, 13

GERÇEKÇİLER:

Bu tip ozanlara göre köy, geridir, sefildir, dış görünüşü çirkindir. Fakat bu görünüş, onun tembelliginden, pisliğinden gelmemektedir. Yüzyıllardan beri ona ilgi göstermemişiz. Hattâ cumhuriyetin getirdiği yeni fikirlerden ve nimetlerden bile, köylü gerektiği şekilde faydalanamamıştır. Atatürk devrindeki köye yönelme hareketi, onun ölümünden sonra özellikle çok partili yaşama girdikten sonra durmuştur. Bu yüzden köy, insanca yaşanılan bir yer olmaktan çıkmaktadır.

Köy, şimdiye değin ele romantik açıdan alınmıştır. Köyün içine, hele bir köy evinin içine girilememiştir. Yazarlar, ozanlar, köyü ve köy evini,, köylüyü dışardan seyretmişlerdir bir misafir olarak. Onun içine girmedikleri, yaşantısına karışmadıkları için, yazdıkları hep hayal oyunu olmuştur. Herşeyden önce, köye köylünün içine girmek; onu hareket, eylem olarak ele alıp işlemelidir. Ancak böyle belirtilir köyün sorunları, çağdaş düşünce içindeki yeri, çözüm yolları.

Gerçekçilere göre köy, bu ulusun temelidir. Bu, nüfusun dörtte üçünün köyde oturması gibi basit bir yurtbilgisi ve coğrafya bilgisinin üstünde bir temeldir. Bunu, bu kadar ilgisizliğe rağmen, hâlâ sürüp giden hayatımızla, bozuk düzen de olsa, batmayan devlet gemimizle gösterebiliriz. Öyle basit bir temel olsaydı köy, Türkiye şimdiyedek yüz kere batardı. Gerçekçiler, köyün psikolojik yapısında çok büyük kuvvetlerin ve çok yüksek erdemlerin saklı bulunduğuna inanmaktadır. Tonguç'un dediği gibi, köyün derinliklerinde saklı bu büyük kuvvetler ve manevî hazineler, bilinçli eller beklemektedir.

Gerçekçiler, köye toplumcu ve halkçı bir açıdan; Atatürkçülük açısından bakanlardır. «Ulusun gerçek efendisi köylüdür» anlayışını uygulama ile de göstermek isteyenlerdir.

Gerçekçiler, köyün bir sömürme alanı olmaktan kurtulmasını isteyenlerdir. Atatürk'ün ölümünden bu yana köy, her türlü sömürücünün, özellikle inanç sömürücülerinin, politikacıların at oynattığı bir yer olmaktadır. Köy, politikacılar için, dört yılda gidilen bir avlanma yeridir. Kürsüler, makamlar, gerçekte köylerimizde avlanmaktadır. Köylü, bir sürü kuru vaatlerle avutulmakta, kandırılmaktadır. Milletın oyunu alıp, ona vekil olarak Ankara'ya gelenlerin çoğu, gerçekte ulus için değil, kendi kör midesi için uğraşmaktadır.

Gerçekçilere göre, köyü bu durumdan kurtarmak için, önce onu uyanırmalıdır. İçindeki saklı cevherleri ortaya çıkarmalıdır. Devlet, bütün olanakları ile bu uyanışı desteklemeli, kalkınmasını köye yöneltmelidir.

Köylü, artık bekleye bekleye usanmış, gerçekleri görmeye başlamıştır. Tüm gericilerin, romantiklerin çabalarına rağmen, bu uyanış güçlenecek: köylü ergeç, Atatürk'ün kesin ilkeleri ve devrimleri öncülüğünde gerçek yerini alacaktır. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın «Pulsuz Dilekçe» adlı aşağıdaki şiiri, bu ileriye doğru atılışın mutlu uyanışın güzel belirtisidir :

Pullar kalkmış dilekçeden, günüdür,
İşimizi açık açık yazalım.
Ne söyledin seçimlerde,
Ne yaptın!,
İster misin yalanların dizelim.

Ha deme, dur deme, olacak deme,
Eyleme efendi, beni eyleme.

Oğullarım aha kaçır dışarı,
Gider bir iş diye, bir ekmek diye.
Dağlar taşlar
Acı acı bakışır,
Bu toprağı yeni baştan kazalım.

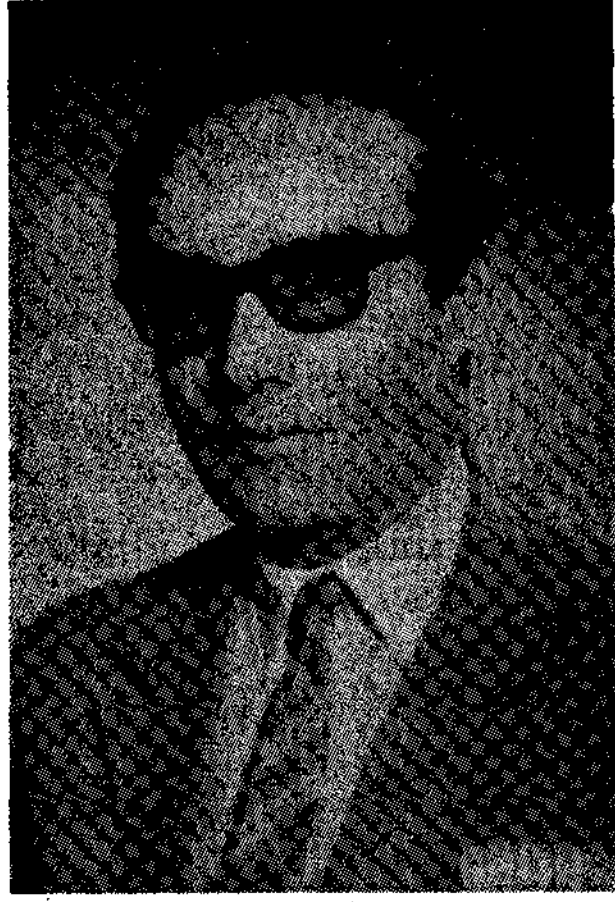
Ha deme, dur deme, olacak deme,
Eyleme efendi, beni eyleme.

Yeme içme, çalma çırpma, habire
Söylev, buyruk, devrim plân habire.
Ya yap dediğini,
Ya in aşağı,

Ya da varıp saltanatın bozalım.
Ha deme, dur dur deme, olacak deme,
Eyleme efendi beni eyleme. (3)

(İmece, sayı : 48)

(3) Varlık, 637. sayı.



MAHMUT MAKAL

YAŞAM ÖYKÜM :

Nüfus kaydına göre 30,6.1933'te Niğde Aksaray'ı Demirci köyünde «karşı» tarlalarda anam patates sökerken doğurmuş beni. (Haziran ayında patates sökölmeceğini ben de biliyorum. Eylül olmalı bu ay).

Yaşantım çilem demektir, çilem de yaşantımın bütünü. Hiç bir ayrıntısını unutmam olanak dışı ama özellikle bazı kesitleri bıçak gibi içine saplanmış durumda yaşantımın. Bir kere bazı ayrıntılara bıçak da desek, köyden kalkıp Köy Enstitüsü'ne gitmem, kurtuluşun kendisi. Çünkü Köy Enstitüsü'ne gidemeseydim, yaşantım bunca uzun sürmezdi. 12 yaşına kadar gelmiş olmam, bakımsızlığım ve hastalıklarım elinden kurtulmamı önleyemezdi. Ben zor büyümüş bir köylü çocuğuyum, Bahar akşamlarında şimşekler çakarken başucumda öldü-ölecek diye bekleyenleri bugün gibi ansırım. Bugünkü düşünceme göre kabakulak, sıtma, zatürre gibi akla gelebilecek daha başka hastalıklardı beni komaya sokup yatıran. Bugün kulağım anzalıysa, doktorlar hep «ayakta kalp romatizması geçirmişsin»

diyorlarsa, bunlar o günlerin armağanlarıdır. Bunun yanında paslı ustuların delik deşik ettiği bingıldağım, ağırlı bir çıkıntıyı hâlâ taşır.

Bu koşullar altında o küçücük köyü özleye özleye kuzu ve koyun çobanlığı yapardım dağda. Bütün gün yediğim, boynuma asılı dağarcıktaki yarı kurumuş yufka ekmekti. İçtiğim de, arklarda ısınmış sulardı.

İlkokulu bu koşullar altında köyümde bitirdim. Köy Enstitüsü'ne girişim, tamamen bir rastlantı sonucu. Köy Enstitüsü'nün açıldığını, sınava girip girmeyeceğimizi sordu öğretmenimiz. Fırtınalı bir kış günü, köyden üç arkadaş, sarınıp sarmalanıp enstitü sınavına girmek üzere Aksaray'a gittik. Varır varmaz ısınmak için «Sarav'm Hanı»na girdik. Mangalın başında ısınırken niçin geldiğimizi öğrenen hancı, enstitüde öğrencileri amele gibi çalıştırdıklarını, bu okulların geleceğinin belirsiz olduğunu belirterek, «İyi ki bu fırtınada gece yarısı çıkıp gelebilmişsiniz, kurda kuşa yem olmadan. Şimdi iyice ısının, torbalainnızdaki azıkla karnınızı da doyurun, gündüz gözüyle dönün köyünüze» dedi. Arkadaşlarımızdan biri bu sözden etkilenerek geri döndü köye. Şimdi köyde belediye zabıtası, Kadir Usta'nın Apdullah. Zeki'yle, ısındıktan sonra «Maarif Memurluğu»nu bulup sınava girdik. Sorular basitti. Köyümüzün ilçeye kaç kilometre olduğu ve buna benzer birkaç soru sordular. Yazılı olarak da, «Ben Enstitüye gidip köyüme faydalı bir öğretmen olacağım» biçiminde bazı şeyler yazdırdılar. Sanki bunu bize değil de hancıya karşılık söylüyorlardı.

Kısa bir süre sonra sınavı «kazandığımız» bildirildi, gene öğretmen yoluyla, Babam tabancasını satarak cebime koydu ve ilçede bir kamyonu bindirerek, İvniz Köy Enstitüsü'nün bulunduğu Konya Ereğli'sine yolladı. Bu, benim ilk motorlu araca binişimdi. Ogüne kadarki durağan hayatım yanında kamyonun hızı gerçekten beni irkiltmişti.

Artık ayrı bir dünyadaydım. Arılar gibi çalışılan; ekmeğini kendi üretilip kendi pişiren; dersliğini, yataklığını kendi yapıp kendi kullanan; su yolunu kendi kazıp, künkünü kendi döşeyen; elektriğini kendi üreten, giyeceğini kendisi diken; bağmı-bahçesini kendisi dikip, ineğini, koyununu kendisi güdüp kendisi sağan bir topluluğun içindeydin. İnsan tabiatına en uygun durum ve koşullar olduğu için çok severek, benimseyerek katıldım bu yaşantıya. Yapılar henüz tamamlanmadığı için dersleri duvar diplerinde yapıyorduk. Tarlalarda topraktan yaptığımız yığma masalarda yemek yiyorduk.

Derken, Enstitüye girişimin haftasında Bakan Hasan Ali Yücel geldi Tonguç'la birlikte. Bir toplantı yapıldı; ağabeylerimiz şiirler, şarkılar okudular. Elllerinde de çeşitli kitaplar görüyordum. Bu izlenim beni okul kitaplığına götürdü. Okumak için kitap aldım oradan: Gorki'nin «Stepte»si. Sonra Yüksek Köy Enstitüsü'nden stajyer öğretmen olarak gelen Bekir Semerci, Türkçe dersinde Sabahattin Ali'nin «Değirmen»ini okuttu. «Değirmen» üyküsünü ve Gorki'nin kitabındaki «Kocakarı İzergil» öyküsünü çok sevmiştim. Taze, buruk tadı olan öykülerdi bunlar. Köyde binbir zorlukla edininip okuduğum «cenk» kitaplarının dışında ilk kez gerçek edebiyatla yüzyüze geliyordum. Hem de çok iyi bir rastlantıyla karşıma çıkan iki ya-

zardan biri dünya çapında bir dev; Öteki ise Türk edebiyatının en seçkin öykücüsü idi. Elime Ahmet Mithat Efendi'nin bir kitabını tutuştursaydı kitaplığı yöneten ve şimdi rahmetli olan ağabeyim Mahmut Göktepe, herşey bambaşka biçimde gelişebilirdi. Bekir Semerci de, Sabahattin Ali yerine, Rezaizâde Mahmut'tan ya da Abdülhak Hâmid'den bir parça ile bizi oyalayabilirdi. Ama oyalayamazdı!.. İşte işin bu yanı bilinçliydi; kitaplığın kuruluşundan Arikara'daki Bakan ve Genel Müdür'e, Talim-Terbiye Kurulu'nâ kadar herkes bunun böyle olmasını istiyor ve düzenleme ona göre yapıliyordu. O zamanki edebiyat ders kitaplarının düzeyine erişen nitelikte kitaplar günümüzde bile yazılıp çocukların eline verilemedi. Ne zaman gerçekleştirilebileceği de bilinmiyor.

Enstitü'de o dönem sanat, edebiyat dergilerinin çoğunu okuyabiliyorduk. Hele «Klâsikler» elimizden düşmezdi, iş saatlerimiz dahil. Belki «Klâsikler» en iyi bizim okulda değerlendirilmiştir. Varlık, Marko Paşa, Gün, Ant, Ses, Yücel, Ayda Bir, ve kendi dergimiz Köy Enstitüleri Dergisi'ni rahatlıkla izleyebiliyorduk. Bunlardan Varlık, Türke Doğru, Köy Enstitüleri Dergisi, kendi çıkardığımız İvriz dergisi, H. Cahit Yalçın'ın çıkardığı Tannin gazetesinin «Genç Kalemler» sayfasında şiirlerim ve yazılarım yayımlandı. Okulu bitirdikten sonra Varlıkla ilişkimi kesmedim. Yaşar Nabi, özellikle köye ilişkin yazılarımı istiyordu. Öğretmen olduğum Nurgöz köyünden bu yazıları yollamaya başladım. Bu yazılara herşeyden yoksun köylünün ve benim gibi çilekeş köy öğretmeninin havası sinmiştir. Bu yazılar basında ilgiyle izlendi, yazılar hakkında basında birçok yazı da yayımlandı. Bu yazıları sonradan «Bizim Köy» adıyla topladık. Yayınlanınca da «komünist» olup deliğe tıkdık.

Üç köyde altı yıl öğretmenlik yaptım. Bu arada okuma ve yazma işini sürdürüyor ve giderek daha ayrıntılara inmeye çalışıyordum. «Hayâl ve Gerçek» (1952), «Memleketin Sahipleri» (1954) çıktı bu arada.

1953-55 yılları arasında Gazi Eğitim Enstitüsü'ne devam ettim. Okul bitimi sırasıyla Antalya, Ankara ve Adana bölgelerinde ilköğretim müfettişliği yaptım.,

Antalya'daki izlenimlerimi «Kuru Sevda»da topladım (1957). Ankara bölgesi izlenimlerimi «Köye Gidenler» (1959) adlı uzun hikâyemde topladım. Politikacıların köylülerle ilişkilerini işledim burada.

1950-60 arası gözlemlerime dayanarak, demokrasinin köydeki yansımasını ye köydeki «demokrasicilik» oyunlarını -önceden adını Demokrasili Köy olarak düşündüğüm- «Kalkınma Masalı»nda (1960) topladım. (1960'ta Ankara'da Öncü Gazetesinde 'Bizim Köy-1960' adıyla tefrika edildi).

1962'de «bilgi ve görgümü artırmak üzere İngiltere'ye gittim. Oradaki izlenimlerimi «Ötelerin Havası» adlı kitapta topladım (1965).

1966'nın Kasım ayında Adana'da müfettişken bakanlık emrine alındım. Boş olduğum için Van köylerine gittim kışın ve yeraltı yaşantısını görerek «Yer Altında Bir Anadolu»yu yazdım (1967).

Eğitim ve toplumsal konularda yazdıklarımı da şu iki kitapta topladım: «Kokmuş Bir Düzend» (1970), «Açlık Pınarı» (1973).

Bütün bunlar bir yana, «Bizim Köy» başımın belâsı oldu ve olmakta devam ediyor. Hapisler, sorgular, sürgünler, istifalar, açığa alınmalar, bakanlık emrine alınmalar aralıksız sürmüştür .1968 Kâsımındanberi de gene işsiz ve açıktayım. Anayasayı çiğneyenler, memleketi metrekafe-metrekafe satanlar bile affedildiği halde, ne özel sektör ne kara günlerin iktidarı, ne de akgünlerin iktidarı bana iş verememektedir. Birbirinin eleştirisinden ve de gölgelerinden korkmaktadırlar. «Bir dokun, bin ah işit» dedikleri gibi, «bir dokun köy sorunlarına, çilen sürsün ömür boyunca!»

Demek ki işin bam teli halkın, köyün sorunlarında yatmakta; dokunmak en büyük suç olmaktadır. Cılız bünyem çekebildiği kadar çeksün bu suçun cezasını. Ancak övünürüm bununla... (1974'te yazıldı. M.B.)

SANAT ANLAYIŞIM :

Sanat anlayışım, sanatın güdümlü olmasıdır. Yani, Türk toplumu aç ve çıplak ve de bilisizlikten tam anlamıyla inlerken, Osmanlıcılık, Amerikan-cılık, sözcük oyunları yaparak burjuva evlerine şenlik getiren yapıtların oluşturulmamasından yanayım. Kendim de bu yola girmedim. Sanatçının tutumudur önemli olan. Tutumu bu yoldaysa, öyküyü anlatırken aksaklık yapması, sürükleyici yazamaması o kadar üstünde durulacak yön değildir. Oktay Rifat'ın dediği gibi bir şiirinde: «Ben maksada bakanın,» Son üç yılda, Nazım Hikmet'siz TV'de Türk şiiri programı yaparak, Sabahattin Ali'ye karşı Fûruzan'ı pompalayarak Bâb-ı âli yağcılarını epey ter döktüler, Birkaç yüzlük fazla satıştan başka hiç bir sonuç vermez bu uşakça çabalar. Sel gider, kum kalır sonunda...

ESERLERİ :

Köy N o t u - D e n e m e : Bizim Köy (1950), Hayal ve Gerçek (1952), Memleketin Sahipleri (1954), Kuru Sevda (1957), 17 Nisan (1959), Köye Gidenler (1959), Kalkınma Masalı (1960), Bizim Köy-1975 (1976, Türk Dil Kurumu 1977 Gezi Ödülü).

M a k a l e - İ n c e l e m e - D e n e m e : Eğitimde Yolumuz Nereye (1960), İplik Pazarı (1964), Kamçı Teslimi (1965), Bu Ne Biçim Ülke (1968), Zulüm Makinası (1969), Kokmuş Bir Düzend» (1970), Açlık Pınarı (1974), Karanlığı Zorlayanlar (1976)

G e z i : Ötelerin Havası (1965), Yer Altında Bir Anadolı (1968).

YAZDIĞI YAYIN ORGANLARI

Türke Doğru (Eskişehirde)
Varlık
Şimdilik (Ankara)
Kim

Cumhuriyet
Milliyet
Vatan
Akşam

May
Pazar Postası (Ankara)
Ülke
ANT
Öğretmen (Ankara)
Yağmur ve Toprak (Ankara)
Sosyal Adalet
Türk Dili
İmece
Forum

Ulus
Karagöz
Öncü
Yeni Gün
v.s.

KAYNAKÇA:

a) Yazılar

- Vedat Günyol : Bizim Köy'ün Düşündürdükleri; Yücel, Nisan 1950
Fakir Baykurt -.Bizim Köyden Makal'a Mektup; Varlık, Nisan 1960
Nadir Nadi : Bir Mektup; Cumhuriyet, 7.2.1950
Vâlâ Nurettin : Köyde Tarikata Girenler Gibi; Akşam, 28.4.1950
M. Cevdet Anday : Bizim Köy'e Dair; Yaprak, 1.3.1950
Falih Rıfki Atay : O Köy; Ulus, 26.2.1950
Samim Kocagöz : Büyük Türk Romanına Doğru; Yeditepe, 1.4.1950
Orhan Veli Kanık: Makal'ın Yurt Sevgisi; Yaprak, 15.4.1950
Oktay Rıfat : Bizim Köy; Yaprak, 1.4.1950
Hasan Ali Ediz : Köy Siyasetimiz ve Bizim Köy; Son Posta, 4.4.1950
Yurdakul Mehteroğlu : Kuru Sevda; Ulus, 7.5.1957
Bedri R. Eyüboğlu : Vay Anam Vay; Cumhuriyet, 29.4.1957
İlhan Selçuk : Biraz Olsun Işık; Cumhuriyet, 11.12.1963
Abdi İpekçi : Yüzümüzü Güldürenlerin Düşündürdükleri; Milliyet, 2.3.1967
Abdi İpekçi : Ayıp, Ayıp; Milliyet, 5.3.1967
Nadir Nadi : Ülkü Uğruna; Cumhuriyet, 3.3.1967
İlhan Selçuk : Makal Dünya Gençliğine Örnek Seçildi; Cumhuriyet, 3.3.1967
Çetin Altan : Dünya Seçse de Bizimkiler Ezer; Akşam, 6.3.1967
Nazım Hikmet : Mektup; Yeni Dergi, 1967
Refik Erduran : Seç Seç Al; Milliyet, 9.3.1967
Erkin Demir : Makal'ın Kitapları İtalya'da; Yeni Gün, 30.11.1970
Oktay Akbal : Makal Olayı; Cumhuriyet, 3.9.1972
Sadun Tanju : Köyü Yazmak; Cumhuriyet, 2.7.1973
Sadun Tanju : Batı, Ah Batı; Cumhuriyet, 25.2.197 4
Mehmet Bayrak : 23 Yıl Sonra «Bizim Köy»; Yeni Ortam, 27.7.1973
Henry Barlein : İngiltere'de Meşhur Olan Türk Yazan; London's Weekly
1954
Bnice Bain : Ügi Çekici Bir Eser; Tribüne 1954
Dr. Uriel Heyd : Makal'ın İsrail'de Basılan Kitabı; Cape Times, 16.4.1951
Dr. F. Rummel : Makal'ın Kitapları Almanca'da; Wegrach Europe, 1955
Erich Rulo : Fransızcada Makal; Le Monde, 21.12.1963

İSophie Lannes : Dünya Gençliğine Örnek Makal'ın İmanı; Öante De Monde, 1.12.1966
Rıza Mollof - İ. Tatarlı : Hayal ve Gerçek; Marksist Açıdan Türk Romanı, 1969

b) Konuşmalar

Fikret Ötyam : Mahmut Makal'la Yarenlik; Varlık, Eylül 1949
Süreyya Ağaoğlu : Makal'la Konuştuklarımız; Vatan, 3.5.1950
Van Zachten : Makal'la Konuşma; Het Vrldde Volk (Hollanda), 1.8.1958
Muzaffer Erdost : Makal'la Bir Konuşu; Evrim, Mayıs 1955
Mustafa Baydar : M. Makal Anlatıyor; Varlık, Şubat 1959
Mustafa Ekmekçi : Örnek İnsan Makal'la Konuşma; Milliyet, 2.3.1967
Teoman Karañun : Günde Yedi Saat Susan Adam İle; Ulus, 11.12.1967
Tanju Cılızoğlu : Makal'la Dilsizler Okulunda Konuşma; Akşam, 28.10.1967
A. H. Korkmaz : M. Makal'la Konuşma; Kim, 7.7.1967
Duran Er^ül : Makal Anlatıyor; Gazi, Şubat 1967
İsmet Üstek : M, Makal Diyor ki; Başkent Dergisi, 1.1.1958
Osman S. Arolat : M. Makal konuşuyor; ANT, 12.11.1968
Etem Yazgan : Üç Soru Üç Cevap; Yeni Gün, 19.12.1970
Bruno Arcurio : Makal'la Konuşma; Eürope Litteraire (İtalya), Şubat 1975
Mahmut Makal : Makal Yaşam Öyküsünü Anlatıyor; Türkiye Yazıları, Âra-
lık-1977

c) Tezler

Betül Güzel : Mahmut Makal; D.T.C.F. Türkoloji Bölümü Bitirme Tezi, 1971
Ömer Cınberi : Bir Yazarın Gözüyle Köy; D.T.C.F. Etnoloji Bölümü Bitirme Tezi, 1973

MAHMUT MAKAL VE «BİZİM KÖY»

v. Makal'ın yazınsal çalışmaları Köy Enstitüsü öğrenciliği yıllarında şiir ve köy notlarıyla başlıyor. İlk öğretmenlik yaptığı Nurgöz köyünde yazarak Varlık'a gönderdiği köy notları büyük yankı yarattı ve «Bizim Köy» adıyla 1950'de kitaplaştırıldı. Zamanında bir bomba etkisi yapan bu yazılar, Makal'ın kısa zamanda ünlenmesini sağladı.

Makal, daha sonra aynı doğrultuda bir dizi kitap yayımladı. Ancak bunların hiçbirisi Bizim Köy'ün yarattığı yankıyı yaratamadı. Bu yüzden Makal adı «Bizim Köy»le özdeşleşti.

Makal'ın 1960 sonrası çalışmaları daha çok toplum ve eğitim sorunları üzerinde yoğunlaştı.

Sanat anlayışını şöyle Özetliyor: «Sanat anlayışım, sanatın güdümlü olmasıdır. Yani, Türk toplumu aç ve çıplak ve de bilisizlikten

tam anlamıyla inlerken, Osmanlıcılık, Amerikancılık, sözcük oyunları yaparak burjuva evlerine şenlik getiren yapıtların oluşturulmamasından yanayım.»»

«BİZİM KÖY»

Demirci köyünün sarı saçlı küçük «Mamıt»ı bir gün ne düşündüyse babasıyla birlikte güttüğü koyun-kuzuları bırakıp, öğretmenin yardımıyla yaban ellerde bir rastlantı sonucu açılan okula çekti gitti. Yanında iki de arkadaşı vardı. İlçeye vardıklarında İlçe eşrafı bu 'dünyadan habersizleri' caydırmaya çalıştı. Birini kandırmayı da başarmadılar değil hani...

Küçük Mamıt kendisiyle aynı kökenden gelen yüzlerce yüzle karşılaştı ve onlarla sınava girip, onlarla İvriz'e başladı. Burada insan ister istemez Başaran'ın şu dizelerini anımsıyor: Havada ıslak toprak kokusu Morca dağlar böğründen Diriltici serinlik eser Doymuş derinlerinde bir kimilti Yollara dökülmüş ırak köylerden Bahar içinde Gülzarlır Ömerler Omuzlarında kirli torbaları Elleri pare pare Ayakları sızılı yarık»

Gün geldi Demirci'li küçük Mamıt, öğretmen Mahmut olarak köyüne döndü. Köylüleri ona gene 'Mamıt' diyorlardı ya, o artık eski 'Mamıt' değildi. Onun gözleri artık birbaşka görmeye, kafası bir başka düşünmeye, yüreği bir başka çarpmaya başlamıştı. Nasıl değişmeyeydi Mamıt?.. En azından gördüklerinden, bildiklerinden, tanıdıklarından bambaşka kişiler, şeyler görmüş, tanımıştı. «Yasin-i Şerif»lerin, «Muhammediyeler»in, «Mevlid-i Şerif»lerin yerine Panait Istrati'leri, Maksim Gorkileri, Gogol'leri, Dostoyevski'leri ve çağdaş Türk yazarlarını okumuştı. 12 yaşından sonra çıranın, idarenin yerine elektriğin; samanın, tezeğin yerine odunun, kömürün, elektriğin; çul, keçe, yerine halının; çalçırpı ve toprak yerine kiremitin, betonun, saban, çapa, öküz yerine traktörün; arpa ekmeği, kesmik ekmeği yerine buğday ekmeğinin vb. vb... nın kullanıldığını görmüş, öğrenmişti. Üstelik okudukları yepyeni düzenlerden, dünyalardan haber getiriyordu. Kısaca komşu köy Nurgöz'e atandığında, Mamıt'ın yerini yepyeni bir Mahmut almıştı.

Atandığı Nurgöz köyünde hiç de yabancılık çekmedi. Çünkü Demiroi'dekilerin tümü burada da vardı; üstelik daha da kötüsüyle. Burada çift, inek ve eşeklerin yanında insanlar da koşuluyordu. Yani «âlem yine ol âlem, devran yine ol devran»dı.

Buralar Mahmut'a yabancı olmaya yabancı değildi ya bu kez Mahmut tedirgindi, kızgındı, üzgündü, bezgindi, hırçındı. Kuşkusuz birşeyler anlamanın, bilmenin öğrenmenin, giderek yavaş yavaş sınıfsal bilince varmanın verdiği bir tedirginlikti bu. Bu ucurumu yaratırların tümüyle içten içe hesaplaşıyordu.

Seviyordu köyünü, köylülerini; tüm böylelerini... Fakat yetmiyordu, sevmek seilmek. Yanıbaşında bir ses vardı baskın çıkan. Bilinecek -yada bilinmeyerek demeyeceğim- bu ses, ortada dolaştırılıyor, yaydırılıyor :

«Sen ne güzel bulursun, - Gezsen Anadolu'yu! - Dertlerden kurtulursun, -Gezsen Anadolu'yu! (...) Senelerce sana hasret taşıyan -Bir gönülle kollarına atılsam - Ben de bir gün kucağında yaşıyan - Bahtiyarlar arasına katılsam (...) İçenler sihirli pınarlarından - Şöyle bir silkinin ceylan olurlar.»

Ya da bir başka «Bizim Köy» yazarının -Cahit Beğenç- dedikleri- «Bizim köy büyük şehirlerden çok uzakta, koca koca dağların arasında ormanlar içinde bir köydür. Üst yanı bodur meşeli, alt yanı çayır çimen döşelidir. Bizim köyün yazı bir başka güzel olur, güzü bir başka. Kışın karlar gökten mendil gibi düşer.»

Bu bir bakış işidir. Anadolu'yu görmeden, tanımadan övgü düzdüren romantik köycüler; Anadolu'yu gezenlerin dertlerinden kurtulacaklarını söylerler; Mahmut Makal gibileri, Anadolu'yu görünce dertlenirler. Gene kimileri senelerce Anadolu'ya, Anadolu insanına hasret taşıdığını söyler, orada yaşayanların bahtiyarlığından demvururlar ancak onlarla birleşmeye, bütünleşmeye yanaşmazlar; Makal gibileri onların kucağında yaşar, ancak gene de 'bahtiyar' değildirler. Cahit Beğenç'in köyü başka dünyanın köyü .Makal'ın köyü başka dünyanın köyüdür.

Bu niçin böyle oluyor. Birileri neden koşmalar düzdürür, Makal'lar neden ağıtlar -daha doğrusu gerçekçi eleştirel türküler- yakarlar. İki kutup birden doğru olamayacağına göre birileri birşeyler yapmak istiyorlar, daha doğrusu birileri birilerini uyutmak istiyorlar. Kimin doğruyu söylediğini Türkiye ve dünya kamuoyları saptamıştır. Ve herhalde doğruyu, doğrudan köyden gelen yeniden köye-dönen ve köyünü hem severek hem eleştirerek veren Mahmut Makal söylüyor.

Bence önemli olan Makal'ın sergilediği gerçekleri kanıtlamak, belgelemek değil. «Bizim Köy» üstüne yerli ve yabancı basında çok

Şeyler söylendi. Söylenenlerin bir bölümü kitabın arkasına da -alınmış.

Benim asıl üstünde durmak istediğim konu «Bizim Köy»den çok, yazarının son basımın başına koyduğu «Bu Kitabın Öyküsü» bölümü. Belki akıllara şu soru gelebilir. «Bizim Köy», 25 yıl sonra da yürürlükte midir? Bunun karşılığını Makal Politika'da yayınlanan belgesel - röportajıyla karşılaştırmalı olarak verdi : Bizim Köy-1975. Bu kitabın konusunu aldığı Nurgöz, Demirci köylerinde 25 yıl sonra ne değişmiş? Yollar değişmiş, okul düzeltilmiş, köy - kasaba arası taşımada bazı değişiklikler olmuş. Almanya'ya oraya buraya işçi olarak gidenler olmuş. Tarım kısmen makineleşmiş... vb.

Makal'ın anlattıklarına bakılırsa, bütün bunlar bir takım çarpıklıklara yolaçmış. Sıradan birkaç başlık : Eski «Nurgöz» köyünün adı «Yeni yuva» olmuş; «Köyde tarlası ya da biraz parası olan herkes hacca gidiyordu.» «Tezek şimdi nimetliğini daha da duyurmaktadır.» Kısaca Makal'a göre «Anadolu cephesinde pek yeni bir şey yok»

Yazar, Bizim Köy'ün dününü, bugününü şöyle değerlendiriyor: «önceki yıllarda böyleydi. Peki şimdi durum ne? Ne olacak, eskinden bir ayrımı yok, en azından... 1973 yılında Bizim Köy onuncu kez baskıya verilirken, Türkiye'nin başkenti de, İstanbul'u da susuzluk ve ışsızlıkla karşı karşıya, köylerinde zaten ışık yok milyonlarca çocuk gene okulsuz, laik eğitim gene askıda, kulaklık dolayısıyla açlık kol geziyor. Sorunlara kökten çözüm bulmak için bilimsel çalışma yerine, gerçeklerin üstüne örtü çekmek, gerçeği yazanları da ulu orta kötü kişi olarak göstermek, ne Almanya'ya göçü önler, ne bütçe açığını kapatır, ne hayat pahalılığına çare olur, ne de demokrasiyi ayakta tutar.

Kaldı ki, Bizim Köy bir ölçüdür. Ne Boğaz Köprüsü, ne de falanca kentte açılan bir geniş cadde, bu ölçüyü değiştirmez. Bizim Köy'de saptanan gerçekler, değişmesi gereken gerçekler, değişmedikçe, söylenenler havada kalacaktır.

Şimdi aradan yıllar geçti. N'olur, n'olmaz diye benim öğretmenlik yaptığım ve bu kitabı yazdığım köyün adı değiştirildi. O adını pırıl pırıl akan çeşmesinden alan «Nurgöz», «Yeniova» oldu... Bu olsun ellerinden geliyor ya, ona bakın siz...»

'Makal'ın söylediklerinden anlaşıldığına göre, -kendi köyünü yukarıda belirttiğim anlamda da önemli bir değişiklik olmamış. O ki yukarıda belirttiğim anlamda bir değişiklik olsun. Böyle bir durumda da anlaşıyor ki, kapitalist mekanizme içinde bireylerin kalkınması toplumu kalkındırmıyor, tersine çelişkileri büyütüyor. Ve bu değişim bir yanıyla «ileri», bir yanıyla «geri» bir değişim oluyor.

Makal, 1948'den itibaren gerçekçi ve gözlemci bir tutumla yazmaya ve Varlık'ta yayımlamaya başladığı köy, mektup ve notlarını Ocak -1950'de Bizim Köy'de toplayınca egemen çevrelerin büyük tepkisiyle karşılaşır. Kitap büyük bir yankı yapar ve birer ay aralığıyla aynı yıl içinde dört basım yapar. (Son basım 10. basımdır.)

Egemen çevrelerin tepkisine yolaçan esas şey/köyün aei gerçekleri ve korkunç yanlarıyla verilmiş olmasıdır. Köyü tüm gerçekleriyle olduğu gibi vermiştir. Zaten Makal'ın yaptığı yenilik ve Makal'daki tutarlılık buradan geliyor. Gerçeği tüm çıplaklığıyla ilk kez vermiş olmasından; Yani öriün sergiledikleri yeni şeyler değil; sergilemesi yenidir. Makal, aydın kesime, düşünenlere köy konusunda gerçek bir 'muhtıra' vermek istediği için köyünü hem severek hem elştirerek vermiştir.

Bu konuda bir muhtıra vermeye vermiştir ama, yaşam yörüngesinin değişmesini de önleyememiştir. Gerçekten Makal, Sadun Tanju'nun da dediği gibi, bu tarihten sonra siyasal iktidarlar için bir hasım olmuş çıkmıştır: «Düşünürler ki, siyasal iktidarın dışında kim böyle meselelerle uğraşıyorsa, o devletle aşık atmağa kalkıyor demektir. Devletin gücü böylelerinin cesaretini kırmazsa, otorite filan kalmaz ortada, anarşi çıkar ve ülke felakete sürüklenir. Ülke felakete sürükleneceğine, kişilere dünyanın kaç bucak olduğu öğretilmelidir. (...) Yönetimde temel kural, halktan hızlı ve yaygın isteklerin gelmesini önlemektir. Kim kitleleri harekete geçirmek istiyorsa, işte düşman odur. Hareketin demokratik olup olmadığı; önemli değildir, hareketin doğuşu ve büyüüşü önemlidir. Bu yüzden bizim Mahmut Makal, 23 yıldır iktidara kim gelmişse onun sillesini yemiştir. Suçu da «Bizim Köy»ü yazmaktır. Türk toplumuna karşı görevini yapmış bir öğretmeni, bir yazar, 23 yıldır, o toplumun gözleri önünde manevi bir işkence ile cezalandırılmaktadır.» (1)

(1) Sadun Tanju: Köyü Yazmak; Cumhuriyet, 2 Temmuz 1973

İşin ilginç yanı, Makal'm, Türk toplumuna karşı görevini yaptığını teslim eden kişilerin, işbaşına geldiklerinde yani * «politikacı oldukları» Makal'ın ezmişi olmalarıdır. Makal'ın kitabın bu baskısının başına koyduğu Bizim Köy'ün öyküsü, gerçek anlamda «çirkin politikacının içyüzünü sergileyen bir belgedir,

1950'de kitap yayımlandığı zaman «Köylerimiz bu öğretmenin kitabında anlattığı gibidir. Bunu kimden gizleyeceğiz. Ben bu kitabı okudum ve çok yararlandım», daha sonra «Bizim yöneticiliğimiz, bilmediğimiz bir denizde anlamadığımız bir gemiyi kullanmak gibiymiş, Bizim Köyü'ü okuyunca anladım bunu...» diyen Nihat Erim'in zamanında Makal'm başına gelenler bilinmektedir.

Seçim arefesinde, «Bu kitabı yazan öğretmen şimdi mapusdu-mıhdö inlemektedir. Tek suçu da sizin dertlerinizi dile getiren bu kitabı yazmış olmasıdır. Beni seçerseniz, Meelise gider gitmez ilk işim bu arkadaşı savunmaktır...»; henüz Samsun Bayındırlık Müdürü iken Akpınar Köy Enstitüsü'nü ziyaret ettikten sonra «Bunların herbiri yakında bir köye öğretmen gidecek. Bir yandan o köye çiftçiliği demirciliği, doğramacılığı en iyi şekilde sokacak, bir yandan da köyün küçük çocuklarına bu enstitüden aldığı bilgiyi, ruhu aşılayacak.»; 1950'de daha politikaya ayak uydurmadığı zaman «Köy Enstitüleri hiç bir şey yapmamış olsa bile bir Mahmut Makal yetiştirmekle çok şey yapmış sayılır» diyen bir Tefvik İleri'nin sonradan bir Mahmut Makal'ın ve öbür toplumcu öğretmenlerin başına getirdikleri unutulmamıştır. Gene Makal'ın öğretmenlik yıllarında Niğde Eğitim Müdürü'ne emir verip, Makal'ın köyüne gönderen ve «kitabımın yabancı dillere çevrilmesini istemiyorum» diye bir kâğıt imzalamasını isteyen de Tefvik İleri'den başkası değildi.

Ve 1954'lerde «Bizim Köy»ü tekrar tekrar okuduğum, çevremde bulunanlara bu kitabı okumaları için, adeta yalvardığını günleri unutamıyorum.» diyen bir Feyzioğlu'nun sonradan Makal'lara ve onun gibi düşünenlere karşı giriştiği mücadele ortadadır.

Ve Makal tüm bu lâfları edenlerin politikacılık dönemlerinde açıklarda kalmış, içerilere sokulmuştur. Yıllardır hiç bir devlet kapısında kendisine iş de verilmemektedir. Tüm bunları çirkin politikacının içyüzünü küçük çapta da olsa sergilemek için söylüyoruz. Yoksa bu «heybetli şifirler»dan başkasını beklediğimizden değil. İşlevleri yapılarına tıpatıp uyuyor.

Bizim Köy'ün toplumcu yazınımıza getirdikleri, etkileri - tepkileri, toplumsal yarar açısından katkısı konularında burada fazla şey söylemek istemiyorum. Yalnız şuncasını söyleyeceğim : Makal'ın Bizim Köy'ü edebiyatımızda «köy notları» çığırında bir «itme» olmuştur. Kısaca sayarsak; yine Makal'ın «Yer Altında Bir Anadolu»su (1969) F. Baykurt'un Kaynak, Ufuklar, Yeni Ufuklar ve Yön dergilerinde yayımladığı köy notları (1953'ten sonra); T. Apaydın'ın «Bozkırda Günler» (1952); Behzat Ay'ın «Köyden Geliyorum» (1958), Başkanın Ankara Dönüşü (1961) Gündoğusu (1970); Dürsun Akçam'ın «Analar ve Çocuklar»ı (1964); Mehmet Başaran'ın «Çarığımı Yitirdiğim Tarla»sı (1955); Selahattin Şimşek'in «Hakkari Dedikleri» (1960); Mahmut Yağmur'un «Dertler Pazarı» (1957) ve şu an adını hatırlayamadığım yapıtlar bu türden.

«Bizim Köy»ün önemi, başa konan 'öyküsü' okununca daha iyi anlaşılacaktır ⁽²⁾

«Yer Altında Bir Anadolu»dan

ÖRNEKLER

CENAZE NMAZI

Zembereğinden buz sarkan oda kapısını kapatır kapatmaz ellerini koltuklarına soktu. Deli Furşut.

(2) Makal'ın Bizim Köy'ü, Sivaslı Halk Ozanı **Yılmaz Göktaşlı**n şiirine şöyle yansıyor :

Çamurdan yapılmış duvar sıvasız
Ot ve topraktandır damı çatısız
Pencere yok bir deliktir kapısız
Hep bile (*) yatarız bu damda

Babam anamla abim yengemle
Horoz tavuklarla öküz inekle
Öbür küçükleri tek bir yorganla
Hep bile yatarız bu damda

Kar dışarı değil içeri yağar
Damlalar altında yavrular doğar
Tezek yanar dumanı bizi boğar
Gübreyle karışmışız bu damda

Mutlu ve mamur teranesinde
Villada oturup kent ötesinde
Neler var memleketin yöresinde
Bir gece kalsan anlarsın bu damda

(•) Bile: birlikte

«Bu yaşın sahibi oldum böyle soğuk görmedim,» dedi. «Memleket değil sanki Ayaz Beyin Çardağı bu köy.»

Üstünde karların bulgur bulgur olduğu dolağını çözüp ocak başına ilerlerken, Hos İzzet konuştu, ona karşılık veriyordu sanki :

«Görülüşü yok bunun hakiykatan. O da bildi düşkünlüğümüzü. Biz gelip şu ocağın başında kendimizi kurtarıyoruz a, evdekilerin günâhını nideceyik?>>>

Şubatın onuydu. Poyraz yandan gelen tipi, eli ayağı bıçak gibi kesiyor, köşeye bucağa* kar yığıyordu. Bizim köylünün canı nasıl yazın alından geliyorsa şimdi de burnundan geliyordu. Hele böyle günde. Evlerde, kesmik ya da tezek yakılan taş çatması ocaktan başka ısınma aracı yok. Döşeme de hak getire. Kupkuru toprak taban. Böyle olunca, kış altı ay içerisinde dışardan farksız olacağı ortada. Erkekler odaya giderek birbirlerinin soluklarından olsun yararlanıyorlar. Av yarenliği, cıgara kumarı, sövme-sayma derken günleri öldürüyorlar. Ama kadınlarla çocuklar öyle değil ki. Onların yaptığı, öte dünyada sürecekleri safanın kafalarına yerleştirilen umuda benzer avuntusu içinde, o safanın tam karşıtı olan eşsiz bir acıyla ocakbaşına oturup ya paramparça bir çulun ya da allanın kupkuru toprağının üstünde titremek... Kış altı ay, kadın kız kızan herkesin işi bu. Sinelerindeki kırk türlü derdi bıçak yarası gibi her gün açıp **kapamak**, düşünüp kaşınmak, soluğu erkekçe bir küfürde almak... Gebeş İmamın sözlerinden kendilerine pay çıkararak cenneti özlemek, yalan dünyadan soğuyup bu düşünce içinde abdestte namazda mutluluğa erişmek... Erkeklerin işi de bu.

Saat ona yaklaşıyordu. Kuşluk olmuştu yani. Dışardan fırtınanın kovaladıkları gelip rastgele oturuyorlardı. Oda zıncı deyip dolmuştu. Ocağın başından tutun kapının yanındaki tahtaboşa kadar, üç sıra bir sedirde, üç sıra öteki sedirde olmak üzere altı sıra üstüne oturuyordu millet. Oturanların altlarındakiyse, yayılmış iki kucak çavdar sapının üstüne uzatılmış kamıştan örme iki hasır. Hasırın altındaki nemli toprak buz kesmekte, yalınkat kaput donların örttüğü kaba etleri elbet sızlatmaktadır. Öyle olmasa solukları tepelerinden çıkar mı burdakilerin? Soğukun uyuşturduğu bacaklarıyla zor bağdaş kuruyorlar otururken. Bel ağrıları, sırt ağrıları, öksürük... gırla gidiyor.

Pencerede, öğretmenin verdiği ve Ahmet Çavuşun hamurla yapıştırdığı isli gazete boyuna ses çıkarıyor, her keresinde de acap yel yırttı mı diye üşüyenleri o yana bakıtıyordu. Ocağın bacası çekmiyordu dumanı. Zorunlu kaldıkça kısa bir süre için kapı açılıyor, tilki çıkarılıyordu. Tezek dumanı bacaları çabuk tıkağından içerinin dumanlanmasından sonra kapının açılması «tilki çıkarmak» deyiimiyle anlatılır. Baca olsanız siz de çekemezsiniz bu tezek dumanını, tıkanır kalırsınız iki günde. Tıkandıktan sonraysa temizlemek kolay olmaz. Ulu tanrı köy insanının yazgısını hep tersine yazmış olmalı. Evlerin yapımı, kullanılışı, baca durumu da Adem Babayı şaşırtacak nitelikte. Onun için çekmez baca ve bundan dolayı tıkandıktan sonra temizlenmesi kolay değildir.

Evet, arada bir Tilki çıkarılıyordu boğulmamak için. Zaten isi pası yüklenmiş olan tek kat giysilerin üstüne boyuna is yağıyordu. Kimse kimseyi seçemiyordu dumandan. Herkesin canı burnuna gelmiş olduğundan, kimin ne dediğini kimsenin kulağı duymuyordu. Birbirine karışıyordu öksürük tıksırık. Bu arada çok üşüyenler ocak başında sıra bekleyip yer değiştiriyorlar, bu fırsattan yararlanarak da herkes cebinde getirdiği yufka ekmeğini tezek ateşinin üstüne sererek ısıtıyordu. Sonra da gevreyen yanını içine sararak yiyorlar, böylece, o büyük sorunu, mide sorununu yani, çözümlenmiş oluyorlardı...

Kimin ne dediğini kimsenin kulağı duymasa da konuşulanlar belli şeylerdi. Boşuna mı demişler «hal halin ölçüsü» diye? Gazetelerin fal sayfalarını bir yana koyun, çingene karısı bile ne ise halin o çıksın falın der. Odayı dolduranlar da kendi soruncukları üstüne konuşuyorlardı. Atıp tutmaya çalışıyorlar, atıyorlar ama tutamıyorlardı...

Birara gürültü hafifledi. Topluluk yukarı köşede konuşulanları dinler görünüyordu. Aslında yukarı köşede oturanlar mahallenin yaşlıları, dolayısıyla ileri gelenleridir. Onların konuştukları hep önemsenir, dört kulakla dinlenir. Geleneğe göre bu odada insanlar yaşlarına, biraz da sosyal durumlarına göre sıralanıp otururlar, başköşeden başlayarak. Bunun bir düzeni yoktur ama kendiliğinden oluverir. Birbirlerine karşı saygıda kusur etmezler. Delikanlılara alt yan, hasırın bile ulaşmadığı yer kalır tahtaboşun yanında. Baş köşedekilerin buyruklarını da gıy demeden yerine getirirler. Su isteyenlere elleri göğüslerinde su verilir, ortalığı temizlerler, kapının önündeki karları süpürürler, testileri ırmaktan doldururlar...

«Ekin kaldı, ekin de kaldı, gücük kudurdu» diyordu başköşeden Deli Furşut. Büyük yaralardan birini açmış oluyordu bu sözle. Bu topraklar kurağa ekmeyi sevmez, pıtrak getirir. Harman kalktıktan sonra yağmur yağmazsa güzlükler ekilemez. Bahara kadar tohuma el sürülmez. Bu yıl öyle oldu işte, tane tohum atılmadı toprağa. Köylü bir de bunun için gözlüyor baharı. Düşünülen, üstünde konuşulan bellifoşlı konulardan biri de bu. Onun için dikkati çekiyor Deli Furşut'un ekin kaldı, demesi. Ama uzun boylu konuşan çıkmadı gene de. «Ekin kaldı ya, ekin kaldı» diyerek bir kaç kişi başlarını salladı, oldu bitti. Ardından da «emrine çok şükür, ya rabbim emrine çok şükür, yarabbim emrine çok şükür» diye mırıldanmalar başladı. Mırıltıları dudak kıpırtıları, dudak kıpırtılarını ellerin yüzlere sürülmesi kovaladı.. Muhammedin ümmeti tanrısına sığınyordu...

Şöyle bir rahatladılar sığınınca. Hos İzzet, Tapan Osman'a bir ciğara attı. İki sedirin arasına, ıslak çarıkların ve izmaritlerin arasına düşen ciğarayı alırken «allah razı olsumu bastı Tapan. Ardından da mikroplarını üfleyerek ağızlığına taktı ciğarayı. Delikanlılardan birinin ocaktan tezeğin üstüne köz koyup getirmesini beklerken sürdürdü konuşmasını :

«Allah razı olsun, şükürler olsun onun emrine, amma ve lakin İzzet Ağacığım gönlüm hoş deyil.»

Onun dertlerini iligine kadar bilen Hos İzzet:

«Lan Osman celebin taksidini yatırdın mı?» dedi.

Delikanlının, bir elini de altına tutarak uzattığı közden ciğarasım yaktı Tapan.

«Kim yatırdı da ben yatırayım?» dedi. «Kimse denkleyip hazırlamadı daha. Sikke mi kesiyorum tir tir titrediğim yerde? Allah bana versin ben de celepçiye veririm.»

«Lan oğlum, kasımdan şinciye attık, şinci de herifi böylesine savdık, yarın gelince ne diyeceğiz?»

Birden kapı açıldı. Bütün gözler kapıya bakıyordu.

Gelen İrecebin Hasan'a «soğuk azıttı mı?» diye soranlar oldu. Buna karşılık bir kara haber söylüyordu İrecebin Hasan :

«Gazi emminin Memişin öteki çocuğu da ölmüş, yazzık...»

Odadakiler birbirlerine baktılar, yazzık çektiler.....

Demek Gazi'nin Memişin üçüncü çocuğu da ölmüştü. Şubatın başından beri on gün içinde ölen çocukları sayıp on altıya çıkardılar. Şu götiçi kadar köyde bu kısa sürede bunca ölü olur mu, olup gidiyordu işte. Bütün bütün soğuk yavruların silinip süpürülmelerine sebep. Nezle, öksürük, kızamık, sonra şiltenin arası. Ama orası da soğuk. Ev de şilte de soğuk. Ok-sürüp dururken soluğu kesiliveriyor, tamam... Hasta sağlam birbirine karışık köyde. Yatmakta olan yaşlılar bir yana, kırkelli çocuk var azraji bekleyen, Ufacık ufacık çocuklar hem de. Köyde de o kadar çocuk var zaten. Temmuzda da ishale kurban giden çocuklar kırk kadar vardı. Yazın ishal kışın bu. Doğumu ölüm beklemekte. Üst yanı dostlar alışverişte gör-sün.

Dışardan gelen haber yüzleri buruşturmuştu.

Ortaya konuşuyordu herkes :

«Tuh, yazzık yovu, yürek dayanmaz buna.»

«Vay bi dayanır ki, veren allah, alan allah. Dayanmasan ne gelir elinden, karşı mı geleceken ulu tanrıya?»

«Öğretmen şeere kâğıt yazmış tokdüre, demiş böyle böyle...»

«Onunki de akıl deyil, eğlence. Allahın hikmetinin önüne geçece; sanki.»

«Öyle deme Cafer Ağa, biz asker ocağmdayken...»

«Hadi lan sen de.. Hem şinci tokdür ölüp gidiyor mu bizim derdimizden? Derdinle bayılıyor sanki senin. Kömüğün Ali hasta dendi mi kopar gelir Tokdür, şunun düşündüğüne bak hele. Şuna cızzık derler, al sana üç cızzık, eğer gelirse.. Tüyü bile kıpırdamaz vallaha.»

«O başka.»

«Yov, Kösoğlanın çocuğunu da çok sürmez diyorlar..»

Dışardan gelen Dericinin Mehmet Onbaşı :

«Daha böyle görülmüşü yok gomşular,» dedi.

«İyice hıncını alsın bakalım» diye karşıladı. «Zaten bizim gibi iresberler uçun hep bunlar. Hayvanlar da aç susuz soğuktan ölecek ahırda.»

Ali Onbaşı:

«Lan, şık Memmet, sizin tezek de mi tükendi yoksam?»

«Tezekten geçtik, hep döşekte yatıyor evdekiler, ya samanın da dibi göründü bizde, un da yaklaştı...»

«Bizimki de öyle. Bazan kesmik atıyom önlerine, onu da yemiyor mübarek hayvanlar.»

«Alaman bi harp ilan etse de gitsek kurtulsak», diye pekçe attı Ali Onbaşı.

Çolak Hacı :

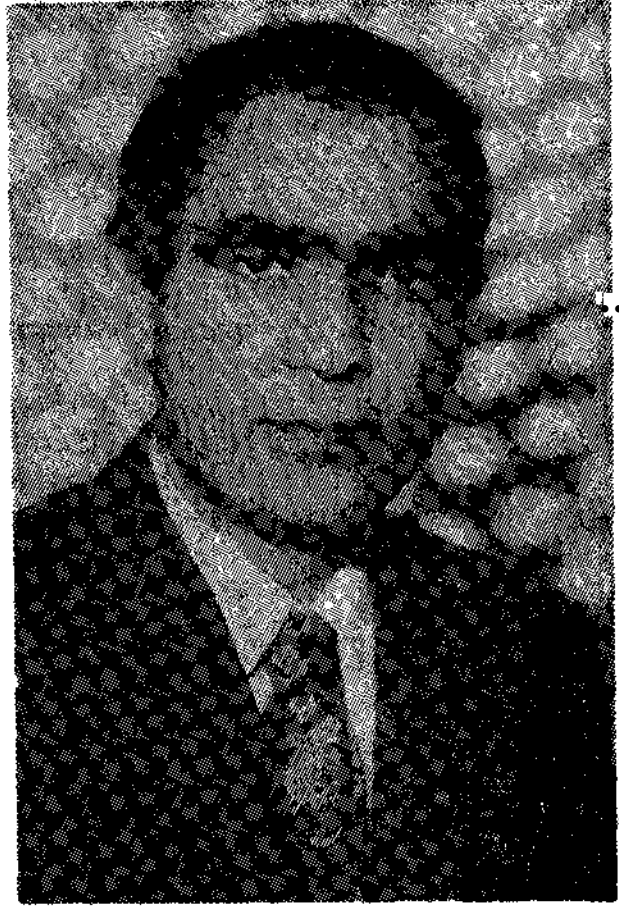
«Allah göstermesin, ağzımızı hayra açalım» dedi, «çok şükür bugünümüze..»

Ali Onbaşı:

«Ulan enayi, Alaman yıkılalı bunca yıl oldu. Can çekişmesi bitti amma daha kendine gelemedi. Mahsustan derim ben.»

Kafası gözü sarılı, soluk soluğa dışardan gelen Tat Şükrü, mezarı kazdıklarını ve cenazenin hazır olduğunu söyledi.

Bismillah çekip kalktılar cenaze namazına...



İBRAHİM OSMANOĞLU

YAŞAM ÖYKÜM :

1938 yılında Kars'ın uzak bir dağ köyünde doğmuşum. Boyuntaş köyü. İki dağın kucığına oturmuş, 200 kadar evlik yoksul bir anadolu köyü burası. Rus sınırında. Tek bir tel örgüdür sınırı belli eden.

Boyuntaş'ta okul geç açıldı. (Eskiden eğitimli bir okulu varmış. Eğitimci Cemal Efendi, bir edada okutmuş köylüleri.) Ben, 11 yaşında başladım ilkokula. 16 yaşında yatılı sınavları kazanarak Cılavuz Köy Enstitüsüne girdim. (Girdiğim ertesi yıl öğretmen okulu oldu Cılavuz Köy Enstitüsü. Birkaç yıl sonra da adı değişti : Kazım Karabekir İlköğretmen Okulu olarak)

1959 yılında öğretemdim Muş ilinde. Muş'un 'Kaçkaldak' köyü. Murat ile Karasu'nun arasında bir ova köyü. Hem dil hem okuma yazma öğretiyordum kurt çocuklarına. Sık sık anımsarım. Güzel günlerdir o günler.

Askerliğimi Muş yıllarında, yedek subay öğretmen olarak Sivas'ta yaptım. Basit bir olay yüzünden, (Bu basit olayı komünizm düşmanlığı adına ve de genarelliğe aday olduğundan, tugay kumandanının büyütmesi sonucu) başımız derde girdi. 31 gün Sivas Askeri Cezaevinde yattık 7 arkadaş. 31 gün sonra beraat ettik. Çünkü komünist olmadığımızı anladı askeri yargıçlar.

1964 yılında naklen İstanbul'a geldim. İstanbul'da ilkokul öğretmenliğini sürdürürken, öğrenci olarak girdiğim İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü de bitirdim. Mesleğim halen ilkokul öğretmeni olarak sürdürüyorum.

Evliyim. Demet adında bir kızım. Umut adında bir oğlum var.
(1974'te yazıldı)

SANAT ANLAYIŞIM :

Elbetteki toplumcu - gerçekçi sanattan yanayım. ,

Şiir, yüzyıllardır kavganın içindedir. Kavgasız bir dünya istediği için kavganın içindedir şiir. Bu kavga sömürenlerle sömürülenlerin kavgasıdır. Bu güne değin somut olarak bakıldığında hep sömürenlerin üste geldiği görülür. Ama artık denge değişmiştir. Çünkü : sosyalizm adına verilen kavga tüm dünya halkları katında büyümüştür.

Şiir, sosyalizm adına verilen kavganın utkuyla sonuçlanmasında etkin bir silah olmasını hep sürdürecektir. Sonunda şiirin kendisi kadar güzel bir dünyanın kurulacağına inanıyorum.

YAZDIĞI YERLER :

Çağrı, Elif, Zeren, İmece, Gerçekler Postası, Forum, Güney, Yeditepe, Ant, Yeni Adımlar.

ÖRNEKLER

GÜNAYDIN İNŞAAT İŞÇİLERİ

Çocuk yüzü kadar aydınlık
Güzel bir temmuz sabahı
Geçip giderken yanınızdan
Günaydın diyorum size
Günaydın inşaat işçileri

Alın koklayın diye atıyorum
Kazmaların küreklerin ucuna
Yasak bahçelerden kopardığım
Kanlı bir gülü
Günaydın inşaat işçileri

Ananız belki de bu inmeli kadın
Yapışmış kızgın asfalta
Kucağında bebesi
Çorak toprakların kavruk çalısı
Sanki uzanan elleri
Günaydın inşaat işçileri
Oğul vermiş arılar gibi bu kent
Kopup gelmişsiniz dağ köylerinden
Kopup gelmişsiniz ovalardan
Muş'tan Harran'dan
Gözleriniz özlemin kan çiçeği
Günaydın inşaat işçileri

Bu kurşun rengi göğün altında
Harcına alın teri kattığınız
Gökdelenler sizinle oynuyor
Uzaklarda kaldı köylerin güz sevinci
Verin seher yellerine götürsün
Türkülerinizi Kızılıрмаğa
Al - güneşler altında Kızılırmak
Birşeyler söyler kurda - kuşa
Dağa - taşa çiçeğe - yıldıza
Akıp giderken rüzgârda kısrak yelesi gibi
Pir Sultan nefesi bozkırda
Günaydın inşaat işçileri

Çocuk yüzü kadar aydınlık.
Güzel bir temmuz sabahı
Geçip giderken yanınızdan
Desem mi umut sizde
Sorular delerken yüreğimi
Günaydın İnşaat işçileri

TOPRAK SİZİNDİR

(Torbalı köylülerine)

Namludaki kurşun gibi
Fırladılar bir sabah vakti
Mitil yorganların altından
Yüz yaşından yedi yaşına
Ellerinde kazma kürek

ve yalnayak

Aşılar dikenli tel örgüleri
Sahip çıktılar temelli
Uğruna öldükleri toprağa
Torbalı köylüleri

O sabah
Yani soylu bir eylemin sabahı
Torbalı köylerinde atom denemesi'
Haberiyle çıktı gazeteler
Sıcak somun koktu ilkkez
Ülkemde demokrasi

Göllüce'li Emine
Yüz yaşın bastonuna dayanmış
«Açız beyler» diyordu
Kelimeler bıçak gibi
Karanlıkları yırtıp
Biryerlere saplanıyordu

Uyandı Torbalı köylüleri
Uyanıyor köyler
Arayın korkunun deliklerini beyler
Hanım ağanızla birlikte
Toprak toprak toprak
Mayası emekçilerin kanı
Türküler kadar sıcak

Nerelerdeydiniz kurtuluş savaşında beyler
Hanım ağanızla birlikte
Torbalı köylüleri orta yerdeydi
Savaşın orta yerinde
Kazması küreği çiftesi
ve de
Namuslu yürekleriyle

Selam size Torbalı köylüleri
Denizin maviliğine
Yeşilin rengine
Çiçeğin kokusuna
Yaşamanın duygusuna
Uyandınız ya
Artık yılanlar sarılmayacak gırtlığınıza
Dolar pusuya< yatsa da
Basıp gidecek açlık kapınızdan
Ana sütü gibi helal toprağınızda
Şen olacak düğünleriniz
Selam size Torbalı köylüleri

Yüz yaşından yedi yaşına
Örnek oldunuz kırk bin köye
Gayri bu işin sonu geldi

SEVİNMIYORUM AMERİKA'LILARIN AYA GİTMESİNE

Unutturmaya çalışmayın yoksulluğumu
Bir uzak Hakkari var Türkiye haritasında
Kırk bin yamadan biri
Kara gecede
Kara bir yılandır zap suyu
Geçit vermez kışta baharda
Sevinmiyorum Amerika'lıların aya gitmesine

Unutturmaya çalışmayın türkülerimi
Yeni başladı kurtuluş savaşımız
Bir tüfek düşünüy anlatıyor
Üç bilinmeyenli denklem değil
Otuz milyonuz
Altmış milyon göz
Altmış milyon el eder
Yarılabilir mi geceleri
Sevinmiyorum Amerikalıların aya gitmesine

Unutturmaya çalışmayın tutsaklığımı
Bileklerde faşizmin kelepçeleri
Yeraltıda işçiler
ve polis kurşunu
Kırabildik mi demir kapıları
Sevinmiyorum Amerikalıların aya gitmesine

Unutturmaya çalışmayın büyük soygunu
Daha dün kör ettiler köprü altında
Emeğinden apollolar yapılan
Köylüm Hamza'yı
Sevinmiyorum Amerikalıların aya gitmesine

Bir uzak Hakkari var Türkiye haritasında
Dünya haritasında bir uzak Vietnam
Farkı ne Cilo dağlarının
Kanla nakışlı Bolivya dağlarından
Her gün öğrendim o kapkara puntolardan
Evrensel öykülerden sözedin biraz da
Sevinmiyorum Amerikalıların aya gitmesine

UYKU HAPI

I

Bizans'ın anlamsız dar çemberinde
Çekilir mi Zeus'ün karanlığı

II

Siz dönme dolapları bilmezsiniz
Hep kör karanlıklarda döner o
Yılan ısıltı müziğinizle uyurken
Erdemsiz kişilerin eliyle

Siz nalıncı keserini bilmezsiniz
Hep kendine yontar o
Bilerek yonttular sizi yıllar yılı
Can yonganızdan

Siz ağlamasını bilmezsiniz
Savaşlarda yiğit dediler de ondan
Göysünüze madalyalar astılar
Övgüler yazdılar mezar taşlarınıza
Yoksulluğunuza çare olmayan

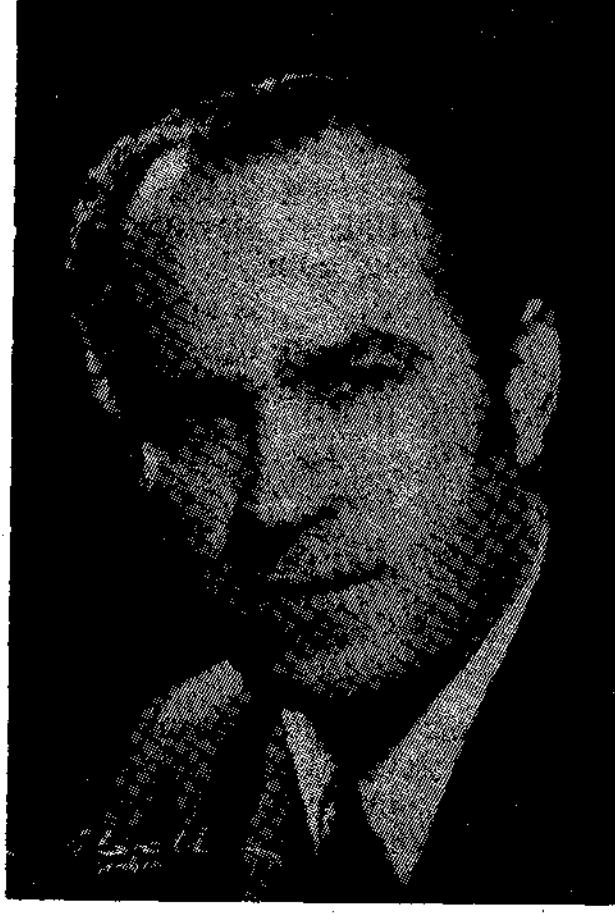
Siz gülmesini de bilmezsiniz
Çünkü çoktan unuttunuz onu
Koparıp aldılar dudaklarınızdan
Baharında bir gül gibi

Ak koyun kara koyun gibi sağıldınız
Koca yapıların gölgelerinde
Bir tek şey bellettiler size bunun için
«Şükür Allaha» demeyi

III

Ağrılı gecelerinde Anadolu'nun
Mitil yorganlara sarılı
Milyonlarca olanaksız dostlarım
Şimid sizin türküler söylenirken

Neden çırpır bilmezsiniz
Oyuklara tünemiş bu kör yarasalar



EMİN ÖZDEMİR

İnceleme, deneme, eleştiri türlerindeki çalışmalarıyla tanınan Emin Özdemir'in, son yıllarda çalışmalarını daha çok dil konularında yoğunlaştırdığı görülüyor. Dilin arlaşmasında önemli bir yeri bulunan özdemir'in, Öz Türkçe'yi en iyi kullanan yazarların başında geldiğini söylemek yanlış olmaz kanımca. Dil alanında gerici ve tutucularla yapılan savaşında da önemli yeri var ayrıca.

YAŞAM ÖYKÜM:

Erzincan'a bağlı Kemaliye (Eğin) ilçesinin Topkapı (Ençiti) köyünde 1931 yılında doğdum. Doğduğum gün de, ay da yazılı değil kimlik belgemde. Anam, «arpaların biçildiği zaman» der. Birkaç dönüm topraklı, yoksul **bir** köylü ailesinin çocuğuyum. Toprağı yetmediği, toprakla ailemizin geçimini sağlamak olanaksız olduğu için babamın tüm ömrü gurbet köşelerinde geçmiş; yükçülük, odacılıkla. Bu yüzden ilk çocukluk yıllarında çok seyrek görürdüm babamın yüzünü. Bir ben değil, akranlarım,

yaşıtlarım da öyle idi. Babalarımız aralıklı olarak gider gelirlerdi gurbete.

İlkokulu köyümde okudum: Abece'yi söküp de yazı yazmaya başlarken kocaları gurbette olan kadınların, gelinlerin mektubunu yazardım. Defterden koparılmış, sarı kâğıtlara. Mektupları bititirken sonlarına yazdıkları dörtlükleri, deyişleri bugün bile unutamam. Acıları, öfkeleri bunlara sinmişti sanki :

İplik eğirmişim kime dokutam
Ağam deli isen üstten okutanı.
Bir okka yağ almadan gittin gurbete
Eller yemek pişirir öldüm kokudan

Ahrette de İstanbul yok kaçasın
Yalan gerçek defterini açasın.
Galata köprüsü sanıp sıratı
Başın döne, cehenneme ucasın.

İlkokulu bitirince babam beni de İstanbul'a götürdü, ikinci Dünya Savaşının sürüp gittiği yıllardı. Bir süre bir kunduracının yanında çıraklık ettim. Ekmek karne ile idi. Fırınların ve aşevlerinin önünden geçtikçe ağzım sulanmaya, içim kazanmaya başladı. Altı ay dayandım; sonra köye döndüm. Köy Enstitüsüne öğrenci topluyorlardı. Ben de gittim. Pamukpınar Köy Enstitüsünde okudum, öğretmen oldum. Eğin'in kuş uçmaz, kervan geçmez dağ köylerinde çalıştım. Sonra Gazi Eğitim Enstitüsüne girip ortaokul öğretmeni çıktım. Ortaokul öğretmeni olarak Kelkit, Arapkir, Kangal ilçelerinde bulundum. Ardından sınava girip Gazi Eğitim Enstitüsüne asistan oldum. Mustafa Nihat Özön ile birlikte çalıştım. Kişiliğimi bulmamda, dil ve yazın sorunlarına yönelmemde Mustafa Nihat hocamın, çok büyük payı oldu. Asistanken Amerika'ya gönderildim. Okuma ve yazma teknikleri konusunda çalıştım. Dönünce Gazi Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğine atandım. **Bir yandâri** öğretmenlik yaparken, bir yandan da Ordu Okuma Yazma Okullarına; ve yetişkinlere kitaplar hazırlama programına katıldım. Bu program için kitaplar hazırladım.

1968'de Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Türkçe bölümünün oluşturulmasında görev aldım. Bu bölüm üniversite öğretimi açısından yeni bir atılımdı. Öğrenciler anadillerini ustalıkla kullanma becerisini kazanarak esas alanlarına yöneliyorlardı. Ne ki bu tışım; öğrencileri Türkçe düşünmeye yöneltme kimilerini rahatsız etti, tedirginleştirdi. 12 Mart'tan sonra da kapatıldı Türkçe Bölümü; Bu arada Yüksek Öğretimdeki görevimden alınarak bir liseye verildim. Suçum, öz türkçeyi savunmak; Türk Dil Kurumunun üyesi olmaktı. Neyse 12 Mart fırtınası dinince eski görevime, Gazi Eğitimdeki öğretmenliğime döndüm. Türk Dil Kurumu Terim Kolunun da başkanım.

1963'te evlendim. Özlem ve Meltem adında iki kızımız var.

Yazmaya köy öğretmeniiken başladım. Köy yaşamıyla ilgili gözleme dayanan kısa notlardı bunlar. İlk Varlık'ta, sonra Pazar Postası'nda yayımlandı. Şiiri de denedim. Dilimizin sorunları üzerinde yazılar yazmaya başladım giderek. Türkçenin zenginliğini, şiir damarının güçlülüğünü göstermeye çalışıyorum.(1974'te yazıldı. MB)

SANAT ANLAYIŞIM :

İster söze dayansın, ister sese; ister renge dayansın, ister mermere kısacası, hangi gereçten yararlanırsa yararlınsın sanat insanoğlunu insan-oğluna tanıtmaya yönelik soylu bir yaratı, bir edimdir. Ancak burada kullandığım tanıtmaya sözcüğünü açıklığa kavuşturmak isterim. Bu tanıtmada bir araç değildir insan; tersine bir amaçtır. Amaç araçlaşırsa sanattan söz edilemez. İnsanı ve dünyayı değiştiren, büyük sanat yapıtlarının da belirleyici özelliği bu değil midir? İnsanı, çarpıtmadan, basmakalpliğe düşürmeden, insan sıcaklığı içinde yansıtmaları. Terimsel anlamıyla değişik adlandırmalar yapılabilir bu olgu için: Halkçı sanat/ toplumcu sanat, devrimci sanat... gibi. Adlandırma ne olursa olsun, gerçek sanat, insanı insansal boyutlar içinde kucaklayandır.

Sanatı, insanı insana tanıtmaya edimi olarak anlayınca bu edimin yönü de yörüngesi de kendiliğinden belirlenir. Bu yönden sanatçı tek tek insan birimlerinde toplumun daha kapsayıcı bir söyleyişle insanlığın birikimlerini dışlaştıran bir görevi üstlenmelidir. Bu görevi üstlenmese sanat da, sanatçı da insandan kopar, çağına tanıklık yapamaz. Oysa çağına tanıklık yapmayan, bu tanıklığı, insansal değerlerin yanı sıra yerli ve ulusal havayla beslemeyen sanatın ve sanatçının yarına kalırlıktan söz edilemez. Daha sınırlandırarak, topluca söyleyeyim : Sanat, insandan aldığı insana verecektir. Etkileşimsel bir alışveriş olacaktır bu. İnsanın bilinçlenmesi, çağı ve toplumu içindeki yerini kestirmesi de buna bağlıdır.

Bir eğlendirme ve avutma aracı değildir sanat. Bununla demek istediğim şu : İnsanı değiştirme, yaşama yeni bir anlam ve yorum getirmenin sorumluluğunu üstlenmelidir. Bir azanımızın deyişle, hem bir saat gibi yaşanan zamanı, hem de bir pusula gibi gidilecek yönü göstermelidir sanat.

ESERLERİ:

D . e n e m e - İ n c e l e m e : . Uygulamalı Dramatizasyon (1964), Yazma Tekniği (1967), Dil Devrimimiz (1969), Öz Türkçe Üzerine (1969), Erdemin Başı Dil (1969), Türkçe Öğretimi (1968), Yazmak Sanatı (1969), Terim Hazırlama Kılavuzu (1973), Dil ve Yazar (1974), Öz Türkçe Klavuz Sözlük

(1975), Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı (1976) Anlayarak Okuma Tekniği (1975).

YAZDIĞI YERLER:

Varlık, Türk Dili, Cumhuriyet vb..

KAYNAKÇA:

Adnan Binyazar : Dil Devrimimiz, Varlık, Ağustos - 1968

Ahmet Telli: Dil ve Yazar, Yeni Ortam, Temmuz - 1974

«Dil ve Yazar»dan

ÖRNEKLER

DİL İŞÇİLİĞİDİR YAZARLIK

Sabahattin Kudret Aksal bir şiirinde. (Varlık, Şubat 1972) şöyle çiziyor ozanlığın serüvenini :

Bir böcek ki gündüz ve gece yer
Bitirir buğdaylarımı, kuşku.
Büyük, küçük, vardan, yoktan sesler
Üretirim, ne durak, ne uyku.

Renk döverim havanımda tutar
Ya da tutmaz, denerim bin türlü.
Eski sazlardan yeni havalar,
Kokuyum sandıklarda kilitli.

Ben su, ben toprak, ben hava, ateş,
Dümdüz çizgi, yuvarlak ve nokta.
Kendi kendimle amansız yarış,
Çiğ tanesi, ürperen yaprakta.

Yanar söner, jısrım en uzak
Gökte, doğrular doğrusu, simge!
Uyuma ökse, düzene tuzak,
Samanyolu tekneye, yörünge!

Zaman dışıyım, yokum bir yerde,
Usum, belirsiz titreşim» duygu,
Güneşledim büyüttüm gecede,
Giyindim kuşandım sonsuzluğu.

Ozanlar^ daha kapsamlı bir söyleyişle yazarları böyle bir serüvene itele-
leyen güç nereden gelmektedir? Niyedir ozanların, yazarların uyku durak
tanımadan «yeni sesler üretmek» isteyişleri? Niyedir «eski sazlardan yeni
havalara yaratmak» isteyişleri? Niyedir kendi kendileriyle "amansız bir ya-

rış" içinde oluşları? Bu niye'lerin yanıtını, şiirinin son dördlüğünde seziyor Aksal. Ozanların, yazarların, zamanı aşmak, sonsuzluğa ulaşmak isteyişlerine bağlıyor bunu.

Zamanı aşmak, sonsuzluğa ulaşmak, yazın dünyasına giren her sanatçının gönlünde -besleyip büyüttüğü bir yüce tutkudur. Bu tutku yönlendirir, temellendirir çabalarını. Acılara, tedirginliklere katlanması bundandır. Kendisiyle, çevresiyle uzlaşmazlığı; yaptıklarıyla yetinmezliği bundandır hep. Tutarlığına, tutmazlığına bakmadan yeni yeni deneyimlere girişimi, eskiye yönelimi ya da alışılmış biçimlere başkaldırısı da yine sanatçının o **soylu tutkusuna**, zamanı aşmak, sonsuzluğa erişmek özlemine bağlanabilir."

Bu özlemini nasıl gerçekleştirebilir sanatçı? Sesini soluğunu zamanın tozları arasında boğulmaktan, yitip gitmekten nasıl kurtarabilir? Nerededir bunun gizi? Çok yönlü karşılıkları vardır bu soruların. Değişik açılardan yanıtlanabilir. Ne ki verilecek yanıtlar ne denli değişik olursa olsun, yaklaşımlar ya doğrudan ya da dolaylı bir biçimde gelip bir yerde odaklaşacaktır: DİLDE. Şundan ki yazarlık da ozanlık da bir dil işçiliğidir her şey • den önce; yaşamın ve yaşantının dilde sergilenmesidir. Dil işçiliğinde yetkinleşip yoğrulmamış, dilin tadına, şiirine varamamış bir sanatçı yaşadığı günlerin sınırını aşamaz. Yeni bir ses, yeni bir soluk da getiremez böyleleri. Adı, yazın gömütlüğünde, (mezarlığında) yaşar ancak.

Yazarlık, dil işçiliğidir dedik. Bu dilin olanaklarını tanıma, bunları en uç noktasına değin işletmedir. Daha doğrusu sanatçının her yaratışında dili yeniden kurması, yeniden yaratmasıdır. Sesleri, sözcükleri, sözcüklerin bağlaşım ve sözdizimini yoklaması; onlardaki incelikleri, gizli güzellikleri bulup ortaya çıkarmasıdır.

Gerçekte her büyük sanatçı, bir dil işçisi olarak görür kendini. Bunun için de dilin, günlük akışının dışına çıkar. Var olanla, kendisine sunulmuş olanla yetinmez. Bir yandan yeni yeni söz değerleri yaratırken, bir yandan da kullanılagelen sözcüklerin kabuğunu kırmağa; onlara gündelik anlamların ötesinde yeni anlamlar yüklemeye çalışır. Bir bakıma işinin, eyleminin doğası gereğidir bu. Dilin kalıplarıyla sözcüklerle sürekli bir savaş durumu içindedir, yazarlar, ozanlar. Jean-Paul Sartre şöyle açıklar bu savaşın nedenini: «İnsan bazı şeyleri söylemeyi seçtiği için değil, onları belli biçimde söylemeyi seçtiği için yazardır.»

Karakterler adlı ünlü yapıtın yazarı La Bruyère'in, okul kitaplarına girmiş çok yaygın bir sözü vardır. Der ki: «Şu mavi gök altında söylenmedik söz kalmamıştır.» Bu sözle vurgulanmak, belirlenmek istenen gerçek ortadadır. Çağlar boyunca yazarlar, ozanlar nice konuların, sorunların kapısını çalmışlardır. Seviden Ölüme, mutluluktan mutsuzluğa değin insan soyunun yaşamından kesitler, dilimler sermişlerdir önümüze. El değmedik, yoklanmadık konu kalmamış gibidir. Öyleyse söylenenden çok, söyleyiş önemlidir.

El değmedik, yoklanmadık konu kalmamıştır derken insanın tükendiğini, öznel ve nesnel dünyasının tümüyle anlatıldığını mı söylemek istiyoruz? Değil elbette. İnsanın tükenmesi söz konusu olamaz. William Faulkner, bu gerçeğe değinirken şunları söylüyor: «İnsan ölümsüzdür, bütün yaratıklar arasında yalnız onun tükenmez bir sesi olduğu için değil, gönlü olduğu için, ruhunda sevecenlik ve özveri, sabır ve dayanma gücü olduğu için. Ozanın ve yazarın ödevi işte bunları yazmaktır. İnsanın gönlünü yükseklerle çıkartmak ve ona geçmişinin utkusu ve şanı olan mertliği ve onuru, umut ve gururu; merhamet, acıma ve özveriyi duyurarak dayanma ve kalımlı olma çabasında insana yardımcı olmak, sanatçıya vergidir. Ozanın sesi, insanı yansıtmakla yetinmemelidir yalnızca; o ses, insanın hem kalımlı olmasına, hem hüküm sürmesine yardım eden desteklerden, direklerden biri olmalıdır.»

William Faulkner'in, yazarlardan ve ozanlardan beklediğı bu soylu görevin gerçekleştirilmesinde tek araçtır dil. Onların her yaratışında dili, yeniden yaratmak isteyişleri de bundandır. İnsanı anlatmak, onu yüceltmek için her sanatçı kendine özgü bir dile, bir deyişe ulaşma özlemini duyar. Ernst Fischer bu özlemi, «sanatın kaynağına, büyüğü görevine» inme diye adlandırıp şöyle diyor: «Her şair ya kendini doğrudan doğruya anlatan yepyeni bir dil yaratmanın, ya da kaynağına, eski ama aşınmamış, büyü gücü olan bir dilin derinliklerine dönmenin özlemini duyar. Büyük lirik şairlerin çoğu dile yeni, duyulmamış sözcükler katmışlar, ya unutulmuş sözcükleri yeniden bulup çıkarmışlar, ya da her gün kullanılan sözcüklere yeni anlamlar katmışlardır. Yeni şairler arasında argo deyimleri ve teknik dili şiirlerinde kullanma çabası da bu özleme bağlıdır.» (1)

Ernst Fischer'in değindiğı özlem, öz Türkçe akımından sonra uyanmaya, bilinçli bir nitelik kazanmaya başlamıştır bizde. Geldim, yazarların, ozanların işini de çetinleştirip güçleştirmiştir. Şöyle ki dil devrimiyle birlikte dilimizin söz dağarcığı büyük bir sarsıntı geçirmiştir. Düz yazıda ve şiirde yerleşmiş yabancı kökenli söz değerlerine karşı savaş açılmıştır. Bu savaşın silip süpürdüğü yabancı söz değerleri, yeni sözcüklere, Türkçenin kendi öz değerlerine bırakmıştır yerlerini. Güçlük de burada başlıyor işte. Yeni sözcüklerin, başlangıçta anlam çekirdekleri ve çağrışımları sınırlıdır. Bunların çağrışımsal bir birikim edinmeleri kullanımlarına bağlıdır. Yazarlardan ve ozanlardan özel bir çaba göstermelerini gerektirir bu da. Dil duyarlıklarını bütün zenginlikleriyle yeni sözcüklere ağıdırmayı gerektirir. Bu yönden Türkçe gibi özleşme ve yenileşme süreci içinde bulunan dillerde yazarların, ozanların işi; durulmuş, oturmuş dillere oranla daha çetindir.

Yeni sözcüklerin anlam ve çağrışım alanlarının genişlenmesi, bir çırpıda gerçekleşmez. Ne ki dil duyarlığı olan dil işçiliğinde yetkinleşmiş bir sanatçı bunun üstesinden kolayca gelebilir. Sözelimi şu dizelere bakalım :

(1) Sanatın Gerekliliğı, s. 181.

Yaram derine düşer gün günden
Avutmalık tende çoğa oturdu
Seyircidir ovanın büyücüsü hekimi
Can tahtamda iştahlı bir çoban soluğu

Cemal Süreya'nın bu dizelerinde **avutmalık**, **ten**, **soluk** gibi yeni sözcüklerin kullanıldığını görüyoruz. Dizelerin bütünselliği içinde öylesine eritilmiş ki bu sözcükler, her biri başlı başına bir öz, bir gerçeklik kazanmış. Bu örnekleme ile şunu belirtmek istiyoruz: Yeni sözcüklerin dil içinde «zengin çağrışımlı bir ağ» kurması, öbür sözcüklerle kaynaşmasına, birinden ötekine duygunun ve düşüncenin Özsuynunu akıtmaya bağlıdır. Bunun için de yazarların ve ozanların, bilinçli bir dil işçisi olması gerekir.

Türkçenin daha doğrusu dil devriminin en büyük güvencesi, sözünü ettiğimiz bilincin yazar ve ozanlarımızın gönlünde gerçek anlamıyla uyanmış olmasıdır. Bu bilinçle, kılı kırk yaran bir titizlikle işliyorlar dili. Türkçenin güzellikleri üzerine kurup geliştiriyorlar yaratılarını. İnançla yapıyorlar bunu. Güçlükleri göğüslemekten kaçınmıyorlar.

Geçmişte bunun tam tersi olmuştur dersek yeridir. Yazarlarımızın, ozanlarımızın büyük bir bölümü, Türkçenin bitek topraklarına ayak basmamışlardır. Dilin olanaklarını işletmeye, öz değerlerini aramaya yanaşmamışlardır. Anadilin soluğuyla birleştirip bütünleyememişlerdir soluklarını. Yaşarlığın, yarına kalırlığın gizini dilde görememişlerdir. Bir alıntıyla, Peyami Safa'nın **Yalnız** romanından yaptığımız kısa bir alıntıyla pekiştirelim bu söylediklerimizi :

« Daha birçok ben'ler düşünülebilir. Fakat kökleri iki tanedir. Ancak bunların şuur mekanizmasındaki yerleri ve fonksiyonları karanlıktır. Bir gayrişuur veya onun tam anlamdaşı olmayarak bir şuuraltı tasavvur edilir. Bence, bunun belirtilerine göre üç tabakaşı vardır. Biri ruhîdir ve hâtıraları saklar. İkincisi vücuda bağlı, somatiktir, içgüdüleri ve refleksleri taşır. Üçüncüsü atavik veya genetikdir, atalardan intikal eden, kromozomların beden ve ruh üzerine gizli tesirlerini taşır. Fakat bu üç tabakadan hiç birine sosyal benimizi yerleştirenleyiz. Jung'un 'kollektif şuursuzluk' dediği arşetipler ambarı yersiz kalmaktadır. Sayısız belirtilerine göre bir de şuurüstü, tâbir caizse bir hyperconscience tasavvur etmek lâzımdır. Bundan da üç tabaka görünüyor. Biri sosyaldır, bizi cemiyetin polipesişik yapısına bağlar ve sosyal benimizi getirir. İkincisi daha yüksek bir derecedir. Parapsişik diyebileceğimiz bu tabakada, zamanı ve mekânı aşan bu daha yüksek şuursuzluk hali, geleceği ve uzağı görmek hassalarının mihrakıdır : Önseziler, telepatiler, metağnomiler kehanet ve kerametler bu tabakaya girer. Dördüncü buut ve altıncı duyu nazariyelerinin burada kendilerine mesnet aradıklarını görürüz.» (s. 446 - 447)

Anlatımın yazınsal, güzelduyusal (estetik) bir nitelik kazanmayışı açık. Böyle bir anlatı, okuyucunun gönlünde ve kafasında hiç bir titreşim uyandırmaz. Söylenilenler ne denli ilginç olursa olsun. Şundan ki dil kaygısı çekmiyor yazar. Türkçenin sesini içinde duymuyor. Bunun için de

yabancı sözcüklerle bezeyip donatıyor deyişini. Şuur mekanizması, fonksiyon, gayrişuuraltı, somatik, refleks, atavik, genetik, intikal eden, kromozom, kollektif, şuursuzluk, arşetip, şuurüstü, hyperconscience, tasavvur etmek, polipesişik, parapsişik, mekân, hassa, mihrak, telepati, metagnomî, buut, nazariye... gibi sözcükleri kullanmaktan kaçınmıyor. Doğal olarak bizdenliği olmayan bir havaya, bir yabansılığa bürünüyor anlatım. Yazınsal ve güzelduyusal bir düzeye ulaşamayışı da bundan.

Peyami Safa, bilinçli bir dil işçisi gibi davranmadığını kendisi de söylüyor bir yazısında: «Romanlarımda fazla yabancı kelime kullanmakla suçlandırıldım. Hakikatte, birçok manâ inceliklerini bile bile feda etmemek için birkaç misli fazla yabancı kelime kullanmam lâzımdı. Çoğuna kapılan kapadım. Fakat onlar eşikte bekliyor ve kanadı zorluyorlar. Bir gün içeri girecekler. İfade ihtiyacı millî gurura nihayet galip gelecektir.» (2)

Sorunun can damarı da burada işte. Önemli olan, yabancı sözcükleri az ya da çok kullanmak değildir. Bunlardan tümüyle kaçınmanın yanı sıra, düşünceyi Türkçenin kendi değerleriyle biçimlendirmek, kurmak gerekir. Anlam inceliklerini, güzelliklerini Türkçenin söz dağarcığında aramak, bulmak gerekir. Bir yazar bu arayışı, bu arayışın ortaya çıkaracağı güçlükleri yenmeyi göze almadığı sürece, dilinin işçisi, işleyicisi olma onuruna kavuşamaz. Bundan da,öte, yazmanın tadına varamaz, yazdıklarına, dilin tadını katamaz.

Gerçeği şu ki, öz diline inancı olmayan kişi yazar da sayılmaz. Anadili sevgisi yazarlığın da ozanlığın da ilk koşuludur. Bu sevgiyi içinde çiçeklendiren, büyüten kişidir yazar. Anadilinin yürek vuruşunu kaleminin ucunda duyan kişi. Ataç ne güzel belirler bunu: «Türkçe yazmak .başka dillerin kelecilerini yardıma çağırmadan, kendilerinden gelen olursa onları da bir toklanma gülümsemesiyle geri göndererek Türkçe yazmak, bilseniz ne tatlı oluyor! Önce durumsuyor, o işi başaramayacağınızı, anlaşılmaz, yılmç bir takım engellerle karşılaşacağınızı sanıyorsunuz. Önünüze dikilmiyor değil o engeller; siz gene dönmeyin. Uğraşmayı göze aldınız mı, yenilmeyen güçlük kalmıyor. Dileğin elinden ne kurtulmuş? Yeter ki gerçek olsun inancınız, yeter ki odlu bir sevgi olsun içinizde... Kadı Burhanettin 'Aşk ile kavuştu gönülüm yoluna ânın/Aşk ile kakılan kapı meftûf değil mi' demiş. Sevi ile kakılınca, inan olsun, dil kapısı da açılveriyor.» (3)

Gündeş yazarlarımızın, ozanlarımızın çoğu Peyami Safa'nın değil, Ataç'ın yolunda yürüyorlar. Türkçenin sözdizimindeki kıvraklığı, canlılığı bulmaya, aramaya yöneliyorlar. Dil devriminin getirdiği yeni sözcükleri türlü kullanımlarla zenginleştiriyorlar. Yeni yeni katkılarda bulunuyorlar dile. İnançlı bir dil işçisinin tutumu içindeler. Yargılarımızı bir öykücümüzün. Füzûzan'ın yeni yayımlanan Kuşatma⁴ adlı yapıtıyla örnekleyelim :

Öz Türkçe akımının getirdiği yeni sözcükler, dilimizin söz dokusunu değiştirmiş,tir geniş ölçüde. İnsan duyarlılığının, yaşama deneyimlerinin oluş-

(2) Osmanlıca, Türkçe, Uydurmaca, s. 81.

(3) Ataç, s. 139.

turduğu her türlü birikimi sıkıntısızca yansıtacak zengin olanaklar kazandırmıştır Türkçeye. Füzûzan bu olanakları gören ve onlardan yararlanan bir yazar. İnsanoğlunun acılarını, öfkelerini, bunaltılarını, bireysel ve toplumsal ilişkilerini dilimizin öz değerleriyle yansılıyor. En yeni sözcükler bile, öykülerinin toprağında boy atıp çiçekleniyor : Tutku, olanak, giz, dize, aykırı, albeni, yönelik, tüm, coşku, duyarlık, yapay, yanıt, sorun, koşul, katkı, süreç, karşın, sözcük, yadsıma, kanıt, ayrıntı, yaşantı, yaşam, eğilim, doygunluk, alıntı, ilginç, özenli, görüntü, denli, öykünme, âevi, öğünç, üzünç, acımasızlık, ilintili, gizemli, sevecenlik, saygınlık, gereksinme, yenik, kesim, sanı, durağanlık, yineme, yabancılaşma... gibi.

Yeni sözcüklerin şiir yükünü, anlam balını dışlaştırma, onları dilin akışı içinde ustaca eritmeyi, çağırışmalar uyandıracak bir biçimde kullanmayı gerektirir. İşin güçlüğü de buradan gelir. Bu güçlüğü yenmesini biliyor Füzûzan. Anadilin sesini, sıcaklığını içimizde uyandıran bir deyiş güzelliğine ulaşıyor. Kısa bir alıntıyla somutlayalım bunu :

«Nelerden sürüp geldim şu koca kente. Yurdumun en bakımlı, en para harcanmış semtlerinde yaşayanlarda bir başka biçim 'biz veririz'cilere rastladım. Üstelik yeteneklerinden ufacak bir kuşkuya düşüyorlar. Çağdaş insanın biçimsel görüntüsüne öylesine vurgunlar ki, içeriğindeki sorumluluğu görmeleri olanaksız. 'Niye olmadık seninle?' diye sormanın yersizliğini bilmiyordu. Bağdaşmanın çekirdeğini öğrenmediler, öğrenemezler de biliyorum. Ama bunlar her zaman vardı, gene de olacaklar. Akıl yoluyla, bula kaybede çoğalacağız. Netseler bunu engelleyemezler. Bir de anlat diyor haspam. Benim kasabamı turistik bir görüntü gibi sereyim istiyor önüne. Kendi yurdunun turisti olmanın kolay duygulanmalarıyla, el çırpmalarıyla bir vitrin seyrine hazırlanıyordu... İşim yok da... Zaten 'Tokat Bir Bağ İçinde' türküsünü birisiyle paylaşma isteğimin yanlış davranışıyla girdim işe. Sürdürmek olmazdı. Büyük kentler adamı yalın değil, güçlü ediyor. Ama aylar dan bir ay, günlerden bir gün sılada bir türkü çağırın olur da has söyleyişi içine işlerse kişinin, başlıyor yamndakiyle konuşmaya. Yanlış burada işte. Değemeyenle konuşmak.» (5)

Görülüyor ki yazar sözcükler düzeyinde kalmıyor. Dilin şiirini yakalamak için sözdizimiyle de oynuyor. Yalın, bileşik, karmaşık, eksilti!, düz, devrik, iç içeli tümceler kuruyor. Kırptırlı, devingen bir söyleyişe ulaşıyor. Bunu yaparken genel dilden kopmuyor, öznel bir dil yaratmıyor. Burada küçük bir sapma yaparak şunu da ekleyelim, bir dil işçisi olarak yazar, dilin anlatım olanaklarını sonuna değin zorlayabilir. Onları kendince yeniden kurup biçimleyebilir. Ama bu, yüzde yüz öznel ve kişisel bir dil yaratma anlamına gelmez. Böyle bir dil temelde, sanatın işlevine aykırıdır.

Füzûzan, öykülerinde Türkçenin şiirini oluşturan bir başka olanaktan, ikilemelerden de yararlanıyor. Anlatımın dokusuna incelikle sindiriyor bunları : Olsa olsa, cıvı cıvı, dalga dalga, topu topu, kütür kütür, pul pul,

(5) agy., s. 53.

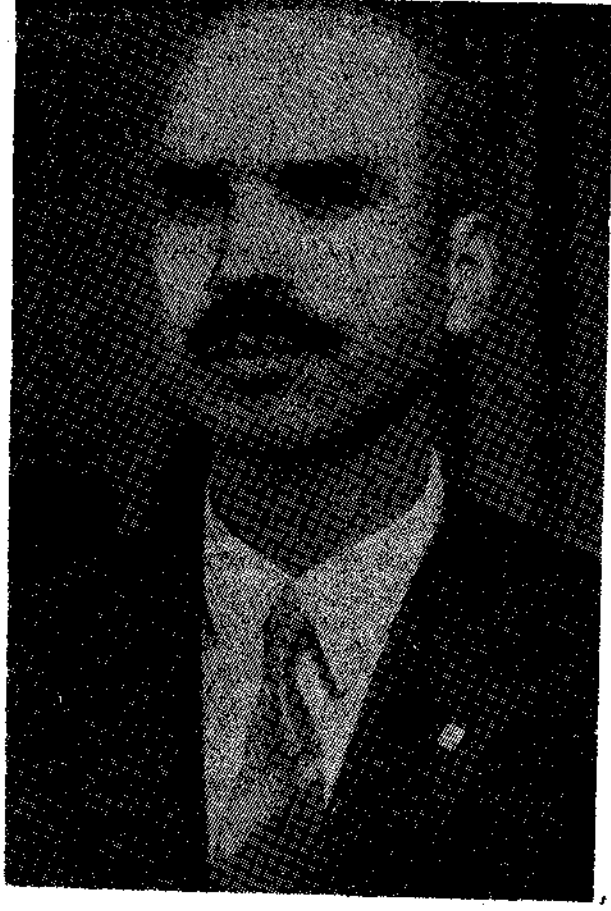
(4) Kuşatma, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972.

ucun. ucun, saçak saçak, paldır küldür, ev bark, kanlı canlı, kırık dökük, yarım yamalak, kar mar, gepgenç, apak... gibi.

İkilemelerin yanı sıra, deyimlerle de renklenip dirileşiyor anlatım. Kullanılan deyimler çoğunca öykü kişilerinin yaşama deneyimlerinin içinden süzülüp geliyor : Boyun eğmek, kısmet çıkmak, el değmek, hır gür çıkarmak, söz çırpıştırmak, laf atmak, yüzünü ağartmak, yürek geçirmek, ele güne karşı, tekne kazıntısı, kol kanat germek, talan etmek, punduna getirmek, tur atmak, oyun bozanlık etmek, kim kime, dum dama, yüreği kan ağlamak, kulak kabartmak, söz kesmek... gibi.

Her usta yazar, yaratısını oluştururken bir yandan da katkılarda bulunur dile. Füzûzan da böyle davranıyor. Sözlüğünü, dil devriminin getirdiği yeni söz değerleriyle bütünleştirdiği gibi bu değerlerden yenilerini de üretiyor : Öğreni, çekelenmek, yaşdönümü, aymlaşmak, bağışlamamız, çevrik, et-sellik, yönelik, uygarca, hayvansı, teklik, çağırışimli, özentili, yadırgı, sınırsızlaşmak, kemirgenlik, umarh, gömük, yabancı, atılmışız, isteklenmeli, içe-rilmek, dönmek, çevirmelik, yabancılamak, yüreklendirici... gibi.

Deyişbilim açısından yapılacak ayrıntılı bir değerlendirme Füzûzan'ın dil dünyasındaki özgünlükleri değişik yönleriyle gösterecektir. Konumuz dışındadır bu. Kuşatma'ya değinişimiz, salt bir tutumu, gündeş yazarlarımızın dil tutumunu örneklemek içindir. Yazımızı şu gerçeği bir kez daha yineleyerek bağlayalım: Gerçek yazar, gerçek ozan anadili sevgisini içinde çiçeklendirip büyüten anadilinin yürek vuruşunu kaleminin ucunda duyan kişidir...



REFET ÖZKAN

YAŞAM ÖYKÜM :

1931 yılında Denizli iline bağlı Honaz bucağında doğdum. Toprakla uğraşan Makedonya göçmeni bir ailenin altı çocuğundan beşincisiyim.

İlköğrenimimi Honaz Bucağı İlkokulu'nda, orta öğrenimimi Gönen Köy Enstitüsü'nde, yüksek öğrenimimi Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünde tamamladım.

1948 yılından bu yana, yurdun çeşitli bölgelerinde, ilkokul öğretmenliği, ortaokul ve liselerde Türkçe-Edebiyat öğretmenliği görevlerinde bulundum. Yöneticilik görevi de yaptım. Son görev yerim Kartal Lisesi Edebiyat Grubu öğretmenliği idi.

Yirmi beş yıllık öğretmenlik yaşantım boyunca öğretmen örgütlerinde kurucu ve yönetici görevler yaptım. Tutuklandığım sırada TOB-DER Kartal Şubesi Başkanıydım.

Erzincan Lisesinde çalışırken KAZANKAYA adlı günlük gazetede yazdığım «Kardeş olmak için Türk olmak yetmez» konulu fıkra nedeniyle «ta-

kipsizlik»le biten bir kovuşturmayla uğradım. Bunu, örgüt çalışmaları nede- niyle uğradığım birçok «adli» kovuşturma ve «idarî» soruşturma, sürgün cezaları izledi. Tümünden yüzakıyla çıktım. İki yıldır THKP-C davasında T.C.K. 141/1. maddeden yargılanmaktayım. Selimiye Askeri Cezaevi'nde tutukluyum.

Öğretmen örgütleri içindeki etkinliğim, yazarlığı ikinci dereceden bir iş olarak yürütmem zorunluluğunu doğurmuştur.

İlk yazım, sonradan iki yıl yöneticiliğini yaptığım GAYRET adlı dergi- de «Türkçe derslerini nasıl işliyoruz» başlığıyla çıktı (1953). Köy notları, şiir, deneme, günlük, yazar ve eğitimcilerle konuşmalar, kitap eleştirileri, röportaj türünde birçok yazı yazdım ve yayımladım. «Örnekli Kompozisyon Bilgileri» adlı bir kitabım var. İki kez basıldı: 1962, 1964. «Kuduz» adlı, köy notlarımı içeren bir kitabım da 1962 yılından bu yana İzmir'deki Kovan Yayınevi'nde basılmayı beklemektedir.

Şimdilerde, tutukevi koşulları içinde, özellikle edebiyat kuramları ile ilgili yapıtları okuyorum. Yazma çalışmalarını da sürdürüyorum. (*)

SANAT ANLAYIŞIM :

Toplumsal gerçekçilik kuramını benimsiyorum. Toplumsal bir gerçeği yansıtmayan ürünleri sanat yapıtı saymam.

Bir sanat yapıtının değerlendirilmesinde «ÖZ»e öncelik tanırım. Biçim, öze bağlı ve ona uygun olarak gelen ikincil bir koşuldur benim için. Toplu- ma bir diyeceği olmayan, demeçsiz yapıtlar ne mene biçimler denemiş olur- larsa olsunlar önem taşımazlar.

Sanatçının tarafsız olması gerektiği savına da karşıyım. Sınıf müca- delesinin kızıştığı bir çağda, sınıf edebiyatı olmayan, taraf tutmayan, ta- rafsızlık savında bulunan bir yazın türü olamaz.

Devrimcilik savında bulunan bir yapıt, toplumsal gerçeği, devrimci ge- lişme içinde; doğru olarak, tarihî somutlukla, işçi sınıfının bilinçlenmesini amaç olarak yansıtmalıdır. İnsanları içinde bulundukları aymazlıktan uyan- dırmak, eyleme geçirmek devrimci sanatın en belirgin işlevidir.

Sanatçı, yapıtında anlattığı toplumu ve yansıttığı gerçeği tarih içinde- ki yerine oturtmalı; çatışmaları, ilerici ve tutucu güçleri tanımalı, devrime yönelik diyalektik gelişmeyi göstermelidir.

Gerçekçilik, çöken kapitalist düzenin ve onun kültürünün yıkıntıları arasından doğan işçi sınıfının ve onun en yeni kültürünün doğuşunu yan-

(*) Yazar, Genel Af Yasası'nın «istisnâî madde»sinin Anayasa Mahke- mesi'nce iptal edilmesi üzerine hapisten çıkmıştır. Yaşam öyküsü, Özkan, Selimiye Askeri Ceza ve Tutukevi'ndeyken Mayıs-1974'te ya- zıldı.

sıtmalıdır. Bu gerçeği yalnız saptamakla kalmamalı, nereye doğru gittiğini, nereye varacağını da belirtmelidir.

«SANAT DÜNYANIN DEĞİŞEBİLECEĞİNİ GÖSTERMELİ, DEĞİŞMESİNE YARDIM ETMELİDİR.»

ESERLERİ :

İ n c e l e m e : Örnekli Kompozisyon Bilgileri (1962, 64)

D e r l e m e : Seçme Hikâyeler (1975)

YAZDIĞI YAYIN ORGANLARI :

Gayret .Demet, Köy ve Eğitim, Yücel, İmece, Pazar Postası, Yön, Ufuk, Nasır, Beşkaza, Şölen, Öğretmen, Tös, Papirüs, Yeni Ufuklar, Yelken, Vatan, Demokrat İzmir, Sabah Postası, Anadolu, Yeni Asır, Kazankaya, Erzincan Birlik dergi ve gazeteleri.

KAYNAKÇA :

Bülent Eeevit : Aydın İçin Bir Ölçü, «Gün Işığında», Ulus, 1953

Yusuf Gür : Refet'le Bakıştık, Demet-1960

Hüseyin Başaran : Tonguç Baba İçin Yazılanlar, Gençlik Dergisi-1966

Sadun Tanju : Köy Enstitülerinin Yetiştirdikleri, Cumhuriyet 17 Nisan 1970

Şükran Ketenci : İstanbul'da Dört Kurban, Cumhuriyet, 1970.

ÖRNEKLER :

TONGUÇ BABA

Tonguç adı Atatürk değin saygıyla anılacak soydandır. Ulusumuz içm «insan olmak» aracı olan ilköğretimin yüzde yüz gerçekleşmesi yolunda yapılan çalışmaların en etkin ve başarılı uzman kişisiydi. Köy Enstitülerinin kuruluş planlarıyla uygulanması yolunda kendisini harcarcasma çalıştı. Türlü çevrelerden gelen çelimeleyici söz ve davranışlara karşı duyarsız olmayı, sağduyusunun sesini dinlemesini bildi. Birlikte çalıştığı yöneticilere ve öğrencilerine karşı olan davranışlarının babacanlığı ona «TONGUÇ BABA» adını kazandırmıştır. Bu özelliği adını türkölere, oyun havalarına değin sokmuş ve ölmezleştirmiştir :

«Hiç kırılmaz kırılmaz Enstitüler malası
İsmail Hakkı Tonguçtur Enstitüler babası»

O, Dünya Eğitim tarihindeki büyük yerini çoktan aldı. Amacım daha çok belirmesine çalışmak değil. Öldüğünde Ankara'da değildim. Gömütüne bir kürek toprak atamadım. Birkaç ay sonra yolum düştü. Bir tutam ak

karanfil koyma mutluluğuna erdim, Ölümünün bu yıl dönümünde bir iki anımı anlatıp saygı borcumu ödemek istiyorum.

Ulus olarak yaşantımızın öyle bir dönemine gelip saplanmıştık ki bir zamanlar türkülerimize, oyun havalarımıza konu edindiğimiz bir yurtseverin adını anmak suç sayılıyordu. Bin dokuz yüz ellide başlayan bu devirle birlikte bir yadsıma da almış yürümüştü. Tam on yıl TONGUÇ adı anılmadı. Andırılmadı. Unutturulmaya çalışıldı ama, onu gönüllerine koyan on binlerce Köy Enstitüsü hiç unutmadılar. Evini baba evi bildiler. Dertlendikçe ona döktüler. O, hiç umutsuzluğa düşmedi. Yanına gelenleri yeni güçler katarak kapısından uğurladı.

Bir gidişimizde onu ayağında yamalı bir pantolonla evinin bir yanlarını onarır bulduk. O günden sonra kendisine «Yamalı» adını taktık. Herkesin içinde TONGUÇ BABAYA gidelim dememiz bize iyi not verdirmezdi o zamanlar. Yamalı adı işimize yaradı. «Yamalı'ya gidelim mi?» derdik, kimse anlamazdı. Bu yama sözcüğü bize kutsal gelir, biraz da TONGUÇ'un kişiliğini deyimlerdi. Düşündüğü gibi yaşayan adam tipini canlandırırды benliğimizde. Gerçek halkçı düşünür tipini heykelleştiren bir kişilgi vardı TONGUÇ'un.

Bir başka gidişimizde benim yakamdaki Köy Enstitüsü rozetine gözü takılmıştı. Parmağıyla yakamı işaret ederek : «Şundan bir tane de bana bulun. Çok seviyorum bu rozeti. Yakamda taşımak benim de hakkım.» demişti. «Ben bir tane daha bulurum. Bu sizin olsun.» deyip yakasına ellerimle Köy Enstitüsü rozetini takmıştım. Bu bana yaşadığım sürece yaptığım işlerin en çok mutluluk vereni olmuştu. Şimdi yakama her baktıkça onun sıcak nefesini boynumun sol yanında duyar da kıvanırım.

Başaran'ın İstanbul'a atandığı sıralardı. Önceki görev yerindeki tedirginliğine bakıp tümümüz kıvanmıştık bu olaya. Kale Parkının kanepelerine oturmuş konuşurken, bu muştuyu TONGUÇ BABA'ya da vereyim demiştim. Hiç sevinmemişti bu salkı'ma. Kaşlarını çatmış :

«İçinde bulunduğunuz güç durumlardan kaçarak kurtulma alışkanlığından vazgeçmelisiniz. Asıl erdem güçlüklerle savaşıarak onları yenmek ve bu yolla iyi günlere kavuşmaktır.» demişti.

Nur içinde yat TONGUÇ BABA. Biz sana yakışır olma çabasını bırakmayacağız. (İmece, sayı : 27)

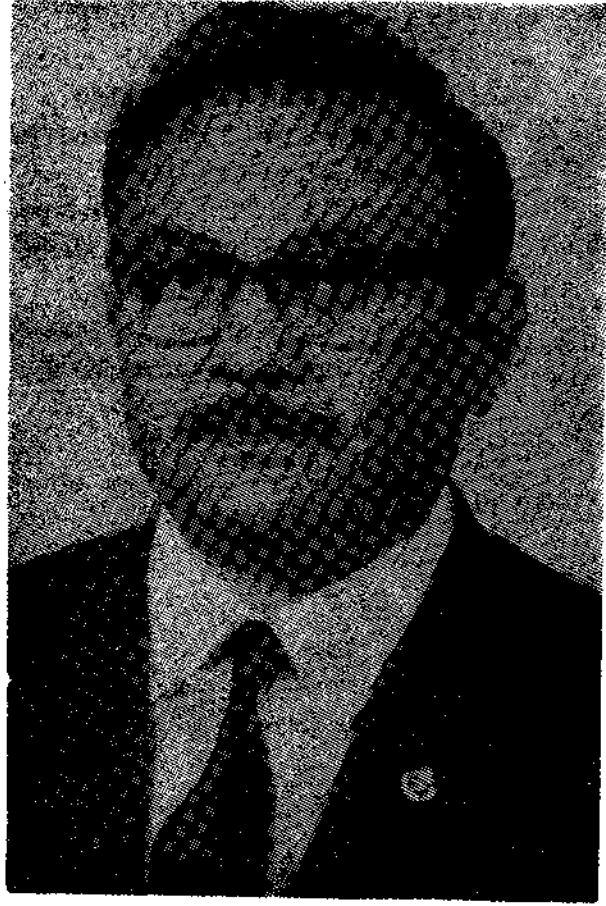
MUTLU DÜŞ

Tüm ağaçlar meyvaya durmuş
Bentler gürül gürül su
Uyan kardeşim uyan
Ülkemin çağlardır beklediği gün bu
Dalda meyva - tarlada başak senin

Sonudur bu altı asır süren gecenin
Bağlar üzüm erdirmiş

Sarı - kırmızı
Kolları salkım saçak omcalar
Bir elde bıçak bir elde sepet
Frengistana üzüm keser bacılar
Uyan kardeşim uyan
Omcada salkım - cepte para senin
Sonudur bu altı asır süren gecenin

Şeftaliler elmalar zorlamışlar dalları
Bacı kardeş sıvamışlar kolları
Uyan kardeşim uyan
Gün - gelecek senin
Sonudur bu altı asır süren gecenin



VEHBİ POLAT

YAŞAM ÖYKÜM :

1929 yılında Şenkaya'nın Gaziler köyünde doğdum .İlköğrenimimi bura İlkokulunda yaptım. 1943 de Kars-Cılavuz Köy Enstitüsü'ne girerek 1948 yılında öğretmen oldum. Aynı yıl Karayazı ilçesinin A. Söylemez köyü okulunda görevlendirildim.

«İş içinde eğitim» ilkesine bağlı oluşum yüzünden bir hayli yadırganmışım bu köy halkı tarafından. Onlara göre öğretmen, çocuklara okumayazma öğreten bir «efendi»ydi. Oysa ben, yeri geldikçe kazma-kürek salları, bahçe beller, çift sürerdim. Ama sonradan alıştılar bana. Giderek tüm işlerinde yararlı olduğumu gördüler, anladılar. Daha bir yaklaştılar,, daha bir bağlandılar o zaman. İkinci-üçüncü yıllarımda ben artık okulun öğretmeni değil, köyün öğretmeni olmuşum. «HÖkûmat adamı» değildim. O köyün bir insanı, kendilerinin bir parçasıydım.

1954 yılında Bölge Gezici Başöğretmenliğine atandım, Karayazı'nın. Bir yıl sonra İlköğretimden bu görev kaldırılınca aynı ilçede İlköğretim Müdü-

rli olarak görevlendirildim. 1958 yılında Yedek Subay okuluna alındım vs Tokat-5. nci Özel Taburu'nda yaptım askerlik görevimi. 1959 Sonbaharında askerlik görevim bitince Turhal-Mehmet Akif İlkokulu öğretmenliğine verildim. 1965 yılında Tokat-Ortaköy ilkokuluna atandım. Şimdi bu köy ilkokulunda çalışıyorum.

Demokrasi çığırkanlığına rağmen toplum düzenindeki dengesizliğin arttığı ve sınıfsal çatışmaların iyice yoğunlaştığı bir dönemdi. Belirli bir zümrenin oluşturmağa çabaladığı sermaye diktatoryası azıya almıştı gemi artık. Bu zümrenin temsilcisi durumunda olan hükümet, oylarını aldığı mutsuz çoğunluğa karşı insanlık dışı bir oyun oynuyordu. Bu oyunun iç yüzünü açıklıyan ve de mutsuz çoğunluktan yana olan aydınlar baskı altına almiyor, özellikle halka en yakın bulunan Türk öğretmenine açıktan açığa işkence ediliyordu. Toplum düzenindeki bu dengesizlik, bu «hababam» gidişi, Turhal'da görevlendiğim 1959 yılında iyice etkilemeye başladı beni. Haklarından yoksun bırakılmış insanların yüreğinde çöreklenmiş bulunan derdi, her geçen gün biraz daha yoğunlaşıyordu. Ezilenden, sömürülenden yana olmanın bilinci, erdemi içerisinde çalışmaya koyuldum. Toplumsal sorunlara değgin yazılar yazmaya başladım, kadarımca. İlk Turhal ve Tokat'ta çıkarılan yersel gazetelerde, sonra da aralıklı olarak, Ankara'da çıkarılan VATAN ve YENİ GÜN ile Samsun'da çıkarılan ÇALTI gazetelerine yazdım. İMECE dergisinde çıktı birkaç yazım. YENİ GÜN gazetesinde DİRENENLER adlı romanımla EĞİTİM DÜZENİMİZ başlığı ile bir incelemem tefrika edildi. Kitap halinde çıkmadı henüz bu çalışmalarım. 1965 yılında çeşitli yayın organlarında çıkmış olan birkaç anımı ACI ANILAR adlı yapıtımda kitaplaştırdım.

12 Mart muhtırasıyla içe dönük bir çalışma yolu tutarak halk şiirine verdim..kendimi. Bu çalışmalarımı «71 in İniltisi» adı altında topladım. MİHNETİ takma adı ile yazdığım şiirlerimden, Aşk İnsani, 23-7-1973 tarihli YENİ GÜN gazetesinde söz etti.

Yine 1973 yılında, YENİGÜN gazetesinde AKIL TÖRPÜSÜ genel başlığı altında bir dizi yazı yayınladım. Bu yazılanınla Atatürkçülüğe ters düşen yaşanmış olayları dile getirdim.

Toplumsal bir görüş ve anlayış içerisinde yazı ve şiir çalışmalarımı sürdürmekteyim. Bu çalışmalarımı bir gün birer kitap halinde toparlıyacağım konusunda bir kararım yoktur şimdilik. (1974'de yazıldı)

SANAT ANLAYIŞIM :

Sanatı ben ,halk dediğimiz hazineden devşirilmiş cevhere benzetirim. Sanatçı, bir sarraf bilecenliği ile bu cevherleri bulup ortaya çıkaran, işleyen kişidir. Eğer sanatçı, kendisini o halktan birisi olarak sayıyor, görüyorsa gerçek yerini alacak; değilse, büyük bir mirasa konmuş hayırsız evlât uçarılığıyla gönül eylendirip duracaktır.

Sanatçının ortaya koyduğu sanat ürünü halk hazinesinde saklanır, ölmezleşir. Ve de kuşaktan kuşağa devrolarak «kalıcı»hk değerini kazanır.

Halkın sorunlarını, dertlerini, sevdelerini yansıtmayan sanat kalıcı olabilir mi hiç? Halkı dile getirmeyen sanatı kuşaktan kuşağa kim devredecektir? Kendi halkıyla kaynaşmıyari, onu savunmıyan, onu anlatmıyan sanatçı kime benimsetecektir kendisini; kime kabul ettirecek, nasıl kalıcı kılacaktır sanatını?..

Sanat bir dil oyunu, bir gönül eğlencesi değildir. Bu açıdan bakılınca sanatçı, çağının gereklerine göre halkına yön veren kişi oluyor. Böyle olduğu içindir ki, baskı yönetimlerindeki devrimsel halk hareketlerinde en büyük çileyi ve de en ağır işkenceyi, bu hareketlere yön verme görevini üstlenmiş bulunan sanatçılar çekmiştir. Dünya sanat târihi bu konuya değgin örneklerle doludur.

Bizde de böyle olmuştur. Atatürk'le başlatılan halk kurtuluş hareketiyle halkı amaçlayan ve devrimleri besleyip yaşatan sanat iyice belirgin ve de edilgin bir anlam kazanmıştır. Özellikle Köy Enstitüleriyle, güç bulan bu anlam, halkçı sanatın özünü deyimlemiş, halka yön veren sanatçının yetiştirilmesiyle sağlam bir temele oturmuştur. Yüz yıllar boyunca sorunlarına el atılmamış, unutulmuş, haklarından yoksun bırakılmış Anadolu insanı belirlemiştir sanatımızda. Ağrısıyla, sancısıyla, çarığı-çorabıyla Türk köylüsü dile gelmiştir sanatçısının kaleminde, fırçasında, sazında...

Ne varki, halk egemenliğini elinde tutan burjuva yardakçıları pek yadırgadılar bu sanat anlayışını. Kendilerini sanatçı sanan bu saltanat beslemeleri bilmiyorlardı halkı, tanımıyorlardı köyü, köylüyü. Dilde ve özdeki yozlaşmadan ileri gitmeyen birtakım düzmeceler onlar için «Eser-i Muazzama» sayılıyordu da ülkenin gerçek sahibini yansıtan sanat ürünleri sanattan uzak tutuluyordu. Onlara göre, örneğin, köyü-köylüyü konu edinen bir romancı «köylü-şehirli ayırımı» yapıyordu da, İstanbul konaklarının kafesli pencereleri arkasında geçen burjuva oyunları romanlaştırılınca bu ayırım yapılmış olmuyordu (!)....

Günümüzde bu sakat anlayış, halkın kendi değerlerine sahip çıkmasıyla inatcıl gücünü yitirmiştir artık. Halkçı ve de devrimci sanat tüm gücüyle kabul ettirmiştir kendisini. Sanatçının yolu budur. Benim de anladığım budur, sanattan.

ESERLERİ :

K ö y N o t l a r ı : Acı Anılar (1965)

Ş i l i r : 71'in İniltisi (1974)

ÖLÜMLE BAŞLAYAN YAŞAM

Bizim köylü Koca Rüstem pek hoştu,

Gazilik verdiler, duymadan öldü.

Bir karmtok gezdi, bir karın açtı

Bir bolluk görmedi, doymadan öldü.

Gecekondularda Ümmetin Durdu,
Kira veriyordu o da pek dardı,
Bir göz ev yapmaktı niyeti, derdi,
Taşı taş üstüne koymadan öldü.

Dağardı köyünden Memoşun Halsiz,
Nüfusu çok idi işi de yolsuz,
Yelek param parça, gömleği kolsuz,
Yeniden bir ceket giymeden öldü.

Çamdibi köyünden kocasız Melek,
Ermedi murada, vermedi felek,
En sonunda aldı bir koca inek,
Sütünü sağdı da yaymadan öldü.

Zeynonun umudu topal katırdı,
Samanı çok azdı, hele yetirdi,
Çil tavuğu kuluçkaya yatırdı,
Cücükler çıktı da saymadan öldü.

Kaleli Yusufun başı yastaydı,
Anadan öksüzdü, baba hastaydı.
Eli pek yatkındı yaman'ustaydı,
Ağaç kaşıkları oymadan öldü.

Agah köyünden Mustafa Elçin,
On yıldır tutuklu bilmiyor suçun,
MİHNETİ Gardaşım dostları için
Verdiği karardan caymadan öldü.

(1971)

71'İN İNİLTİSİ

Yirminci yüzyılın yetmiş birinde
Hele gardaş gel de şu işlere bak;
Ulusal düzenin nazik yerinde,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Adam olmuş forş yapıyor hıyarlar,
Devlet duldasında vurgun ayarlar,
Bln-bir hile ile halkı soyarlar,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Anası orospu, bacısı yosma,
Dolar'a satılmış boynunda tasma,
Kongreler basarsa, sus kulak asma,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Dindar olup çıkmış dinsiz kuklaşı,
Pavyonlarda atar katır taklası,-
Bulguru beğenmez eşek baklası,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Hayırsever olmuş para düşkünü,
Edep-erkân satar irfan şaşkını,
Nutuk fırlatıyor savaş kaçkını,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Bir yanımız SENTO, öbürü NATQ,
Korkmadan oynarız hep spor toto,
İşgal, boykot derken hem protesto,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Kredi, miredi, kalkınma fonu,
Yağmaya gidiyor bu işin sonu,
Yoksulun kışında kaldı bir donu,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Komprador etekler burjuva iti,
Memleketi sardı USA şirketi,
Zibidi soyunun kanlandı biti,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Sultan Abdülhamit oldu pirimiz (!)
Mehmet Vahidettin hem liderimiz (!)
Saîdi Kürdi'ye niyaz ederiz (!)
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Ramazan günleri kokteyl partisi,
Yılbaşı gecesi Noel yortusu,
Yine de dindardır «ŞEYİN» partisi,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Artık biz de girdik Ortak Pazar'a,
Yerli sanayii astık duvara,
O zaman bir mum yak yerli mal ara,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Hastalık çoğaldı nedeni pislik,
Kara güc avcıdır, devrimci keklik,
Yoluk kuşa döndü bizde lâilşjik,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

Atatürk düşmanı oldu yobazlar,
Dağa kaldırıldı öğretmen kızlar,
MİHNETİ kahrolur yüreği sızlar,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!

(1971)

SİVASLI GARDAŞIM İŞ ARIYOR

Sivas'tan çıktı da iş arıyordu,
Önüne gelene sordu ha sordu,
Durup dinlenmeden yol yürüyordu,
Boş yere kendini yordu ha yordu.

Burası Ankara, devletin tahtı,
Burda açılmıştı ulusun bahtı,
Döndü anıt kabre, Ata'ya baktı.
Bir güzel hayaller kurdu ha kurdu.

İstanbul hem kara nemi de deniz,
Yorgundu, bezgindi, solgundu beniz,
Dedi : «Şimdi burda nasıl ederiz»?
Sirkeci garında durdu ha durdu.

Sordu kendisine: «Peki ben kimim,
Nere benim yurdum, hangi milletim»?
Yunan savaşında kalmıştı yetim,
Ah çekip boynunu burdu ha burdu.

İzmir çarşısında, Kordon Boyu'nda,
Bahar eyyamında, Kiraz Ayı'nda,
Ege kıyısında, Körfez koyunda,
Gönlünü sulara verdi ha verdi.

Mersin'e gidince limana vardı,
Belki elli yere işçilik sordu,
Midesi bulandı, gözü karardı,
Kendini kumlara serdi ha serdi.

Adana ovası uzanır gider,
Pamuğa bürünür bezenir gider,
Bir zaman orada ırgatlık eder,
Eline ne geçse kârdı ha kârdı.

Sırtı gömleksizdi, ayağı yalın,
Sarı sıcağında Yaşar Kemal'in,
Tam beş ay çekmişti kahrını elin,
Dayanıp, direnmek zordu ha zordu.

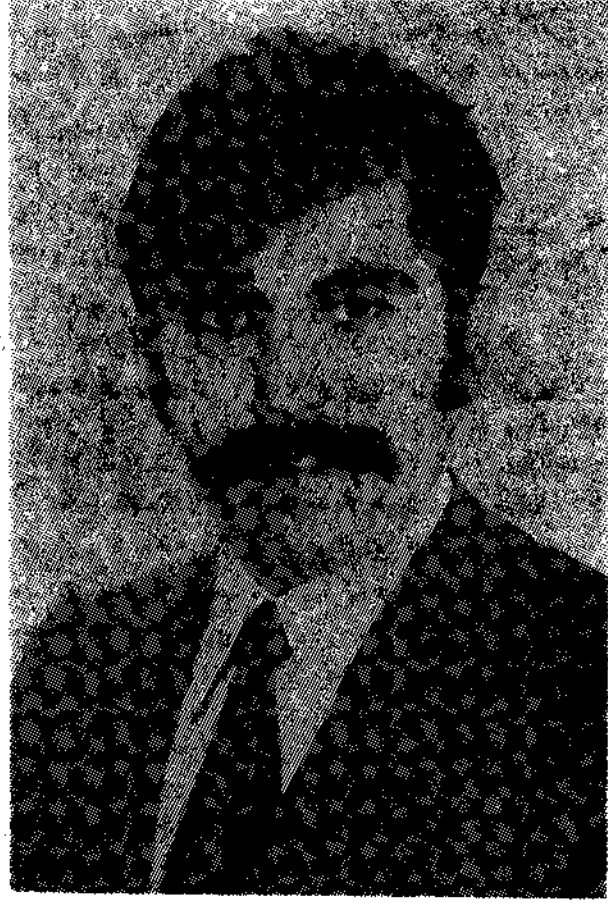
Gurbete çıkalı altı ay oldu,
Biricik yavrusu aklına geldi,
Yüreği sızladı gözleri doldu,
Sılaya hasreti vardı ha vardı.

Sırtladı yorganı yollara düştü,
Ovayı yürüdü, Toros'u aştı,
Niğde'den o yana Kayseri kıştı,
Yollar kapanmıştı kardı ha kardı,

Doğu Katan'na bir bilet aldı,
Üçüncü mevkide uykuya daldı,
Bir ara biletçi kapıyı çaldı,
Katar da Sivas'a girdi ha girdi.

MİHNETİ öyküyü böyle bilmişti,
Gardaşım evine gece gelmişti,
Karısı hastaydı, çocuk ölmüştü,
Elini dizine vurdu ha vurdu.

(1971)



FEVZİ SALIK

YAŞAM ÖYKÜM 1

Ne zaman doğduğumu bilmiyorum. Herkes de benim gibidir aslında. Değişiklik sonradan oluyor.

Anam, doğurduklarının buyanda kalanlarıyla, günün birinde çalmış nüfus müdürlüğünün kapısını. «Bunlar benimdir» demiş. «On gün oldu babaları öleli. Yazın gayrı. Yazın ki okuyalar.»

Yazmışlar onlar da. Üçüz olmadığımız halde ,üçümüzü de aynı yıl doğurtmuşlar.

İlkokulu köyde, eğitmeinde okudum. Okulu bitirdiğim zaman ilk silleyi CHP'den yedim. Köy Enstitüsü sınavlarını kazanmış, evrakımı tamamlamak için Diyarbakır Milli Eğitim Müdürlüğünün kapısında anamla elele bekleyorduk. İri bir adam çıktı kapıdan. Gözöze bazan ben, bazan anam, anlattık derdimizi. Adam kurşun gibi akıttı sözlerini yüreğimize. «Okuyup da ne olacaksın arslanım. Git de çalış köyünde.»

Adamın dediğini yapmadım ben. İki yıl aradan sonra Dicle Köy Enstitüsü'ne girdim.

Menderes, Londra uçak kazasında ölmeyince, anam Şehriban tam «üç gün oruç» tuttu.

1960'm nisan sonu Menderes'in atı polislerinden hatırı sayılır coplar yedim Bursa'da.

1960'ta Bursa Eğitim Enstitüsü'nü bitirdim. Sırayla Gaziantep Kızortaokulu'nda öğretmenlik, müdür yardımcılığı, Oğuzeli Ortaokulu müdürlüğü yaptım. 965'te asker oldum. Evet, piyade. Dokuz ay Artvin'de, sekiz ay da «Melo» adında bir karakolda, anamla birlikte tamamladık bu kutsal görevimizi.

Askerlik dönüşü Malatya-Hekimhan Ortaokulu Müdürlüğüne atandım. İki yıl çalıştım burada. Bazı edepsizlerin hoşuna gitmediğim için Abdülhamit devrindeymişiz gibi hemen yukarıya jurnal edildim. Suçumun ne olduğunu biliyordum. Bazı şişgöfekli AP kodamanlarına yüz vermiyor, yönetmelik dışı isteklerine rest çekiyordum. Onların gözlerine baka baka, Atatürk'ü bir düşünce, bir hak, bir gerçek, bir insanüstü varlık olarak öğrencilerime içiriyordum adeta. Bu «akıl çağı»nda hâlâ hilafet özlemleriyle yanan, kafasının içine dek sanıklı, bazı kendini bilmezler, kuyruğuna basılmış boz yılan örneği kıvranacaklardı elbette. İşin acı yanı, böylesine kıvrananların içinde okumuşlar başta geliyordu.

Hekimhan Ortaokulu Müdürlüğünden Pötürge Ortaokulu Müdürlüğüne sürüldüm. Altı ay sonra da Urfa-Hilvan Ortaokulu Müdürlüğüne.

Pötürge halkı bu tutuma tepki gösterdi. Partili, partisiz tüm olarak karşı çıktı. Teller çekildi. Yüzü aşkın imzalı yazılar yazıldı. Kimin yüzü kara, kimin doğru çalıştığı apaçık çıktı ortaya.

Bunlar olağandır bizim için. Nice ağabeylerimiz, arkadaşlarımız vardır ki, onların çektikleri yanında bizimkinin sözü olmaz. Ancak kişiyi dereden şurasıdır.

Pötürge'ye henüz atanan bir Kaymakam'ı Malatya Valisi görevine gönderirken şu tembihi yapmayı da unutmaz. «Orda bir ortaokul müdürü vardır, tehlikelidir.» Fazla ilişki kurmayın onunla. Hareketlerini takip edin.»

Şu yukarıdaki tırnak içini Kaymakamın iznine dayanarak, O'nun yürekliliğine güvenerek yazdım.

Düşünün bir. Bir yönetici, henüz görev yüklenmiş bir yöneticiye, yine bir yönetici hakkında böylesine sözler söyleyebiliyor.

Bu valiyi tanımakta yarar vardır, kanısındayım. Adı, Sabri Sözen. Zonguldak tanır O'nu, Malatya tanır; öğretmenler, işçiler iyi tanır.

Burası Atatürk Türkiye'si,
Ben Atatürk'ün öğretmeni,
Bu Atatürk'ün kaymakamı,
Sen Atatürk'ün valisi.
Pes... doğrusu...
Şimdilik künyemiz bu. Hani adamın dediği hesap.
«Ekmek atlı biz yayan»
Dayanmcaya dek.
Yiğitçe, doğruya, aydına selâm.

SANAT ANLAYIŞIM

Sanat anlayışına gelince. O klâsik anlayışa karşıyım. Toplumun- yararına, halkın yararına olmayan bir uğraşmayı yersiz ve gülünç olarak tanımlayabilirim. Çağa uymak, çağın koşullarınca yol almak. Gerisi masal.

ESERLERİ :

Ş i ir : Ş i ro (1969), Hoş Geldin Mustafa Kemal (1964) Düş (1961)

YAZDIĞI YERLER :

Varıflc, İmece, Yön Dergileri; (Yön'de A. Kemal Diyarbakırlı imzasıyla), 1964, «5, 66.

Halk, Yeni Ortam ve yerel gazeteler; (Halk'da Hakan Salık imzasıyla), 1973, 74

ÖRNEKLER

KARANLIKLARI BIÇAKLIYORUM

— Anam Şehriban'a —

Ha dedin ha dedin ha dedin ha
Acı çektin uyku ağır ağır gözlerinde
Yılgırj fışkınlar örneği titredin üzerimde
Ha dedin ha dedin ha dedin ha
Olmaz sabret dedin ana
Sen yine ha ha ha dedin ha
Dediğin oldu işte
Ve bir sabaha
Ayaklarımı buz kesti güneş yaktı ellerimi
Ciğerlerim "firez koktu bir iyicene
Bir öküz baktı öteden deli mi ne
Yabani güvercinler kara bulutlar dikeldi tepeme
Sen yine ha dedin ha dedin ha dedin ha
Peki peki dedim ana
Öküz derisinden çarık giydim ayağıma
Şiş şiş katoar kabar ayaklarım

Sap taşıdım öküz göttüm boğaz tokluğuna
Bulanık çamurlu sular içtim pınar pınar
Sen yine kalma kusura ana
Ha dedin ha dedin ha dedin ha

Bir okul vardı enstitü derdik adına
Ötelerde lise varmış üniversite varmış
Bizim harcamız mı ana
Ha dedik bu kez
Ha dedik ha dedik ha dedik ha
Bir kibrit çaktık
Çıra olduk karanlıklara

Ben öğretmenim şimdi geceler sonu sabah
Yüzü güldüyse Zeynebin
Yakın olduysam Kâzıma
Sevmek, sevmek, aşk, tümü bu işte ana
Ha diyoruz ha diyoruz ha ha
Zorlu bir bıçak elimizde
Hodri meydan karanlığa...

Ş İ R O

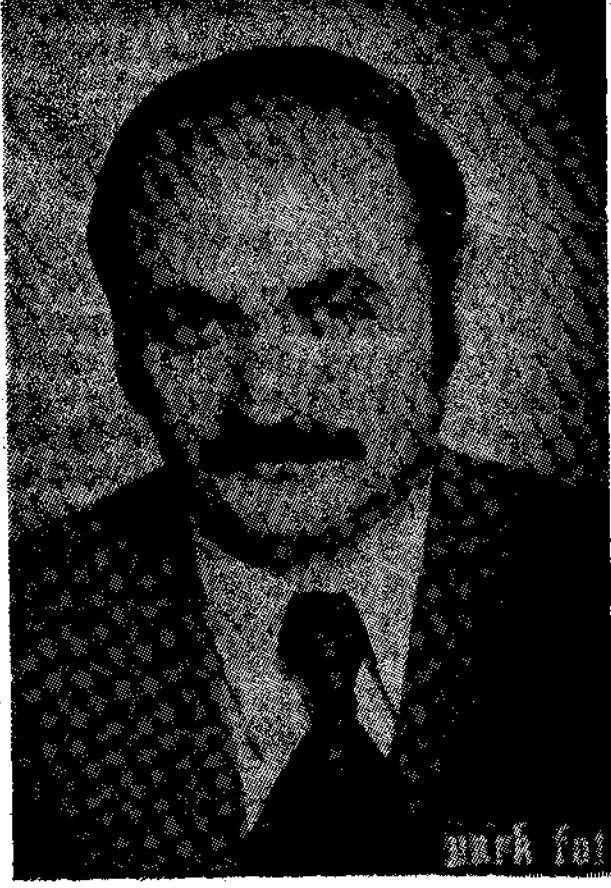
ŞİRO, Pütürge yakınlarında bir su-
yun adıdır. Altından da, üstünden de
yol gitmez bu suyun.

ŞİRO hayın, Şiro, yaman. Şira az-
gın bir it, ağulu bir yılan.

BIYIKLI İBO DERLERDİ ADINA ALDI MAVZERİNİ YATTI ŞİRO KÖPRÜSÜNÜN ALTINA

İster tüfek eylerim, istersem saz
İster kurşun sıkarım, istersem söz
Var hükûmata da sen böyle yaz
Adam mıyık, hayvan mıyık, neyiz biz?
Bu karayazıysa şileriz helbet
Hep bizimle mi gider bu sonsuz nöbet
Belimiz kırılmış, işimiz berbat
Sağlam mıyık, ölü müyük, neyik biz?
Biz geçim derdinde, sen ise seçim
Şu göbeğe bakın, bense bir hiçim
Ne giymektir, ne yemektir, ne içim
Canlı mıyık, cansız mıyık, neyik biz
Hastamız can verir doktor bulunmaz
Seçim olmadıkça burya gelinmez
Sizde onur yok mu nedir, bilinmez
Hakçası sizlerden zok iyiyik biz...

ŞİRO BUDUR İŞTE



MEHMET ADEM SOLAK

YAŞAM ÖYKÜM :

1937 yılında Kırklareli'nin Kızılcıkdere köyünde doğdum. Kepirtepe Köy Enstitüsüne girip, Pamukpınar İlköğretmen okulundan mezun oldum. Dört yıl köy öğretmenliği yaptım. Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümünü okuyup, Sivas İlköğretmen Okuluna öğretmen olarak atandım. Üç yıl bu görevde çalıştım. Sonra Gazi Eğitim Enstitüsüne asistan olarak döndüm. Asistanlık görevim sürüp gitmekdeyken Hacettepe Üniversitesinde öğrenciliğe başladım. 1969'da Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmenliğine geçtim. 1973'de A. Ü. Eğitim Fakültesini bitirdim. 1976'da aynı Fakültenin Bilim Uzmanlığı (Master) derecesi aldım. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümetinin ünlü «öğretmen kıyımları» sonucunda bir süre Başkent Lisesinde uzman olarak çalışıp Gençlik ve Spor Bakanlığında görev aldım. Şimdi adı geçen Bakanlığın Gençlik Sorunları Genel Müdürüyüm.

Sanat çalışmalarım Kepirtepe Köy Enstitüsünde başladı. Önce 17 Nisan sanat yarışmalarında (Resim yapma, Şiir yazma, Şiir okuma ve Makale'de) dereceler aldım. Sonra dergi ve gazetelerde yazmaya başladım.

Varlık, Türk Dili, Yelken, Ohuç, Yansıma, Şölen, Çağrı, Özveri ve İmece dergileriyle Oumhuriyet'te aralıklı olarak şiirlerim ve yazılarım yayınlanmıştır. Önce «Pedagoji» sonra da «Eğitim Dünyası» adıyla çıkan meslek ve sanat dergisinin yönetmenliğini ve yazı işleri müdürlüğünü yaptım. Basılmış tek kitabım : İçimde Yeşeren Bahar (Şiirler) 1957 yılında yayınlanmıştır.

SANAT ANLAYIŞIM;

Bence sanatçı, bir yönüyle dil ustasıdır: insanoğlunun iletişim olanaklarını zenginleştirir; diğer bir yönüyle de yürek ve kafa ustasıdır: yeni değerler oluşturarak insanoğlunun önce duyarlığına, sonra bilinçlenme sürecine katkılarda bulunur. Bu ikinci yönüyle sanatçıya, «duyarlık ve bilinç işçisi» diyebiliriz.

İletişim olanaklarını zenginleştirirken, «dilbilgisi»nin tutsağı ve durağanlığı içinde kalmaktan kurtulabilecek; «dilbilim»in dirik ve devingen nakışçısı sorumluluğu taşıyacaktır. Böylece kendi diline katkıda bulunarak sağlayacağı balkıma, yapıttan çevrilirken yabancı dillere de yansıyacaktır.

Yeni değerler oluştururken, bireysel ve ulusal düzlemde elde ettiği yaşantıları evrensel boyutlara tilayan «iletişim bildirileri» yaratacaktır. Kendi toplumundan öteki toplumlara, kendi güncelliğinden yaşanan çağa ve geleceğe uzanan bir sorumluluğun ve bilinç işçiliğinin ustası olacaktır.

Sanatçı bu ölçüler içinde ve özgür bir yaratıcı olunca, sanatının «ham maddesi» köy olmuş,, kent olmuş, bence önemli değildir. Konu alanı ne olursa olsun, o gerçeklerin üzerine daha iyiyi, daha güzeli, daha doğruyu «inşa» edecek, bunun arayışını insanoğluna duyurabilecektir.

Kuşkusuz yapıtlarım, yukarıda deyimlediğim ölçülerin titizliği ve seçiciliği örneği değildirler. Ancak, yazarken ortaya koymaya çalıştığım yapıtın bu ölçülere dönük olmasını tutturmaya çalışıyorum.

ESERLERİ:

Ş i i r : İçimde Yeşeren Bahar (1957)

YAZDIĞI YERLER :

Varlık, Köy ve Eğitim, Eğitim Dünyası, İmece, Türk Dili, Yelken, Özveri, Şölen, Yansıma, Cumhuriyet, Akşam, Barış, Politika dergi ve gazeteleri.

ONLAR VE SİZ

I

onlar ardamar yoksullarıdır
 •yüreği kabuk tutmuş bilinç fukaraları
 yelleri eski - özlem
 nazi - düzen yolları
 zulmü kol gezdiren bin türlü hayınlıkta
 bin yılların utanç pazarcıları

onlar sözcüklere bukağı vuranlardır
 yaşamları halka karşı suçüstü duruşması
 kullukları boyun büker
 kan kokar karanlıkları
 yani hiçbir şiirde yerleri bulunmayan
 gölge öyküleriyle «bostan korkulukları»

onlar cim karnında bir noktadırlar
 çağın gerisinde kalmak; sayrılıkları
 içerikleri sıfır
 nasır duyarlıkları
 Yemen'de kadiydılar Şili'de avcı
 anılır Osmanlı'da Hızır Paşalıkları

II

Siz genç ölümlemlerle tanıdınız onları
 pusularda zindanlarda ve işkencede
 yaşınızdan büyük o yalın deneylerle
 kavganın adını öyle koydunuz
 onlarsa «Onlardı işte!»

siz karanlığın defterini dürenler
 yurt sevmenin en erkek ve ince ustaları
 bir kaldırım taşı gibi ezip geçerek onları
 oluşumun halayında başı çekenler
 Şiirim sevdanıza yar yandım türküsüdür
 biriktirir ve gül eder
 döktüğünüz kanları

siz halka adanmış gönül çiçekleyenler
 kitaplardan güneş içip özümleyen acıları
 ağda yol vermeyen destan başkaldırmaları
 görkemine yakıştırıp onur çelikleyenler
 Şiirim sevdanıza yar yandım türküsüdür
 kucaklar ve tân ağarır söktüğünüz şafakları

SÖYLEŞİ

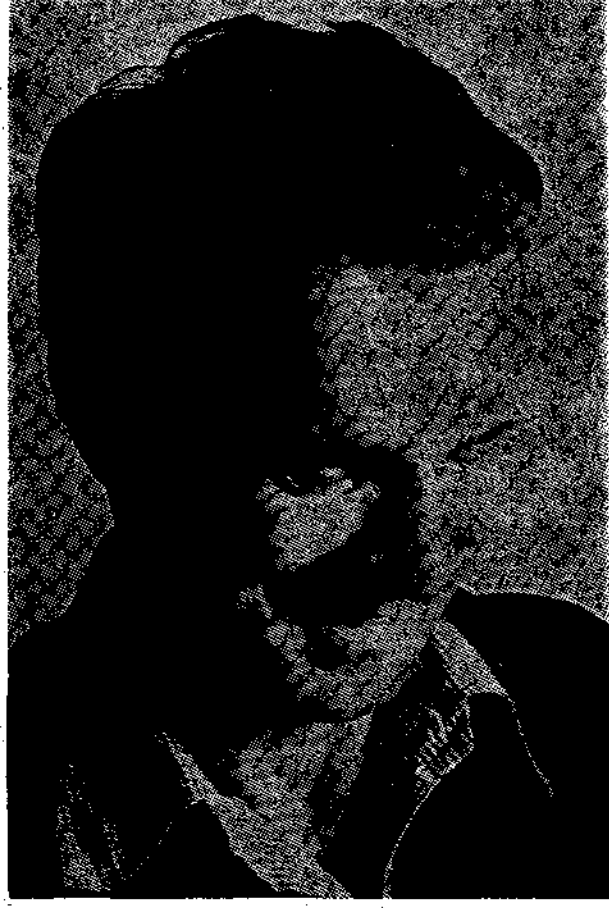
Küçük bir köyde doğmuşum. Otuz yedi. Şölensiz.
Kaç aylıkken ,tay tay etmiş ve yürümüşüm? Bilmem.
Aslında köy uzun kırlar ve tarlalardır, sessiz
Bir de türküleri vardır. -Dünyalara değişmem.-

Üç yaşında falanmışım, savaş çıkmış. Askerler
Karartmalı gecelerde masalları bütünler;
Kıtlık-kıran vuruyormuş bir yandan. Öyle derler...
Yaşlılar anlatadursun. -Anılara değişmem.-

Bir ilkyaz günü yapmışım düdüğümü söğütten
Ki, gök gürlemesi bende : Her yer çınlar çığlıktan
Nasıl olmuş kimse bilmez, düşmüşüm değnek attan
Gene de o atı ben -bu atlara değişmem.-

Kuş sekip çember çeviren, aydedeli çocukluk
Gün güneşli geçmedeyken bir ağlayıp bin güldük
Bir de baktık: Kalem olmuş bizim söğütten düdük
Delişmen bir öğrencilik... -Sevdalara değişmem.-

O gün bu gün okullarda okur, Âdem, değişir
Tarihin şu saatinde öz kardeşler döğüşür
Söyle ey Pir Sultan türkü, Yunus can, bu ne iştir?
Genç ölümler çiçeklenir... ,-Kalanlara değişmem!-



OSMAN ŞAHİN

YAŞAM ÖYKÜM:

1938 yılında Mersin'in Aslanköy'ünde doğdum. Çocukluğum «yoklar yurdu»nda geçti desem yalan değil. Ailem kalabalık. Babam çiftçiydi. On üç kardeşiz. Çobanlık yaptım. İlk öğrenimimi köyümde, orta öğrenimimi Dicle Köy Enstitüsü'nde tamamladım. Kitap tanıyıp okuma beğenim ilk oralarda gelişti. Sonra, Siverek'te, Fırat yöresi âğa köylerinde öğretmenlik yaptım. Okul, araç - gereç yoktu. Âğa'nın, konukevi olarak kullandığı yerdamında öğretmenlik işini sürdürdüm. Unutulmaz anılar, gözlemler edindim. Sonradan, «Kırmızı Yel»le, «Acenta Mirza»da öyküleştirmeye çalıştığım insanların çoğunu ilk oralarda tanıdım. Daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü beden eğitimi bölümüne girdim. Malatya ve İzmit'te yıllarca öğretmenlik yaptım. Şimdi aynı görevimi İstanbul'da sürdürmekteyim.

Meslekî bazı yazı ve denemelerim ilk Malatya dergi ve gazetelerinde yayınlandı. Yazı yazmayı ciddi olarak daha sonra üstlendim. Bir roman denemesiydi bu. Köylü çocuğu olarak köyü - köylüyü değil, kenti ver-

inekti amacım. Ama başaramadım. Kalem tecrübem yetmedi. Sonra öyküye yöneldim. «Kırmızı Yel» ilk yazdığım öyküdür.

Öykülerimi, işçiler, yoksul köylüler, küçük burjuva emekçileri ve aydınlar adına yazıyorum. Onlarca okunsun, izlensin, eleştirilsin istiyorum.

SANAT ANLATIŞIM:

Sanat anlayışım, çalışanlardan, hakları yenilenlerden yanadır. Bugüne değin yazdığım öykülerde Güneydoğu ve Toros bölgesi köy emekçilerinin yaşam gerçeklerinden kesitler vermeye çalıştım. Görevim, bundan böyle bu çizgiyi köy - kent - kasaba ayrımı gözetmeksizin yeni boyutlarla sürdürmeye çalışmaktır.

ESERLERİ:

Ö y k ü : Kırmızı Yel (İS7D, (1976), Acenta Mirza (1974)

YAZDIĞI YERLER:

Cumhuriyet Sanat Eki, Yeni Dergi, Yeni Ufuklar, Asyalı, Yedinci Sanat, Yarma Doğru.

KAYNAKÇA:

Y a z ı l a r

- Ahmet Koksall: Fırat Yöresinden Hikâyeler, Yeni Edebiyat - 1971
Tomris Uyar: Hikâyede Olay, Yeni Edebiyat, Temmuz - 1971
Mehmet Selim : Kırmızı Yel, Gelecek, Ağustos - Eylül - 1971
Altan Koloğlu : Fıratın Olam, Yeni Dergi, Temmuz - 1971
Ömer Faruk Toprak : Kırmızı Yel İçin Bazı Notlar, Yeditepe, Eylül - 1971
Erol Çankaya : Osman Şahin'in «Kırmızı Yeli, Yeditepe, Eylül - 1971
Şevket Bulut: Kırmızı Yel, Adımlar Sanat Dergisi (Erzurum),
Mart-1971
Ruşen Hakkı: Kırmızı Yel Sözlüğü, Yeditepe, Temmuz - 1971
Lütfi Kaleli.: Kırmızı Yel, Sebat Gaz (Malatya), Nisan - 1971
Ruşen Hakkı: Kırmızı Yel, Sesim Der. (izmit), Ocak- 1972
Mehmet Ergün : Osman Şahin'in Hikâyeciliği, Yeni Ortam, 31.10.1972
Kâmil Atasoy: Osman Şahin'in Hikâyeciliği Üstüne, Yeni Ortam,
13.12.1972
Adnan Binyazar : Kırmızı Yel ve Osman Şahin, 1973 Sinan Yıllığı,
İst: 1973
Selim İleri: Osman Şahin'in Öykülerinde Sevecenlik, Yeni Ortam,
Ocak - 1975
Ruşen Hakkı: Korkunun Getirdiği, Yada «Acenta Mirza» Yeni Ufuklar,
Mart-1975
Taylan Altugr: Ağam Zengin, Paşam Zengin, Yeni Ortam, Mart-1975
Ahmet Uysal: İki Öykü Üstüne Düşünceler, Yeni Ortam, 19.3.1973.

Hasan İzzettin Dinamo: Kırmızı Yel, Yeni ortam, Nisan - 1975
Mehmet Bayrak : Osman Şahin'de «Ağa ve Maraba Milleti», Birikim,
Nisan-1977
Adnan Binyazar : Osman Şahin'in Öykü Dünyası, Öykü, Haziran-1975
Erdal Alover : Acenta Mirza, Militan, Şubat - 1975
Mustafa Balel: Osman Şahin'de Doğa - İnsan İlişkisi, Öykü, Haziran-1975
H. İ. Dinamo: Acenta Mirza, Cumhuriyet, 14.9.1976
Necati Güngör : Osman Şahin'de Anlatım Temeli, Öykü, Haziran - 1975
Erol Çankaya: O. Şahin'in «Acenta Mirza»sı Önemli Öykülerle Dolu;
Politika, 6.2.1976

Ö z e l S a y ı

Osman Şahin Özel Sayısı, ÖYKÜ, Haziran, Temmuz - 1975

K o n u ş m a l a r

Doğan Hızlan : Osman Şahin'le Konuşma, Yeni Gazete, 9 Mart 1971
Adnan Özyalçın : Hikâyemizde İki Yeni İmza, Cumhuriyet Sanat Eki,
Nisan-1971
Ruşen Hakkı: Osman Şahin'le Konuşma, Sesim Der (İzmit), 1972
Rıfat Sezeralp : Osman Şahin'le «Kızgın Toprak» Filmi İçin Konuşma,
Yeni Ortam, 20 Ocak 1974
Engin Ayça: «Kızgın Toprak» Filmi İçin Açık Oturum, Yedinci Sanat
Celal Özcan : Osman Şahin'le Konuşma, Öykü, Haziran - 1975

OSMAN ŞAHİN'İN ÖYKÜCÜLÜĞÜ VE «KIRMIZI YEL»

Y a z m a y a Y ö n e l i ş :

1970 TRT ödülleri köy kökenli ve Köy Enstitüsü çıkışlı iki sanatçı çıkardı ortaya : Ümit Kaftancıoğlu ve Osman Şahin.

Aslında Kaftancıoğlu'nun yazım çalışmaları çok daha öncelere, 1960 öncelerine dayanıyor. Ancak bunlar, Kaftancıoğlu'nun adını duyurmaya yetmeyen küçük oylumlu çalışmalar genellikle. (İlk öyküsü 1954'te Varlıkta yayımlanıyor).

Osman Şahin'in durumu Kaftancıoğlu'ndan farklı. Onun, yayımlanan ilk sanatsal ürünü «Kırmızı Yel»in yayımı ödüllendirilmeden sonraya rastlıyor (Cumhuriyet Sanat Eki, Nisan - 1971).

Aslında Şahin, sanat dergilerinde adına az rastlanan bir öykücü. Nitekim, Kırmızı Yel'den sonra, bir bölümü «Acenta Mirza»da

yer alan dört - beş öykü, bir de kısa röportajla gözüktü. (Toroslarda Sinema Çerçileri, Yedinci Sanat, Kasım -1974).

Osman Şahin'in az yazması, sanıyorum «titiz bir yazıcı» olmasından kaynaklanıyor. Kendisiyle yapılan konuşmalarda, kendisi de belirtiyor bu özelliğini zaten. Yazmayı, «kalem - kağıtla düşünce arasında süresiz bir cebelleşme» olarak tanımlayan yazar; «onbeş, yirmi kez yazılıp yırtıldıktan sonra hikâye ortaya çıkar bende» diyor.

Ürünlerinin kaynağı, vermek istediği:

Osman Şahin köylülükten gelmedir; hem de köylülüğün tabanından... Küçük bir çiftçi ailesinin 13 çocuğundan biri. Şahin, ailesini yaşamaya güvenci olmayan «kıraç kepirlerdeki domates fidanı» na benzetiyor...

Çocukluğu Toroslarda geçiyor, çobanlık yapıyor. Kısaca «yoklar yurdu»nda geçiyor ilk yılları. İlkokulu köyünde bitirdikten sonra, çoğu köylü çocuğu gibi kurtuluşu Dicle Köy Eristitüsü'ne girmekte buluyor. «Kitap tanıyıp okuma beğenim ilk oralarda gelişti. Harflerin birer arı gibi beynimi kovan tutup tatlandırıldığı o yılları unutamam» diyor.

Enstitü bitimi Siverek'te, Fırat yöresi ağa köylerinde ağır koşullar altında öğretmenlik yapıyor.

İşte, ağır koşullar altında sürdürdüğü bu öğretmenlik döneminde edindiği gözlemler, izlenimler, duygular bir anlamda Osman Şahin'i Osman Şahin yapan Kırmızı Yel ve Acenta Mirza'daki öykülerin önemli bir bölümüne kaynaklık ediyor. Şöyle anlatıyor öykülerinin kaynağını kendisi :

«(Toroslarda geçen çocukluğum dışında), öğrencilik, öğretmenlik dahil, ömrümün on üç, on dört yılının da Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da geçtiğini belirtmeliyim. Bu yaşam bende unutulmaz izler bıraktı. O yöre insanların dilini, töresini, yaşayışlarını, her türlü değer ve kültürlerini tanıma olanağı verdi. Acı - tatlı bir takım olaylara tanık oldum. Ayrıca, gözlem ve duygularımı tazelemek için hikâyelerime kaynaklık eden yörelere gezi yaptığım olur.» (*)

(*) O. Şahin'in çeşitli alanlardaki görüşleri için bkz. Celâl Özcan :

Osman Şahin'le Konuşma, Öykü, Sayı : 2, 1975

Öteki enstitülü sanatçılarda gördüğümüz iki yanlı zorunluluğu Osman Şahin'de de görüyor, buluyoruz.

a — Bilincindeki birikimlerin çıktığı, yetiştiği ortamdan kaynaklanması,

b — Edindiği verileri biçimlendirerek yeniden onlara ve öteki emekçi sınıflara ulaştırma isteği.

Yani eylemsel ve düşünsel yanı olan bir zorunluluk. Aslında düşünsel zorunluluk, «sorumluluğun» ta kendisi. Şöyle diyor Şahin :

«Öykülerimin 'benim insanım'ca okunmasını istiyorum. Benim insanımca derken, işçileri, yoksul köylüleri, küçük burjuva emekçilerini ve aydınları kastediyorum. Çünkü öykülerimde, ezilen, horlanan, içinden çıktığım o insanlara gönül verdim ben. Onların kimliklerini belirlemeye, kaleme çekmeye çalıştım. Sızılarını yüreğime ağır yük ettim.»

Ş a h i n i n t a v r ı :

Yazmayı, «bir eylem, bir sorumluluk» olarak gören sanatçı, öykü yazıcılığına daha bir Önem yüklüyor. Şöyle diyor Şahin :

«Öykü yazmanın, öykü işçisi olmanın başlı başına bir görev, bir yürek işi olduğuna inanıyorum. Öz'ünden getirdiğin sese, yaşantına kulak verdiğin kadar, tavrının ne olduğunu, kalemini kimlerden yana vuracağını da bilmek, belirlemek zorundasın. Saf tuttuğun yer, eğer çalışanların, yani halkının yanıysa, sanatını onlar adına araç yapacaksın, bu kez onun geleceğe dönük istemleri ne yöne, bileceksin. Kısacası sorumluluk duymak, soylu olmaya çalışmaktır yazarlık. Burada soylu olmaktan kastım, halkının yanında olmaktır. Üretici güçler yararına devrimci kültür kavgasında yer kapmaktır.»

Aslında her sanatsal ürünün kendine göre önemi var, zorluğu var. Öykü yazımındaki teknik zorlukları kabul ediyorum. Dörtbaşı bayındır bir öykü yazmak, çoğu kez roman yazmaktan da, şiir yazmaktan da daha güçtür. Ancak iş vuruculuğa, etkilemeye, yürekliliğe gelince; sanıyorum bu açıdan en etkin ürün şiirdir. Aslında bu etkileme özelliği biraz da şiirin biçimsel yapısından geliyor. Sözelimi düşünceye eşlik eden ses vb. öğeler gibi.

Şahin, «üretim açısından, kenti yazarken, köyü - köylüyü, köyü yazarken de kenti iyi tanıyıp bilmek» gerektiğini belirterek, bir başka yerde öykü yazıcılığındaki tavrını şöyle koyuyor:

« (...) Yaşanan acıyı, yanlışlığı dillerken, aslında ne yapılması, nasıl yaşanması gerektiğini de okuyucuya sezdirmek, böylece emeklerine kimlerin hile soktuğunu, rahatlıklarını hangi güçlerce çalındığını ele alıp sergilemek, kültürümüze taşımak baş görevim olacaktır.»

K o n u l a r ı :

Kırmızı Yel: Yaman mı yaman bir yoksulluk. Ekmeğini, bir - iki parça tarlanın, birkaç baş hayvanın -o da varsa- tırnağına bağlayan insanlar... Kökten kırılmamak için, «kuru kursak hatırı» bir lökmarım peşinde koşturanlar Midesiyle dalaşıp durmaktan, kendini dinlemeye zaman bulamayanlar.

İşte böyle sefaletin doruğuna ulaşmış insanları öyküleşttriyor Kırmızı Yel. İçinde bulunduğu dirlik kavgası yüzünden kendini dinleyemeyen, dinleyemediği için de dinsel - töresel koşullanmaya bağlı duygularla ve elyordamıyla hareket eden, kurtuluş arayan Muğdetli'li Resul'a, Resullara kızmıyoruz, «Cenabı Allpha kanının,hasını» akıtmasını salıklayan şihları yarattığı için Tgnrı'ya şükreden Resul'a kızmıyoruz. Ona yolgösteren Şih'a, onu yargılayan yargıca, yar, gıçtan da öte düzene kıztıyoruz.

«Kardaş bura garibanın yeridir
Van'dan öte, Hakkari'den beridir
Ortaçağın ötesinden geridir

Düzenler utansın, çağın suçu ne» diye boşuna dememiş halk ozanı femeli...

Evet, bilerek bilmeyerek kendini yargılayan düzenin yüzüne, tüküre tüküre savunmasını yapıyor Muğdetli'li Resul...

Önemli bir gerilim sağlıyor Kırmızı Yel'le.

Kitapta aynı oranda gerilim sağlayan öykülerden biri de «Fırat'ın Cinleri».

İlkel toplum düzeninin ilkel bir işleviyle karşı karşıyayız Fırat'ın Cinleri'nde... İlkel tedavinin yarattığı sonuçların yanı sıra, geri top-

lumdakikadınlık dramına da tanıklık ediyor bu öykü. Yazarın, kadın dünyasına, feodal kültür değerlerine tanıklığını belgeleyen bir öykü bu. İlginç buluşları, özgün anlatımıyla önemli bir çizgiye ulaşıyor O. Şahin bu öyküde.

O yöre insanının yaşam felsefesinin kimi zaman bir tek cümlede özetlendiğine tanık oluyoruz.

«Yani ki marabayam. Felek bizim defterimize bir geçimlik arvat yazmıştır.», (s. 75)

Şahin özellikle kapitalizm öncesi feodal ilişkiler içinde ömür tüketen «maraba milleti»ni dillendiriyor, sergiliyor. Yalnız bunlar değil, doğal olarak, feodal kalıntılar da var ortada. «Ağa milleti»nin doğal oportünizmi ile «maraba milleti»nin buna karşı geliştirdiği savaşın türü içice, yanyana, en tipik görünümüyle yansıtılıyor. Bu bakımdan tarımsal mücadelenin ıllıklığı, dirlik kavgasının çetinliğı yanında, feodal ilişkilerdeki gerilimi de çok güzel koyuyor ortaya «Fareler».

«Velâkin, Ağamın ilk kurşunu kalçama girmiştir. Baktım ziyansızdır. Etim tutmuş kurşunu. Ardından ikincisi gelmiş ahha burama. Anlamışam ki kanım akey, camm gedecek. «Ula Feyzo» dedim. «Ölürken bari bir poka yara!..» İşte o zaman, ben de çekip, Ağamı vurmuşam Begim... Kör şeytan, O ölmüştür, ben yaşamışam... Kara yazı...» (s. 61)

«Odun», büsbüyük sorunlar içinde ufak tefek sorunlarla uğraşan, dırdırlaşan yanlış zihniyete tanıklık ediyor. Sınıfsal bilinçten yoksun, asıl düşmanı göremeyen insanların kısır döngüsünü vurguluyor. Ötekilere göre zayıf kalan bir öykü bu.

Kitaptaki zayıf öykülerden biri de «Kurt Avı». Feodal düzenin üst yapıdaki tipik bir görünümü «Kurt Avı». Ağalarınca, kendilerine yeğlenen kurdun peşine düşen «maraba milleti»nin bir başka acıklı güldürüsü. Sağlıktan uzak ilkel koşullar altında hastalıklarla cebeileşen insanların durumu da işin başka yanı..

«Opolotli Gardaş», feodalitel zihniyetin ölçütlerinden birini veriyor : Adam öldürmenin olağan ve doğal sayılması.

«Nedir, nolmuş? Hem ben siftah adamı ilk burada vurmamışam. Dağda, bayırda Ağaya - kanuna yamaç çıkkanı yeri gelmiş vurmusam.. yeri gelmiş vurdurtmuşam.» (s. 26)

«Bedvanlı Zülfo», yaşamları sel ile yel arasındaki insanların açmazını öykülüyor. Yazar, feodal düzenin pekçok kuralını getiriyor bu öyküde. Bu kurallardan ikisi, öykünün ana tezini de aşip öne geçiyor, taşıdıkları bildiri bakımından.

Bunların biri, değişik ideolojilerde değişik biçimlerde yorumlanan «eşkiyalık» konusu. Öykü bütünüyle bu konuda bir muhtıradır beneye. Sorun, Zülfo'nun şu sözlerinde odaklaşıyor:

«Züfo, sağ omuzunu tuttu. Ağrıyordu.

— Ciğer tüketme Aney, diye söylendi. Bu bizim felek yazımız. Emme sızılarım bir çekile!.. Bu işin başı Museyip Ağadaysa, sonu da bende. İnadım inat ki, huyum da Fırat... Fikrim gelmiş ki ada getti. Geder ya!.. O vakit, öküzüm ineğim alana helâl. Dalıma asacağım bir mavzer. Eşkiyaya karışacağım. Hele bir sızılarım dine..» (s. 33)

Bağdo kadının şu sözü de, sorunu temelinden kavrar niteliktedir:

«Ver mahkemeye. Daha da olmadı, çık eşkiyaya...» (s. 34)

Siirt yöresinde bir süre ilköğretim müfettişi olarak çalışan Behzat Ay da, Gündoğusu'yla bu soruna önemli aydınlık getiriyordu.

Koyduğu kurallardan ikincisiyse, «köylü - ağa - kasaba bürokratları» arasına çektiği ilişkiler çizgisidir. «Köylü gözünde hükümet» konusuna da önemli açıklık getiriyor.

«Kırmızı Yel» ve «Fırat'ın Cinleri» yanında, önemli gerilim sağlayan üçüncü güzel öykü bu..

S o n u ç :

Tüm bunlardan sonra, Osman Şahin'in öykücülüğü üstüne söyleyeceklerimi şöylece noktalamak istiyorum :

a — Osman Şahin, konularını genellikle kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin (feodal ilişkilerin) egemen olduğu bir kesimden alıyor (Doğu ve Güneydoğu Anadolu).

b — Öyküler, konu edinilen toplumsal ortamın yoğun çelişkilerinin çarpıcılığı, vuruculuğu üstüne yaslandırılıyor. (Bu özellikleriyle B. Yıldız'a çok yaklaşıyor).

c— Sanatçı, toplumsal gerçekleri olduğu gibi değil; işleyerek, yönlendirerek veriyor. Şöylece önemli bir gerilim sağlanıyor. Öğreticilik ve Yönlendiricilik özelliğiyle S. Ali'ye benzer.

ç — Ele alınan sorunun büyüklüğü ya da küçüklüğü, öykünün etkileme gücünü doğrudan etkiliyor. (Odun ve Kurt Avı öykülerinin zayıflığı buradan kaynaklanıyor).

d — Öykücüyü ikinci kitabı «Acenta Mirza»da iki yanlı bir tavır değişikliği içinde görüyoruz. Bunların birincisi belirgin, ikincisi yüzeyseldir henüz.

1 —Yerel dilden, yazı diline (açık anlatıma) dönüş,

2 — Kırsal kesimde giderek beliren değişimi -ki Şahin'in işlediği yörede" üst düzeydedir bu - «kır- kent» bağlamı içinde ele alma. (Âcehta Mirzö'daki gibi).

KIRMIZI YEL

Fırat"ın olam, akam akam durulam.

Sekin olam karış karış yarılam.

Biz, oralarda sıçmayı unutmuştuk Hakim Beg. Yiyeceğimiz yoktu ki bokumuz beslene. Kıtık dişini bize geçirmiştir yanı. Güneşimiz buluttan çıkmazFelek, göğülen yerin arasına germiş canımızı. Gene de gevrek çilemiz kopmaz ortadan.

M Hakim Begimiz, sen bili misen kırmızı yel nedir, ne değildir? Ben anlamışam ki bilmiysen. Bizim Muğdetli'yi çok sever oldu mübarek. Eski-lerde esmezdi emme, musallatı iki yıldır çökmüş, tepemize.

Şimdilik ben, lâfın dabamndan başlayam da üstünü tireye kurban.

Ekmeğin tohumunu toprağa atması heç zorumuza getmiy. Kış tükenir, toprak, çimini pür gibi vurur yüzüne. Ekin olmaya yüzü yakın... Başlar gardaşlanmağa. Bir kökten bir tutam sap çıkıy. Zaten sekilerimizin huyuna kurban. Aldığı emanete hıyanatlık etmiy. Ekinin kökü olur safi kamış*. Sıpayı çeksen, gösetmez oliy. Gayrı tasanın kendi durmaz bizde. Sevinşiriz ki, mahsûl berâkâtı tuttu diye. Bizde kursak var da hayvan kısmında yok'mu belliysen? Onları ki samanına, bizimki tenesine ansır.

Kelleleri, teze kılçığını gösterir; besbelli arkasından çiçek uçuracak. Ardından tenesi de sütlenecek. Gün olur dervan döner, bildircinların ötme zamanı da gelir... Ula bir de döner bakarık ki, kırmızı yel esmeye başlamış. Hele sen sor ki, sebebi nedir? Vallah bilmemiş heç kimse sebebini. Nerden besleniy, gözü nere, heç bulmamışık. Solak solak üfürüy ki Beg,

ben nassıl anlatanı. Harman tozu gibi ince sıvanıy, tozuna değmedik yer kalmaya.

Ahan kıtlığı o yel, kendi içinde taşıy ha. Bizim hökümümüz öyle olmuştur. Bir kere ekinin yarpağı oliy sersefil. Kırmızı küfe kesmiş **gibisine**. Yapağının üstüne canlı konan sinek, ölü kaliy. Şıra tökülmüş gibi, sanırsan, sakız ha. Başaklar köreliy. Tanesini havaya savuriysan, boş havayı delip de düşemiy. Bakmışsan yelle bir olup savuşmuş.

Biz heç biçmeyiz böyle ekini, Hakim Beg. Neden dersen, tohumunu bile geri vermez. Eline, harman dibinden başka ne geçer belliysen kurban?

Simdik sen gene şorkine, bu hal, kaç yıl kalmış başımızda? İkki yıl, Begimiz, ikki yıl. Muğdetli'de durulacak günümüz azalmıştır. Herkes canını atiy, Sivereğ'e, Helvan'a... Essah işin kendini ariyle. Emme, ben Muğdetli'den göçmemişem. Simdik hakçası budur. Kabiristanımızın yeddi kat toprağı benim atlarımlan karılmış. Nassıl birakam da, gidem?

Açlık, canı yanında taşıy. Yakıştırmam yürek soğutmasın emme. Hûda, can taşıyanın bir tepesini, bir de kışını delip koyvermiş. Tepeden lokma sokiysan, altından fişkı çıkıy. Demen odur ki, lokmaylan bokun arasını Cenabı Allah, yiyecek için yaratmış. Öyle değil midir?

Dedik, «Ule içimizde kalem bilen,gören var. Sivereg Hökûmatına, Urfa Hökûmatma name yazak, duyurak halımızı. Belkim bir arkalayanımız olur. Sivereğ'in Hökûmatından bir dayıra adamı gelmiştir, yel zamanı. Adına Müvendiz mi, ne deyiler. Dışarıda atımızı, içeride çulumuzu çekmiştik altına. Mahsulâtı bir eyice gezdirip, gözüne göstermişik. Ekinimize bakıp demiştir ki, «Bu kırmızı yel değildir...» Durakalmışık. Veell... deyikine; «Bu kınacıktır...» Eyi, Müvendizimiz, senin dediğin ola. Çarası ne? Demiş, «Hökûmata duyurma vaktiniz gecikmiş... Süvalinizin çarası simdik yoktur. Bir iki sene sekilerinizi ladasa koyasız ki dinleneler. Mirkobu kınla...» O vakit de bizim hesabımız tükenir, kökten kırılırık, demişik. **Gene baş** sallayıp deyi ki; «Ben bir de Hökûmatın ekin dayırasına rapor yazam. Size belkim tohumluk tene verirler..» Ula be Allahın adamı, sen gendi Hökûmatıym adamısan. Duyurmana hacetin ne?

Velhasıl, Hökûmatın gücü, koltuğumuza ağır taş, koymuştur. Ne yapak? Kışın önü görünmeye başlamış. İçeri dara, dışarı kara kesecek. İçimizin havası zatan kelleşip duriydi Hakim Beg.

Vallah kurban, biz çok ot yemişik. Eskisi oliy, acısı oliy. Tuza bas, elinde ovcala, ye. Bazı bazı Fırat'ın balığını da kollamışık .Emme kışları, kolayı yoktur, Fıratın. Çok boğulan olmuştur. Ademoğlunun gene dili var, konişi, ya davarımız, sığırımız ne yapa? Derisiylen kemiği arasında etleri durmaz olmuştur. Bizi sorarsan karnımız kursağımıza değmiş. Açlık meğerkim bizi ne çok aramış da haıbanımız yokmuş. Dilimiz demiş; ula şu hayvanları kes kes, ye... Kıyametin ucu görükmüş. Heç olmazsa eti kursağını, gönü ayağını ılıştırır. Olmiy, Hakim Beg, olmiy. Ekmeğimiz onların tırnağı ucunda. Biz her dayım helâli Öperik...

Ben sebep olarak t fengimi satmışam. İçim b z lm şt r. Rahmetli babam, bana kaç kat söylemiştir ki «Satmayasın...» diye .Açlık Babamı geçmiştir yanı...

Köyün değirmanı vardır, Fırat'ın kenarında. Buğday  ğ tmeyi unutmuştur. Taşın dönüşü nohut ilen mercimeğe ayarlanmış.

P t rge'de, Gerger'de mısır koçanı bol ollydi. Her bir çuvalına vermişem, bir tilki posti. Getirmişem yüklerle... Hele sor ki, yalnız sen mi getirmişsen? Ben değil, Muğdetli'de herkes getirmiştir.

Hakim Begim, sen bilir misen koan ekmeği ne tattadır? Ben anlamıgam ki bunu da bilmiysen. Bak onu da anlatam: koçanı tokmaklan ezm şem. Muğdetli'de herkesin işi olmuş koan ezmek. Güneş doğar, bakar biz koan ezerik. K t k t. Batarken döner bakar ki gene biz koan ezerik. Taham değil emme, kuru kursak hatırı. Ezilecek, ezilecek... taşın di-beğinde d ğ lmesine sıra gelir. El değirmenlerimiz döner, otuz iki damarımız kiriş olmuş açlıktan. Yanağımız ele gelmiy.

Koan  nu diri oliy, hamura gelmez. Hele tandıra tav heç olmaz. Arvadım, nohudunan mercimek katmıştır. Süpürge tohumu da tuzu **bi-beri**. **Isırganla**, **yonca**, yarpız otu kaynatıp, suyunu sıkmıştır, otunu hamuruna atmıştır. Sebebi, hamuru eyi tuta,ele gelince dağılmaya. Hamurun rengi olmuştur safi yeşil. Tandıra almışız. Ekmeği olmuştur kapkara. Tadı yavan, tuzlu. Ağımız, damağımız cılk yara olmuştur. Puturak iğniysen sanki. ağalarımın ağzı hepten ulmuş... Puturak ne mi? Sen heç dağbayır g rmemişsen mi Hakim Beg? Dikendir ha diken...

Kabiristanım:-?, kazmaylan küreği yanında tutmuştur. Açlık, bizim Muğdetlinin ağalarını almıştır ilkin. Sonra sırasını getirmiştir ihtiyara, d şk ne. Öyle bir işi ki, komşu komşuya kabirde yardım edemez olmuştur.  nk m, herkesin birer - ikişer  l s  ard - arda gelmiştir. şükür siye. Allah bir dileğimizi bol vermiş.  l  yumaya suyumuz kıt değil. Fırat, başımızın ucundan akıp gedi.

Benim kirvem vardı, adı Hamza. Simdik rahmetli olmuştur. Onun adını  perem. Bana demişler ki bir gün, «Hamza damında yatıy, hastadır...» Getmişem yanına. Kirvem ağzında tükürüğü büyümüş. İstifra ediy ki, yeşilin  l sı... Teni alaf kimin yaniy, Vay kirvem, bu halini nereden almışsan? diye sormuşam. Deyi ki, «Baldıran kökü yemişem...» Hamza, bu meredi biz de yemişik... Sendeki başka hâl olmaya? Baldıranı sıcak k le g mmeden mi yemişsen?.. He kimse arayıp bulamamıştır sebebini. Ne mal m, gelincik kökü yemediği, belki de ağulu haşarat yemiştir.

İlkin okunmuş tuzlu k l yalatmışam. Sonunda, samanlıktan kırk ayak bulmuşam ,ezip, suyunu iirmişem. Gece bırakıp, sabah gelmişem ki kirvem Hamza, yoktur. Ula Hamza, nere gettin?...

İkki kış, böyle geçmiştir üstümüzden, Hakim Beg. Tezeğimiz ataş almıy, bulguru unuttuk, kazanımız kaynamıy. Bir de gördük ki bir tutam canımız, göğsümüzde sıkışıp, kalmıştır. Başımız avlamıştır, kellikten. Gırtlak

yoksullayınca tepemizdeki saç bilem almiy. Emme velâkin arvadımın karnı iki de birdümbek gibi kabariy. Ula, kızılkurt duta seni, nedir böyle üstün kuru, altın şişiy? Deyi ki; «Senin sidiğindir, ha!..»

Ora çarpıldık, bura çarpıldık, sonunda gene imdadımıza Şih yetişti kurban.

Şükür siye, sekkiz tene çağamın heç birisi telef olmamıştır emme, gene de muskasız insan, susuz baliğa benzer, Hakim Beg. Baktım lokmamız cip azalmıştır, hem canlar, hemin de torpağımız için bire karşı iki muska yaptıranı, dedim.

Uzak yollar çekmiş, beni. Elimde bir kese buğday tohumu. Şihlara okutam da öyle ekem, dedim. Zülkefil ziyaretma varmışam. Şihim adı Feytullah'tır. Duası ulu, tılsımı minareyi aşar. Ayak tozunun yetimi olanı onun. •Ziyafatın önü ardı mahşeri toplamış kendine. Derdini çeken gelmiş, kimin cini varsa düşe...

Şihim, sakalına kına çekmiş, gözüne sürme. Ben, ezelden zeynine ayan olmuşam. Örgenmiş, adımı. «Resul'du senin adın değil mi?» diye sormuştur. Hemin vallah, hemin billah çok sevmiştir beni. Karşısında ruhum dumana tutulmuştur. İçime sıcak sıcak bir şeyler akmıştır. Başımın üstünde abdest tasını gezdirmiştir, üç sefer. Gövdem düşünemez olmuştur. Ahi-retin korkusu bedenimi sarmıştır. Sormuşam; yelin hikmeti; nedir? Tenimiz kanı unuttu. Açlıktan iligimiz kurudu. Demiştir ki; «Emeğinize fesat saçanınız büyük. Tüm ümmet tövbeden yana kısırlık etmiş. Hele sen, Resul adınla, adı verilene çekmişken, sadaka ahdini unutmuşsan...» Dilini öperem Şihim emme, bizim rızkımız hep böyle parça - pünçük mü gelecek? Düşünmüştür ve de ağlamıştır. «Göriysen, ne hale geliyem, yüzüyüzden...» demiştir.

Tohumun içine ziyaret torpağı katmıştır. Dizinin altında bir gece bekletmiştir. Söyleşi şu ki «Yelin aslı tenenin içindedir.» Avucuna kırk tene sayıp, bunları tişiylenkırıp yemiştir. Sonra, «Açlık yorulmuştur... Zahirin çok olacak. Abdestsiz ayağını sekine, avucunu kesene değdirme. Yeddi kere tarlana etraf dolaş, ortasında namazını kılasm. Hiçap etme. Rahmet gırtlığınızdan geçecek... Yalnız, Cenabı Allah'a kaniyin hasını akıtasın...» demiştir.

Dönmüşem Muğdetli'ye. Bakam görem ki, damda ölen - kalan yok. Anlamışam, şihim kölgesi üstümde... Şükür şihleri yaratan Allah'a Hakim Beg.

Tükürmüşem avucurna, geçmişem sekimin bâşma. İşimin ucunu. eyi beslemişem. Hem güz çifti koşmuşam, hem yaz. Sana nassıl anlatam... Bir ekin olmuş... Sanırsan ki azmış. Yağmur üstten, torpağın kendi alttan ekinin boyunu çekiyle. İkisinin üsiyeti bir tutmuş. Fırat gibi taşmış tarlamda. Yılan girse sökmez olmuş. Sapından tut, başağıylan adama dayak çeksen çekilir. Muğdetli'de ekinin tümü böyle. Kırmızı yel haşa huzurdan bok yemiş. Tırpanı vurmuşam ekinin beline. Bellersen ki Fırat'ın kenarında kamış biçiysen. Hışır hışır...

Ambarımız, kuyumuz safi buğdayları dolmuş. Harmanın bilem hakkını bırakmışam, kurt - kuş gelip nasiplene. Karıncanın, sıçanın ocağına pençe pençe tene tökmüşem. Tüm mahlûkatın karnı doymuştur yanı Hakim Beg. Emme, şımının benden istediği, kanın hasını da unutaıamışam ha!

Düşünmüşem, düşünmüşem, ula, bu kanın hası ne ola ki? Nassıl bir can alam ki, Allah'ın adına boy çıka? Malımın gücü yetmez buna. Külahımı, önüme alıp, düşünmüşem. Kaç sefer akıl sökmüşem. Zeynime kanım çıkmağ olmuştur. Ahiretin gölgesi zatan beni almış altına. Bir gün oturu-yam damımın önünde, Arvadım çağasını emziriy. Diğerleri oynaşıyler. Emişen çağamın adı da Hamza'dır. Kırvevin adını koymuşam. Arvada demişem, ula, bizde çağa sürriylen. Biri eksilse diğerlerinin gölgesi var. Ha Fırat almış birini, ha açlık... Allah, dar zamanımızda azrailini bize göstermemiştir, istese, tümünü bir solukta yerle bir etmez miydi? Arvadım demmiştir, «Hee, özün doğru söyliy» Oyleysem Hamza'yı ver, kurban edem. Arvadım çalındı. «Essah mi konişiysan?» Dedim, hee... Cuvap vermiy. Yüzü kırılmış. Ağlamasını da getirmiş. Vermişem köteği beline beline. Sövüşmenin tümü ona olmuştur. «Ula, Allahtan kork, kıtlığın zamanı geldiğinde sen dememiydin, şunlardan bir kaçının sofradan boğazları çekilse. İşin gücün ne, pok yiyen, gene doğurursan. Sidiğimi, Allahtan ne hakla sakınıysan?...»

Kapmışam kucağındaki uşağı. Bir gün aç, bir gün susuz komuşam ki kursağındaki dünya malı eriyen. Değirmanm suyundan abdest alıp, çimdirmişem. Harmanın ortasına çekip, namazını kılmışam. Gözünü bağlamışam. Hizasını kibleye verip, bıçağı.ını çalmışam, Hakim Beg...



SELAHATTİN ŞİMŞEK
(1928 - 3 Mayıs 1960)

S. ŞİMŞEK ÜSTÜNE BİRKAÇ SÖZ

Köy Enstitülerinin yetiştirdiği büyük bir yetenektir Selahattin Şimşek. Daha ilk çalışmalarından itibaren ilgi çekmiş, özellikle Varlık'ta yayımlanan «Köyden Sesler»le ilgiyle okunur olmuştur. Kısaca Enstitülü Yazarlar Kuşağının önde yazarlarından biri olmaya adaydı.

Ancak olmadı. Zaman bu olanağı vermedi kendisine. Ağır koşullar altında sürdürdüğü görevine giderken Zap ırmağının sularına kapılıverdi!. Cesedi bile bulunamadı. Onun ölümü ile ilgilenenler, bunun «esrarengiz» bir ölüm olduğunu anlayacaklardı sonradan. Çünkü bazı feodal kalıntıların ve işbirlikçilerinin adı kariör olmuştur bu ölüm. Resmi açıklama, onun ırmak sularına kapıldığı yolundaydı. Ancak, söylediğimiz gibi hâlâ kesinlikle aydınlanmış değil bu «esrarengiz ölüm».

Şükran Kurdakul'un «Şairler ve Yazarlar Sözlüğü»nde yâzcr hakkında şu bilgiler verilmekte: «Yazar (1928 - 3 Mayıs 1960). Orta-öğrenimini Pazarören Köy Enstitüsü'nde (1944), yükseköğrenimini uzun süre ilkokul öğretmenliğinden sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nde tamamladı. Hakkâri bölgesinde ilköğretim müfettişliği görevindeyken zap suyunda boğuldu. Hakkari Dedikleri (izlenimler -1960), Köycü Oktay (çocuk romanı -1961,1965) adlarında iki kitabı var.»

Bütün çabama karşın Şimşek'in ayrıntılı 'yaşam öyküsü'nü ve 'sanat anlayış'ını edinemedim. Ancak her bakımdan onun da öbür kuşakdaşı yazarlardan pek ayrılmadığı bilinmektedir. Ayrıca, ölümü üstüne yazılanlar arasında aşağıya aktardığımız eşi Mahizer Şimşek'-in yazısı konuyu epeyce aydınlatmaktadır.

Sanatçının eşinin sözkonusu yazısı dışında, Şimşek'e adanmış M. Güner Demiray ve Başaran'ırı şiirlerini de, anısına duyduğumuz saygıdan ötürü alıyoruz.

Örnek olarak da, Şimşek'in en son yazısı «Suskular»! almayı uygun buldum.

S. ŞİMŞEK İÇİN YAZILANLAR :

- Mahmut Makal : Dost Şimşek, Varlık, 1 Haziran 1960
Dursun Akçam : Sönen Şimşek, Varlık, 1 Haziran 1960
C. Atuf Kansu : Selahattin Şimşek, Varlık, 15 Haziran 1960
Aysal Aytaç : Unutulmaz Acı, Köy ve Eğitim, Haziran - 1960
H. Hüsnü Tekışık : Mezarsız Müfettiş, Öğretmen, Haziran - 1960
Mahizer Şimşek: Eşi Selahattin Şimşek'i Anlatıyor, Devrimlere Bekçi, Ağustos -1960
Mahizer Şimşek : Gerçeğin Öyküsü .Devrimlere Bekçi, 1960
Gazi Öztürk : Selahattin Şimşek'in Ölümü, Varlık - 1960
Bahattin Yalçın : Suskular (Anısına), Varlık, Temmuz - 1960
Hüseyin Karataş : Şimşek Öğretmen, Varlık, Ağustos - 1960
Adnan Binyazar : Şimşek'ten Anılar, Varlık, Eylül - 1960
Adnan Binyazar : Şimşek'li Ovalar, Varlık, Ekim. - 1960
Ntizhet Erman : Selahattin Şimşek, Varlık, Kasım - 1960
Ümit Kaftancıoğlu : Dağ Başında Çakan Şimşek, Varlık, Mayıs - 1975. .

YAZDIĞI YERLER:

Yeni Ufuklar, Eğitim Yolu, Köy ve Eğitim, Yücel, Demet, Varlık, Pazar Postası, Cumhuriyet .Yenilik vb. dergi ve gazeteler.

EŞİ, SELAHATTİN ŞİMŞEK'İ ANLATIYOR

Selahattin'i tanıtmamı istiyorsunuz. Kıvançla, içtenlikle yazın hayatındaki düşüncülerinden, ülküsünden söz açacağım.

Gösterişsiz bir çiftçi ailesinin çocuğu bulunan Selâhattin, İlkokulu bitirdiğinde, o zaman güç olan koşullar içerisinde bile okumayı kendisine ülkü edinmiş ve o yıl, sözdeşi 1939 yılında kurulan Pazarviran Köy Enstitüsüne girmiştir. Bol okuma ve yazma yeteneğini çok sevdiği okulu kazandırmıştır O'na. Okulunu çok sever, ve ona çok şeyler borçlu olduğunu telim tekrarlardı.

Bundan 20 yıl önceki yıllardı. Devrimlerimizin gerçekleşmesi için ulusça girişilmişti savaşa. Bu savaşın kazanılmasının yüzde seksenlerin kalkınması demek olduğunu daha önceleri Büyük Atatürk söylememiş miydi Türk Ulusuna? Bunun için de toplumsal sorunlarımızı çözümleyecek okul açmak gerekti. Bu sorunlarımızı da bu okullar gerçekleştirecekti. Kuru bilgileri aktaran, moda diye öğrendiğini yansılayan* ulusal sorunlara sırt çevirmiş kimseler yetiştirmiş okullar değildi Köy Enstitüleri. Kanımca Köy Enstitülerinin gerekçesi budur.

İşte böyle bir amaç taşıyan Pazarviran Köy Enstitüsünü 1944 yılında bitirmiş, Sivas'ın Gemerek İlçesinin Dendil köyüne atanmıştı. On altı yaşındaydı. Fakat O, Köy Enstitüsünde, Eğitim istediği yapıcı, yaratıcı bir eğitim-öğretim uygulamasını öğrenmiş, köyüne gönül rahatlığı içerisinde gitmişti. Hemen okulunu; köylülerle birleşerek, anlaşarak kısa zamanda tamamlattırmış ve öğretimi sürekli kılmıştır. Bu arada o zamanın yetkilileri, sık sık köylere giderek köyünü bir an önce okuluna ve öğretmenine kavuşturabilmesi için köylüye yardımcı olmuştur. On yıl kıvançla uyumadan Dendil köyünde öğretmenlik yapmış sonra askere gitmiştir. Askerlik dönüşü bir yıl Tekmen köyünde çalışmıştır. O zaman üç yaşında bulunan oğlu Oktay henüz babasını tanımıyordu. İkinci yıl karı koca durumundan Gemerek ilçesine atanmıştı. Fakat O; tıpkı köyünü candan sevenler, milletin içten duyanlar gibi köyden ayrılmayı istemiyordu. Ben sağlık durumundan Sivas merkezine alındığımda O, Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Pedagoji bölümüne girmişti. Seviniyordu; çünkü köylere gidip köylülerle beraber olacak, yine dertlerine ortak ve yardımcı olacak, öğretmenlerle içtenlik dolu bir hava içerisinde elele çalışacaktı. Kör taassubun köhne anlayışından doğma iltelerle kız-erkek çocukların geleceğine sed çekilemeyeceğini, aksi halde vebalinin çok ağır olduğunu duyurmayı kendisine ülkü ediniyordu.

Salt bunlar değildi bu alanla anlatacaklarım. Şu anda usuma esenler bunlar. Çok şeyler yazmak istiyor, fakat yazamıyorum. O, köydeki öğretmenleri, sevgili öğrencileri ve köylüleri için ulusu uğruna ecelsiz öldü. Gerçek milliyetçilik bu değil mi ki?

İsteddiği gibi olmuştu: Kurada Hakkari'yi çekmişti. Öğünlerde kendisine önerilen Öğrenci Yetiştirme Yurdu Müdürlüğü, Adıyaman müfettişliğini kabul etmemiş kendi sözüyle «Bu yurdun her köşesini sevmeli, benim-

şemeiiyiz» diyerek yoksunluk bölgesi Hakkâri'ye gitmeyi kararlaştırmıştı. 1959 yılının Temmuz ayı haftasında içten gelen bir istekle seve seve ve erinçle gidiyordu. Korkunçluk, yalçınlık saçan Sümbül Dağına çıkıyor, Çuh gedliğini, Cilo'ları aşılıyor, yeşil bir yılanı benzettiği Zap ırmağının kenarında saatlerce gidiyordu. Gene de bir gariplik, yitiklik korkusu çökmiyordu içine..

Bu diyardan gitmeyip, bu deveyi gütmeye kararlı olduğu için her şeyi hoş görüyor, beni teselli ediyordu. Hakkâri'ye vardığımızda ev bulamayıp kırk gün hastanenin bir odasında kalmamızı, çevreyi, Türkçe bilmeyen insanları, geçit vermeyen korkunç ve yoldan yoksun dağları iyimser buluyordu. Sonradan güçlük bulabildiğimiz ev; otelin alt katında oda ve holden oluşmuş toprak bir evdi. Bir ailenin oturamayacağı bu evde geçirdiğimiz sıkıntılı günler, Türkçe ve temizlik bilmeyen hizmetçinin derdi bana çile, O'na hoş geliyordu. Kendisine, seneye nâklimiz için «Ankara'ya git, sağlık durumum dolayısıyla atanmamız için gerekenleri yap» dediğimizde «Bir yıl daha kalmalıyız Hakkâri insanlarını doğa güzelliklerini, görmediğim ilçe ve köylerini iyice tanımalıyım, bunu da ancak ikinci yıl tanıyabilirim; sabredeceğiz; Hakkâri bize çok şeyler kazandıracak», şeklinde yanıtlamıştı. • - • • •

Hiç yolu olmayan salt katırla üç günde gidilebilen Çukurca ilçesini Şemdinli'yi, Yüksekova'yı bakıdan geçirmişti. Mayıs ayında Yüksekova'nın San ve Oramar köyleri kalmıştı. Arkadaşlarının örelemelerine karşı Irak ve İran ile sınırları olan köyleri de tanımak, öğretmene yardımcı olabilmek amacıyla Mayıs ayının ilk günü evden ayrılarak, bir daha dönmemiştir.

O, kendisini sevenlerin imgesinde yaşayacaktır. Ne çok sevdiği köyüne, yaylasına gidebilecek; ne de köydeki öğrencilerine «Günaydın çocuklar» diyebilecektir. «Hakkâri notlarını», başladığı romanını, «Günaydın Çocuklar» serisini ne yazık ki tamamlayamadan gitti. O şimdi balık avlanamayan coşkun ve bulanık yeşil yılan bağrındadır. Canından çok sevdiği bu vatanın toprağından bir mezarlık yer bile nasip olmamıştır aziz şehide.

Mahizer ŞİMŞEK
(Devrimlere Bekçi, sayı : 73)

ÇİÇEĞİ BURNUNDA BİR IŞIK

Selâhattin Şimşek'in arkasından...

Kara ülke susuyor kuş uçmaz kervan geçmez,
Bir ülke ki soğukça, içleri duman duman.
Bir ışık koşuyor kucak açmış göklere,
Bir ışık ki hür, mavilikten hız alan...

Uzar Cilo dağları, boy boy yükselir orda,
Akar Zap ırmağı çağlamaktan yorgun.
Yolsuz-belsiz, mutsuz insanlar yaşar,
Üstleri tezek dumanı, yüzleri solgun.

Dil bilmez çocuklar doğaya, tutsak,
Boynu bükük Mehmed'in yüreği sevgi dolu,
Kara sakal uzamış,, saç-baş belirsiz olmuş;
Pırıl pırıl o gözler bekliyor uygar kolu.

Yayla toprağından bir ülkü çıkıp gitti,
Yaşamak sundu insanca, betik verdi ellere;
Işığı tutuyordu бүgü yarıda kaldı,
Korkusuz, hırçın doğa çekip aldı kendine.

Şimdi sular koynunda yatıyor bir uykuda,
Boynu bükük Mehmedim yağmur gibi döküyor.
Yüce dağlar içinden, vadiler ortasından
Kudurmuş Zap suları deli deli akıyor.

M. Güner DEMİRAY

(Varlık, 1 Haz 1960)

KÖY YOLLARINDA SALAHATTİN (*)

Yavaş gidiyordu zaman, kır atın
Daha diyordun toprağa, destanlara
Köylere halka susamıştın çok
Yüreğinde uzun bir ağrı
Koşuyordun ak okullara

Şimdi Hakkari Oromar Salâhattin
Yarım kalmış öyküler romanlar Salâhattin
Aydınlığa mutluluğa yollar Salâhattin
Ben heykel yapmasını bilmem
Of Zap suyu neler ettin

Başaran
(Pıtraklı Memleket)

ÖRNEK

S U S K U L A R

El - ayağı birbirine dolaşıyordu. Şaşırmıştı iyice ne yapacağını. Sık sık nefes alıyor, kanlanmış gözlerini yanında çoğalanların yüzlerinde gezdiriyor, bir şey diyemeden elindeki tütün tabakasını açmaya uğraşıyordu. Tutmuyordu elleri..

«Ver, dedi Çoban Dursun. Ver de ben açayım.»

Tabakayı onun önüne fırlattı. Elini duvarın taşlarında gezdirdi. Çocuklar, taş atacak sanıp kaçıştılar. Aldırış etmedi kaçanlara. Kızgınlığını,

(*) Atıyla birlikte Zap suyunda boğulan, cesedi bile bulunmayan devrimci öğretmen.

Öfkesini de kimseden gizliyemiyordu. Zaten en küçük şeyden bütün obanın haberi olurdu.

Çoban, sigarayı kalınca sarıp uzattı.

«Buyur Mustafa ağa.»

Alıp, yiyecek gibi ağzına götürdü. Çobanın çaktığı çakmaktan yaktı. Ta içine çekip bir zaman tuttu dumanını, sonra üfledi havayı. Of çeker gibi üfledi.

Çsban Dursun, yanına doğru sokuldu. Boğazını temizlemek için hafifçe öksürdü.

«Mustafağa, dedi. Bilmez misin avrat aklını? Saçı uzun olunca, elbette aklı kısa olacak.»

Mustafağa :

«Bırak, dedi. Bırak Dursun, zaten canım burnumun ucuna gelmiş, hıh desem düşecek .Sen de beynime yukarı söyleme allasen.»

«Peki, ama Mustafağa, gözünü sevdiğim.»

«Bırak diyom Dursun. Geberttireceksiniz şimdi bana deyyusun, boy-nozlunun gızımı!»

«Çoluk çocuk sahibisin; akim her şeye yeter; bizim gibi cahal dağılsın ya bire.»

«Çoluğunu çocuğunu bana dedirtme. Öldüreceğim ibretiâlem için bu fişkiyi.»

«Haklısın; doğru söylüyon ama... Valle mal senin.. Öldürürsün de, asarsın da.. Kimseler karışmaz. Ha şu ki cahaldır bu avratlar; akılları hayra şerre ermez. Bir kere Allah tamları eksik yaratmış, kul neyler? Değel mi Mustafağa? Akıl bu, parayla satılmaz ki ala da bu eksiketeklere veresin. Bir de bizim evde var.

Hepimizin başında.. Döversin, söversin akıllanmaz. Şimdi bıraktım önünü.

Avrat milletlynen başa mı çıkılır bire Mustafağa?..» ^

«Ben bununla başa çıkarım.»

«Valla çıkılmaz.»

«Valla çıkarım! Hem öyle bir çıkarım ki, yedi düvele ün olur da, gîizatalar yazar.»

Sigarasının sonunu bir daha çekip, izmaritini sertçe yere attı. Göksu kalkıp kalkıp iniyordu. Yorgunlara vergi soluması devam ediyordu.

Mustafağanın yayla damından hıçkırıklarla-kesilen, ince bir ağıt sesi duyuldu. Birden kulak kabarttı Mustafağa. Başını uzatıp içeriye doğru baktı.

Ses, karısının sesiydi, ama kendisini göremedi. Onun da başına üç-beş obalı kadın derlenmişti. Belki onlar da teselliye çalışıyorlardı.

Hıçkırıklı ağıt arada bir duruyor, ağlamaklı konuşma geliyordu, tiz sesli :

«Anam, benim kör talihim mi bu? Akşam sopa, sabah sopa. Suçum ne anam? Hırsızlık, orospuluk mu ettim? Evinden bir şey çalıp çerçiye sattım da üzüm, leblebi mi aldım yedim? Kimsenin azında, çoğunda değilim anam!.. Anam!..»

«Sus! diye bağırdı. Mustafağa. Daha ötüyormusun sen? Daha gebermedin mi sen?..»

Keski gebersem de kurtulsam..»

«Daha ötüyor musun, vay geçmişini s... in kızı!..»

«Ötmez olayım.. »

«Vay! Demek daha...»

İçeriye doğru yekindi. Çoban Dursun, sıçrayıp önüne durdu. «Ştme» diye yalvarıyordu. Keziban Hala öteden ağrı gelip kolundan asıldı. Küçük çocukları içerden hep birden ağıtlarını yükselttiler. Ayıplamalar, bir çığlık gibi kabarıp dağıldı.

«Çekil önümden, çekil!» diyordu, Dursun'a. Kollarını yayla damının kapısına germiş, bırakmıyordu.

İçerden, dışardan, «bırakma.. Aman Dursun, gadalarını alayım, bırakma..» diye yalvarıyorlardı. Dayanıyordu Dursun;

Duvardan söktüğü bir taşı, Dursun'u yanlayıp, içeriye, ocağın başına doğru fırlattı Mustafağa. «Dank!» diye bir ses yanıtladı içerden. «Aman!» diye inledi, içerdekiler ardından. Ocaktaki süt kazanını devirmişti taş.

Keziban Hala, daha çok asıldı kolundan. «Uzaklaştıralım.» dedi, Dursun'a.

Gözüyle sulagın olduğu dereyi işaret etti. «— İnsanı cin atına bindirme, hadi gel» dedi. Dursun da hem yalvarıp hem de diğer kolundan, Keziban Hala ile uzaklaştırmaya çalışıyordu. Ayak diriyordu Mustafağa yayla damının eşğine.

«Öldüreceğim, diyordu. Alimallah geberteceğim, köpeklere atacağım leşini!..»

Son bir zorlaması gene kırıldı; Dursun da artık iyiden iyiye kızmaya başlamıştı. Keziban Hala'nınsa, sözü yerde kalamazdı. Bir kere gelmesey-

di. Geldikten sonra işi halletmeden, oluruna bağlamadan gitmek olamazdı. Mustafağanın yenilmeyen öfkesi karşısında gerilemeyi usuna bile getirmezdi. Şöyle bir yanlayıp Dursun'un yanına geçti. Geçerken içerde, ocağın başında hıçkıran kadının dağınık saçlarını, kanlı yüzünü görmüştü. Yayla ocağının isli taşlarına, kuşların paraladığı bir keçi leşi gibi serilmiş; canlı olduğuna salt bir solgun, yaşlı gözleri belgiydi. «Vah!» çekti, Keziban Hala. Kadınlığına, insanlığına indirilen, kendinin tanık olduğu bu kaçınıcı darbeydi?. Utandı, tüm insanlığından utandı. Bir sürü, deyimi kendince güç, düşünüler üşüştü usuna. Hiç birini gün ışığına çıkaramazda Buna ne erki, ne de zamanı elverirdi. Yapacak iş, şu anda neydi?

Bulanık düşüncelerin dolduğu bu başa bağlı solgun gözleri de bulandı.

İki elini Mustafağanın göksünde yumruk yaptı. Nemli gözlerini, çılınca kızarmış gözlerine dikti.

«Yeter!..» dedi. Yeter ettiğin, yeter!..»

Dursun tekrar :

«Vazgel Mustafağa, dedi. Uyuma şeytana. Bunda bir iş var mutlaka. Gel şöyle. Etme.»

Keziban Hala ile itelediler. Sulağa doğru yürüttüler.

Yoktu artık inadına direnmeleri. «Bırakın, ben yürürüm,» dedi, üç-beş adım atınca. Bırakıp, göz ucuyla kolluyarak yürüdüler. Sulağa kadar hiç birinden bir çık çıkmadı. Suyun başındaki alıç çalısının dibine bağdaş kurup oturdular.

Dursun, gene sigara sarıp vermişti. Üçü de yere bakıyor, çöple yerlere bir şeyler çizip bozuyorlardı.

Su haftları su ile dolmuş, taşıyordu. Dursun, başını doğrultup güneşe baktı.

Davarın kaldırılıp sulağa çekilme vakti yaklaşmıştı. Bugün de döğüş yüzünden böyle uyuyamamıştı. Kızdı içinden bunlara. «Deyyuslar, sanki köyden yaylaya avrat dövmeye geliyorlar. Taa köyden kalk, yayan yapıldak buraya kadar gel; çoluk - çocuk, babamız gelmiş, köycü gelmiş diye sevin; gece karıyla keyfini yetir, sabah oluncada çal köteği. Aslını da anlıyamadık. Acaba neye dövdü? Ancak zırlıya yetiştik.»

Keziban Hala, Dursun'un usundan geçenleri sezmiş gibi, o yana dönüp, onaylarcasına baş salladı. Bir de «Of!» çekti derinden :

«Dursun gardaş, neydi bunların döğüşüne sebep? Ne diye o biçareyi öyle hallaç pamuğu gibi attı?»

«Bilmem ki..»

İkisi de Mustafağaya doğru baktı.

«Hiç, dedi, Mustafağa.»

«Zaten hiçuğruna» dedi, Keziban Hâla. Dişlerini sıkarak baktı yüzüne.

Ah, diye devam etti. Ah, siz erkekler yok mu.

Mustafağanın öfkesi biraz geçer gibi olmuştu :

«Bırak bire Keziban Hala, oldu bikere.»

«Ama niye?»

«Hiç.»

«Sana karşı mı geldi?»

«Yook.»

«Suçu neydi ya?»

«Hiç.»

«Oynaşıyan mı tuttun?»

«Yook.»

«Büyük kusuru ne peki, bu yedi çocuk anasının?»

«Hiç.»

«Komşunun malım mı çaldı, yoksa, birinin tavuğuna taş mı attı?»

«Yook.»

«O yok, bu yok. Mademki bir suçu yok, ne demiye al kanlar içinde bıraktın eksiketeği?»

«Hiç.»

«Hiç. Tabî ya. Şu bizim köyün erkekleri.. Her zaman böyle bir hiç uğruna, eşeğe çalar gibi sopa çalıyorsunuz karılarınıza. Size, okumuş, şehirli bir karı getirmeli ki göresiniz gününüzü. Bakalım bir fiske yurabilecek misiniz?»

Mahkemelerde süründürür sizi vaâllah. Canınız ikiyse elinizi kaldırın kaldırabilerseniz. Bulmuşunuz mal (0 gibi dilsizleri. Gece sevip, gündüz dövün.

Allahtan korkmayın, kulundan utanmayın.

Kim canınızı yakarsa, kime kızarsanız, gelip öcünüzü evdeki karılardan alm.

(Varlık, 1.5.1960)

(1) İnek anlamı.



HÜSEYİN AVNİ TATAR

YAŞAM ÖYKÜM:

1928 veya 1929 yılının yazında, Sivas'a bağlı, kültürel gelişimiyle ad yapmış Karaözü köyünde doğmuşum. Babamın, önceki iki hanımından altı çocuğu olmuş ve ölmüş. Hatta biri de kıcsız doğmuş, da yerli karabilecenlerden biri köyde ona kış açmış. Tabii çok yaşamamış o da ölmüş. Demek ki yedinci çocukta akılları başlarına gelmiş de bana iyi bakmışlar ve yaşamışım. Nekadar iyi baktıkları doğumumdan belli. Çok önem verdikleri için olsa gerek annem aylı - günlü olduğu halde bir akrabanın Yazı'daki arpa tarlasına yardıma gönderilmiş ve arpa biçerken köyün en ulu ağacı olan Karaağaç'm altında doğurmuş beni. Yılı - günü belli değil ama, doğduğum yer bari belli, çok şükür. Çevredeki başaklara özenme olmuş gibi sapsarı saçlarım varmış da, bir zaman annem beni hep «Sarı» diye ünlerdi. **Aana** babam küçük falan demeden saçımı yülütmüş, siyah çık-sın diye. Sonra da daha ben bir buçuk yaşında iken birkaç çibandan ve körükörüne ölüp gitmiş. Halbuki Sivas - Kayseri tren hattının yapımında Yol Çavuşu imiş ve elinde üç - beş kuruşu da bulunurmuş. Eve her uğradığında torba ile şeker ve tüm veya yarım leş et bırakırmış. Artırma kay-

gusu veya beni düşünerek harcamadan, bu yüzden doktora gitmekten çekinmesi, kendisini bir kaç çibana mağlup etmiş. Ve kalmışım öksüz olarak. Ama o yıllarda dayısına ödünç verdiği para, çok ilerde beni evlendirecektir. Annem küçük yaşta beni bırakıp gidememiş de akrabaların aracılığı ile amcamla evermişler. Hâlen yaşıyor ve çilesini çekiyor. Öksüzlüğün bütün acıları ve hırçın bir amca yanında geçti çocukluğum...

İlkokulu köyümde okudum ve 1941 yılında bitirdim. Köyümüzün muhtarı ve polis emeklisi Hasan Seven'in el katması ile 12 Mart 1942 de Yıldızeli - Pamukpınar Köy Enstitüsüne kaydoldum, 1947 Haziran döneminde de buradan mezun oldum. Giderken amcamın elinden kurtulmam çok güç oldu. İstemedi ki gideyim. «Öküzleri kim yayacak?» dedi, döğdü; ama bir türlü gözümün yaşını kesemedi de sonunda mecbur oldu göndermeye. Muhtar Polis Hasan Efendi kaç defa amcamı ve annemi odasına çağırdı da onlara kızdı - köpürdü; «Kurtaralım şu öksüzü.» dedi. Okuldaki zamanlarım da hep yokluk içinde geçti. Beş yılda bütün masrafım 111,5 lira oldu. Ama sonunda saygım ve başkalarından utanmam sonucu yıllarca maaşım bana gelmedi de amcama gitti. Sonunda bunun adı düğün masrafı ve kalın masrafı oldu.

Okulda ve 1945 yılında şiir yazmağa başladım. Okulda şair geçinmeye başlamıştım. 11 şube vardı ve herbiri bir cumartesi sıra ile eğlenti yaparlardı ve hepsi de beni misafir sanatçı olarak sahneye çıkarırlardı. Ağabeylerimizden ve Yüksek Köy Enstitüsünde okumakta olan Mehmet Başaran, Talip Apaydın ve Osman Darıcı ile, okulumuzda stajiyer öğretmen olarak veya misafir geldiklerinde tanışmam mümkün oldu. Onlara karşı okul müdürümüz de beni gösterirdi «Okulumuzun şairi» diye. 1946 yılı nisanında yazdığım «Ne Olur Ben Göreyim» başlıklı şiirimde ismim duyuldu. Bu şiir birdenbire birçok gazete ve dergide yayınlandı. Büyük yankı yaptı. Tonguç Baba bu şiir için «Altın Şiir» dermiş. Son zamanlarda hemşehrim olan Âşık Veysel, halk müziği hocalığımızı yaptı, bir zaman. Onunla da yakınlık kurmuştum ve bu uzaktan da olsa öldüğü güne kadar sürdü. 22 yıl Sivas köylerinde ilkokul öğretmenliği yaptım. Bir yıl da İstanbul'da Beyoğlunun bir okulunda çalıştıktan sonra Van'a ilköğretim müfettişi olarak tayinim çıktı. Daha önce İstanbul Eğitim Enstitüsü Eğitim Bölümünü dışardan bitirmiştım. Van'da üç yıl görev yaptıktan sonra Yozgat'a naklettim ve hâlen Yozgat'tayım.

Meslek hayatımda hep, «Ben çalışırsam Türkiyem kalkınır» gibi bir zanla çalıştım durdum. Başarılı bir öğretmen görünümünde...

Evliyim ve 7 kızım, bir oğlum. var. Onları okutmağa çalışıyorum.

Nedense şiirlerimi zorlamazlarsa bir toplantıda okumam. Zorlamazlarsa bir dergiye göndermem. Çoğunca da bu zorlayan arkadaşlar kendileri gönderir. Bir duygumu kâğıda dökmüş olmamdan ileri başka şey beklemediğimden olacak. Yine de sözkonusu yolla 30 kadar şiirim Sivas'ta çıkan «Ülke» gazetesinde, Çiftçi, Varlık Şiir Yıllığı 1953, Türk Düşüncesi, Kaynak, Yenilik, İmece, Ajans - Türk Şiirli Takvimlerinde

yayınlandı. Çocuk şiirlerimden bir kaçı da İlköğretim Dergisinde yayınlandıktan sonra bunları iki kitapçık halinde 1968 yılında küçük okuyucularıma sundum. Biri «ANDIMIZ», diğeri de «BU VATANDA BU BAYRAK» adını taşıyor. Tabii ki bunlara eser denirse. Zira sipariş şekli, basımın berbat olmasını doğurdu. Yine de seve seve okunduğunun sevincini çok tattım. Diğer şiirlerimi ve yazılarımı henüz kitap haline getirme olanağını bulamadım. Halen elimde bitmiş ve bitmek üzere olan 15 kadar kitap hazırlığım var. Belki birgün olanak bulurum diye de çalışmalarına devam etmekteyim. (1974 yazıldı. M.B.)

SANAT ANLAYIŞIM :

Şiirlerimde anlama çok önem veririm. Anlamı bir «Türkmen Güzeli» kabul eder, şekil olarak ona hangi giysiyi giydirsem güzelliğine bir şey katılmayacağına veya güzelliğinden bir şey kaybetmiyeceğine inanırım. Halk şiiri tarzında, hece ve serbest vezinde; hattâ aruzla, bile yazdığım olmuştur. Konularım halk, yaşam, sevidir. Çoğunca da halk için, halka göre yazdım. Onlar hep kabul ettiler ve sevdiler. Çünkü çoğunca onların içindeyim, onlarlayım. Onlara bağlıyım.

ESERLERİ:

Ş i i r : Andımız (1968), Bu Vatanda Bu Bayrak (1968)

NE OLUR BEN GÖREYİM

ÖRNEKLER

«Asırların özlemi, sır kalmış o amaca,
Sana tek kavuşacak ben varım» der göreyim.
Nasırlı avucunu gösterirken yamaca,
Onu coşmuş, göreyim, onu gürler göreyim;
Bozkırı fethetmeğe çıkmış bir er göreyim.

Şu yurt efendisinin elinden olsun tutan,
Ocakta tezek değil, sobada kok göreyim.
Sapsarı, çırılçıplak, avcuyla toprak yutan
Şu duvar dibindeki yavruyu tok göreyim;
İlâcı iplik olan sıtmayı yok göreyim.

Taçları tepelemiş kahramanlar ilinde,
Ahır köşelerine sokulmuş fen göreyim.
Anamı mektup yazar, bacımı tahsilinde;
Babamı, motor sürer, yavrumu şen göreyim,
Geçmişim göremedi, ne olur ben göreyim.

11/4/1946

YAŞAM ÖYKÜM

Ben Ali Efendinin öksüz çocuğu
Bir buçuk yaşında babasız kalmış
Yedisinde kitap peşinde
Sekizinde saban
Lokmam soğan - ekmek
Lokmam yarım olmuş.

Ben Anadolu'nun ortasında yaşamışım
On sekiz yıl çocukmuşum
On sekiz yıl öğretmen
Kitap taşıdım köy köy, bilgi taşıdım
İnanç taşıdım, güç taşıdım
Sistem değiştirdim tedavide, tarımda.

Ben bozkırlı köylü çocuğu
Bu eğitim sistemi yanlış demişim
Köy Enstitüleridir yarının Türkiyesini kuracak
Bu köylü çocukları niye nasipsiz
Bu kaderler niye kara
Tan ne vakit ağaracak?

Ben köy demişim, toplum demişim
Özgür yaşamlara hasret
Cezayir beni bulmuş, Kongo beni
Boşver diyememişim, huyum batsın
Hep kendimi unutmuşum başkalarını düşünerek
Uykularım hep böyle tedirgin.

Ben Anadolu'nun kavruk çocuğu
Bu güneş böyle kavurur
Bu saç çoktan ağarmış
Bu dertler böyle bitmez
Bu hayat böyle söner.

1965

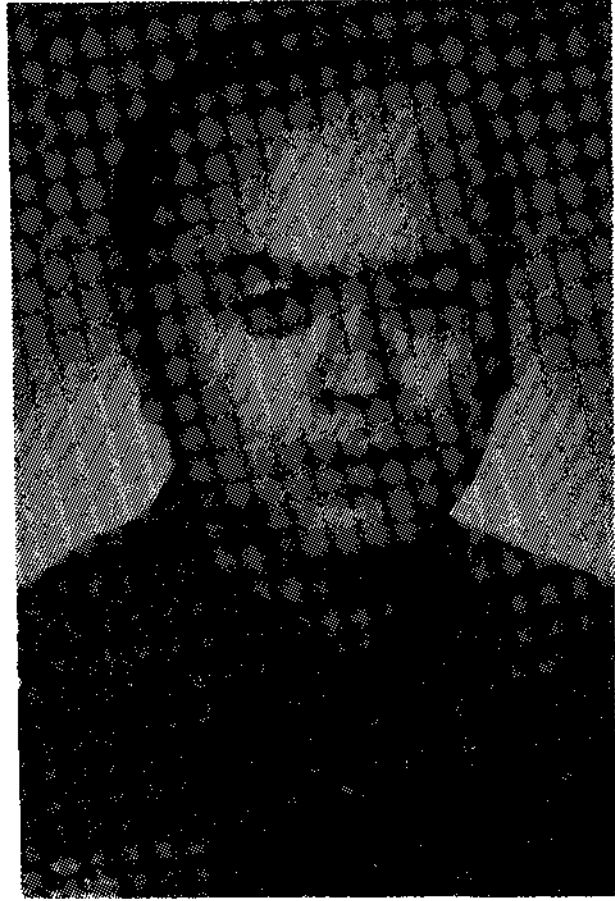
BİZİM BACA

Bir türkü tutturduk fakirhanede
Ömrümüz ölçek ölçek bulutlar ardınca
Değişen bir şey yok gene de
Batmıyan yollar boyunca
Bitmiyen otlar boyunca
Şu küçük bulut ta bizim bacanın
Bulutlar boyunca...

Bir türkü tutturduk fakirhanede
«Bizim köyün kızları
Sürmelidir gözleri
Fakat sürmesine bakarken yitirmedik
Gözü sürmeli camızları.»
Yayala boyunca, ömür boyunca
Ova boyunca, sınır boyunca
Şu küçük bulut ta bizim bacanın
Yağmur boyunca...

Türkülerimiz kederli de değil
Yine kız kaçırın, düğün yapanlar var.
Olmadan sararsa da ekinler örneğin
Dayanacağız sonuna kadar
Demet demet günler boyunca
İplik iplik kader boyunca
Şu küçük bulut ta bizim bacanın
Gökler boyunca...

19 4 9



AHMET UYSAL

YAŞAM ÖYKÜM :

1938 yılında Savaştepe'nin Karacalar köyünde doğdum. 1950'de Savaştepe Köy Enstitüsüne girdim. Enstitüde ilk yılım hazırlık sınıfında geçti. O yıl Enstitülerin komünist yetiştirdikleri söylentisi yaygınlaşınca babam beni okuldan ayırmak istedi. Direndim. Öğretmenlerin de yardımıyla okulda kalabildim. 1957'de yeni adıyla İlköğretmen Okulu'ndan mezun oldum. Dokuz yıl köy öğretmenliğinden sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girdim. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Eğitim Bölümü'nü 1968'de bitirdim. Şimdi ilköğretim Müfettişiyim. Evliyim.

Enstitülerin ilk yıllarında şiirler yazmaya başladım. Demet. Varlık gibi dergilerdeki köy notları ve şiirlerin etkisi altındaydım. İlk şiirlerim, Demet, Şairler Yaprığı, Yeşerti, Öğrenci Sesi, İstikamet ve Varlık dergilerinde yayınlandı. Daha sonraları hem şiir yazmayı sürdürdüm, hem de öyküler, köy notları yazdım. Ama sanat çalışmalarım sürekli olmadı. Devrimci bir köy öğretmeni olarak zamanımı köylülere kitap okumaya ve köy sorunlarına ayırdım. Bu yüzden köy edebiyatı içinde belirli bir yerim

olmadı. Zaman zaman Çaltı, İmece, İlgaz, Yelken, Yansıma dergilerinde yazdım. Şimdi Yeni Dönem dergisinde yazıyorum.

Birtakım yayın organlarında eleştiri yazıyorum. Sonuçlanmamış bir oyun, bir roman çalışmam var. (1974'te yazıldı. M. B.)

SANAT ANLAYIŞIM :

Sanatın sömürülen sınıfları bilinçlendirmede, toplumu değiştirmede etkinliği olduğuna inanıyorum. Sanat çizimini toplumcu gerçekçilik akımı içinde sürdürmeye çalışıyorum. Şiir ve öykülerimle düşünen kesimle olduğu kadar, yanlış olduğum sınıfla da diâlog kurmak isterim.

ESERLERİ:

İnceleme - Antoloji : Mapusane Şiirleri Antolojisi. (1974)

Çocuk Kitabı : Keloğlanın Diliyle (1977), Altın Tüylü Sincap (1978)

KAYNAKÇA:

Durmuş Mert: Ahmet Uysalla Konuşma, Çağ, Şubat - 1977

ÖRNEKLER

ÇOCUK İÇİN YAZILAN ÜRÜN, ONUN BİLGİ DÜZEYİNİ ARTTIRMALI

Son yıllarda piyasaya sürülen çocuk kitaplarının, biri halk birikimleri, biri de günümüz roman ve hikâye sanatı olmak üzere iki temelden kaynaklandığını görmekteyiz. İlk yaklaşımda anlatımın sanatsal bir tad kazanması, içeriğin sağlamlaşması göze çarpan bir gelişim olarak saptanabilir. Biçimde ve özde ulaşılan aşama, çocuk edebiyatımızın geleceğini belirleyen bir gösterge niteliğindedir. Ancak, sanat dünyası içinde kendine yer açmağa çalışan bu akımın biçimi ve özü gibi, yaslandığı kaynaklar üzerinde de durulmasını zorunlu bulmaktayız. Ürün yaratma, çocukların dünyasına girebilme ve onların beğenilerini elde edebilme açılarından, bu kaynakların değerlendirilmesinde ortak güçlükler ya da önde tutulması gereken noktalar olduğu düşünülmelidir.

Nedir bu ortak güçlükler ve önde tutulması gereken noktalar?

Hangi kaynaktan yola çıkılırsa çıkılsın, bir yapıtın en önemli özelliği sanatsal bir değer taşıyıp taşımadığıdır. Bu nedenle, öteki sanat ürünlerini bekleyen yargılama, çocuk kitaplarını da içine alacaktır. Ne var ki, işin içine çocuk girince, ağırlık noktalarında değişimler ortaya çıkmaktadır. Bir kez, yaratılan ürün, çocukların ilgi ve bilgi düzeylerini gözetmek zorundadır. Böylece, çocuk kitabı yazmanın birtakım amaçlara dayandırıl-

ması ve bu amaçların açık seçik belirlenmesi gerekmektedir. Yaratılan ürünü hem eğitimsel, hem sanatsal, hem de sınıfsal açılarından bir değerlendirme bekliyorsa, sorunun bir değil, çok boyutlu bir görünümü var demektir.

Yaratılan ürün halk birikimlerinden kaynaklanıyorsa, eskimiş değer yargıları ve yanlış duygulanımlar bir tuzak olarak çıkacaktır yazarın karşısına. Masalın içeriğini, masalı oluşturan sınıfın ve okuyacak olan kesimin yapısına göre besleyemiyorsa, onu, belirli bir dünya görüşüne göre yönlendiremiyorsa, bir yazarın hedefe ulaşması olanaksızdır. Gerçek, bir daha çarpıtılmış ve yeni sapmaların kucağına düşülmüş olunacaktır.

Benzeri endişeleri hikâye ve roman tekniği üzerine kurulmuş çocuk kitapları için de ileri sürebiliriz. Yüzyılların süzgecinden geçip gelmiş bir çocuk edebiyatı geleneğimizin olmayışı, hikâye ve romanımızın bir oluşum evresi yaşaması gözden kaçırılmayacak gerçeklerdir. Çocuk kitabı yazarı, günümüzde ulaşılan çizginin neresinde yer tutacağını çok iyi bilmek zorundadır. Bunu bilmek yeterli olacak mıdır? Yeterli olsaydı, çocuk edebiyatı diye bir sorundan söz etmeğe gerek duyulmazdı.

Sözümüzü, yukarda değindiğimiz kaynaklara dayalı olarak yazılmış bazı kitaplardan söz ederek bitirmeğe çalışacağız. Edebiyatımıza Sabahattin Ali, Nâzım Hikmet ve Aziz Nesin'le giren sanatsal masal türünü, nendense, geliştirmeğe yönelen daha başka yazar çıkmadı uzun süre. Ancak, çocuk edebiyatının gündeme alınmasında sonra halk birikimlerine eğilen çalışmalar belirmeğe başladı. Öyle sanıyoruz ki önümüzdeki yıllarda çok daha yetkin örneklerle karşılaşacağız. Şimdilik burada, Başaran'dan «Yağmur Gelişi», Fakir Baykurt'tan «Sakarca» adlı çocuk kitaplarını anmakla yetineceğiz. Günümüz roman ve hikâye sanatını içeren ve öne alan çocuk kitaplarından birkaçını da şöyle sıralayabiliriz : «Kumdan Betona» (Rıfat İlgaz), «Çingene Çocuğu» (Hasan Kıyafet), «Kuş Ne Yana Öter» (Işıl Özgentürk).

Değınmekte yarar olabilir; bir de halk birikimlerini olduğu gibi ele alan, halktan çok çocuklara ulaşmayı amaçlayan kitapların basımı da sürüp gitmektedir. Yazarlarının, anlatım ve dil yönünden bu tür derlemelere ya da uydurmalara yaptığı katkılar görmezlikten gelinemez aslında. Ama bu katkıların ilgi çekmesini ve yankı uyandırmasını beklemek, ummak boşuna olur, demekten alamıyoruz kendimizi...

(Cumhuriyet; 5.3.1977)

SÜRGÜN

Bir sürgün gece
Tutar bizi de buluşturur
O dostlarla
Gür sesli koroların
Bozkırda söylediği şiirlerde
O Talip'tir belki oh be
O köylü yüzü o soy sanat
O izler
Yadırganan gülmelerimizde

Nereye varsak
Bizimle akıyor halkın ırmakları
Çıkıp geliyor köylerden
İri güller gibi bir gece

DAHA MI

Bu durmalar daha mı
Bu direnmeler ağırlı
Bu tükenmeler soluk soluk
Bu acımsılık bu kahır
Daha mı uzaklı
Varmak o günlere

KURTULUŞA ÖVGÜ

Silah çatıyordu
Mor dağlar üstüne
O bin yıllık uyku
Karasaban yorgun öküz
Unutulmuş tohum
Uyanıyordu
Sularda bir gizdi o
Vardı sürdü yalnızlıktan
Bir kızgın namlu gibi
Bir parıltı kocaman
Dağ mı yürüdü
Gök mü savruldu
Vatan kurtuldu ardından
Ve
İşte sen Anadolusun
Sende sevda güzel
Sende yiğitlik
Sende Pir Sultan
Sende soluğu Yunusun

NE ZAMAN KÖYLERE ÇIKSAM

Ne dağ köylerinin durgun yalnızlığı
Ne ince sarı otların
Taşıdığı ırgat yükü kuraklık
Ne kalles gecelerin yorgunluğunu
Solunmamış bir uzaklığa bırakmak

Ö türkülerdir beni bağlayan
Gerilla gözleriyle sımsıcak dağlarda
Bir silahın bir silahla çoğalmasındır
Bir dostluğun bir dostlukla
Alnıma kızgın topraklar gibi yansımasıdır

Üveyik kanatlarıyla güredek
O bana şafakları getiren
Her sabah yüreğimi dağlayan hasret
Çıkar bir ölümün korkulu acılamasından
Sürekli bir devrim olur be dostlar
Ne zaman köylere çıksam

YIKIM

Oraları ansıyorum şimdi
Doğduğum uzak köyleri
Toprak damlı evlerin
Kocaman bir ay bölerdi gecelerini

Bense hep birini severdim
Ne zaman dalsam o iğde kokusu
Saman tozu ve isli kandil
Nereye dokunsam aynı yoksulluk
Kesilmiş pınarlarda su

Sonra gene o yıkım
Uçup giden Pan
Ve ormanların büyüsü..



HAYRETTİN UYSAL

YAŞAM ÖYKÜM :

1928 yılında Kocaeli'nin Gündoğdu Köyünde doğdum. 8 dönümlük bir toprağı olan, çoğunlukla yarıcılık yapan bir çiftçi - köylü ailesinin çocuğuyum. Babam, babamın kardeşleri amcalarım, çocukları, ninem, anam, tümümüz bu küçücük toprağı bağlamıştık geçimimizi. Sonraları babam, 1940'larda gurbete çıkarak kentlerde bina inşaatlarında çalışmaya başladı .işçilik yaptı. Büyük sıkıntılar çektik. Daha da yoksullaştık.

Ellerimizde pasını, ağzımızda acısını, yüzümüzde sarısını yaşadığımız tütün bizim tek ürünümüzdü.

İşçilik, ırgatlık, tütün acısı değişmez yaşamımız oldu bu dönemde. Ve 1942 yılında ince hastalıktan babam öldü; ve babam ölüm döşeginde iken bir gezici başöğretmen aldı beni Köy Enstitüsüne götürdü. Tüm gerçeklerle, sorunlarla Köy Enstitüsünde karşıkarşıya geldim. Hergün yeniden tanıyordum halkımı ve ülkemi.

1946 - 1947 ders yılında Arifiye Köy Enstitüsünden mezun oldum. Kocaeli'nin Yuvacık, Merdigöz köylerinde başöğretmenlik, öğretmenlik yap-

tim. İlk sürgün ve kıyımım 1950'de İP iktidara gelir gelmez oldu. Politikacılar ve eşraf «köyde zararlı fikirler yayıyor» diye Yuvacık Köyünden aldılar bir başka köye sürdüler.

1951 yılında sınav kazanarak İstanbul Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümüne öğrenci oldum. Yüksek öğretim süresince İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü Öğrenci Derneği'nin Başkanlığını yaptım. Bu sıralarda sanat dergilerine şiirler, gazetelere yazılar yazmaya başladım. İstanbul'un fethinin 500'üncü yılında Yüksek Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü'nün açtığı şiir yarışmasında birincilik ödülünü aldım. Yüksek öğrenimimi tamamladıktan sonra, ilk kez 1954'te-Muş, - Malazgirt Ortaokulu'na Türkçe öğretmeni oldum. Sonra sırasıyla 1959 yılına kadar, yedek subaylık görevini de tamamlayarak Diyarbakır - Silvan ve Sakarya - Sapanca Ortaokullarında Türkçe Öğretmenliği ve idarecilik yaptım. Bu süre içerisinde Dünya, Vatan, Ulus, Tanin Gazetelerinde haftalık, yurt sorunları ile ilgili fıkra ve yazılarım yayınlandı. Göller bölgesinde çıkan «Demet» dergisinin başyazarlığını yaparak, eğitim ve köy sorunlarını kamu oyuna yansıtmaya başladım. Köy ve Eğitim'de, Varlık'ta Yeni Ufuklar'da, Yücel'de, Başkent Ankara'da, Gayret'te, Birlik sanat ve fikir dergilerinde şiir, öykü, köy notları ve sanat yazıları yayınlamaya devam ettim.

1950'lerden beri süregelen öğretmen örgütlenmesi konusundaki çabalarım 1955'lerden sonra iyice yoğunlaşmış ve ilk kez, köy öğretmen dernekleri yanısıra TÖDMF yönetim kuruluna seçilmiştim. Bu sıralarda, 1959 yılında TÖDMF'nun yönetim kurulu toplantısında, Eğitim Milli Komisyonu Raporu ile ilgili, Bakan Tevfik İleri'nin yanında, eğitime ve köy enstitülerine ait tartışma yüzünden, 11 Kasım 1959 günü yıldırım telgrafla Siirt Lisesi Edebiyat Öğretmenliğine naklim yapıldı. Bir süre sonra, Tevfik İleri'nin Köy Enstitülerini suçlamasına karşın gazetelerde yazdığım yazılar ve açıklamalarım sonucu, «görülen lüzum üzerine» bakanlık emrine alındım. 27 Mayıs Devrimine dek bakanlık emrinde tutuldum, maaşım kesildi.

Devrimden sonra, Eylül 1960'ta Bingöl Millî Eğitim Müdürlüğü görevine atandım. 1965 yılına kadar, Bingöl Lisesinde sanat tarihi öğretmenliği, Milli Eğitim Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Test ve Araştırma Bürosu Uzmanlığı, Dikmen Ortaokulu Türkçe Öğretmenliği, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Kanunlar Raportörlüğü görevlerinde bulundum.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu üyesi oldum.

Bu arada Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünü de bitirerek, kamu yönetimi uzmanı diploması aldım.

Türk Dil Kurumu üyesiyim. 1960 yılından bu yana TÖDMF'nun Yönetim Kurulu ve İcra Komitesi üyesi oldum; Genel Sekreterliğini yaptım. Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun 2. dönem genel başkanlığına seçildim. 1965 yılından 1968 yılına dek bu görevi sürdürdüm.

1965 yılında politikaya atıldım. 1965 yılında Sakarya'dan CHP Milletvekili seçildim. 1969 ve 1973 Milletvekili seçimlerinde tekrar milletvekili oldum. CHP içersinde demokratik sol mücadeleyi başlatanlar ve bu mücadelenin içinde yer alanlardan biriyim. Halkçı uğraşımı hem parti içersinde ve hem de basında sürdürmüşümdür. Çeşitli gazetelerde ve dergilerde bu konuda yazılarım yayınlanmıştır. Şiir, öykü ve makaleler yayınlamaya devam etmekteyim. Son haftalık yazılarımı (1973) Yeni Halkçı Gazetesinde yayınladım. Konuk yazar olarak Yeni Ortam'da bazı yazılarım çıktı. En son yazdığım şiirler 1974 Varlık Yıllığında ve Milliyet Gazetesinin sanat - edebiyat ekinde yayınlandı. Yollar Çamur ve Sapanca adlı basılı iki kitabım vardır. Bazı çalışmalarımı da yayına hazırlamaktayım. Şiirlerimi ve köy sorunları ile ilgili yazılarımı da kitap halinde yayınlamayı düşünüyorum.

Ayrıca 1966 - 1972 yılları arasında CHP Parti Meclisi üyeliği, CHP Merkez Yönetim Kurulu üyeliği görevlerinde bulundum.

Evliyim, Eczacılık Fakültesinde okuyan bir oğlum vardır. Eşim de Köy Enstitüsü mezunudur. (1974'te yazıldı. MB)

SANAT ANLAYIŞIM :

Sanat bence iyiyi, doğruyu, yararlıyı, güzeli yapma, verme işidir. Sanat büyük ustalık ister. Topluma, halka... Kişi diyelim, halk diyelim bunları kavradı mı sanat, ülkemiz, toplumumuz, halkımız ve de dünyamız daha da bir güzel olur, hoş olur.

Sanat, toplumu, insanlığı gönendirmelidir, yüceltmelidir, birşeyler katmalıdır. Sanat avuntu aracı değildir. Sanat kişiyi, toplumu kavramalıdır. Sanat özgür olmalı; özgür toplum yaratmalıdır.

Kendi toprağının sorununu, mutlulukları ile, yoksullukları ile halkı, insanı; özlemleriyle, çileleriyle, yaşantılarıyla, duygu ve düşünceleriyle yine insanı alan, ona yaşam ve ölmezlik veren sanat, sanattır derim ben. Böyle bir sanat ulusaldır. Her ulusal sanatta bir evrensel doğru vardır.

Karnı acıkan, savaştan nefret eden, barış, istiyen, aşk yapan ve özgürlüğün parçası insanı, sınırlar, iklimler, rejimler ve ülkeler ayırsa da yine insandır o. Sanatı ben bu insandan yansıtmak gerektir derim. Ben toplumcu bir sanat anlayışını öngörüyorum. İnsanı, insanlığı, tokluk, barış, mutluluk ve özgürlük katına çıkarsın. Sanat, insanlık için kurulmuş tüm zincirleri parçalasın, oyunları, tuzakları bozsun.

ESERLERİ:

K ö y N o t u : Yollar Çamur (1960), Sapanca (1957)

YAZMĞİ YERLER :

Dünya, Ulus, Öncü, Vatan, Yön, Köy ve Eğitim, Demet, Varlık, Yeni Ufuklar, Yücel, Birlik, Türk Yolu, Bizim Şehir, Sakarya, Akşam Haberleri, Gayret, Kavşak, Öğretmenler, Başkent Ankara, Akis, Yedi Gün Dergi ve Gazeteleri.

«TÖİVGUÇ'tân MEKTUP» (*)

19.VI.1960

Ankara

Kardeşim H. Uysal,

Siz ayrılır ayrılmaz «Yollar Çamur»u okumaya başladım ve bir gecede bitirdim. Pek az işlenmiş konuları seçerek meydana getirdiğin eserin türlü yönlerden değerli, faydalı. Sıkılmadan insan onu okuyabiliyor. Okundukça yurdun çetin problemleri göz önüne seriliyor. Bunların karşısında aydınlarımızın davranışları, omuzlamaları gereken yurd dâvalarından nasıl ürkükleri, tatlı canlarını sıkıntıya sokmak istemeyişleri; onların bu gevşekliklerinden faydalanmakta ustalaşmış sömürücülerin düzenbazlıkları iyi belirtilmiş eserinde. Seni tebrik eder, daha büyük başarılarla erişmeni dilerim.

1943 - 44 ders yılı idi sanıyorum. Arifeyeye geldiğim zaman öğrencilerin türlü alanlardaki çalışmalarını iş yerlerinde incelerken bir ağacın altında Sabahat öğretmeni bir küme çocukla Türkçe dersinde görmüş, bazı çocukların yazdıkları parçaları gözden geçirmiştım. Serbest tahrir şeklinde yazılan bu parçaları alışla gelenden ayrı özellikte bulduğum için bir kaç yazının kopyasını alarak enstitüden ayrılmıştım. Onları Ankara'da edebi zevki ve kültürü değerli olan arkadaşlara okuduğum zaman :

— Geleceğin yazarları bu çocuklar arasından çıkacak; bize tutacağımız doğru yolu bunlar gösterecekler, demişlerdi.

Şimdi bu teşhiste yanılmadığımı anlayınca zevk duyuyorum; sizlerle iftihar ediyoruz.

Her yönden geri kalmış ulusumuzu bugünkü perişanlıktan kurtarabilmek için çok çalışmamız, ana dâvalarda geriliğe taviz vermeden ortalığı aydınlatmamız gerekiyor. Bu görevin en ağır payı sizin kuşağa düşüyor. Senin gibi ülküerlerine güveniyoruz. Gelecek güzel günleri sizler yaratacaksınız. Önünüze çıkacak problemler ne kadar çetin olursa olsun yanlış yollara sapmadan, ülkücülüğe kıymadan, yurd gerçeklerini göz önünden ayırmadan çalışırsanız, her zorluğu yenebilirsiniz.

Kitabın hakkında dergilerden birine bir yazı yazarak onu tanıtmak istiyorum. Okumayı seven dostlara ve aydınlara tavsiye ediyorum.

Sana gelecek günler için hazırlanacak yasalara girmesini arkadaşlarla beraber uygun bulduğumuz ilk ve temel eğitimle ilgili kanun maddelerini yolluyorum. Bu maddelerde saptanan görüşlere katılacağını sanıyorum. Bu ana fikirleri yaymak, savunmak, gerçekleştirmek hepimizin görevidir sanıyorum. Aklına gelen başka önemli hususlar varsa onları bana bildirmeni rica edeceğim.

Uysal'lara sağlık, neş'e, güzel günler dileyerek gözlerinizden öperim.

H. Tonguç

(*) Köy Enstitülerinin kurucusu Tonguç'un, Uysal'a göndermiş olup bugüne değin yayımlanmayan bu mektubunu, çeşitli konulara aydınlık getirdiği düşüncesiyle bu bölümde yayımlamayı uygun buldum (M.B.)

SEN SEN SEN. V .

Bulvarlar kurşun gibi ağır
Kapatma pencereleri, pencereler açık dursun
Üstüme üstüme geliyor dalgaları suların
Kız dudaklarında yeni
Bir mavi yakaladım gökyüzünden daha mavi

Bir adam anlatıyordu, bozguna uğramış
Kendine dönük ve kavgacı
Koparıyordu içimden tutsaklığı
Tüm kirleri Yunmuş

Salt koca bir çınar
Dikilmiş evrenin ortasında adam
Damar damar sarmış yolları
Bu kirli kent akşamında kuşkular
Ağaçlar, taşlar, yapılar
Doğanın günlüğüne yürüyordu .

Türküler söylüyordum
Gördüğüm ışıktı tek yansıyan yürekte
Bir tohum ki çatlıyordu
Şimdi 'siz kapılardan çıktınız
Gözlerinizde şafak solukları vardı
Koşuyordunuz

Bir aşk alın yazımda tuttuğum
Bir volkandı kaynayan
Savaş kılıçlarıdır kıldığım
Sen sen sen içimde yanan

«Yollar Çamur»dan

(...)

Ve böylece boğaz tokluğuna ailelerin yanında kalan bu çocuklar, ne iş yaparlar; nasıl yaşarlar?

Çekirdekten yetişme bir hizmetçi yapabilmek için çalıştırırlar bunları bu zengin aileler. İnsaflarına göre bu ailelerin, eğitim görebilirler bu beslemeler.

Küçük beylerin salıncaklarını sallarlar. Küçük beylerin bezlerini yıkarlar. Yine küçük bey, küçük bey, küçük hanım, büyük hanım ne emrederse onu getirirler, onu yaparlar... Hanımın buyurmasıyla sağa sola koşarlar. Sepet taşırlar, paket taşırlar... İki adım arkadan yürümek zorundadırlar çarşıya çıkınca. Dükkândan ısmarlanan ibişiği alırlar. Yemek masasını hazırlarlar.

«Zehra, o kutuyu kaldır oradan!»

Zehra çocuk gider, o kutuyu kaldırır oradan, yerine koyar.

Küçük bey daha öteden seslenir :

«Zehra kız! Çantamı getir aşağıdan...»

Zehra koşar. Küçük bey çantasını kimbilir neralere atmıştır? Onu arayıp bulur. Yukarda küçük bey sabırsızlanmıştır. Bağırır, çağırır :

«Amma aptal bu kız be, daha bulamadı!»

Zehra merdivenleri çıkar, küçük beyin önüne çantasını ufacık gülümseyişlerle koyverir.

«Buyur küçük bey,» der.

Büyük bey seslenir az sonra :

«Zehra kızım, gazetemi getir!»

Zehra, hemen gazeteyi arayıp bulur. «Büyük bey'fendiye» tez elden ulaştırır. Her işi yapışından bitirişinden sonra, Zehra ,kapı yanında bekler. Otur derlerse oturur. Yoksa dimdik durur orada... Ya da bir köşeye tutunur gibi, ilişir gibi, sığınır gibi çekiliverir. Halinde bir çekingenlik, bir korkaklık, bir kimsesizlik vardır. Tedirgin olmuş küçük kuşlara benzer...

Bilmem kaç yıl olmuştur buraya geldiği?... O korkaklık hâlâ sıyrılmamıştır üzerinden. Çünkü o, bu evin yabancısıdır. Bir beslemesidir bu evin o. Çok kes, ona bunu duyurmuşlardır.

«Şu bizim besleme amma aptal be!» demişlerdir. «Kız, sen bizim beslememizsin!» demişlerdir. «Sizin beslemeden ne haber?» diye sormuşlardır başkaları da...

Kişiliği küçük beyden tutunuz da, büyük hanıma kadar her kişi tarafından öldürülmektedir. Öldürülmek de ne demek? Öldürülmüştür. O Zehra kız, o çocuk kız, bir robottur burada, bir robot...

Günler geçer, Zehra, oradan oraya koşar. Küçük çocuklar tanır. Ağlayan küçük çocuklar... Ağlamasın diye, Zehra onlara beyin emriyle, hanımın emriyle oyuncaklar verir. Küçük beyin oyuncaklarını... Küçük beyler tanır Zehra. Parlak ayakkabılarını Bildirirler Zehraya... Büyük hanımlar tanır Zehra... Zehra, kendi saçını kendi tarar ama, küçücük elleri Zehranın çok saç tarar.

Küçük hanımın çantasını taşır okula değin. Zehra, yolları bilir. Hem nasıl bilir? Taşını da-toprağını da tanır yolların. Bu küçük yaşta, bu büyük insanlar gibidir Zehra. Her işi yapmasını bilir Zehra. Her işe eli yakışır Zehranın. Zehra olmasa evin tüm işleri duracak. Bir basma entarisi vardır sırtında Zehranın, çiçeklerini çok sever onun. Köyün çiçeklerine

benzer bu çiçekler. Baka-baka gözleri dumanlanır; o kara gözleri Zehra-mn. Bir siyah çorap ayağında ve bir pabuç, iki yıllık koca bir papuç...

Zehra ıscacık düşlere yatar!

Uyanınca,

«Zehra!... Kız Zehraaaa! Allâ'nın belâsı çabuk be!... Zehraaaaa!»

Seslerini duyar. İscacık düşleri bozulur. Uykulu gözlerini ufacık yumruklarıyla ovuşturur-ovuşturur koşmaya çabalar...

Zehra, her okula gidişte, bahçe kapısından öteye geçemez. O, kapının önünde durur, çok kez duvarın üstünden yüzlerce çocuğu seyreder. Yüzlerce çocuk oynar o bahçede. Güzel - güzel çocuklar... Güzel ayakkabıları, güzel çorapları olan çocuklar...

Yüreğinde, küçücük yüreğinde Zehranın «ızz» eder birşey!...

Zehra, okumak bilmez! Evin büyük beyi, evin küçük hanımı, «kızlara okumak, o kadar gerekli değil,» demişti. İnanmıştı Zehra bu söze. O zamandanberi kızlar için okumanın gereksiz bir şey olduğunu sanıyordu. Öyle ya, koskoca bir beyden, bir hanımdan daha iyi mi bilecekti?

Oysa küçük hanımı okula gönderiyorlardı. Çantasını da Zehra taşıyordu. İşte buna akli eriniyordu.

Zehra, «insan hakları,» Zehra, «çocuk hakları», bunları bilmezdi... Hem nasıl bilsin! Zehra çocuk! Babası da anası da bilmiyorlardı!

Kurak Köylü Ali, Zehranın «beslenmesini» istemişti, «köylüklerden kurtulmasını» istemişti tek... Ne yapsın Ali'cik...

Zehra gördükçe yanında defterlerini-kitaplarını açan küçük hanımı, bihoş oluyordu ama, birşey diyemiyordu...

Evet birşey diyemiyordu...



MAHMUT YAĞMUR

YAŞAM ÖYKÜM :

1927 yılında Amasya'nın Zara bucağında doğdum. Babam çok yoksuldu. Bundan ötürü çocukluğum destanlık acıların içinde geçti. Örneğin dinî ve ulusal bayramlarımızda bile yeni giysiler ve postüllür giyemedim. Boğazımdan yağı ve tuzu kıvamında yiyecekler geçmedi. Küçük bedenimi sarı sıcaklar ve dondurucu soğuklar kemirdi.

İlkokulu köyümde bitirdim. Anamın eski bezlerden diktği çantama taze mürekkep kokan ders kitapları koyamadım. Doya doya kalem yontamadım ve defter yaprağı karalayamadım. İnce ve buruşuk kağıtlara çizdiğim resimleri, gönlümce boyamak mutluluğuna eremedim. Kınalı topaçları, pırıl pırıl bilyaları ve kavuçuktan yapılmış topları sadece düşlerimde gördüm. Kısacası, bir eşeğe bile doyasıya binemedim. Çocukluğumun tadını çıkaramadım.

1941 yılında, Akpınar Köy Enstitüsü'ne öğrenci olarak girdim. Aradan bunca yıl geçmesine karşın, köy enstitüsünde geçen ilk günümün anı-

lan usumdan silinmedi. Çünkü kara zeytini ilk kez o gün yedim. Yarım kalıp sabunla ve bol bol su dökünerek ilk kez o gün yıkandım. Sabun kokan çamaşırları, ütülü ceket ve pantolonu ilk kez o gün sırtıma geçirdim. Ak çarşaf serilmiş döşegin üstünde ve yumuşak battaniyenin altında ilk kez o günün gecesinde yattım. İşte bu yüzden, köy enstitüsünde geçen ilk günümün anıları usumdan silinmiyor. Koca Tonguç'u her soluk alıp verişimde saygıyla anmama neden oluyorlar.

Akpınar Köy Enstitüsü'ndeki öğrenimim beş yıl sürdü. Bu süre içinde yüreğime ülkemin ve ulusumun sevgisi dolduruldu. Kafam, halkımızı çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracak olumlu bilgilerle aydınlatıldı. Ellerimin ve dilimin kabalığı usul usul törpüldü. Kafamla ellerim arasında uyum sağlandı.

Burada, önemli ve ilginç saydığım bir gerçeği de gün ışığına çıkarmak istiyorum. Bu gerçek şudur: Köy Enstitüsü'nde, bir papağan gibi, salt öğretilen sözcükleri tekrarlayan, bir sirk maymunu gibi, hep zorla belletilen becerileri gösteren kişilere benzemememe özen gösterildi. Düşüncelerini kimseden çekinmeden söyleyen, doğru bildiği yolda, geriye bakmadan yürüyen aydınlardan olmam istendi.

Çok önemli bir gerçek daha vardır. Bu gerçek de şudur: Köy Enstitüsü'nde okurken devlet bütçesine fazla yük olmadım. Çünkü yediğim ekmeğin buğdayını ellerimle büyüttüm. Barındığım binaların temellerine, ağırlığımca taşlar taşıdım. Duvarlarını ise özenle ördüm ve sıvadım. İçeceğim suyu, toprağın derinliğinden çıkarırken, kazma sallamaktan avuçlarıma kan oturdu. Sütünü içtiğim ineğin otunu, yumurtasını yediğim tavuğun yeminini severek derledim. Kışacısı, yaşamımı sağlayan ürünlere oluk oluk terim, kullandığım araç ve gereçlere ise damla damla terim karıştı. İşte çürütülmesi kolay olmayan gerçeklere dayanarak, devlet bütçesine fazla yük olmadan okuduğumu söylüyorum.

1946 yılının son güzünde, Akpınar Köy Enstitüsü'nü bitirdim. Doğduğum köye öğretmen olarak döndüm. Göreve başladığım gün, yüreğim bütün insanları sevecek oranda genişti. Kafam doğruyu yanlıştan ayıracı olgunlukta idi, ellerim, yararlı işler yapabilecek becerilerin sahibiydi. Kışacısı, insanların, hayvanların ve bitkilerin dilinden anlayacak erginlikteydim.

Köyümde on üç yıl görev yaptım. Köylülerimi varsıl ve yoksul diye ayırmadan yürekten sevdim. Onların, yüzyılların ötesinden sürüp gelen sağıtöre anlayışlarına ve inançlarına saygılı davrandım. Düğünlerine ve derneklerine katıldım. Acılarına ve sevinçlerine içtenlikle ortak oldum. Köylülerime. «Sizden daha bilgiliyim» diye çalım satmadım. «Elimi, dilimi ve belimi» kirli işlere uzatmadım. Bilmediğim konularda bilgiçlik taslamadım. Bildiğim konuları köylülerime öğretirken de, onları hor görme ve kınama yolunu seçmedim. Bitkileri büyüten ve besleyen sular gibi, yoluma derinden ve de sessizce devam ettim.

Çabalarım boşa gitmedi, beyinlere ve yüreklere ektiğim tohumlar birer birer yeşerdi. Yüzlerce yıldan beri avutulan ve uyutulan dev, hışımla ayağa kalktı. Köylülerim tok bir sesle, ödedikleri vergilerin ve şandığa attıkları oyların hesabını sormağa başladılar. Köylerini yolsuz, ışksız ve susuz bırakanlara, eskisi gibi güler yüz göstermediler. Emeklerini ve inançlarını sömürenlerin önüne, aşılmaz barikatlar kurdular.

Köylülerimin bilinçli şekilde uyanmaları, emek ve oy sömürücülerini korkuttu. Hep birlikte, kutsal dağdan, kutsal ateşi kaçıran bozguncuyu aramağa başladılar. Sonunda da «Kutsal ateşi kaçıran sensin» diye benim yakama sarıldılar. Yüreğindeki ağuyu üzerime boşalttılar. Bir dilim yavan ekmeğimi elimden aldılar.

27 Mayıs devriminden sonra, iki yıl uzak kaldığım görevime döndüm. Amasya il merkezinde altı yıl çalıştım. Yedi yıldan beri de İstanbul'da görev yapıyorum. Varsılların cenneti, yoksulların cehennemi olan bu küçük kentte yaşamımı sürdürüyorum.

Şimdi yaşam öykümle ilgili son sözlerimi söylüyorum: Bugüne dek dar ve zor günler geçirdim. Ama iyiyi, güzeli ve doğruyu savunan sesim kısılmadı. Dik başım, çağdışı düşünceleri savunanların önünde eğilmedi. Yüreğimin ortasında yaşayan hak, halk ve Atatürk sevgisi ölmedi. (1974'te yazıldı. M.B)

SANAT ANLAYIŞIM :

Ülkemizin yazan, çizen ,fırça süren, çekiç vuran... bütün sanatçılara saygı duyuyorum. İnsanoğlunun beyninin ve yüreğinin ürünü olan yapıtların, ulusumuza yeni yeni mesajlar getirdiğine inanıyorum. Elime geçen ve gözüme ilişen her yapıt, candan bir ilgiyle inceliyorum. İncelediğim her yapıtta, insanca sevmeyi, acımayı, düşünmeyi, savaşmayı ve yaşamayı öğreten bir bilgiyle karşılaşıyorum. Bu bilgiler yüreğimi genişletiyor ve kafamı geliştiriyor. Beni, mutsuzluğun ve ilkel tutkuların tuzagına düşmekten kurtarıyor. Çağımızı kirleten haksızlıkların ve zorbalıkların er geç sona ereceğine olan inancımı tazeliyor...

Sanatçılara karşı beslediğim derin saygının nedenini bir örnekle iyice pekiştirmek istiyorum. Göstereceğim örnek şudur: Bilirsiniz ki, her bölgenin toprağının bileşimi ayrıdır. Bu yüzden her bölgede yetişen çiçeklerin renkleri ve kokuları başkadır. Meyvaları değişik tatta ve iriliktir. İşte bu yalın gerçeğe dayanarak, sanatçıları dirimizi besleyen ve ölümüzü gizleyen «Toprak Ana»ya benzetiyorum. Sanat yapıtlarının değişik renkte, kokuda ve tatta olmalarını doğal karşılıyorum.

Elim değmişken bir örnek daha vereyim: Bence dünyanın en zor işi. ana ve sanatçı olmaktır. Çünkü her ana çocuğunu aylarca karnında taşır. Onu kanıyla besler ve büyütür. Günü gelince, dayanılmaz acılara katlanarak doğum yapar. Daha acıları dinmeden yavrusunu bağrına basar. «Çocukların en güzelini doğurdum» diye kivanç duyar. Eşinden ve yakın-

larından ilgi ve sevgi bekler. Gösterilen ilgi ve sevgi, çektiği acıları unutturur. İlgisizlik ve doğurduğu çocuğun cinsiyetine göre yapılacak eleştiriler ise, yüreğinde derin yaralar açar. Beynine umutsuzluğun ve kısır kalma korkusunun tohumunu sokar.

Sanatçıların yazgısı da, tıpkı analarmkine benzer. Çünkü sanatçılar da bir düşünceyi ve etkisinde kaldıkları bir olayı aylarca beyinlerinin içinde taşırlar. O düşünceye ve olaya can vermek için dayanılmaz sancılar çekerler. Günü gelince de, kanlı-canlı bir yapıt çıkarırlar ortaya. Yapıtlarının ilgi ve sevgi görmesini isterler. Bekledikleri gerçekleşmezse, insan sevgisiyle dolu olan yürekleri ince ince kanar. Mutlu günlerin türküsünü söyleyen dilleri susar. Pisliklere bulaşmamış elleri, kalem tutmaz olur. Daha kötüsü, beyinleri doğurma gücünü yitirir.

İşte yukarıda anlattığım nedenlerdin ötürü, tüm sanatçıları en içten duygularla seviyorum. Sanatçıları, sanat yapıtlarını katı ve kabasözlerle eleştirenlere, hiçbir zaman hak vermiyorum.

Gün ışığına çıkarmak istediğim konulan nasıl işlerim? Şimdi bu sorunun yanıtını vermeye çalışacağım. İlk önce olanaklarımın elverdiği oranda çevrem ve ülkemizin sorunlarını, bilinçli şekilde incelerim. Önyargıların etkisinde kalmadan, halkımızın arasına girerim. Gördüklerimi ve duyduklarımı, usumun süzgecinden ağır ağır geçiririm. Bundan sonra dokumağa karar verdiğim halıda kullanacağım motifleri saptarım. Değişik çiçeklerden derlediğim özsuvarımı ve kokuları, usumun teknesine koyarak aylarca yoğururum. Bu aşamadan sonra, halıyı dokumağa ve ekmeği pişirmeğe başlarım. Dokuduğum halıya ve pişirdiğim ekmeğe, kendime özgü bir görünüm kazandırmaya çalışırım.

ESERLERİ :

Köy N o t l a r ı : Dertler Pazarı (1957)

M a k a l e - D e n e m e : Ekmek ve Özgürlük (1965)

YAZDIĞI ESERLER :

Yeni Adam, Hakikat (Amasya), Amasya'nın Sesi, Ülkü, Varlık, Yücel, Kaynak, Pazar Postası, Yeditepe, Çaltı, Dernek; Öncü, Vatan dergi ve gazeteleri.

KAYNAKÇA :

Burhan Arpad : Demokratçı, Vatan gaz., 8.6.1957

Prof. Dr. Kemal Tosun : Dertler Pazarı Köy, Vatan gaz., 18.10.1957

Aziz Nesin : Dertler Pazarı, Yeni Gazete, 23.10.1957

Kadircan Kafilı : Köylerimiz, Tercüman, 9.11.1957
Melih Cevdet Anday : Bir Kitap Bir Tartışma, Tercüman, 25.12.1957
Ahmet Kabaklı : Dertler Pazarı, Tercüman
Hamdi Varoğlu : Dertli Kitap, Cumhuriyet, 28.1.1958
Tunç Yalman : Yağmur'un Kitabı, Vatan, 16.6.1958
Ayhan Hünalp : Dertler Pazarı, Tercüman,
Ü. Öztürk : Köylünün Kalkınması, Vatan, 28.6.1958
Behçet Necatigil : Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, s. 294

ÖRNEKLER

«Ekmek ve Özgürlük»ten

EKMEK VE ÖZGÜRLÜK

Bugün dünyanın her köşesinde kanlı kavgalar oluyor. Genç ve ihtiyar binlerce insan ölüyor. Uygarlık yapıtları yıkılıyor. Kutsal kavramlar çiğneniyor. Yaşadığımız çağı kirleten olaylar birbirini kovalıyor .Dünyanın dengesi hızlı şekilde bozuluyor.

İnsanoğlunu, dünyanın dengesini bozan eylemleri işlemeğe zorlayan etmenler nelerdir? Düşündüklerimizi özetleyerek söyleyelim : Ekmek ve özgürlüktür. Biraz da elimizi yüreğimizin üzerine bastırarak düşünelim • Acaba ekmek ve özgürlük için dövüşenleri kınamağa hakkımız var mıdır? Elbetteki yoktur : Çünkü ekmekten ve özgürlükten yoksun olanların, mutlu yaşamaları olanaksızdır.

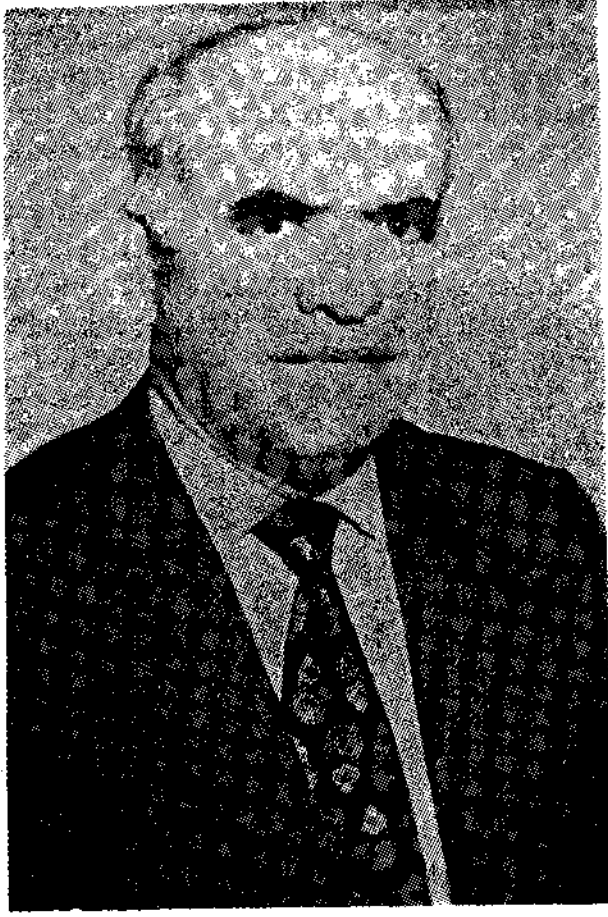
Şimdi yukarıdaki yargılarımızı usun ışığından faydalanıp savunmağa çalışalım : Bütün insanlar evrene eşit haklarla gelirler. İnsanları ekmekten ve özgürlükten yoksun bırakan doğa değildir. Kötü insanların kurduğu bozuk düzenlerdir. Sözelimi, sadistlerin yönettikleri ülkelerde açlar ve tutsaklar vardır. Çünkü bu ülkelerde devlet örgütü sadece mutlu azınlığın çıkarlarını korumaktadır. Kutsal haklarını savunan ülkücülere ise kan kusturmaktadır. Oysaki hümanistlerin yönettikleri ülkelerde açların ve tutsakların sayıları çok değildir. Çünkü bu ülkelerde devlet örgütü bireylerin değil, toplumun mutluluğunu ve çıkarını korumaktadır.

Çağımızda toplumları yönetenler şu gerçeklere saygı göstermeğe zorunludur : Doğanın ve uygarlığın verilerinden yararlanmak bütün insanların hakkıdır. İnsanları bu haklardan yoksun bırakmak us dışı bir davranıştır. Düpedüz doğa yasalarını hiçe saymaktır. Ölümün üzerine doğru yürümektir. Bu yalın gerçekleri çiğneyenlerin tümü eğri yoldadır. **Bunların** insan sevgisinden yoksun olan göğüsleri, ergeç haklı olarak atılan kurşunlara hedef olacaktır.

Şu gerçekleri gizlemeğe de kimsenin gücü yetmez : Bugün dünyada ekmekten ve özgürlükten yoksun olan toplumlar vardır. Bu sömürülen ve ezilen toplumlar ise iyice uyanmışlardır. Bütün güçleriyle ve bilinçli olarak sadistlerle savaşmaktadırlar. Ekmeğe ve özgürlüğe kavuşuncaya değin sa-

vaşlarını sürdüreceklerdir. Ergeç dünyadaki feodal düzenleri yıkacaklardır. İnsanoğlunun uzun süre zincire vurulamayacağını, insanlık düşmanlarına anlatacaklardır. Kısacası, ekmek ve özgürlüğü sadaka gibi vermeğe yeltenenlerin tümünü dize getireceklerdir.

Açlık ve tutsaklık ihtilâllerin anasıdır. Her çağda ihtilâlleri aç ve tutsak yığınlar desteklemiştir. Bütün- ihtilâller, dünyanın dengesini bozmuş ve binlerce suçsuz insanın soluğunu kesmiştir. Ama suç, ihtilâl çıkaranlarda değildir : İnsanları ihtilâl yapmağa zorlayan yönetici ve yönetimlerdedir.



ALİ YÜCE

YAŞAM ÖYKÜM :

1928 de Yayladağı'nın Hisarcık Köyünde doğmuşum. Doğan doğmaz başlamış kavgam. Yoksulluk, yorgunluk, sıcak, soğuk ve hastalıklar. Ayaklarıma dikenler batmış, ağlamışım. Keçileri kurt boğmuş sille yemişim, kötü söz yemişim. Karnımın üstünde taş çekmişim. Kök sökmüşüm kör kazmayla. Okul diye, öğretmen diye ağlamışım yıllarca.

Öğrenimim bir hasır parçasının üzerinde başladı. Karış karış dolaştım öte dünyayı. Yorgunluğumu, yoksulluğumu Tuba ağacının gölgesinde, hurri kızlarının dizlerinde unuttum. Hatay kurtulduğu zaman Atatürk'ü öğrendim. Türk olduğumu öğrendim. Kâğıttan şapka yapıp giydiğim için doyasıya falaka yedim. Öte dünyadan kaçarak Kışlak İlkokulunda bu dünyaya ayak bastım.

Daha bir yıl okumadan öğretmenim Niyazi Tuncer askere gitti, gene gömüldüm karanlıklara. Bir körün gözlerini bir an için açıp sonra gene kör etmektir bu. Yıllarca göz yaşlarımı içime akıttım. Öğretmenim döndü-

ğü zaman tam 18 yaşında idim. öğretmenim çekip çıkardı beni karanlığın dibinden. Üstüm başım karanlık kokuyordu.

İlkokulu canımı çiğneyerek dışardan bitirdim. Yağmur yağsın da işe gidilmesin de, ders çalışayım diye az mı yalvardım göklere. Babam okuma sansür koyduğu zamanlar ahıra saklanırdım. Kapıdaki yirmi beş kuruş büyüklüğündeki budak deliğinden giren ışığı satırlar üzerinde yürüterek kitap okumak en büyük mutluluğumdu. Köy Enstitüsüne giderken anam, babam ve kardeşlerim haklı ve amansız bir savaş açtılar bana. Yazdırdılar, okuttular, üflettiler olmadı. Köy yerinden oynadı. «Amanın dünyanın çivisi kopucu!.. Nuru'nun oğlu Molla Ali gâvur yazılmış.» Dağ, bayır, dere, tepe kovalastık, yolduk yolduk yığdık birbirimizi.

Düziçi Köy Enstitüsüne vardığım zaman, öte dünyadan gelmiş gibiydim. Ellerim, ayaklarım, yüzüm-gözüm it çiğnemiş gibi. Üstümü-başımı çalılar yemiş. Herkes beni çocuk yazdırmaya gelmiş bir adam sanıyor.

1951 de Enstitüyü bitirdim. On yıl köy ve kasabalarda öğretmenlik yaptım. Bu arada kendi kendime İngilizce çalışarak 1961 de Gazi Eğitimi dışarıdan verdim. Harcadığım zaman, tükettiğim emek ve ömürle kim bilir kaç tane fakülte bitirilir, kaç tane doktora verilirdi. Şimdi Antakya Ticaret Lisesinde İngilizce öğretmeniym. Evli, iki çocuk babasıym. Ve dedemden daha yaşıyım. (1974'te yazıldı.. M.B.)

SANAT ANLAYIŞIM :

Sanatın toplumcu işlevine inanıyorum. Şiirlerimi bu doğrultuda yazıyorum. Toplumculuğun sanatı ve sanatçıyı kısırlaştıracağına inanmıyorum. Sanatçı bir sanat görüşünü kendi seçmişse, özgürlüğünün kısıtlandığını nasıl söyleyebiliriz? Dışardan zorlama ile kaç adım yürütülebilir sanat? Kaç gün yaşar zorlamayla yapılmış yapıtlar?

Toplum gerçeklerini gazetecilerin, politikacıların bol bol işlediği, ayrıca sanatla işlemeye gerek olmadığı yolundaki görüşlere katılmıyorum. Bu savda olanlar sanatı çok küçük, gördüklerinin bilincinde değiller galiba. Bir gazete haberi sanatla nasıl bir tutulabilir? Geri kalmış ülkelerde, hele ülkemizde politikacıların toplum gerçeklerini hangi niyet ve amaçlarla işlediklerini her gün görüyoruz. Ben yetkin bir ozanın bir tek dizesinin işlevini binlerce politikacının bir ömür sığıp palavraya değişmem. Milyonlar dökerek kalabalıkları arkalarından götürenler bizi aldatmamalıdır. Burada hemen Jonathan Swift'in bir sözünü anmak isterim. «Bir koçan mısır yetiştirilen yerde çalışıp iki koçan mısır yetiştiren biri, insanlığa tüm politikacı takımından daha çok hizmet etmiş sayılır.»

Eğer sanatı gerçeğin kaba saba bir kopyası olarak anlıyorlarsa bir şey diyemem. O zaman toplum gerçeklerini sanatla işlemeye gerçekten gerek kalmazdı. Politikacı yeter de artardı bu işe. Oysa sanat gerçeklerin sanatçının sanat bilincinden geçerek aldığı biçimdir.

Toplumcu sanatın birinci ve en belirgin Özelliği devrimci oluşudur. Toplumu ve doğayı değiştirmeyi amaçlar. Basit anlamda bir değiştirme değil bu. İnsanla insan, insanla doğa arasındaki bütün ilişkileri kapsayan karmaşık bir değiştirme. İnsanın kafa yapısını, doğaya bakış biçimini değiştirir. Sanat bu işlevini nasıl yapar?

Sanatçı doğa ve toplumdan aldığı imge ve tasarımları yada ham maddeleri diyelim, kendi sanatçı bilincinde depo eder. Bizim kırca keçinin sabahdan akşamadek yaptığı gibi. Sonra bu ham maddeleri kendi sanat değirmeninde öğütür, ona kendi sanat mayasını katarak yoğurur. Kırca keçinin geniş getirişi gibi. Buna sanatın mayalanma aşaması diyelim. En sonunda sanatçı bu hamuru kendi fırınında pişirip bir sanat yapıtı ortaya koyar. Buradaki sanatçı ile keçi benzetimi yalnız işlem yönündendir. Sanatçının işi çok daha karmaşık, çok daha yüce bir iştir. Kendini sanata adanmış, kendini keçiden ayırabilen sanatçıyı demek istiyorum elbet. Sanatçının yapıtındaki dünya eski dünya değil, büsbütün yeni, değişik bir dünyadır. Bu yapıtla karşılaşan insan kendini yeni bir dünyanın içinde bulur. Bu yapıttaki pencereden bakmaya başlar. Bu yapıttan aldığı beyinle düşünmeye, bu yapıttan aldığı gözle görmeye başlar. Böylece hem doğa hem insan değişmiş olur.

Bütün devrimci ve kalıcı yapıtların mayasında insan vardır. Bütün büyük yapıtlar bu harç ve mayanın usta ve namuslu bir sanatçının imbiğinden geçerek meydana gelmişlerdir. Buradaki insan toplumsal ilişkilerden soyutlanmış insan değildir. Her çeşit ilişkiler meydanında savaşıyor insan. Yenen, yenilen, seven sevilen, acı çeken, değişen ve değiştiren insan. Özünü insandan almış bir sanat yapıtı, milyonları tek bir düşünce çevresinde birleştirebilir. Güzel bir müziği dinleyen, bir oyunu seyreden, bir romanı okuyan milyonlar sanatçının duygu ve düşüncesini bölüşürler. Sanatçının yarattığı yeni dünyada toplanırlar. Sanatçı en çok oğlu, kızı olan baba, en büyük ordunun komutanıdır bence.

Ancak sanatın bu işlevini tam olarak yerine getirebilmesi için yığınlara ulaşması gerektir. Yığınlara ulaşmayan sanat duvar deliğindeki paraya benzer. Bugün sanatın hemen her dalında Türk aydını kendi çalıp kendi oynayan durumundadır. Avuçlarınız patlayıncayadek alkışladığınız oyunun seyircisine şöyle bir bakın. Tahlil için doktora götüreceği sidiğini şarap şişesine koymayanlardan kaç kişi var? Meyva vermeyen ağaçları balta ile korkutup meyva vermeye zorlayanlardan kaç kişi var. Kendini sömürenlerle birlik olup kendisi için savaş verenlere saldıranlardan kaç kişi var. Ve bu sorular daha da çoğaltılabilir. Oyunları yazan kıravatlı, oynayan kıravatlı, seyreden alkışlayan gene kıravatlı. Karnını doyuracak ekmeği bulamayan halktan onbeş-yirmi hatta elli liraya bilet alıp «Sayın eşiyile birlikte tiyatroya onur vermesini hangi yüzle isteyebiliriz. Kazara bir gün kör kuş gibi yolum İstanbul'a düşse, ben elli lira verip de seni nasıl dinleyebilirim sayın Ruhi Su?

İnsan bedeninin ağaçlar gibi budanıp makina gibi sökülüp takıldığı bir çağda yaşıyoruz. İnsanoğlu deney tüplerinde organizma yaratıyor, yıl-

dızlarda fink atıyor. Biz ise Atatürk'ün «Efendi» diye adlandırdığı köylümüzün büyük bir bölümünü henüz mağara yaşamından kurtaramamış. Kimimiz bir sivilce ameliyatı için Avrupalara giderken, kimimiz hastalın bile sayılmayacak hastalıklardan ölüyoruz. Bu neden böyledir acaba? Halkımız kanı pahasına koruduğu bu yurdu neden bırakıp bırakıp gitmektedir? Neden bütün acılar onu, ille de onu bulmaktadır? Depremler, kızmıklar, koleralar, seller... «Efendim bu dünyada nice acı, sıkıntı çekersen, o dünyada onca rahatlık sürersin. Bir elin yağda, bir elin balda, huri kızlarının kucağında yaşarsın.» İyi mi?

Felaketlerin halkı bulmasının diğer bir nedeni de azgınlıktır. Dince yasak olan eylemlerin «bid'atlerin» artması. İçki, kumar, mini etek giyip etini «Namahreme göstermek» Namaz kılmamak, oruç tutmamak.» İşte gecekonduları sel basmasının nedeni budur. Hastalıkların, kuraklıkların nedeni budur. Sanırım ki savaşların da nedeni budur. Peki Allahın hoşuna gitmeyen eylemleri yapanlar kim, cezasını çekenler kim, şöyle bir bakalım hele. «Hikmetinden sual olunmaz bre Tanrım!» der anam. Sen de mi ne yaptığını bilmiyorsun yoksa? Nasıl oluyor da en çok namaz kılan, oruç tutan, kadının kendisine değil resmine bile bakmayan, rakı şişesine sidiğini koymayan kullarına bu suçlardan ceza kesiyorsun. Bütün bu suçları işleyenlerden korkuyor musun yoksa?

Peki, ya bir gün bu halk benim burada sorduğum gibi soru sormaya başlarsa? Arkadaş gel biraz da sen ye şu öte dünyanın sonsuz nimetlerinden, şu huri kızlarıyla biraz da sen yat derse? İşte bütün korku bu ya. Bütün telaş, bütün gürültü patırtı bu ya. Halkı bu bilinç noktasına getirmemek. Yirminci yüzyıl insanının onuruna yakışmıyacak oyunlar hep bunun için oynanır. Köy Enstitüleri bunun için kapatılmıştır.

Yurdumuzda karanlık kaymak tutmuştur. Egemen güçler bunu gözsüz halka süt diye yutturmaktadır. Karnı büyük kapitalizm sırtımızda bugi bugi oynamaktadır. Bu egemenliğini sürdürmek için de her kahvaltıda ufak bir devlet yiyen yabancı kapitalizme sırtını dayamaktadır. Onun kucağına oturup iktisadi öpücükler sunmaktadır. Atatürkçü, halkçı aydınları kendi özel demokrasilerine ihanetle suçlayıp ezmek istemektedirler. Bu işte de ne yazık ki sömürdükleri gözsüz insanları kullanmaktadırlar.

Gerçekler bu denli açık seçik ortada iken, kimi sanatçılarımızın soyut sanata gönül bağlamış, görünmesi acıdan da öte bir durumdur. Halkının büyük bir bölümü mağara yaşamından kurtulmamış bir ülkenin sanatçısı nasıl olur da soyut estetik peşinde koşabilir anlayamıyorum. Uygarlık kervanının en başında giden, bütün sorunlarını çözümlemiş bir ülke sanatçılarının eskilerini giymeyi kendine nasıl yakıştırır? Hele bunu bir yenilikmiş gibi göstermeyi nasıl göze alır? Savaş meydanında kurşun yağmuru altında, tüfeğimize dayanıp ayın doğuşunu seyre dalmaya benzer b». Ölü töreninde göbek atmaya benzer. Biz sanatın tek ses vermesinin, tek komuta altına alınmasının elbette karşındayız. Sanatçının yaratma özgürlüğüne, saygıyı bir erdem sayarız. Ne var ki bir kurtuluş, bir kalkınma savaşı veren ülkemizin sanatçılarının bu savaşı görmezlikten gelmelerini anla-

makta güçlük çekiyoruz. Alın teriyle beslendiğimiz bu yorgun halkın gelecekte kuracağı güzel bir dünyanın hamurunda bizim de bir çimdik tuzumuz bulunmasını nasıl oluyor da çok görüyoruz? Onların gözleri açıldıkça bizim gözlerimizin görmesi bize acıdan başka birşey vermez. Türk sanatçıları halkın kurtuluş savaşının ötesinde bir çizgi bile çizmemeli bene?. Kalemimizi namusumuzla bilemişsek eğer.

ESERLERİ :

Ş i i r : Boyundan Utan Darağacı (1976)

R o m a n : Şeytanistan (1976)

D e n e m e - İ n c e l e m e : Şiirin Dili, Yapısı, İşlevi (1975)

YAZDIĞI YERLER :

Salkım, Yücel,, Pazar Postası, Demet, Yeditepe, Soyut, Türk Dili, Yansıma, Yeni Toplum, Milliyet, Cumhuriyet lergi ve gazeteleri..

KAYNAKÇA :

Y a z ı l a r :

- Ceyhun Atuf Kansu : Batı; Varlık, Mart-1969
Emin Özdemir : Dergilerde; Varlık, Eylül-1971
Emin Özdemir : Gazete ve Dergilerde; Varlık, Mayıs-1972
A. Kadir Bulut : Dergilerden Yansımalar; Yeditepe, Mayıs-1972
Şevket Yücel : Ali Yüce'nin Şiirleri; Yeni Ortam, 19 Eylül 1973
Mehmet Bayrak : Ali Yüce'nin Şiiri; Soyut, Mart-1974
Mehmet Bayrak : Boyundan Utan Darağacı; Politika, 17.9.1976
Şükran Kurdakul : Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, s. 420
S. Serpil Savcıoğlu : «Nuru'nun Oğlu Molla Ali» ve Düşündürdükleri, Soyut, Ocak-1975
Tuncer Uçarol : Ali Yüce'nin İlk Kitabı: Şiirin Dili, Yapısı, İşlevi Türk Dili, Ocak-1976.
Ahmet Köklügilier : Şiirin Dili, Yapısı, İşlevi; Varlık, Mart-1977
Rauf Mutluay : Boyundan Utan Darağacı; Cumhuriyet, 19.8.1976
Atilla Özkırımlı : Boyundan Utan Darağacı; Cumhuriyet, 18.9.1976
Selçuk Onurlu : Yüreği Avuçlarında Bir Ozan : Ali Yüce; Politika, 3.10.1976
H. İzzettin Dinamo : Boyundan Utan Darağacı; Vatan, 7.6.1977
Ahmet Telli : Boyundan Utan Darağacı; Tiyatro-1976, Kasım-1976
Muzaffer Uyguner : Boyundan Utan Darağacı; Türk Dili, Ekim-1976
Tuncer Uçarol : Ali Yüce'nin Şiir Kitabı; Türk Dili, Aralık-1976

K o n u ſ m a l a r :

Mehmet Bayrak : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Âli Yüce ile Konuşma; Yeni Ortam, 2 Eylül 1973

Şevket Yücel : Ali Yüce ile, Konuşma; Soyut, Temmuz-1975

Ozanca : Ali Yüce'ye Dört Soru; Ozanca, Temmuz-1976

ALİ YÜCE'NİN ŞİİRİ

1 — Şiirinin Kaynağı:

Ali Yüce de, öbür Köy Enstitülülerin büyük bir kesimi gibi köylülükten gelmedir. (Bilindiği gibi belli bir süre yalnız köylerden öğrenci alınmış, ancak yozlaşmaya başladıktan sonra kasaba ve kentlerden de öğrenci alınmıştır köy enstitülerine)

«Biz halkın köylünün içinden geliyoruz» diyor Yüce.

Yüce de öbür kuşakdaşları gibi çok ilginç bir yaşam sürüklüyor. Doğar doğmaz başlıyor kavgası. İnsanlarla, doğayla. Yoksulluk, yorgunluk, sıcak soğuk ve hastalıklar. Ayaklarına dikenler batmış, ağlamış; keçileri kurt boğmuş, sille yemiş, kötü söz yemiş. Kök sökmüş kör kazmayla. «Okul diye, öğretmen diye ağlamışım yıllarca» diyor. Sonra hasır parçaları üstünde başlayan öğrenim yılları geliyor. Öğretmeninin askere gidip gelmesiyle koşut olarak öğrenimi sürüyor ya da kesiliyor. Kendisini karanlıklardan çekip alan öğretmeni Niyazi Tuncer'e ithaf ettiği «Roman» şiirinde bugünlerini şöyle anlatır:

İlkokulun ilk sınıfında
Köşede
Ürkek bir çocuk vardı
Çöke çöke yazardı A'ları B'leri
Öğretmene üç aylık yoldan bakardı

Bir dünyası vardı çocuğun
Kendi karısıyla bir karış
Bir gün kulağını yitirirdi
Bir gün burnunu
Bir elinde çanta bir elinde ekmek
Isıra ısıra gelirdi okula
Ürkekliğini taşımak için
Bulutları kağı yapardı

Uzun bir uğraşı, bir yaşamsal kavga ve Köy Enstitüsü. Köy Enstitüsü açılmamış olsa okuması olanaksız. Enstitüye gidişi köyü yerinden oynatıyor. «Amanın dünyanın çivisi kopucu!.. Nuru'nun oğlu Molla Ali gâvur yazılmış.» «Düziçi Köy Enstitüsü'ne vardığım zaman öte dünyadan gelmiş gibiydim. Ellerim, ayaklarım, yüzüm - gözüm it çiğnemiş gibi. Üstümü - başımı çalılar yemiş. Herkes beni çocuk yazdırmaya gelmiş bir adam sanıyor» diyor Yüce.

Köy Enstitüsü yılları da bitiyor. Bitiyor da ne oluyor? Yeni bir mücadele başlıyor bu kez. Dirlik mücadelesi, insanlık mücadelesi.

Yıllar kardeş kardeş
Yıllar üst üste
Sevdalar yosun tutmuş
Anılar taptaze
Şimdi o ürkek çocuk

Nokta büyüklüğünde bir memur
Evi koltuğunun altında
Şu kent senin
Bu kent benim
Dolaşmaktadır
Us'unu ikiye bölmüş ortasından
Yarısı takvim yapraklarının arasında
Yarısıyla işine gider gelir

Uzun yıllar köyde kalmış Ali Yüce, sonraları kente taşınmış. Kente taşınmaya taşınmış ama, onun gönlü köyden ayrılmamıştır. O, köy emekçisinden giderek kent emekçisine, kent emekçisinden giderek köy emekçisine ulaşmıştır artık.

Sanat ürünü ile toplumsal yapı arasındaki diyalektik birlik kuşkusuz Ali Yüce'nin şiiri için de söz konusudur.

Yüce, köy kökenli olduğu için, ilk evrede alacağı kültürün —şiir kültürü dahil— köy kültürü olması olağandır. «Benim köyümde kayabaşı dediğimiz uzun havayı söyleyemeyen yok gibidir. Bütün acılarımızı, sevinçlerimizi bununla dile getiririz. Ben küçüklüğümde düğünlerin en iyi kayabaşı söyleyicisiydim. Karacaoğlan'dan, Aşık Ömer'den, Yunus Emre'den duyduklarımı, bellediklerimi o uzun ha-

vaya uydurup söyledim. Ayrıca hoca yanında Yunus'tan ilahiler de ezberlerdik. Bende ki şiir tohumları böyle atılmış olsa gerek» (1)

2 — S a n a t t a n A n l a d ı ğ ı :

Ali Yüce de öbür kuşakdaşları gibi sanatın toplumcu işlevine inanmaktadır. Şöyle diyor: «Sanatın toplumcu işlevine inanıyorum. Şiirlerimi bu doğrultuda yazıyorum. Toplumculuğun sanatı ve sanatçıyı kısırlaştıracağına inanmıyorum. (...) Toplum gerçeklerini gazetecilerin, politikacıların bol bol işlediği, ayrıca sanatla işlemeye gerek olmadığı yolundaki görüşlere katılmıyorum. Bu savda olanlar sanatı çok küçük gördüklerinin bilincinde değiller galiba. Bir gazete haberi sanatla nasıl bir tutulabilir? Geri kalmış ülkelerde, hele ülkemizde politikacıların toplum gerçeklerini hangi niyet ve amaçlarla işlediklerini her gün görüyoruz.»

Şiirin etkime gücünü söyle belirtiyor Yüce : «Ben yetkin bir ozanın bir tek dizesinin işlevini binlerce politikacının bir ömür sığıdığı palavraya değişmem.»

Yüce, sanatsal anlatımla normal anlatım arasındaki özellik farkını şöyle belirliyor: «Eğer sanatı gerçeğin kaba saba bir kopyası olarak anlıyorlarsa bir şey diyemem. O zaman toplum gerçeklerini sanatla işlemeye gerçekten gerek kalmazdı. Politikacı yeter de artardı bu işe. Oysa sanat gerçeklerin sanatçının bilincinden geçerek aldığı biçimdir.»

Bu sanatsal anlatımın gerçekleştirilme sürecini ise şöyle anlatıyor : «Sanatçı doğa ve toplumdan aldığı imge ve tasarımları ya da hammaddeyi diyelim, kendi sanatçı bilincinde depo eder. Sonra bu hammaddeyi kendi sanat değirmeninde öğütür, ona kendi sanat mayasını katarak yoğurur. Buna sanatın mayalanma aşaması diyelim. En sonunda sanatçı bu hamuru kendi fırınında pişirip bir sanat yapıtı ortaya koyar.»

Toplumcu sanatın niteliğini de şöyle belirliyor Yüce : «Toplumcu sanatın birinci ve en belirgin özelliği devrimci oluşudur. Toplumu ve doğayı değiştirmeyi amaçlar. Basit anlamda bir değiştirme değil bu insanla insan, insanla doğa arasındaki bütün ilişkileri kapsayan kar-

(1) Mehmet BAYRAK : Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Ali Yüce ile Konuşma ,Yeni Ortam 2.9.1973

maşık bir değiştirme. İnsanın kafa yapısını, doğaya bakış biçimini değiştirir. (...) Bütün devrimci ve kalıcı yapıtların mayasında insan vardır. Bütün büyük yapıtlar bu harç ve mayanın usta ve namuslu bir sanatçının imbiğinden geçerek meydana gelmişlerdir.»

Yüce, sanatsal yönsemesini ve sanatçı sorumluluğunu şöyle koyuyor ortaya: «(Korkunç ve acı) gerçekler açık seçik ortada iken, kimi sanatçılarımızın soyut sanata gönlü bağlamış görünmesi acıdan da öte bir durumdur. Halkının büyük bir bölümü mağara yaşamından kurtulmamış bir ülkenin sanatçısı nasıl olur da soyut estetik peşinde koşabilir anlıyamıyorum. Uygarlık kervanının en başında giden, bütün sorunlarını çözümlemiş bir ülke sanatçılarının eskilerini giymeyi kendine nasıl yakıştırır? Hele bunu bir yenilikmiş gibi göstermeyi nasıl göze alır? Savaş meydanında, kurşun yağmuru altında, tüfeğimize dayanıp ayın doğuşunu seyre dalmaya benzer bu. Ölü töreninde göbek atmaya benzer. (...) Bir kurtuluş, bir kalkınma savaşı veren ülkemizin sanatçılarının bu savaşı görmezlikten gelmelerini anlamakta güçlük çekiyoruz. Alın teriyle beslendiğimiz bu yorgun halkın gelecekte kuracağı güzel bir dünyanın hamurunda bizim de bir çimdik tuzumuz bulunmasını nasıl oluyor da çok görüyoruz? Onların gözleri açılmadıkça bizim gözlerimizin görmesi bize açıdan başka bir şey vermez. Türk sanatçıları halkın kurtuluş savaşının ötesinde bir çizgi bile çizmemeli bence. Kalemimizi namusumuzla bilemişsek eğer.»

Sanatının şiirsel anlatımı şu :

Tartar ozan
Gerçeğin tohumlarını
Şiirin tartacında...
Eker özgür bir toprağa
Çoğaltır ışığın boyutlarını
Dizeler uzatır dağdan dağa
Çağını sırtında taşır o
Çatlasa da yokuşlar

(Ozan)

3 - Y ü c e ' n i n Ş i i r i :

Yukarıda da belirlediğimiz gibi Yüce ilk şiir kültürünü kendi köyünden alıyor. Yinelenmesinde yarar var. «Benim köyümde kayabaşı

dediğimiz uzun havayı söylemeyen yok gibidir. Bütün acılarımızı, sevinçlerimizi bununla dile getiririz. Ben küçüklüğümde düğünlerin, bayramların en iyi kayabaşı söyleyicisiydim. Karacaoğlan'dan, Aşık Ömer'den, Yunus Emre'den duyduklarımı, bellediklerimi o uzun havaya uydurup söylerdim. Ayrıca hoca yanında ilahiler de ezberledik. Bende ki şiir tohumları böyle atılmış olsa gerek.»

Bilineceği gibi Yüce'nin söylediği «kayabaşı», dar anlamda çoban türküsü, geniş anlamda bir çeşit Anadolu ezgisiyle söylenen koşmadır.

Çobanlık yapmış ve uzun süre köyde kalmış çoğu köylü çocuğu gibi Yüce'nin de bu söyleyişten etkilenmiş olması doğaldır. Bu söyleyişten giderek şiir denemeleri yapmış olması da muhtemeldir. Ancak, aşağıda da değineceğimiz gibi yayımlanmış şiirlerinde bu söyleyişin izleri değil, saz ozanları arasında yapılan deyiş yarışı yani «tekerleme» söyleyişinin izleri vardır.

İlk yayımlanmış şiirleri (Sakal, Gece Bekçisi vb.) 1954-55 yıllarına rastlıyor. Adana'daki Saikim gazetesinde başlayan bu çalışmalar Yücel, Pazar Postası (1955-56); Demet (1957-58); Dönem, İmece, Yeditepe, Soyut, Türk Dili, Yansıma dergileriyle sürüp gelmektedir.

Yüce'nin 1960'tan önceki şiirlerinde daha çok İkinci Yeni'nin izleri görülür. Ancak özellikle 1960'lardan sonraki çalışmalarında gerçek kişiliğini bulmuş ve toplumcu şiire tam olarak geçmiştir.

Bence Ali Yüce'nin şiirine yakıştırılacak en uygun niteleme, «sosyal şiir»dir. Gerçekten Yüce'nin şiiri sözcüğün gerçek anlamında «sosyal şiir»dir.

Sabahattin Ali, bir yazısında bu «sosyal şiir» kavramını şöyle açıklıyor: «Şair büyük mevzulara, palavralı şeylere hiç yanaşmamış, basit, gündelik hadiselerden (...) bahsdeiyor. Hemen bütün şiirlerinin mevzuu kendi dertleri¹, arzuları. Ama hayret! Bunların hiç biri sadeee Rifat İlgaz'ın dertleri değil... 'Sosyal şiir' nedir diyenlere bu kitabı göstermek lâzım. En şahsi meseleler, en özel şeyler nasıl cemiyetin malı olabilirmiş, nasıl biraz yukarıdan, dudaklarında hazin bir tebessümle seyredebilirmiş.. En basit kelimeler, en özentisiz tasvirlerle nasıl hayet dolu tablolar, koskoca bir cemiyet parçasını aksettiren manzalar çizebilirmiş. (...) Onun asıl kudreti, ferdilikten kurtulup, cemiyetin malı olabilmesinde, kendi küçük dün-

yaşındaki bütün şahsi meselelerin mahiyetini kavramasında ve bunları bir üçüncü şahıs bitaraflığını ile anlatabilmesindedir» (2)

Şevket Yücel, Ali Yüce'nin şiirinin bu yanını anlamış olmalı ki şunları söylüyor: «İlk bakışta basit gibi görünen şiirleri toplumsal yaşamdaki derinliği ustaca yansıtır. Kısacık söyleyişler içinde insanı öylesine düşündürür ki...» (3)

Belki Yüce, her zaman kendinden yola çıkarak toplumu kavramıyor, kucaklamıyor ama çıkış noktası nasıl olursa olsun tam bir «sosyal şiir» yaratıyor.

Ali Yüce'nin şiirlerini, söyleyiş, tümce kuruluşu, söz örgüsü, sözcük dizini kısaca biçimsel bakımdan iki öbeğe ayırabiliriz :

1 — Tekerleme söyleyişli şiirler

2 — Düz (normal) söyleyişli şiirler.

Tekerleme söyleyişli şiirlerde Yüce, halk şiirindeki tekerleme söyleyişinden (Bir ölçüde de İkinci Yenicilerin buna yatkın söyleyişinden) yararlanarak yeni bir söyleyiş bulmuştur. Sözgelimi Levni'nin şu tekerlemesi ile Yüce'nin şiirinin bir parçasını karşılaştıralım.

Çiçeğe arı, arıya asel
Abdala boru, boruya gazel
Şaire türkü, türküyeye güzel
Güzele gerdan ne güzel uymuş

Kavuğa sarık, sarığa sümbül
Köçeğe yanak, yanağa kâkül
Bahçeye güllük, güllüğe bülbül
Bülbüle figan ne güzel uymuş

.....

(Levnî)

Günümüzde de bazı halk ozanlarınca buna benzer söyleyişin sürdürüldüğü bilinmektedir:

(2) Mehmet BAYRAK : Sabahattin Ali'nin Edebiyat Üstüne Düşünceleri ve Sanat Anlayışı, Yeni Ufuklar, Mayıs - 1973; S. Ali: Rifat İlgaz ve Son Yirmi Yılda Türk Şiiri, Yurt ve Dünya, sayı 28'den aktarılarak.

(3) Şevket YÜCEL : Ali Yüce'nin Şiirleri, Yeni Ortam, 19.9.1973.

Yemeniye keHk yoğurda ketik
Bulgur pilavına aş derler bizde
Genç horoza çeltin pilice şerik
Kümese yollarken kiş derler bizde

Büyük bakraç satıl küçüğe sitil
Kerpiç duvardaki hatıla gatıl
Şiire deyim rüşvete bartıl
Rüya alemine düş derler bizde

(H. Vasfi Taşyürek)

Büro koltuk masa dolap çekmece
Depo dosya toz küf güve örümcek
Pul zarf kâğıt zimba toplu iğne
Karar imza onay makam havale
Daktilo sekreter samanlık Halime
Zurna telefon alo efendim köçekçe
Şuraya bir imza buyurun Ali Bey
Danga mühür parmak izi parafa

.....

(Ali Yüce Bürokrasi)

Bu söyleyişi, Çağdaş Türk Şiirinde devrimci özle birleşmiş olarak ilk kez Ali Yüce'de görüyorum. Bu tip şiirlerde Yüce, benzetmelerden ve sözcük oyunlarından çokça yararlanır. İmgeye sık sık başvurur. Fakat öbür tip şiirlerinde olduğu gibi bu tip şiirlerinde de imge hiç bir zaman onlamanın yitmesine yolaçmaz, tersine daha da güçlendirir.

Şevket Yücel'in şu saptaması Yüce'nin şiirini çok iyi anlatıyor: «Ali Yüce çoğu şiirlerinde sözcükler, dizeler arasındaki çağrışım köprüsünü kurmakta başarılı. Ondaki imgeler sisler içinde değil, ışıklar altındadır. Dizeler ilk bakışta soyut gibi görülür, ama onları okudukça somutlaştığını görürüz.»

Gerçekten ilk bakışta ve ilk okuyuşta bu kümedeki şiirler insana çok az şey verir. Hele kişi bu söyleyişe yabancıysa hiç bir şey vermez. Ancak ikinci kez dikkatli bir okuyuşta görürüz ki şiir, değil bütünüyle, bağımsız sözcük kümeleriyle bile büyük şeyler veriyor.

«Bekirlik Zor», «Göge Kilit», «Bürokrasi», «Yerçekimi», «Eğitim Seferberliği», «Cellatlar Sofrasında Kanlı Bir Lokma : Dünya», «Kör-ebe», «Röportaj» vb. şiirler bu öbeğe girerler.

Bu öbeğe giren «Bekirlik Zor»u birlikte okuyalım :

Adı Bekir
Doğum yeri tarla
Yıl bin dokuzyüz bilmem kaç
Saat kaplumbağayı salyangoz geçe

Tarla göbek tuz çakın kundak heybe diken
Tarla firez çekirge kenger alıç böğürtlen
Harar çuval sap kendir beşik sıcak meme
Ayrar ekmek tarhana biber buğur keçi inek
Oğlak buzağı Bekir sığırtmaç ayak çarık diken
Soğuk sıcak dana böğeiek iniş yokuş ova
Bir de kendini yuvarlak sanan yassı dünya

Davul zurna halay basma yağlık yemeni
Fatma gelin Bekir güveyi kına gerdek dayak
Birkaç yıl sonra bir manga çocuk Bekir Fatma
Keçi oğlak buzağı iniş yokuş bayır böğeiek
Bekir Fatma bir manga çocuk pamuk çapa
El kapısı çoban azap su irin ekmek yılan eti
Adana Özel: İki çocuk sıcaktan çatlayıp öldü

Durmuş oğlu Bekir öküz hırsız tavuk yumurta
Kaçak Suriye sınır beş kâğıda bilet çavuş
Bekir jilet kalem çakmak çorap kilot milot
Karanlık yağmur soğuk sınır karakol dayak
Bekir öküz onbaşı savcı karakol kelepçe
Antakya Özel: Durmuş oğlu Bekir yakalandı

Bir manga çocuk Fatma ağıt azık cıgara
Antakya Özel: Durmuş oğlu Bekir kaçtı
Önde Bekir arkada çavuş, Azrail jandarma
Antakya sokakları eğri büğrü Bekir yılan
Postal kabara çakur çukur Bekir karckura
Dur Bekir teslim ol kehil kühül jandarma
Bitti sokaklar bitti Bekir bitmedi jandarma
Antakya Özel: Bekir kendini Asi ırmağına attı

Âsi bozbulanık ölüm bulanık suç bulansk
Bekir ıslak morg ıslak rapor doktor ıslak
Bekir'i götürüp uzattılar köyün ortasına
Yikanmaz namazı kılınmaz ellenmez dedi imam

Ellemedi kimse ellemedi Fatma ve çocuklar
Bir bekledi Bekir iki bekledi köyün ortasında
Sonra Azrail'den bir soluk izin alıp doğruldu
Ha yıkayın ha yıkamayın sanki umurumda mı
Deyip geri öldü uzandı köyün ortasına
Günlerden karakol saat onbaşıya çavuş kala

Gerçek anlamda bir «sosyal şiir» olan Bekirlik Zor, milyonlardan biri yoksul köylü Bekir'in doğumundan ölümüne değinki yaşam öyküsünü vermektedir. Şiirin herbir öbeği Bekir'in yaşamından bir kesittir. Burada ayrıca «suç»un sosyo " - ekonomik nedenleri de verilmekte. Daha doğrusu ekonomik özgürlükten yoksun olan Bekir'lerin kaçınılmaz işlevleri ve yaşam dramları birlikte verilmiştir.

Çoğu köylü emekçi gibi Bekir de tarlada doğar, doğum yılı belli değildir. Göbeği tahra ile kesilir, tuz basılır ve heybede kundaklanır. Bekir bir an için doğanın göbeğinden ayrılmaksızın ayran, ekmek, tarhana, biber, bulgurla beslenir, büyür. Küçük yaştan başlayarak Bekir, köyün sığırtmacıdır. Ayağında çarık ve de dikenlerle soğuk -sıcak demeden, durup dinlenmeden bögelek tutmuş danaların peşinden inişli yokuşlu ovalarda koşup durmaktadır.

Gün gelir küçük yaşına karşın everirler Bekir'i Fatma'yla. Küçük çapta da olsa gelenek gereği davullu, zurnalı, halaylı, basmalı, yağlıklı, yemenili bir düğün yapılır, kınalar yakılır. Fatma gelinle Bekir güveyi gerdeğe girerler. Fatma'nın çilesi.mutlu olunması gereken bu günde başlar daha. Ürküntüsü, üzüneü, korkusu, heyecanı dayakla karşılanır. Bekir habersizdir genç kızlık ve de gelinlik psikolojisinden. Onca dayak kaçınılmaz tedavi yoludur.

Birkaç yıl sonra doğum kontrolundan habersiz Bekir'le Fatma'nın karşısına bir manga çocuk çıkarır. Onlar da başlarlar babanın mesleğini sürdürmeğe. Ancak öyle bir zaman gelir ki kıtkanaat da olsa yetmez bu işkapısı dirliklerine. Bekir daha iyi bir dirlik kapısı bulmaya çalışır. Artık baba Bekir, ana Fatma dahil tüm ev külfeti çapa için pamuğa girerler, çoban olurlar, azap olurlar el kapısına.

El kapısının suyu irin, ekmeği yılan eti olur. Gazetelere bir haber yansır. Adana Özel: İki çocuk sıcaktan çatlayıp öldü.

Durmuş'un oğlu Bekir bunca çalışmayla sağlayamaz dirliğini. Avrat, çoluk çocuk kırılmakla karşı karşıyadırlar. Yol arar, yöntem arar dirlik için, ölmek için. Bakar ki yol kapalı, kapı kapalıdır kendisi için. Koşullar ona yeni yönler verirler. Başlar yumurta, tavuk ve de öküz çalmaya. Giderek işi büyütür. Suriye kapılarını zorlar kaçak mal için. Görür ki bozuk, her yerde tüm kurumlarıyla bozuktur. Karanlık, soğuk, yağmurlu havalarda karakol yöneticilerini de görüp (!), gider gelir bir süre. Gün gelir anlaşma sağlanamaz, yakalarlar Bekir'i. Vururlar ellerine kelepçeyi. Gazetelere bir haber yansır Antakya Özel: Durmuş oğlu Bekir yakalandı.

Umudu ve de ekmeği kesilen Fatma, bir manga çocukla başlar ağıta. Koyulur azık, cigara yollamaya Bekir'ine. Karısının, çocuklarının çektiği işkenceye daha çok dayanamaz Bekir. Bulur bir yolunu, kaçır tutukevinden. Gazetelere bir haber yansır. Antakya Özel: Durmuş oğlu Bekir kaçtı.

Kaçar Bekir, kovalar Azrail gibi jandarma. Antakya'nın eğri büğrü sokaklarında Bekir yılan gibi akar gider. Sürer bu kovalamaca, Bekir takatsizdir artık. Sokaklar biter, Bekir biter yine bitmez jandarma. Bakar ki Bekir, öyle de olsa böyle de olsa ölecektir. Yedirmez kendine başkasının eliyle ölmeyi. Atar kendini Asi ırmağının bozbulanık sularına. (Asi ırmağına atılış, ikili anlamlıdır, eski deyimle 'tavriyeli'dir. Burada hem yukarıki anlamda ırmağa atılış vardır, hem de, kemiğine bıçak dayanmışlıktan ötürü başkaldırı ırmağına katılış vardır.) Gazetelere bir haber yansır. Antakya özel: Bekir kendini Asi ırmağına attı.

Gözü görmeyenlere göre Asi'nin bozbulanıklığı gibi ölüm de bulanık, suç da bulanıktır. Bekir ıslak, morg ıslak, rapor doktor ıslaktır.

Bekir'i götürüp uzatırlar köyün ortasına. Bozuk, sakat, çarpık yönetimin bilinçli ya da bilinçsiz temsilcileri bu kez de dikilirler ve cezalandırırlar Bekir'i. Yıkanmaz namazı kılınmaz, ellenmez der imam. Yani ölür de yine kurtulmaz düzenden ve insanlardan. Ellemmez kimse, Fatma ve çocukları dahil. Bekir uzanmış yatıvermiş köyün ortasına. Bir bekler, iki bekler, tahammül edemez gayrı. Azrail'den bir soluk izin alıp doğrulur yerinden. «Ha yıkayın ha yıkamc-

yın sanki umrumda mı» der ve geri uzanır köyün ortasına, «günlerden karakol saat onbaşıya çavuş kala».

Evet, Bekir ölür; Bekir'in evinde yas, karakolda şenlik vardır. Evdekiler açlığın, kimsesizliğin bataklığına «tenzil», onbaşılar çavuşluğa «terfi» edeceklerdir. Ve görenler, ve duyanlar, ve okuyanlar uykulu göz, bulanık kafayla kısa zamanda bunu da unutacaklar. Kimileri bilgiçliklerinden ve de namussuzluklarından geri durmayacaklar : «Hırsızın tekiydi zaten, cezasını buldu...»

Yukarıda da belirlediğimiz gibi, emekçinin yaşam serüveninin şiirsel anlatımı oluyor «Bekirlik Zor.» Bu nedenle belli bir kesitini vermek şiirin tümünü anlamaya yetmiyor. Hepsini görmek, okumak gerekiyor bu yüzden.

Yüce, bu tip söyleyişte gerçekten başarılı oluyor. İmge, işlevini gerçekten iyi yapıyor. Yüce'nin şiirinin bu özelliğinden ötürü «İmgenin İşlevi» başlıklı bir değinmesinde Emin Özdemir şunları söylüyor : «Ali Yüce'nin Soyut'ta (sayı 44) kısa oylumlu dört şiiri var. Bunları okurken V. V. Sklovski'nin bir sözünü, «şiir özel bir düşünme biçimidir, yani imge yoluyla düşüncedir» sözünü anımsadım. Bugün de geçerliğini, doğruluğunu koruyor bu söz. İmgeden arındığı, soyunduğu oranda düzyazının tuzağına düşüyor şiir, şiirsellik kıvamını yitiriyor. Çünkü ozanın dış dünyayı algılamasında, varlık ve kavramları görüntülemesinde temel öge oluyor imge. Okuyucu ile şiir arasındaki etkileşim de yine bu ögenin aracılığıyla gerçekleşiyor. Bir şiirin tazeliği, diriliği, ozanın, imge yaratma ve bunları okuyucunun yüreğinde bir titreşim uyandıracak biçimde kullanmasından doğuyor. Bu olguyu Ali Yüce'nin andığımız dört şiirinde açıkça görebiliyoruz. «Sokrat» başlıklıyı birlikte okuyalım : Gelir zaman ustanın elleri / Suçlarını karanfil yapar / Açar sevginin dul çiçekleri / Kızıoğlan kız bir dünyada / Uzun bir saniyedir zulmün ömrü / Kıpkesacsk bir çağda. Bu dizelerde ozan, günlük dilin sözcükleriyle şiirsel imgeler oluşturuyor. Düşünce, bu imgelerin içinde eriyerek çağrışımsal bir derinlik kazanıyor, güzelduyusal bir niteliğe bürünüyor.

«Sanatçı» başlığını taşıyan bu şiirinde ise tam tersini görüyoruz bunun : Ayak değmemiş yollarda / Tek basma yürüdü / ÖySe yalnız öyle küçüktü ki / Yok gibiydi aramızda / Öldükten sonra büyüdü. Düşüncenin daha kolay kavranmasına karşın; bu dizeler, sarsıcı bir titreşim uyandırmıyor içimizde. Çünkü düzyazının görevini üstlenmiştir bu dizeler.

Kısaca imgenin işlevi, şiirsel söyleyişle, düz söyleyişi birbirinden ayırmaktır» (4).

Yüce'nin bu soy —tekerleme söyleyişine yatkın— şiirlerinde göze çarpan eksiklik, ses uyumlarına, kafiye düzenine çok az önem verilmesi oluyor. Sözcük kümeleri arasında ses uyumuna, dize sonlarında kafiyeyle biraz daha önem verilse, şiir, düzyalıktan daha çok kurtulacak ve daha etkileyici olacaktır. Burada şunu da belirtelim. Bunlara dikkat edildiği, sözcük seçiminde titiz davranıldığı takdirde imgeye pek yer verilmese bile —Özdemir'in görüşünün tersine— iyi, etkileyici, vurucu, kalıcı şiir yazılabilir. Yani yalnız imge şiirin iyi bir şiir olmasına yetmez. Tersine imgenin çokça kullanılıp şiiri anlamsızlaştırdığı çok olmuştur. Ancak Yüce'nin üstesinden geldiğini belirtmeliyim.

Yüce'nin ikinci öbeğe giren şiirleri düz (normal) söyleyişli şiirleridir. Bunları da kendi aralarında iki kümeye ayırmak olanaksal :

- a — Bölüm sonu ses uyumlarına dayanık olanlar,
- b — Serbest söyleyişe (nazma) daha çok yatkın olanlar.

Zina, Heykeller, Kül Dağı, Patlak Davul, Ozan, Sevdasızlar, Kaplama, Aboov, Analar ve Oğullar, Kosova, Roman, Öksürükçi, Mistik, Kara Batı 1 - 2, Yolluk, Yağmur Tiryakisi, Tutkal, Kısık, Kurtlu Dünya, Kalıt, Zatinız Bilir, Yabancı Parmağı vb. şiirler birinci kümeye girerler; Olmaca, Atatürk'ü Öldürmek, Atatürk Kapınızı Vursa, Kanadı Antakya, Çocuk Filmleri, Mekik, Gece Bekçisi, Dilekçe, Tel Eğemenliğim Koynumda, Minarede İsa Var, Boyunduruk, Sorular, Kör Gün vb. şiirler de ikinci kümeye.

Bu öbeğe giren şiirlere örnek olmak üzere «Aboov» şiirini birlikte okuyalım :

Biz Mürselekli kadınlar
Geceleri tütün dizerik
Acılarımızı dizerik ipe
Karanlığı dizerik aboov
Yüzlerimiz ay tutulur
Yıldız tutulur gözlerimiz

(4) Emin ÖZDEMİR : Varlık, Mayıs 1972

Kök sökerik gündüzleri
Geceleri kömür yakarık
Karanlığı yakarık abooov
Ağaçlar ürker geceden
Yaprakları dil tutulur

Biz ürkmezik abooov
Biz Mürselekli kadınlar
Kazma kazarık çüt sürerik
Yorgunluk ekerik toprağa
Gürültüye bata çıka
Bir uçak geçer üstümüzden
Bizi duyamaz abooov

Sessizliğe bata çıka
Ayışığında biçin biçerek
Yorgunluk biçerik abooov
Sap çekerlik sırtımızda
Ayışığında başka ne yapılır
Bilemezlik abooov
Kurumuş kenger çalıları

Karanlığa bata çıka
Dörtnala geçer yanımızdan
Onlar mı rüzgâra binik
Yoksa rüzgâr mı onlara
Seçemezlik abooov

(1972)

Görüldüğü gibi bu soy şiirlerde imgenin yanı sıra, bölüm sonu ses uyumlarından çok yararlanılıyor. Ve bu yararlanma, şiiri düzyazı tekdüzeliğinden kurtarıp gerçek anlamda şiir yapıyor. Yüce, kapanıklığa, kapalılığa gitmediği ve uyumlara önem verdiği zamanlar gerçekten başarılı oluyor.

4 — K o n u l a r ı :

Yüce, Türkiye'de kısmî düşünsel özgürlüğün yürürlükte olduğu bir dönemde —özellikle 1960'tan sonra— yaygın olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bu dönem ortaya çıkarılan toplumsal konu ve

sorunlar Yüce'nin de şiirine girmiştir. Zaten bunun böyle olması di-yalektik bakımdan olağandır. Esasen biz Yüce'yi kişiliğini bulduğu bu dönemdeki ürünleriyle kabul ediyor ve ele alıyoruz.

Bu bakımdan 1960 öncesi Başaran ve —özellikle— Apaydın'da gördüğümüz günlük özel gözlemden çok genel gözlem, izlenim ve sorunlar işlenmiştir. Başka bir deyişle Yüce'nin şiiri özelden çok ge-nei konuludur.

Sözelimi 1960 sonrası en çok tartışılan konulardan biri bağım-sızlık - bağımlılık konusudur. «Boyunduruk» bunun şiirsel anlatı-mıdır :

Aşk değil unutayım zehir değil yutayım
İnceledikçe bağımsızlığın boynu
Kalınlaşır boyunduruk
Kan etmiş ekmeğimi yabancı tekme
Suyumu irin etmiş yerli yumruk
Barış yeyip savaş kusar
Et koynumda kör bir güvercin

Ben türküm, ya sen nesin
Oturup emperyalist kucağına
Altın kaşıkla mama yemişsin
Ben mağarada samanlıkta ahırda

Allahın emri emperyalizmin kavliyle
Dünyaya borçlu gelmişim
Vergi etmişim yorganımı faiz etmişim
Sen çıkıp milletin yorgun sırtına
«Milliyetçiyim» demişsin

.....
Kıracağım seni kanlı boyunduruk
Görmeyi öğrenecek Anadolunun gözü

Yüce'nin en çok üzerinde durduğu konulardan biri de «batılı-laşmanın maliyeti»dir. Başka bir söyleyişle «Batı kavramının toplu-mumuzdaki çelişkisi». Kara Batı S, Kora .-Batı II'de bütünüyle; Patlak Davul, Sorular vb. şiirlerde kısmen bu konuyu işlemiştir. Kara Batı I'de, emperyalizmden giderek batılılaşmanın maliyetini şöyle vurgulu-yor :

Sözcüğü bir altına
Bilim satmış bana
Teknik satmış Batı
Uzasın diye uykum
Bin kapı satmış da
Bir anahtar satmamış
.....
Adımı bir altına
Gelmiş bana
Basmış toprağıma Batı
Adımına bin vermişim de
Gitmemiş Batı
.....

Şiirin aşağı bölümlerinde uygarlığın ve tarihin tohumu Doğu iken nasıl Batının buyruğuna vurulduğu anlatılır.

Batı'nın, Doğu'yu nasıl kültürel, sosyal, siyasal, ekonomik ege-menliğine aldığını ve nasıl yenilebileceğini de Kara Batı 2'de anla-tıyor :

Önce dinine girerim
Tanrım alırım elinden
Sonra boyayıp süsleyip
Satarım onu sana
Sonra tanrın olurum
Kan ve ateş pahasına
Elleri kınalı doğu
.....
Kayınca zulmün ayakları
Tangur tungur düşerim gökten
Kuş seslerinin üstüne
Teneke bir tanrı gibi
Yamılırım bin bir yerimden
Zılgılığımı emer kör kuşlar
Sessizliğin memesinden

Yüce'nin batılılaşma kavramına getirdiği yorum ve açıklık C. A. Kansu'nun da dikkatini çekmiş olmalı ki «Batı» konulu bir yazısında şunları söylüyor. (Yazı, Maya ile konuşma biçiminde sürdürülüyor.)

«— Gel istersen Maya, somut bir değişimi, Türk devrimini göz-
leyerek, varalım bazı gerçeklere. Sana bir şiir okuyacağım şimdi. Bu
şiirden gidebiliriz tartışmanın yaylasına. Şiirin adı : Sorular. Ali Yüce
adında bir genç ozan yazmış. (...) Bu ozanın her şiirini, her çıkan
yeni şiirini ilgiyle okur oldum ben. Dinle, bak :

Ben küçüktüm
Atatürk'ü bilmiyordum daha,
Hatırlarım sefanın gurbet olduğu yılları
Üç frank vergi için babama,
Yüz tane kırbaç attı Fransız tahsildarı

— Türk devrimindeki temel çelişkiyi belirtmek mi istiyorsun
şimdi?

— Ne zamandır kurcalamak istediğim bir konuyu. «Fransız tah-
sildarı» ile, «Jean - Paul Sartre» arasındaki çelişkiyi. Devrime kattı-
ğımız «Batı kavramı» içindeki çelişkiyi. Bu kavramın toplumumuzda
beliren çelişkisini. Batı, bir yerde sömürdüğü, ezdiği, horladığı halk-
lara «üç franklık vergi için», «yüz tane kırbaç atan» Fransız tahsil-
darıdır. Bir yerde de, Türk devriminin yöneldiği bir kavramdır. Türk
toplumu için beklenen, istenen bir mevsimdir batı. Bu çelişkiyi çok
belirtiyorlar bugünlerde. Evet... bir yerde, Düyûn-u Umumiye'dir Ba-
tı, ama bir yerde, Anadolu bozkırına döşenen ilk demiryoludur. Ba-
tı, bir yerde Osmanlı açıkpazarına el atan Ticaret anlaşmasıdır, bir
yerde Osmanlı ülkesinde kimsenin adını duymadığı «ekonomi bili-
mi» dir.

— Anlıyorum seni, diye kesti sözlerimi Maya. Şu çelişkiye ge-
tirmek istiyorsun sözü: Batı bir yerde sömürgeciliğin kırbağıdır, bir
yerde bizi alanına çeken bir mıknatıstır, bir uygarlık gücüdür» ⁽⁵⁾.

Son yıllarda geniş boyutlara ulaşan «Batı kavramı» üstüne Yü-
ce'nin getirdiği yorum, başlıbaşına bir inceleme konusudur.

Yüce'nin şiirinde konu ne olursa olsun, irdeleme yönteminde,
alttan alta bir iğneleme var. Bu iğneleme bazan kapalı, bazan
apaçıktır, taşlama düzeyindedir. Abdülkadir Bulut, Yüce'nin bu
yöntemini ve «politik - sanatçı»lık yanını şöyle belirliyor:

(5) C. A. Kânsu : Varlık, 1 Mart 1969

«Âli Yüce'nin «Portreler»!, Yüce'nin şiir serüvenine yeni bir açıklık ve dirilik getiriyor. Şiirlerinde taşlamadan uzak kalmayan ozan bu şiiriyle izini sürdürüyor: Asyalıdır bizim O Bey / Karısı ve diploması Avrupalı / Derindir kültürü dibi görünmez / Eğer en sağır kuşağım gerçeklere / Eşek yağmur dinler gibi. / Politik konulan irdeliyor ozan. Politikacıların gerçek yüzlerini sergiliyor. Bizde bazı yazarlar «Politika sanatı öldürür, politikadan sanatçı uzak kalmalıdır» gibi gülünç savlarını sürdürürler. Solukları kesilenlerin savları zaten başka türlü olamaz, ya halktan kaçarlardı ya da politika sanatı öldürür gibi gülünç yorumlarda gecelenirler. Oysa sanat politikanın içinde bir devinme bir nişan noktasıdır. Hakçası, sanat ve politika bir bütündür»⁽⁶⁾.

Konuları için son olarak şu söylenebilir. Köy çıkışlı bir aydır! olan Ali Yüce, hem köy hem de kent emekçilerinin yaşamını iyi bilmekte; bunların kişiliğinde insanoğlunun ve geri bırakılmış Türkiye'nin sorunlarını işlemektedir.

5 — SONUÇ:

Ali Yüce, toplumcu şiirimizin yapımında önemli yeri olan özgün (orijinal) bir ozanıdır. Buna karşın ozanlık değerine gerekli önem verilmemiştir bugüne değin.

Geri bırakılmış Türkiye'de hakkı yenen iki yazar tipi vardır. Bunlardan biri, taşrada kalmış, Babiâli ile ilişkisi kırıktı ya da kesik yazarlardır; biri de egemen zümrelerin baskı ve yasaklamalarına muhatap olduğu için, bu hareketin bir uzantısı olarak yayımcılarca da bırakılmış toplumcu yazar tipidir. Elbette burada sözkonusu edilen tipler, toplumculuk adına yazarlık, şairlik oyunu oynayan kof değerlerle karşılaştırma kabul etmeyecek gerçek toplumcu - sanatçı tipleridir.

Bunlardan birinciye örnek olarak Ali Yüce gibileri, ikinciye örnek olarak da Dinamo gibileri gösterilebilir. (Esasen ozan olan ve binin üstünde şiir yazmış olan Dinamo yıllarca sonra bunların ancak birkaç kitaplık bölümünü yakın yıllarda yayımlatabilmiştir. Nâzım gibi bir ozan bu çemberi 1960'lardan sonra zar-zor kırabilmiştir.)

(6) Abdülkadir BULUT; Yeditepe, Mayıs 1972
Ali YÜCE; Sanat Anlayışım

Sözlerimizi Köy Enstitüleri'nin çıkardığı toplumcu şiirimizin özgün ve inançlı ozanı Yüce'nin «OZAN» üstüne söyledikleriyle noktalayalım :

Her akşam
Kirli bir tüfekte
Vurulur halk çiçekleri
Her sabah açar yeniden
Kendi kendinden bile
Erken uyanır ozan
Ozansa eğer

.....

Tartar ozan
Gerçeğin tohumlarını
Şiirin tartacında
Eker özgür bir toprağa
Çoğaltır ışığın boyutlarını
Dizeler uzatır dağdan dağa
Çağını sırtında taşır o
Çatlasa da yokuşlar

«Boyundan Utan Darağacı»ndan

ÖRNEKLER

OLMACA

Ben çocuk olsaydım eğer
Kav çakmak satardım
Bulut amcalara
Patlamış mısır alırdım-
Bulut amcalardan

Ben çiçek olsaydım eğer
Hiç saksı giymezdim ayağıma
Ödünç kanat alırdım
Güvercin teyzemden
Üstünüze barış uçardım

Ben ırmak olsaydım eğer
Altıma saklamazdım ayaklarımı
Öyle yaklaşmazdım denize
Düşmana yaklaşır gibi
Sürüne sürüne

Ben tüfek olsaydım eğer
Patlamazdım kimsenin üstüne
Bir tetiğimden utanırdım
Bir de eğri parmağından
İnsan amcaların

(1971)

KAPLAMA

Nenni söylerken analar
Beşğim masal kaplama
Düş, kaplama gerçeklerim
Büyür ha büyür Kaf dağı
Evimize gelir geceleri
Uçup gider sabah olunca

Kaval çalarken bir çoban
Türküler gurbet kaplama
Nasıl taş oluyor sesi bilmem
Bir örenin duvarlarına
Ne yüzle seviyorum ben seni
Islığım altın kaplama

Nasıl taşıyorsun bilmem
Gece gündüz sırtında
Nasıl eziliyorsun nasıl
Bunca güzelliğin altında
Ne yüzle vuruyorum ben seni
Tüfeğim barış kaplama

Yürü bre Zadig yürü
Babilonya sokaklarında
En yorgun attır senin atın
Ayakları tarih kaplama
Çık Babil kulesine bak
Yer yüzü laf kaplama

(1972)

SEVDASIZLAR

Gözsüzler
Keker ha gözlerimizi
Çiçek açarken sazımın telleri
Türküsüzler türküden
Ürker ha

Kuşlar
Kendi içlerine öter
Düşlerinde kuru ağaçların
Sevdasızlar sevdamızı
Bir ucundan tutup
Çeker ha

Eğri bir tüfek
Kekeler güzelin çirkinliğini
Denize dökülürken ışığın gölgesi
İki nehir bir testide
Boğulur ha

Üşürken ateş
Eski bir ocakta sessizce
Çılgıya batar gelinlik bir kız -
Özgürlük doğurur düşünde
Sıcaklığı giysilerini
Yarar ha

Bilmez kanatsızlar
Kırıldıkça daha uçkandır
Kesildikçe daha çoğul kanatlarım
Saysanız rakamlar yorulur
Sayılar yetmez ha

Devrilir bir gün
Bizi ayıran karadağlar
Kahkahanın göz yaşlarında
Bir topak şeker gibi
Erir ha

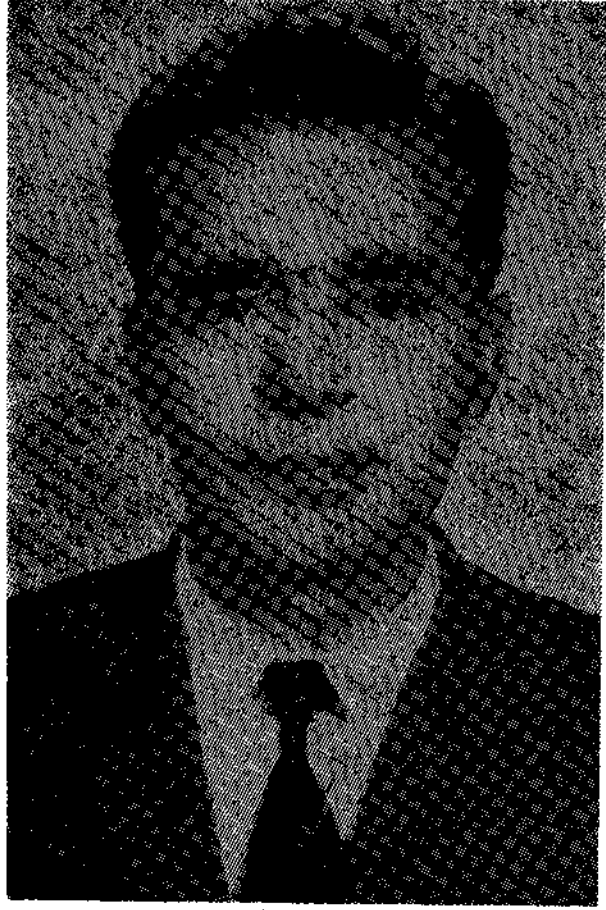
(1972)

ZİNA

Yirminci yüzyılın
En büyük buluşu
İnsandan köpek yapmak
Ayıp değil mi
Yakışır mı size
Gül gibi karılarınız dururken
Kirli paralarla yatmak

Yirminci yüzyılın
En büyük türküsü
Kanın söylediği türküdür
Öfkenin bayrağıdır
En büyük bayrak
Yakışır mı insana
Gölgesinde it gibi uyumak

(1973)



ŞEVKET YÜCEL

1957'den bu yana şiir, hikâye, deneme türlerindeki çalışmalarıyla görünen Şevket Yücel, yazmaya başlayışını şöyle anlatıyor: «Bir kış günü sınıfta ders verirken gözlerim kız çocuklarından birinin moraran ayak parmaklarına ilişmişti. O gün ilk kez şiir yazmak gereğini duydum».

Hikaye konularını genellikle yaşadıklarından ve gördüklerinden alan Yücel'de, Anadolu insanının dramını vurgulama eğilimi ağır basar. Ürünleriyle ne yapmak istediğini şöyle anlatıyor : «İnsana verilmesi gereken değer ve sevgiyi sunmak önde gelen amaçlarım arasındadır. Kandırılan, uyutulan, acı çeken, haksızlıklara uğrayan, küçük görülen, ancak seçim zamanlarında hatırı sorulan insanları sabır, öfke, sevgileriyle birlikte anlatmaya çalıştım. Bu alanda bağlandığım yol toplumsal gerçekçiliktir.»

YAŞAM ÖYKÜM:

Anam beni Maraş'tan elli beş kilometre ötede, Berit dağının eteğinde doğurmuş, (1930) Doğum yerimin adı Süleymanlı Bucağı (Zeytin). Burası sarp kayalar arasında bir yer. Halkı yoksul. Balkan Savaşı sonunda Selanik'ten gelip buraya yerleşmişler.

Zaman zaman orada geçen çocukluğumu düşünürüm. Hemen bir adım öteden çiçeklenen narlar, kalın gövdeli cevizler, kayalardan dökülen ırmak, duvarları kapatan delice asmalar, taşlı yollar, boz yamaçlar geçer. O zaman göllerde çimmek bizim için birer bayram günüydü. Babamın durumu köydeki öbür kişilere göre daha iyice olduğu halde, gün olur yalınayak gezer, gün olur lastik çarık giyerdim. Toprak damlı bir okulumuz vardı. Güz gelip bağlar bozulunca Kayseri keteninden yapılmış çantama kitaplarımı doldurur, koltuğuma bir odun alarak okula giderdim. En korktuğum ders tarih ve matematikti. Okula gelince her sabah bit muayenesi olurduk. Sonra sınıflara girerdik. Gömleğinde, başında bit çıkanlar evlerine gönderilirdi. Öğretmenimiz çok sinirliydi. Bir kızı nar çubuklarıyla, değneklerle ellerimize vururdu. Parmaklarımız kopsa sesimiz çıkmazdı. Bu yüzden ne dersleri ne de öğretmeni sevemiyordum. O zaman okul benim için bir işkence yeri idi. Beşinci sınıfta öğretmenin kızına gönül verdim. Ona uzaktan uzağa ayna tutuyor, mendil sallıyordum.

Yaz gelince işim gücüm sığır gütmekti. Kaba kuşluk olunca sığırları dere kıyılarındaki çınarların gölgelerine sürer, ikindin oluncaya dek göllerden çıkmazdık. Her neyse bunlar bir yana... Şimdi o günlerin yaşamı derelerin içinde, dikenler arasında kaldı. Derken ilkokulu bitirdim. Babamın, öğretmenimin sertlikleri yüzünden ürkek ve çekingendim. Babam beni Maraş'taki ortaokula paralı yatılı verdi. Orada bir yıl kaldım. Bir üst sınıfa geçememiştim. Ertesi yıl babamın dostu olan birinin evinde kaldım. Orada bir yabancı gibiydim. Ne kadar yakınlık gösterecek sofraya oturduğumda terliyordum. Bu ikinci yılda tek matematik dersinden kalmakla okuma haklarından yoksun kaldım. Matematik öğretmeni benim köyden geldiğimi, beş sınıflı bir okulda tek öğretmen elinde gereken bilgiyi almadığımı hiç düşünmemişti. Onun için değer ölçüsü deftere yazılan kuru rakamlardan öteye gitmiyordu. Bu sonuç karşısında boynu bükük olarak köyüme döndüm. Babam çok kızgındı. Zaman zaman : «Seni bundan sonra eşek gibi çalıştıracam!» diyordu .O zaman on dört yaşındaydım. Tarlalarımız ortaklardı. Böyle olduğu halde en ağır işlere koşuldum. Evimizin kır katırıyla buğday ve saman çekiyordum. İşler ardarda geliyordu. Cevizlerin yüce dallarında sırik sallamak, yağmurlar sicim gibi indirirken bağdan pekmez taşımak bana aitti. Bu da bitince evin kışlık odununa taşımaya geliyordu sıra. Keskinlediğim baltayla dağlara çıkıyor, yaş meşeleri yükletip eve getiriyordum. Kır katır en yakın dostum olmuştu. Bu iş de bitince sıra keven sökmeye geliyordu. Ahır temizlemek, hayvanları yemlemek de benim görevimdi. Babam çoğunlukla elini işe sürmezdi. O yıl köyümüzün okulunda yaşlı bir öğretmen vardı. Kafası işlekti. Köylüden.halktan yanaydı. Köy Enstitülerine karşı duyduğu ilgi büyüktü. Kaç

kez beni yanına çağırarak köy enstitüsüne gitmemi diledi. Onun verdiği bir belgeyle Düziçi Köy Enstitüsünün yolunu tuttum. İlk olarak trene biniyordum. Fevzipaşa, Ayrar tüneli, Gâvur dağları derken Düziçine vardım. Kaydım yapıldı. Şimdi tanınmış bir şair olan Ali Yüce ile aynı sınıfta, bir sırada oturuyorduk. Günler geçtikçe arkadaşlığımız büyüdü. Pazar günleri bile birbirimizden ayrılmıyorduk. Yoğun bir çalışma içindeydik. Tüm derslerden başarılarımız üstündü. Kirlara açıldığımız günlerde bile koynumuzda kitaplar eksik olmuyordu.

Kültürle iş eğitiminin yanyana yürüdüğü bir yerdi burası. Ders dışı zamanlarda inşaat, marangozluk, tenekeçilik, demircilik, tarım işleriyle uğraşıyorduk. Tüm giyitlerimizi devlet veriyordu. Akşamları ve sabahları çalışma saatlerimiz vardı. Büyük sınıflarda okuyan ağabeylerimizin çalıştığı çalgılarla bin kişi elelden tutup ulusal oyunlar oynuyorduk. Daha önce kentte okuduğum ortaokulla bu okul arasında kıyaslanmayacak kadar büyük ayrımlar vardı. Derslerimizin çoğu uygulamalı, öğretmenlerimiz seçkindi. Gereksiz ezberlerle kafa eskitmiyorduk. Nöbet haftalarında mutfak, yemekhane, yatakhane gibi önemli yerlerde görev alıyorduk. Okulun toplantı salonunda on beş güne bir sosyal etkinlikler oluyor, ay sonlarında birer eser temsil ediliyordu. Çok sayıda kitapların yer aldığı kitaplığımız vardı. Biz o kitaplardan bazılarını okuyup özetliyorduk. Sanki bir arı kovanı gibiydi burası. Dakikalar, saniyeler gerektiği kadar değerlendirilirdi. Yaşamın güçlüklerini yenecek, gerikalmış köylerimizi aydınlatacak şekilde yetiştiriliyordu. Daha önce ezbercilik üzerine kurulan kent okulu varlığını alıp götürürken, bu okulda yeniden kendimi buldum. Derslerden dokuz aldığım zaman üzüliyordum. Tarım alanındaki, çalışmalarımızla portakalından tutun yenidünyasına kadar kendi yetiştirdiğimiz ürünleri yiyorduk. O yıllarda iş ve dersler öylesine yoğundu ki, geceleri bile lüks ışığında çimento döktüğümüz oluyordu. Düzen, temizlik, sevgi, umut hepsi oradaydı. İş, yerlerine, dersliklere, yatakhane ve yemekhanelere gidişlerimiz düzgün sıralar halinde olurdu. Bu gidişlerde hep bir ağızdan marşlar türküler, söyledik. Üçüncü sınıfa geçtiğimde tarih öğretmenime duyduğum sevgi aşk kesimine varmıştı. Oturduğum sıranın yanından geçerken titriyordum.

Düziçi Köy Enstitüsü üçüncü sınıfı bitirince değişik bir yer görmek dileğiyle Diyarbakır Dicle Köy Enstitüsüne gittim. Orası Düziçinden daha az gelişmişti. İlk günler garipsedim, sonra alıştım. Yoğun çalışmalarım ile aynı üstün başarıyı orada da sürdürüyordum. Öğretmenlerimin bana olan sevgi ve güvenleri büyüktü. Her gün ortalık ısır ısımaz yatağımdan fırlayıp dersliğime koşuyor, zil çalıp öbür arkadaşlar kalkıncaya dek derslerimdeki eksik kalan çalışmaları tamamlıyordum. Dümdüz bir ova vardı orada: Hoşat ovası... Okul binalarının üç dört kilometre ötesinde tek ağaçtan yoksun Zülküf dağı yükselirdi. Bu dağın eteğinde Ergani ilçesini görürdük. Doğuyu Batıya bağlayan tren yolu buradan geçirdi. Düziçindeki çalışmalar orada da aynı biçimde sürüyordu. Böylece beş yıl gelip geçti. Okulu pekiyi dereceyle bitirmiştım. Evine döndüğümde tanımadığım bir kadınla karşılaştım. Anam ölmüş, babam evlenmişti. Evin tadı yoıktu.

O kadar yalnızdım, ki... Ekim 1951'de ilkokul öğretmeni olarak Maraş'm Hartlap köyüne atandım. Burası büyük köydü. Kente gelmek için altı saatlik yolu yaya yürüyordum. Orada ancak yirmi gün çalıştım. Kendi köyümdeki öğretmenle görev yerlerimizi değiştik. Köyümün okulunda beni Köy Enstitüsüne gönderen yaşlı öğretmen duruyordu. Kendisine karşı büyük saygı duyuyordum. Köyümün okulunda ilk derse girdiğim gün eskimiş sıralarda kendi çocukluğumu görür gibi olmuştum. Burada Köy Enstitüsünden edindiğim ülküyle çalışmamı sürdürdüm. Çocuklardan çoğunun giyitleri eski, ayakları yalındı. Onların yetişmesinde asıl güçlüğü birinci sınıfta çekmiştim. Okul çalışmasının dışında halk dershanesi açtım. Her iki alandaki çalışmamla üstün başarılı görüldüm. Bir yandan ava, öbür yandan okumaya düşkündüm. Köy Enstitüsünde edindiğim alışkanlıkla küçükçük aylığımdan, boğazımdan keserek kitaplar aldım. Sonra o yaşlı öğretmen başka bir köye gitti. O yıl köyümüze yeni okul yapıldı. Beş sınıfa tek başıma yönetiyordum. Okula epeyce ders araçları getirttim. Çocuklarla birlikte bahçeye düzen verdik. Meyveler, kavaklar diktik. Bitkilerin yetişmesini gözlemek için toprağı parsellere ayırdık. Beni orada fazlasıyla üzen şey karakol kumandanları, bucak müdürlerinden çoğunun işlerini rüşvetle görmeleri idi. Gerek buna gerekse vatandaşların karakolda dövülmelerine karşı çıktım. Yıllar geçti. Tam altı yıl... 1957'de Maraş merkezindeki Atatürk İlkokuluna atandım. Orada bir buçuk yıl kadar çalıştım. Derken askerliğim çıktı. Askerliğimin altı ayı yedek subay Tank Okulunda, bir yılı da Ankara Zırhlı Eğitim Merkezinde geçti. Bu arada Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü yeterlik sınavlarını başardım. Askerlik bitimi Maraş Lisesi Edebiyat Grubu Öğretmenliğine atandım. 1960 yılı son bulmak üzereydi. Bir yıl sonra lise müdür yardımcısı oldum. Bu görevim üç yıl sürdü. Okuma olanaklarından yoksun kalınca müdür yardımcılığından ayrıldım. Yazmaya karşı çok ilgi duyuyordum. İlk yazım 1984'de Varlık dergisinde yayımlandı. Bunu izleyen aylarda türlü sanat dergilerinde sanat çalışmalarımı sürdürdüm. Beni köy enstitüsüne gitmeden önce kent ortaokulunda matematikten sınıfta koyarak okuma olanaklarından yoksun bırakan öğretmen de aynı okuldaydı. Okumayan, gerçekleri göremeyen, donuk kafalının biriydi. Yıllar öncesine göre hiç değişmemişti. Üstelik değişen zaman karşısında çok gerilerde kalmış bulunuyordu. O ve onun gibilerini gördükçe ulusumun çocuklarına acıyordum!...

O yıllar kentte çıkan gazetelerde ÖĞRENCİME MEKTUPLAR konulu yazı dizisini sürdürüşüm, bir yandan da toplumsal gerçekleri yansıtmaya yüzünden geri kafalıların tepkisiyle karşılaştım. 1966'da GÖRMEDEN GİDENLER adlı hikâye kitabım yayınlandı. Bu kitap sanat çevresinde ilgi görürken bulunduğu çevrenin tutarsız kişileri tarafından solculuk düşüncesiyle suçlandı. Buna karşı öğrencilerim ve halk içinde olumlu düşünceye sahip kişilerin kitaba karşı ilgileri büyük oldu. 1967'de İstanbul Genç İstidatlar Kültür Kulübünün açtığı yarışmanın şiir ve hikâye dallarında birincilik ödülleri aldım. Aynı yıl 1967'de KUŞ GÖLGESİ adlı şiir kitabımı yayımladım. 1970'de GÜNEŞİN PARMAKLARI adlı hikâye kitabım çıktı. 1970 TRT deneme başarı ödülünü aldım. Türk Dili Dergisinin

1973'de açtığı, «Cumhuriyet Yönetiminin Türkiye'nin Kalkınmasındaki Yeri» konulu deneme yarışmasında gönderdiğim yazı anılmaya değer bulundu.

Şimdi Kahraman Maraş Gazi Ortaokulu Türkçe Öğretmeniyim. Üç çocuğum var. Biri bu yıl yirmisine girdi. İkincisi ilkokul beşinci sınıfta, üçüncüsü dört yaşında. Bu meslekten çok acı çektim. Tükenmeyen haksızlıklar içinde yaşadım. Çalışmayanın çalışandan, Mlgisizin bilgiliden daha çok değer kazanması yıllarımızı kararttı. Ama bir gün bunlar ortadan kalkacak.

Şimdi kendimi her an yenilemek için uğraşıp duruyorum. Zaman öylesine az geliyor ki... Şu anda kırk beş yaşına girmiş bir öğrenciyim. Boşta kaldığım anlar yaşadığımı duyamıyorum. Unutkanlığım çoğaldı. Çok sigara içiyorum. Geçim güçlüğü sırtımda dağlar gibi. Yalanlar, hileler, ikiyüzlülükler arasındayım. Gülüp sevinebildiğim günler az. İyi ki ellerini bana uzatan dergilerim, kitaplarım var. Yoksa bu yalnızlığı çekmek güttü olurdu. Çok sıkıldığım zaman çocuklarımla elele tutup oynanın. Böyle arılarda çocuklaşmak hoşuma gider. Yaşantımın unutulmayan bölümü köy enstitüsünde geçen yıllarımdır. O yıllarda yurdumuzun aydınlanmasında sürdürülen eğitim ve öğretimin önemi çok büyüktü. Bugünkü eğitim ve öğretimin onun yanında sözü bile edilemez. Öylesine ışıklı, öylesine insan yetiştirmede değerli olan kurumları kapatmakla siyasetçiler bağışlanmayacak bir cinayeti işlediler.

Kısa yaşantımı yazdım. Benim bu yaşantım bilmem ki kimi ilgilendirir? Gün oluyor beni bile ilgilendirmiyor ki... (1974'te yazıldı. M.B.)

SANAT ANLAYIŞIM :

Ernest Fischer, SANATIN GEREKLİLİĞİ adlı yapıtının bir yerinde şöyle der : «Sanatın sürekli görevi bireyin kendi dışındaki her şeyin bütünlüğünü, bütün insanlığın yaşantısını ona kendi yaşantısı gibi yaşatmaktır.»

Benim de sanat anlayışım çoğunlukla bu görüşe dayanır. Bu alanda bir şeyler demek gerekirse şunları diyebilirim : Sanat insanoğlunun mutluluk ve esenlik tohumudur. Bu tohum yoğun emekler sonunda toplumun özüne gömüldükçe yapraklanır, dallanır, çiçeklenir, meyveye durur. İnsanlığı, barışı, kardeşliği biz o tohumun özünde buluruz. Bu özdeki güç kişiyi bireysel çıkarılardan uzaklaştırır, haksızlığı ezer, acılı yaşantıyı ortadan kaldırır.

Sanat bizi yanlış yolda yürütmemelidir. Bunu yaptığı gün toplumdan, insandan ayrı düşmek sorunu çıkar ortaya. Doğrusu bu amacı gülden bir sanata umut bağlamak bayağılıktır. Sanat aydınlatıcı, yaşama anlam katıcı yanıyla önem kazanır. Onun adımları kötülüğü, yoksulluğu yoketmek uğruna atılmalıdır. Yürekte dalgalanan uygar yigitliğin sesini

sayfalara iletmeyen, yazılan her satırda içtenlik ve gerçeği sürdürmeyen sanata saygım yok benim. Sanatta gerçekçilik, toplumculuk yönelimi kıvançla anmayı gerektirir. Gelgelelim yüzeysel, biçimci toplumculuğun ne denli önemi yoksa, olduğu gibi aktarmacılığa dayanan gerçekçiliğin de öylesine değeri olamaz. Sanat ilkin insanla doğa ilişkisini, toplum içindeki çelişkiyi yoğun görüşlerle yansıtabilmelidir. Tek kişiyi anlatırken toplumun yarasının deşilebilmesi gerçek sanatın işidir. Bu denli bir sanatın içinde öz de, biçim de dengeli olarak sürer. Ortak acılar, ortak sevinçler yankılanır. Benim anladığım sanat tutarlı yenilikler getirmeli. Getirmeli ya, özentici çemberini kıramayan bir yenilik ne işe yarar? Anlatılan bir şeyin kitle tarafından yaşanması önemlidir. Bir yandan da sanatın ustalıklarla işlenen gerçekçiliği insanın beyninde kolay kolay silinmeyecek derin izler bırakmalıdır. İnsanın içindeki karışık dünyayı da özlu bir görüşten geçirerek okura iletme görevi gene sanatın işidir. Boş sözlerle insanları oyalamayı, uyuşturmayı amaçlayan sanatın bize gereği yok. Hele geri kalmış toplumlarda sanat uyandırıcı görevini yapmalıdır. Bunu derken sanatta etki gücünü bir yana atamıyorum. Bunun için içimize işleyen, bizi daha anlamlı ve güzel bir geleceğe götürebilen sanat kalıcıdır.

ESERLERİ:

H i k â y e : Görmeden Gidenler (1966), Güneşin Parmakları (1970)

Ş i i r : Kuş Gölgesi (1967)

Ç o c u k K i t a b ı : Çocukla Keklik (1978)

D e n e m e : Kendini Yenilemek (1976), Kendini Yenilemek ve Eşek adlı denemesiyle TRT 1970 Deneme Başarı Ödülü'nü aldı; Cumhuriyet Yönetiminin Türkiye'nin Kalkınmasındaki Yeri» konulu denemesiyle TDK'nca anılmaya değer bulundu)

YAZDIĞI YERLER :

Köy ve Eğitim, Varlık, Varlık Yıllığı (1965->), Türk Dili, Hisar, İmece, Meltem .Yansıma, Halkevleri Dergisi, İlgaz, Güney dergileri; Öğretmenler, Cumhuriyet, Ulus, Yeni Gazete, Yeni Ortam gazeteleri.

KAYNAKÇA:

Y a z ı l a r :

Tahir Alangu : Görmeden Gidenler, Varlık Yıllığı - 1967, s. 82

Adnan Binyazar : Görmeden Gidenler, Kuş Gölgesi, Varlık, 1 Şubat 1968

Muzaffer Uyguner : Hisar, Ekim 1972

N. Eminoğlu : Şevket Yücel'in Kitapları, Meltem, Temmuz 1968

N. Kminoğlu : Şevket Yücel'in Kitapları, Çağrı, Temmuz 1968
Ahmet Köklügiller : Nasıl Yazıyorlar?, Forum, 1 Mart 1969
Behçet Necatigil : Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, s. 360
Şükran Kurdakul : Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, s. 422
Ahmet Köklügiler : Kendini Yenilemek, Varlık, Ocak - 1977

K o n u ş m a l a r :

Mehmet Bayrak: Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Şevket Yücel'le Konuşma, Yeni Ortam, 11 Ağustos 1973

Şevket Bulut : Şevket Yücel'le Bir Konuşma, Adımlar, Şubat - Mart 1971

ÖRNEKLER

«Kuş Gölgesinden

ALAN OLMAZ

Yolunuzda açan bir iğdeyim ben
Yıldız yıldız dökülür çiçeklerim
Göçmen kuşlar dallarımda ötüşür
Sevgiler sunarlar budaklarıma
Onlar duyar içimin ateşini
Sizlerden duyan olmaz

Toprak göle döner yağmur yağınca
Gün vurunca gölgem düşer sulara
Mevsimlerdir soyunup kuşandığım
Bakar durur ellerime bir örümcek
Dokunur saçlarıma ince tellerle
Bir yerimden gün doğar bir yerimden ay
İki petek bal olur iki gözüm
Aynayım ben şavkım düşer yollara
O görür sizlerden gören olmaz

Selâmlar salarım kelebeklerle
Ak üstüne dolu dolu selâmlar
Gelin böcekleri tezce götürür
Dağlar alır sizlerden alan olmaz

USUUULCA

Adam bir dev gibiydi
O dağın yücesinde
Bulutlara bakıyordu usuuulca
Neler mi uçuyordu gözlerinden

otsuz tepelerde yitik bir sevi
Bir çeyrek gülüş
Bir kısacık görüş bakır devri öncesinden
Bir kara duman gibi usuuulca

Kurbağalar sıçırıyordu çayırlarda
Cevizin dalında bir yeşil erinç
Kavakta asma
Asmada üzüm
Ve bir pınar suyu incecik
Suların içinde çırpman zaman
Akıp giden gerilere dönmeden
Çirkinden güzele usuuulca
Buğdaydı kısıracında bir karıncanın
Kumlukların kıyısında
Dolamıştı boynuna yorgunluğunu
Ak bir yağlık gibi dolamıştı
Yürüyordu usuuulca

Adam gözlerinin içindeydi
Nice evler gördü ışıklarla küskün
Başlamadan biten günler
Katran gibi bir akşam
Ne var ki bunlar böyle
Bunlar küçücük şeylerdi
Bir sivilce olarak yüzümüzde
Geçip giden usuuulca

Deneme

GÖREBİLMEK

Nelerle karşılaşyoruz, nice incelemeyi, düşünmeyi gerektiren konulana içindeyiz. Gelgeldim görmeden geçiyoruz biz onları. Bu yargıyı hepimiz adına vermek doğru olmaz, ama çoğumuz böyleyiz. Edindiklerimiz yetmiyor incelikleri anlamaya .Ne kötü değil mi? Bakmak., görememek., sezememek.. anlayamamak... Bu eksiklikler çok şeyler götürüyor varlığımızdan. Bunun içindir ki iyi, doğru, hoşgörülü gerçekçi, içten kişiler olamıyoruz. Bu erdeme erişmeyince kabalıklar sarıyor her yanımızı. Çirkinliğin bataklığına düşüyoruz. Bencillikler, kötülükler alıp başını gidiyor. Gelin siz bunun adına yaşamak deyin.

Güzellikler nerede olursa olsun gizlidir. Bu gizlilik içinden onları bulup çıkarmak başlıbaşına bir yorgunluk ister. Buna katlanmadan inemeyiz inceliklere. Bunun için de her gün kendimizi değiştirmek zorundayız. Oldukları yerde kalanların yeterli bir güzellik görüşüne erişmeleri mümkün müdür?

Kişi olgunluk alanında ne kadar yol almışsa görüş gücüyle de Öylesine ilerlemişti. Görebilmek, öncelikle kültür ve eğitime bağlıdır. Bu olanaklardan yoksun kalanlara bakarsak, güzellikleri kavrama yeteneklerinin yüzeyde kaldığını görürüz. Bu gibiler çoğunluktadır. Beğenileri dar çemberlerin içine sıkışmıştır. Daha ileriye gidemezler. Gidebilmeleri için beyinlerinde bir değişikliğin olması gerekir. Toplum olarak acılarımız da sancılarımız da buradan geliyor. En ileri toplumlarda bile bu konu gereğince çözüm yoluna girmemiştir.

Güzelliklerin gizliliğine değinmiştim değil mi? Bunu şu sözlerle belirtirsem daha iyi olur sanırım: Işığın içinde ışık, ağacın içinde ağaç, insanın içinde insan, suyun içinde su, toprağın içinde toprak var. Yüzeyden bakışlarla kalırsak biz onları tam olarak göremeyiz. Bu görmeme işine duygu ve algıların körlüğü demek daha doğru olur. Körlüğü de iki grupta toplamak gerekiyor. Biri gerçekten gözleri görmeyen kişilerin körlüğü, öbürü baktıkları halde göremeyenlerinki... İşte en kötüsü bu ikincide gösteriyor kendisini. Kişi kör olmuş olabilir. Ne var ki beslenmiş olan düşünceleriyle bu körlüğünü kapatır o. Dünya içinde daha yeni dünyayı oluşturur. İkinci körlüğe gelince iş büsbütün değişiyor. Bir de ne göresiniz, böğrünüzden geçen binlerce kişi iki adım ötelerindeki güzelliklerin farkında bile değiller. Bu yetişmemişliğin verdiği kabalıkla nesuçla işler böyleleri. Acırsınız olmaz, kızarsınız olmaz. Kötülükleri bir kendilerine olsa neyse, başkalarını da alır içine. Bulunduğunuz yer yaşanmayacak biçime girer.

İnsan deyince başta eğitimi düşünmek gerekiyor. Bu alandaki olumlu etkilerden yoksun kalınca canavarlaşıyorlar. Doğanın güzellikleri arasında utanç verici eylemler çıkıyor ortaya. Sevgi, bağlılık, güven duyguları ölüyor. Öbür yandan kafaları gereksiz bilgi yığıntılarıyla doldurmak adam etmiyor kişileri, daha çok boşa bırakıyor.

Hem bakan, hem görenlerle az karşılaşırsınız. Ne kişilerdir onlar... İncelikler karşısında esrikleşirler. Bir parmağın devinimi, bir çift gözün bakışı bile şiirdir onlara göre. Yorgunluklarla arkadaş olur, yeniliklere koşarlar. Eşyasını da canlısını da didik didik ederek inceyen düşünceleri vardır. Gerçeklerden yanadır. Sağlam bir öz bulursunuz o kişilerde. Zamanlarını önemli işlerle değerlendirirler. İnsanın içindeki ışığı, düşüncenin içindeki düşünceyi arayan bunlardır. Bu arayışlarla sevinç veren sonuçlara giderler. Sayısı az olan kişilerin bu denli tutumları yeter mi? Dileğimiz çoğalmalarıdır onların, ulus büyüklüğünce çoğalmaları...

Körlükten kurtarmamız gerekiyor kendimizi. Burnumuzun ucundaki güzellikleri görmedikten sonra yaşamının ne anlamı kalıyor? Gülten Akın Canköçak kırmızı Karanfil adlı yapıtımdaki «İlk Yaz» başlıklı şiiriyle ne güzel yansıtmış bu gerçeği. Bakın, aşağıya aldığım ilk dizelerde ne diyor :

Ah, kimselerin vakti yok
Durup ince şeyleri düşünmeye

Kalın fırçaları kullanarak geçiyorlar
Evler, çocuklar, mezarlar çizerek dünyaya
Yitenler olduğu görülüyor bir türküyü açtılar mı
Bakıp kapatıyorlar
Geceye giriyorlar türküler ve ince şeyler
.....

Şiirin bundan sonrası sürüyor. Ama ben bu dizelerle sürdürmek istiyorum konumu. İnce şeylerin düşünülmemesi yüzünden şu oluşan kötülöklere ne denir? Kapkara düşüncelerin kısılcasına girmişiz. Sanki güzellikleri düşünmeye zamanımız yokmuş gibi... Anlayışsızlıklar, duyarsızlıklar yüzünden daha dünyasına doymayan çocuklar mezarlara gidiyor. Türkülerde bile ölümler. Oysa bu ölümleri oluşturanlar aldırıyorlar. Sonra türküler de ölümler de o kabalığın karanlığına karışıyor. Yaşadığımız zamanda bunlar birer gerçek. Gülten Akın Cankocak bu gerçekleri derinliğine inerek bir şiir oluşumu içinde vermiş. Ozan dediğin bu derin düşünceye giren ve o düşünceyi etkili bir söyleyiş havası içinde geliştirendir. Sor dizeyi bir kere daha söyleyelim:

«Geceye giriyorlar türküler ve ince şeyler»

Bizi bitiren, kendimizden edenler kim? İnceliklere giremeyen, kafa ve sevgi yerine göbek ve ense büyütenler değil mi? Yoksa zamansız ölümler girer miydi türkülerimize? Onları dinlerken ağlamaklı olmak yerine sevinç duymamız gerekmez miydi?

İnceliğin değer kazanmadığı yerde içtenliği bulmak zordur. İncelik insanlığa özgü bir sorundur çünkü. Güzelliklerse incelik kavramının içindedir. Bunlarsız edemeyiz. Yoksa yılanlardan, akreplerden farkımız olmaz. Usumuzu kullanarak insanlığımızın, görüşlerimizin nerede olduğunu ölçebilmeliyiz. Ben insanım, ben şuyum, ben buyum demek yetmiyor.

Önce özvarlığımızda yapılmalı devrimler. Düşünce, us, imge, algılar vs çağrışımlar yönünden zenginleşmeliyiz. Bu olmalı ki öbür devrimler temeline sağlamca oturabilsin. Az önceki katılığımızdan ancak böyle kurtulabiliriz. O zaman geniş pencereler açılır beynimizde. Bu doruğa ulaşan güzelliği de öğrenir, inceliği de, sevmeyi de...



HAZIM ZEYREK

YAŞAM ÖYKÜM :

17 Ekim 1932 yılında, «ne» demişim yaşamaya. Tozu kanıma karışan topraklar, şimdi Kemah'ın Tuzla köyündedir. Şiirlerimden toprak kokusu ondandır.

Babam az topraklı bir çiftçiydi. Daha doğrusu yarıcıydı. Yoksul büyüdük, kardeşlerim ve ben. Köy Enstitüleri yetişmeseydi canımıza, garanti sığirtmacıydım köyümün.

İlk öğrenimimi köyümde. ve bir eğitmenin üç yıllık emeği ile sürdürdüm. Geriye kalan iki yılını Kemah Necati Bey İlkokulu'nda tamamladım. Bu epeyce güç oldu. Köyüm Kemah'a bir buçuk saat çeker. Ayrıca, geçilmesi gerekli bir de çay vardı (Kömür Çayı) önümde. Bahar ayları, bir adamı rahatça götürecek kadar taşan, tek bir ağaçtan meydana gelen köprüsü kldırılırdı. Bir günde, bu tehlikeyi iki defa göğüsleyerek, ayrıca da bir buçuk saatlik yolu sabalı-akşam gidip gelerek, okumaya çalışmak, on bir-on iki yaşındaki bir çocuk için elbette kolay değildi. Bu

sıkıntıları benden üç yaş büyük olan kardeşimle çektim. Şimdi o da öğretmendir.

İlkokulu bitirince, İlköğretim Müdürümüz ikimizi de Sivas Yıldızeli Pamukpınar Köy Enstitüsü'ne gönderdi. Kendisine olan saygımı hep koruyacağım. Yoksa, babam nereden başarıydı bunu. Günü gününe dört buçuk yıl sonra öğretemdim. Çok şey bilmiyordum ama, çok okumak istiyordum. İşte bu çözdü düğümü. Enstitü bunu vermişti bana. Şiire de orada başlamıştım. Taa öğünlerden kalma bir şiirim hâlâ durur defterimde.

Köy öğretmenliğim on yıla yakın sürdü. Öğretmenliğimin dördüncü yılında, komşu köyün Öğretmeni ile evlendim. Eşim de okumayı seviyordu. Aslında yaklaşmayı da bu yakınlık sağlamıştı.

Durmadan şiir yazıyordum. Ama beğenemiyordum bir türlü. Okuduğum şiirler kötü kavramıştı beni. Kurtulamıyordum onların ağından. Ayrıca dilim de kötüydü. Osmanlıcaya özenme illetine tutulmuştum. Hein bu illetten, hem de okuduğum şiirlerden bir çoban kurtardı beni. İkinci atanma yerim olan Yücebelen (Üskübürt) köyü Kemah'a yaya yedi saat çekirdi. Bu yolu pek çok defa yürüyerek gidip gelmişimdir. Bir defasında, bir çobanla, selâmlaşmak, ayak-üstü bir kaç söz etmek fırsatı oldu. Çoban çok yalın ve de, içi olan sözlerle yanıtlıyordu beni. Gerçek ve tükenmez kaynağın halk kaynağı olduğunu kavradım o gün. Oraya yönelmeden sonra, bulmuştum kendimi.

İlk şiirim «Öğretmen» dergisinde yayımlandı. Onu «Demet», «Köy ve Eğitim» izledi. Bütün amacım «Varlık»ta yazmaktı. Onda yazınca gerçek şair olacağımı sanıyordum. Yıllar ilerlemiş 1960'lara gelmişti. Askerliğimi yapmış ve Sivas'a yerleşmiştim. Bir şehir ortamına sanki de yeni giriyordum. Şehir iyi tutuşturmuştu beni. İnsafsız yanıyordum. Haykırmak geliyordu içimden. Ama neylersiniz ki «Varlık» tabut gibi susuyordu. Yazmak, sonra beklemek tüketiyordu. Daha çok dayanamadım. 27 Mayıs Devrimi olmuş, bir soluk dönemi de başlamıştı üstelik. Sivas küçük ve de önemsiz bir kent sayılmazdı bir de... Neden bir dergi de ben çıkarıyaydım. Yekiniş öyle başladı. İlk grubu, Sadettin Çekinmez, Kadim Şahin, Galip Terim, Ekrem İşeri, Metin Taşkın, Selahattin Gümüş'ten oluşturdum. «SU» yun ilk üç sayısı öyle çıktı. Sonra Sadettin, Kadim ve ben kaldık. Bu iki insan son derece değerliydi ve ikisinde de derin bir şiir özü vardı. «SU» ilk sayısını Şubat-1961'de vermişti ve iyi gidiyordu. Matbaa olanakları kötü, parasızlık ise çekilmez şeydi. Ama bu üç insan öylesine kenetlenmişti ki, bırak onu-bunu, aleve atsanız, birimizden geçip öbürümüzü yakamazdı. Dayanışmanın sağlamlığı, anlaşmanın iyi korunmasından ileri geliyordu. Aramızda şöyle bir protokol vardı :

1 — Tek başımıza hiç bir kimseye, hiç bir şekilde şu ya da bu yolda bir söz vermeyeceğiz.

2 — Gelen her yazının altındaki imzayı, ilk defa duyuyormuşuz gibi kabul edecek, yazıyı o gözle gözleyeceğiz. Ya da her imzayı ünlüymüş gibi kabul ederek birşeyler öğrenmek amacıyla dikkatle inceleyeceğiz.

3— Gelen her yazıya, şaşmasız karşılık verecek, düşüncelerimizi iletceğiz.

4 — Derginin sağladığı olanakları, kadın-kız ilişkilerine çevirmeyeceğiz;

5 — Kendi yazı ve şiirlerimizi, üçlü onaydan geçirmeden, basma eğilimi göstermeyeceğiz.

6 — Olanaklarımız ölçüsünde, bastığımız her yazıya te'lif ödeyecek, sömürüye karşı olduğumuzu içtenlikle belgeleyeceğiz.

Bu protokol büyük başarı sağladı. «SU» kısa bir zamanda bütün yurda yayıldı. Geniş okuyucu çevresi kazandı. En değerlisi de sanatçılar arasında yeri oldu. Onu, «Sivas'tan yükselen sağlam ve tutarlı bir ses» olarak nitelediler. Giderek «Su» para bile kazanmaya başladı. O eski sıkıntılar azaldı. Bir okul özelliği kazandı. Çevremizde yetenekli gençler birikti. Su'yuri birçok işini onlar omuzladılar. Güçlenen «SU», yayınlara da geçti. «Gada» adlı şiir kitabım «Su» yayınlarının üçüncüsü olarak çıktı. Gada'nın yankısı büyük oldu. Bir yazarın tadabileceği mutlulukların en büyüğünü tattırdı bana. Ankara radyosu, ayın kitabı seçti. Yirmi dakikalık özel bir programla andı. İstanbul radyosunda, Behçet Kemal Çağlar iki defa uzun uzun değerlendirdi. Cumhuriyet, Milliyet, Vatan ve yerel birçok gazete uzun yazılarla, övgü dolu sözlerle tanıttı. Sanat dergileri yıllarca yazdılar.

Derken değişen iktidar, bizi farketti. İşler yeniden güçleşti. Basın İlan Kurumu ilanlarını kesti. Yerel politikacılar araya **girdi, inatbayı baskı** altına aldılar. Günlerce matbaada süründüğümüz halde dergiyi yine de zamanında çıkaramaz olduk. Bu durumu dergide yazdık. Büyük bir mutluluğu da o zaman tattık. Birçok yazarımız, okurumuz bize para yağdırmaya başladılar. Su'yun kapanmasını önlemeye çalıştılar. Aldığımız güçle 1968'e kadar dayandık.

Su'yu yürütürken, bir yandan da "dışarıdan Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümüne devam edip bitirdim. Sivas'ta yerim iyileşmişti. Derginin dışında, ya da ona bağlı olarak birçok sanat ve kültür etkinliklerimiz oluyor, sanat geceleri, konferanslar, açık oturumlar birbirini izliyordu. Hepsinden iyisi, «Halk Ozanları»nı araştırıyor, tanıyor ve onları tanıtmaya çalışıyorduk. Dört defa 'Halk Ozanları Bayramı' düzenledik. Günümüzün ünlü ozanlarından Sefil Selimi, bizim bu çalışmalarımızın ürünüdür.

Sivas'taki bu yapıcı ve yararlı çalışmalar, Su'ya olan tutkum, Sivas'tan ayrılmama engel oldu. Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdiğim halde yeni bir görev istemeyip, Sivas Merkez Süleyman Sami Kepenek İlkokulu Müdürlüğüne devam ettim. Ya sonra? Sonrası iyice kötü. Dergi üzerindeki baskılar arttı. Artık yürütemez olduk. Sivas'ta TÖS'ü kurulum, Halkevi, Devrim Ocakları çalışmalarım, iyiden kusur görüldü. TÖS'ün düzenlediği, 15 Şubat yürüyüşüne katılmam, fazla gözlenir olmama yol açtı.

Artık yeni bir görev istemenin anlamı kalmamıştı. İstesek de vermeyeceklerdi, vermiyorlardı. Bir yerde önemi de yoktu. Karar vermiştim. Halktan yana olan çalışmalarına politik alanda devam edecektim.

2 Haziran 1969'da istifa ederek C.H.P'den ve Sivas'tan seçimlere katıldım. Bu işin acemisi olduğumu seçimlerden sonra anladım. İyi kaybetmiştim ama iş onunla bitmiyordu. Şimdi artık daha kalın bir çizgiydim. İktidar beni daha büyük bir iştahla silebilirdi. Öyle de oldu. Dokuz ay açıkta kaldım. Aç buakılarak boyun eğdirilmek istendim. Ama neylersiniz ki boynum kütleşmiş, bir türlü eğilmiyordu. Dört yıl ev yüzü göstermediler bana. Dağdan dağa çaldılar. Dayanıklı çıktım. Evim Sivas'ta kaldı Böylece bir halk sözünü sığağından yakalamak başarısına ulaştım :

Ölüm ile ayrılığı tartmışlar

Dörttyiz dirhem ağır gelmiş ayrılık»

İşte bu başarıdır, beni çöküntüye uğramadan bugüne getiren. Ne var bunda diyeceksiniz. Öyle demeyin. Ayrılığın ağusu dile gelince iç kurtuluyor.

Bu dört yıllık 'acı' dönemi, bana beş tane kitap kazandırdı. Otellerin kimsesizliği, düşünme olanağı verdi. Şiirle beraber oyun da yazdım. Tiyatroya yeni bir biçim getirmek amacıyla yapmıştım o çalışmaları. Başarımı ya da başarısızlığımı, kitapları yayımladığım zaman ölçebileceğim. Ama öyle de olsa, epeyce yol alındı sanıyorum. Tiyatro, şiir kadar, belki ondan da çok yeğlediğim bir yaratma dalı.

1973 seçimlerine yeniden katıldım. Ama bu defa b denil acemi değilim. İyi bir sonuç aldım. Yerim gene Sivas ve de CELP. idi. Liste dördüncüsü olmuştum ki bu, sözsüz seçilmek demektir. Gel ki, olmadı, İlâhi okuyarak, ramazan gezen M.S.P. liler ortamı tersyüz ettiler. Ötesi ne olur, bilinmez.

Politika ile sanat kolay tersleşen iki gerçek. Bu nedenle, sanat çalışmalarım son yıllarda yavaşladı sayılır. Ama durmadı elbet. Durmasın da istiyorum. Sanat içimdeki bir doku. Kazınıp atılacak gibi değil. Onsuz kalmak, duyarsız gibi yapacak beni sanıyorum.

SANAT ANLAYIŞIM :

İnsan bir toplum ürünüdür. Sanat ise insan. Öyle ise bir ürün, öbürünün uzantısıdır. Toplumdan insana, sonra insandan topluma gibi bir dönüşümdür sanat. Bu dönüşüm sırasında işleyen iç gizemi, halk bir güzel somutlamış. «Bu dediğin, ne merak veriyor, ne de ferah» diyor halk. Demek oluyor ki, sanat bu ikisinden birini yapmalı, Yani bir görevi olmalı. Ötesi, köpüksü bir işlev olur ki, söner az ötede. Sanatı iydiş zevkinden kurtarmak gerekmektedir bence.

F&ERLERİ :

Ş i i r : Gada (1966),

YAZDIĞI YERLER :

Bütün Dünya, Öğretmen, Köy ve Eğitim, Demet, Varlık, Su...

KAYNAKÇA :

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya : GADA Üstüne, Cumhuriyet, 1966

Refik Srduran : GADA, Milliyet, 1966

Oktay Akbal : GADA, Vatan, 1966

Oktay Akbal : GADA, Varlık, 1966

İlhan. Geçer : GADA, Hisar, 1966

Ceyhun Atuf Kansu : Sarı Çiçek Obasında Söyleşi, (Gada'nın 2. basımı başında)

Oktay Akbal : «Kıyım» Demek Yetmez!, Cumhuriyet, 22.11.1975

ÖRNEKLER

«Gada»dan

G A D A

zaman ayaklarıma düşmüş GADA
tandır alevlerinde ısınacağım
sus hele

kayalara ekmişim tohumlarımı
ulu bitecek bitenler .
memmecim gılikleri sıralıyorum önümde
horoz şekerleri
önümüz bayrama doğru GADA belliki

uğrun sevileri ötelere koydum
selvilerce güvereceğim, bu kent sêrviler kenti
oturup su çullukları yapmışım akşamdan
yedi sevi büyüklüğünde
kucağın nerde, nerde kolların eheri

bayramları ortadan ikiye bölecek
yöremde yeşeren otlar • /
çözülecek orta yerinden dilimdeki bağ
memmecim gılikleri sıralıyorum önümde
horoz şekerleri
önümüz bayrama doğru GADA belliki

SARI ÇİÇEK OBASI

karanlık sorulacak gibi
geceler adama işler
adama ayakta yer, Sarı Çiçek Obasında itler
karanlık - sorulacak gibi
bu adam burayı ne bekler

ölüm en güzel yaşamak, Sarı Çiçek Obasında
verin sütünü
dağların ucunda, yaşlı bir kuzgun gölgesi
örter üstünü

kayalar genç
kayalar ac
kayalar sırt-sırta uç
gece sorulacak gibi
bu adam nereye **gider**.
birazdan yiyecek ayaklarını dişi katır izleri
bu katırlar, Sarı Çiçek Dağlarında neden hep dişi

dağlar genç
dağlar ac
dağlar üst-üste uç
dişi hep, katır izleri

gece sorulacak gibi
Sarı Çiçek Obasında, cüzzamlı yığını evler
ya içindekileri

dağların boynunda, ölüm en güzel yaşamak
verin sütünü
yaşlı bir kuzgun gölgesi, öter üstünü

GARDAŞ

getir yarana fitil koyayım gardaş
şehirden gelmişim
ağlama bu topraklar üstünde
ben, dudaklarımda senin türkün
yüreğimde senin sevginle düşmüşüm bu yollara

korkma açıl bana
bilirim seni sussan da
ben de çok çekmişim bu dertleri
dök içini ne kadar derdin varsa
birazdan şehre döneceğim gardaş
çalmadık kapı koymam senin için
kapı kapı kovulsam da

bu köy sizin köyünüz biliyorum
ama derdi benim gardaş
bir toz kopar üstünüzde
kasar-kavurur
elinizi yüzünüzü
ölüm gezer sokaklarınızda
alır götürür birden
üçünüzü dördünüzü
dönüp bakmasam olur mu gardaş

ağacı çiçeklenmez
tarlası yeşermez
günlerinizin ardında
sade sizin değil
benim de gözlerim dolar dolar boşanır

getir yarana fitil koyayım gardaş/şehirden gelmişim/gör,..
acınızdan fitil fitilim